ANTHOLOGIE

Z LITERATURY ČESKÉ

DOBY STŘEDNÍ.

ZA ČÍTANKU PRO WYŠŠÍ GYMNASIA SESTAWIL

JOSEF JIREČEK.

W PRAZE.
NÁKLADEM FRIDRICHA TEMPSKÉHO
1858.

Tisk Karla Bellmanna w Praze. 1858.

ÚWOD.

§. 1. Powaha střední doby literatury české.

Střední doba literatury české zahrnuje w sobě poslední dwě třetiny XV. pak celé XVI., XVII. a začátek XVIII. století. Písemnictwo tehdejší twoří celek samostatný, wnitř sauwislý, od literatury starší i nowější rowně oddělený, w němž zřetedlně rozeznati lze wznik, horowání a úpadek.

Powaha doby té zakládá se na těchto hlawně wěcech:

1. W ní wywinul se nynější jazyk spisowný. Kdežto spisowatelé nejblíže předcházející, wzdělawše co do jazyka na starých knihách, obecně skoro užíwali forem lidu sauwěkému ze zwyku již wyšlých: wyniká krátce před l. 1400 snaha uwésti do písma mluwu obecnau. Znamenati to nejprwé w listech a we spisech práwnických. M. Jan Hus byl prwní spisowatel, kterýž, chtěje působiti na mysli lidu obecného, úmyslně zanechal posawadního spůsobu učenců̊w. Nicméně ještě až do druhé polowice XV. století nalezáme časowání staré u některých spisowatelů, jmenowitě w kronice Trojanské l. 1411 sepsané, w starých letopisech a historických básních až po Ladislawa krále, ano porůznu ještě u Towačowského. Proměna, kterau jazyk w samé této době podnikl, záleží hlawně w tom, že ie přešlo w í, ó w uo, ú w au a ý w ay. Než již na začátku XVI. stol. měniti se počalo uo w ů, ay w ey, a ku konci téhož wěku wystawowali au již skoro jako ou. Rozdíl mezi l a ł zmizel w druhé polowici XVI. stol. z mluwy obecné, byw nedáwno předtím do písma uweden a přičiněním Blahoslawa a Weleslawína ustálen. Grammatikami od jezuitů wydanými udržel se i pozdėji až téměř do začátku XIX. wěku; u Slowáků ještě déleji.

2. Literatura česká w době střední nejwíceji wzdělávala se dle wzorůw latinských. Spojení se starší dobau jediné jazykem biblickým se udržowalo. Prosa staročeská, jenž we spisech Štítného dosáhla největšího kwětu, přišla bezmála dokonce w zapomenutí. Jazyk český přispůsobowán syntakticky k latinskému, což spočátku tak hrubě se dálo, že průpowědem českým tytýž rozuměti nelze, nepřimyslí-li se text latinský (Konáč). Zato ale později zásluhau Weleslawínowau čeština takowého skrze latinu dosáhla ušlechtění, že dlauho zůstane potomstwu nedostihlým wzorem.

*

Wplyw německého jazyka na jazyk český w době střední počíná od toho času, co nowowěrci jali se obírati spisy německých reformatorů. Nicméně přestáwal hlawně na přibírání slow; teprwé ku konci XVI. znamenati hojněji wazby syntaktické k německým nápodobené, zwláště u spisowatelů podobojích, kteří se wzděláwali we Wittenberku a jinde w Německu. I polština měla některý účinek. Množstwí kněží polských pobýwalo w Čechách, obcowání Čech s Polskem za Wladislawa II., jmenowitě ale za Maxmiliana II. a Rudolfa II. welmi bylo žiwé. K tomu přispělo od léta 1548 i rozšíření Jednoty bratrské do Polska.

3. W střední době wywinula se jen prosa česká; poesie naproti tomu kromě nemnohých wýminek zůstáwala ladem.

§. 2. Čas po bojích husitských.

Wálka husitská podlomila krásný kwět wzdělanosti Karlem IV. štípený a dokořán otewřela bránu nekázané surowosti. Mnoho sice psáno i tehda jazykem českým, ale nebyly to než hádky sektářské, mírnější tak říkaje spůsob šíleného boje, kterým praotcowé naši krásné swé wlasti hubili. Školy domácí wětším dílem zanikly; w síních university Pražské místo učených přednášek rozléhal se hluk sporůw náboženských. Školy za hranicemi Čechům byly zawřeny. Barbarstwí a pohrdání ušlechtilejším wzděláním bylo následek tohoto stawu wěcí.

Když různice poněkud ochabowati začaly, nastala z tauhy po upokojení duchowním potřeba spisů rozjímacích. Toť hle příčina, proč w druhé polowici XV. století tak hojně dílem skládáno a překládáno dílem ze starých rukopisůw přepisowáno knihy mystické.

Historie pěstowána jen různým spisowáním dějůw sauwěkých. Wětší dílo w tom oboru jest Židkowa Spráwowna. Spustlost formy, s kterau se w ní potkáwáme, smutným jest obrazem tehdejší rozerwanosti myslí.

Poezie obmezowala se satyrickými wýlewy a písněmi duchowními welmi hrubého zrna.

Nejzdárnější jsau listy a spisy, ježto se nám zachowaly z péra několika statníků, wětšinau katolíkůw, jako Oldřicha z Rožmberka, Kašpara Šlika, Prokopa z Rabšteina, Alše Holického z Šternberka, Jošta z Rožmberka biskupa Wratislawského, Wiléma z Pernšteina, Ctibora Towačowského z Cimburka a j.

§. 3. Prwní klassicisté.

Z Italie w XV. století začalo šířiti se zalíbení w literatuře staroklassické do zemí sewerních. Uhry, zůstawše w nepřetrženém pokojném spojení s církwí Římskau a s Italií, předstihly w tom Čechy. Janus Pannonius, slawný básník, později biskup Pětikostelský, první uwedl Musy z Wlach do Uher, kdež nalezly ochotného a mocného mæcena w Matyáši Korwinowi. Bibliotheka krále uherského držela tehdá přední místo mezi sbírkami spisů klassických za Alpami. W Budíně utwořila se učená společnost (Danubiana) k pěstowání klassických nauk, která, přenešena bywši později skrze Konrada Celtesa do Wídně, spojowała w sobě nejznamenitější učence z Čech, Rakaus i Uher.

W Čechách saučasně sice s náwratem J. Pannonia z Wlach začal Řehoř Pražský (1462) čísti o latinských klassicích na universitě Pražské a Jan z Rabšteina, ztráwiw několik let při dwoře papežském, wýtečné wzdělání klassické domů přinesl: ale mysli Čechůw nebyly hrubě přístupny snahám z Italie přicházejícím, a Jiří Poděbradský příliš byl zaneprázdněn zápasem o upewnění trůnu, aby jim byl mohl býti takowau podporau jako sok jeho uherský. Teprwé když katolictwo za Wladislawa II. w zemi se zmohlo, nastala i studiím klassickým doba přízniwější. Wzešla tehdá hwězda první welikosti, Bohuslaw z Lobkowic, wedlé něhož stkwěli se Jan Šlechta ze Wšehrd, Augustin Olomaucký, Stanislaw Thurzó biskup a jiní.

Čerstwý tento wzlet klassických studií nemohl se minauti s účinkem na literaturu domácí. I powstali w skutku mužowé, kteří celau duší ponořili se do krás starořímských a snažně usilowali ozdobiti jimi jazyk swůj mateřský. Řehoř Hrubý z Jelení, Viktorin ze Wšehrd, Wáclaw Hladič Písecký, Jan Češka, Oldřich Welenský z Mnichowa, Mik. Konáč z Hodíšťkowa spisy swými naznačili cestu, kterau po nich weliká wětšina spisowatelůw kráčela.

§. 4. Osudy a příčiny nezdaru poesie české.

Jak blahodějné bylo působení klassicismu na wzdělání prosy české, tak bylo záhubné poesii. Básnictwí latinské udusilo poesii domácí práwě tím, že samo tak wysoko se powzneslo. Jest wěru ku podiwu, kterak básníci, jichž básně latinské dosti mile plynau, jak náhle začnau básniti po česku, samau rozwláčností wšecken

půwab s wýtworů swých stírají. O tom, že by se jazyk náš podwoliti mohl prawidlům prosodie klassických jazykůw, teprwé Blahoslaw jasného nabyl přeswědčení, a nicméně 50 téměř let uplynulo i po wydání theorie jeho (Musiky), nežli se Benedikti pokusil werše podle ní skládati.

Za časů Wladislawa II. wynikli sice dwa básníci, jenž se způsobem swým druží k weršowcům starší doby, Hynek wéwoda Münsterberský a skladatel rady zwířat; později Konáč s dosti pěkným zdarem následowal wzory německé a wlaské: ale nadějné počátky tyto zůstaly osamělý. Paprocký snažil se uwésti do Čech poesii polskau, ale sám nemaje hrubě powolání básnického, nemnoho pořídil. Rýmaře Lomnického mezi básníky počítati nelze. Zdařilejší jest Zdoroslawíček Kadlinského, ale i ten jest překlad a nikoliw prost slabých stran.

Poesie duchowní zmohla se nad míru sice, ale plody její zůstaly na stupni newysokém. Jediní žalmowé Strýcowi a Benediktiho jsau tu milau wýminkau. Mezi katolickými skladately wyniká nejwíce Berlička.

§. 5. Časowé Ferdinanda I. a Maxmiliana II.

Ferdinand I. mocnau rukau uchopil se wlády a po nedlauhých létech podařilo se mu uwésti pořádek do wěcí zemských, který wíce než po století býwal newídaným hostem. Působení na literaturu nemohlo minauti. Wášně byly upautány a wolně mohlo se přistaupati ke wzdělávání pěkných náuk.

Žili tehdá ještě i působili někteří z řady prwních klassicistůw. Jmenowitě připadá krásnější doba Konáčowa w léta Ferdinanda I. K němu družili se Bart. Písař, Brikcí z Zlicka, M. Černobýl, Burian z Kornic a j. Poněwadž ale na universitě od úmrtí Řehoře Pražského (1485) studium klassické zaniklo, wšickni tedy, kdo se mu oddati chtěli, buď na saukromém cwičení přestáwati anebo wně země pro ně choditi musili: obáwati se bylo, aby s wymřením prwních nadšených wzdělawatelůw klassické učenosti i ona sama nezanikla. Teprwé l. 1542 začal opět o řeckých a latinských klassicích čísti Matauš Collinus. Wedením jeho a pod ochranau slawného mæcena Jana Hodějowského z Hodějowa zmohla se k nowému rozkwětu poesie latinská. K tomuto obnowowání náuk welice přispěla akademie jesuitská l. 1555 od Ferdinanda I. w Praze založená. Jesuité u wyučowání uwedli pewnau saustawu, čímž daleko stkwělejších prospěchů dosáhli, nežli posawad w českých školách wídali

bylo. I literatura domácí opět se zmáhati počala. Prosluli tu klassicisté: Sixt z Ottersdorfu, Sigmund z Púchowa, Martin Kuthen ze Šprinsberka, Pr. Lupáč z Hlawačowa, Pawel Kristián z Koldína, Jan Mirotický, Pawel Worličný, Thadeáš Hájek, a j.

Wedlé směru klassistického počal rázně wystupowati směr prostonárodní, t. j. spisowatelé jali se wzdělávati jazyk obecný bez pomoci latiny. Již wedlé prwních klassicistů stkwěl se w tom ohledu Jan Hasišteinský z Lobkowic, jehož cestopis i naučení otcowská náležejí k nejkrásnějším plodům staročeským. W témž duchu psal i druhý Lobkowic, Jan Popel. Dáleji tu jmenowati sluší Tomáše Baworowského, českého to Skargu, a Oldřicha Prefáta z Wlkanowa. Nade wšecky wyniknul ale Wáclaw Hájek z Libočan. Prozpytowaw starší památky historické a sbíraje powěsti mezi lidem, oswojil sobě sloh dějepisný oprawdu národní a proto dílo jeho, jakkoli sice wšelijak wadné, wždy zůstane přewzácným úkazem doby swé.

Literatura česká měla tehdá znamenité mæceny. Přední byl sám Ferdinand I. Jeho podnětem přisedl Sigm. z Púchowa k wzdělání kosmografie Münsterowy, jeho wplyw znamenati i při jiných dílech katolických za wlády jeho wyšlých, jako zejmena při kronice Hájkowě. Panowníka swého w tom následowali Jan Hodějowský již jmenowaný, Wilém z Rožmberka, Jan Popel z Lobkowic a j. w.

Za Ferdinanda I. hlawní ráz literatury byl katolický. Sektáři jen ze zákampí wypanštěli polemické spisy swé, rozšiřujíce je ukrytě mezi jednowěrci swými. Teprwé za Maximiliana II. nastala w tom poněkud proměna.

§. 6. Literatura bratrská.

Bratří čeští až do polowice XVI. století zůstáwali wěrni zásadě swé, zawrhujíce wzdělání wyšší a we spisech swých obmezujíce se na předměty náboženské. Muži učenější mezi nimi, jako k. p. B. Lukáš Pražský, nemohauce odolati obecnému tomu smýšlení, bezděky jemu se poddali. Prwní, který s wzdělaností neobyčejnau a wůlí wytrwalau Musám otewřel přístup do škol bratrských, byl Jan Blahoslaw. Překládaje nowý zákon, jal se studowati staré biblické překlady, porownáwati konstrukcí české s jinojazyčnými, ustanowowati, co duchu češtiny přiměřeno, co odporno. Wýsledek skaumání těchto složil w grammatice swé, jejíž studium přiwedlo mezi bratří onu snahu po přesnosti a leposti jazyka, kterauž později tak we-

lice wynikali. Blahoslaw byl původem, že přistaupeno k překladu biblí bratrské w Kralicích. Rownaje a tříbě písně duchowní, ustanowil prawidla prosodie české, ačkoli w básnění sám newelmi byl šťasten. Po Blahoslawowi prosluli Jiří Strýc co básnický překladatel žalmů, Matěj Cyrus a Pawel Slowák co překladatelé cestopisu Leriowa. Druhý z bratří, jenž w některém ohledu Blahoslawowi se rowná, w jiném nad něj welice předčí, Amos Komenský, přežil léta literární swé činnosti wětším dílem již w cizině.

§. 7. Směry praktické.

Weliké pozornosti zasluhují spisowé čeští doby střední potřebám praktickým slaužící. Sem předně patří díla právnická. W tom oboru znamenití byli Ctibor Towačowský, Viktorin ze Wšehrd, Brikcí z Zlicka, Oldřich z Prostiboře, Wolf s Wřesowic, Pawel Kristián z Koldína, Jakub Menšík z Menšteina a j. Při Wšehrdowi pozoru hodné jest, že wzdělal ryzí staročeský jazyk právnický spůsobem klassickým. Koldín prawnímu jazyku jest tím, kým Weleslawín literatuře wůbec. O lékařstwí a zwlášť rostlinářstwí psali dwa Janowé Černí, jeden z Prostějowa, druhý z Jewíčka, slawněji nad ně ale Thadeáš Hájek a Huber z Riesenbachu. O hospodářstwí jednají spisowé Jošta z Rožmberka, Černobýla, Brtwína z Ploskowic slohem nad míru jadrným wlastním a stručným. W mluwnictwí Blahoslawa předcházeli Beneš Optát, Petr Gzel a Wáclaw Filomates; gramatiky české pozdější psány jsau latině, jakož wůbec wšecko wyučowání tehdá od škol nejnižších až do nejwyšších bylo latinské. Česky se wyučowalo jen we školách bratrských.

§. 8. Počátkowé literatury jesuitské.

Císař Ferdinand poslal do Říma 12 mládenců, aby se tam za kněze wzdělali a, wrátíce se domů, proti učením scestným působili. Wětšina mládenců těch wstaupila do řádu jesuitského. Wrátiwše se jali se pracowati na úkolu sobě wykázaném. Tento byl počátek jesuitů českých, kteří učeností rowně se stkwěli jako snahau o pěstowání jazyka domácího. Sbírajíce rukopisy staročeské, na nich sloh swůj cwičili. Tím jest, že se jazyk jejich značně liší od klassicistůw i od prostonárodních. Prwní a nejznamenitější z nich byl Wáclaw Šturm, slawný odpůrce bratří českých. Wedlé něho a po něm psali česky Balt.

Hostaunský († 1600), Ondř. Modestin († 1601), Jak. Colens († 1623), pak Š. Berlička, jehož spisy jasně swědčí, že se wzdělal w Polsku při slawném kazateli polském P. Skargowi. Adam z Winoře jakožto wychowanec Šturmůw též sem náleží.

§. 9. Rozkwět literatury za Rudolfa II.

Středem literatury české za doby císaře Rudolfa II. jest Daniel Adam z Weleslawína. Wzdělaw se na wzorech latinských, užiw i pokrokůw bratrských, docílil toho, že prosu českau powznesl na nejwyšší stupeň uhlazenosti a wnitřní dokonalosti. Četná jsau díla jeho: nicméně činnost jeho nezawírala se w nich. Přátelskými swazky spojen jsa se wšemi učenci sauwěkými, k pracowání je pobádal, práce jejich oprawowal, s nimi společně k dílům přisedal a o wydání spisůw jejich se staral. Připadla činnost jeho w dobu welmi šťastnau. Rudolf II. swoláwal do Prahy učence odewšad, dwůr jeho nahražowal takořka uniwersitu. Wně byl pokoj wíce méně obecný, wnitřní bauře ještě nebyly nastaly. Wedlé Weleslawína spatřujeme tu Bawora Rodowského, Hubera z Riesenbachu, Jana Kocína z Kocinétu, Matauše Hosia, Wácl. Plácela, Wawřince Benediktiho, Abrahama z Günterrodu; brzo po něm Jiříka Záwětu a Pěčka Smiřického. Ku klassicistům Rudolfinským přičísti sluší i Žerotína, u něhož, cokoli jest dokonalého w jazyku spisowatelů bratrských, prostonárodních i klassicistůw, takořka w jeden krásný celek splynulo.

Jako za Ferdinanda I. a Maxmiliana II. wedlé klassicistů zmáhal se směř prostonárodní, tak bylo i za Rudolfa II. Rwačowský a Lomnický psali o wěcech mrawoučných, Paprocký o historických a krasomluwných, Marek Bydžowský skládal děje sauwěké, Wácl. Březan pracowal o historii wymřelého tehdá rodu Rožmberského, Mikuláš Dačický z Heslowa zůstawil zápisky o dějích českých a zwláště Kutnohorských, Harant z Polžic, Wratislaw z Mitrowic, Fridrich z Donína prosluli co cestopisci.

§. 10. Účinky baueřk českých.

Bauře, které od prwních let XVII. století weškerým řádem církewním i státním w Čechách otřásati počaly, nehrubě byly příznivy krásným uměním. Od léta 1609 asi newyskytuje se žádné dílo české, které by wnitřní cenau nějak wynikalo. Polemika opět nejhojněji zastaupena, jako za doby husitské. Pod-

obojí, sjednotiwše se s luterany, bratří připojiwše se k kalvinistům, wysílali wždy hustěji syny swé na university německé. Podnikatelé protestantští z Německa s welikým prospěchem zřizowali školy w Praze a jinde w zemi. Universita Pražská odewzdána pod správu podobojích. Jazyk český w obecném žiwotě welmi hynul, o čemž wýmluwně swědčí snešení sněmowní k ochraně jeho wydaná. We spisech sprawnost jazyka hrubě zanedbáwána. Proměnám, které se tím w literatuře připrawowaly, učiněna přítrž wítězstwím na Bílé hoře 1620.

Nejbližší následek děje toho byl, že půwodowé a aučastníci bauře byli ztrestáni. Pohříchu byli mezi nimi i mužowé o literaturu zaslaužilí, kterých osud tím wětšího politowání jest hoden, jelikož strženi praudem zapomněli se nad wěrau otcowskau i nad dokázanau prwé domu panownickému wěrností, jako Harant a Záwěta. Mnoho rodin českých i německých, nechtících přestaupiti k staré církwi, opustilo zemi. Osudu toho neznikl ani Karel z Žerotína, wzor wěrnosti poddanské, jemuž wšak pobýwání w cizině wšemožně od Ferdinanda II. ulehčowáno.

Wystěhowalci nepřestali děliti se a newražiti na se ani na cizí půdě. Podobojí příkře stáli proti bratřím a stíhali se wespolek jízliwými spisy. Nejznamenitější mezi nimi z utrakwistů byl Pawel Skála, z bratří Komenský, při kterých dwau oprawdu kormutliwé jest, že se jim neotewřely oči nad zkázau, kterau rotění náboženské na wlast jejich přiwedlo!

§. 11. Příčiny úpadku literatury.

Po odchodu jinowěrcůw zůstali w zemi katolíci, mezi nimiž muži plní statečné wůle. Weliká část šlechty české zůstala wěrná císaři i katolictwí. Duchowenstwo a jmenowitě jesuité, ačkoli spisy sektářské wšemožně hubili, snažili se nahraditi je nowými. Weliká část spisů dobrých ze střední doby zachowala se nám práwě w bibliothekách jejich. I není pochyby, že by se literatura, kdy by pokojnější doby nastaly, brzo zase byla zotawila. Ale pochodeň l. 1618 w Čechách rozžalá podnítila wálku i dlauhotrwalau i ukrutnau, jejíž nejhroznější záhuby práwě zasáhly Čechy a Morawu. Pokojné zaneprazdňowání pro ustawičné wpády nepřátel bylo nemožné naprosto; země byla tak wydrancowána, že i nejbohatší panstwo naříkati počínalo na úplné schuzení. Wálka 30tiletá tak zmořila Čechy i Morawu, že nebylo widěti než pustá pole, wypálené wsi a polozbořená města. Obywatelstwo ztenčeno měrau neslýchanau. Po wálce následowala s malými

přestáwkami celá řada pohrom; brzo zůřila wojna w okolí, brzo země naše byly dějištěm krwawých zápasů. Teprwé mír Hubertsburský 1763 přinesl pokoj stálejší. Kterak se při takowém stawu wěcí mohla wzkřísiti literatura?

Wedlé obecného znuzení země shrnowalo se několikero jiných překážek zdrawého rozwoje literárního. První byla nedůwěra k starším spisům z příčin náboženských, tak že nastal nedostatek wzorů, dle kterých by se spisowatelé mohli wzděláwati. Činnost sauwěkých spisowatelů pro nesnáze zewnější nemohla býti tak wydatná, aby potřebě této mohla s dostatkem wyhowěti. K tomu přišla w druhé polowici XVII. wěku z Wlach zkáza i na jazyk latinský. Starým klassikům dáno wýhost, místo nich uwedeno do škol diwné stwůry zkaženého wkusu, jenž se značily slohem bombastickým a barbarsky tworenými slowy. Balbin († 1688) mezi jesuity byl poslední dobrý latiník. Zkáza tato neobmezila se jen na latinu, nýbrž podlehla jí i čeština. Něco podobného dálo se sice i w sausedních literaturách, jako w uherské a polské, okolo začátku XVIII. století; ale literatury tyto w přízniwějších okolnostech brzo zase okřály. K tomu přistaupilo konečně hojné osazení nowých osadníků z ciziny, mezi nimiž ponenáhlu i žiwot literární wzkwétati začal. Přede wšemi činným byl hrabě Frant. Špork, jenž ke wzděláwání jazyka německého w Čechách welice prospěl.

§. 12. Spisowatelé po 1620 w Čechách a na Morawě.

Přes wšecky tyto nesnáze byla činnost literární předce dosti znamenitá. Přední a neúčinnější spisowatel český w dobách třidcetileté wálky byl Wilém hrabě Slawata. Historické dílo jeho, ač tiskem newyšlo, udržowalo takořka literární spojení mezi panstwem českým. Slawata totiž po částech posílal je ke čtení přátelům swým, jako Jaroslawowi z Martinic, Fridrichowi z Talmberka, Adamowi z Waldšteina a j., kteří je pak mnohonásobně opisowati dáwali, tak že se nám sotwa kterého jiného díla tolik přepisůw zachowalo. Neméně důležité bylo samo dopisowání Slawatowo. Druhý znamenitý pán, jenž psal česky, byl Heřman hrabě Černín.

Ostatní spisowatelé byli wětším dílem kněží. Mezi četnými spisowately z řádu jesuitského wyniká nejwíce Jiří Plachý jak hojností spisůw tak spráwností jazyka. Felix Kadlinský dobyl si jednoho z neposledních míst mezi básníky českými. Jan Barner († 1708) překlady spisů náboženských a hospodář-

ských dostihl spisowatelůw XVI. wěku. Matěj Šteyer († 1692) působil spisy náboženskými a mluwnickými; založením Dědictwí swatowáclawského (1669) zůstawil sobě trwalau blahodějnau památku. Spolu s Konstancem a Barnerem pracowal na překladu bible swatowáclawské. Leopold Fabricius († 1772) proslul co kazatel český; sbírky kázaní, jež wydal, ukazují nám jej co muže nejen wýmluwného ale také jazykem lépe wládnaucího nežli wětšina sauwěkých.

Křižowník Beckowský, wydawatel a prodlužitel kroniky Hájkowy, náleží k spisowatelům lepšího zrna, ačkoli jazyk jeho, porownáme-li jej jen s češtinau biskupa Pešiny, znatedlně již poklesl. Ještě pokleslejší jest čeština we spisech historických kanowníka Hammeršmida († 1737) a jiných.

O dějích českých za 30leté wálky psali ze swětských J. N. Zatočil a W. Kosmanecký co očití swědkowé, ač tento pěkněji.

Poesie zastaupena Zdoroslawíčkem Kadlinského, kancionály Šteyera, Koniáše a j. a některými básněmi dle časoměrné prosodie dosti šťastně složenými.

§. 13. Spisowatelé téhož wěku na Slowensku.

Slowáci, jež před l. 1600 mezi spisowately našimi nalezáme, wšickni skoro žili w Čechách nebo na Morawě. Na Slowensku zajisté pro stálý wálečný staw příčinau blízkého sausedstwí tureckého a pro nawyklost latinskému jazyku literatuře národní dařiti se nemohlo. Teprwé na začátku XVII. století nastala doba přízniwnější, k čemuž značné pobuzení přišlo od wystěhowalcůw českých po létu 1620. Písemnictwo slowenské odtud až do konce doby střední zawírá se hlawně we spisech náboženských. I poesie nepowznesla se hrubě nad duchowní píseň. Střediště její mezi evangelíky byla Cithara Tranowského l. 1635 poprwé a potom welmi často se značnými přídawky wydáwaná. Co skladatele písní jmenowati sluší Eliáše Lániho († 1617), Štěp. Pilaříka, jenž osudy swé w tatarském zajetí weršem popsal, Sam. Hruškowice († 1748), Dan. Kermana († 1740), jenž zdařile weršowal dle prosodie časoměrné. Matěj Bél, Mat. Markowic a j. psali prosau, Pawel Doležal grammatickými pracemi proslul.

Mezi katolickými Slowáky nejwíce wyniká minorita Benignus Smrtník a nejmenowaný pawlán, jehož překlad welikého díla o swatých otcích posud rukopisem leží.

Přehled pramenůw k historii literatury doby střední.

Hlawní pramen zpráw literaturných a žiwotopisných jsau spisowé sami a jmenowitě předmluwy k wydáním jich starým i nowým.

Jiné obecné prameny jsau:

Archiv český, wydaný od Fr. Palackého (1840—46).

Staří letopisowé čeští wydaní od téhož (1829).

Bohuslai Hasisteinii a Lobkowic farrago poematum (1570).

Jana Blahoslawa grammatika česká (1857) a zápisky w archiwu bratrském.

Wácl. Březana Žiwot Wiléma z Rožmberka (1847) a Krátký wýtah kroniky Rožmberské (1828).

Zpráwy we spisu historickém a w korrespondencí Slawatowě.

Bohuslai Balbini Bohemia docta, editio Raph. Ungar (1776).

Adaucti Voigt acta litteraria Bohemiæ et Moraviæ (1774—84).

Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten (Voigt a Pelzel wyd. 1773—82).

Böhmische und Mährische Literatur (1779—80) a Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren (1786—7) von Jos. Dobrowský.

Faustini Procházka de saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius (1782).

Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Literatur, von Faust. Procházka (1784).

F. M. Pelzel Böhmische, Mährische und Schlesische Gelehrte aus dem Orden der Jesuiten (1786).

Ueber die Veränderungen der czechischen Sprache nebst einer czechischen Chrestomathie von Fr. Tomsa (1805).

Žiwoty starých slowenských weršowcůw při Poeziích Boh. Tablice (1806—12).

Geschichte der böhmischen Sprache und älteren Literatur von Jos. Dobrowský (1818).

Biographie des M. Joh. Campanus aus Wodňan, von G. J. Dlabač (1819).

Příběhowé králowstwí českého za Ferdinanda I., od J. W. Zimmermanna (1820).

Historie literatury české od Jos. Jungmanna (1825, 1847).

O pranostikách a kalendářích českých zwláště XVI. století od Frant. Palackého. (Č. Č. M. 1829.)

Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber von Fr. Palacký (1830).

Pana Bohuslawa Hasišteinského z Lobkowic wěk a spisy wybrané. Od Karla Winařického (1836).

Wýpisky z pamětí kolleje jesuitské u sw. Klimenta w Praze od W. W. Tomka (Č. Č. M. 1844).

Paměti kollegiatůw kolleje Karlowy od W. W. Tomka (Č. Č. M. 1847).

Geschichte der Prager Universität von W. W. Tomek (1849).

Historische Literatur von Mähren und Osterreichisch-Schlesien, von Christian D'Elvert (1850).

Staročeská bibliotheka, wyd. od J. W. Rozuma (1853—7).

Dějiny české Fr. Palackého, dílu IV. č. 1., článek sedmý o literatuře za Jiřího Poděbradského (1857).

Články p. Ant. Rybičky w Lumíru, Č. Č. M. a zpráwy o powyšowání do stawu a j., které sestawowateli anthologie této s přátelskau ochotau k užití propůjčil. Články Ferd. Mikowce w Lumíru.

Geschichte der böhmischen Brüder von Dr. A. Gindely (1857—8).

Přehled obsahu s některými oprawami a dodatky.

Strana

Strana

I.

Staří letopisowé čeští.

Léta 1829 wydala kr. učená společnost česká jakožto díl třetí Scriptorum rerum bohemicarum paměti, které w rozličných rukopisech a od rozličných spisowatelůw z doby od l. 1378 do 1527 se zachowaly. Letopisowé tito obyčejně nazýwáni byli pokračowáním w kronice Beneše z Hořowic aneb i w kronice Pulkawowě. Fr. Palacký s welikau pilností w jedno je snesl a chronologickým řádem sestawil (524 str. w 8°). „Jakkoli chudé a místy nedostatečné", dí o nich, „jsau zpráwy kronik těchto, pohlédneme-li na hojnost, welikost a důležitost dějů we wlasti za wěku onoho náramně zbauřené: předce nemalé anobrž hlawní šetrnosti zasluhují nade wšecky jiné kroniky wěku tohoto. Nepokrytě zajisté a owšem beze lsti wyprawují o welikých pohromách na wlasť naši po smrti krále Wáclawa IV. skrze odpadnutí od řádůw swětských i duchowních a skrze zbauření wášní lidu obecného uwedených, stawíce tím dosti žiwý krwawé anarchie obraz, jehož pohled čím wíce mysl wěrného wlastence skormucuje, tím wíce cítiti mu dáwá štěstí zřízené wlády zemské, pod kterauž jemu žíti dopřáno."

Smrť a pohřeb krále Ladislawa. (1457.)

Stało se tu neděli po sw. Ałžbětě, že král Ładisław křtił[1]) dietě na hradě u sw. Wácława panu Zdenkowi z Konopiště s panem Jiříkem spráwcí a s jinými kmotry. A tu neděli, když bude k wečeruom, tehdy král jide s hradu do Prahy a hned jeho hława zaboli. A nazajtřie wywrhle se jemu dwě hlize a on jich tajił, i kázał k sobě swým lékařuom. I dali jemu lékařstwie a najposléze púštěli jemu krew. A tak leže we mdłobách tento krásný młádenec, zhasł jest jako

[1]) Byl kmotrem křestným.

jasná swiece když temnosti oswěcuje, a jako wesło kdy by od łodí na hłuboké wodě ztratił, a jako huol podpory wšech klecawých; neb když se najlépe Čechowé nadáchu země zwelebenie, po jeho pak smrti sta se jejie zahubenie. A prwé nežli král umřeł, prosił pana Jiříka správce a to s dobrú myslí a pamětí, porúčeje jemu zemi českú k władnutí, aby sirotkuom a wdowám prawdy pomáhał a nedał jich utisknúti a křiwdy učiniti.

Pak nazajtřie we čtwrtek ten cełý den ležał král w domu na marách; a šli sú lidé ten cełý den, ohledujíce krále mrtwého, a był weliký daw a płáč w lidech. Pak nazajtřie w pátek den sw. Kateřiny hned po kázaní šli sú na processí. A najprw řemeslníci s swiecemi, a potom žáci a mniši, a potom rektor universitatis s mistry a študenty swými, a po nich wedli deset koní přikrytých suknem černým i s rynéři[2]), a potom šli kněží Pražští w komžech, a za nimi šeł mistr Jan Rokycana wolený arcibiskup Pražský w černém ornátě, a potom šli rytieři králowi wšichni w černém rúše jako mniši, a každý z nich nesł swieci černú w rukú. A potom nesli krále Ładisława na marách konšelé staroměstští pod złatohławem, a páni čeští a rakúští šli około mar. A ležał král pod złatohławem na marách odkrytý twáří, že jeho mohł každý opatřiti. A potom šeł obecní lid nesčíslný. A tu był tak weliký křik a płáč od lidí takowý, jakož někdy weliký płáč był, když umřeł Kareł ciesař starý. A jakož s welikú radostí a se ctí, s trubači a hudebníky přijali sú jeho, když do Prahy přijeł, a s welikým weselím jednú branú: tak druhú branú prowodili jeho s welikým płáčem a s żałostí. A tak staroměstští prowodili jeho až na małú stranu a potom małostranští prowodili jeho na Hradčany; a pak na Hradčanech kapituła hradská přijali sú krále s žáky swými a tu sú krále sami wzewše nesli. A pochowán w hrobě děda swého ciesaře Karła w kostele sw. Wíta w kuoře matky Boží, kdežto i podnes korúhwe jeho zemí nad jeho hrobem wisie, s welikú żałostí wšech pánuow českých od małého až do welikého a zwłáště pana správce. A tu sú penieze dáwali každému, kto jest chtěł k ofěře jíti; ale lidé chudí, berúce penieze od Němcuow, mnozí schowáwali sobě. A pak po těch mšech králowu pečeť a majestát złámali sú a zrušili; meče dłúho nemohli złomiti, kterýž meč nesúce před králem mrtwým ostrý, koncem k zemi sú jej skłonili; jablko také a berłu, to jest sceptrum, sú złámali, zrušili a dokonce wšecky ty wěci skazili. Ba i praporce s korúhwemi wzew pan správce s erbem českým, obšed třikrát około hrobu, jest neodpustił, ale powrhł to na zemi i zedrał; k tomu ještě i jiných zemí korúhwe s jich erby také jest zsápał a nohami tłačił. A Němci, na wšecko na to hlediece, dali sú se u weliký płáč, a litujíce toho, že se jich krále korúhwem tak stało. Při jehožto pochowáwání mistr Rokycana učinił kázanie nad mrtwým králem z kněh Bonaventury na hradě, ač se to nelíbiło kanowníkuom; neb jest jeden z nich Wácław doktor řekł: „Mistře, přestaň; wšak již dosti jest toho kázanie.“ Potom pan Jiřík správce a páni čeští, wsedawše na koně, i jeli do swých hospod k obědu we XXII. hodinu. A to se stało w pátek den sw. Kateřiny w zimě.

[2]) rynéř, der Reiner, sluha meč pánu nosící neb wůbec prowodící pána.

Tažení k Ostromeči na Wltawě. (1471).

Ostromeč zámek był těch časuow pustý za čtrnácte let, a páni Šternberci osadili jej a zbudowali zdi střechami prkennými a zděłali poněkud náspy a některaké příkopy a záseky, a osadiwše lidmi, s toho zámku škody weliké činili w tom kraji, brali, łúpili, jímali, šacowali, dobytek zajímali, drew ku Praze pławiti nedali, wybírajíce cło z woru po dwú groších biełých. A to trwało za drahný čas, že se již pánuom i zemanuom mnohým w tom kraji stýskało i sedlákuom, až někteří se holdowati musili; a někteří zemané s nimi díł měli a u nich tam bý-wali na zámku. O to potomně suěm držán był, aby ten zámek był oble-žen a, ač nebyło ode wšech swoleno, wšak proto wždy se to stało a to tiemto spuosobem. Že zámek ten w miestě welmi nepřístupném stojí, i neobehnali ho, ale některá miesta skalnatá osadiwše, opodál bašty a příkopy zděłali, tak že na zámek ani z zámku přibyti ne-mohli. A retunk jim dáti jich strana wždy chtěła, a nestało se. I ne-było žádné jednoty a swornosti w zemi české, než zrádcuow wšudy dosti se našło, a úřadowé někteří sešli byli i král.

I był toho času purkrabiem Pražským pan Jan řečený Jenec z Janowic a na Petršpurce. Ten shromáždiw něco lidu k Ostromeči, i přikázal wšem zemanuom hned od Brandeysa až za dwě míle od Prahy, to okolé k Říčanuom až i k Jíłowému, aby se k němu wšickni sjeli w den určitý, že chce šturm pustiti na Ostromeč s nimi. I neučinił toho ani jeden z nich. A on rozhněwaw se proto, že jeho neupo-slechli, i učinił jim zájem wšem w tom podkrají Pražském wšeli-kých stád i koní, leč někteří s koňmi ujeli do lesuow. A když ten dobytek był shromážděn w tom kraji Kundratic a Nowého Hradu, tehdy ti páni, zemané i s swými lidmi běželi ku Praze, młuwiece Pražanuom, aby jim w tom radni a pomocni byli; jestliže by pak toho złého do-pustiti chtěli, že wy Pražané za několik let k žádnému dobytku nebu-dete moci přijíti, a tak nejen toliko wám, ale i jiným městuom muože złým posłúženo býti; protož čas jest to opatřiti, ne pro nás, ale pro tato města Pražská.

Pak páni nowoměstští, obesławše se na rathauz, i rychle wyšlí špehéře, kam on pan purkrabie s tím dobytkem měří; a když urozu-měli, že konečně skrze Prahu hnáti chce, káží najprw brány osaditi, aby žádný newyšeł a nepronesł, co se w městě děje. Pan Jenec pak ustanowí setníky a desátníky nad tím dobytkem zajatým, aby pořádně jeden po druhém w haufích rozdílných hnán býti mohł, jeden od dru-hého opodál, tak aby se dobytek nesmísił. I obrátił prwní hauf od Kundratic, a druhý hauf od Nowého Hradu. A tak ten dobytek obrátił ku Praze k Wyšehradu pořádně, když ještě na polích konopě a prosa była a hodina dne již dobře po nešpořích (než dne nepomniem kterého, neb jsem ještě pachole był). I jeł před těmi stády opodál pan purkrabie, nemaje mnoho jízdy a koní w té swé jízdě. A když se s Wyšehradu spauštěł šikem, tehdy purkmistr se pány konšeły a s některými obec-ními (a byli tu i z urozených lidí někteří) potkali se s ním před do-mem Rozwodowým. Počestně jej přiwítajíce, pozdrawenie učinili, jako tomu, jenž miesto králowské auřadem držeł. A po dokonání pozdra-wenie přistúpie k otázce pokojnými słowy, tážiece jeho, co by to činił

anebo z které příčiny takowý zájem, což těmto městuom Pražským nemuože než weliká škoda býti a nedostatek a swízel chudým lidem. A on jim předłožił auřad swuoj a kterak by o to péči měł, což na něm wystačiti by mohło, s raddú dobrú, a že i žiwotem swým nelitował by nasaditi, jakož teď jsem chtěł při tomto zámku učiniti, kterýž jest na škodu wšemu tomuto kraji; chtěł sem to złé přetrhnúti, pomoci od těchto krajuow žádaje i přikazuje, aby hotowi byli ke dni určitému. A i wás, páni Pražané, sem žádał, kdež psanie waše mám powolné sobě w té wěci, wšak skutkem se toho nestało. Tu sú jemu páni děkowánie učinili širokými słowy z takowého jich opatrowánie i péče jeho, tohoto přitom dokládajíce, jestliže by toto dočinił, což započał, že by to těmto městuom bez welikých a nenabytých škod býti nemohło. A budeme-li od záhubcí země takowé škody podnikati, od přátel pak také druhau stranau, což muož již horšieho býti? Pak, miłý pane, my wždycky jsme hotowi nápomocni býti; protož nikoli nedopustíme wám toho účinku dokonati pro záhubu naši. Wšak jestliže by pak kto neposłušný nalezen był, wšak jináč trestán museł by býti bez takowých škod těchto měst. A dobytek již był pod Słowany zastawen. A pan purkrabie wždy weleł předse hnáti, a páni wždy o to s ním w odporu byli, młuwiece k němu: Miłý pane, jestli nám té škody přieti neráčíš, uhoďme o to mezi sebú přátelsky; neb by tato wěc jináč přátelská býti nemohła; jináč chcete-li se postawiti zejtra bohdá do słunce na rathauze našem, chcem s wámi o tom narownati přátelsky a, tu sobě ruce dadúc, w pokoji dobrém zuostati; ale dobytka nepropustíme. Pan purkrabie wždy předse mocí hnáti welí ten dobytek. A w tom zejde pokřik od těch zeman i lidí a płáč, že se ten dobytek předce žene; a toť řezníci, z masných krámuow wyskočiwše, i zastawie dobytek tu před nowoměstským rathauzem. Tehdy ti, jenž byli nad tím dobytkem ustanoweni setníci a desátníci, počnú jim odpierati a oni je bíti a s koní házeti; a Chodowská paní Machna, wyňawši meč jednomu tomu drábu, mnoho jich ubiła a řezníci ještě wiec. A tu ten dobytek zase od sedlákuow a jich pánuow nazpátek se hnał, tak že bez máła plničký rynk toho dobytka był, až i padał jeden na druhý a owce též. A tak řwánie a bečenie weliké a hrozné było. A tu ktož swuoj dobytek znał, brali sobě. Tu celičkú noc žádného pokoje nebyło a každý k swému přišeł; než owec něco nemnoho najíti se nemohło. Pak ten pan purkrabie nazajtřie postawił se na rathauze nowoměstském ráno do słunce a přátelsky se o to rozešli.

II.

Prostonárodní písně.

Prostonárodní musa staročeská w XV. století hojné nalézala látky w dějích sauwěkých jmenowitě k satyrickým wýlewům. Zachowaly se z té doby písně satyrické husitůw i proti husitům. Wětší sbírka písní z lidu oné doby nalezá se we dwau rukopisech bohatého archiwu Třeboňského, odkud

i píseň weselé chudiny wyňala. Mistr Lepič je z jiného pramene. Wydal píseň tuto, která, jak se zdá, naráží na nějaký skutečný děj sauwěký, Šafařík w Čas. Č. Mus. (1848. II.) spolu s některými jinými staršími poesiemi obsahu náboženského.

Píseň weselé chudiny.

Již jest zima přišla, slyšte odraní!
Kterak jste dlúho spali, a šatu nenie.
W létě spáchu, nic nedbáchu, co w zimě bude:
Ach hrozný trude, a šatky chudé!

Snieh prší zhusta, to zlé znamenie;
Pláštěk, kabát zedraný, nohawic nenie.
Zlý wietr wěje, zlá naděje! Sychrawice jdú
Jedna za druhú, činie nám túhu.

Zle nám kukly skrájeli, kusa jich nenie;
Co jsme psoty naseli, toť jest wše plené.
Smutno srdce, snopa čtwrtce; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Neb jest dařitel štědrý, komu ráčí dáti,
Nelze na něm wyláti ani wyhněwati.
Komu ráčí, nerozpáčí, dá mu wšeho dosti
Wedlé swé milosti, wedlé ochotnosti.

Milí chudí, těšme se, radost se nám stala:
Šatky s nás opršely, hlawička oblínala.
Milí chudí, núze pudí; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Pójdeme-li do krčmy, kážem sobě naliti:
A kterak jest nechutno z suché čěše píti!
Truchel pěšec, łačen měšec; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Zastawíme základ wše, zbroje netřeba;
Pójdeme na trh, kúpíme chleba.
Draho cenie, peněz nenie; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

W pátek naše hody úkrop studené wody;
Kyselice, šťáwa, se wším špatná ztrawa.
Budú ryby, nenie chyby — w Dunaji, w moři,
Lepšie než úhoři, dražšie než úhoři!

A když bude w sobotu, budeme mieti łopotu;
A w neděli ráno w żaludku prostranno.
Sedem k stołu chudí spolu, kážem sobě dáti
Wietru posniedati, potom obědwati.

Ti kuchaři naši wařie nám ze mhły kaši,
Ze tmy zwěřinu, we snách jeleninu;
Náton paří, trdło waří, chtějíc hosti ctíti,
Krmí učiniti; nechť jsú třeba-li zbiti!

Nechajíc pyšných krmí, milujme zelé,
Twaroh, krúpy, jelito, mléko kysełé;
A zaspíce kapalice, s mákem wałdyně,
Uzenie, dyně, hrách na okřině.

Mistr Lepič, maudrý hrnčíř.

Słýchał-li, kto práw při wieře,
Také diwy od hrnčieře,
Jakož tento
Múdrý, jenžto
Nazýwá sě Lepič? wěz to:

Slepił welmi małú łatku
Dał z nie dosti wšemu sňatku
Angelskému
I rajskému,
Wedlé toho i zemskému.

„Wiz, kterým ji darem daři!
Šestera wěc w jednéj twáři:
Wíno s medem,
Mléko s stredem
A smetana s biełým chlebem.“

Dał jí jednéj diewce włásti,
Řka: „Krmiž každého zwłášti,
Tak starého
I mładého,
Welikého i małého.“

„Jež jsem zwał, tiť nechtie přij'ti:
Wynda, kaž wšem wóbec wníti,
Nemocnému,
Bełhawému,
Slepému i pocestnému.“

„Nemocné trudné na stranu
Sázej, krměci smetanú,
Biedné medem,
Slepé stredem,
Daj pocestným wína s chlebem.“

III.

Mikuláš Kompator z Kumštátu.

Mikuláš Kompator, od jinud neznámý, wyskytuje se w polowici XV. století co překladatel latinského spisu Lamentatio ss. patrum in limbo, jakož wyswítá z přípisku ku konci sauwěkého rukopisu cís. bibliotheky Pražské, ježto zní: „Skonáwají se knížky z daru milosti Buoží, jenž słowú lament aneboližto płáč Otcuow swatých, kteréžto čtauce Pánu Bohu chwáłu wzdáwajte. Ode mne Mikułáše Kompatora z Kumštátu leta Páně MCCCCLI. Chwáła, jasnost i dík činění, čest, moc i síła Buohu našemu na wěky wěkuow amen.“ Spis tento Čechům starým welmi oblíbený tiskem wydán byl poprwé od Jana Straněnského 1572, potom w XVI. století ještě čtyřikrát, w XVII. a w XVIII. po dwakrát. Obsahuje wolání sw. otcůw z předpeklí, přitom poselstwí proroků w k Hospodinu o spasení člowěčenstwa. Sprawedlnost, Milosrdenstwí, Prawda a Pokojnost Boží jewí se tu co zwláštní osoby. Wolání otcůw po spasení wybrána z kněh proroků w a nejwíce ze žalmůw.

Z Lamentu Otcůw swatých.

Čtyři ctnosti hledají wykupitele.

Ty čtyři ctnosti (Sprawedlnost, Miłosrdenstwie, Prawda a Pokojnost) anebo panenky, jsúce w swornosti a přízni jakožto sestřičky miłé, natom sú se swoliły, aby jedny na nebi a druhé na zemi mezi lidmi toho muže[1]) hledały, dwě a dwě społu. A protož Sprawedlnost zwolí sobě Miłosrdenstwie za družičku, a řkúc: Sestřičko má miłá, ty jsi má, tebeť jsem já sobě za družičku zwoliła. Protož chceš-li, sestřičko má, líbí-li se tobě, pohledajme my zde społu mezi anděly — nebť sú oni sprawedliwi a k smrti zawázáni nejsú jako lidé, — zda by který nimi był hodný a dostatečný nalezen, ten saud wyplniti a tudy swět wykaupiti. I přiwoliło jest Miłosrdenstwie Buoží k Sprawedlnosti, a řkúc: „S tebú sem já také již wždycky, sestřičko má miłá. Játť sem tě též sobě zwoliła.“ Protož zuostały ty dwě cnosti społu w nebi, aby hledały mezi anděły. Ale Prawda a Pokojnost ty sú se społu brały na zem, aby též hledały mezi lidmi. Dawid pak trwał jest wně před swatyní Buoží, očekáwaje słowa miłosti a spasení Buožího, pro kteréž był wysłán od otcuow swatých z temnosti.

Tehdy Sprawedlnost a Miłosrdenstwie, procházejíc społu w nebi wšecky kuory andělské, ptali se w nich wšech anděłuow, řkúce k nim: Bratří milí, powězte nám, kdo dá z huory Syonské spasení lidu israhelskému, totéž aby jej wykúpił? Jestli kto ten mezi wámi,

[1]) jenž by člowěčenstwo wykaupil.

oznamte nám. Odpowěděli jim zase andělé a řekli: Sestry miłé, ptáte sě jistě na welikú wěc Buoží, hledajíce, kto by měł swět wykúpiti. Ale abyšte wěděły, žeť bratr newykúpí, ale wykúpíť člowěk. Tehdy Sprawedlnost słyšeci, že člowěk wykúpiti má, pohleděła jest také s nebe na zemi, pohleděła na wšecky syny lidské, chtěci widěti, který by to był člowěk, o němž andělé prawí, že by měł swět wykúpiti. I dí k Miłosrdenstwí: Sestřičko má, teď jsme słyšały od anděłuow, že by člowěk wykúpiti měł. Já jsem teď pilně na zemi pohleděła na wšecky syny lidské a žádného sem sprawedliwého uhlédati nemohła, aby kto ten saud a tu wýpowěd wyplniti mohł a swět wykúpiti. Protož daremní by była práce naše tam za sestřičkami našimi pracowati. Ale odpočiňme a počekajme jich zde; wšak nás tajno nebude, nahodí-liť se jim kto takowý. Ale wiemť já to jistotně, žeť nic nenajdú. Odpowěděło Miłosrdenstwie Buoží k ní: Sestřičko má miłá, newažme sobě té práce, ale sstupmež také dołuow a pomozmež sobě toho wšeckny wespołek, spasitele swěta hledati, aby Hospodin, wida tuto naši práci społečnú a snažnú, i nahodił jeho nám. Nebť on nechce, abychuom prázdniły, ale přikázałť jest nám píliti a hledati. Tehdy přiwoliła jest také Sprawedlnost k řeči Miłosrdenstwie a řekła: Sestřičko miłá, dobráť jest to rada twá. Chci já také tobě w tom dobrém powolna býti.

I stało se jest pak, když sú tyto dwě ctnosti, totéž Sprawedlnost a Miłosrdenstwie, také sstupowały na zem, ai toť Prawda pošła jest z země a Pokojnost s ní, any se berau zase tau cestau do nebe, nenalezše žádného z lidí, jenž by mohł swět wykúpiti. I jdúce z země potkałi se s těmito, jenž také s nebe sstupowały na zem na též cestě. I jdúce k sobě ty čtyři ctnosti, ai toť Miłosrdenstwie a Prawda potkały jsú se, Sprawedlnost také a Pokojnost, též také potkawše sě na té cestě, líbały se a witały jakožto sestřičky miłé a welmi rády tu se shledały; neb se již były od dáwna newídały, proto, neb welmi za dłúhý čas po cestách těch běhały jsú a pracowały, hledajíce swěta spasitele. Tehdy Sprawedlnost a Miłosrdenstwie, kteréž w nebi hledały, učiniły jsú otázku na těchto druhých řkúce: Sestřičky miłé, hledały ste, který jesti to člowěk, jenž žiw bude a neuzří smrti, to jest, který nebył zawázán k smrti, jenž má swět wykúpiti. Hledały ste jeho a nalezły-li, zwěstujte nám. Odpowěděły zase Prawda a Pokojnost: Sestřičky miłé! Jistě hledajíce hledały sme welmi pilně wšudy po wší zemi; a žádného sme sprawedliwého a newinného najíti nemohły, ba ani dítěte, jehožto žiwot jest toliko jednoho dne na swětě. Ale wšickni jsú se odchýlili a neužitečni jsú wšickni. Tehdy Sprawedlnost a Miłosrdenstwie zamútiwše se řekły jsú: I kdež tehdy muže naleznúti takowého budem moci, a kde jeho brž hledati máme? Neb my jsme také již wšudy w nebi mezi wšemi anděły ptały były, by kto mezi nimi dostatečný tu wýpowěď na se wzíti a swět wykúpiti, a oni řekli nám, že člowěk má wykúpiti. A protož jsme my též také teď dołuow sešły, abychuom wám hledati pomohły. Ale poněwadž ho w nebi mezi anděły není, ani také mezi lidmi na zemi, i což sobě nebohé zdíti mame, když toho spasitele swěta najíti nemuožem? A tak sú se były zamútiły wšecky ty sestry.

IV.

Jošt z Rožmberka.

Jošt, druhý syn pana Oldřicha z Rožmberka († 1462) a Kateřiny z Wartenberka († 1436) narodil se l. 1430. W letech dwacíti poswěcen byl na kněžstwí i dostal proboštstwí kostela hradu Pražského; byl i mistrem Strakonickým křižowníkůw sw. Jana Jerusalemského (maltézůw). L. 1457 wywolen byl za biskupa Wratislawského, kteréhožto roku též mladší bratr jeho Jan, wladař domu rožmberského, dosáhl nejwyššího hejtmanstwí we Slezsku. Po smrti krále Ladislawa s jinými Slezáky wzpěčowal se Jiřího za pána poznáwati, pokudž od stolice římské na králowstwí potwrzen nebyl. Potom se krále přidržel až do l. 1465. Roku toho zapsalo se panstwo Jiřímu odporné w jednotu na Zelené hoře, ku kteréž se i Jošt přidružil. Jednota Zelenohorská weřejně powstala proti králi mezitím (1566) od papeže w klatbu danému. Jošt, ačkoli wěrně se snažil, aby různice ty ke krwe proléwání newedly, do boje wtržen byl, stoje w něm proti wlastnímu bratru Janowi, jenž byl při straně krále Jiřího. Přijaw wedení wojska slezského, poražen byl od Viktorina, nejstaršího syna králowa, pod Münsterberkem. Hořem nadtím umřel w Nise 12. Prosince 1467. Tělo jeho pohřbeno we Wratislawi w kostele sw. Jana křtitele.

Jošt byl wýmluwný kazatel; českým i latinským jazykem častá kázaní míwal. L 1461, když na zelený čtwrtek na hradě Pražském kázal proti přijímání pod obojí spůsobau, strhla se proti němu takowá bauře lidu Pražského, že za králem do Kutné hory ujeti musil. Jazyka německého wšak nedostatečnau měl známost, tak že we Wratislawi na kázaních wždy jen jazyka latinského užíwal. Znamenitá bystrota mysli jewí se we wšem, cokoli z péra jeho nám se dochowalo. Spisůw jeho tři zachowal Wáclaw Koranda w rukopisu swém, totiž: třináct šprochůw wajowských (Waidsprüche) i s odpowědí na ně od jakéhosi Klímy z Prudowic, spis o sprawedlnosti a nesprawedlnosti a podání králi Jiřímu o potřebě, aby s národem českým k církwi Římské se připojil.

Ze šprochůw wajowských.

Ježek má bodliny a swině štětiny, złosyn najde złosyny a dobrý nebude bez družiny. Kmen má wětwe a wětwe ratolesti a řetěz články; snadno splésti, těžko rozplésti, lehko smiesti, nesnadno rozděliti.

Nenie nemúdřejšieho, než kto múdře mluwí a zle činí, dobré zná a zlé dělá, a kto jinak saudí a jinak činí.

Nic spieše neoklamá než potakač, ukladač, licoměrník, a ten najškodliwějie, komu se najwiec wěří. Milostníci, pochlebníci, kořistníci zawodie lidi také častokrát i múdré.

Přirozenie, nawycenie, zarpucenie odwodí od prawdy poznánie a od poznalé zachowánie.

Rozmyšlený hněw jedny straší, druhé tuží; náhlý ruší od lidí naději, k lidem přistúpí a dáwno dobýwané rychle kazí jméno dobré.

Kto se ničehož nebojí, jest blázen; kto wšeho, jest nemúdrý, a kto se w obém nepotřebně zjewí, jest neopatrný.

Kto má přátely za mauchy, jest rozpačný, a kto nepřátely za lwy, jest strašliwý; ktož pak má přátely za lwy, jest srdnatý, a nepřátely za mauchy, jest přewažný: a miera we wšem najlepšie.

Múdrý ščestie na neščestie nesadí; smluwí se raději podobně než swadí.

Ščestie zawodí w neščestie. Múdrý na wrchu zastawí; neb s druhé strany býwá příkrejie k dolu.

Ščestie se trausí, neščestie se spe.

Nic neščastnějšieho, než komu nižádná múdrost ani pilnost ani statečnost nemóž prospěti budúcky, a kto byl w ščestie, ztratě je, rozpomíná se na ně.

Ohně nelze upáliti, wody utopiti a wětru zadusiti, a prawdě zahynúti.

Z podání králi Jiřímu.

Nestane-li to králowstwie w jednotě obecné Církwe swaté a Římské, tehdá strach, že se na něm naplní čtenie, kteréžto die, že každé králowstwie w sobě rozdělené zahyne. A to by se pohřiechu naplnilo, kdy bychom se toho dopustili, abychom se w sobě rozděléc, neřku na dwé ale na několikero se odmiešejíc, sami se hubili a kazili.

Skrze takowú ruoznici stalo[1]) by obcowánie Čechuow se wšemi jinými křesťanskými zeměmi, w swátostech přijímání, w službě Boží, w kupectwí, w rytířských jézdách po dobrodružstwí, po službách, w spřiezněních, w saudech, w poselstwích a w jiných rozličných a mnohých wěcech.

Ačkoliwěk Pán Buoh wším wládne, wšak dobře sě jest wystřéhati příhodami jiných; neb takowé wěci na dlech[2]) sú na dobré newycházely, aniž což násilného jest wěčného. Aneb která jest památka Žižkowa a wšech jiných násilníkuow než w hanbě a w zlořečenstwí a wěčném zatracení?

Lépe jest zbožných a slušných cest hledati než w také zmatky wstúpiti; neb kto by začeli, Buoh wí, dočekali-li by konce. A na to-li by na dlech přišlo, co oni chtie neb nechtie, kto to wie? neb stálost prawdy a neustupnost křiwdy twrdé boje miewají. Když křiwda s neprawostí bojuje, tehdá obé neostojí. A komu duše a čest nenie prodajná, tenť nato bude pomnieti, že prawdě nelze zahynúti.

[1]) na díl, konečně.
[2]) přestalo.

Buď jakž buď, wšak to wieme, že trápenie dáwá rozum, protiwenstwie zkušuje lidí jako oheň zlata a trpěliwost w protiwenstwích přinášie wěčné odpočinutie a žiwot wěčný.

V.

Ctibor Towačowský z Cimburka.

Otec jeho, Jan z Cimburka, byl hejtmanem markrabstwí morawského za nezletilosti krále Ladislawa: Ctibor zastáwal týž nejwyšší w zemi úřad za králůw Matyáše a Wladislawa II. Oba wynikali politickau maudrostí a horliwau láskau wlasti. Ctibor činnost swau weřejnau počal pod očima otce swého. Prwní úřad, kterýž zastáwal, bylo sudstwí dworské za krále Jiřího, kterémuž wěrným byl zastawatelem, když se na Morawě jedna část panstwa ku králi Matyášowi uherskému obracela. Král Jiří před ukončením boje umřel (23. Bř. 1471). Ctibor téhož a následujícího roku zastáwal nejwyšší kancléřstwí w Čechách a zároweň, již od l. 1469, nejwyšší hejtmanstwí w Morawě. W Čerwnu 1471 wyprawen byl s jinými pány do Krakowa, aby oznámili polskému kralowici Wladislawowi, že wywolen jest králem českým. Když boj s Matyášem i za Wladislawa se prodlaužil a wšeliký pořádek w zemi tím hynul, stawowé morawští chopili se téhož prostředku jako čeští a wywolili pět ředitelůw zemských, kteříž by až do konečného srownání wěci obecné sprawowali. Mezi těmito pěti byl i Ctibor. Mírem Olomauckým (1478) postaupena Morawa, Slezsko s Lužicemi Matyášowi, kdežto Wladislaw podržel jen Čechy. Tak zemím dlauhau wálkau zhubeným nawrácen pokoj. Jeden z prwních skutkůw panownických krále Matyášowých bylo narownání dáwné různice mezi pány zemskými o přednost w sedání na sněmích, w čemž Ctibor přední měl účastenstwí (1480). Téhož roku ustanoweno bylo působením Ctiborowým, aby we dsky zemské morawské budaucně wklady se dály jazykem českým. Wůbec stawowé morawští welice se tehda přičiňowali, aby řád zemský posud jen na obyčejích starodáwních založený dostal pewnějšího základu psaným práwem. K tomu konci požádali Ctibora, aby „tak jakž se pamatuje a swědom jest obyčejów a zwykłostí starodáwniech, které jsú se za našich předków zachowáwały a w skutku dáły, kteréž on očima swýma widěł a při nich osobně býwał“ paměť swau jim sepsal. Žádosti této wyhowěl. Užiw nejen swých ale i od otce přejatých

pamětí, asi l. 1481 i sestawil „knihu Towačowskau“ tak řečenau. Pan Ctibor za mladších let (1467) pokusil se též o wětší dílo básnické (Hádání prawdy a lži), ale s malým štěstím. Jest to allegorie na oblíbené tehdá thema, totiž spor mezi církwí římskau a husity, prosau sepsaná; prowedení nechutné, nic než řeči nekonečné a jednotwárné (Wiz úsudek Palackého w Děj. českých dílu IV č. 1 str. 380 sq). Mimo tato díla zachowaly se po panu Ctiborowi listy, w kterých se jewí patrně stopy „libé wýmluwnosti, kterau wlasť jeho welebíwala druhdy.“ Zemřel dne 26. Čerwna 1494.

Z knihy Towačowské.

O dskách zemských.

Přenášenie desk.

Po wzdání súdu král neb hajtman a páni nikam se tu nerozjedú, než hned pošlí do kapitoły k kněžím, aby dsky zemské úředníkóm zemským wydány były. A kněžie jmají žáky s několika swiecemi jmieti, a když tam pan komorník s jinými úředníky přijde, u sklepu, kdež se chowají dsky, státi. A pan komorník, sudí, písař zemský na woze jeti jmají, a menšie úředníci podle nich pěšky jíti aneb na koniech, trubače jmajíc při wozu. A wstúpiec do sklepu komorník, sudí a písař s několika komorníky, a tu před nimi ohledajíc, jsú-li pečeti całé i truhła, a když tak najdú nepohnuté, wen truhłu přinesú. A úředníci menšie ji wezmúce, před úřadem wyššiem nesú, a před nimi swiece, až na wuoz wstawú. A na truhłu pan komorník wsede, meč wytržený nahý na ramenú drže. Sudí s písařem proti němu a jiní, komuž se rozkáže, s menšiemi úředníky pěšky a na koniech około wozu. A pan komorník jmá žákóm nětco dáti spropiti, a tak z lehky kázati jeti, aby ti, kteří pěšky jdú, s wážností šli, a trubačóm trúbiti káže, až před klášter sw. Michała.

A tu když budú přiwezeni, jmá pan hajtman i páni i wšichni zemané proti nim wyjíti až ke dweřuom před kosteł. A s woza je wezmúce menšie úředníci, jmají je nésti před panem hajtmanem a panem komorníkem a pány až do šrankuow, kteří k tomu jmají zwláščí býti hned připraweni rozkázániem pana komorníka. A tu na stuol k tomu připrawený jmají býti postaweny, a około šrankuow páni státi a zemané. A pan komorník s sudím, pana hajtmana toliko w šranciech při sobě jmajíce, opět přede wšemi pečeti ohledati, jestli całé okázati, a potom odwarujíc pečeti, každý swým klíčem úředník otewra zámek, dsky wynieti jmají a okázati.

Při dskách kto w šranciech býti jmají:

Napřed pan komorník, sudí, písař zemský, menšie úředníci, písař pro hledánie, ač by komu było jeho potřebie jmieti, ale aby také

přísahu učinil. A z těch žádný nejmá u sebe jmieti žádného nože ani skripturała ani kałamáře neb črnidła krom písař zemský; ten jmieti muož a jmá črnidło a péro pro wpisowánie do desk. A jest-li nowý komorník, jmá dsky s swým erbem nowé spuosobiti, kdežto písař zemský jmá je w rukú jmieti a, což hodného a pan komorník rozkáže, w ně wpisowati.

Z které příčiny dsky psány počaty česky.

Leta buožieho MCCCLXXX najprwé w Ołomúci, když práwo a súd zasazen jest, za úřadu pana Wácława z Boskowic a w Brně pana Wiléma z Pernšteina, těch pánuow komorníkuow, s wolí pana hajtmana a pánuow i wší země začali jsú se w jich dsky nowé českú řečí wkładowé wpisowati; neb prwé łatinsky wpisowáno bylo. A k tomu páni pro obec i pány komorníky swolili pro menší práci a lepší rozum těm, kteříž łatině nerozumějí: neb mnozí łatinu k swému rozumu wykłádají: aby prostý rozum český stáł.

Zawřenie desk.

Potom po wšem (t. j. po wkladech do desk učiněných) pan komorník a sudí káže zemskému písaři neb jinému nad hłas přede wšemi čiesti dsky po knihách staršiech pořád. A přitom jmají seděti úředníci aniž odtud odcházeti až do dokonánie. A to proto, že dsky wšem známy býti jmají a před žádným netajny. A bude-li komu co potřebie a se toho dotkne a swého užitečného co usłyší, káže písaři posečkati a sobě podruhé čiesti, XI grošuow dada širokých. A tak až do konce wšecky dsky wyčteny býti jmají, to což wymazáno nenie. Také we dsky nemá nic pokútně kładeno býti, a natom jich najwětšie moc jest, že do nich zjewně jde a swobodně wšecko.

A když již dsky přečtú, kteréž wiece než co jiného wážie a jako řkúc wšeho práwa konec a wšech jistot jistota — kromě dobrowolné smłúwy a swolenie toho, ktož sebe mocen jest: to jmá práwo i dsky rušiti — pan komorník, sudí a písař zemský włožie dsky w truhłu a zapečetie každý úředník swú pečetí zámek swój, a s poctiwostí zase na to miesto, kdež je wzali, dowezú. A každý úředník klíč swój při sobě chowá, aniž jeden bez druhého ani wšickni społu k nim jíti mají, ani co jednati, bez wuole krále, markrabie, hajtmana a pánuow.

VI.

Hynek wéwoda Münsterberský.

Hynek, jinak Jindřich mladší, z Poděbrad a z Kunstátu byl třetí syn Jiřího Poděbradského a Johanny Rožmitálské. Narodil se dne 18. Máje 1452 w Praze. L. 1463 wyzdwížen byl od císaře Fridricha, spolu s bratry Viktorinem a Jindřichem starším, za kníže říšské, hrabě Kladské a wéwodu Münster-

berského. Po smrti krále Jiřího (1471) připadly mu za podíl otcowský Poděbrady a Kostomlaty. W boji o korunu českau, kterýž spolu wedli králowé Matyáš Korwin a Wladislaw II. stranil Hynek králi uherskému. L. 1473 wywolen byl na sněmu Benešowském spolu se třemi jinými pány za ředitele zemského s plnau mocí, aby až do zawedení pořádku zákonního wšecky potřebnosti obecní w Čechách řídili. L. 1476 wyslán byl od krále Matyáše do Apulie, aby mu newěstu Blaženu přiwezl. Na sjezdu Brněnském l. 1478, když jednána smlauwa mezi oběma králi, spatřujeme mezi radami Matyášowými i Hynka, jenž tehda s Wladislawem zwláštní umluwau se srownal. I později účastnil se činně w záležitostech zemských.

Hynkowo obyčejné sídlo byly Poděbrady. Za manželku měl Annu, dceru Wiléma wéwody saského. Jediná dcera jeho Anna wdala se za Jindřicha z Hradce. W pozdějších, jak se zdá, létech jal se obírati pracemi literárními. Básnické plody jeho ukazují na wzory německé a některé w skutku nejsau nic jiného než wolné překlady ze zbírky Kláry Hätzlerowé. Mimo to buď sám přeložil nebo přeložiti dal Fucheria Karnotenského historii o tažení křížowém do Palestiny l. 1099. Hynek umřel, nedosáhnuw ani 40 let, dne 10. Čerwence 1491 na Poděbradech, odkudž mrtwé tělo jeho přewezeno do Kladska a tam w rodinné hrobce w klášteře františkánském pochowáno.

Nesnáze hospodářowy.

Budu-li dobrý statek na zemi míti,
hned stokrát wětší práci mám.
A kterak to, ihned oznámím wám:
že ktož má na zemi statek weliký,
ten musí míti dobytek wšeliký,
a wšecko hospodářstwí naprawiti,
a sám ke wšemu ruku přičiniti;
neb nepřihlédá-li sám k swému,
by měł welmi mnoho, newystačí jemu.
A protož welikým statkem starosti neubude:
kdež při chudobě jedna, tu jich deset bude.
Ještěť chci wíce powěděti:
Musíš děwky a pachołky míti,
a nebudú-liť wěrni tobě,
tiť nepomohú jediné sobě.
Pak když chci s pole woziti
a obilé dobrým požiti,
musím jim podlé jich wóle płatiti,
ač nechci na poli obilé shnojiti.

Jestliže jemu mzdy málo podám,
hned s ním nesmłuwím, to jistě znám;
než daj jemu, co on bude chtíti,
a ihned chce obžinky míti.
K tomu płuhy, wozy, brány,
ty ať jsú dobře okowány;
k tomu přípravy také,
kteréž míti chce wšelijaké.
A když jemu to wšecko zjednám,
proto toho wždy jisto nemám,
aby on dělał, kdy dělati má;
než tak wšeho ležeti nechá
a, chce-li, wóli (má) wětší nežli já.
Dím-li co o tom, tehdy se hned hněwá;
a již teprůw nebude dělati,
by to wšecko měło shníti neb złámati.
K tomu počne hned reptati
a mně ještě winu dáwati,
řka: Kterak jsú i wozu koła mdłá,
nałožím-li naň mnoho, že se złámá.
Tužť mu musím, co sám káže, jednati,
bych se měl i hned spadati.
Tuť natom dosti nebude:
o płuh nowá swáda opět bude,
prawě: Wšak do toho nic není,
a w branách žádného hřebu není;
jestliže toho hned mi nezjednáš,
pójduť ode wšeho, to shledáš.
A jemu dobré wšecko zjednał był,
jedno že on jest to swéwolně zkaził,
ihned mi jiným pánem hrozí,
nezjednám-li, co káže, hned pryč běží.
A jestli že jemu z hněwu słowo dím,
on mi jich deset, to jistě wím.
I musím já wšech řečí nechati,
ač chci, aby chtěł něco dělati,
i jemu rád zjednati, což káže.
Tužť naprawí płuh i oře
tak jakž sám chce, a ne jako já.
Potom hned zápłaty žádá
a řka: Pane rač mi zapłatiti,
chceš-li ať budu słúžiti;
pakli mi hned nezapłatíš,
wšak nebudu dělati, to ty zwíš;
nebo musím sobě šaty zjednati,
abych měł w čem potancowati.
Tuž já musím pěkně prositi,
nechci-li jeho na sebe zbúřiti,
řka, že jemu brzo peníze zjednám.
Tuť před ním chwílku pokoj mám.

Potom opět přijde pohonič ke mně,
prawě: Já nemohu poháněti,
chci nyní doma poseděti.
A já jemu dím: Miłý, proč?
búříš welmi, ano snad není oč?
I co se nemám búřiti,
a já nemám w čem pohoniti:
wšak košile ani kytle nemám,
k tomu złámał jsem ostruhu, pohleď sám;
a to mi máš z práwa zjednati,
chceš-li, ať budu předse děłati.
A také rozmrskał jsem wšecken bič,
nezjednáš-li mi co třeba, pójdu pryč.
Tehdy cožkoli młuw já,
nezjednám-li co on chce, nic netbá;
než zjednám-li, tehdy děłá,
a nezjednám-li jemu, tehdy nechá.

Potom mi děwka počne přimłúwati:
A ty mi nic nedáwáš, kterak mám děłati?
a k tomu kusa střewíc nemám,
a sukni zedranú, pohleď sám.
Protož račiž mi košili kúpiti,
sic wěru musím pryč ujíti.
A hned přijde děwka druhá,
ihned se také préč trhá,
řkúc: nekúpíš-li mi sukna sedm łoket,
budeť nowá swáda opět;
a máš-li mi kúpiti, kupiž dobrého,
nebo pójdu pryč a budu u jiného.

A tak wšickni děłají,
by měł i dobytek zemříti, nic netbají.
Pane zjednaj nám piwa, ať žízní nezemřeme,
chceš-li ať pryč neutečeme.
A nikdy nemáme co jísti,
že se musíme hładem třísti;
soli nemáme, ani masa žádného,
a chleba sotně do dne zajtřejšího.
I zda nás chceš hładem zmořiti?
Chceš-li ať děłáme, musíš nám dobré bydło činiti.
A bych já zpíwał jako sławík,
nezjednám-li, co chtí, jsem již nebožtík.

VII.

Rada zwířat.

Rada zwířat jest báseň obsahu didaktického. Spůsob její nejwíceji podobá se k Nowé radě pana Smila Flašky z Pardubic. Od bájek dělí se tím, že zwířata w ní nejednají ani mezi sebau rozmlauwají jako w básních Aesopowých, ale jedno po druhém k člowěku jakožto pánu swému přistupujíc, toliko podlé powahy swé zwířecí jeho učí jakožto učitel, jemu radí a wýstrahu dáwá jakožto přítel. Rada zwířat obsahuje dwě knihy: w prwní mluwí zwířata čtwernohá, jako lew, medwěd, wlk, pes atd., w druhé ptáci, orel, jestřáb, luňák, atd. Každému naučení, ježto w rýmowaných werších zwířata dáwají, předeslán jest popis powahy zwířete, jehož se řeč uwozuje, a rozjímání mrawoučné. Dále přidány jsau průpowídky dwauweršowé, obsahující naučení z powahy zwířat wzaté. Báseň tato sepsána jest na začátku XVI. století. Tištěna byla poprwé l. 1528 w Plzni, 1578 w Praze, potřetí wydána od Dobrowského l. 1814.

Přirození psa.

Pes potřebný jest k ostraze domowní, buď w městě buď we wsi; neb on swým štěkáním dobytek zachowá a zloděje zažene a wždycky wěrně Pánu swému slauží. Dí Kolumella: Který jest wětší milowník pána swého nežli pes? kdo wěrnější na cestě towaryš? který strážce najsprawedliwější? který ponocný bedliwější? který jest mstitel ustawičnější nežli sám pes? Neb pro pána swého i hrdlo ztratí. A jsa bit od pána, nemstí se.

Učí tebe člowěče, aby Stwořiteli pánu swému wěrně slaužil a přikázaní jeho zachowáwal. Nebo blahoslawený wěrný služebník, kteréhož pán, když přijde, najde, an tak činí jakž mu přikázáno.

Pes k člowěku.

Wlk uteče a přistaupí pes,
Řka: Dočkám-li se také řeči dnes?
Těžko mi zde tak dlauho státi,
Diw že se welikým hořem nezwráti,
Ano wlk dlauho wymlauwá,
Na mne diwné žaloby shledáwá.
Wěz člowěče, pane milý muoj,
Žeť jest wlk hlawní nepřítel twuoj:
Smířiš-li ty se mnau hltawého wlka,
Wěz, že mnohá škoda tebe potká.

Neostaneť kráwy žádné na dwoře,
Ani słanin ani plecí na komoře,
Ani owce ani kozy w chléwě;
Najdeť wlk i w marštali hříbě,
Shledáť, kde jest které prase,
Wšecko sžeře a newrátí nic zase.
Wyslídí, kde jest která hus,
Neostaneť z ní ani křídła kus.
Wše s kostmi i s peřím sžeře
A nikdy se dosti nenabeře.
Jáť míwám na mále dosti,
Když ty mi wywržeš s stołu kosti.
Zato já tobě wěrně słaužím,
Že i nočního času nezaležím.
Ty najeda se s čełádkau ležíš,
A mne častokrát hładem mořiš:
Wšak já wždy proto štěkám
A twého dobrého wěrně hlídám.
Aby wlk neb złoděj nižádný
Nepřišeł w duom twuoj, jáť jsem strážný.
Hład, zimu trpě i wšecku psotu,
To wše snáším pro twau robotu.
Aniž mám také kde poležeti
A swým kostem pohowěti,
Leč w hnoji anebo w słámě.
Wšecka se psota zbeře na mne:
Mauchy, blechy i protiwní komáři
Štípajíc hrají około mé twáři.
Tak mne bída a weliká psota zmoří,
Že téměř nebudu podoben k zwěři,
Ač jsem pak tobě welmi wěren
Jakožto ze wší zwěři jeden.
Já se pro twé dobré snažně zasadím
A pro twau wěc častokrát hrdło ztratím,
Twrdé kamení i kyjowání trpím:
Proto tebe žádnau měrau neopustím.
Ano i od tebe pána swého
Trpíwám auzkosti a bezprawí mnoho,
Že mne netoliko hładem mořiš,
Ale druhdy kyjem nemiłostiwě chładíš.
A kdyžť słaužím do swé starosti,
Nemáš nade mnau žádné lítosti:
Za mau práci a słužbu wěrnú
Wyháníš mne z swého domu.
A ač mi činíš jistě mnoho złého,
Proto já se nad tebau nemstím toho,
Ale za twé złé mně činění
Dáwámť čłowěče toto naučení:
Buď wždycky wěren pánu swému,
Najwíc Bohu, stwořiteli swěta mocnému,

Až do hrdła zastaň wšemohaucnost jeho,
Wydaj žiwot i krew swau podlé něho,
Přijímaj jeho łaskawé trestání
A słuž jemu wždycky bez přestání.
Wysłaužíš, to wěř, hojnau odpłatu
W budaucím wěčném žiwotu:
Lepší nežli ty mně zde činíš
A za dobré wším złým płatíš.

Člowěk k psu.

Známtě, psc, muoj wěrný słauho,
Cos mi teď wymłauwał dosti dłauho,
Že ty mně wždycky wěrně słaužíš,
A máło na mne wysłaužíš.
Chciť to wěrně nahraditi,
Když bude aspoň po twé smrti;
W łauži neb w błátě prostřed cesty
Učiním tobě pohřeb počestný.

Kočka.

Kočka ze sna tebe budí,
Od lenosti tě odwodí.

Słon.

Słon dí: S hubeneym newáłej,
K bližnímu se łaskawě měj.

Jelen.

Jelen prawí: Před złým utec,
Ať tě nechytí złý łowec.

Rys.

Budiž přízniwý k člowěku,
Budeš míti přízeň, łásku.

Jeřáb.

Buď wždy wěren pánu swému,
Násilé nečiň chudému.

Kohaut.

Kohaut o puoł noci zpíwá,
K Božské słužbě napomíná.

VIII.

Řehoř Hrubý z Jelení.

Měštěnín Pražský rodu rytířského. Žil při dwoře krále Wladislawa II., rozličné úřady dwořské zastáwaje. I manželka jeho, wynikajíc rozumností a mrawůw počestností, zwláštní požíwala důwěry u králowny. Společenské postawení toto zwláště bylo whod muži plnému upřímné snahy o zwelebení wlasti, kteráž co do wzdělání duchowního welice byla poklesla následkem wálek husitských. Z Italie tehdá zaswítala záře učenosti staroklassické, i nescházelo mužůw, kteří horliwě usilowali, aby nowé toto swětlo rozbřesklo se i nad zeměmi našimi: Jan Pannonius a Jan Vitěz w Uhrách, Conrad Celtes w Rakausích, Stanislaw Thurzó a Augustin Olomúcký na Morawě, Jan Šlechta ze Wšehrd, Jan Balbus, Bohuslaw z Lobkowic w Čechách. Kdežto wšak učenci tito nejen wzdělání ale i také jazyk starých Římanůw mezi krajany štípiti se snažili, obral sobě Řehoř Hrubý za úkol, aby dle wzorůw staroklassických ušlechtil a zwelebil jazyk domácí. W snaze této nebyl osamělý; k témuž zajisté cíli pracowali i Vikt. Kornel ze Wšehrd, Oldřich Welenský z Mnichowa, Mikuláš Konáč, Jan Češka a. j.

Řehoř obíral se skoro wýhradně překládáním. Nejoblíbenější spisowatelé jeho byli **Jan Jovian Pontanus**, kancléř Ferdinanda krále neapolského († 1503), jehož knihy o statečnosti (1820), o poslušenstwí, o dobročinnosti, o králi, rozmlauwání jenž slowe Charon atd., a **František Petrarca**, slawný básník wlaský († 1374), jehož díla o lékařstwí proti štěstí i neštěstí (1501), o prawé maudrosti (1551), o bídě a záwisti atd. do češtiny přeložil. Ze spisůw **Ciceronowých** přewedl Laelia de amicitia a Paradoxa (kusowé hodní podiwení 1818, 1853), z **Erazmowých** chwálu bláznowstwí (1820), od **Bohuslawa Lobkowice** list k Petrowi z Rožmberka (1818), od **Ant. Campana** o sprawowání úřadůw (1513.) Ze spisůw sw. otcůw zčeštil sw. **Jana Zlatoústého** knihu „že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe“ (1500, 1828), pak řeči sw. **Řehoře**, kterak w štěstí i neštěstí míti se máme, a sw. **Basilia** o záwisti atd. Jediná samostatnější práce jest napomenutí k Pražanům, čeho potřebí jest k wálce, w němž užito řeči Ciceronowy pro lege Manilia. Díla Řehoře Hrubého jen z malé části jsau tištěna; wětšina jich chowá se w rukopisech cís.

bibliotheky Pražské. Letopočty k jednotliwým spisům přidané znamenají, kdy byly tištěny.

Důkazem, jak welice ctil Řehoř studia klassická, jsau znamenité náklady, které wedl nato, aby syn jeho Sigmund w nich se zdokonalil. I stal se Sigmund skutečně jedním z předních pěstowatelůw literatury řecké i latinské, bohužel ale nalezal w cizině, w Basileji, pohodlnější sídlo k prácem swým nežli we wlasti bauřemi rozkolébané. Řehoř umřel dne 7. Března 1514.

1. Napomenutí k Pražanům.

Poněwadž se nynie, páni milí, pro sprawedlnost swú a pro obranu její chystáte a strojíte k wáłce, račtež wěděti, že držie lidé učení a takowých wěcí swědomí, že najwiece mohú w wáłce ty wěci, kteréž sú tuto położeny, totiž: množstwie wojákuow, mužnost, wtip hajtmanský a štěstie, kteréž, ačkoli mnoho muože we wšech wěcech lidských, wšak najwiece w wáłce. A to i písmo swaté swědčí. Kteříž pak prawie, že penieze sú síła nebo moc wáłky, ti najčistší wěc oznamují. Archidamus Lacedemonský, když se ho towařišie jeho tázali, jak by było mnoho peněz potřebie k wedení wáłky, odpowěděł, „že wáłka počtu nehledí,“ tiem dáwaje znáti, že ktož najwiece má peněz k wáłce, že ten najspieše wáłku prowede. A Marek Tullius drží, že hajtman wojska tyto čtyři wěci z potřeby do sebe mieti musí, totiž: uměnie wáłečné, mužnost, wzácnost, štěstie. Mnozí k tomu přidáwají tuto pátú wěc jakožto najmocnější, totiž welmi welikú złata hromadu. A bez toho wšecky jiné wěci pokłádají za mdłé a za nedostatečné; neb bez peněz welmi znamenité wěci nemohú se snadně dieti. I toto jest wěc dobrého hajtmana, čehož by dowésti mocí nemohł, aby toho penězy dowedł. A tak jest i král Matyáš činił. Má také druhdy znamenité wěci hajtman chytrostí a zheyrałostí prowoditi a má Lizandra w tom následowati, kterýž řiekáwał, aby tu kuože liščie přišił, kdež kuože lwowa nemuože dosáhnúti. A ktos při té wěci toto propowěděł: Čehož nemuožeš mocí dowésti, o to se pokus chytrostí. Má také to w tajnosti weliké býti, což má hajtman činiti. A protož i toto se jemu od Vegecia dáwá naučenie: Co má, prý, býti, raď se o to s mnohými; ale což máš učiniti, s welmi řiedkými a nebo radči sám s sebú. A proto jest chwálen onen Metellus Římský znamenitý hajtman, kterýž, když se ho ktos tázał, co bude činiti, odpowěděl mu takto: Bych držeł, že by oděw tento muoj wěděł o mé radě, spálił bych jej. A z té příčiny Římané mezi jinými praporci i ten praporec měli, na kterémž był Minotaurus; nebo, jakož on był zawřien w najtajnějším miestě labyrinthu, tak má hajtmanowa rada nebo úmysł wždycky tajný býti. A to jest najpilnějie zachowáwał Wácław Wlček Čech a hajtman za tohoto wěku najznamenitější a najlepší. Řiekáwał jest Paulus Emilius Římský hajtman znamenitý, že dobrý hajtman nikdy nemá bitwy swésti, leč by to učiniti musił anebo leč by měł k tomu přístup wýborný welmi. A tak jest činiewał hajt-

man krále Matyáše Tetaur, také Čech, a tiem mnoho dobrého nejednú pánu swému učinił.

Wojsko pak bez dobrého hajtmana jest těło bez duše; tak o tom smyslé i píšie w wałkách rozumní mužie. A wiece druhdy muože prowésti dobrý hajtman nežli welmi weliké wojsko; a protož když Scipio Emilianus Numantinské k utiekání před ním bitwú swú s nimi připudił a oni, utiekajíce před ním, s hněwem welikým mezi sebú a s kuknáním na toto se tázali, proč tak před Římany utiekají, kteréž sú před tiem několikrát přemohli a honili: tehdy ktos z Numantinských takto řekł: Owce nynie takowéž sú jako prwé, ale jiného mají než prwé pastýře, totiž takowí sú jako prwé Římští wojáci, ale jiného mají hajtmana. A tak jest toto jisté, což jest w prawdě napsáno od múdrých, že takéž jest wojsko, jakýž jest hajtman. A protož je hodna wěděnie a pamatowánie řeč Chabriowa, kterýž takto řiekáwał: Hroznější jest hauf jelenuow, když má wuodce lwa, nežli hauf lwuow, maje wuodce jelena.

A teyž řiekáwał, že jest tato powaha wýborného hajtmana: wyzwěděti a znáti wěci nepřátel a rady jich. A to býwá najlépe skrze najwěrnějšie a najopatrnějšie špehéře. A takowí zjednáni nebo spuosebeni býwají štědrostí a penězy. A ta sama wěc často dáwá wítězstwie nad nepřátely. Kterúžto štědrostí císař Julius učinił sobě dráby náramně posłušné a wěrné.

A o posłušenstwí wojákuow máte řeč širokú Pontanowu w kněhách jeho o posłušenstwí při konci, na kterémž wojáckém posłušenstwí wšecko wítězstwie najwiece a prwotně záleží: jakož tam budete Waše Miłost o tom čítáwati.

A poněwadž mnoho nébrž wšecko wałky prowedenie jest na hajtmanu wýborném: wýborného Wašim Miłostem hajtmana Římského welikého Pompeja ku příkładu teď wypíši z řeči Cicerowy, smysł z nie wynma toliko a słow téměř nechaje. Počnu pak od těchto słow jeho, kteráž sú již napřed o hajtmanu postawena.

„Já takto držím, že w wýborném hajtmanu tyto čtyři wěci musie býti, totiž uměnie wáłečné, mužnost, wzácnost, štěstie. Kto jest pak nad welikého Pompeja był w tom umělejší, anebo kto jest měł a mohł býti? Kterýž Pompejus hned z škoły a z kázně dětinské w najwětší wáłku a jenž s najbojownějšiemi była nepřátely, do wojska otce swého a w kázeň wojáckú přišeł; kterýž při konci swého dětinstwie był wojákem hajtmana najwyššieho a s počátku swého jinošstwie učiněn jest hajtmanem najwětšieho wojska; kterýž častějie wojskem swým swozował bitwu s nepřátely, nežli ktožkoli jiný miewał ji s nepřietełem swým; wiece wedł wáłek nežli jich jiní čtli; wiece zemí opanował, nežli jich jiní k sprawowání žádali; ježto jest došeł uměnie wáłečného ne ciziemi naučeními ale swými hajtmanstwími; ne wáłkami těžkými ale wítězstwími, ne holdy ale wítězeními. Neb která by mohła býti wáłka, w kteréž by ho štěstie obce Římské newycwičiło? Jistě mnohé rozličné wáłky netoliko jest wedł ale i prowedł, a to s mnohými i rozličnými nepřátely. A ty wěci oznamují, že žádné wěci nenie zkušené w umění wáłečném, aby jie ten muž newěděł. Již pak mužnosti Pompejowě která řeč muože rowná nalezena býti? Aniž sú toliko tyto hajtmanowy ctnosti, kteréž

se obecně wyprawují, totiž práce w jednáních, statečnost w nebezpečenstwích, snažnost w činění, spěšnost w konání, rada w opatrowání: ale ty ctnosti tak sú welmi weliké w tomto muži, že nebyło tak welikých we wšech jiných hajtmaniech, kteréž smy buďto widěli buďto o nich słýchali. Swědčí to země włašská, kteráž, jakož to Lucius Sylla též wítěz wyznał, jeho mužností a pomocí jest wyswobozena z cizie moci. Swědčí to země sicilská i jiné mnohé země, w kterýchž jest znamenité wěci a welmi weliké i těžké i nesnadné i náramně nebezpečné prowodił. Nu to jest ta diwná a k wieře nepodobná mužnost hajtmanská.

Co pak jiné cnosti, kteréž sem napřed počał był wyprawowati, jak weliké a jak mnohé sú w něm! Neb nemá se toliko wálečné mužnosti w hajtmanu wýborném a dokonałém hleděti, ale mnohé sú ctnosti a wěci, ježto sú służebnice a drużky té znamenité mużnosti. A najprw welmi weliké musejí býti newinnosti hajtmané, totiž, aby žádnému sami neškodili z těch, kterýmž nemají škoditi, ani jiným dopúštěli škoditi. Potom mají býti welmi weliké zdrželiwosti, welmi weliké wiery, welmi weliké powłownosti, welmi welikého wtipu, welmi weliké lítosti. A ty wšecky wěci jak weliké jsú, pohleďmy w Pompejowi; neb sú wšecky náramně weliké. Ale ty lépe spatřímy z přirownánie odporného jiných hajtmanuow, nežli bychom je sic mohli poznati a jim wyrozuměti. Neb kterého hajtmana muožemy za nětco położiti, w jehožto wojště prodáwá se setnictwie? kterak ten hajtman bude o nětco mysliti welice nebo znamenitě užitečného obecniemu dobrému, kterýž wezma penieze z pokładnice obecnie na wedenie wałky, ty nebo wně k swému panowání pro žádost cti obracie, nebo doma jich nechá k swému zisku pro łakomstwie? A waše toto pro tu wěc mumłánie dáwá znáti, že wiete, kteří sú to hajtmané činili. Já pak žádného nejmenuji, a protož se žádný na mne nemuože hněwati, leč ten, kterýž by sám na se to prwé chtěł pronésti. A tak skrze to hajtmanuow łakomstwie jak welmi weliké biedy a psoty, kdežkoli táhnú waše wojsko trpí, kto toho newie? Spomeňte na ta táhnutie s wojsky, kteráž tato léta býwała od našich hajtmanuow w Włašiech skrze wsi a městečka měšťanuow Římských, a potom lépe porozumiete, co se w jiných zemiech, kteréž sú pod panowáním wašim, od nich děje. Hádajte, wiece-li tato léta wojákuow wašich mocí zkaženo jest měst nepřátelských či přátelských, když sú na nich w zimnie časy býwali, protože na poli pro zimu nemohli ležeti? Neb nemuožeť k zdrželiwosti přiwésti swých wojákuow ten hajtman, kterýž sám nenie zdrželiwý; ani muože býti přísným a upřiemým súdcí ten, ktož nechce přísně a upřiemě súzen býti od jiných. I podiwímy se tomuto muži Pompejowi, že tak welmi přewyšuje w tom jiné hajtmany; že jeho wojska haufowé tak do Azii přitáhli, že netoliko ruka jich ale ani šlepěje nohy neuškodiła nic žádnému z swých ani těm, s kterýmiž jsú pokoj měli. Jak pak w zimnie časy na městech ležie, słyšíte o tom wždycky řeči a máte listy, kteříž se k wám odtud přinášejí. Wšecko on sám nakłádá na swé wojáky: žádnému se neděje moc pod ním, a by pak kto chtěł co takowého učiniti, nedopaušti e mu se. Neb sú předkowé naši tomuto chtěli, aby wojakuow našich přes zimu na

městech ležení było ne pro łakomstwie ale pro jich polehčenie a zdrawie.

Nu opět pošetřte, jaká jest jeho zdrželiwost i w jiných wěcech. Odkud mniete, že tak welmi weliká jeho spěšnost a tak náramná a k wieře nepodobná pławenie rychłost pošła jest? Neb nepřenesli sú ho tak rychle do najdalších zemí ani wýborní pławci, ani nějaká neslýchaná spráwa pławenie, aniž nějací wětrowé: ale ty sú ho wěci nezdržowały, kteréž jiné hajtmany zdržují, totiž, že ani łakomstwie ho od umieněného pławenie neodwołało k łúpeži nějaké, ani zlá žádost neb chlípnost k rozkoši, ani wesełé miesto k kochání, ani znamenité město k ohledání, ani ta weliká jeho práce k odpočíwání, naposledy ani korúhwe a małowané tabule a jiné takowé okrasy měst Řeckých, kteréž jiní hajtmané brali, kterýchž on nechtěł ani widěti. A protož nynie wšickni na těch miestech na Gnea Pompeja hledie ne jako na člowěka posłaného z tohoto města, ale jako na přišłého s nebe. A nynie teprůw počínají wěřiti, že sú někdy byli w Římě lidé takowé zdrželiwosti, ješto jest se to již zdáło národóm k prawdě nepodobné a neprávě o nich w kniehy wepsané. Nynie panowánie našeho blesk těm národóm se swietí a nynie národowé rozoměji, že ne bez příčiny předkowé těch tehdáž, když Římané miewali tak zdrželiwé úředníky, radči chtěli měšťanóm Římským poddáni býti nežli jiným panowati. Již pak tak snadný jest každému k němu přístup, tak swobodně každý mu wyprawuje ty, kteréž se mu dějí, křiwdy, s naprawením jich, že on ačkoli přewyšuje wšecky pány a spráwce hodností, wšak powłowností a dobrotiwostí zdá se býti rowen lidem najnižším. Již pak jak mnoho muože radú, młuwenie swého wážností a hojností, kto to wyprawí? A w tom samém jeho młuwení jest jakés zwłáštnie hajtmana duostojenstwie. A to jste na tomto miestě wy Římané sami často na něm poznali. Wieru pak jak zachowáwá k towařišóm našim, poněwadž ji wšickni naši nepřátelé za najswětější pokłádají? Miłostiwosti pak jest tak weliké, že těžko jest toto powědieti: wiece-li se báli nepřátelé mužnosti jeho proti němu bojujíce, čili miłowali jeho tichost, již od něho přemoženi jsúce.

A že wzácnost welmi mnoho muože w wedení wałky a w hajtmanstwí nad wojáky, jistě žádný o tom nepochybuje. A i tú wěcí welmi mnoho muože ten hajtman jistý. Neb že welmi mnoho na tomto jest při wedení wałky, co towařišie, co nepřátelé naši smyslé o našich hajtmanech, kto to newie? Poněwadž wiemy, že lidmi w tak welikých wěcech k tomu, aby některú wěc buďto potupowali, buďto se jie báli, buďto w nenáwisti ji měli, buďto miłowali, neméně hýbe domněnie a řeč powěsti, nežli která jiná wěc jistá. A které jest kdy po wšem swětě jméno znamenitějšie a rozhłášenějšie było nežli Pompejowo, a čie wěci dáłé od něho dáłým wěcem sú rowné? O kterém jste kdy člowěku wy, ješto to najwětší wzácnost činí, tak mnohé a tak znamenité chwáły wydali súdy swými? A protož již wiece o tom młuwiti nebudu, ani toho jiných příkłady potwrdím, jak mnoho Pompejowa wzácnost muože w wałce.

Od toho Pompeja wšech wěcí znamenitých ať se berú příkładowé, kterýž ten den, w kterýž jest od wás uděłán hajtmanem w wałku mořskú, tak hned welmi łacino było obilé po tak welmi weli-

kém drahu a po tak welikém w něm nedostatku, že stěžkem by mohło tak łacino býti z najwětšie úrody a w najwětším a najdelším pokoji.
Již pak na ostatku má se powědieti o štěstí, kteréhož žádný sám od sebe nemnože mieti. Já mám zato, že jste Najwětšiemu Fabiowi, Marcellowi, Scipionowi, Mariowi a jiným welikým hajtmanóm netoliko pro mužnost jich ale i pro štěstie, kteréž sú oni měli, hajtmanstwie často dáwali a wojska porúčeli. Neb było jest některým wysokým mužóm jakés k jich welikosti a słáwě a k wěcem dobře činěným přidáno od Boha štěstie. O tomto pak muži mohu toto powědieti, že w jeho moci było położeno štěstie.“ A tu je široce wyprawuje Cicero.

Takowého nebo k tomu nápodobného kdy byste mohli mieti hajtmana w potřebu swú sprawedliwú a wedlé Boha, držeł bych já o wás dobře a tak, že byste i sobě i této wší zemi i wšemu tomuto králowstwí a snad i wšemu zwłáště Římské cierkwe křesťanstwu nětco dobrého mohli prowésti. A to młuwím wedlé běhu lidského. Než takť jest, kdy by to jisté było ze čtenie a z apoštolského učenie, že křesťanóm wáleti jest možné a słušné bez Božieho rozhněwánie, nebo když by Buoh ráčił někoho k tomu zbuditi, aby hájił jeho prawdy nebo sprawedlnosti lidské, skrze kterúž lid swěta tohoto trwati a státi muože w pokoji (ješto jest to Bohu wěc welmi libá a křesťanóm welmi potřebná): wšecky by ty wěci Pompejowy do něho wlił, tak že by on wšeho takowého wiece dowozował, nežli ten Pompejus weliký. Takť činił Buoh i za starého zákona wuodcím nebo hajtmanóm lidu izrahelského, kteréž jest nad nimi k obraně jich sám wyzdwihował.

Był sem cos o tom i o jiných mnohých wěcech a rozličných z jakés horliwosti počał psáti pro obranu sprawedliwých a pro wyswobozenie chudiny a mienił sem Wašim Miłostem také to oddati. Ale jsa přestrašen té wěci welikostí a nesnadností a swědomím swým poněkud bázní Boží naprawеným, zrušił sem to a zkaził, tohoto jistě najwiece se boje, aby toho meče, kterýž bych já dał k obraně dobrých a zwłáště chudiny wšie bohobojné, kdež jest koli, neužíwał někto někdy, ač ne owšem ale poněkud, k swé pýše a k swému łakomstwí a tak k wětšiemu súžení chudiny; jakož to býwá. A jistě wšeho i najlepšieho my lidé zlí a złými nawykłostmi zkažení wždycky radči zle užíwámy nežli dobře. Neb to złé užíwánie wětší nám rozkoš činí nežli dobré. A také newiem, kde a kterak by se mohł ten naleznúti, kterýž by toho uměł a mohł dobře, totiž napřed ke cti a k chwále Boží a potom k dobrému swých bližních užíwati, nestoje tiem nebo skrze to o žádnú swú čest, ani o kořist nebo o swé zbohacenie a zwelebenie. Bude-liť Buoh kdy ráčiti, muožeť dobře takowého člowěka s takowými wěcmi a powahami zbuditi bez toho mého při tom tupého wypisowánie a bez mé wšeliké přitom winy.

Ačkoli co sem tu napsał o hajtmanu dobrém a těch wěcech, kteréž k wałce příležejí, najwiece sem to učinił z této příčiny: dopustił-li by kdy Buoh wałku w této zemi, aby chudinka a zwłáště sedláčkowé ubozí jakúž takúž záwěť a ochranu měli pod takowým hajtmanem, jakého bych já chtěł mieti wedlé toho wypsanie ještě s nějakú odpłatú od Boha, kdy bych tiem swým sepsáním co k tomu

poslúžił, což jest užitečného a prospěšného chudině k jich ochraně; jakož jistě, kdy by był hajtman tomu Pompejowi podobný, nedał by chudiny hubiti.

2. Z knih Petrarchowých o lékařstwí proti štěstí i neštěstí.

O škodě wzaté.

Żałost. Zbožie mi wšecko ukrutné štěstie odjało.

Rozum. Neučiniło jest tobě bezprawie; swé tě wzało. Ale starodáwnie jest to a známá newděčnost, že nato, což se wám dáwá, nepomniete, ale nato toliko, což se wám odjímá, pamatujete. A protož řiedké jsú waše wděčnosti a włažné, ale horliwé jsú a časté waše żałoby.

Ž. Neštěstie ukrutné také i potřebné wěci żiwota mi odjało.

R. Potřebných wěcí odjieti žádný nemuož, poněwadž to w prawdě potřebné nenie, bez čehož muože každý dobře żiw býti; ale prawím dobře, ne rozkošně, ne pyšně nebo stkwostně, ale opatrně, ale střídmě, ale poctiwě. A nad těmi wěcmi, že nemá žádné moci, ač jest hrdé, štěstie prawiti bude. A zajisté, — poněwadž wším, což jest ho kdežkoli, złatem ani wší drahého kamenie okrasú ani wšelikých wěci hojností łakomstwie nemuož nasyceno býti, — welmi małými wěcmi, by jich pak neměł, ale kterýchž lehkým jazyka nebo ruky uměním muožeš dobýti, odjata býwá nebo ukrocena potřeba přirozená. Tak ctnosti na mále dosti jest, hřích pak na ničem nemá dosti.

Ž. Żiwnosti a oděwu potřebného łakomé štěstie dáti mi nechce.

R. Od jinud toho žádaj. Šlechetnost mysli štědřejšie než štěstie jest. Ničehož neodpierá, jediné toho, což by, kdyžť by toho dopustiła, uškodiło a cožť by, když by toho odepřeła, prospěło. Nicť neodjímá, jediné to, což mieti škodliwé jest a ztratiti užitečné. Neodtahuje, neokřikuje se, nekrčí ruky, newraští čeła, newyzdwíhá pyšně obočí, žádným nepohrzie, žádného neopauštie, žádného neokłamáwá, nenie ukrutná, nehněwá se, neměnî se, jednostajnú wždycky a wšudy jest, jediné žeť wiece a wiece jsúci koštowána, den ode dne sładčejšie jest a z blízka spatřena býwá pěknějšie. Protož, aby był práwě bohatý, o tu stuoj; neodženeť tebe od swých weřejí, aniž tebú pohrdati bude, ačkoli potrápíť tě. Jestiť přístup k nie ponajprw nesnadný, potom jiné wšecko jest rowné, utěšené, snadné. Když jedinú šlechetností mysli dojdeš, nebudeš číti chudoby.

Ž. Obłúpiło mě neštěstie ze wšech mých dobrých wěcí, totiž z statku mého.

R. Mýlíš se domněním, kteréž jest złé obecné wšech lidí. Neb zajisté nejsú to dobré wěci. A nechť toho dopustím, ať jsú dobré: nejsú twé, ale žes o nich držeł obyčejem chaterných lidí, že jsú twé. A diwím se, jestliže ještě nerozumieš, že jsú cizie.

Ž. Neštěstie mě nahého nechało a nuzného.

R. Šlechetnost mysli tě oděje, leč nebudeš chtieti, a obohatí, leč snad sobě wiece wážíš złato a złatohław nežli krásný šlechetné mysli oděw. To jestli že by učinił, tehdy bych tě nuzného a nahého nazwał.

Ž. Proti moci neštěstie a proti núze tesknostem žádným dostatečně nemohu odolati řemesłem.

R. Co se tomu diwíš? Wšecko to twé řemesło a ta zbroj, kterúž se myslíš brániti, jest w moci nepřítele twého, totiž neštěstie. Neštěstie meč twuoj za rukowěť drží, a proti tobě jeho ostřie obráceno jest. Jestliže hledáš rady, toho nechaje, čiň něco jiného. K uměním těm přičiň swú mysl, nad kterýmiž štěstie moci nemá. Nebýwáť bohatstwím dobyta mysli šlechetnost; ale šlechetností se bohatstwie dobýwá. Šlechetnost mysli sama proti wšelikému neštěstí i proti chudobě jest uměnie najlepšie. Četł-li jsi o tom, kterak na břeh Rodský w tápání jsa Aristippus wywržen, sám nahý a nic nemaje z těch wěcí, kteréž i dáti i odjieti muože štěstie, když był nowými miesty, jakož to býwá, pojat a wšudy około hleděł, udáło mu se na jakás země wyměřowánie pohleděti. Zwoław, potěšił jest swých towařišuow a kázał jim, aby dobré mysli byli, a řekł: „že jsme nepřipłúli k pustým miestuom, že widí šlepěje lidské.“ Odtud wšed do města, upřiemo do toho miesta, kdež sú se w umění literním cwičili, šeł jest. A tu múdrými hádaními najprwé podiwenie, potom přátelstwie od znamenitějších měšťan a daruow zasłúžił. Za něž jest netoliko sobě ale i towařišuom swým pokrm a oděw a na cestu potřebné wěci zjednał. A když sú měli od něho towařišie jeho odjíti, tázali se ho, co by domuow wzkázati chtěł? Toto jedno, kázał swým oznámiti, aby toho zbožie synuom dobýwali, kteréž w tápání nemuože zahynúti a kteréhož ani mořská ani městská ani wáłečná búřka neodjímá. Jistě welmi znamenitá to jest řeč.

Ž. Statku i mysli pomoci zbawen jsem.

R. Prwnie tě wěc swobodným, druhá pak jistě nuzným činí a biedným. Ale jakož mniem, žes četł Aristoppowu radu, tak tuším, žes také četł to, což jest powěděł Theofrastus. Ale co prospíwá čísti toliko, musíš pomněti nato, což čteš, a to, což jsi četł, k úžitku swému obrátiti.

Ž. Domu swého, čeledi, přátel přirozených a wšech okras jsa zbawen, co budu činiti, kam se obrátím?

R. K tomu zboží se obrať, kteréžť pobráno býti nemuož, kteréž tě wšudy bohatého a okrášleného učiní a hauf służebníków dá. A žeť, jakož tomu rozumiem, musí k paměti přiwedeno býti to, což jest Theofrastus powěděl. A to powěděnie jeho, o kterémž jsem zmienku učinił, takto znie: Učený sám ze wšech lidí ani jest mezi cizíemi cizí ani, ztratě čeleď swú a swé přirozené přátełу, jest zbawen přátel, ale w každém městě jest měštěnín a nesnadné neštěstie příhody bez strachu muože potupiti. Ten pak, ktož mnie, že jest ne uměním ale štěstie pomocmi ohražen, jda po plzkých cestách, ne w stáłém ale w netrwanliwém trápí se žiwotě.

Ž. Statek měł jsem otcowský, i ztratił jsem jej; co mám učiniti?

R. Statek otcowský jest dwuoj. Jeden jest z wěcí, jenž hynú, kteréž štěstie sprawuje; druhý z ctností a z umění. A tomu, že jest od králowstwie štěstie daleko na bezpečném miestě położen, uškozeno býti nemuož. Ten jest to statek, kterýž prwotně najmiłostnější otcowé synuom dáwají. Kterýžto statek, nebude-li od synuow zawržen, bude je až do konce a po konci žiwota ozdobowati. A kterýž netoliko tak

dlúhowěčný jest, jako ti, ježto jej mají, ale mnohem déle a mnohem wěčnějie trwá. Toho šetřéc a pilno jsúc ono znamenité město Athéne, kteréž mrawy, wýmluwnost a práwa zplodilo: když jsú wšecka jiných měst řeckých práwa wšecky napořád syny k tomu, aby rodičuom swým pokrmy dáwali, zawazowala: ti toliko sami rodičowé aby krmeni a chowáni byli, ustanowilo, kteříž jsú syny swé učiti dali; neb ti toliko sami statek jistý a stálý swým po sobě zuostawují.

Ž. Mnohého mi se k žiwotu mému nedostáwá.

R. Komuž na mále dosti jest, kterak by se mu mnohého nedostáwalo, nerozumiem. Ale wy prawíte, že se toho žiwotu nedostáwá, na čemž lakomstwie dosti nemá. A tak býwá to, že netoliko mnohých se wěcí wám nedostáwá, ale wšech: i těch, kteréž máte, i těch, kterýchž žádáte. Neb i těch, kteréž máte, dotknúti se nesmiete, a těch, jichžto žádáte, dosáhnúti nemuožete. Na obé rowná jest nebo bieda nebo núze.

Ž. W přílišné žiw jsem chudobě.

R. Těš mysl swú towařiši welikými a znamenitými. Valerius Publikola jeden z pówoduow Římské swobody, Menenius Agrippa Římského pokoje jednatel, že jsú, nač by pochowáni byli, z swého wlastnieho neměli, z obecnieho jsú měli. Paulus Emilius, swítězitel nad macedonskými králi a ježto jest konec učinil znamenitému a starému králowstwí, jak bohatý na sláwu tak nuzný na penieze byl, že, by nebyla tak welikého muže dědina prodána, bylo by nemohlo ženě jeho dáno býti wěno. Attilius Regulus, Gneus Scipio, Quintius Cincinatus Římského panowánie obránce tak jsú nuzní byli, že prwní w Africe weliké welmi wěci puosobě, druhý w Hispanii, onenno pro swého šafáře smrt a tento pro wěno dcery swé přinuceni jsú, aby od kmetuow Římských propuštěnie z swých úřaduow prosili; a byli by to obdrželi, by byli kmetowé, opatřujíce obecné dobré, w chudobě měšťanóm swým wýborným nepomohli. Ale Cincinatowi, když jest čtyři lány dědiny swé oral, z wolenie kmetského a lidu Římského w najnebezpečnější čas najwyššie hajtmanstwie dáno jest. K těm nechť jsú přidáni Curius, jehožto bohatstwie byla jest zahrada, a Fabricius, na mále dosti maje mocný, kteřížto jim dané bohatstwie potupili a, nic krom zbroje a ruky a mysli nemajíce, najbohatějšieho řeckého krále a najmocnější wlašské země lid zkrotili a podmanili, kterýchžto žádný jako zlatem tak ani železem nemohl přemoci a podmaniti. A proč mluwíme o měšťanech, poněwadž i sám lid Římský, pramen wšeliké znamenité kroniky a příklad, tak dlúho dobrý byl (jakož sem počal byl o tom mluwiti), jakž dlúho byl chudý. Ale chlípnostmi a hanebnostmi Nero císař jsa zařícen, bohatstwie swého změřiti a počísti nemohl. Varius pak Heliogabulus také císař, najzženilejší a najmrzčejší ze wšech lidí a wšeho císařstwie hanba a břicha břemeno, — což o něm powiem, jest mrzko i mluwiti i slyšeti, ale pro mrzkú žádost nemám snad toho zamlčeti, — nechtěl jináč než na zlatých nádobách, když k komu přišel, ctěn býti, ješto jest wěděl, že netoliko takowých prwních mužuow byl jest obyčej, hliněných při wečeři nádob užíwati, ale že jsú i božské oběti na nich činiewali. Ó město biedné, kteréž jsi w tak mrzké ruce, když jsú se twoji změnili osudowé, upadlo! Ale ó zlato, kteréhož lakomstwie welmi žádá! Ó, ješto's na-

děje najposlednějšie a prací cíl lidských, w jaké jsi se pohodlé, očí a mysli jsúc omámenie, obrátiło! Nynie pak kto jest, ježto by směł toho přieti, že nenie znamenitá wěc bohatstwie a že ho wšickni nežádají, poněwadž ho lidé mečem a nešlechetnostmi chtiec dobýwají, kdyžto potupiwše najlepšie wěci, w najhorších sú se rozhojnili.

Ž. Chudý żiwot w prácech wedu.

R. Cleantes, aby wodu wážił a zeliny w zahradě zaléwał, Plautus, aby žernowem ručním sám múku mleł, núzí jsa trápen, přinucen jest. A jak welmi weliký Cleantes był mudřec a Plautus poeta a k tomu jak welmi chudý jeden zahradník a druhý pekař: wšak ostatní swuoj čas potřebnému zawázaný odpočinutí (tak weliká mysli jich była moc) Cleantes filozowským bděním oddał jest a Plautus k skládání kněh, kteréž jest prodáwał. Lactancius Firmianus, muž w mnohém a rozličném umění učený a mezi swými najwýmłuwnější a syna císařowa mistr, ten w najwětší wšech wěcí núzi, také i obecných, żiwot wedł jest. Chudý narodił se jest Flaccus, w chudobě żiw jest był Pacuvius, w chudobě Statius; a oba ti pro żiwnost kniehy o rozpráwkách lidských składajíc prodáwali. Nuzný také był jest zprwu Virgilius, až mimo jeho obyčej k wtipu přibyło zbožie. Mnoho jest takowých w každém řádu lidském. A zanecháwám těch (neb jich přieliš mnoho jest), kteříž pro žádost nebeského zbožie, netoliko chudobu ale i hład, žízeň, nahotu a wšecko, což jest najhoršieho na zemi, netoliko dobrú ale i wesełú a radostnú myslí sobě zwolili. Pakli se těmi jakožto chaternými a zemskými nehýbeš příkłady, sám nebeský Pán zde chudým był, aby příkładem swým oznámił, že jest zde chudoby cesta, kterúž se wšak kráčie k prawému bohatstwí. Sám ten, prawím, skrz kteréhožto králowé králují, chudým se narodił, w chudobě żiw był, nahý umřeł, kterémužto mezitiem wšickni posłuhowali żiwłowé. Ty pak, člowěče hubený, pána swého żiwot neseš s teskností, aniž se stydíš za swú błázniwú hrdost! Jistě ktož by koli, na něho mysle, dobrotú mysli se ohradił, w chudobě jsa najbohatší a ničehož nepotřebuje, ani królowského bohatstwie žádati nebude.

Ž. Žádné hojnosti statku nemám.

R. Jako mysli nuzné a poražené nenie dosti na žádném zboží, tak bohatá mysl a pozdwížená na každé má dosti chudobě. Neb nuzná mysl a poražená na cizie wěci zpoléhá, bohatá pak a pozdwížená w swé włastnie doufá. Stawěti na cizích gruntiech jest škoda, ale zisk na swých.

Ž. Najchudší jsem.

R. Jestliže o potřebné wěci stojíš, chudým nikdy býti nemuožeš; pakli po žádostech swých postupuješ, nikdy bohatým nebudeš.

Ž. Až dosawad chudý jsem, nébrž žebrák.

R. Štěstie lidské nikdáž nestojí, a jako z najwětšieho bohatstwie k najwětší chudobě, tak z najwětšie chudoby k welikému bohatstwí lidé často přicházejí. Mám zato, žes četł w knihách Quinta Curcia kronikáře, kterak jakýs Abdolominus z rozkázanie krále Alexandra nebo z dopuštěnie z chudého zahradníka Sidonským králem učiněn. A že jest ten Abdolominus to królowstwie potupił, za sławnějšieho jest proto jmien, nežli by králem był. A toto pak wiem jistě, že jsi čísti mohł, že i Romulus, z pastýřské chałupy tak welmi welikého

města ustanowitel, Římské králowstwie najprwé přijał jest. I král Římský šestý z najnižšieho řádu a, jakož někteří držie, z služebničieho na králowské duostojenstwie wstúpił. Ani Alexandra Priamowa syna ani Cyra onoho z králuow perských najsłowútnějšieho nebyli jsú bohatší počátkowé; nebo nebyło jest jiné zniknutie nežli Romułowo. Caius Marius, kterýž jest był a budúcně často by býwał w Římě konšelem, prwé nežli jest k kterému duostojenstwí přišeł, nájemným oráčem jsa, za prwních swého žiwota let we wsi jest bydleł, a potom po toliko wítězstwích a swítězeních a po tom swém sedmeru konšelstwí, krom toho, že jest se pokrýwał we třtí jezera a w wězení był, také i maličko chléba žebrał. Julius Císař, budúcí swěta pán a ježto kšaftem pány swěta po sobě zuostawiti měł, młádenec chudý był. Ty pak takowé s takowými lidmi maje towařistwie, nemuožeš se nebo nadieti bohatstwie nebo je potupiti.

Ž. Chudší jsem než kdy prwé.

R. Dobřeť jest; budeš i pokornější nežli kdy prwé, wolnější, swobodnější. Neradi nic nosie ti, kteříž na horu chodiewají. Nebudeš mieti zwykłého zbožie, nebudeš také mieti zwykłých myší a złodějuow a zpurných służebníkuow; i také těch neprawých přáteluow, kterýchž hojně lidé bohatí miewají a kteříž za bohatými chodie a jich se přídržie, polizačuow a pochlebníkuow a wšie té zběři domácie, kteráž by se tobě smáła a posmiewała a tě utrháním hłodała. Dále jestliže ztracené zbožie k těm, kterýchž zbył, tesknostem přirownáš, ziskem to, žes je ztratił, nazuoweš. A jistě nechť zamlčím bezpečnosti, pokory, střízliwosti, odpočinutie, střídmosti, chudoby towařišek: by pak žádné jiné wěci dobré s sebú nepřinášeła, nežli tu, že haufuow fałešných pochlebníkuow a ukrutenstwie hrdých służebníkuow zbawuje, dosti weliká to příčina była jest, pro kterúž by měła býti netoliko strpiena ale i žádána, abrž také i přiwołána chudoba. Ale již natom dosti buď! Neb wiece neřiekáš než toho zasłúžiła twá ta wěc. Kterémužto twému naříkání diwił bych se, kdy bych był toho dáwno na wšech neseznał, že žádného těžšieho, žádného častějšieho nenie naříkánie. Takť nic nenie mezi lidmi nenáwistnějšieho a nic lepšieho nežli chudoba.

Ž. Chud jsem w tomto žiwotě.

R. Budeš weseły na smrti. Žádný jest tak chudý żiw jsa nebył, aby na smrti chudším býti nechtěł.

3. Z knihy Pontánowy o statečnosti wálečné neb rekowské, též domácí neb křesťanské.

O těch, kteří bojují nebo se bijí, buďto z hněwu, buďto z bolesti, nebo z żałosti.

Již se má také powědieti o hněwu a żałosti, kterézto wášně jakú moc mají, básníř Virgilius oznamuje, an die: „Hněw a złost porážejí rozum." Neb ti, ježto jsú żałosti a hněwu ostnem popuzeni, rowně jako slepi jdú kwapně w nebezpečenstwie. Ačkoli hněw ten, který rozum posłúchá, jenž hýbe myslí, aby činiła wěci znamenité, a jako nějaké ohně rozněcuje, má také býti chwálen. Neb nenadarmo jej má člowěk od přirozenie. Ale když jest náramný, když tupě rozumu włádu, oddá se prchliwosti a błáznowstwí a když se rozlítí: tehdy co má,

ježto by práwem winěno nemohło býti? Jestiť pak hněw dychtiwost po pomštění nebo, jakož Cicero prawí, žádost pomštěnie nad tím, kterýž se zdá, že uraził křiwdú nás. Kto se hledí pomstíti, ten jakožto uražený rmútí se. Protož towařišíť s hněwem żałosť a bolesť, kteráž se také žádá pomstíti. Když se pak kto pomstí, tedy ukrotí hněw a żałosť, nabýwá potěšenie z pomsty tiem wětšieho, čiem była pomsta ukrutnějšie nebo wětšie. Ale stateční žádají šlechetnosti a cti, ne potěšenie z pomsty, skrze niž by w krutost šełm upadli, a jdú ne po hnutích mysli nezřiezených a násilných, ale po prawém rozumu a po těch radách prawých a ctných, kteréž od něho pocházejí. Protož mštěnie wiece se muože zdáti šełemskú krutostí než statečností. Neb šełmy, když, že jsau raněny střełú, ucítie, hned bolestí rozlítiece se, úprkem ženú se na ty, jenž je ranili. Takowí lidé jsú lítí, ukrutní, krwežízniwí a twář mají hrozně zasmúšenú a mysl mrzkú. Obořenie jich na člowěka jest jako najlítějšie šełmy. Ukrutnosť ta w krwi se kochá a raduje se w wraždě. Nic nenie nad šełemskú krutost náhlejšieho, nic wzteklejšieho. A ty wady welmi jsú od muže statečného wzdálené. Ale že, jakož jsme již powěděli, jest přirozená wěc člowěku hněwati se a skrze hněw dodáwá se jakás síła mysli, kteráž zpłozuje ochotnosť, jenž se nemáło hodí k podstupowání a přemahání wěcí těžkých: má tedy to jmieno býti, pokud se má statečný hněwati a z které příčiny, aby, neopomena rozumu spráwy, nezanedbał miery, kteráž bude-li zanedbána, nenie, proč by hněw práwě mohł býti chwálen, když jiem jako šełmy býwáme puzeni.

O snášení ztráty úřadu.

Že welmi ti, ježto obce sprawují, poctiwosti nebo cti sobě wážie a že mnoho o těch, kteříž jsú na úřadech, smýšlejí lidé: protož musí zármutek ten, kterýž přicházie pro nedojitie nebo neobdrženie úřadu, i weliký býti i těžký. Neb rmútí člowěka lehkost a těžko mu jest to, že jsú mu jiní předłoženi nebo že si lidé jiných wiece nežli jeho wážie. Ale má nás těšiti i swědomie naše, že jsme toho úřadu zdáli se býti hodni, i lidu nestáłost a mnohokrát neprawé domýšlenie nebo zdánie, a že lid nebo obec jest, jakož Horatius prawí, šełma mnohohławá. K tomu toto, že mnozí a znamenití mužie, pohrdajíce úřady, w żiwot zwłáštní nebo saukromý se dali. S jakú stáłostí Cato snášeł dwoje od úřadu odstrčenie? s jakú Lælius, muž i múdrý i dobrý? s jakú také Publius Nasica, muž wýborný a od kmetuow Římských schwálený? Cicero prawí, že jest było u Fannia napsáno, že Publius Rutilius bratra swého od úřadu odstrčenie s tak teskliwú snášeł myslí, že proto umřeł. Ó jak jest to mdlý a welmi špatný był člowěk! Ale Dioklecian císař tak jest welmi pohrdał lidskými wěcmi, že se zbawił dobrowolně Římského císařstwie. Když jsú ho Římané zase k němu pobízeli a w něj uwésti chtěli: pojaw s sebú ty posły, kteréž jsú byli Římané k němu posłali, do swé zahrady, takto jim odpowěděł, že jest prosił, aby na jeho łociku pohleděli, kterúž jest i swú rukú nasáł i ji ošetřował. A tiem powěděním oznámił toto, že wiece sobě wážił ten żiwot pokojný a úklidný nežli nawrácenie w císařstwie. Sylla, ačkoli jest był náramně žádostiwý cti, předce najwyšší úřad

Římský dobrowolně se sebe a před časem složił. A i on był od úřadu súdcowa odstrčen. O Augustowi císaři píšie, že jest nejednú přemýšleł o tom, aby obci Římské opět nawrátił panowánie, a ustawičně žádał toho, jako píše Seneka, aby mohł pokoj mieti a sprawowánie toho swého prázden býti.

Což tedy toho w člowěku dobrém nebo dobře spraweném nebude moci docíliti rozum, čehož dowodí čas neb sytost? Protož netoliko trpěliwě má snášieno býti toto odstrčenie nebo nedojitie, ale máme také druhdy nepřijímati těch úřaduow, kteříž se nám dáwají, abychom někdy mohli sami sobě žiwi býti. Aniž má hyzděn býti ten žiwot, kterýž se wede daleko od úřaduow a od jednání obecních, poněwadž, jakož Horatius prawí, nebył ten zle žiw, kterýž se neznamenitým narodił a neznamenitým umřeł. Netoliko miłowníci múdrosti a cti, ježto jsú se k učení liternímu oddali, ale i mnozí práwce měst ten sobě žiwot rozumně zwolili, aby podál od měst a od jednání obecních wěcí na dědinách bydleli. A w ten čas, totiž, když jsú byli na dědině, newiem, by nebyli i sławnější i diwnější wšem nežli tehdáž, když jsú na úřadech byli a na ławicích súdných sedali a w radách obecních býwali.

4. Předmluwa na překlad knihy sw. Jana Zlatoústého, „že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe."

Řehoř Hrubý z Jelenie urozenému a statečnému panu Mikułášowi z Čeručic. pozdrawenie!

Znaje Waši, pane Mikułáši miłý, dobrotiwost, kterúž každému a zwłáště dobrému okazujete, a že o prawú múdrost a dobrotu prwní a największí péči máte: tuto řeč sw. Jana Złatoústého pracně nynie ode mne z łatinského jazyku w český wyłoženú raděje jsem Wám nežli komu jinému oddał a posłał. Kteráž, jakož titul její napřed położený okazuje, oznamuje to a toto dowozuje, že žádný nemuož uražen býti od jiného než sám od sebe a že nic člowěku nemuože uškoditi, neuškodí-li sobě sám.

Diwná wěc a rozumu každého dosti odporná! Neb když jest tak: proč jsú zámkowé na wysokých horách nebo wrších pewně wzděłáni? proč twrze a města wały, zdmi a wěžemi ohrazena? proč děła mnohá a rozličná, prakowé welicí s welikými šwaňky[1])? proč odenie a braň wšelikterá, poněwadž žádný člowěka nemuože uraziti ani mu co muože uškoditi než toliko on sám sobě? A ty wšecky wěci nahoře jmenowané ne proto jsú, abychom sami před sebú bezpečni byli: ale abychom těch, jenžto nám uškoditi a nás uraziti chtějí, lsti a moci snázejie se mohli uwarowati. Nadarmo tedy to wšecko jest, což jsú lidé k obraně swé, aby uraženi býti nemohli, wymyslili a nalezli.

Jak pak to možné jest, že žádný uražen nemuože býti od jiného než sám od sebe, přečtúc tuto řeč Złatoústého budete moci porozuměti. Snadnáť jistě obrana proti tomu jest a kterúž každý, zdrawý i

[1]) šwaňk = kolo přemítací, Schwungrad.

nemocný, silný i mdlý, chudý i bohatý, beze wšeho nákładu, beze wšie swého statku ujmy muože mieti.

Kterúžto řeč také i proto jsem radči a zwłášť nynie přełožił, že někteří urození a mocní, bohatí a silní a ježto zámky a twrze swé mají, mně chudému a mdłému a toho wšeho, což oni mají a čiemž se chłubie, zbawenému wšelikterak hledie uškoditi darmo a bez hodné příčiny: aby každý, ktož tu řeč Złatoústého čísti bude, znał a wěděł, i Wy, že já od nich uražen žádnú wěcí a nikterakž nemohu býti, neurazím-li se sám, a že mi, by pak mocnější byli, ničiemž nic nemohú uškoditi, neuškodím-li já sobě sám. Budiž z toho Bohu wěčná chwáła.

I abyste mohli té řeči Złatoústého lepší a gruntowní mieti rozum, toho potřebné jest Wám wěděti, že skrze „moc mysli" anebo „mužnosť" Złatoústý nic jiného nerozumie než jakús síłu mysli welikú přirozeně od Boha Adamowi otci našemu danú, kterúž moc nebo mužnost, ač jest welmi skrze hřiech Adamuow zemdlena, každý člowěk od přirozenie má, kdy by jie jediné chtěl k dobrému užiewati. A té moci, ač také w mysli mnohých skrze zanedbánie a hřiech utuchne, ale wšak skrze pomoc miłosti Božie a skrze práci ustawičnú a trwanliwú každý muože nabyti a dojíti. A moc ta nic jiného nenie než wšeliká ctnost, jakož lidé obyčejně młuwiec řieką́wají: ctnostný člowěk, to jest, mocné a silné w dobrém mysli. A ctnost nic jiného nenie než moc jakás mysli nebo duše, jíž se hřiech, kterýž ódporný jest ctnosti, od duše zahánie anebo jíž se hřiech přemáhá. Jako ctnost pokora: ta dusí a přemáhá w srdci hřiech paychy a hrdosti, a při každé ctnosti jest ctnost trpěliwost a, ať wýše a dokonalejie powiem, wšeliká ctnost jest trpěliwost. A o tom šieřejie a dostatečnějie píše Lactantius Firmianus.

A ktož tu ctnost, to jest, trpěliwost má, přede wšemi złými a protiwnými wěcmi a hřiechy jest bezpečen. Rozuměj tak, že mu mysli wášně złé nebo hnutie jakážkoliwěk złá nic nemohú uškoditi. A o té ctnosti, to jest, trpěliwosti Złatoústý młuwí. A ktož té moci mysli zbawen jest, w každú złost a w hřiech nebo neprawost wženú ho wášně mysli złé a přemohú jej. A proti žádné protiwné a odporné wěci jakéžkoli, buď swětské neb tělesné, buď widomé nebo newidomé, žádný takowý bez klésky škodliwé a bez úrazu smrtedlného neostojí, a každá jiem a zwłáště nenadáłá pohne protiwná wěc, nébrž welmi ho zbúří a w neprawosti daleko zawede.

A zase, jakož jsem toho prwé dotekł, ktož trpěliwostí jest odien a obrazen, rowen jest oné skále twrdé, která žádnými morskými wlnobitiemi nikdá se nemuož pohnúti.

A kdež koli w té řeči Złatoústého neb mužnost neb moc neb šlechetnost mysli neb ctnost neb dobrotu najdete, nechci, byste skrze to co jiného rozuměli nežli tu moc mysli, to jest, trpěliwost, o kteréž jsem nahoře młuwił. A toto ještě wězte, w tomto mém wykłádání že mužnost, moc, šlechetnost mysli, ctnost, dobrota wše jedno jest a jedno miesto druhého se kłade. Dobře-li jsem pak přełožił čili zle, jiným to rozeznati porúčím, kteříž jazyku łatinskému lépe nežli já rozumějí a kteříž znají, jak má jeden jazyk w druhý překłádán býti.

Jestliže bych wšak kde w čem chybił, prosím, nechť mi odpustie, úmysł dobrý muoj wiece nežli to mé nedostatečné přełoženie wážiece. Neb ne tiem úmysłem tu práci (an mne k nie žádný nehnał, žádný nenabízeł) na se sám dobrowolně jsem wzał, abych dospěłost swú w jazyku łatinském a wýmłuwnost w řeči české a okrasu chłubně okázał — nechť se tiem chłubie, kteříž toho hojně mají, u mne toho obojieho welmi máło jest — ale proto jsem to učinił, aby také ti, kteříž łatinského jazyku neumějí, nějaký aspoň rozum té řeči swatého Jana Złatoústého, čtúc ji jazykem českým, mohli wzieti a mieti, a aby toho úžitku znamenitého od Boha wšem wěrným daného a skrze toho učitele najprwé samým Řekuom a potom od jiného i Łatinikuom na swětło wyneseného také i Čechowé zbaweni nebyli.

Máło mi dáno, protož máłem těžím, chtěje wieře swé dosti i w tom učiniti, za práci nic jiného nežádaje než ode wšech dobrých a napřed od Wás wděčnosti a potom od Boha, jsem-li wšak hoden aneb zasłúžił-li jsem, jakéž takéž odpłaty. Vale. Anno Domini nostri Jesu Christi MCCCCXCVII.

IX.

Viktorin Kornel ze Wšehrd.

Mezi obnowitely klassické literatury w Čechách za času krále Wladislawa II. přede wšemi se skwějí Bohuslaw z Lobkowic a Viktorin Kornel ze Wšehrd.

„*Prima Bohuslaus, Cornelius altera lux est:*
Sidera nos alii sed sine luce sumus,"

dí sauwěký básník. Kdežto wšak Bohuslaw zalaužil po slávě parnassu latinského, obrátil Viktorin snahy swé ke zwelebení jazyka českého.

Viktorin byl syn sauseda Chrudimského příjmím Janúška a manželky jeho Barbory. Studia swá konal na wysokých školách Pražských, kdež powyše, byw l. 1483 dne 30. Ledna pod děkanem Janem Pacowským za mistra swobodných umění, čísti se jal o filosofii. Již rok potom (1484) wywolen byl za děkana fakulty artistské. Nedlauho wšak na universitě pobyl, i obrátil se k saudnímu řečnictwí, we kterémž wýmluwností swau tak welice wynikal, že Bohuslaw z Lobkowic o něm napsal:

Twým wedením do krajin krasořečnost přišla sewerních,
Wlasti naší wznešená oswěto, peycho a cti!

L. 1493 stal se Viktorin místopísařem desk zemských. W tomto úřadě setrwal až do l. 1497. Asi 1495 powýšen byl od krále Wladislawa II. do stawu wládyckého, i počal se psáti „ze Wšehrd“, čímž wešel w erbowní streycowstwí s rody Šlechtůw a Wlčíhrdel ze Wšehrd. We swazcích přátelských stál Viktorin s Řehořem Jelenským, se Ctiborem Towačowským z Cimburka, s Janem Šlechtau ze Wšehrd, se Zdeňkem Kostkau z Postupic a jinými wýtečnými muži wěku swého. Zwláště weliká byla přízeň jeho s Bohuslawem z Lobkowic; pohříchu, sám Viktorin šeredným paškwilem l. 1493 dal příčinu k rozdwojení takowému, že wřelé přátelstwí proměnilo se w hořké nesmiřitedlné protiwnictwí.

Hlawní dílo Wšehrdowo jsau knihy dewatery o prawiech a súdiech i o dskách země české (wydané l. 1841). Spisowati je počal l. 1495 a, ačkoli již asi l. 1500 byly dokonány, nechtěl jich předce wůbec wydati, wšelijak je oprawuje a Horatiowa nonum prematur in annum bedliwě šetře; „neb úmysł mój,“ dí k pánům z Postupic, „był jest tento, aby toto mé jakéžkoli sepsánie ne prwé než po mé smrti neb po dewieti létech, jakož Horatius radí, mezi lidi wóbec wešło.“ Posléze l. 1508 odwážil se je připsati samému králi Wladislawowi II. L. 1495 přeložil sw. Jana Zlatoústého knihu o naprawení padlého (wyd. 1495, 1501 a 1820); l. 1501 wydal sw. Cypriana list k Donatowi o potupení swěta a wýklad na modlitbu Páně (druhé wyd. 1828).

Viktorin ze Wšehrd zemřel l. 1520 dne 21. Září w domě swém na Újezdě w Praze.

1. Z knih dewaterých o práwiech, súdiech i o dskách země české.

Staročeský saud zemský.

(II. I.)

Na welikém a najznamenitějším súdu zemském najprwé w majestátu swém přede wšemi a nade wšemi seděti má český král; pod JKMstí úředníci najwyšší, kteříž z práwa beze wšech otporów w tom súdu od starodáwna jsú sedali a sedati mají: najwyšší purkrabie, najwyšší komorník, najwyšší sudí králowstwie českého. A ti takto a tiemto řádem sedají: Najprwé najwyšší purkrabie pod nohami na stupniech majestátu KMsti sedá, a wstane-li kdy z majestátu swého král a s súdu odejde, móž na miesto králowské najwyšší purkrabie wsésti. Pakliby král w zemi české nebył, než w jiné zemi anebo w jiném králowstwí, wždycky w majestátu JKMsti najwyšší purkrabie sedá, leč by koho jiného král JMst na miestě swém spráwcí ustano-

wił a zemi komu jednomu poručił jako spráwci, ne jako hajtmanu. Nebo buď hajtman kdožkoli buď, s miesta majestátu králowského purkrabí najwyšším hnúti nemóže. Než spráwce, když by był řádně ode wšie země přijat, tehdy již ten na miestě JMsti sedá, a purkrabie na swém miestě, jakož prwé powědieno jest.

U majestátu JKMsti po lewé ruce sedá najwyšší komorník, podlé něho najwyšší sudí. Najwyšší pak písař králowstwie českého, ten při úředníciech menšiech na stolici, kteréž kathedra řiekají, kdež jsú dsky, býwá. To ač nikde psáno nenie, ale zachowáwaným obyčejem a drženiem starodáwním se prowodí.

Po těch třech úředníciech má sedati dwanácte pánów, mužów k tomu hodných a na cti zachowałých. A ti za těmito pány úředníky někteří po lewé, a někteří s druhé strany po prawé ruce JKMsti sedati mají.

Jiný z pánów úředník zemský žádný práwa sedati dle swého úřadu na súdu zemském nemá; než sedá-li kto, úřad zemský maje, jako hofmistr zemský nebo maršálek nebo truksas nebo šenk nebo kuchmistr najwyšší, sedá jakožto jiný pán k tomu od JKMsti wolený, ale ne dle úřadu swého.

A žádný z jiných úředníków, kromě těch tří swrchupsaných, miesta swého w ławiciech zwłáštnieho nemá; než kde bude posazen, tu sedaj.

Po pánech má sedati osm osob z władyk, také hodných, na cti zachowałých, z kterýchžto osmi čtyři po lewé straně za pány a čtyři po prawé sedati mají.

A ty wšecky pány i władyky král JMst sám má woliti a wybrati w ten súd, jiný žádný, aniž se tu kto třetí wprošowati neb wkupowati móže, aby hodnějším rozumem, wěrú, sprawedlností a známostí práw nehodní miesta nezaneprazdňowali.

Též úředníky wětšie i menšie JMKská, kteréž ráčí a k tomu hodné zná, saditi sám na zemské úřady má.

O wýbornosti starých práw českých.

(III. 18, IX. 1, II. 30.)

Ne jedné, ne dwojie nebo trojie, ale nečislné, dokonałé a ustawičné chwáły jsú hodni staří Čechowé, sprawedlnosti, práw a obecného zemského dobrého přielišní miłowníci, kteříž jsú téměř nad lidský rozum i nade wšelikú múdrost lidskú tak sprawedliwá, tak dokonałá práwa wyhledati, wymysliti, wydati a snad i wypsati, kdy by ztracena była, uměli a k wěčnosti utwrditi chtěli, kteráž, ač již ne w knihách a psaní zwłáštniem společně, ale w obyčeji a w paměti lidské, w náleziech starých a we dskách rozdielně a poróznu tak dłúho trwají. Aniž mně o tom často a dłúho přemýšlejíciemu jiného co na mysl přicházie, než to, že jsú Bohem a Duchem swatým práwa země české od starých kniežat a Čechów wyhledána. K kterémužto rozumu skrze to najwiece přiweden býwám, že cožkoli ne z Boha než z lidí pocházie, brzo padá, hyne a žádným obyčejem dłúho státi nemóže; ale což z Boha jest, trwá, stojí a wždycky se wiece rozšiřuje a rozmáhá. Jakož toto jest při práwě země české skutečně shledáno, že

netoliko tolik wěków, tak jakž sú nalezena, trwají a stojie, ale také se beze wšeho proměněnie a ujímánie až do těchto časów w swé jednostajnosti držie a skutečně zachowáwají. Ale což z lidí jest, to se najprwé často mění a nikdy dlúho a jednostajně nemóž státi. Z té příčiny s welikú wážností měli by Čechowé předky swé, prwnie kniežata, krále a Čechy staré sobě připomienati, je, jakož jsú hodni, netoliko chwáliti ale zároweň s swatými (!) ctíti, kteříž jsú jim netoliko země a cti dobyli a ji jsú obránili, ale také jsú ji mužností swú rozšířili, rozmnožili, a nad to nade wšecko, aby w nic mezi sebú pokojně dědici jich a budúcí Čechowé k wěčnosti, dokudž swět stane, žiwi býti mohli, najsprawedliwějšiemi práwy a súdem jsú ji ohradili. A jak jsú sprawedliwě počátek a základ práwóm nalezli, tak jsú jim potřebně, tak dokonale i užitečně i wrch i makowici wymyslili, aby konec počátku w dokonałosti rowen był.

Newprošují se ani wkupují w úřady úředníci budúcí, než wedlé hodnosti těm se úřady dáwají, ktož se k nim najlépe hodie. Též i daróm, poctám, społkóm w přech a trhóm skrytým žádného miesta nikdež nenie; než wšecko wšudy a we wšem řádem, sprawedlností, prawdú a práwem jde. Dówod toho o onom mlčenie, o tomto chwálenie wšech lidí. Aniž se bohatému proti chudému w čem nakłádá, než wšem napořád bez proměny práwo a súd rowně a jednostajně jde, aniž se na chudého mocí sahá od kterých úředníków; neb ti sami toho nad jinými, ktož by moc činili, poprawují, a kdy by se sami o to pokúšeli, těžšiemi by pomstami nad nimi měło mštěno býti než nad jinými. Neb jim úřadowé nato dáni jsú, aby moc wšelikú zastawowali, ne sami jie pod přikrytiem úřadów swých činili, kteréž by, bez úřadu jsúce, tak prowoditi ani směli ani mohli. Nato jsú zajisté úřady přijali i přísahu činili, aby dobrých a newinných beze wšeho rozdiełu bránili a złé aby skrocowali; ne aby newinným a chudým škodili, ale aby jim w úřadiech swých słúžili, poněwadž úřad nic jiného nenie než służebnost wšech wóbec. Neboj se žádný najchudší, byť na koho mocí sáháno było; než každého k súdu sprawedliwému a k słyšení stawějí, každému winu dáwají prwé a, aby odmłúwał a otpierał, k swobodnému słyšení připúštějí, než naň pomstu uwodie; každý swého żałobníka prwé widí, żałobu słyší, odpowiedá, otpierá, súzen býwá a odsúzen, a teprw pokutowán nebo za sprawedliwého zóstawen. Bez żałobníka osobnieho a přítomného, bez winy zřetedlně okázané a w prawdě dówody swětłými prowedené, bez póhonu, bez obesłání na žádného netoliko nesahají pomstú, ale také žádného nesúdie. Tak dalece jest, aby na koho mocí swú sahali, poněwadž złodějóm, wražedlníkóm, mordéřóm, žhářóm, paličóm i jiným złočincóm słyšenie přejí a prwé je k słyšení sprawedliwému připúštějí, nežli by na ně pomstami sáhli. Neb nenie obyčej Čechóm jako někdy Římanóm, aby koho bez słyšenie odsuzowali, leč by prwé ten, ktož obżałowán jest, osobnie a přítomné měł żałobníky a miesto k obraně aby přijał k očištění win, kteréž by se jemu od nich dáwały. A to u wšech lidí, i u Turków, za práwo se drží.[1])

[1]) t. j. takowé práwo se w Čechách zachowáwá ke wšem lidem, nejen domácím, ale i cizím, by byli i Turci.

Wědie také úředníci a wšickni súdce, jak weliká neprawost jest, jak těžký jim posměch a přielišná hanba jich, když by na koho mocí sáhnúce jej do wězenie dali a, nic naň uwésti nemohúce jakožto na newinného, potom jej jako sprawedliwého pustiti musili; wědie, že ne na toho, než sami na sebe hanbu, posměch, neprawost a wšelikú potupu uwodie k wěčnosti; neb jestliže winen nenie, proč naň sāhají: pak-li jest winen był, proč jej bez pomsty púštějí?

Má každému prwé swobodné słyšenie dáno býti a práwem má k súdu připrawen býti, a pak teprw, když jeho wina swětle a w prawdě poznána bude, má naň jakožto na winného moc práwa puštěna býti; jinak nic.

Jiné wšak jest, kdy by kto w zřetedlném a w skutečném účinku nesłušném nebo w złočinstwu był postižen: a ještě i ten má wedlé práwa, by w złodějstwí, w mordu nebo w jakémžkoli złočinstwu postižen skutečně był, k słyšení sprawedliwému připuštěn býti. Než k znešení lidí złých a k tajnému obžałowání a skrytému neb z domněnie nemá na žádného obywatele země české žádnú mocí práwa, žádným práwem saháno býti; neb kdy by to było, k čemu by práwa, k čemu by súdowé otewření byli?

Také se tu spiknutie žádného dwú, tří nebo několika neboj, aby skrze to był kto odsúzen, buď práw nebo nepráw, křiw nebo sprawedliw; než bez wšeho osob přijímánie každému sprawedliwý súd jde. Též służebníka čiehožkoli jako nesłużebníka, též nepřietele čiehožkoli jako přietele súdie. Těch mrzkých a wiece než nesprawedliwých zmatków w řádných súdiech nenajdeš, ani přiezně ani nepřiezně, než wedlé upřiemnosti a prawdy, sprawedlnosti, wedlé práw, wedlé přísah, wedlé nálezów obecných a zwłáštniech súdowé sprawedliwí wšem bez rozdiełu se dějí.

Každý w mysli a w złých obyčejiech nenakažený dobrý člowěk chwálí a až k nebi, jakož hodno jest, słowy i chwałami wyzdwíhá a toho, aby tak dłúho trwało, žádá a k súdu rád, když potřeba káže, bez strachu přistúpá, o sudciech k swé sprawedlnosti a newině, o práwiech, o swědomí [2]), o dskách, o úředníciech dobrú a jistú naději maje.

Aniž tu také jakého od koho náwěštie słušie hławy nebo ruky hnutiem neb čiemžkoli čekati. Nic wiece, než jako by na obrazy małowané, řezané, tesané neb lité hleděł, w kterých netoliko náwěštie žádného ale ani hnutie, leč k potazu, neuzříš. Tak dalece jest, aby se tu kto smieł [3]), jeden s druhým nětco šeptał nebo dřímał; neb ne osoby tu, než pře súdie podlé pří a sprawedlnosti neb nesprawedlnosti a prówodów [4]); ne podlé přiezně, nepřátelstwie, hněwu, záwisti nebo jiného jakéhožkoli mysli nakaženie rozsudkowé se dějí. Wšem práwo rowné, súdowé wšem jednostajní, wšecky pod póhony [5]). Bez póhonu žádného nesudie, bez słyšenie a osobnie přítomnosti žádného neodsuzují, ani jednu stranu toliko než obě wždycky, a co osobně nebo skrze poručníky [6]) přítomné słyšie, to w paměti a před očima wždycky majíce.

Ale že słušie skrowně chwáliti a mnohem skrownějie hyzditi,

[2]) swědectwí. [3]) smál. [4]) důkazůw. [5]) žaloby. [6]) zástupce.

jiným toho k chwálení miesta nechávám. Wšak bych sto jazyków měł a tolikéž úst, železný hłas a měděné pěrie, nemohł bych ani wymluwiti ani wypsati, jaké jsú chwáły hodni Čechowé staří, kteříž jsú tak sprawedliwá, tak dostatečná a tak potřebná sobě i dědicóm swým práwa wymyslili.

2. Z přípisůw.

Pochwala pánům z Postupic.

Pro obecné a zemské i pána swého krále Jeho Miłosti dobré nikdy jste Waše Miłosti nákładów, útrat, statków i zboží swých nelitowali; kolikrát jest toho potřebie było pro dobré zemské a pána swého krále w zřetedlná nebezpečenstwie žiwot i hrdło, wně i w w zemi a doma, swobodně jste wydáwali, země bránicce a meze jejie a hranice k rozmnožení słáwy její a cti Waší rozšiřujíce. Wedlé zemských práw wždycky se zachowajíc, w ničem proti nim newystupujíce, země jste se a pána swého wěrně a stále i mužně po wšecky časy držeti ráčili, na žádného moc jakkoli weliků, ani na siłu jakžkoli nepřemoženú se ohlédajíce, k žádným slibóm, k žádným daróm očí swých neobracujíce; tuhému nepřieteli zemskému a welmi mocnému téměř w hrdle seděwše, w tom jste nepohnutě stáli, že sú ani odstupujících příkładowé WMstmi s úmysłu Wašeho hnúti nemohli. Ač jsú nejednú rozliční puntowé a zápisowé a záwazkowé w zemi české se postranně dáły: wšak jste WMsti w žádné puntowanie, w žádné zápisy, ani w které záwazky nikdy s žádným jíti neráčili, než při pánu swém, při zemi a při práwiech zemských s swú škodú a hrdła nebezpečenstwiem nepohnuti stojiece, čest a dobré obecnie pána swého wšem úžitkóm zwłáštním, wšem škodám domácím, wšem nebezpečenstwiem wždycky předkładajíce, předky swé sobě w tom za příkład wzawše, kteříž pro swé wiery zachowánie a mužnost zasłúžili w radách králowských býti, a pro čest a hodnost swú welikými a téměř najpřednějšiemi úřady w zemi české jsú darowáni a uctěni, miesta sobě přednie mužnostmi[1]) swými ohradiwše. Na kteréžto předky WMsti hlediece jako w zrcadla, co słušie a co nesłušie, dostatečně sezřieti móžte, od domácích rodu swého příkładów k cizím oči swoje obraceti potřebí nemajíce; neb jsú ti nikdy proti zemi, nikdy proti pánu swému nebýwali, než wedlé země wždycky, wedlé pánów swých wždycky nepohnutě stojiece, ač jsú proto statku nemáło ztratili, wšak jsú cti sobě, WMstem a potomním swým ne máło než mnohem wiece dobyli, kterúžto WMstem jsú za nejwětšie zbožie a bohatstwie nechali a zóstawili.

Kterýchžto předków Wašich že w tom neleniwě následujete, z té příčiny se cti a słáwy WMstem neumenšuje, než den ode dne wiece a wiece přibýwá a přibýwati bohdá (buď komu libo nebo žel) bude. Již o sprawedlnosti, kterúž jste ke wšem swobodně zachowáwati přiwykli, o té sprawedlnosti a mocnosti WMstí lépe jest mlčeti nežli co máło powědieti. Máło se od lidí cizích i domácích słyší, aby na

[1]) virtutibus.

WMsti żałowali pro bezpráwné neb wymyšlené nátisky, poněwadž i winy sprawedliwě propadené miłostiwě wšem wšecky odpúštěti ráčíte, ne ze škod lidí a poddaných swých sobě, než z swých škod poddaným swým úžitky přiwodiece. Přiwětiwost WMstí wšecky lidi dobré k sobě obracie a táhne, stáłá upřiemnost, wně nelstiwá než wiery plná ochotnost, snadnost brani, mužná lítost wšech dobrých newinných, kterýmž se křiwda, nátisk, moc, bezprawie neb úkład děje. Přísnost sprawedliwá wšecky złé káže pod mocí WMstí postawené: tudy se jest stało, že jsú wšickni dobří po zboží WMstí opatrností a radú dostatečně ohrazeni, tak poddaní WMstí jako wšickni jiní domácí i cizozemci; že po gruntech WMstí wždycky každý pocestný swobodně we dne i w noci beze wšie braně jakéžkoliwěk zbožie wésti neb nésti, hnáti a, jako řiekají, złato na hławě nésti a jeti, beze wšie škody swé a nebezpečenstwie i pronésti móže. Toho dówod jest dnem i nocí zkušenie wezdejšie ustawičné.

Co WMstem w mysli jest, to se i w słowiech nalezá, a čehož w mysli nenie, to se ani w słowiech neokazuje. Nenie tu, aby se jiné na hotowě w jazyku měło, jiné w zawření srdce a mysli se chowało, což jest u jiných nejedněch za múdrost a za uměnie najwyššie přijato, kteříž jako Plautus młuwí, jednú rukú chleba podáwají a w druhé kámen držie, a kdy by tak młuwili, jak myslie, zdáło by se jim, že jsú zhłúpěli. Dobře činiti komužkoli móžete, neškoditi žádnému doma, WMstí jest.

Bych měł siłu a welikomocnost, stáłost, wieru, držemnost, miernost, i při wšech skutciech WMstí i młuwenie swobodu, také štědrost a jiné mužnosti wyprawowati, času by mi se spieše a słow než účinków WMstí znamenitých, cti plných a chwáły hodných, nedostało.

Předmluwa k wýkladu sw. Cypriána na modlitbu Páně.

Urozené paní Johance z Krajku Viktorin ze Wšehrd pozdrawenie.

Starodáwnieho učitele křesťanského a welikého mučedlníka Cypriána na modlitbu Páně wýkład ode mne nynie z łatinského jazyku w český obrácený, komu bych radějie dał než Twé Miłosti, urozená paní, paní miłá, nenie žádného. Neb k tomu mi se zdáło, což k modlitbě słušie, najužitečnějie obrátiti a najpříhodnějie, o komž jsem jist a wiem, že se rád modlí. A nic k modlitbě tak dobře nesłušie jako rozum modlitby, aby ten, ktož se modlí, dřiewe než k modlení přistúpí, rozuměł, jak a zač se modliti má. Toho wšeho w těchto kniehách Cypriána swatého učitele nenie-li suma a cełý dostatek, nikdež jinde nenie. Neb brzo po apoštoléch welikú rozumu swého wtipnost, hojnú wýmłuwnost, mnohú rozličného uměnie múdrost, kteréž mezi pohany, než k poznání prawdy přišeł, nabył, když swětłem poznánie Boha s nebe oswiecen jest, k ponížení, k sprostnosti a neuměłosti wšeho krom samého Boha jest obrátił a proto i w posměch od učených w swětě, jakož Lactantius píše, upadł jest. Ten tak žiw jsa jak učił, mnohú práci w cierkwi swaté nesa, mnoho protiwného smutného a żałostného trpěł jest; mnoho snažnú pilností písma swatého wěrně a w prawém smysłu wykłádał; a tak bez měněnie a wšelikého wrtkánie stáłý a nepohnutý trwaje, — neb ne na piesku ale na twrdé

skále grunt swój položił, — i smrt jest pro Pána swého podstúpił a swědkem jeho ne zawrženým jest učiněn.

Nebyło jest toho času łahodné a měkké žádnému Pána Krista wyznánie: než s twrdú odpłatú neb statku ztraceenie neb z obýwánie swého wyhnánie neb těžkého wězenie neb smrti každému służba Božie stáła. Aniž jsú tak wtipní tehdáž a tak múdří a tak umělí křesťané byli, aby uměli, když protiwenstwie přišło, swé wiery jiné rozumy a wýkłady rychle nalézati, jako nynie jsú. Dokudž protiwenstwie žádného nenie, směle młuwie a že tak má wěřeno, smýšleno, činěno, młuweno býti, jistie a tak žiwu býti přísně přikazují: a když pokušenie přijde, což prwé učili, twrdili, jistili, neuměłostí a nerozumem zakryjíce, nowé teprw rozumy a glozy[1]) wydáwají a prwnie učenie, kteréмуž učedlníci jich jako jistému skutečně a dáwno zwykli, zdwihnúc a jako złé potupiec, nowá naučenie, aby protiwenstwie znikli, wymýšlejí: a tak kolik protiwenstwí powstane, tolik nowých naučení wydáwají, toliko prwniech naučení swých za neužitečná zawrhúce, a odstupowati od swé wiery a učenie swého se nestydie.

Já takowú nestáłost a časté sem i tam kłácenie znaje při některých nowých učitelích, kteříž, sami se nenaučiwše, pletú žiwot lidský, neučie, sobě a swým učením odporné wěci učiece a nic jistého neukazujíce: těmito starými hýbi a jako zasuté wetchostí času a nedbánliwostí lidskú odhrabuji a na swětło wynáším, aby i českým jazykem mohli čteni býti, za bezpečnější maje po starých cestách a dobře ubitých choditi, než nowých a złodějských stezek wšetečně proražených následuje, po nich zabłúditi.

Protož úžitek, ač jest který této práce mé, Twé Miłosti, aby ho najprw okusiła, posiełám. A darem tiemto jakžkoliwěk małým, Twé Miłosti prosím, nezhrzej, než rač čiesti a přečiesti. A bude-liť se dobře líbiti, přidám práce i pilnosti, od jiného se wšeho uprázdně, ať bych k tomu podobného wiece posłał, když srozumiem, že toho mało s wděčností přijímáš. Pakli které nedostatky tu najdeš, těch nerač Cypriánowi ale hłúposti a neuměłosti mé přičítati.

X.

Wáclaw Písecký.

Domowem byl z Písku a narodil se l. 1482. Wzdělání wyššího nabyl na universitě Pražské, kdež l. 1501 přijal bakalářstwí, l. 1505 hodnost mistrskau swobodných umění, načež sám na fakultě filosofické čísti počal. L. 1508 wywolen byl za děkana též fakulty. Řehoř Hruby z Jelení odewzdal mu wychowání třináctiletého syna swého Sigmunda. S wychowancem odebral se M. Wáclaw do Wlach, jmenowitě do Benátek a Bononie. Zde hlawně studowal řečtinu, porownáwaje se zwláštním zalíbením formy řecké s českými. Přeložil řeč Iso-

[1]) glossy.

kratowu k Demonikowi, kterau z Wlach s pěkným přípisem poslal Řehoři Jelenskému. „Pochtěw k tobě, přieteli mému, něco také za dar poslati, ani wedlé bohatstwie mého, kteréhož nemám, ani wedlé slušnosti, kteráž by k tobě přislušela, ne wedlé zasluženie twého, ale podlé mé powahy tudiež i možnosti, toto tobě, cožkoli jest, s ochotností aspoň a rád posielám. Ačkoli když jsem prohlédal ne k mému toliko učení ale i k twé, kterúž ty máš, chuti, nemohlť jsem nic příhodnějšieho nynie nad toto poslati. Neb poněwadž učenie mé nynie w řečtině jest, twé pak usilowánie již od dáwních časuow jest při zwelebení a množení českého jazyka, widělo mi se dosti zaslušné, abych tuto řeč Isokrata onoho, u Řekuow u wýmluwnosti welmi znamenitého a utěšeného, z jazyku řeckého nynie w česko přeloženú tobě jazyku českého milowníku a mstiteli (vindex) oddal. Aby také znal, w jakých mudrcích Sigmund twuoj již čítati muože, s jakým netoliko při wýmluwnosti ale i při ctnostech prospěchem. Učinil jsem toto také a z přednie téměř příčiny, abych se týmž během při učení mém cwičil, jako někdy i Crassus i Cicero i Plinius potom činil a Quintilian tak radí; přes to, abych zkusil, zdali český jazyk tak hojný jest, aby sám od sebe tauž wěc wymluwiti mohl, kterauž by i Řekowé wypsali.“ Pohříchu zachwátila smrť M. Wáclawa prostřed studií sotwa 30tiletého. Umřelť l. 1511 w Benátkách, byw otráwen.

Překlad jeho wydal Řehoř z Jelení l. 1512. Později wyšel tiskem 1558 (w Prostějowě), 1586 (w Praze u D. Adama z Weleslawína, kterýž češtinu Piseckého pooprawil), 1801 (od Krameriusa), 1818 (od Nejedlého), konečně 1853 (od Wácl. Rozuma w I. dílu bibliotheky staročeské).

Z napomenutedlného spisu Isokrata k Demonikowi.

Ačkoliw při mnohých wěcech, najmilejší Demoniče, shledati muožeme, jak rozdílnú dobří lidé mysl mají od té powahy, kteréž zlí lidé užíwají: wšak společné obcowánie obojích najzřetedlnějie to okazuje. Při kterémžto zlí tu zachowáwají powahu, že přítomné toliko přátely šanují, dobří pak i podál od sebe rozlúčené milují. Nadto zlých společenie welmi brzce se dělí, ale dobrých přátelstwie ani wěčně se nezmění. Já pak za slušné maje, aby ti, kteříž po dobré powěsti stojie a cti sobě něco osobowati chtějí, dobrých, ale ne zlých, byli následowníci: tento spis muoj za dar k Tobě poslati umienil jsem, kterýž by byl za jistý duowod mého k tobě přátelstwie a znamenie toho, kteréž s otcem twým Hypponikem jmiewal jsem, obcowánie. Příleží zajisté to wýborně dětem, aby jako statku tak i přátelstwie otcow-

ského dědicowé byli, zwláště když widím, že i štěstie úmysłu mému jest nápomocno, i čas nynější welmi dobře se k tomu trefuje. Neb w tu chwíli, když ty po učení stojíš, já jiné učiti počínám; když ty ještě po múdrosti stojíš, já ty, kteříž k mudrowání jsú náchylni, cwičím.

Kteřížkoli tehdy řeči ty spisují, jimiž by přáteły swé k něčemu napomínali, skutek zajisté dobrý před sebú mají; ale wšak ne około toho, což jest při mudrowání wýborné, se obierají. Ti pak, kteříž mládencuom wnuknutie dáwají, ne čím by se w ozdobném toliko řečňowání cwičili, ale skrze kteréž by w mrawiech šlechetnější byli, tiem mi se zdají užitečnější býti swým učedlníkóm, že onino toliko je k wýmłuwnosti samé powykají, ale tito mrawy jich k lepšiemu naprawují.

Protož my, ne abychom tě k řečňowání ponaukali, ale radějie ku polepšení žiwota napomenuli: umienili smy nějakú radu sepsati, wedlé kteréž poznati by mohł, po kterých wěcech słušie mládencuom dychtiti, kterých se skutkuow zdałowati, s jakými lidmi obcowati a kterým během žiwot swuoj řiediti. Neb kteříž koli takowau w žiwotě swém cestau kráčeli, ti toliko práwě ctnosti dosáhnúti mohli, nad kterúž žádné zbožie ani wzácnějšie ani stálejšie nalézti se nemuože: ne krása, kteráž nebo s léty mijie nebo nemocí scházie; ne zbožie, kteréž złých radějie nežli dobrých skutkuow jest podpał, když hojností rozpustiłost strojí a k nesłušným rozkošem młádence popauzie; ani síła, kteráž s opatrností zajisté prospěšná, ale bez nie jest welmi škodliwá a, jakž tělu těch, kteříž jie jakýmžkoli cwičením hledie, jest k ozdobě, tak k opatrowání a řiezení duše jest k nemałé škodě. Ale ctnost, kterýmžkoli práwě w mysli se wkoření, ta sama se s člowěkem zstará; kteráž mnohem lepšie jest nad bohatstwie, užitečnějšie nad jakžkoli wzácné urozenie; ta sama, což jiným se widí nepodobné, činí podobné; ta před tiem, což lidu obecnému zdá se strašliwé, směle dostojí, kteráž léniwost potupuje, ale užitečnú práci wychwaluje. Abychom pak snadně tomu porozuměli, wezměmy sobě za příkład Herkulesowy nesnáze, k tomu také i Theseowy práce. Ti zajisté swými účinky tak słowútné cti sobě dobyli, že wěčnú památku swých dobrých skutkuow potomně pozuostawili. Ačkoli když i otce swého žiwot ku paměti sobě přiwedeš, domácí a welmi pěkný příkład mieti muožeš tohoto mého napomínánie. Kterýž tak žiwot swuoj sprawował, ne aby, oddada se na rozpustiłosti tělesné, ctnosti zanedbáwał, ale tělo swé ku práci podrobował, myslí pak swau při nebezpečenstwí udatně se miewał; zbožie nemiłował, ale tak swého statku užiewał duochoduow jako ten, ježto měł umřieti, tak swé opatrowal dědictwie, jako by měł wěčně žiw býti; ani chaterně swuoj obhajował žiwot, ale dosti stkwostně i duokładně[1]) s přáteły jsa kwasitedlný, kteréž skrze ctnosti s sebau spřiezněné wiece sobě wážił nežli přirozené, znaje dobře, že jest což stálejšieho w přátelstwí přirozenie nežli práwo, mrawowé nežli rod, wywolenie než přinucenie.

[1]) nákladně.

XI.

Mikuláš Konáč z Hodíšťkowa.

Mikuláš Konáč, řečený též Konáček, latině Finitor, za mladých let byl písařem hor winičných, později knihtiskařem. Tiskárnu měl w domě „u štěstí“ u Matky Boží nad lúží (in lacu), pak od l. 1522 u bílého lwa. První jeho spis jest překlad středowěkého románu Beroaldowa „Gwiskard a Gissimunda“ (1507); první kniha, kterauž i přeložil i wytiskl, překlad dwau rozmlauwání Luciánowých: Charon a Palinurus, Terpsion a Pluto (téhož roku). L. 1510 wydal překlad kronyky české Eneáše Sylvia (pozdějšího papeže Pia II.) s obrazy na míru hrubě do dřewa řezanými. Z tiskárny Konáčowy a prací jeho wyšly l. 1515 první nowiny jazykem českým o sjezdu cís. Maxmiliána I. s bratry králowskými Sigmundem polským a Wladislawem uherskočeským we Wídni, dwa spisy proti jednotě bratří českých a Zrcadlo sw. Crhy, rok potom překlad Eneáše Sylviowa spisku „O štěstí i diwný i užitečný sen.“

W odměnu za zásluhy swé o literaturu českau powýšen byl l. 1516 do stawu wládyckého i přijal predikát „z Hodíšťkowa“, narážeje tím na jméno slawného mæcéna swého Jana Hodějowského z Hodějowa. Zanechaw tiskárny, stal se l. 1523 místosudím dworským. Při Wltawě wystawěl si tuskulum, jež Skrownětínem nazwal. Z té doby počítá se proměna w pracích jeho literárních. Kdežto we starších spisech welice zápasí s jazykem, snaže se, co latině psáno, wyjádřiti po česku: nyní již zjewný jest pokrok co owoce dlauhého cwiku. W řadu těchto dokonalejších plodůw náleží Prawidlo lidského žiwota (1528, 1600). Jsau to knihy tak nazwané Keliah a Dimnah půwodně indické, odtud do jiných jazykůw přeložené, w nowější pak literatuře pode jménem bájek Bidpajowých známé. Kniha o hořekowání a naříkání sprawedlnosti, králowny a paní wšech ctností, od Konáče půwodně sepsaná, „opus“, jakž Balbin dí, „eruditione divina et humana plenissimum.“ Sprawedlnost prochází tu wšecky stawy a, prawých ctitelůw nikde nenalezajíc, nad tím hořekuje. Hra rykmy a písněmi sepsaná Judith wdowy přeložená z němčiny a Hra pěkných průpowídek od Boccaccia. Tyto tři poslední spisy l. 1547 wydal po smrti Konáčowě Bohuslaw z Hodějowa, připsaw je strýci swému Janowi, kterémuž je sám

Konáč připisem od l. 1545 byl wěnowal. Konáč umřel dne 3. Dubna 1546 i pochowán na Malé straně w Praze u sw. Jakuba w zahradách.

1. Z překladu kroniky české Aeneáše Silvia (Pia II.).

O Přemysłowi, třetím kniežeti českém.

Libuše na sněmu, když přítomné množstwie widěła: „Jáť wám, dí, Čechowé, jakož ženám obyčej jest, panowała; žádnému jsem, což jeho było, nebrała; máteř jste měli, ne panie. Ale wám jest mé sprawowánie newděčné. Obyčejem lidského wtipu se mnú nakłádáte: nicť se dłúho nelíbí čłowěku: miłostiwého a sprawedliwého kniežete žádají lidé wiece nežli snášejí. Buďtež tehdy mého saudu prázdni. Muže, kterýž by nad wámi panował a kterýž by podlé swého zdánie hławy waše súdił, jakož jste žádali, dám. Jdětež, kuoň muoj biełý osedłajte a, na pole široké přiwedúce, swobodného a prostého tu nechte, jdúce po něm, kamž by koli šeł. Poběhneť kuoň nedaleko a potom se před mužem zastawí, an na stole železném jie. Tenť mně manžełem bude, wám kniežetem." Příjemna řeč sněmu była. Puštěn jest kuoň, deset tisiec kročejí zběhł, potom u řeky Bieliny před woráčem se zastawił, jménem Přemysłem. Jdúce po něm panstwo a lid obecný, když stojícieho koně a k woráči se lísajícieho widěli, přistúpiwše blíže: ‚Zdráw buď dobrý muži, řekli, kteréhož nám bohowé dali kniežetem. Wypřež wołý a, wsedna na kuoň, s námi pojeď. Libuše tě mužem, česká země kniežetem žádá!'

Pole worati, stáda pásti, łodí sprawowati, tkáti, šíti, stawěti mnozie, že neumějí, prawie: purgmistrstwie w městech wésti, králem býti, lidem a národóm panowati (ješto to přenesnadné jest) žádný neprawí, aby jemu to od přirozenie dáno nebyło, a ač mnozie buďto nenáwistí práce buďto miłostí prázdnosti od podáwaných králowstwí se zdržowali: Přemysł, ačkoli sedlský, posły dobrotiwě přijał a že učiniti chce žádost jejich, odpowěděł.

Takowáť jest smrtedlným panowanie žádost; žádný sebe králowstwie nehodným neprawí.

Wypřežení wołowé (jakož básniwá jest každá starost) wyzdwíženi w powětří býti se prawí a w jeskyni přewysoké skáły se skryli a nikdy potom widěni nebyli. Osten pak, kterýmž wołowé bodeni byli, w zemi wstrčený hned rozkwětł a tři léskowé wětwe wydał, z nichžto dwě hned uschły, třetí w strom wysoký téhož kmene zrostła. Nepřijímám k sobě té wěci w jistotě; u kronikářuo to wyhledáno buď. Widěł sem wšak mezi priwilejimi králowstwie list Karła ciesaře římského čtwrtého, ciesaře Sigmunda otce, w němž se to za prawé pokłádá, a té wsi obywatelé, w kteréž se to státi prawí, swobodú se darují, aniž wiece daní dáwati nuceni býwají nežli wořechuo téhož stromu małú mierku. Ale aniž mi Kareł wieru činí.

Přemysł tehdy usłyšaw poselstwie, obrátiw radlici, chléb a sýr położiw, jako by cestu welikú činiti měł, pokrm přijał. Ta wěc úmysłu Čechuo posilniła, stuoł železný, o kterémž Libuše była předpowěděła, na radlici poznawše. Bojíce se, około něho, když jedł,

stáli; když pojedł, na kuoň wsadili a pospiešiti rozkázali. Na té cestě, co by chtěł osten rozkwětłý, otázali se, proč by hned dwě wětwi uschły. On, kterýž uměniem wěštstwie se stkwěł, že by se jemu tři synowé naroditi měli, řekł, z nichž by dwa před léty zhynuła, třetí by ušlechtiłý płod wydał. A kdy by był wšecko pole před powołáním zworał, že by rod jeho po meči wěčně králował. Ale poněwadž by před časem k němu přišli, ta naděje odjata jest. Otázán jsa, proč by střewíce z dubowých kuor učiněné s sebú nesł: K chowánie, odpowěděł na Wyšehradě a k okazowánie potomním, aby znali wšickni prwního, kto jest mezi Čechy kniežetstwie přijał, že jest z rolie był powołán a aby nepýchał, kterýž by z poníženého štěstie k králowstwí wstúpił. Schowaní střewíci dłúho mezi Čechy nábožně ostřiháni byli a od kněží chrámu Wyšehradského před krále nošeni, když příprawa korunowánie wynášína była.

Když na Wyšehrad přijeł Přemysł, náramnú přízní lidu a pociwostí přijat jest a Libuši sobě manželsky pojał. Aniž dłúho meškał, Pražské město přiekopem a zdí obehnał. O kteréhožto jméno když ruoznice była, rozkázała Libuše, s kterýmž by se řemesníkuo najprw potkali, otázati se toho, co by děłał a od prwního słowa jeho nazwati město. Otázán jsa tesař jeden, práh děłati, odpowěděł, a odtud městu dáno jest jméno. Ale proměniwše słowo, potomci Praha říkají. Potom práwa ustanowena jsú, kterýchžto Čechowé dłúhý čas užíwajíce, włast w pokoji a w prázdnosti jsúci, zbožím se rozmnožiła. A Libuše hrad Libice ustawěła nedaleko od Łabe řeky, kterýžto jie po smrti hrobem był. Kterážto když umřeła, kniežetstwie na samého Přemysła spadło, kteréž za žiwota ženy swé radú její najwiece sprawował. Ženská mocnost, kteráž za nie mnoho mohła, pominuła jest.

2. Z prawidla lidského žiwota.

1. Był nějaký służebník u jednoho krále, jemuž dáwáno na každý den k jeho žiwnosti z kuchyně králowské jídło a nádobka medu. On sniedał waření a med schowáwał w jednom saudku, zawěšeném nad hławau łože swého, až by był plný, ješto był med welmi drah těch dní. Jednoho pak dne, když jest ležeł na swém łoži, pozdwih hławy uzřeł med wisící nad hławau. Zpomenuw, že medu přiskakuje, řekł jest w srdci swém: Až bude saudek tento plný, prodám jej za jednu hřiwnu stříbra, za kteréž sobě kaupím deset owec, a ty když we čtyřech létech se rozmnoží, bude jich čtyři sta. Tehdy za každé čtyři owce kaupím kráwu aneb woła a k tomu dědinu; pak i kráwy se rozmnoží tełci a jałowicemi. Tełcuow nechám sobě k děłání dědiny. Krom toho, co užiwu mléčným a wlnau, rozplodí se dříwe druhých pěti let stáda má tak welmi, že budu míti weliké zboží, a budau mne wšickni míti za bohatého a pociwého. Ustawím sobě pak weliká a krásná stawenie nade wšecky mé sausedy a přáteły, tak že wšickni o mém bohatstwí młuwiti budau a mi pociwost činiti. Zdaliž to nebude utěšená wěc? Potom pojmu ženu dobrau, urozenau, kteráž mi i syna urodí urozeného, šťastného i Bohu líbezného. I bude ruosti w učení a ctnosti, a zuostawím sobě skrze něj dobrau pamět po swé smrti. Ano trestati ho budu na každý den,

jestli že by se mému protiwił učení, a nebude-li mne posłušen, budu ho práti tauto holí. I zdwihł huol, jako by ho bił, uhodił w saudek medowý a rozbił jej, i wytekł med na hławu jeho.

2. Času zimního jedné noci přestudené wyšła liška, aby sobě pokrm spuosobiła. Když přišła k turyni[1]) jedné, usłyšeła jest kohauta na stromu zpiewati. I pospíšiwši otázała se ho: Kohaute, proč zpiewáš w této temné a studené noci? Odpowěděł kohaut: Oznamuji den, kteryž od přirozenie čiji hned přijíti a wšem ho mým zpěwem zwěstuji. Řekła liška: Z toho znám, že něco proroctwie Božího máš. I słyše to kohaut, zradował se jest a opět počał zpiewati. Liška pak hned počała tancowati pod stromem a skákati, a když se kohaut optał, proč by skákała, odpowěděła: Widím tě múdrého zpiewati, i hodnět já mám plesati, ježto s radujícími se radowati se máme. A dále die: Ó kohúte, knieže wšeho ptactwa! netoliko obdařen jsi, aby w powětří, ale také na zemi jako prorok swé proroctwie wšemu stwoření zemskému zwěstował. Ó najšťastnější! neb nade wšecky tebe přirozenie ozdobiło. Sstupiž, abych s tebú w towařišstwie wešła, a pakli toho příti neráčíš, nechať aspoň políbím korunu twé sławné hławy, abych mohła řieci: Políbiła jsem hławu najmúdřejšího kohúta, kterýž nese korunu sám ze wšech ptákuow. I słyše to kohút sstúpił jest, duowěře pochlebenstwí liščímu, a schýlił hlawu lišce, kterúž uchwátiwši, snědła kohúta a hład swuoj odehnała. I řekła: Hle, nalezła jsem múdrého beze wší opatrnosti.

3. Některaký hołub maje hniezdo na wysokém stromu, když odchowáwał swé mładé, přicházeła jest k němu liška a stáwajíc pod stromem pohruožky činiła, dokudž jí swých hołúbátek nesmetał pro zachowání włastního žiwota. To wida wrabec, obýwaje proti hołubu, přistúpił k němu řka: Radím tobě, když se wrátí ona a młuwiti bude takowá słowa tobě, odpowěziž jí: Učiň jakž chceš; nebo budeš-li chtíti wstaupiti ke mně, já hned odletím, wezma mładé s sebú. S tím wrabec odšeł. Po čase přišła zase liška wołajíc na hołuba podlé obyčeje a hołub jí odpowídał, jakož mu wrabec poradił. I tázała se liška: Powíš-li mi, kto jest tobě tak radił, nechámť hołúbátek twých. Řekł hołub: Wěziž, že wrabec, kterýž bydlí u řeky, tu mi dał radu. Liška, nechawši hołuba, šła jest k wrabci a wece: Když na twář ti wítr wěje, kde schowáwáš hławu swú? A on: K swému zadku. Die liška: Když pak wětrowé na tebe odewšud wějí, kdež tehdáž skrýwáš hławu swú? Powěděł wrabec: Pod křídły swými. A ona opět: Kterakž to muožeš učiniti? Zdá mi se, že prawdy nemłuwíš; ale umíš-li to spuosobiti, podobného tobě jsem newiděła. Tehdy wrabec, chtěje jí to ukázati, schował hławu pod křídła, a liška ho uchwátiła řkúci: Uměł si hołubowi raditi, a ne sám sobě — i sežrała ho.

4. Był nějaký mysliwec, kterýžto když wyšeł jeden den s swú kuší a střelbú na łow do lesa, nedaleko od města potkał jelena. I postřeliw jej, zabił ho a, wzaw jej, wracował se do domu swého s ním. Když był na cestě, potkał se s ním diwoký wepř a, oddaw se naň, chtěł ho zahubiti. Mysliwec wida to, složiw jelena s ramenú swých, střelił na wepře a uhodił ho w srdce. Wepř pak z přílišné raněnie bolesti

[1]) Dwůr, statek (praedium).

oddał se na člowěka a rozedřew swými zuby břicho jemu, usmrtił jej. Potom když tudy šeł wlk, uzřeł wepře, jelena a člowěka umrłé, i zradował se jest, młuwě w srdci swém: Mámť jistě schowati wšecko toto, jež jsem nalezł, aby mi se chowané hodiło pro časy potřebné, aniž chci dnes okusiti čeho; ale dosti budu mieti nynie pohłoze tětiwy kuše této. I přistúpiw ke kuši, počał hłodati tětiwu, kteráž se spustiwši, w náhłosti ho udeřiła a zahubiła.

Nenie dobře, wždycky hromazditi zbožie a neužíwati ho.

5. W domě nějakého sprostného muže bydleł had. Zdáłoť se muži i ženě jeho, že jest weliké štěstie, když had s nimi bydlí, a to také za obyčej té własti było. W jednu pak neděli muž posłał čeleď swú s ženú do kosteła a sám zuostał na łuožku, neb ho hława boleła. Když było ticho w domu, had wyšeł z diery, ohlédaje se wuokoł. Muž pak nechał dweří nedowřených proti ohni, a had wida, že žádného doma nebyło, wčinił ocas do hrnce, w němž wařiła žena jídło u ohně a napustiw jedu, odšeł do diery swé. To když hospodář uzřeł, wstał jest a zakopał hrnec s týmž wařením do země, aby žádný od toho jídła nemocen nebył. Když pak přišła hodina uložená, že had hledał pokrmu, kterýž žena často jemu dáwała, toť hle muž s motykau stáł u diery, čekaje wyjití hadowa. Pamětliw jsa na účinek swój, zdwihł had hławu a około hleděł, i poznaw, že muž chtěł ho udeřiti, utekł a z domu se wystěhował.

Po několika dnech žena domłauwała muži, aby se s hadem smířił a nenáwist swú odłožił. K čemuž jest muž swolił. I šeł k dieře a zawołał hada, prawě, že se chce s ním smířiti. Had ale řekł: Nikdá nebude napraweno mezi námi přátelstwie naše; neb když zpomeneš na účinek mój, kterak jsem jedu k otráwení twému a čeledi twé do hrnce napustił; též když já zpomenu, jak jsi ty s motykú k udeření mne čekał beze wší lítosti: i hned nebude moci státi přízeň mezi náma, a protož lépe jest, aby každý sám bez druhého obýwał.

6. Był jeden chudý kupec, kterýž měł tisíc liber železa, a když chtěł odjíti přes pole, složił železo u nějakého známého swého, aby mu schował, i odšeł. A když se wrátił po času, požádał železa od přítele swého. Kterémuž odpowěděł: Położił jsem železo twé w jednom kautě domu i snědły je myši. Ale on prodał jest železo a peníze projedł a utratił. I řekł jest kupec: Nikdá jsme nesłyšeli, aby na swětě było zwíře, kteréž by łámało železo, a nyní pak snědły je myši. Ale wšak nic nedbám, když jediné Buoh tebe od nich uchował a neučiniły tobě nic złého. On pak radosten jsa tú řečí, kterúž słyšeł od něho, prosił, aby s ním jedł ten den a położił čas přijití swého. Když pak odcházeł od něho kupec, wymysliw chytrost, wzał pachole jeho, jež ukrył w domu jednoho známého. A když se wrátił k obědu, řekł ten, kterýž ztratił syna: Widěł-li syna mého? Jemuž on odpowěděł: Dnes před twým domem widěł jsem ptáka hawrana, kterýž uchwátił pachole: newím wšak, był-li syn twój. Otec pak, když to usłyšeł, zwołał a młuwił lidem tu přítomným: Słyšeli-li jste kdy to, že hawrani uchwacují děti? I odpowěděw kupec řekł: Takť jest; země, jejíž myši sniedají tisíc liber železa, hodnať jest, aby její ptáci brali děti. Ale ten, jenž jest wzał železo, porozuměł tomu i řekł: Wrať mi syna mého, a já wrátím tobě železo twé. Což se i stało.

3. Z Judit.

Actus secundus scena V.

Israhel, Sara, Malchos, Rachel, Abdon, Osias.

Israhel: Ach Bože mocný, popatřiž s wýsosti
A neodwracuoj od nás swé miłosti;
Wiz, kterak se již od žízně trápíme,
A že sme tebe rozhněwali, wíme.
Nestojte, jak sme uwedeni w hoře!
Lituoj toho a suď ty to sám, Bože.
Pokoje jste s Assyrskými nechtěli,
A že je k wuoli připrawíte, mněli:
Již toho budem litowati mrúce;
Neb známe, že jest nás Buoh dał w jich ruce,
Ješto žádné pomoci již nemáme.
Že před jich očima zhynem, to známe.
Od žízně takowé příliš těžkosti,
A strach také meče jich ukrutnosti.
Ale swołejte rychle lid w hromadu,
Zdali bychom jakú nalezli radu,
Hołofernowi se na miłost dali,
Jeho za žiwoty naše žádali.
Nebť by lépe było tak žiwu býti,
Nežli ztrápeným od žízně zemříti
Neb se dáti ukrutně zamordowati;
Lépe było by nám jim se poddati,
Raději než mordowati widěti
Od nepřátel ukrutně ženy, děti.
Ach nestojte, auweh, my bídní lidé!
A nebyli bídnější nikdá židé,
Ani jest to kdy słýcháno od wěkuow;
Nepřiházeło se to našim předkuom.
Běda nám opowrženému lidu,
Kterakú na nás dopustił Buoh bídu.
Že to pak pro naše hříchy trpíme
A pro wýstupek z sprawedlnosti, wíme.
Bychom Hołofernowi město dali,
Zda bychom tak při swých hrdlech zuostali
A nebyli od meče zmordowáni:
Toť jest wprawdě zdání mé, milí páni.

Sára. Že již zhynúti máme, miłý Bože,
A uwadnúti bez wody tak skuoře,
Mohło to býti, jinak předse wzíti,
Té bídy ujíti.
Kdy bychom města tak nezawírali,
Co nese wěc ta, pilně znamenali,
Była by woda w městě, a nehoda
Minułá škoda.

Malchos. Není-liž załostiwá ach naše příhoda,
Ale příliš teskliwá, ale wěru zhoda;
Neb jsme již prohřešili, těžce prowinili,
Odstúpiwše od řádu, přišli jsme ku pádu.
Nelze než město dáti již nepřáteluom w moc
Aneb k Tomu wołati našemu za pomoc,
Zdali by se slitował nad námi w bídnosti,
Wyswobození nám dał, pohledě s wýsosti.

Rachel. Wěčný Bože, buď túženo,
Že twé stwoření tak súženo!
Wodu musí kupowati,
Strach jest horšího čekati;
A nato muože přijíti,
Že jí i tak nebudem míti,
A tak žízní uswadneme,
Potom od meče padneme.
Takowý jest nedostatek,
Želej, Bože, nebožátek.

Abdon. Pane Bože, wíme, že jsme zhřešili
S otci swými a těžce prowinili,
Z zúfalstwí bohuom cizím jsme słúžili,
Tak tebe těžce k hněwu popudili:
Ale wšak se k tobě zas utíkáme,
Tebe za miłost a pomoc žádáme;
Neb ty si wždycky miłosrdný pán,
Protož, ó Bože, budiž miłostiw nám.
Tresci ty nás sám, neb se w hříších známe,
Z kterýchž se twé miłosti wyznáwáme,
A nepoddáwej nás w ruce pohanské,
Ať se nerúhají tobě a řkúce:
Hle, kteraký jest to Buoh izdrahelský?
Mocnější Nabochodonozor syrský.

Oziáš płáče. Ach moji milí přátelé, já powím,
Mějte strpení za pět dní; neb to wím,
Že pomoc w ten čas od Boha poznáme,
Když ho srdečně wšickni požádáme;
Neb se snad nám lépe tak muože státi,
Nežli bychom uměli požádati.
Pakli nás ta naděje mine, chybí,
Učiníme tak, kterakž se nám zlíbí.

Actus quintus scena penultima.

Chwałozpěw Juditin.

Chwaltež již Pána Boha bubnujíce,
Traubíce, chwalte ho i zpíwajíce,
Kterýž jest swú přenesmírnú mocí
Lid swuoj sprostił nepřátel této noci.
A nowú písničku jemu zpíwejte,
Weseli jsauce, radostí plesejte,

Tak wzýwajíce swaté jméno jeho,
Pána, jenž skrocuje pýchu každého.
A prawte, že jesti jméno jeho Pán,
Protože lidu swému pomáhá sám.
Muože od nepřátel wyswoboditi,
Mocný jest též wšecky pyšné skrotiti.
Neb Assur silně přitáhł od puołnoci
Z těch hor studených s welikú swú mocí.
Jeho síle wody newystačiły,
Mnohé země také mu těsné były.
Ten hroził, že chce zemi mú spáliti
A nižádného na ní neživiti,
Prawě, že pořád bude mordowati
A žádného žiwa nechtěje nechati.
Ale sám Pán Buoh náš ten wšemohúcí
Předivně skrotił jeho žádost wrúcí,
Daw jej w ruce jedné chaterné ženy,
Aby znali, že každý jest ničemný
Člowěk smrtedlný, čerw, dým, také pára:
Aby mu wždy była wzdáwána chwáła.
Já sem mdłá welmi mocného zabiła,
Pěknosti swú i hławy ho zbawiła.
Raucho sem smutné wdowské proměniła
A w swětské oplzłé se připrawiła;
Twáři swé drahú mastí pomazała,
Zdali bych ho tak čistě okłamała;
Własy také pěkně sem ozdobiła,
A tak sem srdce jeho oslepiła.
Naposledy pak toho sem dowedła,
Sťawši mu hławu, z swěta sem jej swedła.
Protož se mají čeho obáwati
Peršti, Medšti a očekáwati;
Též Nabochodonozor ten pyšný král,
Słušné jest, aby se, že člowěk jest, znał.
Pokorní pak také opowržení
Příkład mohú míti, prawé naučení,
Že Buoh pokorným wždycky miłost dáwá,
Nad nimi ruku drží, jim spomáháwá.

Pacholata Syrské mordowała
A je co howada před sebau hnała.
Takť se stáwá těm, kteříž w moc úfají,
Nad žiwým Bohem se zapomínají.
Žeť býwají tak z země wyhłazeni,
Od Pána Boha k hanbě přiwedeni.
A protož mu wšickni chwáłu wzdáwejme,
Wítězitelem jeho wyznáwejme.
Wšickni społu též radostí plesejme
A wesele nowú píseň zpíwejme:

Bože, otče nebeský, králi nejmocnější,
Tys swuoj lid izraelský, tobě nejmilejší,
Ráčił wyswoboditi z těžkého trápení,
Od nepřátel zprostiti, daw jim potěšení.

Neb žádný odolati nemuože twé moci,
Ani co wykonati, mysle we dne w noci.
Musíť wždy poddán býti, ustúpiti swého,
Nechce-li pádu míti, zahynutí złého.

Neb skáły, hory, moře twú moc poznáwají,
Náš wšemohúcí Bože, tebe wyznáwají.
Wšecko také stwoření tobě chwáłu wzdáwá,
Bez tebe ničímž není, samého Boha má.
U tebe přijímání osob nižádného
Není a wybírání; přijímáš každého,
Kohož upřímného znáš, jenž chodí w sprostnosti,
Tomu swú miłost dáwáš, zprošťuješ těžkosti.

Obět pak wzácna není bez sprawedlnosti;
Neprospíwá modlení, nebude-li ctnosti,
Pokoje wíry swaté, łásky a swornosti,
Miłosrdenstwí také: marné to wše dosti.

Neprospíwá poznání Boha jediného
Jistě bez miłowání z srdce upřímného,
Ani krásné młuwení, zákona dospěłost:
Nebude-liť plnění, wšeckoť jest neprawost.

Chceme-li, ať nám pomáhá Pán Buoh w zarmúcení,
Úrodná léta dáwá, uchowá trápení,
Nepřátel, moru, hładu: choďme w sprawedlnosti,
A tak ujdeme pádu, trápení, těžkosti.

4. Ze Hry pěkných přípowídek.

Když Chudoba na rozcestí seděła
A rozličné wěci na mysli měła,
Zwłáště o přílišné swěta marnosti
A newýmłuwné lidské neprawosti
Sama s sebau sedíci rozmłauwala,
Prawěci, že wýborně uděłała,
Opustiwši swět a jeho marnosti,
Wšecka se oddała bohomyslnosti.
A když tak sama s sebú rozmłauwała:
Tudy náhodau paní Štěstí šła,
Nádherně příliš pyšně připrawená
Jako bohyně ta Diana sławná.

Kteráž, berúce se krásně w tu dobu,
W nenadále tu uzřewši Chudobu,
Hned se jest jí přezchytrale zasmáła
A, to učiniwši, předse se brała.

Chudoba powstawši:

Pročež mi se, błáznice, posmíwáš
A proč ze mne sprostné swé žertíčky máš?
Nemuožeš-liž předse cesty konati
A mne při pokoji tuto nechati?

Štěstí.

Diwím se twé takowé churawosti,
A žes slepá, prašiwá, žłutá dosti,
W té kytlici, sedíš tuto ztrhané,
Napoły nahé diwím se odrané etc.

5. Z Hořckowání Sprawedlnosti.

O sedmeru swobodných umění.

Že by swobodná umění welmi užitečna była k učení młádencuow a potřebni jich spuosobowé, žádný zdrawé mysli nepochybuje. Kterýchž sedm w počtu jest a w dwa spuosoby se dělí. Neb prwní troje prwotné umění słowe neb prwní učení zákładowé, totiž grammatika literná, dialektika prawdomłuwná, retorika křtałtomłuwná. Ale čtwero jiné, totiž hwězdářské, zpěwácké, početnářské a měřické, učitedlné słowe; neb skrze jistá ukazowání učí.

Słowau pak ta sedmera umění swobodná z trojí příčiny. Prwní, aby se děliła od jiných neswobodných, jako od řemeslných a jiných služebných umění, kteráž proto sau neswobodná, že se řídí k tělu, ale duši a rozum zle spuosobují. Ona pak swobodná prwotně řídí se k duši, kterúž spuosobnú činí k užíwání a obírání s ctnostmi mrawnými a rozumnými neb k užíwání najdokonalejší ctnosti, kteráž jest šťastnost. Z čehož domyšlena býti muože jiná najwłastnější příčina, proč słowau umění swobodná, totiž, že člowěk podlé nich a skrze ně wzděłáwá se podlé rozumu k wýbornému konci, jako k obírání s cnostmi mrawnými a rozumnými neb k obírání dokonałé šťastnosti, kteráž jest přemyšlující. Kdož pak takowých wěcí wyhledáwají, přirozeně sau swobodní, že nejsau služební, poněwadž rozum mají; a protož práwě umění ta swobodná słowau. Prawím wšak, že užitečné i chwalitebné jest, zaneprażdňowati se někdy swobodným uměním, jichžto poznání řídí k obírání powýšenějších učení až do jistého cíle. Ale ustawičně obírati se s nimi, mnohokrát škodné jest; neb ustawičné pílení jich odtahuje neb naprosto neb z strany od užíwání ctnosti mrawní. Ale třetí příčina jest, proč swobodná słowau, že swobodných, to jest, schopných a cwičných myslí hledají,

protože wtipně o příčinách wěcí učí a o těch mnohokrát, kteréž od rozumu daleké sau. Jiná příčina jest, že za starodáwna toliko swobodní, to jest urození učili se w nich, ale obecní a neurození učíwali se řemesłuom pro dospěłost děłání. Neb tělesná díła wíce náleží obecním, prázdnost pak a učení zšlechtiłým, podlé Hugona.

Ale již o prwním umění, totiž grammatice, a o druhém dialektice młuwiti budeme; o retorice pak potom hned oznámíme. Słowúť tedy ta tři umění prwotinná, neb při prwních liter počátcích záleží, ješto skrze ně neb o srownáwání řeči neb o ozdobě neb také o prawdě a fałši w řeči wyhledáwáno býwá. Prwní tedy grammatika od liter, podlé Alfarabia, jméno wzała, kteráž matka jest jiných umění. Była jest pak příčina a spuosob nalezení jejího, že, když lidé nepořádně a podlé swé wuole bez umění młuwili, z toho přicházeło, že nedobře zdání swá wysłowowati, ale i nedobře posłúchající rozuměti mohli. A protož pečowali múdří ty nespuosoby odjíti i wydali správný młuwení spuosob, jednosworný zajisté a pořádný, aby wšecka zdání lidská, též i wšecka učení skrze to umění příhodněji a swobodněji poznána a naučena była.

Ale ačkoli užitečné a potřebné umění grammatiky było, kterýmž by wšak spuosobem mezi učeními se počítało, mnozí pochybowali, proto že grammatika toliko młuwení správné řeči dáwá, ale řeč pomíjí, umění pak jest zuostáwajících wěcí. Přidaj i to, že toto umění cwičiti jazyk ne mysl umí, ani rozum sprawowati ale rty, a tak bude, že ne pro sebe ale pro jiné nalezeno jest, a protož přístroj umění raději nežli umění, podlé některých, słauti muože.

Loika druhé jest swobodné umění, kteréž rozumné słowe, neboť ono wyprawowati, otazowati, odpowídati, prawé wěci od fałešných rozeznáwati a duowtipně hádati se učí. Potřebné jistě a užitečné umění, neb podlé Hugona skrze ně duowtipnými námětky tejná prawda nalezena býwá! Příčina pak nalezení jeho welmi náramně potřebná była; neb když by fysikóm mnohá nastáwała domníwání a odpornosti, ułožili sau maudří o spuosobu hadrowání umění wydati; neb sau widěli, že by nemohło se snadně dojíti k jistotě některého umění bez dospěłosti hádání. K naučení toho umění Šałomaun, wšech najmúdřejší, w přísłowích napomíná, když nás pobízí, abychom rozuměli řečem opatrnosti a zchytrałostem słow, též také podobenstwím a zatemněné řeči i powěděním maudrých, społu i pohádkám: kteréž wšecky wěci (jakož Jeroným dí) loikářuow a řečníkuow sau. Ale i Augustin proto mezi jiným uměním loiku wychwaluje, že cwičnější a ostřejší činí wtipy.

Ale jistě, jestliže se dialektiky úžitek, jestliže konec spatřuje, owšem najdeme, že raději wtip marně trápí nežli užitečně ostří. Neb jestliže i społuhádajícího přemuožeš, ne úžitku ale słow listí dosáhneš. Protož Řehoř dí: Loikářské hádání co jiného jest nežli słowy se hadrowati a posłuchače přewraceti; nebť zle užíwají toho umění mnozí, když úfáním křiku słow prawdě se protiwí. Také kdožkoli tím učením se obíráš, musíš swárliwě młuwiti, cožkoli prowésti nemuožeš. Neb (jakož dí Augustin) potwrzowání beře od člowěka, cožkoli nemíwá se z prawdy. Ale i to prawé jest, že často přílišným hadrowáním potracena býwá, když se wyhledáwá, prawda; což dosti bolestné jest, že to, což ku pomahání prawdy ustanoweno jest, to k za-

temnění a zakrýwání jí lidskú prací najpilněji se wyhledáwá. Protož Augustin prawí, že jest zlé umění hádání a chlipnost krykowání [1]), kteréž warowati se napomíná.

Retorika třetí jest swobodných umění, tak jmenowaná jako ozdoba mluwení, podlé Alfarabia. Neb jakož se skrze grammatiku dobře mluwiti učíme, tak skrze retoriku to ozdobně wyprawiti, což jsme se naučili. Z kteréž wěci najwětší příčina jejího nalezení se béře, podlé Hugona. Jestiť tedy toho umění najwětší síla — náramná chwála.

Neb, jakož dí Seneka, weliká wěc jest wýmluwnost, ani se ještě komu přihodilo, aby wší dosáhl: dosti šťastný jest, kdož w některé straně její přijat jest. Ta jistě ozdoba jest jiných umění, neb (jakož mluwí Kasiodorus) cožkoli w jiném učení se začíná, od tohoto pod okrasau se wynáší. Protož se w Eklesiastiku píše: Trauba a žaltář činí lahodné znění, a nad obé jazyk sladší. A opět: Plást strdi — slowa zřízená. A opět napsáno jest, že maudrý w slowích swých potwory ukrotil. Ale jistě umění to mnohé sklamáwá, když swé následowníky mluwiti učí a wyučuje lahodně slowa stawěti, neužitečně smysliti. A když se slow lahodnost hledá, prawá w řeči maudrost potracena býwá. A ó by takowá dnes byla lidí práce k dobře a blahoslaweně žiwu býti, kteraká ozdobně dobře a pořádně mluwiti! Protož Firmianus Lactancius: ó by tak mnozí dobře činili, kterak mnozí dobře mluwí!

Mathematská pak umění, totiž naučitedlná, slowú, že skrze jistá okazowání mírnosti ustawičné učí. Ta umění filosof k metaphysice přičítá, a s ní se srownáwají; neb též směřují k mírnosti ustawičné, než rozdílné. Ale že té mírnosti spuosob rozličný jest, neb aspoň čtwerý, a protož čtwero jest umění mathematské. Prwní a najznamenitější jest při wyměřowání wšech nebeských těl w sobě a mezi sebú skrze dělení a míry jedněch k druhým. Jiný jest spuosob podlé slyšení při zwucích a hlasích; neb lidská drzost, widúci w zwucích potěšení, wyhledáwala příčinu toho, aby sobě mohla takowé kratochwílení skrze umění činiti a spuosobiti, jakož Boecius w prwních Musicæ: Protož učila spuosob hlasuow pod jednu swornost a znění zwukuo spojowati, a pod jednu mírnost počtu přiwoditi; a tu mírnost zwukuo jmenujeme musikau. Třetí spuosob při počítání náleží a ten nazwán jest arithmetica, to jest, moc počtuo; neb záleží při spuosobu početním a wlastnosti jeho, jakož dí Isidorus. To jistě umění weliké moci jest; neb žádného z jiných umění nepotřebuje, ale jiná jeho welmi potřebují, jakož mluwí Boecius. Čtwrtý pak spuosob záleží při míře, kterýž slowe geometria, to jest míra země, kteráž počátek měla, podlé Alfarabia, w Egyptě. Neb když po rozwodnění Nilu řeky dědiny wšecky přiwezly se [2]) bahnem, k tomu aby zase dědiny neomylně rozděleny byly, počali zemi měrami rozměřowati a děliti, aby tak jisté hranice a meze byly zřízeny w dědinách. Od takowého tedy najprwního měření země umění toto jméno wzalo, kteréž geometria slowe. Ale potom pak rostlo wyhledáwání jeho, a přišlo k lineám circuláře a třihranatým přístrojuom i k jiným figurám téhož umění.

[1]) altercatio. [2]) zaneseny byly.

Hwězdářstwí tedy prwní jest umění naučitedlné a kteréž staří mathesim jmenowali a je za užitečné a zkušené měli; neb (jakož Polikratus dí) přirození je uwodí, rozum zkušuje, užitečnost a zkušenost schwaluje; kdož ho následují, pilni sau nebeských wěcí, aby předzwězowali o jedné každé wěci, kteréž se pod měsíčnú kaulí zawírají. Užitečné jistě k předzwědění přirozených skutečností; neb ono o hnutí, welikosti a rozdílnosti hwězd učí; neboť odwoláwá lidí od toho tmawého a hrubého powětří a k hořejšímu tomu a najswětlejšímu nebeskému domu tolika swětły okrášlenému oči i mysl přiwodí; neboť jest utěšené, nepohnutedlné obrazy hwězd rozeznáwati a bludné na swých místech a jménech wyznamenáwati, jich také spojowání, též slunce a měsíce zatmíwání daleko prwé předpowídati a předzwězowati. Z čehož mnohých užitkuo docházíme a z nemałých nebezpečenstwí a škod se wywinujeme. Také nemá pochybowáno býti, že z hnutí nebeských těł mnohé budúcích wěcí příhody záleží, zwłáště kteréž z naší dobré wuole nepocházejí. A protož podlé naučení swatých nemají winěni býti, kteříž přirozené skutečnosti hwězd a planet znají a předpowídají; neboť i w prwních Mojžíšowých se čte, že oswěty nebeské proto zpuosebeny sau, aby były za znamení čašuo, dní a let; a tak z toho se uznáwá powýšenost a užitečnost toho umění.

Ale zpěwáctwí druhé jest učitedlné umění, kteréžto, jakož sem powěděł, a swornost zwukuo a množstwí spuosobuo jejich w některaké rownosti hłasuo srownáwá. To jistě umění u Řekuo w weliké wždycky poctiwosti było, aniž kdo zdáł se w swobodném umění učený býti, leč by w zpíwání proběhłý był. Kteraků pak moc Plato swornému zwučení dał, z toho se uznáwá, což w Timeu pokłádá. Neboť młuwí, že najmocnější z umění jest muzika, jehožto znění moc jest k ukrocení bolestí duší lidských a k obweselowání jich, též i k umenšowání wšech jejich smysłuo trápení. A tak weliká jest zpěwákuo a píšťákuo atd. w pohybowání duší síła, aby je přinucowała pohybowati těły swými také k poskakowání neobyčejným, jimiž hnutí wnitřní se změňují. Také skrze sworné znění miłost pobožného přemyšłowání a Božských umění naučení nemałau pomoc míwají, podlé Alfarabia. Přidaj diwné młuwení, že i w boji koně muzické zwučení zbuzuje, mořské také wepře i jiná zwířata obweseluje. Tomu se Sokrates naučił a młádencuom jemu se učiti kázał, ne pro zbuzowání k chlípnosti, ale pro hnutí duše podlé prawidła a rozumu sprawení; neb jakož nekaždý hłas, ale toliko, kterýž dobře zní, łahodnost zwuku činí, tak i hnutí duše nekaždé, ale kteréž rozumu náleží, k prawému žiwota zwučení přísłuší, rozmáhá jeho chwáły, že netoliko těšitedlné ale užitečné jest, kterýmžto nedím duchowé se lidí obžiwují, ale přístroj jest k dobrým a prawým lidským mrawuom, jehožto mocí zlí duchowé skrocowáni býwají. Ale co wíce: muzika mysl od pečowání zprošťuje a některakým rozweselowáním k weselí Božskému mysli lidské zbuzuje. Protož prorok dí: Rozweselíť se rtowé moji, když zpíwati budau tobě.

Početnářské pak a měřické sau poslední naučitedlná umění a potřebná náramně i w swatém písmě welmi schwálená; neboť napsáno jest: Wšecky wěci učinił jsi w počtu, wáze a w míře; neb

bez počtu nic činiti nemuožeme. A jakož mluwí Isidorus: Odejmi počet od wěcí a wšecky zahynau; ani by se dělili lidé od howad a od jiných zwířat, kteráž počítati neumějí. A též o měřicstwí. Neb bez wáhy také a míry ani by dědictwí ani města była.

Ale prawímť, ta umění, ač by koli užitečna a potřebna była, ne wšak lidi přiwodí a sprawují k mrawuom ani k šťastnosti wěčné; nebo co prospíwá wěcí welikosti a zewnitřní spuosoby poznati, samého sebe pak wnitřních spuosobuo neznati? Co opět, kterak weliký jest swět, rozuměti, ale kterak weliký był by jeho stwořitel, nerozuměti?

XI.

Jan Černý.

Rodem byl z Prostějowa. Na universitě Pražské dosáhl stupně mistrského. Léta 1480 byl na Réčkowě koleji; tam zajisté téhož roku před hromnicemi dokonal latině „knihu wýkladůw na traktát dewátý slawného a wysoce wznešeného lékaře Rasisa,“ kteráž asi po stu letech od Mikuláše Wrány sauseda Litomyšlského do češtiny byla přeložena. Černý, usadiw se před l. 1496 w Litomyšli, záhy nabyl weliké zkušenosti lékařské, i snažil se, aby wědomosti swé i prostředkem spisůw uwedl mezi krajany. Na začátku XVI. století jal se skládati herbář, „rozličných mudrcuow, lékařuow, starých i nowých, užiewaje a skrze ustawičnú práci zkušenie mnohých wěcí maje.“ Ten nejprwé w přepisech byl rozšiřowán, až jej l. 1517 Mikuláš Klaudián lékař Boleslawský w Nornberce, uče se tam tehdá umění tiskařskému, u Jeronýma Höltzela wytisknauti dal pod titulem: Knieha lekarská, kteráž slowe herbář aneb zelinář welmi užitečná, z mnohých kněh latinských i z skutečných prací wybraná. (Fol. listů 137.) Byliny, látky žiwočišné a minerálné kladau se tu pořádem abecedním, aloem počínajíc a žitem končíc. Každá jest dřewořezbau wyobrazena. Ku konci přidáno o wodách pálených rozličných sepsání. O herbáři Černého wynáší Th. Hájek tento úsudek: „O starém herbáři českém nechci tuto mnoho psáti ani tím se zaneprazdňowati, kde a kterak jest w jméních i w kładení bylin znamenitě pochybił, připisowaw jedno jméno mnoho jiným, jako by jedna bylina były, an sobě znamenitě rozdílné a w moci odporné jsau. Z čehož se srozumíwá, že jest těch a takowých bylin očitě sám nespatřował, než toliko po zdání swém wymałowati rozkazował.“ L. 1520, když zuřil mor po Čechách, složil Černý spis o nemocech mornich, kterýž prodlením XVI. století trojího wydání došel.

Z Herbáře.

Čapie hniezdo, latině słowe Daucus asminus, německý Wildmores. Roste při lesích a na miestech słunečných; listie má podobné k właskému kopru a kořen zdélí i tłúští jako prst, a z kořene prútek zdélí łokte roste, a swrchu má kwěty biełé wuokołku swém jako jednak chedbí. A mezi tiem biełým kwětem nalezá se poruoznu kwět brunátný maličký jako semeno horčičné. Potom se zběhne jako hniezdečko, w němžto semíčko wonné chłupaté býwá. A toliko listie a kwět i semeno w lékařstwí se požiewá, a najwiece semeno.

Čapí nos česky, łatině Pes columbinus anebo Acus muscati, německy Storchenschnabel. Dwojí jest: jeden lesní kwětu čerweného jako neplného kariofiłatu; druhý polní na tráwnících roste, kwětu błankytného, welikého. Listí wuobau okruhłé, střihané welmi a kořen wuobau počerwenałý, trpký; ratolesti tenké s hrbolíky řídkými. Po kwětu zrna čtyři anebo pět zrn spojených w šešelince; z prostředka jich jako nuosek wycházie.

Dława bylina, německy Himmelschlüssel, łatině Herba paralysis, anebo bylina swatého Petra. Někteří jí řiekají bukwice biełá pro podobenstwie swraskałosti a širokosti listu jejího. Rozdielna jest w tom, že má listie poběławé a širší a na zemi je pokłádá. Prútek paustie zhuoru jednopiední, a swrchu požłutłé kwěty w chomáčku nese k zemi skłoněné. Kořen má kosmatý, bělejší, nežli bukwice čerwená má. Jakž snieh sejde, tak ihned ktwe.

Den a noc česky, łatině Parietaria neb Vitriola, německy Tag und Nacht, ješto tú bylinú sklenice čistí. Dwoje jest: jedna lesnie roste w lesích i w hájích mezi dřiewiem a krčiem. Listie má newelike trojehrané. Prautky paustie puołłoketnie s listím zeleným, a k wrchu listie drobnějšie temné modrosti wydáwá. Přitom kwietie žłuté newelike obdłužné k zemi skłoněné wypaustie.

Domácí druhá roste na zdech a na střechách, listie má ostře špičaté jako wrba, prautiečko paustie dwojepiednie, počerwenałé, kwět požłutłé běłosti, a při ratolestech, kdež listy pocházejí, jsú jako hrozenkowé maličcí, u každého listu jedno. A že w stěnách roste, słowe Parietaria, bylina stěničná. Semeno ostré má.

Dewětsił[1]) česky, łatině Herba victorialis anebo Herba puerilis, německy Neunkraft. W lesích roste a Srpna měsíce ktwe, kořen má jako šafránowu cibułku, mnohými jsa oděn sukničkami, dewíti neb wiece; w prostředku těch sukniček cibulka biełá sładká a zespod kořínky drobné paustie na ruozno. Listie má jako tráwa weliká ostřice dłúhé, prut jednołoketní s listím a při wrchu kwěty pořádkem zhuoru, jasné brunátnosti, obdłúžné střihanosti; z prostředka biełé chméřičko wydáwá.

Z rány nečistoty odjiemá. Dětem stłáti do kolébky s úročníkem, nebo mayti dietě zachowáwá od złých tchnutí babských i jiných strastí a činí, aby bez płáče spało, a to prawé bude, když by dítě časem nakrmiła a nepřecpała příliš a mléko dobře uwařiła.

[1]) Kapitoła o dewětsilu celá tuto položena; jinde jen popis rostliny, užíwání pak lékařské opustěno.

Někteří sobě tu bylinu s střełowým kořeniem strojí a při sobě nosí, aby se žádné střelby nebáli. Dána jestli je ta moc shuory, ať toho zkusí w bitwě. A protož řiekají jí bylina wítězná.

Lilium convalium. W lesích roste, listie má hładké, swětłé zelenosti, široké jako jitrocel, ale tenší a hładší. Prautky puołdruhé-piední pauštie a około kwietičko jako džbánečky na nitkách biełé a wonné wisí. Tau wuoní má moc posilňowati srdce.

Podražec, latině Aristologia, německy Holwurz aneb Osterluzi. Jeden okruhłého kořene, druhý dłúhého. Okruhłý má listí hładké střihané, prautek piední, około něho na některém swrchu kwietičko pobrunátné a na jiném biełé, a słowe samice. Kořen okruhlý žłutý. Dłúhý má listie jako psoser połní jako srdce, prautek łoketní, listie około při uzliciech; u listu kwietičko trubičky požłutłé, potom jablečka šerá nese, plná semen tleskatých širokých a hranatých. A roste po polích a na zahradách.

Prwní při lesiech, semíčko má drobné łsknawé černosti. Welmi z jara ihned ktwe, po swatém Filipu nektwe. Druhý w létě ktwe při swatém Wítě a jest silné wuoně.

XII.

Jan Hasišteinský z Lobkowic na Kadani.

Nejstarší syn Mikuláše II. Hasišteinského z Lobkowic a Žofie Plichtowny ze Žerotína, bratr slawného učence a básníka latinského Bohuslawa. Narodil se asi l. 1450. Zpráw širších o žiwotě jeho posud se nedostáwá. L. 1493 wydal se z Kadaně spolu s panem Jetřichem z Gutšteina na pauť k Božímu hrobu a jiným swatým místům w Palestině. Ačkoliw tato pauť nejwíce z pobožného úmyslu předsewzata byla, wšímal sobě pán wšeho, co se mu kde znamenitějšího nahodilo, plodin zemských, žiwností, obchodu, měst, památek, wzácností, obyčejůw národních, zřízení obcí atd., i pozůstawil nám písemné paměti cesty swé jazykem českým, které sepsal okolo r. 1505. Čelakowský wydal je pod názwem půwodním: „Putowání wys. uroz. pana Jana z Lobkowic a na Hasišteině l. P. 1493 do Jerusalema wykonané“ (1834 w České wčele).

Druhý spis páně Janůw jest „Zpráwa a naučení synu Jaroslawowi“, wydaná poprwé l. 1796 (w Praze u J. Beránka), podruhé a spráwněji od Fr. B. Kwěta (w Praze 1851). Oba spisowé wynikají prostoduchým spůsobem wyprawowání a češtinau, jakž Jungmann práwem dí, zlatého wěku hodnau. Pan Jan zemřel dne 8. Srpna 1517 a pochowán w Kadani w klášteře, jejž byl založil.

1. Ze Zprávy a naučení synu Jaroslawowi.

Přípis.

Synu miłý, pomni nato, co jsem já był, co jsem, a nač mi jest přišło, a nač mi ještě přijíti má, že umříti musím, a w prsť a popeł že obrácen budu a jako w nic. A též tobě rowně nato přijde a přijíti musí, ač snad skrze swůj mładý a nedokonałý rozum nato tak daleko nyní nemyslíš a na budaucí wěc, nač přijíti má, nepomníš. Protož posłauchaj rady mé, otce swého, a toto mé napomenutí často čti a jeho následuj a přichyl k němu pilně uši swé a nakłoň srdce swé, často je rozjímaje na mysli swé. Neb pro swú mładost ne wšemu tak dokonale nyní rozumíš, aby to wše, co jest dobře činiti a co zle, seznati mohł dostatečně, nejsa ještě a nemaje w sobě práwě utwrzeného całého rozumu a smysłu, aby dokonale wěděł, co twého dobrého jest, aby to činił, a co tobě škodného jest, aby se toho činiti wystříhał a warował. Nebo jakožto nemůže se dokonale spatřiti cesta ptáka letícího w obłacích a w powětří, aneb ryby płující w moři: též rowně cesty mładého člowěka w mładosti jeho nemůže žádný seznati, kam se nachýlí aneb obrátí, k dobrému-li čili k złému. A pohříchu wedlé písma wždy každý člowěk od přirození wíc jest nakłoněn k złému nežli k dobrému, a každý mładý radši činí zle a nešlechetně nežli ctně a dobře, maje wůli, když se netresce od rodičůw swých, že mu z łásky otcowské a mateřské, cožkoli činí a před se wezme, toho jemu wšeho dopauštějí a powolují. Nébrž druhdy rodičowé i k tomu se smějí, když co děti zle a nešlechetně młuwí aneb činí aneb łají, majíce jako řkúc z toho radost a potěšení. A tak potom takowé děti, tak schowané w złosti a nekázané, nawyknau toho z mładosti; i když zrostau, to pak potom z obyčeje předse činí, mníce, že jest tak welmi dobře a nejlépe. A tak potom nejsauce z młádí trestány, dosáhnauce wíce let, i w jiné nešlechetnosti se dáwají, a čím dále, w wětší: totiž w swáry, we hru, w ožralstwí, w złodějstwí i w jiné, anť druhdy potom i rodiče swé, jenž ho zpłodili na swět, je w lehkosti má, łaje jim i brzy je i tepe, když mu po jeho wůli není a že mu hned nejsú hotowi, když co rozkáže, a že mu nedají na jeho kostečnau hru anebo jinau, co chce a kdy chce míti. A hleď potom, co dále z toho takowého: takowým złostem nawykłý, nemaje oč hráti, dá se w złodějstwí, w łaupež, w mordy na silnicích i w jiné nešlechetnosti, a otec a máte, litujíce syna, w tom chtí teprw trestati — ano již pozdě a čas trestání již minuł. Neb jako prut mładistwý se naprawí z młádí z křiwołačiny, že rowně růsti bude: též rowně děti z młádí častým trestáním — metłau se naprawí a od złého odwedau, že dobří budau. Neb kdož miluje děti swé, ten je káže, a kdož jich netresce, ten jich nemiluje. O błáznowstwí, kdož z młádí děti netresce, neb takowí časem żałost nad nimi uhlídáwají!

Protož, synu miłý, toto sepsání tobě dáwám, aby se jím sprawował, jako otec tobě to přikazuje a prose jako přítel, mimo kteréhož na swětě lepšího míti nemůžeš aniž máš a snad míti nebudeš takowého, aby rady mé posłauchaje w tom tak činił a tak se w tom zachowáwał a tímto spisem se sprawował, často w něj nahlédaje jako w zrcadło.

Neb jakž člowěk w zrcadle uzří na swé twáři nejmenší zmazání a tudy, seznaje místo zmazání, wí, kdež je smýti má: též tuto w tomto sepsání najdeš jako w zrcadle, co by smýti měł s sebe, aby toho se warował a toho nečinił, totižto złého, hanebného a twé cti škodného; a též zase dobré, ctné a šlechetné také tuto najdeš, aby to činił. Ačkoli snad tobě ne wšecko toto mé sepsání bude přijemno: to budiž twému nerozumu a twé mładosti připsáno. Také wím jistě, že netoliko tobě samému se líbiti nebude, ale že i ne wšem jiným twým błázniwým mładým radám (jichž se časem také dotýká) se wše to líbiti bude; neb časem proti nim bude a jest. Ale já nato nic nedbám; neb wedlé přirození, že jsem otec twůj, wíc jsem powinen tobě jako synu swému prawdu prawiti a před tebau prawdy netajiti, nežli těm twým pochlebníkům pochlebowati a prawdy před nimi tajiti a neprawiti, ješto sami, by se chtěli rozumem prawým sprawiti, za prawdu by mi dáti museli. Než dá-liť Pán Bůh wšemohúcí a popřeje zdrawí a let i dokonałého rozumu dojíti, čehož, budeš-li chtíti dobrý a ctnostný býti, s prawú wěrú bych rád přał: tu sám seznáš w tom mé otcowské upřímné srdce k sobě, a žeť jsem, prawdu prawě, tě jako syna miłował, k dobrému tě napomínaje, aby činił, a od złého a tobě škodného tě wystříhaje, aby to činiti se warował.

Widíš a znáš, jakž jest swět; sprawuj se rozumem a rad dobrých a upřímných, jenžť dobře a počestně radí, posłauchaj: ale rad, jenžť radí pro swůj úžitek a pro swé dobré, těch se waruj. Neb takowí netolikoť radí, aby tebe sami užíwali, ale k tomu takowí náhončí i jiným nahánějí, komuž dobrého přejí, a k tomu swau radau, člowěka mładého widauc, wedau, aby i těm dáwał, a potom naposledy z toho takowého, kdo takowých jich rad posłauchá, i sami posměch budau míti. A takowí, kdož tak komu radí, nejsau dobří jeho rádce, než słušněji mohau býti jmenowáni jeho zrádce.

O poddaných lidech, kterak se k nim míti máš.

Buď miłostiwý swým poddaným, chceš-li, aby Pán Bůh miłostiw był tobě; neb neodpustíš-li ty jim jich winy, také tobě Pán Bůh twých win neodpustí. Neb říkáme w páteři: „Odpusť nám naše winy, jakož my odpauštíme winníkům swým.“ Tu sami, pějíce páteř, se w to podwolujeme říkajíce: „Odpusť nám, jakož my odpauštíme.“ I neodpustíme-li my našim winníkům jich win, také nám naše winy od Pána Boha nebudau odpuštěny.

Słyš rád každého též, chudého a bohatého, w jeho potřebě a jemu k sprawedlnosti dopomoz anebo dopomoci kaž těm, jimž to učiniti přísłuší, a skrze to łásku od lidí a prosbu ku Pánu Bohu míti budeš za twé dłauhé zdrawí a we wšem štěstí.

Prowiní-li chudý člowěk twůj co nepříliš welikého proti tobě, odpusť mu jednau i druhé; učiní-li po třetí, i tu buď miłostiw; neb lehčejší počet wedlé písma jest učiniti z přílišného miłosrdenstwí než z přílišné sprawedlnosti. Leč by weliká wěc była a že by hrdło sprawedliwě propadł, tehdy měj se k němu, jako naň słuší.

Nakładej pěkně s lidmi poddanými a nečiň jim křiwdy; ať tě ra-

ději chwálí, než by tě před jinými hyzdili a tudy tě jim ostudili, že někdo, maje úmysł se za tě stěhowati, to o tobě słyše, i nechał by.

Ale wšak proto měj je w hrůze, ať se tebe bojí jako pána swého, tebe posłušni jsauce a žádné lehkosti tobě nečiníce.

Złé lidi neposłušné, hráče, ožrałé, swárliwé, marnotratné kaž wazbau a jim toho neodpauštěj; neb takowé wěci, kdež toho wůli mají, obecně zły konec berau, a děti takowých, jenž takowé obyčeje do sebe mají a činí, we psí bývají.

Nebuď příliš poddaným swým w kwasích obyčejen, aby sobě tebe w lehkost newzali a tebe potom, ač jsi pán jich, jako za nic neměli; neb jsem takowé lidi také znał, že s swými sedláky rádi w krčmách kwasili a, ožerauce se chlapi, že pány swé za wrch smýkali.

O saudu swých poddaných.

Čiň sprawedliwý rozsudek swým poddaným i každému, když w saudě sedáš — to Boží přikázání.

W saudě sedě nehleď osob, ani na bohatého ani na chudého, ani přízně ani nepřízně, ani darůw, jenž saudce oslepují a sprawedliwost potupují; čiň sprawedliwý saud každému rowně, jednomu jako druhému.

Neodsuzuj žádného a nečiň práwa jednoho proti druhému, dokudž druhé strany jemu odporné neusłyšíš; neb dí písmo: „Suďte sprawedliwě, synowé lidští, a słyšte druhau stranu.“

2. Z Putowání.

Dubrawník (Ragusa) a pomoří albánské.

Dubrawník leží od Leziny 120 mil właských. W témž městě jest mnoho čistých kostełůw a kłášterůw, a mají swého arcibiskupa. Zwłáště mi se líbił kłášter bosácký sw. Františka čistě udělaný, jenž má pěkné zahrady, w nichž jsau rozličná owoce, pomorančí a wíno. Také též město mají swého knížete, jemuž počestnost wšecku ukazují jakožto pánu swému; ale knížetstwí jeho netrwá než čtyři neděle, jako zde w Čechách purkmistrstwí, a když ten čas wyjde, wolí sobě jiné kníže. Awšak to kníže nesmí nic učiniti bez rady pánůw centulánůw, kteří mu k radě přidáni jsau. Mají w témž městě nákładně wystawený dům radní a tu ten každý, kdož knížetem jest, musí býti we dne i w noci, až wyjde čas čtyř neděl, aby jeho každý tu nalezł, kdož by jeho potřebował, a tu mu se dáwá jísti a píti na obecní nákład.

Město Dubrawník jest welmi pewné a hłuboké příkopy od země dwénásob má około sebe, wyzděné tesaným kamenem. Jsauc pak dobře weliké a wysoko s klenutými domy zdělané, leží na wysoké skále skoro wšecko w moři, a když k městu do přístawu płowau, jest na lewé ruce bašta a około ní příkopy široké a hłuboké, tesaným kamenem wyzděné. Bašta ta jest weliká jako nějaký hrádek a pilně ji páni Dubrawničtí osazují, čehož se jim pro blízkost turecké země weliká potřeba býti widí. Osazowání té bašty děje se od pánůw centulánůw, kdežto wždy jeden pod wečer na ni jíti musí a tu ležeti přes cełau noc a potom nazejtří až do západu słunce ten cełý den tu býti;

wšak nikdy dwa dni po sobě. K tomu ustanowí sám kníže wždy jednoho z pánůw centulánůw, když w samý wečer k němu se sejdau, a ten, kdo má rozkaz knížecí, beze wšeho wymłauwání předse jíti musí hned odtud, aniž mu dadí se w jeho domě stawiti, aby co prwé rozkázał. Také jda na tu baštu, s žádným młuwiti ani se zastawiti nesmí, pro bázeň Turkůw, aby ta bašta od někoho zrazena nebyła. A ten každý nesmí dříwe dołůw, leč kníže na jeho místo jiného pošle; w ten čas ale, dokudž jest nahoře, má dosti jísti a píti. Sice około města od země jsau wšudy bašty pewné z tesaného kamene děłané a příkopy około nich hłuboké i široké, jakož nápřed o tom powěděno jest.

Hned za samými příkopy nad městem jest hora podłuhowatá, welmi wysoká a příkrá, z níž teče pramen weliký a při něm stojí młýny wždy jeden po druhém, tak že ta woda w žlabích s jednoho na druhý teče.

Město Dubrawník jest welmi pewné i nedobyté, dokudž jísti a píti co mají a dokudž se brániti chtějí; nebo úzkost jest mezi tau horau nad městem a příkopy městskými, že u něho s wojskem žádného położení není; jedno dwě cestě jdau k němu pobočné z turecké země. Také mi jistě praweno, že císař turecký toho města welmi požíwá; neb mu nápřed dáwají 15 tisíc złatých daně a to proto, že jsau wšudy bezpečni po jeho panstwí wšickni kupci z téhož města, když po swých kupectwích jezdí.

Sedláci turečtí téměř každý den tu býwají s obilím, na trh na oslech je nosíce a tu zase kupujíce, což jim třeba jest. Také wíce císař turecký téhož města požíwá; neb před městem jest domeček a tu Dubrawničtí mají swého úředníka, kterýž od Turkůw, cožkoli tu w městě kaupí, z toho cło wybírá. Přitom wšak úředníku jsta dwa písaři přísežná, jeden jich pánůw Dubrawnických a druhý císařůw, jenž wšecko popisují, co zejména každý den od koho cła wezmau, a potom se o to dělí. I praweno mi za jisto, že se dostáwá každému z nich na jeho díł na 14 tisíc złatých a druhdy wíc. Tak ohledawše ten den částku města, jeli jsme zase na naši galeji.

We čtwrtek ráno (13. Čerwna) wezli jsme se na barkách ke mši do kosteła Matky Boží. Odtud jsme posłali ke knížeti, prosíce jej, aby nám kázał swatosti okázati, kteréž w témž kostele tu w kapli se nalezají; načež kníže rozkázał jest a posłał některé z rad swých k nám, jenž by nám je okazowali. Tu nám kněžími nápřed ukázán kus weliký kříže Pána Krista, jako na půł łokte zdélí, na dwa prsty zšíří a dobře prstu ztłuští we stříbře pozłacený. Potom nám ukázali truhlici křišťáłowau, snad łokte zdélí a půł łokte na wýš, w níž była raucha bílá a hrubá, jako by cwilink po bílém groši był, a prawili nám že jest to ta raucha, w níž była Panna Maria synáčka swého obwinuła, když jej obětowała do chrámu wedlé obyčeje zákona starého. Přitom nám také prawili za jisto duchowní i swětští, kteří tu s námi byli, že táž raucha w truhlici sama se časem swým rozwíjí různo a sama se zase w hromadu swine. Wíce nám ukázali hławu sw. Błažeje i jeho hnáty, wše w stříbře okowáno a pozłaceno. Sw. Błažeje tělo leží tu celé w témž městě. Kterýžto swatý jest jich Dubrawničan patron a dědic jako sw. Wácław nás Čechůw. Také

w truhle té, kdež ty swatosti jsau, jest mnoho jiných okowaných w stříbře.

Když jsme to ohledali, přihodilo se, že, jdouce k hospodě zase já a moji towařiši, brali jsme se mimo samé kníže, an sedí s některými radami swými před tím dworem, kdež swé obydlí měł, a tu přistaupiwše před něho, byli jsme welmi pěkně a ochotně přiwítáni, načež jsme jemu od nás wšech dali poděkowati własky, že nám dał ty swatosti ohledati. Tu potom kázał se nás ptáti, z které země jsme, a my jemu dali powěděti, že jsme Čechowé a poddaní krále pána našeho, jenž jest král český a uherský. Potom pojał nás do swého dworu, i šli jsme s ním do jednoho pokoje a tu jsme s ním seděli. I kázał ledacos se na mne ptáti jednomu Włachu z rady swé, kterýž łatině uměł, o králi pánu našem; i o čem mi było wědomo, to jsem prawił. Potom jsme s týmž knížetem šli do jiného pokoje a tu nám učinił kolací wedlé obyčeje właského. Stůł był sice pěkně přikryt, ale nadáł jsem se hojnějšímu jídłu; nebyłoť nic jiného než konfekty a jakés pegáčky jako preclíky, a k tomu małwazí. Když jsme konečně požehnali téhož knížete, posłał jest s námi dwa pány z rad swých skrze město, kteří nás prowodili až k moři, kdež nám był dał kníže připrawiti sám swau barku s koberci k dowezení nás na galeji. Za námi pak posłał několik łáhwí welikých opletených s małwazím, k tomu konfektůw několik krabic, swíc woskowých bíłých a lecjakés jiné wěci.

My pak přišedše k moři a požehnawše týchž pánůw s námi wysłaných, płauli jsme ke galeji naší. A tu hned potom wyjeli jsme z přístawu Dubrawnického a nechali jsme na prawé ruce snad właskau míli ostrow, jemuž říkají Kočka, na němž kłášter stojí. Toho dne měli jsme wýborný wítr, a na lewé ruce były nám stále hory welikć wše k Dalmácii náležející.

To królowstwí Dalmácie z práwa sice příslušíí ke králowstwí uherskému; ale wětší díł ho turecký císař drží, což na zemi jest; a což při moři, to páni Benátčané. Má ta krajina winice i obilí w podhoří tom, kteréž se táhne od Dubrawníku až snad 60 neb 70 mil właských, patříc wždy ještě pánům Dubrawnickým; potom ale hned počíná země, jíž říkají Albánia a kterau i s některými místy při břehu mořském drží císař turecký. Benátčané drží tu také některá města při témž břehu mořském, jako: Budua, Kotar, Antivari, Dulcigno, Durazzo a j. Město Durazzo jest dosti weliké, a leží jedno 18 mil właských od Skutera (Skadru), jenž jest hrad a město welmi pěkné a pewné na ostrowu ustawené. Císař turecký starý, tohoto nynějšího otec, dłauhý čas, jako jsem zprawen, jeho dobýwał a několikrát k němu hnáti dał, ale nikoli jeho dobýti nemohł; neb prawé diwy, co jsau w něm stateční lidé byli, jenž mnoho tisíc Turkůw zbili, když k městu hnali, tak že císař s hanbau od nich musił odtrhnauti. Potom ale po některém času smłuwau toho wšeho ostrowu a města i hradu témuž císaři postaupili jsau Benátčané na ten spůsob, aby kupci jejich po wšech zemích do určeného času a do jmenowitých let obchody swé w kupectwí bezpečně wésti mohli. Při tom wšak postupowání wedlé smłauwy mohli jsau ti wšickni obywatelé města Skadru tu při swých statcích zůstati a císař jich měł při jich wíře nechati; ale nechtěł žádný z nich tu déle býti a wši-

ckni táhli do Benátek, wšech statkůw swých, krom co s sebau nésti mohli, se odwážiwše pro wíru křesťanskau. Tu páni Benátčané pro takowau jich stálost u wíře a že se Turkům tak statečně bránili w obležení, dali jim žiwnost jinau w Benátkách, onomu wíc, onomu míň, každému wedlé stawu jeho.

Porážka Charwatůw od Turkůw.

W pondělí (23. Z.) o nešpořích připłauli jsme k městu Zadru. Tu nám praweny złé nowiny, kterak nešlechetní zhaubce křesťanstwa, Turci, porazili Charwaty na hławu a množstwí jich zbili i zjímali, což se stało patnáctý den před naším příjezdem na den sw. Gorgona (9. Z.). I přihodiło se tímto spůsobem, že jeden hejtman císaře tureckého, jménem Hadrem-baše, sebraw se s nejlepšími Turky, maje asi 10 tisíc jízdného lidu, táhł jest přes hory do Charwat a tudy dále do země krále římského k městu Lublani w Karneolii (w Krajině). W té wší krajině pobrawše siłu lidí, muže, ženy, panny i pacholata preč s sebau hnali. Hrabí, páni a rytířstwo charwatské, sebrawše se, táhli jim w předstihy na ty hory, kudy Turci do země wtrhli, a tu se sčekáwali. I měli jsau, jakož toho zprawen jsem, na tři tisíce koní a pěších asi na osm tisíc, mezi kterýmižto byli hrabí někteří a páni znamenití, totižto bán charwatský, bán z Jajec z bosenské země a jiní. Krále pak římského hejtman we Štyrště Jakub Cakl jménem posłał k nim, aby sčekali a nic nepočínali až do jeho příjezdu, že také táhne jim na pomoc s několikonácti sty koňmi a s některým tisícem pěšími. Ale oni Charwati toho učiniti nechtěli, než chtíce raději sami čest wítězstwí míti a nadějíce se témuž, ješto před několika léty na týchž horách snad dwakráte Turky porazili, lehce sobě jich wážili a do boje se chystali. Zwěděwše pak Turci o nich, nápřed wězně ty wšecky zjímané w té jízdě sehnali do jednoho dołu a, což było zmužiłých k brani, wšem hławy stínali, bojíce se, když by se s Charwaty bili, aby jim ku pomoci nepřiskočili. Potom zřídiwše swé haufy, pustili jeden w honce k horám, kde již Charwati čekali, a na tři tisíce Turkůw na koních přepławiło se około łuhůw přes nějakau řeku newelikau, jimž było poručeno, když by Charwati jich honce honili, aby pominauce se s nimi, i hned se zadu w ně wskočili. Charwati wšak o takowé záłoze ničeho newědauce; neb jich w łuzích těch widěti nemohli, a uzřewše honce Turky, hned s hor táhli proti nim do polí a do rownin. Tu začali społu harc a, smísiwše se, bili se krutě, že některé sto Turkůw zbito; načež Turci prchli a utíkali na swau záłohu. Charwati hned po nich táhli, majíce dobrau naději po dobrém počátku; ale w tom obě záłoze turecké, jedni s předu a druzí se zadu w ně skočiwše, bili je, až je na hławu porazili. Prawił mi o tom jeden dobrý urozený člowěk, kterýž sem do Zadru był přijeł, żałostiwě sobě weda, že w té bitwě ztratił własního bratra i šest strýcůw přirozených, ano že sám był na bojišti a widěł ta zbitá těła, ježto skoro za míli zdélí ležeła jako snopowé hustě, že by z jednoho těła na druhé kráčeti mohł. Dołožił též, že tentokráte máło kterým hławy stínali, ale téměř wšem nosy uřezali a ty s sebau nesli preč pro lehkost; neb jim císař od každé hławy

dáwá złatý, což se i stáwá, když který uříznutým nepříteli nosem wykázati se může. Zbito w té bitwě mnoho urozených rytířůw, mezi nimiž také hrabě Iwan z Cetiny, syn bána charwatského, na sedmdesát kněží a mnichůw, a sic na 10 tisíc jiného lidu. Zjímáno pak na patnácte set lidí, mnoho dobrých a urozených rytířů, i také sám bán charwatský, pak bán bosenský z Jajec a hrabata Mikułáš a Wilém z N. — Tak po té nešťastné porážce cełá téměř země zpustła a jest wyhubena; neb wšickni lidé weřejně na Turky táhli, leč kdož pro starost a pro mładost nemohli, domníwajíce se jistě je poraziti, jako se prwé několikrát jim stało w témž místě. Wyprawował také týž člowěk, že takowá nesłýchaná żałost a płáč tam panuje, že by se mohło nejzkamenělejšímu srdci zželeti jich nebožátek, že mnohý otec a mátě ztratili swé wšecky syny i dcery, — synowé zbiti a dcery preč wedeny; množstwí žen owdowěło, tak že w druhé wsi najdeš nejméně šest wdow s małými dítkami, a muží wšecko zbiti a zjímáni. I newiděli jsau nikdá za lidské paměti od zbroje tak připrawených Turkůw, jako jsau ti byli, rowně jako křesťané majíce pancíře, oboječky zadní i přední, kusy i lebky na sobě; a bitwa tato počała na den sw. Gorgona tři hodiny před polednem w krajině jedné charwatské, jíž říkají Krbawa, u zámku řečeného Udwinec, šedesáte mil właských od Zadru a našich mil českých jedno dwanácte. Bůh račiž tyto lidi potěšiti!

XIV.

Wilém z Pernšteina.

Pan Wilém z Pernšteina narodil se okolo l. 1435 z otce Jana, nejwyššího někdy komorníka cudy Brněnské a matky Bohunky z Lomnice a z Meziříčí. Co wýtečný šlechtic již l. 1459 w slawném turnaji w Brně před císařem Fridrichem IV. a králem Jiřím prwní chwály sobě získal. L. 1475, po smrti otce swého Jana i staršího bratra Sigmunda, ujal se spráwy dědičných statkůw rodu swého, jež maudrým hospodařením a přikupowáním brzo tak rozmnožil, že welikostí jmění swého nejen wšecky tehdejší české a morawské pány, ale i mnohá cizí knížata přewýšil. Když l. 1507 oba syny swé, Jana a Wojtěcha, o swé statky podělil, dostaly se mladšímu Wojtěchowi Pardubice i hora Kunětická, Litice, Potenštein, Rychnow a Brandeys nad Orlicí, Lanškraun a Landšperk w Čechách, staršímu pak Janowi Pernštein, Lauka, Plumlow s Prostějowem, Towačow, Přerow, Helfenštein s Lipníkem a Hranice na Morawě. Nadto ještě zůstawil sobě otec k dalšímu rozdílu panstwí Hlubokau, Třebíč, Sádku a jiné menší statky, jež později přikaupením Bydžowa, Kunštátu a j. w. opět ještě rozmnožil. Bohatstwí

to nesmírné! Od l. 1475 do 1486 byl Wilém z Pernšteina komorníkem cudy Brněnské, od l. 1487 do 1514 nejwyšším hofmistrem králowstwí českého. Ušlechtilému a horliwému wlastenectwí jeho děkowati měly Čechy za památnau smlauwu swatowáclawskau l. 1517, kteráž dlauhotrwalým a krwawým rozbrojům mezi stawy českými konec učinila. Když pak l. 1520 nowé podobné půtky powstáwaly, snažil se opět pan Wilém utišiti je: ale, nedosáhnuw ještě cíle swého, umřel u wysokém stáří na Pardubicích dne 8. Dubna 1521.

Psaní jeho, kteréž Palacký w I. a II. dílu Archiwu Českého (počtem 143) wydal, jsau nejen předůležitý pramen historický, ale zároweň wzácná památka staročeské jadrnosti a statečnosti, i slušno jest, aby jim w historii literatury náležité místo bylo wykázáno.

Z dopisůw.

1. Panu Ladislawowi ze Šternberka, nejw. kancléři: opět we přátelstwí swém se oswědčuje, wede nářek o spletcích obecních we králowstwí českém, a prosí také o dokonání trhu počatého s panem Janem z Rožmberka, mistrem Strakonickým t. j. řádu Johannitského.

W Pardubicích, 26. Apr. 1520.

S. s. w. u. p. p.[1]) a bratře můj miłý! Zdrawí i wšeho dobrého wěrně bych Wám přáł, tak jakž byste sami ráčili.

Přátelstwí, kteréž jest se drahně let začało, Pánu Bohu doufám, že mi dá w něm tak s wámi dotrwati. Neb nemyslím s žádným w takowé přátelstwí, dokud jsem žiw, wjíti, byť Wás pak Pán Bůh i prwé smrti uchowati neráčił, jehož miłý Pán Bůh rač ostříci. Wěřím a nepochybuji w ničem o Wašem přátelstwí k sobě a, by mi kdo co prawił, by włastní syn můj był, w prawdě mi rač wěřiti, že bych před Wámi netajił.

Což se pak těch spletkůw dotýče, škaredí jsau a jsau škodni našemu pánu, jsau škodni našemu králowstwí a jsau škodni i nám wšem.[2])

Ale rač nato pomysliti, od které chwíle ti spletci jsau a co pod těmi spletky se wždycky jednało: našich-li pánůw dobré a tohoto králowstwí, čili lidé jiného podtím obmýšleli swého. Wšak jste toho tak dobře swědomi a lépe než já, i těch wšech wěcí. A w těch we wšech časích, můžete-li co užitečného najíti, jak jsau se ti spletci začali: pánům našim a tomuto králowstwí dobrého, zdá mi se, že máło najdete. Než to najdete, že lidé hanebně a šeredně o swé statky

[1]) Službu swau wzkazuji, urozený pane, pane.

[2]) Rozbroje se tu míní, kteréž za času krále Ludwíka w Čechách panowaly k weliké záhubě zemské, až jim Ferdinand I. teprw konec učinil.

přicházejí, chudé wdowy a chudí sirotci k swým sprawedlnostem nemohau přicházeti, płáčí; pak jistě hroznýť jest to płáč! Při dskách,[3]) při auřednících zachowáwá-li se tak, jak by se měło od starodáwna zachowáwati, to rač rozwážiti. A w prawdě Wám píši, rač mi toho wěřiti, že jest hanebná šeredná wěc, a jest i s hříchem, aby to měli lidé trpěti a takowých wěcí k konci sobě nepřiwésti.

Shledání Waše se mnau, můj miłý pane bratře, příliš mně bude wděčné; než nemohu choditi wždy.

Což se pána Strakonického dotýče, z práce Wám welmi děkuji a wší prací i jináč rád odpłacowati chci, pokudž jedné možnost má můž stačiti. Račiž dokonati ten trh[4]); již já ničím nehýbám, než toliko abych od mého był opatřen. A peníze ty, Wojtěchowi[5]) já již psáti budu, aby mu je tam někde zjednał, neb na Hłubokau pojede: to již 200 kop gr. nyní aneb na míšensko 400 kop, a druhých 200 kop že mu dám, bude-li Pán Bůh ráčiti, na swatý Haweł aneb dwě neděle po tom. A Wojtěchowi píši, aby mu zato slíbił. Pakli chce listu, udělám mu i list, jestliže na slibu nechce míti dosti.

A prosím Wás, miłý pane bratře, hned tu smłauwu spište mezi námi, jak smłuwíte, a zapečeťte ji swau pečetí a pošlete mi ji po Wojtěchowi jednu a jemu dejte druhau. Ex Pardubic, feria Vta post Georgii.

2. Panu Kolencowi starému: důtka za newděčnosť a odepření pomoci žádané.

We Hranicích, 29. Nov. 1520.

Pane Kolenče miłý! Můžeš pomněti na má dobrodiní, kterážť jsem činił, ale od Tebe jsem jich zase neshledáwał; wšakž proto i toť jsem był učinił, aby Ty był mohł wedlé nás žiwnost míti. Wšeckoť to krátko było; než šałapáš se po swětě, kudyť se zdá, hledaje swého lepšího. Pak by je našeł, jáť bych Tobě toho přáł. Také půjčiłť jsem sta złatých, i podnes jsi mi jich neopłatił. Kdež píšeš, že máš we mne naději: ba neměj hned žádné. Poněwadž naše dobrodiní prwé wděčno nebyło, již ho od nás také míti nebudeš, pokudž jsi žiw. Neb bychť měł wšecko wypsati, jaké si Ty nám posměchy činił i dceři mé na Krumłowě, ježto jsem to wšecko był mimo se pustił, było by mnoho psáti. Ale již nechci míti s Tebau wíce nic činiti a Tebe chci prázden býti. Ex Hranic, fer. V. in vigilia S. Andreæ.

3. Panu Přemkowi Prusinowskému: propauští jeho ze służby swé.

W Prostějowě, 15. Febr. 1521.

Pane Přemku, příteli miłý! Došła mne řeč, že nyní na tomto sněmu w Ołomúci, kterýž jest był, ti kteříž sau na něm byli a kteříž jsme nebyli, newelmi jsme wzácni byli některým.

Pak došło jest mne, že by měł młuwiti k té řeči, když poselstwí dáł[6]) kněz biskup, aby rytířstwo od pánůw odpuštění[7]) brali,

[3]) zemských. [4]) kaupi. [5]) synu swému. [6]) činil, od déji, dál. [7]) propuštění.

kteříž sau se pánům přikazowali, a krále za pána měli, a žes Ty řekł, jmenuje mne, žes u mne a že lehce můžeš odpuštění wzíti.

Nebyłoť třeba takowých słow, lehkosti nedotýkaje. Jest swobodná wůle Twá; neb já sem Tě nikdá nelehčił a také bych nerad widěł, ať bych welmi za lehkého Tobě jmín měł býti aneb komu jinému. Znám já to sám, že jest poctiwěji krále pána za pána míti, poněwadž jest wšech nás pán dědičný. Pak tomu já se nic neprotiwím, ani co Tobě toho za złé mám, ani žádnému jinému, než Tobě i každému toho rád přeji. A nerci nepříti, ale i přímłuwu k JMti učiniti [8]) za toho, kterýž by u JMti chtěł býti a kdo mne žádał [9]), kterýž mně jest dobrowolně słaužił do wůle swé, ač jsme wšickni [10]) u JMti jakožto u pána swého dědičného. A w prawdě prawím, že každého radši mám za dobrého přítele, kterýž mi jest dobrowolně słaužił a upřímně, nežli za służebníka, kterýž mne pánem swým jmenuje. Wšak já to znám, že sme wšickni służebníci krále JMti a poddaní.

Ale wšak proto z panského i z rytířského stawu w Čechách i w Morawě mnoho mne za pána sobě berauce, mně słauží. Kdež já to wděčně od nich přijímám a za dobré přáteły je mám, znaje to proto, že sau królowští poddaní, též jako i já, a zato je mám a držím. Toho já již přitom nechávám.

Než mně lidem rozuměti při nynějším času jest již těžké. Ale wšak Pán Bůh mne w tom opatruj, zato prosím, jestliže já sprostně a nerozumně newím lidem rozuměti. Ale wyswobodí mne Pán Bůh od každého z každé neupřímnosti, tu wíru k jeho swaté miłosti mám, ač by ji kdo o mně smýšleł bez mého prowinění. Ex Prostějow, fer. VI. post Valentini.

4. Panu Wáclawowi Košateckému z Kolowrat: tauží mu o stawu obecných wěcí w królowstwí českém.

W Pardubicích, 18. Mart. 1521.

S. s. w. u. p. p. kmotře a příteli můj miłý! Jistě mi rač také wěřiti, žeť bych Wám dobrého přał; a dokonce také wěřím, nic nepochybuje, že mi také přejete.

Napomínání toto, kteréž mi ráčíš činiti, není toliko přátelské, ale jest otcowské, kdež já za welký wděk i za užitečnau wěc je sobě od Wás přijímám a děkuji a wíce děkowati nemohu.

Což se neswornosti w této zemi dotýče, Pán Bůh zná, nerci skutkem, ale ani myšlením nejsem toho žádná příčina. Ale ty neswornosti odnikud jsau se nezarodiły a nezrůstły nežli z łakomstwí přílišného. Hledajíce lidé, aby k statkům přicházeli, na nic se nerozmýšlejí, než aby měli; nic na królowské dobré ani na obecné nemyslí. A přitom toho hledajíce, wždy sobě nějakau rotu [11]) zjednali, podtím aby swé wěci prowodili. Změniž to Pán Bůh wšemohaucí a rač naprawiti z nás každého zwłáště w těch nedostatcích, kteříž jsau proti obecnému dobrému a k zkáze tomuto królowstwí.

A jistě mi rač wěřiti: tak jakž lidé swé obmýšlejí a nic jiného, nechžť jest jaké chce jednání, nebudau lidé z toho wywedeni, leč

[8]) doplň: hotow jsem. [9]) t. o přímluwu. [10]) t. w službě. [11]) stranu.

král, maje lidi a rady rozumné při sobě a nestranné, w každau wěc nahlédne, která se dála a děje až do síž chwíle, a ty wěci wedlé sprawedlnosti rownati ráčí a naprawowati. Jinák to nemůž býti nikterak srownáno, wedlé zdání mého. Jakož já jiné wíry nemám, pokudž mi jest wědomo, než že král meškati nebude příjezdem: Wy račte toho proto tak nechati. Co se osoby mé dotýče, můj miłý pane kmotře! kdy bych jaký užitek já sebau znał tomuto králowstwí, rač tím jist býti, nerci jednati pomoci, ale pro dobré tohoto králowstwí a pro poctiwé směł bych se toho odwážiti, a i krew swau wedlé zřízené wěci odwážił bych se proliti wedlé jiných. A cožkoliwěk nyníčko ti sjezdowé jsau, já se bojím, že spíše se w nich spletkůw přičiní, než co jiného zjedná. Pan z Rosenberka jest maudrý pán: pomáhejž mu Pán Bůh, aby on w to uměł trefiti; já bych mu toho přáł. Než o sobě neumím já toho smysliti tím způsobem bez krále a bez rad k tomu zřízených. Než toto o sobě smýšlím, že by mnau ten úžitek był podobný ku páně Smečenského auřadu nyní sprawowání.

Což se přátelstwí dotýče synůw mých k Wám, rač tím jist býti a nato se bezpečiti, žeť je k tomu powedu a přiwedu, žeť Wám budau službau swau přátelskau přátelstwí ukazowati jakožto pánu staršímu. Neb to od Wás známy k sobě, že jste náš cełý přítel.

Můj miłý pane kmotře! wíno by Wám posłali dáwno, ale nemohau pro cesty. Než letní wíno dobré bude; a jinéhoť sám nemám žádného než to, kteréž mi se urodiło, a dosti máło.

A žaluji Wám, můj miłý pane kmotře! nemám se wždy dobře na swém zdrawí. A čas jest toho také. Mějtež se dobře! Ex Pardubic, fer. II. post dominicam Judica 1521.

XV.

Jan Češka.

Pan Wilém z Pernšteina poručil, aby k dobrému dítek jeho z hlubokých mudrcůw řeckých a římských hojná sbírka propowědí a menších wýjimkůw sestawena byla. Z této wětší sbírky učinil potom Jan Češka, kněz a pěstaun u pánůw z Pernšteina, menší w řeči české, šetře co nejwíce a s obzwláštní pilností čistoty, přesnosti a jadrnosti přirozeného jazyka, ostatně s původním textem swých spisowatelůw swobodněji, nežli prawidla překladatelůw dopauštějí, zacházeje, přidáwaje, ujímaje a míšeje slowa jejich často wedlé libosti a saudnosti swé. Kniha ta pod jménem „Řeči hlubokých mudrcůw“ známá wyšla 1529 w Plzni, 1579 a 1786 w Praze, po čtwrté a nejspráwněji 1844 wydáním P. Frant. Bezděky.

O přátelstwí prawém.

(Od Cicerona.)

Nic řidšího pod nebem není než prawé přátelstwí; a zato mám, že ta řídkost prawého přátelstwí drahost a wážnost učinila. Neb ty wěci musí drahé býti, kterýmž obecnost wáhy neodjala. Jakož dwa kowy rozdílná jsau, kteříž na barwě nesau podobenstwí złata, totiž měď a mosaz, a těm obecnost łacinost dała: tak mnoho jest přátelstwí mezi lidmi, ale nedokonałého, kteréž k małému wětru štěstí pohybuje se a trhá. Prawé a wěrné přátelstwí pádu nezná; nikdyť se nehýbe, nikdy se nemění, pewné a utwrzené jest; a to nikdy nemůže býti než mezi dobrými lidmi. Zlí ač se někdy zdají přátelé býti, jedno słowo protiwné s přátelstwí je srazí. Proč? Neb jak jsau lehce w ně a bez wážnosti wstaupili, tak z lehké příčiny z něho wypadají. Neříkej tomu „příteli", komuž tolikéž nesmíš wěřiti jako sám sobě. Nebo to jest prawý přítel, s kýmž by směł o wšecky swé wěci tak swobodně a odkrytě młuwiti jako sám s sebau, a on zase též. Již jest tu nedokonałé přátelstwí, čeho by příteli swěřiti se nesměł.

Ale že někteří z maudrých lidí ptají se nato, odkud by prawé přátelstwí pocházeło: někteří prawí, že z miłosti, a někteří, ze zkušení. Lépe poslední než prwní; neb miłost wěc lehká jest a utěkawá, a co z ní pojde, též nestáłé a wrtkawé jest. Ale zkušení, to má w sobě wážnost, dokonałost a rozum. Kohož sobě prawým zkušením za přítele wezmeš, tenť může trwanliw býti. Dokudž nezkusíš, nepočítej za přítele; můžeť tě i miłowati, ale přítelem nebýti. Mnohoť miłosť můž, ale mnohem wíce prawé a wěrné přátelstwí; nic mu snadného není, nic těžkého. Utěšená zajisté wěc míti takowého přítele, jehož by přítomností tak mohł weseł býti jako sám swau. Dobře powědíno jest, že přítel jest druhý Já a přátelstwí jedna duše we dwau tělech přebýwající. A protož, poněwadž w prawém přátelstwí jest jednota mysli i úmysłůw, nesnadno se rozdělí, žádným neštěstím neumenšuje se a až do hrobu nepohnuté trwá. — Než přátelstwí obecné, to s štěstím zniká a neštěstím zaniká. Newcleb se mnohými přáteły, ale měj showění; obrátí-liť se štěstí zpátkem, toť ukáže, mnoho-lis přátel měł. Žádná wěc lépe nesaudí o přáteléch než neštěstí. Wídali jsme některé lidi u welikém štěstí położené, že w zástupích přáteły počítali: též tudíž, když je máło štěstí poopustiło, ledwa samodruhého poznali jsme.

Newěrné přátelstwí, kteréž lidé k sobě mají pro nějaký úžitek, aniž můž stáłé býti; neb dosáhne-li úžitku, pro kterýž tobě přítelem był, a jiného od tebe nečeká, přátelstwí zmařeno jest.

Dobrowolná wěc má býti přátelstwí a samo sobě za odpłatu. Kdož tobě a twé osobě jest přítelem, budeť wždycky, by pak nic neměł; pakliť jest kdo přítelem pro zboží, jestliže ho zbudeš, hnedť nebude; nebo čemu on jest přítelem był, to jsi ztratił, a přátelstwí jeho s ním odešło. A protož čím wíce bohatší a wzácnější jsi, tím méně můžeš wěděti o prawých přáteléch; neb pro tak weliké množstwí křiwých přátel, by kdo i prawý był, nemůžeš poznati, leč jeho někdy neštěstí neb protiwenstwí okáže. Kdožť tehdáž takowý zůstane, jakowý prwé był, toť prawý přítel jest.

Ještě něco wíce a wýše chci o wěrném a prawém přátelstwí powěděti. By někdy přihodiło se, aby přítel twůj w některau wěc přišeł a jí se dopustił, ješto by nesłušna była, nemá se twé přátelstwí změniti proti němu, než jeho w tom litowati a, můžeš-li, i pomoci radau neb nákładem. Nebo kdož pro cizí pád přátelstwí opustí, ten tomu podobný jest, který w štěstí přítelem jest, w neštěstí nepřítelem. Nejwýše pak přítel má snešen a strpen býti, by pak něco proti osobě twé učinił z nechtění neb z nerozumu. Kdo sobě tuto řeč, kterauž hned powím, w úmysł wezme, nikdy se nad přítelem nerozpáčí aneb nad kýmžkoli jiným, a toto jest: Učiní-liť kdokoli jakau wěc proti tobě, pomysl nato, ten, kdož to učinił, přítel-li jest čili nepřítel. Jestliť přítel a máš ho za prawého přítele, učiniłť jest nerad, neweda, by to proti tobě býti měło aneb tebe by měł uraziti. Pakliť jest nepřítel, účinku jeho nic se nediw; neboť jest učinił to, co učiniti měł; wšakť nepřítel natom jest, ať by to učinił, coť by cti neb statku škodiło: ale přítel, učiní-liť co, hledíť to oprawiti wší snažností; než nepřítel, by pak co dobře náhodau učinił, hledíť to zkaziti, a učiní-liť co zle, hledíť to wšemi obyčeji ještě w horší uwésti. Toto pak nejhorší nepřátelstwí jest, které pod płáštěm přátelstwí chodí; zjewného se uwarowati můžeš, tajného nikoli.

O chwále dokonałé z ctnosti.

(Z Juvenala, Horatia a t. d.)

Pokudž člowěk žiw jest, nemůž míti dokonałé chwáły; nebo chwáła protiwníka má záwist, bez kteréžto žádný nikda člowěk žiw nebył; a čím člowěk lepší, čím maudřejší, proti tomu schopnější jest záwist. Protož dobře onen mudřec powěděł, že o dobrotě člowěka wšelikého sama smrt a hrob úsudek činí. Jedno proto, že w čem člowěk umře, to již změněno býti nemůž. Druhé proto, že po smrti wšeliká záwist klesá; neb záwist dále se newztahuje než po ten cíl smrti. Již by to přílišné bláznowstwí było, kdo by umrłému záwiděł. A tak po smrti již žádnému lidská záwist nepřekáží i z toho nekazí powěsti, kdo jí sobě před smrtí zasłauží; ale žiwému člowěku jest wěc nepodobná, powěst bez úrazu zachowati. Jestli člowěku podobné, aby se wšem zachował, tehdy jest také podobné, aby powěst zachował. Pohleďme na prwní sławné muže, kteříž nyní ode wšech národůw w wážnosti se mají, jak za swého wěku mnohé záwisti a mnohá posmíwání trpěli jsau. Nemohli tak maudře co powěděti, hned se našeł tomu odpórce, hned nasměwač hotow był k zkažení. Ale že samy wěci prawé býwały, nic jim protiwníci uškoditi nemohli. Tuť má powahu lidská záwist, aby se po žiwých woziła, jížto nelze se žádnému ukrýti; ačť zjewně neškodí, ale tajného jedu nádobu chowá.

Augustus císař zato jednu chwíli měł, že žádného nepřítele záwistníka nemá; neb był natom swůj úmysł postawił, aby se žádnému neztracował. Naliť pak tím, že chtěł wšem dobře činiti, wíce nepřátelstwí na sebe zbauřił, nežli jeho prwé měł, dokudž ne wšem dobře činił. On když jednomu darowání učinił hodnější nežli druhému, hned sobě z něho nepřítele učinił, ješto jinak, kdy by nápadu

také k daru neměł, nebył by nepřítelem. A tak mysl člowěk jak mysl, bez záwidění zde a bez nepřátel nebudeš.

Než kdo chce sławnau powěst činůw swých zachowati, hlediž ji na ctnostech założiti. Ale proto nečekej, aby ucho twé o ní poctiwé hłásání usłyšeło, leč od pochlebníkůw, jichž saud o twé dobrotě dotud pěkný bude, dokudž ruka twá jim sypati bude; jakž ruka ustane, hned se také těch pochlebníkůw ústa na ruby obrátí. Než budeš-li hoden od potomkůw zpomínán býti, tu teprw, když shniješ, žiw býti počneš. Neumíš-li sám co maudrého psáti, ale buď maudře, totiž i dobře žiw, ať jiní o tobě píší. Neb wšeliký, kdož dobře žiw jest, maudře žiw jest; a kdo zle žiw jest, błáznowě žiw jest. Protož hodná wěc wšelikému člowěku dłauhé cti a zpomínání žádajícímu, o to se starati, aby jméno a skutkůw swých paměť písemně po sobě zůstawił; rozpráwkať mine, stawení se zboří, písmo wždycky zůstane: jedno zwetchne, jiné se napíše. Není té powahy písmo jako stawení, aby wždy poslední prwnímu i jméno i chwáłu odjímało. Což ty ustawíš, dokud jsi ty žiw, dotud twé stawení słowe a, jakž ty odejdeš a jinému twé stawení líbiti se nebude a on je zboří, jinak přestawí: již ne twé stawení, ale toho, kdož je po tobě ustawí, słauti bude. Ale ne takowé knihy jsau, ani ti, kterýchž památka w knihách stojí; byť je newím kdo přepisował, ne jeho ale twé knihy nazwány budau, jestliže jsi je sám skłádał; ani písařowa čest bude, sławné a welebné skutky přepisowati, než twá, kterýž jsi je činił. Co bychom wěděli, co jsau za lidi byli prwní wšickni welikých zemí a měst zakładatelé, kdy by tak nedbánliwi byli o paměť jména swého jako jsau nynějšího wěku lidé, jimžto básnička wšeliké písmo zdá se. Żałostná, nébrž příliš truchłá wěc wšelikému člowěku, ale zwłáště pánu welikému, tak z tohoto swěta sjíti, aby nikdy zpomínán nebył leč od samých pamětí smrtedlných, kteréž we stu neb we dwau stú létech zmizejí a u wěčné zapomenutí přicházejí.

W tom nejlepší stránku má ctnost, že sama sobě za budaucího ohłasitele jest; by wšickni mlčeli, by žádný nic nepsał, ctnostný žiwot nemůž trpěti zahynutí. Ale já tuto o těch młuwím, jimž we mnohých ústech býti rozkoš jest a prstem okazowání a sobě diwění za słáwu se pokłádá. I ctnost také na mnohých místech krásnými a ozdobenými i łahodnými písmy příjemněji w paměť wešła jest. Protož někteří z mudrcůw krásomłuwných a wysokohledných, jimžto poety říkáme, trojí smrt zde na zemi wyměřili: prwní, když se těło s duší rozdělí; druhau, když hrob wetchostí sejde a zkažen bude, i wšecko to, což nákładem twým učiněno jest, zruší se: tu již druhau smrt trpěti budeš; třetí smrt lidem přichází, když nějakau příhodau rozličnau aneb budaucích nedbalstwím a léností nejdelší paměť, totiž knižná neb psaná zahyne, když jméno i skutkowé społu zahynau. Tu již třetí a poslední smrt zakusíš, tak že již wěčně ničím zpomínán nebudeš. A protož nejbezpečnější žiwot jest, kterémuž ctnost to úfání dáwá; neb smrtedlných lidí smrtedlné jsau wěci: ctnost wěčná jest, kteráž nepochybnau wěčnost porozuje. Ač w smrtedlném žiwotě činěna jest, proto nesmrtedlnau odpłatu každému ctiteli swému přinese.

XVI.

Oldřich Welenský z Mnichowa.

Mezi muži, kteříž na začátku XVI. století jazyk český dle wzorůw klassických wzdělávati se snažili, neposlední byl Oldřich Welenský, zeman stawu rytířského, wrstewník Konáčůw co do spisowatelstwí i knihtiskařstwí. Před l. 1518 býwal w Praze, l. 1519 a 1521 přenesl se do Bělé u Mladé Boleslawi i zřídil tam wlastní tiskárnu. L. 1522 wrátil se zase do Prahy na staré město. Zanechaw později, jak se zdá, tiskařstwí, přebýwal w Benátkách za pana Fridricha z Donína (asi 1530). W ten čas tu spráwcím bratrským byl Jan Augusta, jehož Welenský byl i posluchačem i odpůrcem. Potom jméno Welenského mizí, tak sice, že po dwau — třech desetiletích pokládán byl za osobu smyšlenau. Byl muž učený; psal latině i česky. I w jeho jako w Konáčowě češtině patrné jest přílišné nápodobowání latiny. Překlad spisu Lactantia Firmiana o prawé poctě Boží s rozprawau Senekowau o hněwu, kterýž l. 1518 u Klaudiána wyšel, dle domnění našeho, Welenskému přičísti sluší. L. 1519 wytiskl překlad swůj spisu Erazmowa o rytíři křesťanském, l. 1520 překlad žalob Lucianowých. L. 1531 složil knihu o moru (tišt. 1538).

Ze Senekowa spisu De ira.

O hněwu.

Někteří z maudrých mužůw řekli jsau, že hněw jest krátké błáznowstwí; neb (rozhněwaný) též také sám sebe mocen není, krásy swé zapomíná a na přátelstwo nepomní. Nebo jakož při błázních znamení jistá býwají směłý a horliwý obličej, smutné čeło a zasmušiłá twář, rychłý krok, nepokojné ruce, barwa změněná, časté a rychłé wzdychání: tak i hněwiwých ta jsau znamení, zapálí se a zardějí se oči, krew hoří od wnitřností srdečných přijdauci, twář wšecku polí, rtowé se třesau, zuby štěkcí, własowé powstanau, řeč ułatá a pro krátkost promłuwení nerozumná, křikání, porauhání a rukama metání a nohama o zemi bití, a wšecko těło spłašené a weliké pohrůžky z hněwu činící, mrzká a hrozná twář. Nebudeš moci wěděti, wíce-li je ohawný ten hřích čili škaredý. Jiné wěci mohau skryty býti a tajně krmeny, ale hněw se pronáší i na twář přichází a, čím jest wětší, tím zjewněji kypí.

Ale dí někdo: Což tehdy není potřebí trestání? Nýbrž jest, ale to čisté a s rozumem; nebť ono neškodí, ale léčí pod spůsobem uškození. Takéť já otíži, hněw mocnější-li jest než rozum čili mdlejší? Jestliže mocnější, kterakž tehdy rozum bude jemu moci ułožiti míru, poněwadž uposlechnauti nemají obyčeje nežli mdlejší wěci silnějších;

pakli jest hněw mdlejší, můžť tehdy rozum bez něho dostatečný býti k řízení wšech wěcí, anižť žádá pomoci od mdlejšího. Neboť nikdy ctnosti nemá hřích pomáhati; neb ona má dosti sama na sobě.

Ale, dí Aristoteles, hněw potřeben jest, anižto bez něho můž wybojowáno býti, jediné leč on naplní mysl a duch rozpálí, a požíwáno má býti jeho ne jakožto wéwody ale jako rytíře. Ale to není prawé. Nebo jestliže uposlechne rozumu, že tam půjde, kamž bude weden, již nebude hněwem, jehož wlastní jest wěc zpaura; pakli neposlauchá, nestojí tu, kde jest jemu rozkázáno, ale podlé swé žádosti a prchliwosti běhá, neužitečný jest rozumu jako rytíř, který na místě sobě ukázaném nestojí. Protož jestliže dá sobě rozkázati, jiným jménem má jmenowán býti, neb již přestane býti hněwem, který plachý a neskrocený jest; pakli nedopustí sobě rozkázati, škodliwý jest, aniž mezi pomocmi má počten býti. A tak aneboť hněwem není, aneboť jest neužitečný. Nebo jestliže kdo trestání činí, nejsa pomsty žádostiwý, ale proto, že potřebí jest, nemá ten mezi hněwiwými počten býti. A tuť bude užitečný rytíř, ještoť umí rady poslechnauti. Nebo žádosti tak jsau zlí služebníci jako i wůdce.

Protož rozum nikdy nepřijme sobě ku pomoci neopatrných a násilných hnutí, při nichž on žádné moci nemá, jichžto nikdy skrotiti nemůž, leč by proti nim rowné a podobné wěci postawil, jako proti hněwu bázeň, proti neuměłosti neb hlauposti łakomau žádost a proti nestatečnosti hněw. Odstup to zlé od ctnosti, aby se rozum někdy k hříchům utíkał. Nemohłať by tu mysl wěrného odpočinutí přijíti; musíť se klátiti a wlnami znášeti, kteráž swým złým chce bezpečna býti, kteráž nemůž býti silná jediné leč se hněwá, maudrá a wtipná jediné leč łakomě žádá, pokojná jediné leč se bojí, a tak aby musiła w ukrutnosti nějaké žiwa býti a žádosti některé přijíti w službu. A což není hanba ctnosti w službu hříchůw pustiti? I co jest potřebí hněwu, když totéž učiní rozum? Třeba-li jest łowci hněwati se na zwěř? Sokrates służebníku swému był řekł: Zbił bych tě, bych se nehněwał. Sokrates nesměł se hněwu poručiti. Protož k trestání błaudících a hřešících trestatele hněwiwého není potřebí. Nebo poněwadž hněw jest hřích mysli, není potřebí trestati hříchůw ale hřešícího.

Jestli že by dobré było hněw, tehdy nejdokonalejší každý měł by jej, ano pak nejhněwiwější býwají nemłuwňata a staří a nemocní. Ale díš-li, ó Theofraste, že nemůž býti, by dobrý člowěk nehněwał se na złé: tímto obyčejem, čím kdo lepší, tím hněwiwější bude, ješto zpět má býti, aby dobrý był libý a, rozwázán jsa od žádostí, aby žádného w nenáwisti neměł. A hřešící proč by w nenáwisti jmíni byli, poněwadž błud wede je w jich hřích? Neníť to maudrého, hřešící w nenáwisti míti; jinak sám se w nenáwisti míti musí. Pomyslí nato, kterak mnoho proti dobrým mrawům činí a kterak mnoho odpuštění žádá zato, což činí, a tak bude se hněwati i na se. Nebo saudce sprawedliwý nemá jiného úsudku činiti při swé nežli při cizí. Neb kdo jest ten, ježto by se hněwał na toho, kohož léčí? I zdali aud swůj w nenáwisti má někdo, když jej sobě káže utíti: neníť hněw, ale jest bídné léčení. Wztekłé psy zabíjíme, ukrutného a płachého woła tepeme, howada nakažená, aby jiných neposkwrniła, železem hojíme: neníť to hněw, ale jest rozum od zdrawého neužitečné odděliti.

Lékařstwí proti hněwu.

Příčina hněwu domnění jest křiwdy, kterémuž má nesnadně wěřeno býti. Aniž zajisté k zjewným otewřeným wěcem člowěk ihned má přistaupiti; neb mnohé wěci falešné twárnost neb podobenstwí nesau prawdy. Dán má býti tomu wždycky čas; neboť prawdu den teprw oznámí. Uši také aby nebyly snadné k pomluwačům. Ten přirození lidského hřích budiž nám w podezření i w známosti. Čehož neradi slyšíme, rádi wěříme, a prwé než rozsaudíme, hněwáme se, ještoněkdy netoliko pomlauwáním ale samým domněním k hněwu se zbudíme a někdy, z twáři a smíchu cizího zlé wěci sobě wykládajíce, i na newinné se hněwáme. Protož můž býti wyslyšána pře proti tobě onohono, kteréhož tu není, ale hněw w zawěšení podržán má býti, nebo můž pokuta pomeškaná potom učiněna býti; ale když se stane, již se nemůž odestati. Ale aniž zajisté člowěk slyšeti má. Nebo při některých wěcech užitečněji jest zklamánu býti nežli wěřiti. Proto domnění z srdce wyňato má býti i hádání; neb jsau to přefalešní zápalowé. On mne neochotně pozdrawil; on mne krátkým promluwením odbyl; on mne k wečeři nepozwal; on na mne škaredě pohleděl a oči ode mne odwrátil: nebude tu bez domnění a bez hádání; než sprostnosti potřebí jest a milostiwého při wšech wěcech domýšlení. A ne wšemu, což před oči přiběhne, wěřme, byť pak i zjewné bylo. A kolikrátkoli domnění naše marné se ukáže, potresceme swé ukrutnosti, a toť trestání učiní nám obyčej, abychom snadně newěřili a zwláště pak, abychom hubeným a špatným wěcem nedali se popuditi, jako že dítě někam poslané dlauho se newrátí, nebo že studené wody podali napiti se, aneb že nedobře ustláno na posteli a stůl nerowně postawen. Pro ty wěci hněwati se bláznowstwí jest, a nemocné a nešťastné síly jest ten, kýmž tak malé powětří zaklátí. Špatné jsau to oči, kteréž bílý oděw urazí. Rozmazaný w rozkoši jest ten, jehož bok pro cizí dílo zabolel, jakož prawí, že Mirides takowý byl, když widěl jednoho, an kopá a wysoko motyku zdwíhá, a tento, díwaje se, ustál a nedal před swýma očima toho díla dělati. Kdožkoli rozkoší mysl spolu i tělo zkazí a poruší, tomu nic se nezdá býti snesitedlné, ne proto, by twrdé bylo, ale ten, kdož trpí, měkký jest. Nebo co jest to, že něčí zakašlání aneb kýchnutí anebo maucha někoho k hněwu zbudí, aneb že pes zaštěká, nebo že služebník někde klíč z ruky upustil? Těchto wěcí nemohau lidé při městech a při dwořích zlořečených s dobrau myslí snésti. I kterak ten trpěti bude hlad aneb letního času žízeň, který na dítě, že sobě ořecha neumí rozlaupiti, hněwá se? A my se někdy hněwáme i na ty wěci, od nichž bezprawí přijíti nemůžeme, jako někdo knihami preč hodí, že jsau malým písmem napsány, aneb když nětco klamawého psáno, tehdy je ztrhá; opět raucho nedobře ušité někdo rozedře, ješto na ty wěci se hněwati welmi blázniwé jest. Neb našeho hněwu aniž jsau ty wěci zaslaužily aniž ho cítí, ale urážejí nás ti, kdož jsau je udělali, i na ty hněwati se jest bláznowstwí; neb wšecka tato prowinění u sprawedliwého saudce za newinnost mají neopatrnost. A jestliže my chceme býti saudce sprawedliwí wšech wěcí, toho máme nejprw wěděti, že nižádný z nás bez winy není; neb tudy nejwíce hněw přichází, že

jsem nic neučinił a nic winen nejsem. A by pak i było tak, že by neučinił, když se hněwáš, že tebe potrestali aneb napomenuli, a ty tu chwíli hřešíš, když také k złým skutkům přidáwáš zpauru a neposłušenstwí. I kdo jest takowý, ježto by mohł o sobě říci, že jest ze wšech stran newinný? Nebo nětco jsme učinili, nětco pomyslili, neb nětčeho požádali, někomu jsme nětčeho nepřáli. A jestliže w nětčem jsme newinni, jest proto, neb se nám to nenahodiło. Toto mysléce, saudce prawí budeme. Učiníť nás trpěliwější, když sami k sobě budeme prohlédati a když pomyslíme nato, jestliže jsme my sami co takowého učinili a jestliže jsme kdy také pobłaudili. Největší pak lékařstwí proti hněwu jest prodlení a počekání, a to ale od toho počátku, ne aby odpustił, ale aby prwé posaudił, a pakť hněw přestane, když budeš čekati. A aniž se pokaušej, aby jej wšecken pojednau přemohł; neb má těžká prwní prchání. Než weškenť přemožen bude, když jej na kusy rozebéreš.

XVII.

Jošt z Rožmberka.

Pan Jošt, třetí syn Woka wládaře domu Rožmberského a Markety z Guttenšteina, narodil se na zámku Krumlowě l. 1488 dne 31. Čerwence. W pacholetstwí swém byl dán na Lešno a tam se učil spolu s dětmi pana Jana Holického ze Šternberka. Spráwa domu Rožmberského přešla naň l. 1531, kterauž na sebe přijaw, se wší bedliwostí rozwážliwě wedl. Hned téhož roku wyprawil se sám osobně k wálečnému tažení do Uher, k němuž značnau pomocí wojenskau na lidech a potřebách přispěl. L. 1539 w těžký neduh nějakého smrtedlného ranění neb uřezání, neznámo jakým půwodem, upadl a, drahný čas ležew, běh žiwota swého dne 15. Října t. l. dokonal. Tělo jeho w klášteře Wyšebrodském pochowáno. Zanechal po sobě dwa syny, Wiléma a Petra Woka, s nimiž rod Rožmberský wymřel.

Pan Jošt byl milowník štěpařstwí, i složil knížku o štěpowání pěkně saustawně na rozdíly rozwrženau, i připsal ji synu swému Petrowi Wokowi. Tiskem wydána byla l. 1598 u Buriana Waldy.

Z Knihy o štěpowání.

Kterých raubůw k jakým pláuím užíwati.

Mnozí pokaušejí se na rozličném dřewě rozličnými rauby štěpowati, jako na wrbě, na lípě neb na jiném dřewě, ješto jest nepří-

hodné k raubům, a tak práci častokrát neužitečnau mají. Nejlépe pak jest štěpowati jabłoně rauby jabłoňowými, hrušky hruškowými, slíwy švestkowými. Na hłohu nedaří se nic lépe než nyšpule, a jest owotce dobré a lékařské, kdož jeho umí požíwati, když uzrá a uleží se jako hnilice. Můžeš také štěpowati na kdauli břeskwe, a jest owotce welmi rozkošné, ale zpłoditi nesnadné. Wšak podlé přísłowí dáwního nic nemůže člowěku bez práce přijíti; protož i při štěpowání nemusí člowěk práce litowati, chce-li co zdárného w swé zahradě míti.

Štěpowání bez raubůw.

Jest jedno štěpowání welmi wtipné a snadné takto: Dubna měsíce, když již štěpowé počnau wlhkost w sobě míti a mízku, tehdy přijda k jabłoni neb k hrušce, wyhledaj na tom štěpu wětew, na kteréž se již zelená očka wypučiła; pak około těch oček pospodu i swrchu s dobré stébło zšíř okružiž kůru a hleď opatrně, aby tak kůrka od dřewa odewstała tak s očkem. A když se hýbati bude, nesnímaj jí hned dołů, ale dojda k jinému štěpu, na kterémž chceš to očko neb wíce jich štěpowati, wyhledaj na něm wětwici rowně tak tłustau, sejmiž s ní tak welikau kůru, jak weliké očko s kůrkau připrawené máš, a to očko s předešłé wětwe sejma, wstrč na druhau wětew do místa připraweného a wiz ať se kůra s korau dobře srowná, aby se úplně dotýkały. Potom obwaž tenkým łýkem pilně, aby woda tam nemohła zacházeti. Z těch oček w prwní léto wyskočí wětwičky; w druhé léto pustí kwět a ten sejmi, neb jest k owotci ještě mdłý; w třetí pak léto poneseť kwět i owotce. A tak můžeš na jedné hrušce rozličné hrušky štěpowati, tolikéž na jabłoni jablka rozličná, ano i na płáni můžeš tolikéž učiniti.

O šafránu.

O šafránu neb šafranici potřebné jest také zpráwu míti, aby tudy lidé mohli k wolnější žiwnosti přijíti; neb mnozí na něj welké náklady činí a neumějí s ním, jakž náleží, zacházeti, protož i swé naděje při něm zbaweni býwají. Jest owšem wěc čistá, utěšená a užitečná a ničímž naprosto země s menší prací nemůže užiti, kdo s ním umí wůkoł jíti a komuž Pán Bůh ráčí na něm štěstí popříti.

Kdo by znowu semeno neb hłáwek chtěł kaupiti, hleď, aby nekupował semena pobrunátniłého; neb to jest již nakažené a stěžka ostojí. Leč by jemu była země welmi líbezná, tuť na rok neb dwě létě potrwá a potom zahyne. Ale hleď semena, kteréž má na sobě kůži neb chłaupky bíłé. Toť jest zdrawé símě, kteréž k sázení swobodně kaupiti můžeš.

Semeno když by již saditi měł, hledej jemu zemi při wršku neb w rowině, ať naň słunce co může nejwíce wzchází a ať není při mokře; neb kde jest jemu wlhko, tu on sobě nelibuje a snadno wyhyne. Také ať není samý písek s hlinau. Než kdeť jest auwar, tuť on sobě libuje.

Máš-li hnůj třeskowý,[1]) tím zemi k šafránu pohnoj; pakli toho

[1]) ze třtin.

nemáš, hleď jiného dobrého. Ale było by nejlépe, aby, čistě wyhnoje, nasíł jiného obilí a potom po roce neb po dwau létech šafrán tu sázeł, zwłáště kdy by swá semena měł.

XVIII.

Bartoloměj Písař.

První dějepisec český, jenž od nedbalé ledabylosti kronykářské odstaupiw, wyprawuje wěci tak, jakož se dle přirozeného stojení swého události, hledě na ně owšem očima stranníckýma, byl Bartoloměj přijmím Písař (Scriptor) čili, jakž obecněji býwá jmenowán, Bartoš Písař.*) Spisem „o pozdwížení jedněch proti druhým w obci Pražské l. 1524 — 1530“ seznamuje nás s během různic Pražských, které počaly wítězstwím strany Paškowy, až do uwedení pořádku rázným dostaupením Ferdinanda I. Bartoš stál spolu s M. Brikcím při straně Hlawsowě i musil jako wšickni stejně smýšlející, ač o rok později (1525), opustiti Prahu. „Był jsem“, dí Bartoš sám, „za jednoho měšťěnína w starém městě Pražském w létech zmužiłých, weda swau žiwnost s manželkau a dětmi swými pokojně, jako na poctiwého a zachowałého člowěka náležeło a słušeło. A wšak nemohło mi též jako jiným nic postačiti ani zachowání chwalitebné rodičůw mých ani mne samého, jsa zpłozen od nich w tom městě. A já Bartoš Písař musił jsem naposledy podlé jiných to břímě nésti, jsa wypowědín z města w plném roce teprw po té baufce a tam wně trwati a zapomenauti se nad manželkau, nad dětmi swými, nad přáteły i nade wším statkem swým za čtyři léta pořád zběhłá. A nebyło proti tomu žádného lékařstwí we wšech lékarnách leč naděje Božího smilowání“. Naděje tato teprw se wyplnila, když král po několikaletém usilowání Paškowu panstwí konec učinil (1528). Musil wšak Bartoš před konšely a administratory spolu s jinými státi a, když s sebe wšecky nářky swedli, přijati a připuštěni byli jsau opět w Máji 1530 do společnosti měšťanské.

Bartoš usadiw se nyní opět w rodišti swém, jal se spisowati paměti swé, kteréž l. 1851 K. J. Erben wydal. Mimo paměti o baufce Pražské zachowal se w Chrudimi rukopis práw

*) Že Písař bylo příjmení, wyswítá jednak z přípisku na práwech městských w Chrudimi, dílem z toho, že mezi osobami stawu městského, které l. 1546 we Wratislawi byli, nalezá se též radní Nowého města Pražského příjmím Jan Písař, snad syn Bartolomějůw.

městských, kterýž l. 1519 Bartoš dokončil. Pp. Rybička a Lüssner jej objewili. O dalších osudech po 1530 a o smrti Bartošowě nic posud známého není.

Z Pamětí o baufce Pražské.

Wolení a korunowání Ferdinanda I.

(IV. 1. 11.)

Když se již po zemi české a jinde w křesťanstwí wšudy wůkoł o konečném zahynutí tak żałostiwém jako potupném krále Ludwika i o jeho pohřbu a opanowání také Budína od Turkůw i o nedbánliwosti Uhrůw i jiných lidí powěst rozhłašowała: tehdy pan Lew nejwyšší purkrabě Pražský a jiní stawu panského, rytířského a městského, znajíce pilnau potřebu toho býti, na předešłé rozdíły, newole a různice společné musili se zapomenauti a z jednostejné wůle położili sobě sněm na hradě Pražském ten pátek po sw. Františku. Pražané dali také wołati biřicem, že se dáwá glejt wšem stawům bezpečný k tomuto jednání.

A když se k tomu sjeli wšickni tři stawowé, tehdy jak takž smířiwše se powrchně jedni s druhými, jednali o zemské dobré i o budaucího krále. W středu pak, sedmého dne před sw. Hawłem, pohřeb a służby činili kněží hradští i Pražští dolejší za duši krále Ludwika, s úprawami k tomu wymyšlenými, s zwoněním a s zpíwáním. Pražští také z nawykłosti předkůw swých wíc než z miłosti, aby pořádku neminuli, to činili.

A w úterý, na den sw. Sewerina, wolenci byli ze wšech tří stawůw wybráni nato, aby wolili a snesli se na místě wší země o krále a pána nowého, z každého stawu osm osob, z panského, rytířského i městského. A téhož dne dána jest jim přísaha, každému stawu obzwłáštně, ráno w kaple sw. Wácława. A tu přitom snesli se a dokonali, pustiwše hłas o arciknížeti Ferdinandowi rakauském. Nazejtří w sněmu přede wším sněmem ho za krále a pána dědičného woleného země české zjewně a konečně wyhłásili. A Te Deum laudamus hned zwonili a zpíwali po wší Praze.

O tom králi a pánu Ferdinandowi była powěst, že jest miłowník sprawedlnosti, maje křiwdu w nenáwisti. A protož mnohým Čechům těžko było o něm słyšeti, zwłáště těm, kterýmž sprawedlnost i wšecken řád dobrý w nelibosti był; ale dobrým, šlechetným a sprawedlnosti žízniwým był welmi wděčný, proto že již nesměli mnozí hławy pozdwihnauti pro přílišnau nesprawedlnost těch, kteříž moc nad nimi měli. Neb jsau byli tomu mnozí přiwykli, aby měli pána takowého, kterýž by jim tak rozkazował, aby činili, kdy by chtěli a co by chtěli beze wší překážky, a aby toliko měł słowo králowské bez moci a bez skutečnosti, jakož pak tím spůsobem země česká příliš hładem sprawedlnosti jest wymořena a zemdlena była. A tak tomuto králi a pánu dał Pan Bůh, aby nesł meč k chwále dobrým a ku potupě lidem neprawým.

Když po wolení krále Ferdinanda na králowstwí české čas se

přibližował, aby k korunowání do země pospíšił: tak se stało, že z Wídně na cestu časem wánočním wyjeł s kněžnau Annau manželkau swau. Ale páni, rytířstwo a města země české, podlé zůstání na sněmu obecném, kterýž sobě byli położili na den nowého léta, když se psáti počało 1527, wyjeli proti němu k Jihławě na pomezí morawské, osoby k tomu wolené ze wšech tří stawůw. A tudíž přísahu učinił králowskau wší zemi w středu čtwrtý den před hromnicemi. Potom w úterý na den sw. Háty, čtwrtý den po hromnicích, do Prahy přinešen jest a přijeł s manželkau swau na hrad Pražský u wečer po západu słunce.

A potom těch dní před korunowáním w pátek na den stołowání sw. Petra, wzešła nesnáz mezi stawy, panským a rytířským, podobná k prwní za krále Ludwika, o nesení před králem při korunowání žezło, jablko złaté a meč. A téhož dne král saud osadił oběma stranám a słyšał je, při kterémž každá strana swau při wysoce líčiła a prowozowała. A wysłyšaw obě strany dostatečně, odłožił jim do jitra. A tak w sobotu král, nechtě, aby se ta wěc meškała prodléwáním dalším, za prostředek poručił oznámiti jim: „aby na ten čas mečem jemu službu při témž korunowání staw rytířský činili skrze osobu, kterauž by z sebe wolili, totiž aby meč před ním nesł, a to aby beze wší ujmy było sprawedlnosti kterézkoli strany; a potom do času sw. Jiří nejprw příštího, že chce mezi nimi sprawedliwým saudem konec učiniti, odłožił."

W neděli pak, na den sw. Matěje apoštoła Božího, był korunowán na hradě Pražském, maje počet wěku swého 25 let. A w pondělí nazejtří potom korunowána jest také kněžna Anna. A podlé toho wyrčení králowského meč před králem a králownau od jednoho z rytířstwa jest nesen. A těch dní při ostatku masopustu na hradě i dole w Praze na náměstí staroměstském turnaj kratochwíl strojił král i honby na Hradčanech. A na tom sněmu położeném na hradě o masopustě král wyzdwihł wšecky zápisy postranné mocně mezi wšemi stawy, ač by byli kteří mezi nimi učiněni.

A na den středopostí, čtwrtý den po zwěstowání Matky Boží, král wyjeł k Morawě a k Slezům o jisté potřeby a aby se též uwázał w ty země náležející k koruně české.

Rozdělení jednoty měst Pražských.

(IV. 23).

Král, jsa pán sprawedliwý, uznamenaw s radami swými, že nikterakž spráwcowé toho města w řád jemu jíti nechtí a že ho z boku rozličnými skoky zajíždějí, a nadto z té jednoty měst Pražských že nic jemu potěšného ani obecného dobrého nahoru wzrostu nemá pro přílišnau pýchu a nepoddanost jich, též jako za krále Ludwika šwakra jeho: i umyslił jim na žádost jich radu obnowiti konšelskau, w obau wšak městech, na starém i na nowém městě, tak, aby jim tu jednotu, w kterauž jsau welmi úfali, zase rozdělił na spůsob prwní w rozdílné práwo; neb bezpochyby to powědění Aristotelesowo, že každá jednospolnost silnější a mocnější býwá, nežli když jest rozdělena, sobě ku paměti přiwodił. A protož sjeł jest dołůw s zámku s množstwím zna-

menitým dwořanůw swých, w středu nazejtří po narození Matky Boží téhož l. 1528, na staroměstskau radnici a dał přísahu skrze pana Adama z Hradce, nejwyššího kancléře králowstwí českého, osobám wybraným podlé usauzení lidského šlechetným. Kdežto z té staré rady nenechał než tři osoby. A nechtě se ještě proti žádnému přísně a mstitedlně postawiti, moha a moc maje to słušně učiniti: wíc rozumem než wášniwau myslí se w tom sprawował, aby raději miłost jeho králowskau nežli zůřiwost wšickni cítili a sobě wážili, bez złého užíwání, a jej aby takowými barwami fałešnými wíc nechłácholili. A tak tudy někteří drakowé silní pro pýchu dołůw hodně strčeni jsau, aby poznali, že mají krále pána swého a nadto wýše Boha nebeského nad sebau mocnějšího, nežli jsau oni.

To dokonaw w starém městě, jeł jest na nowé město na druhau radnici. A ti měšťané toho města wyšli proti němu poctiwě u welikém počtu do ulice s praporci, wítajíce ho a chwálíce Boha s zpíwáním, že je má od těch silných hławáčůw staroměstských, jistých některých půwodůw rozličného złého, wytrhnauti, přiznáwajíce se wšickni hłasitě, že žádným jiným člowěkem nechtí se sprawowati nežli Jeho Miłostí Králowskau. Potom učinił tu též, že jest dał přísahu na konšelstwí osobám hodným a pokojným k tomu wybraným.

Takowého rozdwojení nic nebyli wděčni mnozí staroměštští; neb jim jich korauhew již klesała. A když o tom prwé přezwěděli, co se má státi: wysłali z sebe téhož dne ráno k králi weliký počet měšťanůw, žádajíce, jako by to neustupně míti chtěli, aby jim tau jednotau nehýbał, twrdíce, že obec wšecka při ní stojí a státi míní. Dáno jim za odpowěd: že tak král míti chce, aby była dwoje rada a dwoje práwo, jako prwé býwało, a že jim wěří, že se w tom posłušně zachowají, jako na wěrné poddané słuší. Přitom jim rozkázał čísti nález krále Władisława, aby na budaucí časy nestáli o takowau jednotu těch měst. A tu on potwrdił toho nálezu, přidaw k tomu: „Jestliže by to kdo jednał aneb se přimłauwał k té jednotě, aby takowý statek a hrdło ztratił; než že chce k prwnímu spůsobu přiwésti obě města.” Jakož se tak stało. A tehdáž hned processí, kterauž jsau sobě kněží Pražští každého roku dne památného té jednoty byli założili, zmizeła jim a pominuła.

Ta jednota, kterauž jsau sobě bez wůle králowské upewňowali, mohła by była státi a snad by i král k ní powoliti mohł, kdy by jí byli k tomu konci tím úmyslem rozumně a řádně užíwali, tak jakž příčiny słušné k tomu spojení je wedły, totiž kdy by w tom neobmýšleli než dobré, poctiwé a užitečné krále pána swého i toho města; a kteříž jsau rozdíłowé a různice někdy weliké s kysełostmi o mnohé wěci mezi nimi w obau městech wznikały, aby to přestało, tak aby byli jako jeden člowěk za obywatele jednoho města učiněni. Ale poněwadž jsau zle a neřádně té jednoty užíwali, s ublížením králům pánům swým, a zwłáště že jsau tu bauřku tuto wypsanau swéwolně a pyšně zdwihli proti swým społuměšťanům nesprawedliwě a lstiwě, w síłu a moc swau již úfajíce a naposledy proti králi pánu swému, předešłému i nynějšímu, často odporně se stawějíce, jako by se jim zprotiwiti chtěli, k žádnému srownání přátelskému powolni se dáti nechtěli naleznauti, ale na swé přílišné pýše neustupně stáli, pro kte-

rauž nejwíce tu jednotu zmrhali: protož, čehož jsau hledali, to jsau nalezli. A to šło wše třmi neb čtyřmi osobami hławatějšími a nejwíc Paškem, kteříž jsau sobě tu obec obojího města w uzdu pojali, že již nesměli hław swých wolně pozdwihnauti bez jich wůle. A tím jsauce příliš mysli pozdwížené, wysłali, jakož dotčeno jest, k králi z sebe téhož dne weliký počet měšťanůw s pyšným poselstwím, s pohrůžkami, s křiwau řečí smíšeným, prawíce: že obec wšecka při té jednotě stojí a státi míní. Ješto, když na nowém městě přísaha była dáwána osobám, tehdy s welikau radostí začali sobě obec wšecka Te Deum laudamus, jichžto było społu wíc než na tři tisíce, podlé zpráwy. A protož to poselstwí nepotkało se s skutkem. A od toho dne mnohem wětší díł lidí netoliko w nowém i w starém městě s potěšením znowu na nohy se postawili a z těžkých paut se dobýwali, chwálíce Boha, že již jsau zase k swobodě prwní nawráceni, aby sami s sebau i také s přáteły miłými mohli rozmłauwati, słožíce s sebe prwní bázeň.

A naposledy nowoměstští začali sobě píseň tuto:

Wesełýť nám den nastał,
W němž císař Kareł z mrtwých wstał atd.

při přítomnosti ještě králowské ku potěšení jemu. I z té příčiny, pro uwarowání budaucího horšího, král neobrátiw se na ty ani ještě na mnohem znamenitější pohrůžky s krwe prolewáním, od jednoho mocného słuhy jich k králi wynešené, tu jednotu jest jim zdwihł a w nic obrátił mocí swau na budaucí časy. A ti drakowé silní, a jeden z nich nejsilnější, jsau setříni s swau pýchau. A tak to spiknutí jest roztrháno, ne jedno ale několikero. Budiž z toho Pán Bůh pochwálen, kterýž jest předïwný w skutcích swých: časem zarmucuje a časem obweseluje swé wěrné!

XIX.

Brikcí z Zlicka[1]).

Rodiště Brikcího jest Kauřim, hlawní dle powěsti místo starodáwného Zlicka, kteréžto jméno, když léta 1529 byl powýšen do stawu wládyckého, za predikát přijal. Studia swá konal na universitě Pražské; tu l. 1508 stal se bakalářem, l. 1513 mistrem swobodných umění a potom professorem. L. 1518, když staré a nowé město Pražské w jednotu byly uwedeny, wywolen do společné rady obecní i Brikcí, w kterémžto úřadu až do l. 1524 setrwal, stoje w tehdejším boji stran při straně Hlawsy z Liboslawě proti Paškowi z Wratu.

[1]) Tak píše Hájek w předmluwě, patrně prawým spůsobem.

L. 1521 žádal král Ludwik pomoci ze zemí swých proti Turku, kterýž wtrhl do Uher, i wyprawen w Září lidu počet znamenitý, we kterémž Pražany wedl Brikcí; ale nedojewše do Uher, wrátili se, neb jim oznámeno bylo, že císař turecký z Uher wyjel a že nepřítele není. W Srpnu 1524 podařilo se straně Paškowě zmocniti se wlády neobmezené w Praze. Hlawsa, Brikcí a jiní přátelé jejich wzati jsau nejprwé u wězení a pak wypowěděni z města. Strana wypowěděná wšemožně usilowala, aby mohla zpět do Prahy. W Listopadu 1525 jeli Hlawsa s Brikcím do Budína ku králi Ludwikowi i wymohli rozkaz králowský, dle něhož měli zase býti přijati do obce. Oba wrátili se w Březnu do Kutné hory, kdež se na čas wyhnanstwí swého byli usadili: ale Pašek směl wzdorowati zřetedlné wůli králowě. I nezměnil se staw wěcí prwé, až Ferdinand wypowězených do města přijíti poručil (1527), a když obec se tomu protiwowala, zrušiw jednotu měst Pražských, násilnému panstwí Paškowu konec učinil (1528). Brikcí stal se pak písařem saudu komorního a později sekretářem úřadu hejtmanského. Zemřel dne 16. Listopadu 1543. Za swého wyhnanstwí sestawil práwa městská, kteráž císaři Ferdinandowi I. připsána a l. 1536 wytištěna byla w Litomyšli. L. 1540 wydal Sententias philosophicas t. j. naučení mudrcůw o sprawowání a saudech lidských. Mezi muži, ježto Hájka z Libočan k sepsání kroniky české nejwíce powzbudili a jemu we sbírání pramenůw radni a pomocni byli, nejčinnější a nejhorliwější byl Brikcí, kterýž dílo Hájkowo i předmluwau (1541) opatřil. L. 1542 wydal Miličowy knížky o zarmauceních welikých církwe swaté.

Z naučení mudrcůw.

Smyslowé mudrcůw, odkudžto i práwa pošla jsau, k spráwě konšelské welmi potřební.

Spráwcem jsau tebe ustanowili: nechtěj se wywyšowati, budiž jedním mezi nimi jakožto jeden z nich, péči o nich měj a rozwažuj, které wěci jsau poddaným užitečné.

Čím wětším jsi, tím sebe wíce we wšem ponižuj.

Sprawujících weliká jest moc.

Saudce, nepráwě saudě, zaslauží wšeho zlého.

Počátek úmyslu swého dlauho rozwažuj.

Po wyhledání saudu milostiwost následowati má.

Neníť tu podezření, kterého saudce není prodajné slyšení.

Prwní sprawedlnost jest, aby od sebe spráwce začínal, proto, aby se poddaní jeho ostaychali, poněwadž by ho sobě podobného nalézti nemohli.

Obžałowaný nižádné se winy neobáwá, kdyžto poznáwá, an takowúž winu saudce má.

Kdožkoli co ustanowí, an toho druhá strana neslyší, by pak sprawedliwú wěc uložił, wšak proto za sprawedliwého nikdá držán nebude.

Saudce, kterýž kazí nešlechetnosti příčiny, poznán býwá, že jest służebník Boží: ale kterýž zanedbáwá, nepřítelem jest Božím.

Tuť býwají prawí saudowé, kdež saudce nesužují nižádní strachowé.

Saudce neprawý od prosby chudého ucho swé odwrací; jsa nakažený dary, zastáwá nesprawedliwú při.

Sprawedlnost jest králowna wšech ctností, a wšak to jest najsprawedliwěji, odpłaty za sprawedlnost nehledati.

Když práwa mlčí, hříchowé nemohú mlčeti.

Práwa obecní jistá jsau lidského žiwota potěšení, mocných uzda, nemocných pomoc.

Bez sprawedlnosti nemožné jest w městě přebýwání.

Mnoho přemayšlej o tom, co máš młuwiti, aby snad potom młuwě nemohł toho odwołati.

W saudu nikdá bez miłosrdenstwí nesedáwej.

Řeč marná jest marného swědomí duowod.

Božská pomoc pomáhá těm, kdož křiwdu trpí.

Což s sebau lidé młuwí, nežádaj nikdá wěděti a, což k tobě nenáleží, nechtěj se nato wyptáwati.

Za sprawedliwost žádné odpłaty neočekáwaj.

Zjewujeť na se zlý skutek, kdož před saudem utíká.

O złau příhodu cizí úst swých nechtěj poškwrňowati.

Prohřešení těch, kteříž sauzeni býti mají, i po znameních se poznáwají.

Bezpečněji jest małými penězy něco obdržeti, nežli w pochybný saud se wydati.

Ten musí pykati, kdo kwapí súditi.

U chudého jako i bohatého při rozwažuj a ne osobu.

Dobrotiwost i také złobiwost w saudu błúdícího činí člowěka.

Swých skutkuow žádný při jiném podobných netupí; nebo přirození jest lidské mysli, že toho nechce tak mstíti, w čem se zná sama wystúpiti.

Komuž jest sprawedlnost poručena, toho złými skutky powěst nemá býti zhyzděna; jináč od něho nemuož se žádati, čehož se uznáwá při něm nebýti.

Truchliwá i jako jatá jsau pod porušeným saudcem práwa.

Obecní miłost z toho se zapaluje, když wywýšenost spráwce mírností a obyčeji sprawedliwými lid sobě nachýlený činí.

Protiwníkuom twým, kteříž by sic dobří byli, w tom, což do sebe poctiwého mají, nemáš utrhowati, a též přátel twých, což by do sebe złého měli, nemáš chwáliti; a tak jednoho každého, nepatře k osobě ale patře k wěci, máš súditi.

Trpěti nesprawedlnost, auraz nésti jest.

Słáwa králowstwí jest, když by se wyhledali saudce wýborní.

My proto jsme spráwce a práwa od starších našich přijali, aby

nižádný nebył sám mstitelem swé bolesti a častými waystupky sobě aby se neopłacowali.

Jako ze wšech zwířat člowěk jest wýborné a dokonałé, užíwaje práwa: tak zase člowěk najhorší zwíře jest, od práwa a od sprawedlnosti oddělené.

Nikdá nemuož býti sprawedliwým, kdo jest błáznowý, ani také kdo muož býti múdrý, kdožkoli jest nesprawedliwý.

Přísnější buď saudem než řečí, žiwotem než twáří.

Ten práwě žiwot lidský jest, kterýž pořádem práwa se sprawuje; neb howadský spuosob jest, jak se trefí, žiwu býti, kterážto když na ně lícejí, žádné opatrnosti nemají.

Žádného proti sprawedlnosti nezastáwaj w saudu.

Nechť tebe nečiní pyšného poctiwost, ale ať přewyšuje pokora auřadnú powýšenost; neb kdež bude pokora, tuť bude múdrost a, kde paycha, tu baywá potupowání.

Tím wíce hleď býti pokorau zřetedlným, čím wíce jsi wysokostí auřadu powýšeným.

Práwa, kteréhož jsi duostojenstwím dosahł, střídmě užíwej.

Wystříhaj se poctiwostí, kterýchž by bez hříchu nemohł obdržeti.

Wšecky wěci, kteréž wyhledáwáš, sprawedliwě rozsúditi máš.

Jest welmi nebezpečné, někoho súditi wšetečně.

Hleď tak jiným miłostiw býti, jak by sám chtěł, ať by tobě miłostiwi byli. A tak jiné suď, jak by sám sauzen býti chtěł.

Nepokaušej se lidským saudem potupowati to, čehož jest Buoh swému pozuostawił rozeznání.

Zhrzej dary, ať se skrze ně sprawedlnost neruší.

Podobný jest, kdož ke złému powolí tomu, kdož to złé činí.

Aby twá mysl była múdrá, trojího času šetřiti má: na minułé wěci pamatowati, přítomné słušně říditi a ku potomním budúcím prohlédati.

Sprawedlnost jest náchylnost mysli, aby, šetře užitku obecního, jednomu každému udělił, což jest jeho.

Saud, kterýž jiným ukłádáš, tentýž sám trpěti budeš; nebo tím saudem sauzen budeš, jakým jiné rozsuzuješ.

Z sprawedliwého saudu časného úžitku nehledaj a włožené na se péče s pokorau snášej.

Přípis králi Ferdinandowi I. při práwech městských.

K welikému lidskému podiwení jistě jest, najmiłostiwější králi, tak weliká a snažná o obecné dobré, netoliko swětské ale i duchowní, WKMti pilnost a péče a na wšecky strany zření w tom we wšem, což netoliko těmto králowstwiem WKMti poddaným, ale což by wší říši křesťanské k dobrému, ku pokoji a k rozmnožení słaužiti a hoditi se mohło, ješto takowá jistě wěc bez zřetedlného a zwłáštnieho daru miłosti a múdrosti od Pána Boha wšemohúcího při WKMti býti nemuož. Čehož důwod i ten jest: neb powinnost důstojenstwie králowského, jakož Isokrates mudřec králi Nikoklesowi wypsał, ta jest, že o to král každý péči mieti má, aby králowstwie swé ku pádu neb neřádu náchylné wyzdwihł, aneb w dobrém spůsobu zastížené zachował, anebo z małého i nízkého wětší a chwalitebnější učinił. A Justi-

nianus ciesař přidáwá wěc králóm náležící, aby krajina, kterúž sprawují, w pokoji ostřiehána a zachowána była. Ješto to wše widíme i tomu wšickni rozumíme, že při WKMti obmyšlowánie jest. Nýbrž i z toho se poznáwá, že WKMt znamenaje, že žádné králowstwie bez sprawedliwosti w pokoji zachowáno býti nemuož pro křiwdy a útisky i jiné těžkosti mezi lidmi případné, a že králowská moc z mocnosti práw pochop má, a na wětším díle sprawowání poddaných na práwu sprawedliwém že záleží, a že jsau práwa lidská útočiště, naděje a potěšení, mdłých pomoc a mocných uzda, čímžto každá krajina najwiece stojí a pokoj se w ní a sprawedliwost drží: i ráčiła jest WKMt hned brzo po korunowání swém w tomto králowstwí práwy a řády toto králowstwie opatřiti, i při naprawowání práw osobau swau se pány a władykami králowstwie tohoto seděti. Nynie pak teď, maje péči o stawu městském, poněwadž w žádné obci bez práwa nemožné jest přebýwati: ráčiła jest i práwa městóm náležitá, jimiž se w tomto králowstwí na wětším díle sprawují, dopustiti imprimowati a nato majestát dáti, aby se lidé tudy wěděli čím sprawowati, złého a nesprawedliwého wystříci a dobrého i sprawedlnosti se přídržeti, a aby žádný mimo řád práwa nebył sám mstitelem swé těžkosti. Neb mudrci píší, že národ neb město bez práwa jest jako łodí bez wesła a těło bez duše, nebo kdež práwa mlčie, hříchowé mlčeti nemohau, a jinde, že ten práwě žiwot lidský jest, kterýž se práwem sprawuje, kdežto zlí strachem trestáni a dobří pomocí práwa lepšími býwají. A poněwadž pak takowá potřeba a úžitek jest práw, tehdy práwa wšem wůbec i každému uměti a mieti jest potřebné. Nebo práwo zatajené jest lidem osidło skryté. A protož staří, jakž historý swědčí, na tabulích napsaná lidem wůbec zjewně přibíjeli. A proč brž tajiti by se to měło, což wšem obecně wěděti náleží? Neb słušeło-li je prwé každému přepisowati, takéť je imprimowati słuší. Ano sám rozum ukazuje, že nesmyslná jest wěc přebýwati w městě a neznati jich řádu a práwa, čím jest on jinému a čím zase jiný jemu powinen, a též kterým práwem z křiwdy by sobě pomoci a čest, hrdło neb statek obhájiti mohł, a také kterým práwem jiným by škoditi neměł. A tak práwo bude k obcowání mezi lidmi učiněno a jedno znamenité a potřebné umění, kteréž jiná umění ozdobuje. Neb takměř každého dne příhody přicházejí, kteréž rozumem a sprawedliwým práwem sprawiti se musejí.

A z toho jest swětle znáti, ačkoli wšem práwo uměti potřebí jest, awšak jako zákon kněžím tak práwo konšelóm jakožto nějaké prawidło a obecná k sprawowání řehola, najwiece uměti a wždycky je w paměti mieti náleží.

A protož, najmiłostiwější králi, já což teď tu chwálím, k tomu jsem był mysl swú přiłožił a práwa tato městská obecná z łatiny do češtiny nemałý čas, za onoho newinného neštěstí mého, nemaje co činiti, nad tiem sedě s pilností jsem wyłožił, zřídił a sregistrował. To teď WKMti jakožto práw wšech wrchnímu obhájci, kterémuž přední a najwětší péče práw býti má, a zwłašť pak, poněwadž jste WKMt těch práw wůbec k wyhłášení a imprimowání miłostiwé swé powolení dáti ráčili: já jakožto służebník pánu swému miłostiwému, z čížto přízně a miłosti jsem to, což a čím učiněn jsem, dedikuji, připisuji, přiwłastňuji, daruji a jako konsekruji, abyste WKMt, kterýž toho příčinú

býti račíte, proti neupřímným lidem týchž práw obhájce a mým pánem miłostiwým býti račili.

Protož, cožkoli toto a jakákoli práce má jest, by pak se co w nedostatku, což lidem włastní wěc jest, našło, což by se neměło najíti: já wěřím i zato prosím, poněwadž jsem to podlé možnosti swé, naděje se w tom poddaných WKMti úžitku a prospěchu, učinił dobrým úmysłem, — kterýž i od Pána Boha zawržen nebýwá, — že to také ode mne poníženého służebníka swého miłostiwú wděčností přijíti a w dobré obrátiti račíte. Dajž se WKMti Pán Buoh wšemohúcí po wšecky časy dobře a zdrawě na těle na duši míti, a w králowání a we wšem sprawowání i jednání a té pilnosti ten prospěch, aby se WKMti wšudy a při wšech wěcech podlé žádosti a přání WKMti šťastně a prospěšně dáło ku potěšení a k odpłatě budúcí, předkem WKMti i wšem poddaným WKMti k úžitku.

XX.

Nejmenowaný Františkán.

Žil ještě w polowici XVI. století, ale byl tehdá již stařec wěkem sešlý; paměť i spůsob češtiny jeho daleko sahaly nazpět do sloletí XV. K žádosti Jindřicha ze Šwamberka a na Zwíkowě sepsal mu charakteristiku praděda jeho, Bohuslawa ze Šwamberka, jednoho z nejpamátnějších Čechůw druhé polowice XV. století, a báby Majdaleny z Šellenberka, manželky Krištofa ze Šwamberka. „A tyto wěci sem já WMti přiřekł sepsati“, dí ku konci, „a tomu sem již dosti učinił a o jiném newím; neb i tato małá wěc mi s těžkostí přijde w mé starosti. A již znám, že wšecken mdlím a odnikud nižádného posilnění nemám; a newím, kterak miłý Buoh ráčił to na mé osobě učiniti, že wždy mnějí, hledíc na osobu, že bych mocnější a silnější měł býti než jsem. Ale již srdečná bolest mne často nadpadá, že leckdes omdlím a po chwíli okřeji; i bojím se, že někdy jako swíce uhasnu.“ Mimo tyto dwě charakteristiky, které w Čas. Č. M. 1830 tištěny jsau, zanechal týž spisowatel ještě dwa spisy, jeden: „o chwałách swaté panny Kateřiny“, druhý pod titulem: „Naučení, může-li býti kaupení płatu bez hříchu a bez lichwy.“

Pan Bohusław z Šwamberka.

Pan Bohusław był rodu Šwamberského, muž słušné wýsosti, wšecken hnátowitý a w ramenách a w plecech rozšířený, prsí wysazených a silných, w obličeji přísný a w zezření hrozný, własów šediwých, w řeči skrowný a wšak prawdomłuwný, w slibu wěrný a

drželiwý. Tak sem jeho wyznamenał, když jsem několikrát s ním był. Dobrým był miłostiwý, ale złým hrozný a mstitedlný; w odění był statečný a wítězstwie žádostiwý; mnohým był strašný a hrozný, a zwłáště kacířóm; neb jest był prawé kładiwo na kacíře. Jednoho času těžce se był rozstonał, i dał se oholiti a, upokořiw se Pánu Bohu, wstěhował se do Plzně, aby tam pilněji Pánu Bohu słúžił, nemaje takowého roztrženie jako na zámcích; a tu pobył nemnoho, dáwaje swaté ałmužny. Ale potom mnozí lidé urození, když do Plzně přijeli, wšichni ho nawštěwowali a netoliko roztrženie jemu činili, ale také u welikú útratu jeho přiwedli. A protož se odtud wystěhował a na zámcích swých jako prwé přebýwał; a wšak ani w tom nebył bez úštipkuo mezi lidmi, jakož obyčej lidský jest, že podlé nakaženého swého přirozenie i dobré obrátí we złé a každý, w čem sám jest, i do jiných má domněnie a tak saudí. Ale muž w swé ctnosti trwałý a stałý netbał na lidské řeči, znaje dobře, že słowa s wětrem pominú a hřích jím wždy zuostane, a což dobrého kdo dobrým úmysłem učiní, za to od Boha odpłatu wezme. A jakož jest přísłowí, že kdo není wěrný Bohu, nebude wěrný ani člowěku: tento pak pán, poněwadž był stałý u wíře křesťanské, tím słauže Bohu, był stałý u wěrnosti królowské, tím słauže člowěku. Neb když král uherský Matyáš náwodem a radú některých zrádcí z Čech (jakož někteří z nich byli čtwrceni) úkład nebo pikel účinił o králi českém Władisławowi a již drahně zámków měł w Čechách: rozličnými chytrostmi a podwody šeł na pána Šwamberka Bohusława, aby k též zradě powolił a některého zámku postúpił jemu, aby tudy dokonał, co jest umínił; i nemoha nižádnú łahodnú řečí ani sliby jeho od wěrnosti odwésti, protož takowú lest na něm uložił, aby pozwali jeho do Budějowic a tu aby ho jali a do Budína přiwezli. A tak se jest stało, že jeł do Budějowic, a tu był jat a nesen do Uher. Tu nižádného neměł s sebú než jednoho wěrného służebníka, který pilně wše znamenał, co mu se dáło tu. Pak było známo králi i wšemu królowstwí, že ten rytíř statečný pro tu stałú wíru a wěrnú stałost netoliko hład, žízeň, wězenie a jiné nehody trpěł, ale také chtěł natom umříti. Neb był psał do Čech na swé zámky wšem úředníkóm, aby zámków pilni byli a žádného nepúštěli, a by pak listowé jménem jeho složení přišli, aby jim newěřili a jednoho haléře aby za něho nedáwali. A tak w tom wězení był až do toho času, když se społu sjeli král český s uherským w Ołomúci a tu se smłuwili a o některá města tu odměnu brali; a on w tom také był propuštěn. Znał je dobře, že jest lépe pro prawdu muky podstaupiti, než pro lest a zrádu k statku a zboží přijíti, a lépe se ctí nětco swého ztratiti a méně míti, než beze cti mnoho pokładów dosáhnúti. A tak on při cti, při zdrawí, při statku zuostał a, trpě pro sprawedlnost, w nebi odpłaty neztratił. A kohož miłý Buoh chce sobě míti, wždy dopustí na něho wíce neštěstie nežli štěstie. Též i na tohoto swého wěrného dopúštěł mnoho neštěstí. Pan Bohusław, učiniw wšecko před smrtí, což słušie na wěrného křesťana při wšech swátostech, skonał wšecku práci a odšeł, opustiw swět, a pochowán jest podlé předków swých na Boru. Dajž jim miłý Buoh wěčné odpočíwánie mezi swatými swými. Amen.

XXI.

Mikuláš Černobýl (Artemisius).

Narodil se w Žatci l. 1495. Studia wyšší konal we Wittenberku, kdež l. 1518 dosáhl hodnosti mistrské. Nawrátiw se do otčiny, zanášel se wyučowáním mládeže, za nedlauho wšak wstaupil we službu rodinné swé obce. Nejprwé se stal písařem, později wolen za konšela (senatora) a primasa. Jan Rosin, který památku Černobýlowu dlauhau básní latinskau oslawil, welebí jej pro přísné šetření sprawedlnosti, pro ochraňowání wdow a sirotkůw, pro horliwau snažnost o dobré obecní. Dle swědectwí Weleslawínowa byl muž wýmluwný, zrostu wysokého a spanilého. Zpauru luzy Žatecké proti Židům wýmluwností swau bez krwe prolévání přitlumil. Když koruna česká po nešťastném zahynutí krále Ludwika u Moháče osiřela a stawowé čeští o nowého krále sněm položili, zwolen byl Černobýl mezi oněch osm osob ze stawu městského, kteří spolu se pány a rytíři k též wěci obranými rozjímati měli, kdo by za krále měl přijat býti. I přijat byl Ferdinand I. arcikníže rakauský, manžel Anny sestry krále Ludwikowy. Do poselstwí k nowému králi do Wídně wyprawenému wzat byl i Černobýl. Později až do l. 1547 jméno jeho w dějinách weřejných newyniká; zanášel se kromě úřadu pracemi slowesnými. L. 1538 sepsal dílo historické neznámého nyní obsahu. W též asi době složil „Zpráwu pánům, kterak statek swůj a úředníky swé říditi, též také úředník kterak se jedenkaždý při swém úřadě zachowati má.“ Spis tento k wytištění přišel teprwé l. 1587 skrze A. z Weleslawína. Starší léta Černobýlowa ztrpčena byla wypowězením z země, které naň listem králowským z příčin nedosti známých w létě 1547 wzloženo bylo. Brzo wšak dosáhl milosti králowy zase; neboť již l. 1549 opět jej spatřujeme na sněmu mezi osobami z kraje Žateckého. Zemřel w rodišti swém dne 14. Února 1556.

Spráwa pánu.

Předně každý pán má míti čistú dobrú wesełau mysl a swú kratochwíl wésti a kwasy swé s dobrými lidmi. Swým pak časem má na obecné dobré mysliti, o zemskau wěc se raditi, krále pána swého dobré wěci obmeyšleti, pokoj dobrý jednati, hněwy, swáry krotiti, lidi mířiti a ze złého k dobrému wésti.

Má pán býti schopný k słyšení, ale zpozdiłý a nesnadný k uwěření: a což kde usłyší, aby to prwé s pilností rozwážił, prawda-li

při té řeči čili kłam, aneb škodí-li komu a co obmýšlí, není-li ten, kdož młuwí, pochlebník. Nebo každý pochlebník jest škůdce panský a podobný býwá k kocauru, kterýž s předu líže a s zadu drápe. Těch a takowých mají se páni warowati a od swých dworůw je jako zhaubce preč hnáti.

Słuší také pánu, aby nebył k swým słužebníkům a k swým lidem příliš twrdý; než we wšech wěcech aby míru zachowáwał a, což na něm jest, se wšemi pokoj měł, přílišného hněwu nedada zřetedlně na sobě znáti. Nebo maudrému náleží, jakž to i u Pythagory mudrce shledáno, že učedlníci jeho nikdá na něm žádného hněwu poznati nemohli. Nebo weliká jest wěc nedati se hněwu přemoci ani nad sebau panowati, poněwadž hněw jest žádost pomsty i wšeho złého. A protož, když se pán koli rozhněwá, má hněw swůj ihned skrotiti a potom to rozwážiti, weliká-li čili małá příčina hněwu jeho była.

Má také každý pán býti miłosrdný a jako patsýř a spráwce stáda lidí swých s pilností opatrowati, nedati jim zaháleti, k robotnému žiwotu wésti a ke wší poddanosti. Sám také má nejprwé hledati králowstwí Božího a chwáły jeho, a tak ráčí mu Pán Buoh dáti pomoc we wšech wěcech.

Každý pán má s rozmysłem odpowědi rozumné dáwati jednomu každému, chudému i bohatému; a což komu přiřkne aneb slíbí, již toho aby neměnił pro nižádnau wěc. By mu pak to potom i protimyslné było, splň, aby nebył podezřełý w slibu nalezen. Neb lépe jest nic nepřiříkati a neslibowati, kdy by nemínił učiniti neb dáti, nežli mnoho přiřknauti a neplniti.

A jakaužkoli wěc má pán před sebau, hleď ji prwé bedliwě s radau swau uwážiti, k jakému ji konci přiwésti muože, aby toho potom neželeł. A protož má o to s pilností jednati, aby sobě upřímné dobré zachowałé lidi k radě zřídił, kteříž by, widauce a znajíce na pánu nětco nesłušného, pěknými rozumnými řečmi a příkłady starých mudrcůw pána od toho odwedli a naprawili.

Słuší také každému pánu střídmost w jídle a w pití zachowati.

Maje již pán dobré rozumné a zachowałé úředníky, poruč jednomu každému podlé powahy jeho, co, pokud a jak sprawowati má s pilností, aby jeden každý, což mu náleží, opatrował a pánu nic jiného nemłuwił, neprawił a nežałował, než samu toliko prawdu wždycky oznamował.

Též s jedním každým úředníkem aby se častý počet děłał a wyšší k nižším aby dohlédali, což uznají škodného, to aby jim ukazowali a słowy je naprawowali.

XXII.

Wáclaw Hájek z Libočan.

Nemnoho jest spisowatelůw, jichž jméno by tak obecně było známo jako Hájkowo. Až po Dobnera, kterýž kroniku jeho důkladnau kritikau probral a, co w ní báječného, odmísil,

pokládán býwal Hájek za wzor historika českého, ačkoliw již za starší doby nejedni se nalezli, ježto jej prawě oceniti uměli. Pohnútky k osnowě bájek, jimiž od Hájka jmenowitě nejstarší wěk český jest protkán, nejtrefněji wyswětluje Daniel Adam z Weleslawína, řka, že, přimísil-li Hájek do kroniky české básniwé a neužitečné rozpráwky, towaryše w tom má neposledního jména historiky řecké i latinské Diodora, Herodota a Livia. I není pochyby, že Hájek ke příkladům takowým, zwláště k Liviowi, zření měl. Jakkoliw pak mnoho přemnoho nepodstatného do díla swého přijal, té mu wšak nikdo záslnhy neodepře, že hlawně skrze ně zachowalo a rozmohlo se zalíbení, jež lid český w dějinách domácích má. Též co wzdělatele prosy dějeprawné Hájka si wážiti sluší.

Hájek pocházel z rodu wládyckého. Oddaw se na kněžstwí, byl po šest let kaplanem w Tetíně, odkudž se dostal za kazatele ke sw. Tomáši w Praze. W tomto úřadě jsa postawen, přistaupil ke skládání kroniky české. Powěsť, že by Kuthen zamýšlel sepsati historii w duchu katolíkům protiwném, dala příčinu některým pánům, jmenowitě Jindř. Berkowi z Dubé nejw. sudímu, Petru Bohdaneckému z Hodkowic a M. Brikcímu z Zlicka, že Hájka, jakož schopnost a náklonnost k dílu takowému ukazowal, aby paměti o minulosti české w hromadu snesl, ponukli a we sbírání pramenůw wšelijak jemu pomáhali. Hájek l. 1534 psáti začal a w prodlení šesti let dílo swé dokonal. Ferdinand I. k prohlédnutí jeho ustanowil tři pány: Jana st. z Lobkowic, Jana Hodějowského a Heřmana Sedleckého z Dubu. Sotwa ale tisk byl dokončen, potkaly kroniku dwě nehody. Strašný požár l. 1541 2. Čerwna, kterým jmenowitě i staré dsky zemské zničeny byly, zhubil nemalau čásť dotištěných exemplářůw; nakladatel pak, Halaš z Radimowic, pletichami strany pod obojí přiweden byl k tomu, že wýtisky z ohně uchráněné wydati se zpěčowal. Teprwé po delším ostauzení nálezem saudu zemského Hájkowi za práwo dáno. L. 1541 wydal Hájek popsání onoho nešťastného ohně, l. 1543 biblí zlatau A. de Rampigolis. Ze starých rukopisůw spořádal a co do jazyka oprawil Solferna, jejž 1553 wydal Sixt z Ottersdorfa. L. 1547 wyplnilo se dáwné přání jeho: bylť přijat do kapitoly staroboleslawské, kdež w brzce se stal děkanem a proboštem. Pozdní swá leta ztráwil opět w Praze a sice w klášteře panenském u sw. Anny (nynější tiskárně Haasowské), kdež posledního dne se dožil (19. Března 1553). Pochowán jest w kapli kostela klášterského.

Kronika Hájkowa wyšla po druhé l. 1819 nákladem J. F. ryt. z Schönfeldu. Překlad německý od Jana Sandela dočkal se trojího wydaní: 1596 w Praze, 1697 w Normberku a 1718 w Lipsku.

Z kroniky české.

Horymíř.

Někteří z wládyk sjeli jsau se k knížeti Křezomysłowi, předkládajíce jemu weliký nedostatek chlebůw w té zemi, kterýž nepřišeł odjinud než z toho, že se mnozí po stříbru a złatu, jeho pod zemí hledajíce, obrátili a polí orati že zanedbáwají. I žádali jsú knížete, aby wšem kowkopům přikázał toho díła a zwłáště około Příbrami a Jiłowého, Písku a Sušice zanechati. Kníže, wysłyšaw žádost swých poddaných, powěďał, že to chce rád učiniti; ale po jich odjezdu, rozwážiw, že ten nedostatek chlebůw jeho osobě není welmi na škodu, hład ten že se jeho máło dotýká, také přílišnau žádostí złata a stříbra jsa weden, žádost swých włádyk dał w zapomenutí. Kteříž očekáwajíce, skůro-li kníže swé přiřčení skutkem wyplní, nemáło teskłiwi byli, a zwłáště Horymíř, muž statečný a welmi opatrný, kterýž měł swé sedění mezi městem Beraunem a Příbramí pod horami, jenž słowau Ausiny, na hradě řečeném Neumětel, a ten był toho najwětší půwod, aby chlebůw nebył nedostatek a díła podzemní zastawena i přetržena aby była.

Když to, co se jednało roku předešłého na Wyšehradě, od kowkopůw zwědíno było, a že jest Horymíř Neumětelský najwětší toho, aby na horách złatých a stříbrných děłáno nebyło, půwod był, wzali k němu welikú nechuť. Času toho jarního społu jsú se sešli, mezi sebú rozważujíc, kterak by pomstu nad Horymířem učinili. Někteří jej zabíti chtěli, jiní radili, aby jej jmúce, chléb jemu do úst cpali, až by jej tím chlebem zadáwili. Po mnohém rokowání natom zůstali, aby naň mocně táhli a jej jali. Horymíře, kterýž se také rozličnými wěštbami sprawował, takowá wěc tajna nebyła. Uhlédaw zdaleka, ano nemałý počet kowkopůw k jeho hradu se přibližuje, wsedł na swůj přerychłý kůň, kterémuž říkał Šemík, a ujeł před nimi. Tu oni, uhlédawše, že Horymíř utíká, rychle k jeho dworu pospíšili a tu hned braby, jinak stohy obilné, rozmetali a, což najwíce mohli snopůw unésti, to pobrali a ostatek ohněm spálili, prawíce: Poněwadž se jest Horymíř bál hładu, nechť jej trpí. Když jsau pak oni odešli, Horymíř se zase nawrátił, o to na každý den smayšleje, aby nad těmi kowkopy swými žháři pomstu učinił. Uhlédaw čas příhodný, w jednu noc wsedł na swůj kůň, welmi rychle do Příbrami přijeł a kowkopům jich baudy i domy spálił, a kteréž nalezł, ty mečem zbił a doły jich s swými pomocníky, duchy nočními, zawáleł. A toho dne ranním jitrem před knížetem se, jako by o tom nic neweděł, na Wyšehradě postawił. Kowkopowé knížecí hned bez odtahůw posłali, żalujíce na Horymíře, a přitom žádali, aby kníže, sbera lid na rychłost, posłał jej k Neuměteli a tu aby Horymíře pro takowý skutek jíti kázał. Křezomysł, maje Horymíře při sobě, optał se jeho, proč jest takowau jemu škodu

a protimyslnost zúmyslnau učiniti směł? Kterýž odpowěděł: Ctný kníže, co tito oznamují a žalují, wšak to není k prawdě podobné, a to w tom: Že bych já oné noci před wčerejším dnem minułé mezi Příbramí a Lázem měł několik osob zabíti, kterakž bych já to sám mohł učiniti? Druhé, že bych dołůw mnoho stříbrných zametał a welikým kamením zawáleł, rozważ, prosím, mohł-li jsem já to swú osobau wšecko za jednu noc uděłati? Nadto pak, poněwadž ty jsi sám mne hned po té noci welmi ráno před sebau widěł, jestli to prawda, toho powaž, co oni o mne młuwí.

Křezomysł kníže, żałostiw jsa pro stříbrné doły, kázał Horymíře do jednoho sklepu zawříti. A powoław włádyk starších, co se přihodiło, to jim oznámił. W tom přišło weliké množstwí kowkopůw těch, jimž se ta škoda stała, a na kníže wołajíce, za pomstu prosili. Kníže, posadiw se s włádykami, tu při a na Horymíře żałobu pořádně słyšał. Horymíř, jsa tu také postawen, týmiž słowy jako prwé prawił se tím wším nebýti winen. Kníže stál na omyłu, włádyky toho, co se stało, wděčni byli, ale kowkopowé wołali před knížetem, křičíce na mordéře, na paliče i na záhubci knížecí pokładnice; ustawičně, aby był ohněm spálen wedlé předešłého zřízení a nálezu knížecího, prosili. Włádyky se zaň snažně přimłúwali, a poněwadž nic není naň toho, co se žaluje, ukázáno, aby při hrdle był zůstawen, žádali.

Kníže, jsa weden łakomstwím a těch dołůw stříbrných wíce než lidí zmordowaných żeleje, tento nález učinił: Poněwadž mnozí na Horymíře žalují, mnozí také swědomí, že jsú jej při tom skutku, an pálí a morduje, widěli, dáwají: má smrt trpěti. Ale poněwadž jest mně ohněm škodu učinił, to já jemu promíjím a odpauštím, tak aby nebył ohněm spálen; pro mordy toliko, kteréž tu učinił swým mečem, týmž mečem má jemu hława sťata býti.

Horymíř, znaje, že jest hrdła odsúzen, tu stoje před knížetem a włádykami, tuto řeč učinił: Ctný kníže, již widím a znám, že jsem twým saudem odsauzen. Než té jsem naděje, že bohowé jinak súditi budú. A poněwadž mi żiwu býti nelze, zato toliko prosím, popřej mi dříwe toho než umru, ať na můj miłý kůň wsedu a maličkú chwíli se na něm po tomto hradě projedu; potom učiň se mnú, cožkoliw chceš. Kníže zasmáł ze tomu a, kázaw dwéře hradowé dobře zawříti a strážnými osaditi, dopustił jemu, aby šeł a, swůj kůň osedłaje a meč k sobě připáše, swau kratochwíl sobě učinił. Kterýž, wšed do marštale (tak jakž zpráwa potom od marštaléřůw była) něco s swým koněm młuwił a, osedław jej, wen wywedł a, wsed naň, zawayskał. Toť kůň počał se welmi čerstwě obraceti a skoky weliké činiti. Kníže, s włádykami z oken wyhlédaje, počał se welmi diwiti. Když podruhé Horymíř zawayskał, kůň pod ním od jedné brány hradowé až k druhé skok učinił. Po třetí zawayskaw, řekł: Nuže, Šemíku, wzhůru! a kůň jemu odpowěděł: „Pane, drž se!“ a w tom učinił skok přes wšecky zdi hradowé až na druhú stranu řeky Whltawy. Kníže s włádykami na druhú stranu pohleďał, ano Horymíř na swém Šemíku k Radotínu pospíchá.

Po takowém diwu wšickni włádyky, zemané i służebníci, kteříž tu přítomni byli, za Horymíře se k knížeti, snažně miłosti prosíce, přimłúwali. Kníže na Neumětel za Horymířem posłał, aby se bez-

pečně nawrátił, že jest mu wšecka wina odpuštěna. Kterýž, když přijeł na Wyšehrad, knížeti swému se pokořił a, co jest na Příbrami kowkopům i z jakých příčin učinił, oznámił. Kníže se otázał na jeho kůň, a on odpowěďał: Kníže miłostiwý, tam doma u mne welmi teskliw stojí; neb tím skokem nemírným sobě na swém zdrawí welikú škodu učinil. Pojedu a pospíším, abych jej opatřił. Když pak domůw se nawrátił, Semík jemu, že žiw býti nemůž, oznámił a přitom jeho jako pána swého žádał, aby, když umře, nedał ho ptákům ani zwířatům jísti, ale aby jej dał před wraty dworu swého pohřebiti. A on Horymír tak učinił.

Władisław w Uhrách (1164).

Po smrti Geizy krále uherského Uhří, sjewše se społu, wolili sobě za krále Štěpána syna jeho w mładém wěku. I był jest pozůstał po někdy Bełowi Slepém králi uherském, jenž był před Geizú, syn, také jméno maje Štěpán. Ten, žádostiw jsa králowstwí uherského a nápad maje po swém otci, umínił toho krále woleného, syna Geizowa, wyhnati z králowstwí. A sebraw wojsko, posłał k císaři řeckému Emanuelowi do Konstantinopole, w tom žádaje jeho pomoci. To usłyšawši Tendella, manżełka někdy Geizowa a mátě nowého krále uherského, welmi se ulekła a, swoławši pány některé, w radu s nimi wešła. I posłali jsú posły od krále uherského a od pánůw uherských k králi Władisławowi, žádajíce od něho proti Štěpánowi synu Bełowu a proti Emanuelowi řeckému císaři pomoci. Král český, powoław do Prahy pánůw a zemanůw i władyk rad swých, s nimi se o to radił, má-li to učiniti čili nic. Kteříž řekli jemu: Jak nesłuší králi uherskému krále českého ustanowowati, tak není słušné králi českému krále uherského tam potwrzowati; wšak jednu řeč umějí, nechť se sami smłauwají. Král odpowěďał: Wšak já jeho jim nechci ustanowowati, a bych chtěł, nebyło by mi to słušné a také toho na mne ani nežádají; ale widí mi se za słušné, abych jemu i jim na jich žádost pomoc učinił.

To usłyšaw lid obecný, wzkřikli jsú wšickni: Hotowi jsme táhnauti s králem našim, kamžkoli rozkáže, by pak chtěł táhnauti i za moře. To słyšíce starší z władyk, i dali k tomu swé powolení. Král, sebraw lid, táhł s lidem českým a syn jeho s druhým wojskem lidu morawského, a tak dwěma wojsky wtrhše do uherské země, i położił se Władisław s Čechy u Wacowa a Fridrich s Morawany u řeky, kteráž słowe Hron. Štěpán král uherský, jsa u welikém strachu, ujeł a położił se i se wšemi Uhry s oné strany řeky Tisy. Ale když usłyšał, že by ta dwě wojska nebyła jemu na odpor, ale že jsau přitáhła jemu na pomoc: rád to usłyšał. Ale Uhří počali se welmi płašiti, prawíce králi swému: Nebudeme-li od Řekůw přemoženi, ale budem naposledy od Čechůw zmordowáni. Král uherský mładý a w nowě wolený, wzaw naučení od pánůw uherských, králi českému posłał weliké dary a s nimi pány swé znamenité, aby jej jako hosté do uherské země přiwítali a tu aby na něm a z řeči jeho wyrozuměli, jakým jest úmysłem přijeł do jich země. Władisław, přijaw dary weliké, rozkázał králi uherskému učiniti poděkowání a

přitom, že jemu chce s lidem swým učiniti pomoč proti králi řeckému, to aby jemu oznámili. Štěpán král, to słyše, radował se. Císař řecký, usłyšaw, že by král český s swým lidem českým a morawským přitáhł mocně na pomoc Štěpánowi králi, a zpráwu maje o sławných skutcích českých i o tom, co se dáło od nich při Mediolánu i jinde, nemáło se ulekł. A wšak, aby se tím dostatečně ujistił — měł u swého dworu jednoho Čecha znamenitého, jemuž jméno było Rokyta, kterýž był někdy dwořenín Kourádůw knížete morawského a, jeda po dobrodružstwí, přijeł až k císaři řeckému a pro swé ctné skutky był té poctiwosti došeł, že měł místo mezi prwními dwořany, — toho posłał k králi českému, aby jeho žádał od něho, aby pro tu známost a přízeň, kterauž społu, jedúce na pauť do Jeruzaléma měli, proti němu nebýwał. Rokyta, když to s králem młuwił, pilně wojsko shledował, chtě dobře spatřiti jeho welikost. Władisław powěděti císaři řeckému rozkázał, že by chtěł rád s ním dobré zachowati přátelstwí, ale že on Štěpána krále uherského řádně wolenélio nikterakž w jeho sprawedliwosti słušně opustiti nemůž; neb to jestli že by učinił, že by i on sám císař jemu toho nechwálił.

Rokyta, nawrátiw se, oznamował to, co słyšał od Władisława, císaři a přitom dołožił, netoliko on král český tu osobně že jest přijeł, ale i syn jeho Fridrich, a oba že jsú přitáhli králi Štěpánowi a Uhrům na pomoc, majíce weliké dwa haufy lidu českého a morawského wýborného a k bitwě hotowého a nepřemoženého. W tom hned král a syn jeho położili jsú se swým lidem nedaleko od wojska císařowa, jako by zítra chtěli s ním bitwu míti. Císař, rozwážiw słowa Rokyty posła swého, hned té noci zpátkem se obrátił a přes Dunaj s swými haufy se přepławił, nechaw tu wojska Štěpánowa syna Betowa, kterémuž měł pomoc učiniti. Štěpán, to wida, welikým był naplněn strachem a, nechaw bitwy, kterak mohł nejspěšněji s swým lidem pryč běžał. Čechowé, to usłyšawše, za ním pospíšili a dohoniwše se, jich bili a mordowali a wzali jim korúhew a kořistí rozličných nabrali. A nawrátiwše se do stanůw uherských, což tam nalezli, wšecko pobrawše, do swého wojska přestěhowali.

Král český tím nemáło był potěšen a rozkázał u prostřed stánůw uherských swé wšecky korauhwe roztáhnauti. Císař řecký to wida, nemáło se podiwił a hned swé posłał posły poctiwé k Władisławowi králi českému, jeho žádaje, aby s ním pokoj zachował, omłúwaje se, že jest on pro bitwu do Uher nepřijeł, než aby mezi těmi strayci Štěpány pokoj učinił, a že chtěł prositi, aby Štěpán syn Geizůw Štěpánowi synu Bełowu nějaký díł, jakž sám chce, země uherské oddělił.

Toho času Daniel biskup, jsa w Praze, na každý pátek za krále a lid jeho snažně postiti se rozkázał a sám s kněžími za téhož krále a jeho bojowníky ustawičně se Pánu Bohu modlił; též i králowna, s swými pannami na každý den Pánu Bohu se kořeci, wołała, žádajíc za zdrawí a wítězstwí manželu swému.

To pak poselstwí, kteréž král od císaře přijał, králi uherskému a radám jeho oznámił, kteříž rozwážiwše wšecko, to mocně jemu Władisławowi a radám jeho poručili. A on král narownání mezi nimi učinił, tak že oba Štěpánowé toho pochwálili a to wděčně přijali.

Při tom času hned bez meškání král Władisław posłał k císaři Emanuelowi Martina člowěka welmi učeného, jenž był z rodu Gerwazia Wyšehradského probošta, s některými radami swými. Jehož císař poctiwě přijał a znamenitě darował: Takowé pozdrawení a přatelské zakazowání, prawě, že od krále českého miłostiwě a wděčně přijímá a týmž jemu že se odpłatiti i nadto wětším chce. Rady a páni posłowé, nawrátiwše se, to wše pořád skrze Martina králi swému oznámili. Císař pak, chtě wětší a dokonalejší přátelstwí s králem českým míti, posłał k němu posły swé poctiwé, žádaje, aby za wnuka jeho, to jest, Petra syna Jindřichowa dána była wnuka jeho, to jest, dcera Fridrichowa syna Władisławowa. Král, poradiw se o to s swým synem a s jinými swými radami, k tomu swolił. A to jest hned zapsáno a pečetmi stwrzeno. Toho císař jsa welmi wděčen, na znamení té wděčnosti posłał Władisławowi weliké dary a manželce jeho králowé České, což mohł najrychleji, do Čech posłał několik wozůw damaškůw a aksamitůw a złatohławůw, také hotowých ornátůw a kapí i jiných ozdob kostelních z pereł a z drahého kamení, kterėžto wěci od múdrých šacowány były za sto tisíc złatých.

Tu král Władisław, smłuwiw císaře řeckého s králem uherským, pokojně a přátelsky se rozžehnali a rozjeli. Král pak český šeł s králem uherským k jeho mateři, manželce někdy Geizy krále uherského, a u ní sławně hodował. A po wykonání toho wšeho králowá stará, rozžehnáwajíci se s Władisławem, dała jemu weliké dary, tak že ty dary králowé na mnoho wozích za králem Władisławem do Čech wezli. A tak když se král radostně s swými Čechy do Prahy nawracował, biskup Daniel až do Českého Brodu proti němu wyjeł a také i králowá až do wsi, kteráž słowe Kyje. Kněží s žáci wyšli až do Mezihoří, krále swého wítajíce. Král, uchýliw se od Wyšehradu, najprwé wšeł do kosteła sw. Wíta a Wácława i jiných dědicůw a tu Pánu Bohu weliké děkowání činił, že se on i lid jeho nawrátił do Čech we zdrawí. Potom také wšeł do kosteła sw. Petra na Wyšehradě.

K tomu času mnoho władyk a zemanůw sjeło se do Prahy a na Wyšehrad, kteříž, miłostiwě a łaskawě pána swého krále Władisława wítajíce, jeho zdrawí a šťastnému nawrácení radowali se. A tak z toho było potěšení a radost wšem Čechům, že jich bojowníci a přátelé we zdrawí se nawrátili.

Opatowický poklad.

Císař Kareł, pojaw s sebú około třidcíti swých dwořanůw, wyjeł z Prahy, prawě, že chce jeti na projížďku. I jeł až do Králowé Hradce a, když tam přijeł, tu był ctěn od měšťanůw poctiwě. Nazajtří pak ráno, wstaw a pojaw s sebú dwa wěrná komorníky, jiným wšem sebe tu w městě čekati rozkázał. I jeł až do kłáštera jednoho na půł druhé míle od Hradce a ten słuł Opatowice, aby kłášter starodáwní a jako najwzácnější mezi jinými řádu swatého Benedikta ohledał. A na té cestě rozkázał oběma komorníkům, aby ho žádný z nich císařem nejmenował ani, kto by on był, žádnému neprawił. Oni se tak zachowati slíbili. A když wjeł do kłáštera, pozdrawiw opata a bratrůw, za stůł se posadił, a oni, widúce pocti-

wú postawu, poctiwost mu činili. A když chtěli obědwati, toho hosti za stůł s opatem posadili a opat jako muž uctiwý krájeł a kładł jemu na talíř. A když było po wykonání obědu, řekł opat: Miłý dobrý muži, prosím Tebe, oznam mi, které jest twé jméno? A on odpowěděł: Rád to učiním, ale wšak prwé prosím, miłý otče, pojď se mnú do kosteła, pojmi s sebú dwa najstarší bratry z twého konwentu, kterýmž najwíce wěříš. A on tak učinił. Pojaw hosti za ruku, uwedł jej do kosteła a, poklečawše małú chwíli, řekł Kareł: Kněže opate poctiwý, jakož jsi žádostiw był wěděti mé jméno, i oznamujiť před těmito otci mými miłými a twými bratry, že jsem já Kareł císař Římský a král Český, pán wáš. I řekł opat: Ó najsławnější císaři a pane náš, zdaliž já twé osoby neznám? ale wšak sám jsem sobě newěřił a to z té příčiny, když při tobě žádného służebníkůw znamenitých jsem newiděł. A snad chtěł tomu Pán Bůh, abych tebe dokonale nepoznał. I řekł císař: Służebníkůw jsem w městě Hradci zanechał a do tohoto kłáštera jich s sebú pojíti nechtěł proto, abych mohł s wámi, otcowé milí, snáze a wolněji nětco w tajnosti rozmłuwiti. A obrátiw se k opatowi, řekł: Otče, tito-li jsú bratří najstarší a najwěrnější tajných wěcí sekretáři w twém kłášteře? A on řekł: Ti jsú. I řekł císař: Milí otcowé, již wám tuto na Božím místě oznámím příčinu příjezdu mého do tohoto kłáštera. Zpráwa mne došła z domnění lidského, že byšte wy při tomto kłášteře měli míti weliký pokład na stříbře i złatě z daru Pána Boha wšemohúcího; protož jestli to tak jest, wám wěřím, že toho přede mnú jako před swým pánem a obrácí nezatajíte, a já wám přiříkám pod swú wěrú císařskú, že wám nic toho nechci wzíti ani skrze sebe ani skrze žádného jiného, ani nato sáhnúti žádným wymyšleným obyčejem, toliko ať nato pohledím. A oni po takowé řeči stáli, jako by se ulekli. I řekł opat: Sławný císaři, twé miłosti prosíme, popřej nám se nato maličko poraditi. A odstúpiwše od něho, dłúhau chwíli se radili, a nawrátiwše se k němu, řekł opat: Pane náš miłostiwý! jakož se ptáti ráčí Twá Welebnost na pokład obecní kłáštera tohoto, i račiž wěděti, že jest bratrůw w kłášteře tomto na tento čas padesát a pět, a žádný z nich o tom nic newí. Jest owšem nějaký pokład, o kterémž já a tito dwa bratří wědomost máme a žádný jiný, a když by mne Pán Bůh neuchował aneb kterého z bratrůw těchto dwú, jinému se na to místo oznámí. A tak žádný wětší počet o něm wědomosti nemá než tři osoby, totiž opat a dwa najstarší z konwentu. A my jsme takowými těžkými záwazky zawázáni, abychom žádnému, kde jest ten pokład położen, neprawili ani ústy ani jakým znamením. Nad to jest k němu welmi těžký přístup i Waší Miłosti nenáležitý. I řekł císař: Připusťte mne čtwrtého k té wíře, chci učiniti týž záwazek jako i wy, že toho pokładu žádnému nikda neoznámím. A oni, opět poradiwše se, řekli: Pane náš miłostiwý, jistě není nám náležité to učiniti a také není náležité to před Twú Miłostí zatajiti. Protož ze dwého jedno chcme učiniti: nebo wám to místo, kde jest ten pokład, chcme oznámiti a jeho neukázati, aneb chcme wám jej ukázati a, kde jest, neoznamowati. I pomysliw císař, řekł: Nechť naň pohledím; dosti budu míti natom. A oni řekli: Chceš-li jej widěti, musíš se tak, jakž my tobě rozkážem, zachowati. A on odpowěděł: Otcowé milí, můj žiwot jest w wašich rukau; což mi

rozkážete, to učiním. A oni, pojawše jej za ruku, uwedli jej do jednoho welikého sklepu cihłami dłaženého a tu oswítili dwě weliké swíce oskowé a, wzawše kukłu, strčili ji na císaře opak. A wyzdwihše několik ciheł, odkryli nějakú díru do země, i lezli do země po řebříku napřed welmi hłuboko a císař w kukle za nimi. A když na dno přišli, obrátili císaře několikrát sem i tam, aby pamět ztratił, i wedli jej nějakau štołau tak daleko, jako by mohło býti za dwoje hony, a tu wzawše s něho kukłu, ukázali jemu weliký łoch plný kruhůw stříbra litého. Odtud wedli jej máło dále, i ukázali jemu opět łoch w hlíně wybraný a w něm złata kruhůw welmi welikých jako bez míry i wáhy. Ještě jej uwedli do třetího łochu, w kterémž byli rozliční złatí křížowé, pacifikálowé s drahým kamením a jiných mnoho klenotůw rozličných. I řekł opat císaři: Pane náš, tito pokładowé twoji jsú a tobě i twým budúcím se chowají; protož wezmiž sobě tuto, což se koli tobě líbí. A on řekł: Nedajž mi toho Pán Bůh, abych měł co wzíti z pokładůw kostelních. Odpowěděł opat: Aniž by to słušné było, aby ty měł z tohoto místa wyjíti a nětco pro pamět sebú newynésti. I wzaw jeden krásný prsten, w němž był weliký swětlý a nad míru drahý diamant, kterýž sprawedliwě císaři míti náležeł, dał jej do jeho ruky, a on přijał jej wděčně. A s tím hned zase se obrátili a opět naň kukła włožena, a tak císařem jako prwé, aby pamět ztratił, zatočeno. A když zase wylezli až do toho sklepu, odtud císař wyšed, poklekł před welikým ołtářem Panny Marie a, Pánu Bohu se pomodliw, řekł: Otcowé milí! z této powolnosti a že jste se ke mně wěrně a prawě zachowali a ten pokład ukázali, wám děkuji a wás se ptám, mohu-li já to swým miłým a wěrným přátelům, že jsem takowý a tak znamenitý pokład pod zemí widěł w mém królowstwí, oznámiti? Ale wšak, bych chtěł prawiti, w kterém jest místě, toho newím a nato se ptáti nechci. Také jeho po druhé widěti nejsem žádostiw a nedajž mi toho Pán Bůh, abych se měł naň potahowati. A oni řekli: Učiň, cožkoli ráčí Twá Welebnost jako pán náš miłostiwý.

A s tím hned s nimi se rozžehnał a řka: Toto jistě wězte, že tento prsten a dar od wás mně daný u mne jest w takowé wážnosti, že nesejde a sjíti nemá s mého prstu až do mé smrti. Nadto když pohřben budu, chci tomu a dožádám se toho na mých wěrných, aby był na mém prstu zanechán a se mnú pohřben. Jakož pak jest na prstu jeho w hrobě až do dnešního dne. A wsed na swůj kůň, k Hradci se obrátił.

I ptali se někteří znamenitější jeho dwořané komorníkůw, kde jsú s císařem jezdili, a oni prawili: Do kłáštera Opatowského; tu císař obědwał a po obědě, wšed s opatem a s dwěma starými mnichy do kosteła dłúho se tam (wedlé swého obyčeje) Pánu Bohu modlił. Potom pak před swú smrtí císař některým swým wěrným radám, kterak jest weliký pod zemí pokład u kłáštera Opatowského (ale že newí a nato se ptáti nechce, w kterém místě) widěł a, ukazuje ten krásný prsten a drahý diamant, prawił, že mu tu od opata a od těch bratří dán. Potom takowá wěc po létech padesáti a šesti také na jewo wyšła, že nějaký Jan, jenž był na ten čas w držení Heřmanowa Městce, chtě tomu pokładu, kázał opata toho kłáštera ukrutně mučiti.

XXIII.

Jan Popel z Lobkowic na Zbiroze a Točníku.

Jeden z nejslawnějších pánůw z Popelowské linie rodu Lobkowického. Narodil se l. 1490 z otce Děpolta z Lobkowic pána na Bílině. W mládí nabyl wzdělání welmi pečliwého a hned téměř „w wěku dětinském práce poctiwé a lidem prospěšné wykonáwati přiwykl.“ Činnost jeho weřejná počíná se s l. 1538, kdež se stal sudím dworským. L. 1539 zřízen byl od Ferdinanda I. spolu s panem Janem Hodějowským z Hodějowa a Heřmanem Sedleckým z Dubu, aby na kronice Hájkowě k tisku tehda přihotowené „s pilností poseděli a ji bedliwě přehlédli.“ L. 1541 postaupil za nejwyššího sudí zemského, w kterémžto úřadě setrwaw až do l. 1554, stal se nejwyšším hofmistrem. Důkazem důwěry, kterau k němu Ferdinand I. chowal, jest, že mu důležitá řízení we správě zemské nejednau byla swěřowána. L. 1544 odebíraje se do Uher na Turka a zanechaw králownu Annu na místě swém w Praze, připojil jí král mimo jiné Jana z Lobkowic za radu; l. 1556 když za podobným úmyslem místodržící arcikníže Ferdinand Prahu opustil, ustanowen Jan z Lobkowic s jinými některými pány na místě králowském, aby na hradě Pražském až do dalšího poručení pobyli a wšecky wěci sprawowali. W pozdních létech žiwota swého zaměstnáwal se pan Jan pracemi literárními směru náboženského. Přeložil Erasmowu knihu o dobrém a křesťanském hotowení se k smrti, ku kteréž připojil „Napomenutí pobožné a křesťanské ke wšem lidem, aby jsauce na swětě na wěci budaucí se rozpomínali, z učitelůw písem swatých wybrané.“ Oba spisy, jazykem wýborným složené, wydali Jiřík Melantrich a Sixt z Ottersdorfa l. 1563 a 1564, potřetí Faustin Procházka l. 1786. I manželka páně Janowa, Anna z Kolowrat, oblibowala sobě w knihách. Z poručení a rozkazu jejího wytištěn l. 1562 od B. Netolického český překlad sw. Augustinowy Rukowěti, jejž sama předmluwau opatřila a manželu swému připsala. Jan z Lobkowic, dosáh wěku nestorského (79 let), skonal dne 14. Června 1569 na zámku swém w Libochowicích a pochowán jest u sw. Wíta na hradě Pražském.

Z napomenutí pobožného a křesťanského ke wšem lidem.

W prawdě jednomu každému potřebí jest toho, aby zde jsa na tomto swětě, žiwot hleděl wésti pobožný, hleděl jej ztráwiti w tichosti, w swatosti i také w trpěliwosti; neb sw. Jan Złatoústý trpěliwost pokládá býti matkau wší síly, mužnosti a křesťanské udatnosti. Jednoho každého z nás Pán Kristus na tomto swětě najał na winici swau, abychom pracowali až práwě do wečera. Protož, dokudž můžeme a času nám se dostáwá, hleďme na též winici wedro, horko, zimu, wětry a jiné rozličné słoty podnikati; hleďme tauž winici kopati a zděláwati; hleďme hřiwnau nám swěřenau těžiti a našim bližním w potřebách se propůjčowati, jim posłuhowati i dary nám od Boha swěřenými s nimi se sdělowati.

Žiwot zajisté náš zde na tomto swětě přirownáwá se rolí. To hleďme dobře wyprawowati, zworáwati i zděláwati písmy starého i nowého zákona. Potom pak rozsíwejme na něm dobré a hojné semeno, to jest, čistotu słowa Božího. A to naše rolé opleťme a ohraďme se wšech stran płotem, to jest, wyučením křesťanským, modlitbau a postem swatým, aby do téhož rolé a tak obmezeného pole žádná lítá zwěř, to jest, zlí nepřátelé wskočiti nemohli. Neważme sobě té práce aniž sobě s ní přistyskujme; neb se nám jistá předkłádá naděje budaucího hojného úžitku, kteréhož účastni budeme, když i wíno z winice seběřeme i obilé sežaté do stodoły shromáždíme. Kdež zajisté býwají půtky a nebezpečenstwí, tu také býwají darowé; kde bojowé, tu i poctiwosti; kde rytířstwí, tu i pasowání. A protož zmužile sobě počínejme a, posilníce srdcí našich, hotowi buďme se wšemi potřebami k zwelebení tak dobře winice jako i rolé toho našeho, to jest, duše naší. Tu hleďme zděláwati, o ní péči a starost míti, hleďme ji w prawé wíře, w lásce a w naději utwrzowati.

Setř w tom také pilně i nepřítele swého, jestliže se o to pokauší, chtěje srdce twé raniti złau a přewrácenau žádostí. a pokaušeł-li by se o to, aby mysl twau uraził mrzutým a šeredným myšlením. Pamatuj tomu se zawrci pawézau wíry a proti takowému złému a nestydatému wnuknutí lebky naděje nasaditi. I pochopě meč duchowní, kterýž jest słowo Boží, oboř se s ním na swého nepřítele a s ním se zmužile potkej. Nebýwej strašliwý a bázliwý, ale směłý a udatný. Buď wždycky we wšech swých wěcech střídmý, střízliwý i trpěliwý. Také bázeň Boží w swém srdci měj, aby z pole neutekł jako dráb a nesměłý woják a jako dělník léniwý z pole a winice, a tak přišeł netoliko o mzdu ale také i o korunu. Nebo twá práce, twé usiłowání i twé díło na poli i na winici a twé toto s nepřítelem twým potkání jestiť welmi na krátce, to jest, twůj žiwot na tomto swětě nebude na dłauze, než saud žiwota twého dłauze a welmi daleko se protáhne. Máš zde na tomto swětě twého žiwota i wšech twých skutkůw diwáky swaté angeły, duchy ty přečisté, tak jakž písmo o tom wyprawuje: diwadło (řka) učiněni jsme swětu, angełům i lidem. Ty když uzří, že ty nepřítele swého přemáháš a nad ním již wítězstwí dosahuješ, budau se radowati i weseliti w skutcích twých udatných a sławných i také w twé spaniłé zmužiłosti. Pakli tě uhlédají přemoženého a od nepřítele twého podmaněného, odejdau a odeberau se

z diwadła toho, jsauce smutni a nemohauce se pro zámutek nato wíce díwati.

A protož chop se braně, to jest, bázně Páně; nebo bázeň Páně jestiť meč na obě straně ostrý, wšecky žádosti złé odtínajíc.

XXIV.

Paměti turecké Mich. Konstantinowiče z Ostrowice.

Předkowé naši welké míwali zalíbení we spisech o tehdejším úhlawním nepříteli křesťanstwa. O tom, mimo četné nowiny o bojích s Turky, swědčí hlawně řada kronik tureckých během XVI. století wydaných. Ottersdorfowé přeložili kroniku tureckau Pawla Jowia (1540), spis Georgevičůw o začátku tureckého císařstwí během desíti let nalezl dwa překladatele, Jana Bessa (Morawusa) l. 1567 a Jana Mirotického l. 1576; Dan. Adam z Weleslawína a Jan Kocín wydali l. 1594 po česku Löwenklauowu kroniku tureckau spolu s třemi menšími spisky Busbekowými o wěcech tureckých, ano Wáclaw Budowec z Budowa sepsal zwláštní knihu proti Koranu (Antialkoran 1614).

Nejstarší wšak wětší spis o Turcích jsau paměti Michala Konstantinowiče z Ostrowice. Po dobytí Cářihradu obrátil se sultán Mahomed do Srbska (1455), porazil lid srbský, obehnal město Nowé Brdo a wzal je pod smluwau, ale smlauwy nezdržew, chlapce, kteří tam byli, wzal sobě za jeničaře. „Já také", dí Konstantinowič, „w tom městě był jsem zajat sám třetí s bratřími swými. Kdežto nás w jednom haufě hnali Turci ti, kterýmž jsme byli poručeni: kdyžkoli do lesůw neb hor jsme přišli, tu jsme wždy myslili, abychom ty Turky zbili a sami mezi horami ušli; ale mładost naše nedała nám toho učiniti. Wšak proto já sám dwanáctý ušeł jsem jim w noci do jedné wsi. Potom pak nás honiła wšecka krajina a dohoniwši nás swázali, bili a wlíkli za koňmi, až diw že w nás duše zůstała. Potom pak slíbili za nás jiní a dwa bratři moji, že se toho wíce nedopustíme, a tak nás wedli pokojně až za moře." Přišed Konstantinowič mezi jeničary, byl l. 1456 pod Bělehradem, l. 1458—62 při dobýwáni Moree a Trapezuntu, při wýprawě na Usen-hassana, na Dragula wałaského, konečně při wzetí Jajec a Bosny na jaře 1463. Z Bosny když se Mahomed odebral, nechal Konstantinowiče na zámku Zwečeji blíže Jajec. Na podzim téhož roku přitrhl wšak král Matyáš uherský do Bosny, Jajec a pak i Zwečeje dobyl, a Konst. chwálil Pána Boha, že tak se ctí mezi křesťany se nawrátil. Král Matyáš zajaté w Bosně Turky přiwedl w triumfu

na spůsob Římský do Budína. Konstantinowič dostal se pak do Polska i přijat tam byl do stawu rytířského. Zwyknuw w nowé wlasti, sepsal okolo počátku XVI. století příhody a zkušenosti swé mezi Turky nabyté jazykem polským, načež brzo do češtiny byly přeloženy.

Překlad český, byl s počátku w přepisech rozšiřowán, až Alexandr Aujezdský knihtiskař w Litomyšli, části jeho, tak jakž porůznu byly, sebral a, na mnoha místech češtinu sprawiw, l. 1565 a podruhé l. 1581 w Litomyšli wydal (Historia neb kronika turecká), připojiw k ní děje Jiřího Kastrioty Škanderbega z něm. přeložené. Dílo toto má tu zwláštnost do sebe, že český překlad obsahuje mnoho polonismůw, polský pak originál, wedlé některých srbských slow, ještě wíceji bohemismůw. Čemuž se wšak není co diwiti; neboť není téměř památky staropolské do polowice XVI. století, která by českými slowy a obraty wíce méně nebyla protkána.

O bitwě Warnenské.

Král Władisław sławné paměti měł příměří s císařem tureckým za sedm let. Znajíce to páni duchowní i swětští, že se králowské welebnosti prwé šťastně zwedło proti pohanům, i namłuwili krále nato, aby příměří Turkům zdržáno nebyło. Také hwězdáři, na hwězdách hledajíce a pochlebné wíno pijíce, rytířstwo a Jankul, spráwce jsa králowstwí uherského, jenž był otec krále Matyáše sławné paměti, ubezpečili krále nato, že se mu dobře a šťastně powede proti pohanům. I počał se král Władisław na Turky chystati. Léta Božího 1444 učinił poselstwí k despotowi, aby také hotow był. Despot Jiří to poselstwí usłyšaw, welmi se zarmautił, i posłał přítele swého Dimitera Krajkowice, pána znamenitého, k králi Władisławowi Jeho Miłosti w ta słowa: Králi miłostiwý, jáť jsem se ubezpečił na prwní řeč, jakož jste pak WMst se mnau naposledy zůstali, že bez mé rady proti pohanům nic nechcete počínati. I newím, jak jste se nadtím zapomněli. Také newím, čí rady posłaucháte, že tak welmi na pohany pospícháte bez potřeby. Račtež wěděti, že já nikoli nemohu býti hotow; nebo dobře wíte, že jsem se w zahubenú zemi uwázał a musím některé hrady znowu stawěti i spíží opatřiti. Protož pokorně žádám, abyšte wojny tak nyní zanechali až do jiného času; nebo se chystám WMsti ke cti i k dobrému k tomu času padesát tisícůw mužůw připrawiti a mé staré hrdło wedlé WMsti na pohany wážiti. A ještě wězte, čímkoli budu moci z mého pokładu WMsti pomoci, některé sto tisícůw k onomu času přichystati; ale nyní nemohu tomu nic učiniti. A WMsti radím, nechte té wojny nyní. Chciť wašim otcem býti, jakož sem i prwé był, a k tomu s Boží pomocí přiwésti, že budete moci nad pohany zwítěziti. Usłyšaw to král Władisław, chtěł jeho rady uposlechnauti. Ale Jankul weywoda, stoje wedlé králowské welebnosti, utekł se k posłům s řečí, prwé než mu král rozká-

zał a zasmáw se řekł: Pane Dimiteře, pán twůj již na sucho wynesł. Odpowěděł jemu Dimiter: Pane Jankule, wěz jistě, že pán můj wěrně a práwě radí, a na tebe též neteče. Poněwadž se KMsti toho nezdá učiniti, buď Pánu Bohu poručeno. A tak král tuto odpowěd k despotowi po Dimiteru wzkázał: Jestliže na tu wojnu pojedu, chci se u wás prwé na Smederowě stawiti, wšak ne we mnoze, a tu chci sám s wámi o wšecky wěci rozmłuwiti. Tak se to poselstwí dáło.

Despot, wysłyšaw to poselstwí, počał se na krále chystati, jakožto na królowskau welebnost náleží: stany čisté a wýborné, a zwłáště jeden stan neweliký ale wýborně čistý, a druhý był wnitř obrazy, perłami a złatem krumpowaný, koně čisté a jiné wěci, kteréž k darům słuší. Potom král Władisław se wší swau mocí přitáhł k Bělehradu, aby se přewezł přes Dunaj, a z Bělehradu přijeł k despotowi do Smederowa, i ležeł před Smederowem na wětře,[2]) maje dobrau wůli, až se wšecko wojsko přes Dunaj přewezło. I táhli a położili se nedaleko od Smederowa. Potom král Władisław, darowán jsa od despota swrchu psanými dary, k tomu ještě dał mu despot padesát tisíc dukátůw, prose ho żałostiwě, aby s tím jeł domůw a té wojny nechał. Jankul přitom jsa, řekł k despotowi: Nemíníme ležeti, ale chceme na pohany táhnauti.

Pohleděw král na despota a despot zase na krále żałostiwě, widúce oba, že jináč nemůže býti než podlé řeči Jankulowy, tak se požehnawše rozjeli se. Nebo Jankul wíce władł než král a wíce sobě królowstwí přáł nežli komu jinému; protož záwiděł toho, že král s despotem dobře był. A odtud hnuw se král Władisław, táhł dolůw podlé Dunaje k jednomu městu, jenž słowe Bdín. To město dał był wzebrati a wypáliti. Odtud pak táhł welmi daleko skrze Turky, až přitáhli na jedno pole, jenž słowe Warno, blízko černého moře.

Císař Morat turecký také tam přitáhł, a sjewše se obě strany, počała se bitwa. Najprwé patnáct tisíc Turkůw w bílém odění potýkało se. Také w zelených kaftaních byli, złaté a stříbrné řetězy na koních majíce. Tu było nač se podíwati, od złata, stříbra, pereł, kamení drahého dosti. Było Turkůw s lidmi zámořskými na sto tisícůw. Křesťanského wojska było około čtyřidceti tisícůw jízdy krom lidu pěšího z Polsky, z Čech a z Morawy.

Té porážky tři příčiny były, a wšecky zrádné od samých křesťanůw. Prwní, že měšťané Januenští, bywše při moři, tu kdež jest moře pokojné a k přewożowání příhodné, přewezli Turkowi lidu blízko deset tisícůw, wzawše od každého człowěka po złatém. Druhá, že František kardinál Benátský, maje brániti příwozu, nedobře ho bránił, a neobrániw, křesťanům weystrahy w čas nedał. Třetí, křesťané usłyšawše moc tureckau welkau býti, že chtěli ustaupiti, jako král i kardinál Julian, na místo obrannější; ale Jankul od toho je odwedł. Též když jízdní turečtí poraženi již byli, a král potom na jenčáře udeřił, Jankul krále neretował, ale od něho preč ujeł.

Křesťanům se na počátku było šťastně a dobře wedło, též druhý i třetí den, až jsú jizdní pohanští wšickni poraženi, že jedno císař sám s jenčáři swými na płacu zůstał. Widauce jenčáři, že jest zle, wy-

[2]) pol. m. pod širým nebem.

hledali sobě jedno místo pod horami mezi nějakými roklemi neb weymoły hłubokými a mezi wřesem welikým, proto, aby nepřátelé toho nemohli znamenati, že by nějaký příkop před nimi był. Położili se mezi těmi roklemi, a rokle dali sobě wřesem přikryti. A nechawše těch příkopůw, dali se nápodobně k běhu, jako by utíkati chtěli do hor, mezi sebau císaře Morata držíce, aby jim neujeł. To uhlédaw Jankul, i namłuwił krále Władisława nato, aby na ně s swým haufem táhł; nebo jsau prý jízdní poraženi, aby čest získał, a tak swau radau práwě krále zmrhał proto, aby sám w králowstwí rozkazował. Tehdy král hned bez meškání táhł upřímo na ně. Spustiwše kapalíny a dřewce swé wznesše[3]), připrawili se spěšně. Chwátajíce k nim, chtěli je koňmi potłačiti a rozraziti, widauce, že jsau wšecko pěší. A tak chwátajíce wałem třeli jedni za druhými, aby spíše dorazili. A tak náramným pospícháním ta jistá rokle była plná jízdnými zarownána. Potom wyskočiwše jenčáři na ně, bili je a mordowali, jak sami chtěli. Král Władisław tu zůstał w té rokli. Jankul weywoda, maje s sebau deset tisíc lidu, táhł zase zpátkem beze wší překážky; nebo pohané byli na hławu poraženi a nebył, kdo by ho honił.

Císař turecký z toho wítězstwí był wíce smuten než wesel, prawě, že by nerad podruhé takowé bitwy wyhrał. O králi Władisławowi křesťané nic newěděli, by w příkopě zůstał. Také mnoho pánůw a służebníkůw tu na tom místě zjímali, a jenčáři ty, kteříž do příkopůw padali, rozwláčeli jedny tam druhé sem, šaty z nich swláčejíce. Tehdy jeden jenčařín, na krále přišed, newěděł, by král był, jménem Kukrychhart. Ten uhlédaw tak čistú zbroj a na kapalínu péří a záponu čistau, uťał mu hławu a nesł ji s péřím i s kapalínem před císaře. Wrhši ji před něj, řekł: Šťastný pane, teď hława nepřítele nějakého znamenitého wašeho. Císař hned posłał pro wězně, kteříž zjímáni byli, aby powěděli, čí by to hława była. A byli tu také někteří komorníci králowští mezi těmi wězni, i ptał se jich, čí by to hława była. Odpowěděli mu: Zajisté hława krále Władisława, pána našeho, jest. Někteří służebníci, uhlédawše hławu králowskau, welikau żałostí płakali a křičeli. Tehdy císař hned na tom místě welikau radostí dał wšem wězňům hławy stínati, a hławu kráłowskú wyňaw z kapalínu, dał ji odříti, také rozličným wonným kořením, bawlnau kůži wycpati a naplniti, aby se nezkaziła. Dał jí také własy rozčesati a barwau ozdobiti, že tak była připrawena, jako by żiwá była. kázał ji wstrčiti na dřewo, po wšech swých městech nositi a wołati, że mu dał Pán Bůh swého nepřítele přemoci. A ti, kteříž tu hławu nosili, tak byli darowáni od pánůw a měšťanůw, że se każdému po několika stech złatých dostało.

Tak se ten nešťastný bój dokonał. Potom přijew císař Morat do Drenapole, posłał tu hławu żoldánowi a toho jenčařína, kterýž był hławu tu přinesł, udělał znamenitým weywodau, a dał mu koní i peněz dosti, tak że welikým pánem był. A jiných mnoho podlé toho darowáno jest.

[3]) W tisku od l. 1565 chybně położeno: zapadaje za kapalíny a dříwí swé wzawše. Polský text má: zapusciwszy kapaliny a drzewa swe nagorę podniesszy. Kapalín = żelezný klobauk.

Naučení a rada o zřízení, kdo by chtěl s Turky bojowati, jakým obyčejem měł by swé wěci spůsobiti neb zříditi.

Poněwadž opatrnost a spráwa dobrá wšelikú moc přewyšuje a, jestli we wšech jiných wěcech, to jest najwíce w wałce; protož najprwé toto wěděti máte, kdy by ste se na wojnu proti Turkům chystali, abyšte se warowali zbroje obtížené a dřew těžkých jezdeckých, také kuší hrubých i hewerůw těžkých abyšte sobě nepřiprawowali, než abyšte sobě tak ty wěci k wojně i k walnému bití strojili, čímž byšte mohli bez obtížení włádnúti. Nebo Turci w takowém zřízení mnoho mají napřed, a to takto: Jestliže jej honíš, tehdyť ujde; pakliť on tebe honí, tehdy mu neujdeš. Turci a koně jejich pro swau lehkost wždy jsau bystří, wy pak s wašimi koňmi pro weliké obtížení zbroje wždy jste léniwí; nebo mnoho na hławě maje, duch máš krátký, k tomu nesłyšíš tak dobře, newidíš, rukama swýma, sám sebau také pro těžkost zbroje dobře newładneš, než rowně se na tu wojnu přistrojuješ, když tak mnoho zbroje na se béřeš, jako by tě měł někdo dýkau dobýwati, stoje na jednom místě. Také má člowěk dobrým směłým srdcem mužsky bojowati, ne obtížnau zbrojí; nebo lépe jest jednomu k bitwě přistaupiti a zase se ctí odstaupiti, i potom zdráw jsa počíti, coť se zdáti bude, nežli na jednom místě zahynauti a zůstati, nemoha sebau władnauti jako ołowo. A to jest dobře wědomo, že Tateři tak se šikují jako i Turci k bitwě a nedadí se Turkům około objeti, ani po boku přistaupiti, než musí se čełem w čeło bíti a twáří k twáři přistaupiti i nastawiti, aby na každého bitwa přišła; a Tateři tak bystří jsau na swých koních jako i Turci. Než Turkům jest welmi protiwné zřízení takowé, a protož Tateři nad Turky několikrát zwítězili, ale křesťané nikda, a zwłáště w walné bitwě; nebo Turkům dadí se objeti około a z boku přistaupiti. Turci pak, widauce zbrojné lidi a jich šikowání, rozkázáno jest jim od císaře, aby hleděli koní a ne lidí, jako, přistupujíce s obú stran z boku s dřewci a šawlemi i s jinau rozličnau zbrojí, koně jich bíti a zraniti. Protož každý se má zbroje obtížné báti a warowati, aby mohł čełem k čełu přistaupiti k bitwě, a tak mysliti nato, když sejdeš dołůw jakýmžkoli obyčejem, kterak sám na kůň bez pomoci druhého zase wsedneš; nebo při takowé bitwě pán s swými służebníky stěžkem býwá. Kdo by pak s císařem tureckým chtěł walný boj podstúpiti, musił by wšecko zdejší zřízení opustiti a nápřed oznámené držeti, lid k tomu míti a učiti. Tím obyčejem, úfajíce w Pána Boha, mohli by nad císařem tureckým zwítěziti. Jest pak i toto wěc znamenitá a welmi potřebná, aby lid pěší był s rohatinami wšecken; nebo jest braň užitečná a lepší nežli meč. K tomu potřebí jest míti lid dobře spráwný i cwičný, jako Turci míwají.

A tím spůsobem, s Boží pomocí, mohli by nad císařem tureckým wítězstwí míti i obdržeti. A wšak na králowské welebnosti to wšecko záleží a jeho jméno s Boží pomocí proti nepřátelům bojuje; protož král má opatrným bojowníkem býti, sám sebe i wšecko wojsko zřízeně držeti a zwłáště toto zřízení při walných bojích proti pohanům. Słuší také na królowskau welebnost býti mezi pěšími, maje při sobě

několik set mužůw wýborných na koních, a odtud sám žiwotně nikoli newyjížděti, leč by nějaká słušná a weliká potřeba była. Král také má se wážně míti, raněných příhod se warowati, kdežkoli může; nebo małá rána i nemoc králowská weliký zámutek wšemu wojsku býwá, jako když hława nezdrawá, tehdy wšecken žiwot mdłý býwá.

Takowý był onen král Alexander Weliký, král macedonský, kterýžto, když widěł jednoho drába již letného a uzábłého, wstał a na místě tepłém, kdež sám seděł, posadił ho, aby se ohříł, a tak welikú miłost wšeho rytířstwa k sobě nakłonił. K němu podobný był najprwnější Julius Císař Římský, kterýž swau miłostiwostí a štědrotau panowání wšeho panstwí Římského był obdržeł. Protož ti dwa nad jiné wšecky najwálečnější i najšťastnější byli. Kterýchžto činy i žiwoty císař turecký Machomet do swého jazyku wyłožiti sobě kázał a často je četł, w nich se kochał i účinkůw jejich následował.

Ačkoli tehdy sám král nemá se pokaušeti rukau bojowati, wšak proto jest wěc welmi potřebná, aby on sám před počátkem boje neb též jiných časůw dobře předtím wšecko rytířstwo namłuwił a jisté dary každému zaslibujíc, počna od najwětšího až do najmenšího, miłostiwě napomínał. Tím obyčejem a tak welikú směłost i mužnost, chut i miłost k sobě po wšem wojsku rozpustí i rozmnoží, že žádný nebude litowati a wážiti zdrawí pro pána swého; nebo jakož słunce na swětě wšecky wěci oswěcuje, zahříwá, množí i posiluje, tak i každý král swau práwností wšem swým mužstwí i směłosti má dodáwati. Protož wšecko panstwo i rytířstwo má to na péči míti, aby ne tak silného, jako wíce maudrého a práwného krále obírali[1]), a majíce takowého, aby ho tak opatrowali jakožto zřítedlnici oka, nedadauce jemu rukau samému bojowati bez potřeby. Také potřebí jest králi obzwłáště míti při sobě několik mužůw wýborných na koních ladrowaných, kteříž by od něho po wojště jezdili mezi haufy, okazujíce se rytířstwu, ponaukajíce jich mužsky k bitwě, tak jako by tu sám král był, a tak jedni odjížděli, jiní přijížděli, proto, aby král o wšem wěděł, co se kde w wojště děje, jako i císař turecký swé čauše při sobě míwá, a tak aby zřetedlně připraweni byli. Widúce pak nepřátelé takowú zřízenost, někteří by mněli, že by tu sám král był rozkazujíc.

A poněwadž rozum i dobrá spráwa wšecku síłu přemáhá, jestli we wšech wěcech, tehdy nadto w wálečných: protož potřebí jest wěděti, že wšecka moc a síła turecká w jenčářích jest. Z té příčiny mnozí z králůw wojska turecká poráželi, ale jenčářůw poraziti nemohli, od kterýchž potom sami zase byli poraženi. Protož císař turecký jenčáře nazad nechá wá k ostatní[2]) potřebě a sám mezi nimi stojí. Nepotřebí se též na Turky s małým lidem paušteti, jakž mnozí z pánůw činíwali a od Turkůw jsau poraženi, jakož Morat císař turecký Jankulowi takowú był dał odpowěd, že raději má plný tauł střeł wšelijakých nežli šest neb sedm pozłacených; nebo, by był najlepší lid a małý, proto wždy od množstwí lidu potłačen býwá. Jest též jedna wěc jistá, že kdy by jednau jenčáři byli poraženi na hławu

[1]) Sluší pomněti, že Konst. paměti swé psal šlechtě polské.
[2]) poslední.

a na płacu zmordowáni jsauce zůstali, císař turecký nikda by se nemohł zase oprawiti, aby se kde proti křesťanům směł zastawiti; nebo kdy by toho wojska pozbył, tehda wšecky země křesťanské, které on opanował, zprotiwiły by se jemu, i musił by býti za moře zahnán. Potřebí také na Turky i tuto opatrnost míti, kdy by křesťané jízdné jich porazili, tehda nekwapiti na čeło jenčářůw, ale nazad ohniwými šípy stříleti na jejich welbłaudy, kteříž ohněm jsauce přestrašeni, na jejich wojsko by se řítili a je by potłačili, — s druhé strany z děł bijíce střelbu hustú na ně pustiti. Jest též weliký strach mezi nimi, když słyší, že křesťané na ně chtí táhnúti silně; nebo oni sami dobře to wědí, že kdy by jedinau prohrali a poraženi byli, jak jsem prwé powěděł, již by se nijak oprawiti nemohli, jakož i sám císař wýše to młuwił. I to také wězte, že císař turecký wojska nemůže tak welikého míti k walnému boji, jakož lidé o jeho weliké moci prawí, že by jich bez počtu było; což jest nemožná wěc, aby wojsko bez počtu mohło sebráno býti; nebo každý pán chce swého wojska počet wěděti a w zřízenosti je míti.

XXV.

Jan Brtwín z Ploskowic.

Jan Brtwín sepsal w čtwrtém desítiletí XVI. wěku knížku na dwě stránky rozdělenau, z nichž prwní jedná o spůsobu a žiwotu křesťanském, „kterak by člowěk sám sebe, přitom i jiné wésti měl, zwłáště pak ti, kteříž nad jinými w swětě panují,“ druhá o hospodářstwí jmenowitě o sprawowání panstwí, powinnostech hejtmana, úředníkůw a služebníkůw panských, o držení saudůw mezi lidem poddaným, o přihlédání pánowě. Spis tento wydán byl třikrát l. 1535, 1540 (u B. Netolického) a 1587 (u D. A. z Weleslawína). O osobnosti a okolnostech spisowatele posud nic místného známo není.

O rybníkářstwí.

O fišmistru a jeho powinnosti.

Fišmistr má býti welmi bedliwý, k rybníkům časně přihlédati a s pilností je opatrowati; neb to není małá wěc. Předkem wyzwěděti má, kde jsau jací rybníci a jsau-li sprawení, jakž by náležeło; pakli by který oprawy potřebował, aby se to sprawiło buď při hrázi, na tarasu aneb w spławě, woda aby se wolně držeti mohła, wlnami také na hrázi aby se škoda neděłała. A zwłáště opatřiti to, aby ryby dołů ani proti wodě ucházeti nemohły.

Maje tak již rybníky, jakž słuší, sprawené, starej se hned o płod, kterýmž by je, když čas přijde, nasazowati měł. Jsau-li jací rybníčkowé, w nichž by płod obžíwati mohł, dej do nich kaprůw dobrých mładistwých, jakž se do kterého co wsaditi může, a sázej

je po třikrát, zdá-liť se. První díł při sw. Jiří, druhý díł dwě neděle potom a třetí díł po sw. Duše. Neb nezdaří-liť se jedni, zdaří se druzí, třetí. A nechť se sázejí, když měsíce přibýwá, w den tichý a jasný. Potom když se kapři trau, nechť se jich pohlídá, aby pokradeni nebyli. A kterýž płod roční jest, ten nechť se na wýtah do jiných rybníčkůw, kteříž by nejmělčejší a nejwýhřewnější byli, dáwá; neb tu se nejspíše wytáhnau; jediné jimi nezahušťuj.

K násadám pak płod ať se łowí měsícůw Dubna a Března w den jasný a tichý, a to pěkně powłowně ať se wláčí, z newůdku také pěkně wen do kádí ať se dáwá a wyčítá potom do woznic; nechť se nepřesazuje a woznice ať wždy wody plné jsau. A když se do rybníkůw z woznic dáwati má, nechť se wazba na razsochy w rybníce roztáhne při kraji a płod na túž wazbu pěkně w každém rybníce, co se do kterého sází, ať se dáwá; do płachty, dwa proti sobě držíc, z woznic ať se paušti, a tak pomału týž płod sám aby s té wazby do rybníka sešeł. Když by zas powyčerstwěł, spusť wazbu s jedné sošky dołů a nechť toho płodu jeden pohlídá, dokudž by do rybníka newšeł, aby ho ptáci neroznášeli. Do welikých pak rybníkůw ať se dobrý płod tříletý dáwá a ne hławatý, kterýž by růsti mohł a od wln aby nehynuł. Štik také některau kopu prostředních aneb štíčat nětco, i drůbeže, jestli by se který rybník neměł sám čím nasazowati, ať se do nich dáwá.

Dohlédání k rybníkům.

Již pak fišmistr, maje rybníky wšecky sprawené a nasazané, mějž také o to pilnost, jak je máš opatrowati, aby se k úžitku přiwésti mohły. A maje na pomoc jednoho hołomka z rozkázaní auředníkowa, ty wždycky aby w jednu stranu šeł a hołomek w druhau. A po každém přiwału hned k spławům a k zájezkům přihlídej a pilen toho pobuď. Neb w nowau wodu rády ryby zhůru proti wodě jdau a přes zájezky wyskakují, někdy také i spławy dołů běží, neb podmoły ledakdes se udělají. Trefuje se také, že druhdy rozkážeš hołomkům k opatření tam aneb jinam jíti a oni půjdau do krčmy, a skrze to mohła by se škoda znamenitá na rybách aneb na rybnících státi. Protož, rozkáže, hned za nimi jeď aneb jdi a, neučiní-li tak jak se jim rozkáže, hned ať jsau trestáni; potom bedliwější budau. A tak úředník i fišmistr od pána domłuwy aneb nětčeho těžšího uwarowati se moci budú.

Nádobí k rybníkům.

Jest také fišmistru potřebí o wšelijaké rybničné potřeby w čas se postarati a zwłáště, což k łowení náleží, aby wšecko pohotowě było, ne teprwa, když by se łowiti měło, aby se s tímto neb s oním shledáwał. Tyto wěci ať wždycky jsau před rukama, jako džber mírný, jakýž od starodáwna býwał; potom newod weliký i mały, watky, kesery, kádi, džbery, přeběračky, korčáky, łopaty, reyče, płachty a koše, łodí také. Neb toho wšeho při łowení potřeba býwá. K tomu woznic několik s wozy wždycky pohotowě při łowení býti

má pro potřeby zwláště domácí. Pakli by přitom přičem jaký nedostatek był, prwé to wšecko přehlédej a zwlášť wazby. Jestli kaudel domácí — pakli není, nakup — a dej nití nadělati; těch ať wždycky raději zbýwá, nežli se nedostáwá. A maje od toho jednoho z hołomkůw, kterýž by wšecky wazby dělati uměł, nad służbu mu weyš přidáwaj, ať ty wěci dělá a twrdí, jakž potřeba káže, a jiné též ať je sprawiti dá. Item dáti několik koží howězích naschwál koželuhu dobře wydělati a potom ševci dobrému kázati z nich škorní łowcům nadělati, aby pro zimu, když se łowí, u wodě trwati mohli.

Nahánění wod.

Kteříž rybníci nejsau mělkého dna a žiwau wodu na se mají, ti se na zimu w míru pro wysušení krajůw wypauštěti mohau a z jara zase nahnati s dostatkem. Než letním časem není užitečné, když jsú ryby w pastwách, wodu na ně hnáti, aby ryby proti wodě newywstały. A kdož to chce předjíti, má z jara tím wíce wody naprawiti.

Łowení ryb.

Při łowení rybníkůw tento spůsob zachowán býti má. Nejprwé, než se rybník spustí, má se podtrubí opatřiti a časticemi neb dochem ohraditi, aby ryby dołů ucházeti nemohły. A sprauha má se dobře wyprawiti, aby woda wolně odpadati mohła, a jsau-li jaké pod rybníkem wotawy, lidem oznámiti, aby sobě časně sklidili, aby jim woda škody neudělała. Potom teprw ať se rybník spustí, jakož toho nejwíce w podzimku býwá.

A když rybník již teče, potřebí jest k němu a zwlášť k podtrubí často přihlédati, aby se na rybách škoda nedáła. Také za času dáti sobě newody i jiná nádobí na rybník swézti, aby pohotowě była, a lidem w městech aneb w městečkách přísedícím oznámiti, kdy by se ryby łowiti měły, aby o tom wěděli. A nechť by pohotowě košowé aneb wazby, kdež přístupno jest, u kraje były na hrázi aneb dole kádi, aby se z newoda do košů aneb na wazby ryby dáwały a z košůw teprw do kádí a z kádí do woznic, tak jakž obyčej jest.

Než fišmistr ať łowce rozumně sprawuje, jak wláčeti a łowiti mají, aby se rybám neubližowało. A byli-li by mezi těmi rybami jací wýmětkowé, nechť se wymítají, potom do jiného rybníka, wyčtauc je, nechť dáwají. Do trauby nechť nějakau báni pro uchowení ryb wstawí aneb około trauby časticemi ať ostawí.

Rybník když se słowí, hned newody a jiné wazby ať se wyperau a wysuší; též kádi i jiné nádobí wšecko pěkně do sucha nechť se sweze a sklidí, škorně łowecké wymažíc zase se schowají, a rybník přes zimu aneb přes léto ať se šuší, wedlé wůle páně.

XXVI.

Sigmund z Púchowa.

Král Ferdinand I. s Janem z Púchowa, arcibiskupstwí kostela Pražského administratorem, nejednau míwal rozmlauwání, „totiž aby se národu českému kosmografia, kniha o položení wšeho swěta a o wšech národech, sebrała a sepsała, aby národ český sławný a jiní wšickni w jazyku se s ním srownáwající asi tudy w wěcech domácích i wálečných spráwnější a wycwičenější byli učiněni, poněwadž jest učení swobodná na wětším díle národ český potupił, od cesty předkuow swých daleko odstaupił a na obyčeje cizé, złé, barbarské s hanbau swau welikau a budúcí zkázau jistau se wydał.“ Jan z Púchowa, sám žádosti králowě wyhowěti nemoha, jednal o to s swým strýcem Sigmundem mladším z Púchowa, kterýž za několik let prwní díl dokonal, ač „k takowé práci weliké w swých létech mładých shledał sebe w rozumu welmi nedostatečného a nedospěłého, zwłáště nemaje k tomu opatření náležitého a dostatečného.“ Kosmografia podlé díla Münsterowa cís. Karlowi V. wěnowaného wzdělaná wyšła l. 1554 w Praze i jest největší a nejtlustší kniha česká, která kdy tištěna byla. Obsahujeť 901 list in folio. Ozdobena jest mnohými na dřewě řezanými obrazy a iniciálkami.

Srownání Hannibala s Scipionem.

Jest potřebí, abychom Scipionowy a Hannibalowy činy a skutky a ty wěci, které k domácímu žiwotu a obcowání náleží, krátce srownali.
Předkem pak budeme-li na wěci wálečné patřiti, najdeme, že obadwa největší, nejwzácnější, nejspráwnější a nejzběhlejší wůdcowé a wáłečníci byli, netoliko pak wěku swého, nad nějž aurodnějšího a hojnějšího w lidech wáłečných nikda nebyło, ale také kteří wěku předešłého jakkoli nejudatnější a nejspráwnější byli wáłečníci, tito jim rowni jsau. Tomu se pak nejwíc diwiti słuší, že nejmocnější protiwníky a nepřáteły w swé własti doma majíce, kteří se wšem jich radám a předsewzetím na odpor stawěli a je kaziti usiłowali, tak weliké wěci, w cizích zemích wálíce a bojujíce, na sobě zdržowati a wywozowati mohli. Ať jiných wěcí pominu, jak se Publiowi Scipionowi Fabius Maximus a jiní přední w městě Římě na odpor stawěli, a wšak jakau jest snažností k tomu přiwedł, že do Afriky był posłán, aby proti Kartaginenským wálku předsewzał: Hannibal pak jak welikého a znamenitého protiwníka kníže Hannona z strany odporné měł.
Protož obadwa, doma i wně mnohé těžkosti přemohše, ne nějakau wšetečností šťastnau, jakž se mnohým přihází, než uměním, wtipem, radau wěci weliké, paměti wěčné hodné prowozowali. Wšak Hanni-

balowě zůřiwosti mnozí se wydiwiti nemohau, kterýžto města Saguntu dobyw, že od tak daleka do země właské směł přitáhnauti, tak weliká wojska pěších a jízdných s sebau wésti a nejmocnější obec římskau, kteréž se předkowé jeho nemáło strašili, wałkau obtěžowati a tak mnoho římských haufůw, konšełůw, knížat a spráwcůw pobiw, u města Římu s swým wojskem se położiti, mnohé krále, daleké národy k wałce proti Římanům pozdwihowati. Kdo těchto takowých a k těm podobných wěcí dowede, za nejzběhlejšího a nejudatnějšího wálečníka a wůdce držán má býti. Jiní pak k Scipionowi se obracujíce, nejweyš ho wychwalují, kterýž čtyry nejurozenější spráwce a čtyry wojska w Hišpanii přemohł a pobił a nejsłowútnějšího krále poraziw jał. K tomu w wěčné paměti zůstane ta znamenitá a weliká bitwa o panstwí wšeho swěta s Hannibalem swedená, w kteréž Hannibal od Scipiona jest přemožen a poražen. Poněwadž jest Fabius weliké chwáły došeł, že od Hannibale nebył přemožen: co pak díme o Afrikanowi, kterýž jest nejspráwnějšího a nejzběhlejšího wáłečníka welikým bojem přemohł a wáłku nejtěžší wykonał a k konci přiwedł?

Scipio obyčej měł upřímně a polem zjewným s nepřáteły se potýkati: Hannibal proti tomu wšelikých záloh, lstí a skłamáwání proti nepříteli swému zwykł užíwati, a protož ho wšickni řečtí i łatinští škribenti chytrým spráwcí jmenují a nazýwají.

Někteří také Hannibale proto chwáły hodného býti saudí, že wojsko swé z rozličných narodůw shromážděné ten wšecken čas, dokud s Římany wáleł a bojował, w takowé jednomyslnosti a swornosti sprawował, že nikda žádné různice mezi nimi w ležení newzniknło a nepowstało. Proti tomu jiní Hannibale tupí, že na hławu Římany poraziw, welmi léniwě wítězstwí tak welikého užíwał, že w Apulí a Kampaní tak welmi swůj lid wáłečný rozkošemi pokaził, že se potomně ti býti nezdáli, kteří Římany u řeky Trebie, u jezera Trasimenského a města Cannae řečeného přemohli a porazili. Tyto wěci wšickni škribenti na něm tupíce, welice přitom jeho newěru a tyranstwí złořečí. Ať jiného mlčením pominu, jak weliká a nelidská ukrůtnost to była, když powoław před se manželky a dítek muže jednoho Arpinatského, wšecky za žiwa spáliti kázał! Co o těch dím, kteréžto, bera se z Italie, w chrámě Junony bohyně Lacinienské, zmordowati rozkázał? Ale Scipio, ač słuší-li scriptorům wíce než nepřátelům a útržkám jejich wěřiti, był takowý wůdce a spráwce, kterýž we wšech wěcech prawý mír a prostředek zachowáwał. A netoliko w wáłce był udatný, ale po wítězstwí také miłostiwý. Protož se to častokrát přiházeło, že nepřátelé jeho udatnost a statečnost, a přemožení od něho jeho miłosrdenstwí, wíru pak národowé jiní shledáwali.

Obadwa w swobodném umění wyučeni byli a lidi učené miłowali; neb prawí, jako Afrikanus s Enniusem, tak Hannibal s Ozillusem Lacedemonským towaryšsky obcował, přidáwaje k tomu, že Hannibal netoliko w jazyku řeckém zběhłý był, ale také w tom tak weliké a znamenité chwáły došeł, že historii o wěcech a činech Manlia Vulsona jazykem řeckým sepsał. Marcus Tullius Cicero w knihách de oratore prawí, že Hannibal w městě Efezu jednoho doktora peripatetického učení w škole čtúcího o powinnosti spráwce a knížete

wáłečného a o wšech wojenských spůsobích obšírně učícího posłauchał. Potom jsa zeptán, co by o tom mudrci držeł a saudił, měł řeči, ač nedokonale odpowěditi, že mnohé błázniwé starce widěł, ale který by wíce nad Formiona błáznił, že žádného newiděł, tím na wyrozumění dáwaje, že tak welice o wěcech wáłečných wyprawował a nikda se jich nedotýkał.

Obadwa wýmłuwní byli, zwłáště Hannibal odpowídek smyslných a ostrých był. Když času některého Antiochus, maje proti lidu Římskému wáleti, s swým wojskem ne tak od oděni jako od złata a stříbra ozdobným do pole wytrhł, Hannibale se zeptał, jak by mu se wojsko jeho líbiło, kterýž řekł: „Dosti tak, ó krali, ač nepřátelé ještě łakoměјší jsau.“

To se w prawdě řeci může, že Hannibal wěcí největších dokazował, ale obci swé welmi škodliwých; neb był příčina nejhorší a nejukrutnější wáłky a wší własti swé zkázy. Scipio proti tomu obec ochránił, włast w cełosti zachował a Římské panstwí rozšířił, rozmnožił, že kteří sobě ty wěci k paměti přiwozowali, město Římské newděčným nazýwali, kteréž jest raději Afrikána swého wyswoboditele od sebe pustiło, nežli by wzteklost osob některých było potłačiło. Já také města takowého wděčným jmenowati nechci, kteréž tak nedbánliwě nejsłowútnějšího a nejwzácnějšího, k tomu newinného muže potupu a pohanění nesło, aniž ho tak tupiti mohu, jaké bych je potupy hodné býti saudił, kdy by był Scipio mečem takowé křiwdy swé nad ním mstíti chtěł. Ale wšak senátorowé Římští Tiberiowi Gracchowi, kterýž při Scipionůw na se wzał a sprawedliwosti jich hájił, welice děkowali, a lid obecný, opustiw swé starší a přední, kteří Scipiona winiti chtěli, do wšech chrámůw w městě Scipionůw následowali a tím dokázali, jakau jsau k němu přízeň měli a jak weliké chwáły a poctiwosti Scipionůw rod hodný býti saudili. Z takowých příčin budeme-li chtíti město newděčné usauditi, nemusíme ho za tak newděčné w památce na dobrodiní jemu učiněné držeti, jako že w trestání takowé křiwdy welmi było léniwé a nespěšné, znáti.

Ale Scipio, muž mysli udatné a weliké, lehce sobě nepřátel swých nepřízně wáže, líbiło mu se raději z města ustaupiti než skrz domácí různice město k zkáze přiwésti. Nedomníwał se za słušné, aby jako Coriolanus, Alcibiades a jiní mnozí z předkůw starých proti własti swé wáłku zdwihł a cizích národůw nejmocnějších králůw proti ní pozdwihował, aby na jich pomoci se spustě, násilí na město uwedł, kteréž tak sławnými triumfy a znamenitými łaupežemi ozdobił a obohatił. Neb jak welmi obci Římské prospěł a ji upewnił, snadno se z toho porozuměti může, když nejdůstojnější jméno králowské — císařské tehdy ještě nebyło — od národůw hispanských na se włožené s sebe słožił a když se na lid Římský hněwał, když ho ustawičným nad sebau diktátorem a konšelem ustanowiti chtěli, když nedał sobě obrazůw w sněmích obecních a w nejwyšším chrámě řečeném Capitolium stawěti, kteréžto wšecky wěci času potomního na Císaře (Cæsara) od służebníkůw jeho, kterýž Pompeja přemohł a poraził, jsau přeneseny. Protož ty a takowé włastní ctnosti sú Afrikánowi nejwyšší a největší chwáły jeho mírnosti a zdrželiwosti.

Abychom summau wšecky wěci o nich oznámili, tito dwa nej-

słowútnější a nejwzácnější wůdcowé ne tak domácími ctnostmi, kterýmiž Scipio Hannibale wysoce přewyšował, jako zběhłostí wáłečnú, udatnými sławnými a statečnými činy sobě rowni sú.

Smrti jejich społečného jakéhosi žiwota obcowání ukazují podobenstwí, že obadwa krom swých włastí žiwoty swé skonali, ač Scipio nebył od swé obce jako Hannibal odsauzen a potupen, ale dobrowolně własti swé se zbawił a jinde umřeł.

O Europě.

Ač Europa třetí díł swěta jest menší než Afrika i Azia podlé swé dłauhosti a širokosti, ale wšak sama w sobě jest země weliká, kteráž se na dýl počíná od konce Hišpanie západního až do Constantinopolis počátku weychodního, puoł šesta sta mil českých zdýlí. Na šíř jest nětco užší, wšak jestliže k ní přidáme, jakž náležité jest, krajiny půłnoční, kteréž jsau weliké welmi, tedy bude širší než delší. Ale jakž Ptolomeus pokłádá, jest delší než širší a to proto, že předkům našim krajiny půłnoční, jako Swecia, Norwegia a Gothia a které ještě dále za nimi na půłnoci leží, w známosti nebyły. A tak Europa jest nejmenší díł swěta, ale nejlidnější, nejhojnější a nejwýstawnější, Africe skoro nápřed nic nedáwajíc, ač jest delší i širší než Europa. Neb w Europě nenacházejí se tak weliké pustiny, tak neaurodní pískowé a tak horko weliké, jenž wšecko wypaluje, jako w Africe. Žádného místa ani krajiny tak zawřené w Europě není, ješto by tu lidé nebydleli a wěcí k žiwotu potřebných słušně nedocházeli. Kdo by był tomu prwé wěřiti mohł, aby nejwyšší hory w Europě Alpes řečené, na kterýchž jsau ustawiční sněhowé, dělíce zemi właskau od Germanie, příbytkowé lidští býti a obywatele žiwiti měli? Poněwadž tedy hory wysoké a wždycky sněžné hojnau a rozkošnau aurodu tak welikému množstwí lidu dáwají, snadno se z toho porozuměti může, jak mnohým aurodnější jiné krajiny w Europě býti musí, kdež hor sněžných a skalních není. Dále budeš-li patřiti na tak mnoho ušlechtiłých ostrowůw mořských, kteří se w Europě pokłádají, uhlédáš, že nejinač Europu naši ozdobují než jako drahé kamení korunu królowskú, a zwłáště ti ostrowowé, kteří na poledne leží. Jistě že by byli někdy Římané w Italii a Kartaginenští w Africe tak ukrutných a krwawých wáłek o Sardinii a Sicilii mezi sebau newedli, kdy by byli welikého a znamenitého zisku z těch ostrowůw neočekáwali. Pomíjím teď mlčením Euboeam, Peloponesum, Candiam a jiných, jak jsau to ostrowowé wzácní a słowautní a wšemu welmi užiteční, o čemž místem swým oznámíme. Protož Europa jest wšecka k obydlí a příbytku lidskému příhodná; toliko w některých půłnočních místech máło, jako při konci půłnočním Dunaje a jezeru Meotském, kdež obywatelé pro welikau ostrost zimy na kárách bydlí, k obydlí příhodná není. Obywatelé pak w místech hornatých a studených přebýwající twrdé bydło mají; wšak dobří hospodáři místa přísná a twrdá k bydlení příjemná činí.

Kde jsau pak w Europě rowiny a mírnosti přirozené, tu lidé jako w krajinách hojných a šťastných jsau w pokoji, w jiných pak přísných a twrdých místech jsau lidé bojowní a stateční, a wšickni

wespołek sobě jsau užiteční; jedni druhým posłuhují pomocí času nepokoje, oni jim zas úžitky a zemskými aurodami, rozličným uměním a žiwotem mrawním. Z příčiny té Europa k wałkám i k pokoji jest příhodná a dostatečná.

O ledu stwrdlém.

Ač łed tento stwrdłý a nikda nerozpustitedlný není kámen ani kow, wšak jasností a stkwěłostí nemnoho se dělí od křišťału pulcrowaného. A takowý łed nejwíce se nachází k poledni na horách nejwyšších, kteréž sněžné słowau, a není włastně podlé spůsobu přirození swého sníh ani łed, ale jest łed stwrdłý, kterýž se na wrchu hor nikda nerozpauští, ale ode dwau nebo od tří tisíc let łed ten na swrchku hor leží, kterýž audolí naplnił a w kámen se téměř obrátił. A spadne-li kdy kus jaký dołůw, za dłauhý čas trwati bude, než se horkostí słunečnau w wodu promění. Tento łed má přirození takowé, že se sám od sebe čistí a puleruje, že ani země ani písek ani kámen welký neb małý aneb jiná nějaká materia žádná w něm nezůstáwá, ale učišťuje se jako křišťał. Na mnohých místech má hłubokost welikau a mnohokrát se na weliké díry trhá a puká, z čehož pocestným a mysliwcům weliké přichází nebezpečenstwí, zwłáště když zpukliny takowé sněhem přikryty býwají. Někde tyto díry a pukliny tak hłuboké jsau, že čtyry sta nejwětších łáter newystačí, a místem se pro welikau hłubokost stihnauti měrau nemůže.
A když se časem letním tento łed trhá a rozstupuje, tak hrozný z toho hřmot pochází, nejináč než jako by se wšecka země trhała. Łowci obyčej mají do takówých rozpuklin zwěř letního času wěšeti, aby se nezsmradiła ale do času dotrwała. Obywatelé tohoto łedu užíwají w nemocech smrtedlných místo lékařstwí, totiž k zastawení aupławice a k shłazení febry; neb wěcem odporným spomáhá se wěcmi odpornými a protiwnými. Prawí také, že ta woda, která se z toho łedu děłá, když se rozpustí, k mnohým wěcem jest užitečná a rozličným neduhům spomáhá. Času letního jest příliš studená, kalná a barwy popełowé, rowně tak jako by s mnohým popełem smíšena była, a wšudy z audolí welikými potoky se preyští. W některých místech z wysokých skał dołůw teče. Zwłáště mezi Agaunem a Oktodurem weliký potok z skalí wysokého padá, že se nato hrozno díwati. Tento łed jest wěc tak studená, že když ho kausek co wejce do konwice wína horkého plné wundáš, to wíno wšecko bude welmi studené. Z lidí starých učených někteří také zmínku činí o tomto łedu, zwłáště poeta Silius, kterýž se stkwěł času Tita a Vespesiána.

O rozwodňowání a umenšowání neb ubýwání řeky jménem Nilus.

Sama jediná řeka Nilus času toho roste, když jiných řek ubýwá. Přibeywati jí počíná, když słunce nejblíž u nás býwá, a takowé rozwodňowání trwá až do aequinoctiálu, to jest, když den a noc jednostejní jsau. A to jest čas ten, když słunce na raka wchází, około desátého dne před swatým Janem. Tu se rozwodňowání to počíná a čím dál wždycky se wíc rozmáhá, až když słunce bude w prostředku

lwa, tu nejwětší býwá a po wšem Egyptě se rozlíwá a zemi swłažuje; neb tam deště žádného nepršíwá. A když słunce na pannu přijde, zase wody ubýwá, rowně jako prwé jí přibeywało, tak že dne stého, když słunce z wáhy schází, k swé prwnější míře a běhu přijde. Toto rozwodnění tak welikau aurodnost a snadnost orání přináší, že, když osejí, w krátkém času aužitek hojný welmi bez wšelikého nákładu a škody míwají. W jiných zemích welikau prací a nákładem zemi orají a sejí: sami toliko Egyptští s małau prací a nákładem chatrným úžitku welikého docházejí. Winice týmž spůsobem také swłažené wína hojnost dáwají. Země, kde se neoře než dobytkowi k pastwám se zůstawuje, tak mnoho tráwy a bylin wydáwá, že owce dwakrát do roka płodí a wlnu dwakrát dáwají. Jest pak země egyptská napořád rowná a protož, když rozwodnění přijde, města, městečka, wsi, na pahrbcích pro uwarowání wody postawená, rowně co ostrowowé jménem Cyklades w moři ležící se zdají. Howada zemská a zwěř polní wšecka, kteráž času rozwodnění tohoto na polích zůstanau, ztopí se; než když na místa wyšší utíkají, tedy zůstáwají. Sedláci také tehdy wšecken swůj dobytek doma chowají a obroku sobě předtím dosti nachystají. Lid obecný, času tohoto žádných prací nemaje, zwłáště na zemi, na zahálení se oddá, toliko jí a pí a dobrau wůli má. Že pak někdy toto rozwodnění na welikau těžkost a starost obywatelům býwało, králowé egyptští w městě Memphis dali přistrojiti nějaká instrumenta, po nichž se změřiti může, jak weliké rozwodnění i také léto jak aurodné bude. Nilus růsti počíná nowa měsíce po wjití słunce na raka a nepřestáwá růsti až słunce přijde na poli aneb na konec znamení lwa; tehdy wody pomału zase ubýwá, dokudž słunci nepřijde znamení wáhy. Tu Nilus zase břehy swými zawřín bude a země schne. Strabo píše, že woda času letního wíce než čtyřidceti dní po wší zemi w Epyptě stojí a potom rowně jako jí přibeywało, tak také pomału zase schází. W šedesáti dnech wšeckna země osákne a uschne a, čím spíš uschne, tím spíš se zworá a oseje. Znamení let hojných z rozwodnění Nila takto jsau shledána. Když w nejhłubších místech země egyptské Nilus šestnácti łoket zwýší wystaupí aneb se rozwodní, býwá tehdy mírné a dobré rozwodnění, a protož se roku toho weliká očekáwá země aurodnost. Jestli že pak menší rozwodnění bude, nemůže se swłažiti wšecka země, z čehož obywatelům škoda přichází. Wystaupí-li pak woda wýše než šestnácti łoket, to také zemi zase škodí a to proto, že w místech hłubších tak brzo nebude moci wyschnauti. A když rozwodnění býwá menší, než země potřebuje, sedlští lidé wycházejí, příkopy dělají a wodu w nich zdržují, potom ji po žlábcích na ta pole přiwozují, jichž Nilus swłažiti nemohł. Když pak rozwodnění býwá toliko dwanácti neb třinácti łoket, toho roku Egyptští hładu očekáwají. Jestliže pak čtrnácti łoket wzhůru wystaupí, nemáło se těší sedláci, a mnohým weselejší býwají, když rozwodnění wysokost patnácti łoket nacházejí, tím jisti jsauce, že hojnau žeň budau míti. A když k těm patnácti ještě jeden łoket přistupuje, to jich pak již nejwýš potěšuje. Tu když woda sejde a země oschne, około dwanáctého dne měsíce Října, osíwají pole až do prwního dne měsíce Listopadu, a potom Máje měsíce žnau. Nilus, když se rozwodní, má odporné

a protiwné jiným řekám přirození. Neb Reyn a Dunaj času rozwodnění swého dobrá rolí a pole kazí, dobré dno odnímá a złé na to místo dáwá, łuk płodných nedělá, než błáto přináší morní, ješto Nilus tomu na odpor činí; neb když se rozlije na zem pískowatau, tučnost a welikau aurodu jí dáwá.

XXVII.

Sixt a Ambrož z Ottersdorfa.

Sixt z Ottefsdorfa narodil se w prwních létech XVI. století w Rakowníku. Studia konal na wysokém učení Pražském, kdež l. 1534 přijal bakalářstwí a později mistrstwí swobodných umění. On i bratr jeho Ambrož wstaupili co písaři radní do služby starého města Pražského. Společně Pawla Jovia historii tureckau přeložili a l. 1540 wydali, připsawše ji arciknížatům Maximilianowi a Ferdinandowi, synům Ferdinanda I., kteříž se toho času od Jana Horáka z Milešowky učili češtině. Ambrož později odebral se do Morawy, Sixt pak, zůstaw w Praze, powýšen byl na začátku l. 1546 za kancléře staroměstského. W této hodnosti spatřujeme jej již w Březnu t. r. mezi osobami od stawůw českých s plnau mocí do Wratislawi wyprawenými, kdež Ferdinand I. zasedl k saudu, aby porownal rozepře stawůw českých se slezskými o zemské hejtmanstwí w Slezsku a s knížaty Lehnickými o dědičnau smlauwu, kterauž tito bez přiwolení králowa s kurfirstem brandeburským byli zawřeli. Brzo wšak následowaly rozmíšky w Čechách samých, we kterých Sixt neposlední měl aučastenstwí. Ku konci r. 1546 wypukla wálka proti spolku šmalkaldskému. Stawowé čeští wzpěčowali se pomáhati králi, anobrž proti němu zápisy mezi sebau činili. Když ale po bitwě Mühlberské Ferdinand I. do Prahy se wrátil, přišlo hoře na odbojné pány. W Červenci 1547 uwězen byl i Sixt; nicméně bez jiné pokuty než strachu přestálého a ztracení úřadu již w Září zase na swobodu puštěn. Od té doby žiwil se obchodem se sukny a obíral spisowatelstwím. Ještě l. 1547 wydal překlad Hammoniowa žiwota Krista Pána, l. 1549 přehled putowání sw. Pawla a překlad Synonym sw. Isidora, kterýž pro wýbornost swau později 1551, 1607 a 1820 znowa tištěn byl. Mezitím spisowal paměti swé z osudných let 1546 a 1547, kteréž we změněné podobě Zimmermann wydal we spisu „Příběhowé králowstwí českého za Ferdinanda I.“ (1820) a Slawata we swé historické wyprawowání wetkal. Newzda-

lowal se ani weřejné činnosti. Léta 1557 wolen byl s některými jinými právníky, aby se uwázal w naprawení zřízení zemského; ještě činnější byl w bězích l. 1575. Spisowání w pozdějších létech poodložil; nicméně wydal l. 1553 obnowený od Wáclawa Hájka z Libočan text Soloferna a l. 1563 i 1564 podwakrát knihu pana Jana st. z Lobkowic o přípravě k smrti. Asi 1567 podařilo se mu opět usaditi se w úřad. Prodaw swůj obchod, stal se radau saudu purkrabského pod nejw. purkrabím Wilémem z Rožmberka, w kterémžto postawení až do smrti welmi platné služby konal. Umřel u wysokém wěku dne 25. Srpna 1583; tělo jeho pochowáno u sw. Benedikta. Za manželku měl paní rozenau ze Srnowce a Warwažowa; syna zanechal Theodora.

Jaké wážnosti u spoluměšťanůw požíwal, jewí se z toho, že jemu ke cti l. 1573 ražen byl památný peníz. Tomáš Mitis jmenuje jej mužem wýmluwným, Jan Blahoslaw nejlepším Čechem (t. znatelem češtiny) ze wšech tehdejších Pražských doktorůw a mistrůw; nejlépe ale wyličil jej Adam z Weleslawína, řka: „že byl muž netoliko učený ale i pobožný; nabyw welikého umění, že dlauhým zkušením dosáhl maudrosti, ale podlé toho že nebyl prázden kázně a mrawůw počestnosti. Bál se Pána Boha, ctil swau wrchnost, milowal wlast, pečowal o dobré obecné, žádaje potomkům swým wlasti zanechati w lepším spůsobu, než ji sám od předkůw byl přijal.“

Ambrož z Ottersdorfa stal se prokuratorem markrabství morawského a pánem lenního statku Lipůwky. Od něho máme wydání autobiografie cís. Karla IV. a řádu korunowacího (w Olom. 1555) a český komentář na morawské zřízení zemské (D'Elvert Histor. Liter. str. 229).

Ze Synonym sw. Isidora.

O mírnosti w mluwení.

Cožkoli mluwiti budeš, hleď, aby to wšecko wážnost a posluchačům užitečnost přinášelo. Řeč twá ať jest beze wší úhony a prospěšná posluchačům. Uč se tomu, aby to mluwil, ne což by se tobě líbilo a zdálo, ale což by náleželo a užitečné bylo. Rozwaž zdrawě u sebe, co by měl mluwiti a co by měl zamlčeti. I w mluwení i w mlčení rozšafnosti užíwaj. Prwé zdrawě w swé mysli sobě předlož, co by promluwiti měl, aby, když by již promluwil, zase toho odwolati nežádal, ano také již by nemohl. Hleď, aby tě jazyk twůj ku pádu nepřiwedl, jazyk twůj tě nezradil. Odejmi příčinu tomu, kterýž tobě — aby tě w něčem polapil — osidla připrawil. Neotwíraj úst swých,

aby tě neuhonił; nemłuw, aby tě neułowił, aby tě nepostřelil, aby sobě toho nepoznamenał, w čem by tě potom prozradił. Wždycky sobě raději oblibuj mlčení. Polož stráž ústům twým a rty swé sekrýtem zapečeť. Jazyk swůj záworau založ. Šetř k mluwení času slušného: wyhledáwaj příhodný čas k mluwení. Wiz a znaj, kterého času mluwiti by měł a kterého mlčeti. Dotud, dokudž tebe neotíží se, wždycky mlč: nemłuw prwé než wysłyšíš. K otázce ústa swá otwíraje, mluw krátce a skrowně. Wystříhaj se dlauhého a bezpotřebného mluwení, aby zbytečným tlacháním w nebezpečenstwí nepřišeł; neb mnohé a bezpotřebné mluwení nebýwáť bez hříchu. Řeka rozwodněná rychle zachwacuje a pojímá w se bahno i bláto; welicí nad míru wětrowé baufku na moři a nebezpečenstwí wzbuzují; přílišní a náhlí příwałowé škodu přinášejí: člowěk mluwný a příliš žwawý nemaudrost swau pronáší. Maudrý krátce mluwí. Umění učí lidi skrowně mluwiti. Mluwiti dlauze a obšírně [1] jestiť bláznowstwí: hlas nesmyslného jestiť w rozmnožení řeči. A protož i w řeči i w słowu míru zachowaj. Słowa twá ať wždycky jsau při střídmosti a skrownosti, tak aby nikdy přes míru a čáru nepřecházeła a nepřeskakowała.

O zdržení slibu.

Čiň dobře, co, jak a pokud jsi slíbił. Nebýwaj w słowích swých lehký, w skutku nesnadný a netrefný. Před Pánem Bohem snadně neslibuj a nepřipowídaj toho, čemuž by nemohł dosti učiniti. Nezawazuj se tím, čehož by nemohł wyplniti. Nepokaušej se o to, čeho by nemohł dowésti. Mnoho budeš Pánu Bohu winen, jestliže toho, co jsi slíbił, jemu newyplníš. Ti Pánu Bohu se nelíbí, kteří slibů swých newyplňují. W počtu a mezi newěrnými se ti počítají a kładau, kteřížto, což jsau přislíbili, toho newyplňují. Lépe jest owšem hned nic nepřipowídati a nic neslibowati nežli potom, připowěda a přislíbě, dosti tomu neučiniti. Lépe jest toho nezačíti, čehož by nemínił skutkem wyplniti. We zlých pak a nenáležitých slibích wírať se nezachowáwá; neb jest to slib nešlechetný, kterýž by se s hříchem wyplniti musił.

O opatrnosti.

Při wěcech pochybných dlauho mysl na ortel. Prwé pomysl, než by co učinił: před skutkem a účinkem dobře se rozmysl. Zdrawě to u sebe, co učiniti chceš, rozwaž, aby mohł toho, což chceš, dowésti. Dlauho wyhledáwaj, dlauho se wyptáwaj, s rozumným se o to raď. A když dlauho mysliti budeš, potom to teprwa wykonáwaj. Když se nato prwé s pilností rozmyslíš a u sebe to schwálíš, teprw potom dobře zřídíš. Ničehéhož před sebe neber bez pilného a bedliwého rozwážení. Nic kwapně a bez rozmysłu nedělaj. Prodlení a protáhnutí wšelikteraké rady dobréť býwá. W jistých pak a dobrých wěcech prodléwání a wáhání škodliwé býwá. W takowých wěcech nechtějž prodléwati, do zajtří sobě toho nechtěj odkládati. Při do-

[1]) rozwláčně.

brých wěcech neužíwaj žádného leniwého wáhání. Zanechaj wšelikých odkładůw a nedbánliwosti; nebo nedbánliwost a wáhání roztrhujíť mysl.

O pilnosti a nedbánliwosti.

Přirození se leností kazí, rozum lidský se nakažuje, tak že i nepamět na čłowěka uwozuje; ale hbitost a čerstwost čłowěka spůsobného činí. Nedbánliwost mysl umenšuje, leniwost ji udušuje. Jakž lenost mysli lidské tupí, tak hbitost a jako nějaká čerstwost je ostří. Wtip wzbuzen býwá častým cwičením, častým učením. Wtipowé učením se ostří. Cwičení a zwykłosti časté lenost a tupost wtipů naprawují.

XXVIII.

Tomáš Baworowský.

Jeden z předních kazatelůw katolických XVI. století. Pocházel, jakož se podobá, z rodiny auřednické na panstwích Rožmberských. L. 1551—52 byl arcipřištem a farářem w Plzni; 1556—57 zastáwal úřad kazatelský na Českém Krumlowě při dwoře Wiléma z Rožmberka, jsa zároweň archidiakonem kraje Bechyňského; 1561 opět sídlil w Plzni jako farář a archidiakon. Později stal se kanowníkem na hradě Pražském a umřel co děkan kapituly tamní. L. 1552 wydána jsau jeho kázání o sw. pokání a rozjímání o umučení Páně. Hlawní dílo jeho, Postilla česká, wyšla 1557 u wydání skwostném na poručení a nákladem pana Wiléma z Rožmberka, před kterýmž a jinými pány kázaní w ní obsažená Baworowský činiwal. Řeč Baworowského jest jasná, čistá, jadrná, jewíc weliký dar wýmluwnosti. S přímostí šlechetnau kárá wady za wěku jeho mezi wšemi skoro stawy rozmohlé a odhaluje příčiny tehdejšího různění w náboženstwí a obecného hynutí kázně. I zachowán nám w řečech jeho dosti zřetedlný obraz mrawůw, jak byly w Čechách za Ferdinanda I. Wrátiw se z Krumlowa na faru Plzenskau častými a těžkými nemocmi obtížen býwal, že někdy, prý, malá naděje o žiwotu jeho byla. Rozjímání swá w době churawosti této složil we wydaném l. 1561 „Zrcadle wěčného blahoslaweného žiwota.“

W nowějších časech nalezl Baworowský zwláštního ctitele w kanowníku Wyšehradském, Jos. Ditrichowi, kterýž Zrcadlo a některá kázaní jeho l. 1822 podruhé uweřejnil.

1. Z postilly české.

Řeč na text: „Dejtež, co jest císařowo, císaři a, co jest Božího, Bohu.“

(Zkrácená.)

Jestliže kdo řeč tohoto swatého a błahosławeného čtení uwažuje a toho s pozorností šetří, jakau wymyšlenau lstí zákonníci Pána našeho Ježíše Krista usiłowali w řeči połapiti a zahanbiti, přitom, jakau mírností a opatrností Pán jich odbyti a k mlčení přiwésti ráčił: ten může nato spomenauti, co jest někdy od Šałomúna promłuweno, kterýž, prohlédaje k marnosti mnohých myšlení, powěděł: Neníť maudrosti, neníť opatrnosti, neníť rady proti Pánu Bohu. Nebo Bůh netoliko maudrost swěta tohoto může błázniwau učiniti, ale také ty, kteříž by, aufajíc w opatrnost swau, na potupu Boží nětco předse brali, mocen jest zatratiti, jakož powěděł: Zatratím maudrost maudrých a opatrnost opatrných zawrhu. A jsúť wprawdě wtipowé lidští i wšecky rady welmi mdłé, neprawím toliko k okłamání jako k poznání Boha našeho. Nebo zdaliž Bůh jako člowěk łahodnými řečmi okłamán neb podweden býti může? aneb zdali w pochlebenstwí kochání nějaké má? Nikoli. Ale jakož očí a uší, wedlé swědectwí Jobowa, tělesných nemá, ani tak jako člowěk widí neb słyší: tak také žádným pochlebenstwím neb chwałami pohnut nebýwá, než upřímo k srdci patří a wšeliká lidská myšlení zdaleka poznáwá. Kterak tito lstiwí wysłaní posłowé k Spasiteli našemu łahodně młuwili, řkauce: „Mistře, wíme, že prawdomłuwný jsi a cestě Boží w prawdě učíš a nedbáš na žádného; neb nepatříš na osobu lidskau“: takowau řečí kdo by z lidí pohnut nebył a sám u sebe sobě se nelíbił? Ale u Pána našeho takowým lstiwým pochlebenstwím máło zjednali; nebo, poznaw lest jejich, jakž swatý text ukazuje, domłauwał jim řka: Proč mne pokaušíte, pokrytci? ukažte mi peníz płatu. Kterýž když opatřił, rozkázał dáti, co jest císařowo, císaři a, co Božího, Bohu, a tím je k takowému mlčení přiwedł, že mlčeti a od něho s hanbau odjíti museli. Jakož pak swé lstiwé protiwníky často maudrostí swau swatau přemáhał a k tomu, že mu ani słowa odpowěditi ani potom wíce se tázati nesměli, přiwáděł. Nebo — jakž již jest oznámeno — prowozował, že proti Bohu žádný rozum, žádná opatrnost neb maudrost postačiti nemůže.

Poněwadž pak obzwłáště w řeči swaté o císaři a pod tím jménem o wšeliké Bohem nařízené wrchnosti zmínka se činí, słušně a příhodně o tom, kterak bychom o naší wrchnosti, o pánich a wšech řádných správcích neb smýšleti neb k nim se chowati měli, młuwiti se moci bude. Nebo jsau mnozí, kteříž nemáło sobě s wrchností swú steyskají, o ní zle smýšlejí; jiní pak chtěli by, aby žádné wrchnosti nebyło, ale w swobodě wšickni wšeho wšudy a we wšem aby užíwali. Wšak toto wšecko nejwíc z toho pochází, že při wrchnosti nechceme znamenati nařízení Pána Boha našeho, kterýž, ačkoli sám panuje nad králowstwím lidským, ale ta dáwá, komuž ráčí a służebníky swé s swěřenú mocí nad lidem swým ustanowuje. Protož, pomina nyní těch wěcí, kteréž by se mohły při řeči swatého evangelium uwažowati, o wrchnosti Bohem nařízené a nad námi wywýšené młuwiti pořádně budu.

Bůh, kterýž od počátku wšemohaucnau mocí swau wšecky wěci stwořił, ten také sám to wšecko, cožkoli učinił, ještě sprawuje a w swém pořádku zachowáwá. Nebo z samého jeho nařízení to pochází, že každé stwoření w swém pořádku stojí a zůstáwá, jakož o tom Dawid k němu promłuwił, řka: Zřízením twým w stáłosti stojí dnowé; nebo wšecky wěci słauží tobě. Čłowěka pak nad jiná wšechna stwoření widitedlná obzwłáštní miłostí, jako rozumem, obdařiti ráčił, aby ten w neustawičnosti žiwota tohoto čłowěku to był, co jest forman wozu; nebo jestli se čłowěk rozumem sprawowati nebude, nemůže než k hroznému pádu přijíti. Pro kterúžto wěc Duch Swatý skrze ústa Dawida krále nás napomíná, abychom nebeywali jako kůň a mezek, w nichžto není rozumu. Aby pak rozum lidský při nětčem mohł se zastawiti a w čas potřeby neb pochybnosti widěł, nač má zření míti, widěło se wšech nás stwořiteli, aby čłowěku od něho zpráwa wydána a ułožena była, kterak by se w tomto žiwotě buďto k swému stwořiteli neb k swému bližnímu chowati a obcowání swé řádně sprawowati měł. Takowau zpráwu neb zákon Bůh nejprwé słožił w srdcích lidských, že z přirozeného wtipu uważowali a poznáwali, co jest dobrého neb złého, totižto, že nemají toho jiným činiti, co chtí, aby jim od jiných činěno nebyło. Potom w zřetedlných swých přikázaních Bůh wůli swau pronésti a wydati ráčił, poraučeje, co má čłowěk činiti a čeho se warowati. K kterýmžto rozum náš jako k bezpečnému prawidłu má zření míti a jimi se každého času sprawowati. Ta pak Božská a swatá přikázaní aby lidé w paměti swé míti a zachowáwati mohli, ráčił Bůh k tomu obzwłáštní některé służebníky a lidu swého spráwce woliti a powołati, aby ti wůli jeho swatau wšem připomínali, ustawičně opakowali, učením obnowowali; aby tak čłowěk, wyučen wůli włastního swého stwořitele, jí se sprawujíc, wedlé ní weškeren žiwot swůj říditi mohł.

Za prwního zákona byli k tomu od Boha woleni a wysłáni swatí patriarchowé, spráwcowé, kněží, saudcowé, králowé, proroci, kteříž w tom wěrně usiłowali, aby lid sobě od Pána Boha swěřený wedlé wůle jeho swaté sprawowati mohli, a ti tak Bohu mili a wzáctni byli, že Bůh o nich skrze proroka swého dał toto młuwiti: Kdož se wás dotkne, dotkne se zřítedlnice oka mého. Za zákona pak a času tohoto miłostiwého ti byli a ještě jsau, kteréž sobě Pán náš, Ježíš Kristus, k rozhłašowání swatého evangelium a sprawowání lidu swého woliti ráčił. Nebo maje se nawrátiti do słáwy otce swého nebeského, nejprwé zajisté (wedlé swědectwí sw. Pawła) ustanowił některé apoštoły, některé pak proroky a jiné evangelisty, jiné pak pastýře a učitele k wyplnění swatých skutkůw, k służebnosti a k wzděłání těła Kristowa. A o těch také młuweno jest, jiż ne skrze proroka neb anděła, ale skrze jeho włastní ústa toto: Kdož wás słyší, mne słyší, a kdož wámi pohrdá, mnau pohrdá. Toto pak proto jest młuweno, aby někdy pro osoby sprostné jeho swatá a spasitedlná nařízení a ustanowení zlehčena nebyła.

A w tom řádu a učení Bůh w tomto swětě do wůle swé umínił lid swůj zachowáwati a skrze weyš jmenowané służebníky swé sprawowati. Ale že mnozí lidé w takowé nedbánliwosti a neważnosti nalezeni býwají, že takowého Božského nařízení a wůle jeho

swaté nemnoho sobě wáží ani mnoho w těch swatých přikázaních sobě chutnají, než je jako z nějaké kratochwíle přestupují: i tomu zlému Bůh w cestu wjíti a k člowěku drobet přísněji přistaupiti ráčił, postawiw a nařídiw jiné správce, moc a wrchnost, císaře, krále, knížata, pány a jiné lidu swého správce, propůjčuje jim té moci, aby oni, wedle wůle jeho, dobré ochraňowali, złých pak wěcí zůřiwí mstitelé aby byli. Jakož pořádek takowého Božského nařízení pěkně se w onom podobenstwí spatřuje, w kterémž se wyprawuje, kterak jeden král wysłał k pozwaným służebníky swé: Prwním rozkázał, aby toliko łaskawě k připrawenému hodowání pozwaných powołali; druhým pak přísněji poručił, poněwadž dobrowolně přijíti nechtěli, aby i mocí přinutili. Pro kteraužto moc jim od Pána Boha danau swatý Paweł jmenuje je służebníky Božími w tom pracujíce, totižto dobré ochraňujíce a złé zůřiwě mstíce. Nebo Bůh ne nadarmo zřízeným správcům meče moci podati a propůjčiti ráčił, ale chce, aby oni tím bujnost a rozpustiłost lidí poddaných zkrocowali a těm, kteříž zle činí, k strachu byli. Kdo pak se nechce báti moci — prawí apoštoł — čiň dobře a budeš chwálen a miłowán od ní.

Takowé pak wrchnosti, jako králům, pánům a jiným spráwcům, wšickni nižšího powołání sprawedliwě pro Boha a jeho Božské poručení mají poddáni býti a to pod uwarowáním wěčného zatracení. Nebo tomu, což Bůh jednau nařídił, na odpor se postawiti, co jiného jest než swéwolně zatracení sobě dobýwati? O čemž zprávu apoštoł Římanům dáwaje, psał řka: Každý člowěk mocem wyšším poddán buď; neb není moci nežli od Boha, a které jsau, od Boha zřízené jsau. Protož, kdož se moci protiwí, Božímu zřízení se protiwí, a kteříž se protiwí, sami sobě zatracení dobýwají. Wedlé této zprávy již rozuměti můžeme, w jaké wážnosti a uctiwosti wrchnost od Boha nařízenau držeti a jakau poddanost k ní zachowáwati máme. W čem by pak poddanost swým pánům a správcům lidé ukazowati měli, tomu písmo swaté wyučuje a ukazuje, že w tomto: nejprwé w posłušenstwí, druhé w daní jim dáwání, třetí w modlení, kterýmž jsau powinni za prodłaužení žiwota pánůw swých a pokojné časy Pána Boha prositi. Nebo tyto jsau wěci wzácné před obličejem Boha našeho.

Poněwadž pak náš nebeský a prawdomłuwný mistr, Pán Ježíš Kristus, o tom poraučeti w řeči sw. evangelium ráčił, abychom to, což jest císařowo, dali císaři a, což jest Božího, Bohu: tehdyť słušně již také o tom při zawření kázaní tohoto zmínka se učiniti musí, co jsme my Bohu powinni. Słyšeliť někteří o tom rádi, čím jsau poddaní zawázáni swé wrchnosti: nechť jim také není těžko poslechnauti, čím jsau oni powinni tomu Pánu, od kteréhož mají to, že se na tomto swětě páni jmenují. Ale tuto ne o samých páních, ale wůbec o wšech młuwiti se bude; nebo wšickni tomu nebeskému Pánu w mnohých wěcech dłužníci sme. Tuto se již každý w tom dobře pamatowati má, aby toho císaři, králi, knížatům a pánům nedáwał, což se samému Bohu nesmrtedlnému dáti a zachowati má. Každého dne u sebe sami uważujme, co tomu nebeskému Pánu dáti máme. Nebo poněwadž těm wěcem, kteréž k powołání jednoho každého přináležejí, dosti činiti hledíme: nad tím, čímž jsme Bohu našemu powinni, zapomínati se ne-

máme. Činíš-li dosti tomu, což k twému obchodu přináleží: i což jest, jestli mezitím se zapomínáš, což každého dne Bohu, największímu dobrodinci dáti máš? Obětuj Bohu swému každého dne obět chwáły a splň Nejwyššímu sliby swé. Miluj Boha swého z celého srdce swého a přemyšlowání twé nechť jest we dne i w noci w zákoně jeho. Hledej přede wšemi wěcmi králowstwí Božího a wzýwej každého času swaté jméno jeho. Důwěř se jemu i w nejwětším nebezpečenstwí a čiň jemu ze wšech dobrodiní děkowání. Za nehodného služebníka jeho wždy se pokládaj a k němu we wšem wšudy zření měj. A tak budeš každého dne moci to, co jest Božího, dáti Bohu a, což jest císařowo, císaři. Umějmež se tehdy tak i k Pánu Bohu našemu i k wrchnosti naší chowati, abychom před Bohem wzáctní a naší wrchnosti Bohem nařízené milí býti mohli. Nebo jestli že my toho, což jest Božího, Bohu dáwati neobmeškáme, tehdyť i Bůh toho, což jest nám z swé milosti w slowu swém zaslíbil, dáti neobmešká. Pozná naše poslušenstwí i snažnost ke wšemu dobrému; ukáže lítost jako milostiwý Pán nad naší mdlobau a nedostatky; wyswobodí nás ze wší bídy a poddanosti a uwede w swobodu onoho wěčného a nebeského dědictwí. A to wše milost Pána našeho Ježíše Krista, kterýž, jsa Bůh požehnaný, kraluje s týmž Otcem w společnosti Ducha swatého, a kralowati bude se wšemi wywolenými swými až na wěky. Amen.

Záhubnost zahálky.

Zahálení a prázdnost od dobrého bránau swobodnau jest ke wšemu zlému, wedlé řeči muže maudrého, kterýž, napomínaje k pracem chwalitebným, powěděl: Mnohému zlému naučilo zahálení. To naučilo lid izrahelský modlosložebenstwí; neb, když na paušti zahálejíce a w práci přikázaní Boha prawého nepracujíce, odpočíwali, bohy jiné slité sobě wymyslili a jim poctu i oběti samému Bohu žiwému přináležité činili. Takowé jich zahálení písmo těmito slowy připomíná: Posadil se lid, aby jedl a pil, i wstali, aby tancowali okolo slitého boha. K tomu je zahálení přiwedlo. To také zahálení naučilo Sodomské tak ohawným skutkóm, že Bůh na zemi nemohl jich snášeti, ale hrozným trestáním zahladil je. Takowé zahálení ještě při lidech nedbánliwých mnoho zlého působí, hříchy plodí, nowé ohawnosti wymýšlí, neprawosti krmí, žádosti k zlému rozpaluje; a protož dobře prázdnost a zahálení od některých matkau a chůwau wšeho zlého jmenuje se. A jakož woda skrze skulinu tejně do lodí neb do korábu wchází a wždy přibýwáním roste, až skrze neopatrnost plawcůw lodí potopena býwá: takť z zahálení a z lenosti zlá myšlení, přewrácené žádosti se rozmnožují, až lodí srdce našeho, jsauc jimi jata, w hříších nebezpečně tone.

Z mrtwých wstání.

Podíwej se na příklady Božské mocnosti: Den se mění a w noci umírá a w temnostech jako pohřben býwá; s ním pochowána býwá poctiwost swěta a wšecko, co jest na swětě, od temnosti se zakrýwá; wšecky wěci mlčí a, jako by mrtwé byly, w pokoji odpočíwají a tak swět swětla ztraceného želí. Wšak zase s swau okrasau, s bo-

hatstwím, s słuncem, takowý jako minuł, se rozswětluje a noc, kteráž jej umořiła, poráží; temnosti, kteréž jej jako pohřebiły, rozhání, jsa sám wšeho dědicem dotud, dokudž zase noc s swým přirozeným haufem se nenawrátí. Swětlo hwězd zase se rozbleskuje, kteréž se při západu słunce hasnauti zdáło. Nawracují se swětła nebeská, kteráž během swým była se pryč obrátiła. Nowý měsíc po prwním nastáwá, jakž každý čas swůj wytrwá. Přiwleče se i zima, přijde podletí, léto i podzimek s swau mocí, powahau i s úžitkem. Ano i země w té proměnnosti nebi podobná jest: stromy listím mładým a owocem po obnažení šlechtí; kwítí nowau krásau ozdobuje, byliny zase z sebe wydáwá, a aurody wšeliké, kteréž, jako pohltiła, nawracuje. A to wšecko nejprwé požíře, potom wydáwá: předivný způsob! Což zhubí, to zachowáwá, a aby měła co zase nawrátiti, nejprw pochwátí; aby naprawiła, zhorší; aby rozmnožiła, prwé zmenší. Nebo wšecko hojněji a upléwněji nawracuje, nežli wypleňuje, a wšecko po zkáze zase k obnowení přichází. K čemukoli přijdeš, to již było; co potratíš, to zase nastane, aniž jest co, aby po zhaubě swé k prwnímu spůsobu nepřišło. Proto mijí, aby potom było, a wšecko padá, aby zrostło. Pročež těch wšech wěcí jednostejná proměna náwěští jest a zřetedlné swědectwí wzkříšení z mrtwých, o kterém prwé nás Bůh skutky swými učiti ráčił nežli písmem; mocí to prwé ohłásił než błasem řeči; předkem to z přirozených wěcí ukázał, potom o tom písma dáti mínił, aby tomu snáze místo dał, co jsi prwé na přirození shledał; aby słyše pojednau powolił, načež jsi již wšudy patřił. Nepochybuj o tom, že Bůh těło wzkřísí, poněwadž wšecky wěci naprawuje. A poněwadž wšecko zase znowa se rodí, což pro člowěka i pro těło jeho spůsobeno jest: i kterak by to mohło býti, aby to těło tak na místo a dokonce zminuło a zahynuło, pro jehožto potřebu wšecky wěci w cełosti trwají a zůstáwají?

2. Z kázání o pokání.

Na welikonoční hod Boží (úwod).

Tentoť jest den, kterýž učinił Pán, radujme se a weselme se w něm: nebť jest den dobré nowiny a wesełého zwěstowání. Budeme-li w něm mlčeti a přepodiwných skutkůw Božích neohłašowati, winni budeme welikým hříchem. Jest den tento wítězstwí, radosti a wšeho potěšení, w němž se netoliko zemské ale i nebeské stwoření raduje; nebo w něm zwítěził lew z pokolení Judowa. Tomu dni těšił se Abraham, žádajíc jej widěti: widěł skrze wíru a radował se welmi. Oznámímť zjewněji, jaký jest den, a to s radostí. Tenť jest den nejmilejší, o němž ne již některý z prorokůw, ale sám jednorozený syn Boží, spráwce a pán wšech prorokůw, swými włastními ústy předpowídati ráčił, řka: Syn Boží wydán bude pohanům a, když jej zabijí, třetí den z mrtwých wstane. Dnes jest tomu den třetí, jakž na kříži syn člowěka był powěšen a umrtwen, a jako dnes mocně zase wedlé předpowědění z mrtwých wstał. Usnuł na kříži jako někdy Adam w ráji, aby z boku jeho církew čistá neposkwrněná wyňata była, jako i Ewa z boku Adama wyňata jest. Z toho snu swého po-

tom se zase probudil, powstaw z mrtwých slawně. Otec nebeský ho přijal a na swé prawici jemu se posaditi rozkázal, dokawadž by nebyli podloženi nepřátelé jeho za podnože noh jeho. O čemž skrze proroka dáwno mluwil, řka: Jáť jsem usnul a zdřímal jsem se i powstal jsem; neb Pán přijal mne. Nebojí se již wíce tisícůw wojska židowského, ani haufůw smrti a pekla. A z takowého wítězstwí netoliko stwoření zemské ale i nebeské welice se weselí, Boha radostně chwálí, děkujíc mu z wykaupení. K nimž i my máme se přimísiti a s nimi Boha chwáliti, ač každého času, wšak obzwláštně tohoto, w němž beránek welikonoční Kristus Ježíš se obětowal, powinni jsme jeho ctíti a chwáliti. Seděli jsme nad řekami Babylonskými, zwěšeli jsme nástroje hudby naší, pláčíce a litujíce hříchůw našich. Nyní již čas powstání, abychom powstanauce, w odění swětla jsauce oblečeni, poctiwě u prostřed zboru a shromáždění wywolených Božích ukázati se mohli, s nimi se radujíce, ke cti slawnému z mrtwých wstání tuto píseň zpíwali: Weselýť nám den nastal.

XXIX.

Oldřich Prefát z Wlkanowa.

Oldřich Prefát z Wlkanowa, stawu wládyckého z rodiny w Praze tehdáž znatně rozšířené, byl w řeči české wýmluwný, mathematických umění powědomý a w swětě zběhlý. Narodil se l. 1523 dne 20. Máje. Jsa měštěnín starého města Pražského, obydlí měl na uhelném trhu. Znám byl co muž pobožný a šlechetný, důmyslný a řemeslný mathematických nástrojůw dělník, putowáním do Palestiny, Kompostelly a jinými dalekými cestami jak po zemi tak po moři wyhlášený a slawný. Umřel w Praze l. 1565 dne 26. Čerwence.

Cestu swau z Prahy do Benátek a odtud po moři až do Palestiny, kterauž, wydaw se na ni l. 1546 před Božím Tělem, l. 1547 w Dubnu dokonal, zřetedlně a obšírně wypsal a sám swým nákladem wydal w Praze (1563). Ozdobil Prefát knihu swau také některými obrázky na dřewě řezanými a připsal ji panu Wáclawowi Zajícowi z Hazenburka. Po druhé wydána byla od Faustina Procházky w Praze 1786.

O bauřce mořské.

Bauře mořská nebýwá wždycky jednostejná; neb někdy menší, někdy wětší a časem weliká a ukrutná býwá. Neb mnohokrát wítr toliko silný býwá a moře proto nebude welmi bauřliwé, časem moře bude bauřliwé a wítr newelmi weliký, ač obyčejně rádo obé spolu býwá, wítr weliký a bauře na moři; někdy zase také wítr z míry welmi weliký, moře bauřliwé, k tomu příwal, blýskání s hřímáním

pospołu býwá: protož tuto o bauři mořské a zlé fortuně weliké, kterak se při ní od počátku děje až do konce, krátce položím. Nejprwé obyčejně, když bauře na moři býti má, wítr pomału se tužiti a wlny weliké na moři činiti počíná, které přilćwajíc se, bílé pěny činí a nahoře se pění. K tomu rádo nebe s té strany, odkud wítr jde, se mračí, kalí a černými obłaky se powlačuje a pomału poprchati, błýskati a hřímati počíná, a w tom se to wšecko čím dál wíc a wíc rozmahá. Tu hned marináři pachołci, widauc, že bauře nastáwá, chutně płachty do náwi dołů spauštějí a swazují, díry we šifu zahrazují a zabíjejí a k bauři se strojí. A když pak w tom hrubě pršeti počne a příwał se leje a wítr se rozmůže, to obé mořem pohne a jako z gruntu je wyzdwihne a zedme, tak že wlny k wíře nepodobně welmi weliké se dělají; neb jednak woda se rozstupuje a dołů ke dnu snižuje a welmi hłuboké rokle neb audolí w wodě dělá, jednak se wlny zas w hromadu srážejí a co nějaké hory neb wrchy se nahoru k nebi wyzwihují, a jedna wlna se s druhau potýkajíc, zhůru wysoko stříká a kropí, a jedna přes druhau se přelíwá, a z toho welmi weliký a hrozný zwuk, přelíwání, šplechot a jekot po wšem moři powstáwá a heybá. Mezi mořem pak a nebem wítr welmi weliký a hrozný, co by wšecko wšudy swau prudkostí pobrati chtěł, fučí a zučí a o prowazy, kterými w náwi stromowé nataženi jsau, a jiné se jako řežíc, šustění strašliwé wydáwá. Nebe také nahoře toto obé přikrýwající hrůzy a strachu plné jest; neb obłaky hroznými a černými powlečené býwá a se zamračí, zakalí a zatmí, co by noc była, že nerozeznáš, den-li je čili noc, a k tomu také příwałem, hřímáním a jako ustawičným błýskáním strašliwé jest. A tak člowěk, ten čas w šifu na moři jsa, se wšech stran auzkostmi welikými, hrůzau a strachem obklíčený jest; neb pohledíš-li dołůw na moře, na kterém jsi, to nepokojné, hněwiwé, diwoké a k twému zahynutí hotowé pod sebau widíš: pohledíš-li nahoru k nebi, to tolikéž od obłaků strašliwých, pršení deště a příwałů, hřímání a błýskání ustawičného ukrutné a hrozné widíš: pohledíš-li pak mezi nebe a moře, tu od zučení a zwuku wětru přewelmi welikého strach a hrůza weliká jest. A tak pohleď kde chceš, obrať se kam chceš, wšudy weliké nebezpečenstwí a smrt před sebau widíš. K tomu pak ke wšemu šif neb náwe, na které jsi, pod tebau na místě nestojí, než co nějaké pérko od wln jednak dołů jednak nahoru se zmítá. A tak od wln jsauc zmítána, spojení prken a trámowé se w ní swírají, stromowé, na kterých płachty wisí, se wším se třesau, wiklí a chwěplí, a wšecka náwe tak praští a łuští, nic jináč než co by se hned w drobné kusy połámati chtěła. Také w ní truhły, w kterých zboží, a jiné wěci, co tuze přiwázáno není, se přewrací a jedno k druhému se přiráží a nemały hřmot a šramot w náwi činí. Neb skůro nic na swém místě zůstati nemůže, aby sebau nehýbało a se nepřewracowało a jedno o druhé netłaukło; nýbrž ani člowěk pro to kolébání a sem i tam zmítání w ní rowně státi nemůž, leč se něčeho drží; neb jda, ničeho se nedrže, potácí se sem i tam, co by był ožrałý.

A tak žádného místa nikdež w náwi není, aby hrůzy a strachu plné nebyło; neb jsi-li wně nahoře na płácku neb kdekoli jinde w náwi, tu dobře zůstati nemůžeš pro déšť a zimu a prudkost od wě-

tru, wlnobití a stříkání a kropení wlu; neb wlny do náwi prostřed na płac tepau i sic jinde, tak že jednau stranau se tam wrážejí a druhau zase do moře se wyléwají, a k náwi se přirážejíc, wysoko zhůru stříkají a kropí. A tak silný a weliký wítr býwá, že člowěk prostřed na płácku stoje, kdy by se ničehéhož nedržeł, prudkostí wětru do moře by wynešen był. Marináři pachołci, když wen musejí, za prowazy w půli se k náwi přiwazují, aby od wln a wětru wen z náwi wyraženi a wynešeni nebyli. Dole pak w náwi také nic weseło není; neb náwe se swíraje wšecka praští a łuští, a wlny wně zewnitř w náwi se wšech stran silně tepau a bijí, a z toho weliký zwuk a hłahoł se wnitř w náwi obráží, že se zdá nic jináč, než jako by mnoho pachołkůw zewnitř s několika kładami se wšech stran se k ní rozbíhajíc, jí wytłaukali a wybíjeli. A rowně nápodobně tak weseło dole jest, jako kdy by jednoho do sudu zabedně, zewnitř jich několik palicemi na sud tłaukło: jakau by ten tak w sudu zabeduěný kratochwíl měł, každý můž porozuměti. K tomu tam dole parno, dušno a newonno jest; neb obyčejně w bauři wšickni dołů do náwi se hrnau a tam, jsauce wšudy zahraženi, dosti małý průduch toliko sentinau a děrau, kterau se dołů leze, nahoru mají. Neb w čas takowé bauře náwe wšudy z důłu i nahoře pilně zahražena a zabeduěna musí býti, nápodobně co sud, aby do ní woda od nikud wnitř nemohła. W čas pak takowé bauře lidí těch, kteří w náwi jsau, rozličný spůsob býwá, podlé jednoho každého přirození; neb mnohý mdlejšího přirození leží co umrłý, jiný jest co omámený, některý nechutenstwí má a se ustawičně dáwí, mnohý co w mdłobách leží. A tak krátce tehdáž ani jísti ani píti ani spáti se jednomu nechce; neb se tím ustawičným zmítáním a sem i tam kolíbáním a wikłáním wšecko přirození zkormautí a člowěku jaks mistrno a těžko jest. K tomu každého času a jako okahnutí smrti na se člowěk očekáwaje, strachem se třesa, jako zmámený jest a, co činiti má, newí; neb jak se kde co hrubě hurtne neb łuskne a neb weliká wlna že do náwi udeří, hned se w něm srdce leká a domníwá se, že již náwe se łáme aneb tone. A tak to každé chwíle očekáwání smrti jest skůro těžší nežli sama smrt, a wěř mi toho na mau wíru, že tehdáž žádného žertu není a smích drah býwá, a jeden se Pánu Bohu oprawdu modliti naučí. Neb i ti pachołci marináři, kteří sic rozpustilí jsau a nic dobrého jim z aust newyjde, a když čas a dobrý wítr mají, čerty se děłají, ale tehdáž každý skrotne a rád by se w anděła obrátił a tak nábožný jest, že žádného swatého nepomine, než wšecky w nebi wyhledá, jich za pomoc žádaje.

A když takowá bauře na moři jest a se rozmůže, tu již patron swé łodí pánem býti přestáwá; neb moře a wítr w ni mu se uwáží a po swé wůli ji sprawují, mistrují a jak chtí s ní nakłádají. A w ten čas moře patronem jest a wítr luggierowi a piotowi auřad odejme, a ne kam by oni chtěli, než kam je wítr žene, tam se pławiti musí, buď jim libo neb žel; neb tu tehdáž žádná we wšem swětě wěc takowau přewelmi welikau mocí moře a wětru władnauti a tomu rozkazowati nemůže, než sám jediný wěčný a wšemohaucí Pán, který wšecko stwořił. Neb tehdáž neprospíwá a nestačí žádná maudrost, žádná síła, žádná opatrnost, žádný wtip, žádné umění ani jaká chytrost

a wymyšlená wěc lidská, aby člowěka z toho nebezpečenství wyswoboditi mohła, než wšecko to tehdáž neužitečné jest a člowěka opustí; sama toliko jediné wíra a naděje ku Pánu Bohu swrchowanému a wěčnému při něm zůstáwá. Neb w ten čas člowěk, se wšech stran zahynutí około sebe wida a každé chwíle a jako okamžení smrti na se čekaje, rady a pomoci odnikudž míti nemoha, k komu jinému se utéci, kdo by ho z toho wyswoboditi mohł, nemá, než k samému mocnému Pánu Bohu, k kterému silnau wíru a naději má, že mu z toho pomoci ráčí; neb naděje při člowěku až do té poslední smrti trwá podlé onoho werše: Spes hominem nec in ipsa morte relinquit, to jest, Naděje člowěka ani w tu smrt neopanští. A protož ačkoli člowěk w swětě wšudy každého času a chwíle, na každém místě, wed mu se zle nebo dobře, w štěstí i w neštěstí, wždycky w moci a w rukau Pána Boha wšemohaucího jest, wšak toho tak práwě a gruntowně poznati, co je to w moci samého Pána Boha býti, nemůže jako tuto w bauři mořskau na moři. Neb jsa na zemi w jakém pak koli nebezpečenstwí, wždy nějaké doufání a naděje po Pánu Bohu w lidské wěci má; neb jest-li w jaké těžké nemoci, doufá w lékaře, byliny, recepty a jiné léky, že k zdrawí zase přijde; jest-li pak w wězení a jde mu o hrdło, w přáteły, že mu pomohau, má-li statek, že se wypłatí neb že se dobude neb sic nějakým jiným způsobem a obmysłem toho prázden že bude, doufá; jest-li pak w boji w bitwě, naději má w množstwí wojska swého, že zwítězí, w zbroje, děła a jiné oděni a příprawy wáłečné, w siłu a mužnost swau; item, by se pak i zle zwedło a bitwa prohrána była, naději má, že bude moci utéci neb jat od nepřátel býti a se wypłatiti aneb wysłaužiti a tak při hrdle zůstati. Ale w čas bauře na moři wšecky ty trošty a naděje w lidské wěci daremné jsau a nic nepłatí, a tehdáž od člowěka odstaupí; neb tu spomoci nemůže žádné umění, žádní doktoři a lékaři, žádné byliny, pilule, recepty a apatéky; nemůž tehdáž pomoci ani papež, ani císař, ani král, ani který jiný w swětě potentát, ba ani otec, ani mátě, ani jiní nějací přátelé; neužiteční jsau tehdáž welicí pokładowé, złato, stříbro, drahé kamení, peníze ani jaké klénoty (w něž obyčejně lidé na tomto swětě wíc než w Pána Boha doufají); neb se to trefuje, že w čas takowé weliké potřeby i ty drahé wěci do moře pro zachowání hrdła wmetány býwají. Také tu darmo spoléhati a doufati w welikost a pewnost łodí; neb proti takowé welmi weliké síle a moci wětru a moře jest jako pérko a nějaká mrwa, a ku přirownání co skło proti kładiwu; neb welmi namále tu býwá, že náwe neb šif pojednau a jako w okamžení wšecek se stroskotati, połámati aneb zatopiti může, buďto že někde w moři na skáłu neb mělčinu trefí a se prudkostí rozrazí, neb že se roztrhne, přewrátí, zalí a zatopí. Tolikéž neníť tehdáž nic płatná žádná moc swětská, ani weliká wojska, ani siła a udatnost, ani děła, zbroje, meče, hałapartny a špisy, ani jaké jiné příprawy wáłečné; neb se tu nelze wyprositi, wypłatiti, obrániti, utéci, schowati ani skrýti, než w moci samého wěčného Pána Boha býti. A jest se jistě čemu podiwiti, že my lidé, na tomto swětě jsauc na zemi, mnohokrát wětší naději kładem a doufání máme w lidi a wěci lidské, které nestáłé a pominutedlné jsau, nežli w samého Pána Boha, který wěčný, mocný, wše-

mohaucí jest; aneb opět časem se mnohokrát wíc lidí něb ledačehos jiného bojíme nežli jeho, wědauc to dobře, že to krom něho, weč my naději kładem a doufání máme, on w okamžení mocen jest a můž zkaziti, zjinačiti a w nic obrátiti aneb opět zase, čeho my se bojíme a strachujem, že nás z toho mimo naši naději wyswoboditi může, kdy bychom mu jediné chtěli práwě wěřiti, w něho samého doufati a w něm samém naději míti a jeho se práwě báti. Ale na moři w čas takowé weliké ukrutné a líté bauře, nad kteraužto nic hroznějšího a strašliwějšího w swětě není, tu se člowěk práwě naučí w samého jediného Pána Boha doufati a naději míti a jemu oprawdu a srdečně se modliti, kdež rozum lidský postačiti ani která jiná we wšem swětě wěc pomoci nemůž. A když tak člowěk silnau wíru a naději ku Pánu Bohu má, Pán Bůh z toho ze wšeho jemu pomoci a jeho wyswoboditi ráčí, ač mu se mnohokrát zdáti bude, že proti rozumu jest a možné není. Když pak člowěk krom Pána Boha na nětco jiného a w wěci lidské se bezpečí, spoléhá a doufá, a mní, že jest již wyhrał: Pán Bůh nenadále než se on naděje, to mu jináč změniti, zjinačiti a mnohé złé wěci a časem i smrt naň dopustiti ráčí. Protož na něho samého spoléhati a w něho wíru, naději a silné doufání každého času míti máme, opustíc wšecky swětské a lidské wěci, které marné a nestáłé jsau.

Že pak nad bauři mořskau w swětě nic hroznějšího a strašliwějšího není, při čem člowěk jsa, žiw býti může, to jest jistě tak; neb přirownej k ní co chceš w swětě nejhoršího, nic jí w strachu, hrůze a nebezpečenstwí rowného nenajdeš; neb tu při ní wšecka nebezpečenstwí pohromadě jsau. Neb i před skonáním swěta takowý strach a hrůza bauře mořské na tento swět přijíti má, jak o tom Kristus Pán młuwiti ráčí we čtení swatého Łukáše w 21. kap. řka: Budau znamení na słunci a na měsíci i na hwězdách, a na zemi daw lidu pro bauři zwuku mořského a wlnobití, tak že schnauti budau lidé pro strach.

Wšeliká nebezpečenstwí netoliko w čas bauře mořské, ale sic wždycky pławícím se po moři přítomná jsau. Neb jest nebezpečenstwí od ohně, aby náwe nešetrností se nezapálíc wšecka neshořeła. Jest nebezpečenstwí od złodějů mořských, kteří po moři łaupí a kradau; neb každé chwíle člowěk před nimi se opatrowati, na péči míti a nahotowě býti a bitwy s nimi očekáwati musí, rowně co by w wojště w ležení był. Jest nebezpečenstwí od utopení, a tím hůře, neb zahyneš-li na moři, newíš kam se twé těło dostane, snědí-li je ryby, čili moře na břeh wywrže a psi neb jiná zwěř je roztrhá a sní, neb že se zsmradí a červy rozleze, ješto o to weselejší smrt jest na zemi, neb wíš, že do země a hrobu położen budeš. Jest nebezpečenstwí od hładu; neb se to trefuje, že časem náwe od bauře neb protiwných wětrů daleko zahnána býwá, aneb k pustým ostrowům přistati že musí, w kterých pro protiwný wítr časem za několik nedělí zůstati a ležeti musí, tak že mnohokrát chleba, masa, wody sładké i jiných potřeb k jídłu se jim nedostáwá a hładem trápeni býwají, o čem ti, kteří wáłečným během na moři se pławíwají, dobře powěděti umějí, a mnohem pak lépe ti nebožátka, kteří na galiích ukowáni býwají, kteří mnohokrát, když se chleba nedostáwá, pšenici

co jiné howada jísti musí, a té jim ještě na libry odwažují. Ba jest také nebezpečenstwí i od moru; neb časem když se kdo z morního powětří do náwi dostane, jiné w ní nakazí, tak že na morní bolesti mrau a mnohokrát ze sta jich sotwa 15 neb 10 neb míň zůstane, jak se pak to často trefuje, a tu tehdáž před morem nelze utéci ani se schowati a skrýti. Také dokud w náwi jsi a na moři se pławíš, wždycky wěznem a w wězení jsi; neb nemůžeš wen kdy chceš; nebo když jsi na zemi w jakém pak koli wězení, mohau tě z něho pustiti každého času a chwíle, když chtí; ale když jsi w náwi na moři a zwlášť w čas bauře, wěc možná není, aby, kdy by chtěł, na zemi býti mohł; neb do náwi wstaupiti a po moři se pławiti, nic jiného není než dobrowolně se u wězení dáti; neb když chceš z náwi nemůžeš, než w ní zůstati musíš. Jest také nebezpečenstwí w čas weliké bauře, když se błýská a hřímá, od hromobití a hromu; neb se to trefuje, že časem hrom do šifu udeří, jej rozrazí neb zapálí. A tak tuto z toho již sám porozuměti můžeš, že při těch, kteří se po moři pławí, wšecka nebezpečenstwí pospołu jsau, a zahynutí a smrt wždycky přítomná jest, a není toho nebezpečenstwí na zemi, aby ho také na moři nebyło. Wšak proto wšetečnost a směłost lidská, pro nabytí zboží, statku a peněz, w takowá weliká nebezpečenstwí hrdła i wšeho jiného swéwolně se dáwá, a jest jistě se čemu podiwiti takowému błáznowstwí lidskému a nenasytedlné žádosti jmění, že to, co na tomto swětě nejdražšího a nejmilejšího, totiž zdrawí a žiwot, má, kterýžto když jednau ztratí, žádným stříbrem ani złatem ho wypłatiti nemůž, to wáží pro wěci marné, nestáłé a pominutedlné, jen toliko aby zbohatł a wíce měł, a toho wšeho dřewu, wěci mdłé, nestáłé a křehké, totiž šifu, swěří a s tím se na moře, wěc welmi silnau, šálenau a diwokau, wydá a do wězení swéwolně jde, z kterého se nemůž wyłámati, dobyti ani utéci, než w něm zůstati, ješto sic, jsa na zemi, žádný nerad do wězení jde; a k tomu žádné jistoty nemá, že se zase wrátí, než toliko samau naději. A protož prawýť jest onen łatinský werš: Aut stultus est aut mori cupit, qui se mari committit, to jest: Neb błázen jest neb umříti žádá, kdo se moři swěří.

A tak tuto o bauři mořské pro krátkost wíc psáti přestanu, ač bych měł ještě dosti co wíc o ní psáti, ale obáwám se, že mnohý ani tomu, co jsem tuto psał, wěřiti nebude. Ale není diw; neb nijak člowěk, který přitom jest sám nebył, tomu neuwěří, jaká weliká síła wětru a moře zwuk, jekot a šplechot, hrůza a strach při bauři na moři jest, než ten, který přitom był; neb člowěk o tom tak wypsati ani powěděti dobře nemůž, jaký šturm a weliká moc Božská tu bywá. A wěř mi toho jistě, kdo jest moře newiděł, na něm se nepławił, při bauři mořské nebył, ten jest jednoho welikého, mocného, přediwného Božského diwu w tomto swětě newiděł, nechť jest pak co chce jiného widěł.

XXX.

Jan Blahoslaw.

Jednota bratří českých, wyjmeme-li Komenského, za dwaustoletého trwání swého nemůže se wykázati mužem, který by, co se týká učenosti a důmyslnosti, přirownán býti mohl k Blahoslawowi. Za žiwota swého wšelijak neduhy byl sklíčen i zemřel u wěku plné síly mužské, a předce wykonal tolik a ke wnitřnímu zwelebení jazyka českého tak welice prospěl, žeť nemůžeme než litowati, widauce ho, an pracuje o prospěchy sekty, která sama sebau dříweji později za swé wzíti musila, w níž samé, co do snah swých k wyššímu wzdělání se nesaucích, neustále nalezal nechuť a odpor.

Blahoslaw, pocházeje z rodu rytířského, narodil se l. 1523 w Přerowě. Od dětinstwí wychowán byl w učení bratrském. Sedm let ztráwil u jednoho z zakladatelůw Jednoty, B. Michalce, až poslán byl do ciziny na studie a sice l. 1548 do Králowce, l. 1549 do Basileje, kdež seznámil se s Sigmundem Hrubým z Jelení. Ale již 1550 wrátil se do Morawy i přebýwal dílem w rodišti swém, dílem w Prostějowě. Tu léta 1551 setkal se s Benešem Optátem z Telče, jenž spolu s Petrem Gzellem z Prahy a Wácl. Filomatem z Jindřichowa Hradce prwní grammatiku českau sepsal a Blahoslawowi dal podnět k složení podobného díla. L. 1552 powolán byl do Mladé Boleslawi, i uloženo mu, aby wedl zápisky Jednoty. Od l. 1555 do 1557 byl u wěcech Jednoty w Magdeburce a několikráte we Wídni. L. 1557 wywolen byl za staršího a usadil se w Ewančicích. W úřadu tom setrwal až do smrti, kteráž jej l. 1571 dne 24. Listopadu za krátkého pobytu w Morawském Krumlowě zachwátila.

Doba nejwětší literární činnosti Blahoslawowy připadá mezi leta 1558 až do 1571. Na grammatice české, kterau l. 1571 dokonal, pracowal dwacet let. Dílo toto zachowalo se w bibliothece akademie Theresianské we Wídni, kdež je l. 1855 P. Ignác Hradil nalezl a spolu s ním J. Jireček wydal (1857). Musiku, t. j. knížku zpěwákům náležité zpráwy w sobě obsahující, kdež jmenowitě prawidla prosodie časoměrné ponejprwé ustawena, sepsal Blah. l. 1557, načež l. 1558, 1569 a z části 1857 při grammatice wydána byla. Žiwot Jana Augusty (1555, wyd. 1837 od J. Franty Šumawského) a dějepis Jednoty (1567) wynikají mezi pracemi historickými. Filipika proti protiwníkům wyššího wzdělání w Jednotě l. 1567 se-

psaná, swědčí o nadání řečnickém Blahoslawa, z níž toto místo na ukázku wyjímáme: „Na oko se to widá, že mládenci někteří mnohem jsau umělejší w řeči a wýmluwnější, latině nic neumějíce, nežli někteří dosti učení latiníci, ačkoli jisté jest, kdy by k tomu ještě i latině uměli, dialektiky a retoriky powědomi byli, žeť by mnohem bystřejší, spůsobilejší a ke wšemu hotowější byli. Příklad suď! Kámen drahý nebo perla, křtaltowně a mistrowsky řezaný a wypulérowaný, jak jest welmi rozdílný od toho, kterýž není ani řezán ani hlazen neb pulérowán!" I w básnictwí duchowním Bl. pracowal. Jemu totiž mezi l. 1559—60 swěřena redakcí kancionálu l. 1561 w Šamotulách (w Polsku) wytištěného, w němž několik písní od něho složených. Blahoslawůw překlad Nowého zákona, prwní to počátek ku překladu celého Písma sw. w Králicích wyšlému, do něhož bez proměny byl přijat, welice co do jazyka wyniká.

1. Z Grammatiky české.

O metaphoře.

Druhá wěc,[1]) jíž šetřiti sluší těm, jenž chtí ozdobně česky mluwiti, jest jakž se říká latině metaphora, t. slow některých od jejich wlastního wyznamenání nebo moci jejich a wlastnosti poodnesení a jinam k jiných wěcí wyznamenání obrácení. Kteréhožto spůsobu i Latiníci i Čechowé a též i jiní jazykowé kdy by neužíwali, častokrát myšlení swých nemohli by příhodně a srozumitedlně, nadto eleganter jazykem pronášeti. Welmi jest užitečná ta figura nebo spůsob ten a náramně mnoho se ho i w písmích swatých užíwá. A summau: mluwení nebo psaní, kteréž jest tau figurau jako pokropené, býwá příjemné, milé, žiwé, hýbající a práwě lidskau mysl maluje, imaginationes menti dulces ingerit, ut de poëmate dicitur, quod sit loquens pictura, sicut et pictura est veluti tacens poëma. Ale nechtěje o tom nad míru šířiti, příklady toliko některé ukáži slušného i neslušného té figury užíwání; nebo kdo by to wše wypsati mohl?

Tito spůsobowé mluwení pěkné metaphory w sobě wzdržují, jako: Teď náš pacholík také leze (wida mládence ještě opodál od domu) jako maucha z pomyjí. To slowo Leze nemá tu swého wlastního wyznamenání; než kdy by řekl: Pohleď, kam ten rak leze, repit, tu by wlastně wznělo. Ale tamto tolikéž w sobě má, jako by řekl: Náš pacholík welmi lehky jde. A když k tomu přidáš Jako rak, tu teprw figuru, jenž slowe hyperbole, připoje, wymaluješ podlé swé mysli jeho chod neswárný a příliš nespěšný. Pěkná metaphora jest říci Chudičký byw, přiwinul se ke mně. Wí se, co jest Winauti, přiwinauti, zawinauti, odwinauti. Admodum proprie et significanter nec minus eleganter sic loquimur. Item Přišel na nic, ješto wíme, že

[1]) Prwní jest wlastnost, proprietas.

člowěk nemůž nebýti aneb býti nic, poněwadž jest k wěčnosti stwořen. W řečech Krista Pána přemnoho jest toho, zwláště když prawí sám o sobě: Já jsem cesta, chléb, woda žiwota, winný kořen, wy ratolesti atd.

Jsauť pak také některé metaphory a neb mohły by býti, jichž nesłuší užíwati, proto, že jsau nemrawné a nepoctiwé. Některé také metaphory býwají marné, bezpotřebné, ješto kdož jich užíwá, za drzího a wysokomyslného oratora držán býwá, jako kůň, moha pěkně jíti pokojně, nemůže než łaškowati. A protož, kdy a kterých metaphor užíwati słuší, má-li řeč ne ohyžďowána ale ozdobowána býti, krátce powím:

I. Těch, které jsau poctiwé a nic nenáležitého w mysl posłuchačů newmítají neb neuwozují; nebo kteréž sau takowé, ty se jako řeči lehkomyslné lehkomyslným a bezbožným hodí.

II. Těch, kteréž nejsau špatné a nízké příliš, ješto by newyswětlowały wěci té, o níž se młuwí, ale wíce zatemňowały. Jako kdy by někdo, młuwě měšťanům neb pánům, i brał słowa samým sedlákům aneb samým některým řemeslníkům známá.

III. Ty jsau metaphory nejlepší, kterých se již mnoho od lidí wůbec užíwá, usitatæ, ješto, by metaphory były, máło lidé tomu rozumějí, ale jako by włastní słowa a phrases były, tak se toho užíwá; nebo wešly již lidem w zwyk. Jako kdy by některému mládenci řekł: Obětuj Pánu Bohu kwět mładosti swé, t. wynałož nato swůj mładý a ušlechtiłý wěk, aby w něm Pánu Bohu słaužił a w tom léta swá ztráwił. Takowé figury býwají lidem nejpříjemnější a i nejužitečnější. Nebo jaký úžitek z pěkné řeči, když se jí nerozumí? Na wěcech přirozených wšem lidem známých i příkładowé sau příjemní i metaphory odtud wzaté; jako když říkáwají: Nezrałý prý jest to rozum, Nezrałé učení, Wšecko wydžbaní, Kwět mładosti, Ten člowěk práwě ktwe, Již zrá ubohý starec, Dojde tudíž jako pečité, Dáwno jsem nato ucho wlíkł a neb pozor měł, Již se domíłá.

IV. Tu jest i włastní i příhodné místo metaphorám, kdež włastních słow příhodných k wymalowání mysli dostatečných a obwykłých není, ale potřeba sama k figurám přinucuje, jako když díš: Střeła neb kułka prudce letí k cíli. Letění se włastně tomu připisuje, což má křídła etc. Anebo, by zwłáštní słowa nebyła złá, ale když nemají takowé moci, ani tak spůsobiłého wyznamenání, metaphory pak měł by před rukama ušlechtiłé, jimiž můžeš jako žiwau a mocnau řeč swau učiniti. Jako když díš: Kratičký jest wěk náš, prudce běží, płyne jako praud wody, ano jako pták letí, aneb jako střeła letí. Ta woda prudce běží, t. j. teče, płyne, ač to słowo Płyne włastně tomu přisłuší, což w wodě neb po wodě płyne. Item když díš: Płyň s Hospodinem, totiž Poraučím to Bohu, jdi předse kams ułožił, jaks zapřáhł tak táhneš etc.

V. Tohoť pak welice słuší šetřiti, aby k tomu metaphory příhodné brał, což chceš w lidských myslech činiti. Jako chceš-li wzbuditi k chwále Boží ukázaním Božích dobrodiní, díš, že Bůh jest studnice dobroty nepřewážená. K bázni je wzbuditi chtěje, díš: Ruka jeho že není ukrácena, moc wšudy prowodí a maudrosti jeho není počtu ani míry, žádný se mu newyběhá ani wychytruje, złapá maudré w jich maudrosti.

VI. Owšem pak nato pamatowati słuší, že ne na každém místě a při každé příčině každého słowa může se užiti. Kazatel w kázaní může podlé příčiny ďábła hadem, drakem starým etc. nazwati, peklo jezerem hořícím etc.; ale doma w obecném młuwení hned se to tak netrefí, ubi non tanta grandiloquentia requiritur. Oportebit itaque et hic servare decorum, co kde słuší, sauditi i jiných rozumných pilně šetřiti, qui præcepta morum imo et artium factis exprimunt. A opět kdy by wážný muž słow neb metaphor příliš nějakých pochlebných, łahodících etc. užíwał tu, kdež słuší wážně młuwiti, nemenší škoda by była, nežli by tu wážný był, kdež ochotná lítostiwost a příwětiwá wlídnost ho ozdobowati má. Kazatel kázaní čině, kdy by tak młuwił, słow i spůsobů jejich takowých užíwał, jako když mátě se swým dítětem młuwí, aneb s lidmi, doma s čeládkau swau neb s jinými młuwě, kdy by kazatelského spůsobu nesložił: pro prwní za pochlebníka neb i nerozumného etc., pro druhé za příliš twrdého, neochotného a hněwiwého sauzen był by.

2. Z Musiky.

Co jest píseň?

[1] Ač máło tuším lidí jest, aby newěděli, co jest to píseň neb písnička, wšak poněwadž někdy tak trefná píseň býwá, až by téměř jméno swé potratiti mohła, a ne píseň ale rozpráwka aneb helekání anebo kus traktátu nějakého słauti: i z té příčiny za potřebné mi se widí tuto nejprw dotknauti toho, co má jméno býti za píseň. Jestiť pak píseň o kterékoli wěci, złé neb dobré, smysł plný, jadrnými, summowními a hýbawými słowy, w jistých werších, kłausulích, rytmích a syllabách krátce nebo dłauze zawřenými słožený, podlé włastnosti melodie jakékžkoli, tak aby zpíwáním, jakž noty té spůsob jest, wyprawowán libě a příjemně býti mohł.

Tyto wšecky wěci, kdež se koli nalézají, jakž nejgruntowněji možné jest, to hodně słauti má píseň, tak aby mohła k swému cíli nebo konci místnému a jistému směřowati i přijíti, to jest, při posłuchačích a nadto zpěwácích toto tré činiti:

1. Libost zpłozowati a jako uši i mysl lektati, tak aby twé zpíwání posłuchačůw a owšem tebe nemrzeło, ale aby rádi posłauchali předse až do konce.

2. K weselí, k zámutku, potěšení, lítosti aneb jiným těm podobným neb z nich pocházejícím wěcem, totiž k některé z nich hýbati, ponaukati a jako připuzowati, wíce nežli prosté młuwení nebo čtení knih.

3. Máť také o něčem wyprawowáním nětčemu učiti, jako písně některé wyučují, jak Boha chwáliti, z čeho, čeho od něho žádati etc. et in summa sunt cantica de variis articulis christianæ religionis. Ale toto wšecko má-li zpíwáním spůsobiti, musíť jistě netoliko wycwičený a umělý býti zpěwák, ale i píseň neb zpěw uměle udělán a jako do nějaké formy slit býti; neb jakž by text písničky był nespůsobný a nebedliwě neb neuměle słožený, tedyť jest wíc než půł pře pryč.

O slowích w písni.

Ačkoli słow i w spisích nebo w psaních i w písničkách téhož jazyku jeděch jako i w młuwení na wětším díle se užíwá, wšak proto nemałý w tom může býti a má rozdíł. Nebo poněwadž píseň má nebýti tak dłauhá jako spis nějaký, hýbawější pak a žiwější, wíce probuzující nežli prosté psaní: i musíť tedy i tu pilnost składatele býti, a to při těchto wěcech:

1. Aby słowa dáwał do písně włastní, significantia, kteráž by włastně náležeła k té wěci, o níž píseň, a neodnášeła mysli posłuchače odtud, kamž ho chceš zpíwáním uwésti, buď k lítosti, k radosti, k żałosti, k bázni, přízni, naději.

2. Též ať jsau słowa summowní, mnoho w sobě zawírající, wšak což náleží; nebo poněwadž nemá býti welmi dłauhá píseň, i kterak w ní co čackého powíš, když jen wšecko słowy naplníš i bezpotřebnými?

3. A budau-li summowní a nesrozumitedlná, též opět nic neswedeš. Bude jako by łuňák létał pod obłaky a, nic na zemi nemoha uhoniti, łačný zůstáwał. Protož tak summowní buďte słowa, aby jim proto mohło rozumíno býti. A toť jsau ta, jichž lidé užíwati obyčej mají, rozumnější a čačtější, kteráž třebas i w kázaních słýchána býwají aneb i wyswětlowána a již lidem přišła w nějaký zwyk.

4. Słowa wzatá od rozličných jiných stwořených wěcí, metaphoræ, welmi jsau pěkná a příjemná i swětłá, jimiž wěc jako malowána býwá na mysli posłuchačůw. Mezi takowými słowy jsau i ta, jenž historii namítají, a ta sau jako šíp, ješto čłowěku pojednau mnoho w mysl uwedau a třebas srdce zapálí, podobně jako by nějaké tabule malowané před oči někdo někomu poskytł.

5. Nemáło i swětła i hýbawosti přidáwají epitheta, słowa k jiným připojená, jenž jakost, totiž, spůsob włastní wěci wyprawují, jako k tomu słowu Učinił přidáš-li maudře neb wýborně, důstojně, hrozně etc. Item Zemdlił bídně, příliš, żałostně, hrozně. Item Slib štědrý, drahý, hodný, jistý etc. Když přidáwána býwají ta słowa, aby k tomu cíli patřiła, kamž píseň čeleti má, tedy jest chwalitebné; neb mnoho swětła přidáwají. A netoliko ty dwě figury retorické, ale i jiné mnohé wýborně se hodí składatelům písní; ale širokoť by było o tom psáti. Než żeť jest nesnadno pěkná, příslušná a jadrná dáti słowa a wždycky w rytm se dobře trefující: protož nemałá práce býti musí, nežli se jedna takowá písnička słoží. Ale co bez práce w tomto žiwotě? Co nesnadno, to wzácno, difficilia pulchra; wšak lenoch cti nedochází, a rys máło nałapá, když dále přes tři skoky nechce.

O úžitku z učení se poëtice.

Widí mi se toho dotknauti, což mnohé jakož při jiných wěcech, tak i při składání písniček rozpakuje a w dobré práci překážku činí, t. že nemohau hned pojednau brzy se wrownati umělým a słowautným składatelům. Ti nechtí býti učedlníci, když ihned w skok mistři býti neumějí. A ne jedněm toto na mysl přichází: Poněwadž dosti až příliš jest písní rozličných již prwé složených, jaká jest potřeba s tím se meškati, an těch, jenž již słoženy jsau, není čacky kdo užíwati?

Ale měli by takowí saudní lidé i to spatřiti, že již drahně knih wytištěno a podnes se tisknau, a wšak proto neříkají lidé: „K čemu jest učiti se psáti a psáním se zaměstknáwati?“ ale předce každý, kdož umí čísti, psáti též uměti žádá, aby, když by toho kdy było potřeba, uměł napsati, což by chtěł, jestliže ne jiným k jich potřebě, ale sobě sám k swé libosti neb úžitku. Takž jest podobně i písničku uměti słožiti: byť nebyło pro jiné bližní twé, ale ty sám pro sebe k libosti swé, a někdy snad i k potřebě, máš uměti to. Nýbrž ještě wíce proto, aby jiným składatelům písní i písněm lépe wyrozuměł. Ano u Łatiníků špatný by to był Łatiník a grammaticus, aby neuměł prosodie a neznał rationem componendorum versuum, ačkoli z mnoha tisíců Łatiníků jeden se sotwa wydaří a w to wydá, aby był poëtau, totiž weršů mnohých składatelem. A protož každý dobrý Łatiník tomu, i jak weršowé skládáni býti mají a jací jsau jejich spůsobowé, wyrozuměti a naučiti se má, tak aby také i sám w potřebě mohł a uměł některý werš udělati. W tom když se cwičí mládenci, jak welikau pomoc odtud mají k lepšímu wyrozumění władnosti jazyku toho w słowích, in phrasibus, owšem in pronuntiatione, a w jiném a summau ke wší cełé wýmłuwnosti: to jest zkušené a dobře wědomé. Takť podobně jest i w jazyku našem. Spůsobu składání písní wyrozuměje a také toho koštowáwaje, budeš moci wíc nežli kdy prwé spatřiti, jaká jest řeč naše, jak w čem hojná nebo nehojná, lepší-li se čili kazí, jaké jsau při mnohých słowích władnosti, jak se jich kde užíwá, kde které figury retorické nebo grammatické swé místo mají; budeť se to potom wýborně w młuwení hoditi. Nesnadněs wyhledáwał słowa a jim pracně wyrozumíwał, figury, podobenstwí, similia hledáwał, spůsoby phraseos rozsuzował, co projímawějšího, co k čemu słaužícího, průbował, składaje písničku: aj již to budeš hotowé míti, netoliko potom při jiné písně dělání, bude-li kdy potřebí, ale i w młuwení swém i w psaní obecném. Eštos prwé toho nesnadně a běžně užíwał, prostá była řeč twá: spůsobilejší, barewnější a žiwější již bude. Co pak dím s strany wěcí samých welikých i drobných, jaké zboží a bohatstwí shromáždíš a ke wšeliké potřebě je pohotowě míti budeš! A protož i při této příčině prawé se býti widí onoho mudrce powědění: Manum esse causam sapientiæ.

Wíce pak každá písnička, kteraužkoli uzříš, bude tobě jako zrcadłem; neb jakž saudně na ni pohledíš, tak toho, kdož skládał tu píseň, hned poznáš, jaké duchowní audy má, jak wyspěłé, jak podařiłé, subtylné, spůsobné a ušlechtilé, jak zdrawé neb nezdrawé: z toho jací mohau pocházeti týchž audůw skutkowé, poznáš, jaká pracowitost, bedliwost, rychłost, saudnost etc. Uzříš některau píseň, ana jako wěnec krásný, jiná jako łauka zelená a kwítím rozličným porostłá, jiná jako strom ušlechtiłý, jiná jako zdaleka se modrající hory, jiná jako stawení krásné buď uzawírané buď zotwírané. Při některé poznáš, že jest pilně a pracně děłaná, lucernam olet, ana hned zdaleka słušná, spořádaná mistrowsky, buď wěci buď rytmy wtipně zohýbané a spůsobně spojené neb składané, słowa na wýbor wybraná etc. Jinau uzříš, anať jako potůček płowe z studnice tiše, hładce powrchu; jiná břehy podreywá a pojímá s sebau; jiná ukazuje składatele, autoris, weliký wtip a newelikau práci; jiná neprohlédawost otce ukáže; jiná

neumění nebo nedopatření se nětčeho, toho neb jiného; jiná drsnatostí swau mistrnost hławy nětčí proradí etc.; w některé hojnost wěcí neb sentencí, w jiné hłubokost. A kdo by wše wyčetł? To znáti, s tím se poobírati uměti a moci, jest lépe na swět a na lidi w něm pohleděti, nežli by na ryňk na trh šeł aneb někde na diwadła, kdež ne duše ale těła lidská a ještě oděná rauchem widěti můžeš; ale tuto to, což nejpřednějšího w člowěku, z hłuboka spatříš.

XXXI.

Martin Kuthen ze Šprinsberka.

Martin Kuthen, jakož jméno ukazuje, rodič byl z Kutné hory. Wystudowaw na uniwersitě Pražské, byl wychowatelem w některých domech šlechtických, jmenowitě též u nejwyššího purkrabí Zdenka Lwa z Rožmitálu. Později stal se písařem starého města Pražského. Do stawu wládyckého powýšen byl diplomem ode dne 18. Pros. 1541. Zemřel 29. Března 1564. Za swého wěku znám byl co dowedný skladatel epigrammůw latinských. Za pětiweršowý chronostich na hrob Karla IV. bohatě od Rudolfa II. byl obdařen. Latině wydal přehled králůw a knížat českých, pak popis slawností, kteréž arcikníže Ferdinand připrawil otci swému, když l. 1558 po wywolení za císaře do Prahy přijel. Popis ten zároweň i w jiných jazycích z rozkazu císařského byl wydán. Wydání české zachowalo se nám we welikém díle historickém Wiléma hraběte Slawaty. Dílo Kuthenowo, které, dokud newyšlo, mnoho hluku natropilo a bylo podnětem k sepsání kroniky Hájkowy, wyjdauc pak daleko zůstalo za očekáwáním a obáwáním, jest Kronika o založení země české, tudíž o knížatech a králích etc. (1539, 1585 a 1817), suché to wypsání dějůw českých pořádkem letočetným.

1. Z Kroniky české.

Předmluwa.

Cožkoli mnozí jsau o počátku a założení země této a národu českého obšírně wypsali, ale aby který z nich o tom gruntowně a práwě sepsał, ještě až posawad nenalezám. Neb někteří hned po potopě, kteráž se za Noe po wšem swětě stała, Čechy w této krajině býti pokłádají, jiní pak že by z Charwatůw pošli a od prwního wůdce swého Čecha jméno měli, prawí. Ale kdy a kterého času to jest se dáło, žádný z nich neoznamuje; než w tom se wšickni srownáwají, že krom Čechůw prwé w zemi této žádných jiných obywatelůw nebyło.

I pro gruntownější toho wyhledání předkem a najprwé potřebí jest wěděti, že wšecky krajiny a národowé jména od prwních obywatelůw neb spráwcí sobě daná mají, — jako od Izraele Izraelští a země izraelská, od Persy Perští a země perská, a tak i o jiných jest

rozuměti, — ale že jména takowá zemí, tudíž lidí i jiných wšech wěcí časem a léty rozličně se proměňují, jakož Strabo toho obšírně dotýká, prawě, že za jeho wěku mnozí národowé i jich jména zhynuła. Též také i jiné příkłady k tomu podobné mohły by se tuto připomnúti, ale pro krátkost jich zanechám, poněwadž i nyní to každý očitě může spatřiti, že znamenitý a prwní w swětě národ řecký za paměti téměř naší od Turka jest wyhłazen a země jich, jméno swé potratiwši, w jiné před šesti sty léty neslýchané, proměniła, to jest, že již ne země řecká ale turecká wůbec se jmenuje.

A to wše tudy pochází, že pokolení lidské, jak mimo jiné žiwočichy sobě wolné jest a žádnému jinému stwoření poddáno není, tak žádostí přirozenau jsauc podjato, nikoli na swém přestati nechce, než wždy wíc a wíc míti žádá a wěci cizí mimo swé włastní oblibuje: takž nemůž-li žádosti swé pokojně wyplniti, moci užíwá, kdež z toho wałky mezi lidmi powstáwají a tak i záhuba národůw neb smíšenice a skrze to proměnitedlnost jich se přihází.

Že pak w každé historii neb kronice ten pořádek zachowán býti má, aby to, což se píše, ne na básniwých rozpráwkách ale na samé prawdě grunt a základ swůj měło, a ta že jináče wyhledati se nemůže než z pamětí těch, kteříž toho wěku žiwi jsauce, běhy a případnosti takowé nám wypsané jsau pozůstawili: protož aby prawda toho wšeho pořádně wyhledati se mohła, zwláště což se země této a prwních obywatelůw jejích dotýče, pokudž u znamenitých řeckých i łatinských historikůw neb kronikářůw (kteříž toho času byli) se nachází, kratičce położím. A odtud potom k knížatům a králům, kteříž národ tento český až do časůw našich postaupně sprawowali, přistaupím. A dále, což ku poznání náležitějšího býti poznám, buď o wałkách neb jiných činech a příhodách jich wedlé sepsání domácích kronikářůw, jakž jest se w prawdě dáło, bez pochlebenstwí oznámím.

2. Z Wítání císaře Ferdinanda I. l. 1558.

Příprawy a příjezd.

Když osmého dne měsíce Listopadu prwní a přední poseł císařského příjezdu přišeł k arciknížeti na hrad Pražský, urozený pán, pan Adam z Šternberka, nejwyšší komorník w králowstwí českém, około hodiny 14., a oznámił, že císař Ferdinand ráčił již wyjeti z Benešowa a že se ráčí zastawiti we wsi Jesenici dwě míle od Prahy około hodiny dwadcáté: dle té zpráwy arcikníže Ferdinand ihned poručił se sjeti knížatům, auředníkům zemským a radám JMCísaře wšechněm, též osobám stawu panského, aby se tu k přiwítání Jeho Welebnosti Císařské pána swého strojili; stawu pak rytířskému rozkázał se sjeti do pole nedaleko staré obory, kdež také sám arcikníže mezi ně wyjeł a hnedky tu haufy jejich mustrował, wedlé jednoho každého důstojnosti, hodnosti a auřadu jednomu každému ukázaw místo, jakým by pořádkem měli jeti proti císaři.

Zatím w městech Pražských skrze trubače swołáni byli měšťané, a jeden každý hauf, kterýž wítati měł císaře, scházeł se na jisté místo: purkmistrowé a rady wšech tří Pražských měst na staro-

městský rathauz, kdež také shromážděna pacholátka a panny w rozdílná místa; rektor učení Pražského s swým žákowstwem, též i administratorowé, konsistoriáni, farářowé a kněží z strany pod obojí do kolleje císaře Karła, jinák weliké, kdež se také starci scházeli; wdowy pak do kostela Matky Boží před Teynem; naposledy wšechno množstwí lidu mładého na rynku. Odkudž potom wšichni na uložená sobě od arciknížete stanowiště a místa se rozcházeli, kdež příjezdu císařkého očekáwati měli.

Nejprwnější ze wšech na swé místo odešli mládenci a muží, kteří se pod zbroj a na wojnu hodili. A ti byli w trojím rozdíłu. Prwní s dłauhými ručnicemi, a měli na sobě krátké župice jednostejné formy a barwy čerwené, bíłým premowáním po krajích, w prostředku i na rukáwích prošíwané, a na hławách čerwené kłobauky s bíłými pintami. Druzí byli we zbroji a w celém kyrysu a někteří w pancířích, majíce lebky na hławách, a ti měli tesáky a meče při bocích jako i prwní a w rukau české špičaté burdýře a řemdihy a jiní dłauhé německé oštěpy. A těch obojích było w počtu około 8000, kteří měli osmnácte fendrichůw a praporcůw jednostejné barwy. Třetí díł pěšího lidu był nápodobný oněm starým bojowníkům, kteří za času Jana Žižky i potom u Uhrůw słaužili a černé wojsko słauli. Těch było přes tisíc w prostém oděwu, majíce na sobě černé kukle a místo zbroje pawézy a železné cepy.

Ti wšichni pořádně, w každém řadě po šesti osobách, šli přes město s bubeníky a pištci branau Wyšehradskau až k sw. Pangracímu a tam na jedné rowině ti, kteříž we zbroji byli, čtwerhraným šíkem, jako by se s nepřítelem potkati měli, se postawili. Černí wojáci, nětco dále odšedše, sobě ležení zarazili na jednom welikém wršku a obehnali se wůkoł pawézami jako nějakým wałem anebo zdí tím spůsobem, jako se staří Čechowé ležící w poli zašancowati obyčej míwali.

Když to pěší wojsko z města wytáhło, tehdy miłostný hauf pacholátek, wyšedše z staroměstského rathauzu šli pořádně na nowéměsto přes mostek na koňský trh a, přišedše téměř do prostředku jeho, tu kde kašna stojí, uhnuli se do té ulice k sw. Jindřichu, kdež jest andělská zahrada a tam se dwěma řady postawili w počtu půldruhého tisíce, jeden každý oblečen jsauce w bíłé košilky wyšíwané na obojcích, na rukáwích a zespod wůkoł čerweným hedbáwím, čerwenými pintami obwázáni, majíce w rukau ratolesti bušpánowé zelené aneb kytky złatem i jinak ozdobené. Měli také i swé bubeníky a fendrichy téhož wěku a postawy, jako sami byli. K nimžto přidáno było pro ochranu a stráže 12 poctiwých měšťanů, kteříž wšak nemnoho wyšší byli než pacholata, a každý w ruce nesł malowanau berłu.

Potom około 18. hodiny purkmistrowé a rady wšech tří měst Pražských, odíni jsauce w hřebíčkowé damaškowé sukně dłauhé, šli po těch k swému stanowišti. A před nimi třidcet předních měšťanůw w rozdílném ale poctiwém oděwu. Po jedné i druhé straně šło 60 mładých jonákůw krásných a silných w tykytowých sukničkách čerwené a bíłé barwy, pod kłobauky též tykytowými a bíłým peřím. Ale ti wšichni měli po łowčím oštěpu kromě toliko šesti, kteří nesli nebesa z aksamitu čerweného a bíłého udělaná, złatými bullemi welmi řemeslně ozdobená.

Za senatory šli rektor učení Pražského, administratoři s doktory, mistry, žákowstwem a kněžstwem strany pod obojí, jichžto wšechněch było téměř do 400 osob w černém poctiwém dłauhém oděwu, kromě toliko rektor a děkan universitatis neboližto weliké kolleje měli na sobě široké faldowané šarłatowé sukně, kteréž za časůw císaře Karla IV. uděłány były. A před nimi šło dwé pacholátek s stříbrnými berłami.

Těmto wšechněm było místo ukázáno za koňskau branau, nedaleko od toho místa, kde se obyčejně k ptáku střílełо.

Když se tito haufowé tak w městě spořádali a semotam na místa swá se rozcházeli, zatím arcikníže se wší swau jízdau proti císaři, panu otci swému, wyjeł. Nejprwé přede wšemi, jakž obyčej, jeli čtyři trubači. Za nimi jeł nejwyšší hejtman wšech jízdných haufůw, pan Ładislaw z Łobkowic, dworu w českém králowstwí maršałek, maje sobě přidáno po prawé ruce dwě osoby z stawu panského a po lewé dwě z stawu rytířského. Za nimi jeli jízdní w každém gleidu po pěti dłauhým řadem, jakž kteří předních pánůw králowstwí tohoto byli. Prwní hauf jízdných staršího i mładšího Henricha hrabat z Hartenšteina a pánůw z Pławna; druhý pánůw a bratří p. Wiléma a p. Petra z Rožmberka; třetí p. Jana mładšího z Łobkowic, nejw. purkrabí Pražského; čtwrtý Jana staršího z Łobkowic, nejwyššího hofmistra w králowstwí českém; pátý p. Adama z Šternberka, nejw. komorníka; šestý p. Jana z Waldšteina, nejw. sudího; sedmý p. Joachyma z Hradce, nejw. kancléře; osmý p. Joachyma Šlika hraběte z Pozaunu a Holejče, presidenta komory české; dewátý p. Jana staršího z Šwamberka, nejw. sudího dwořského; desátý p. Jana Bořity z Martinic, purkrabí Karlšteinského; jedenáctý p. Wolfa z Wřesowic, nejwyššího písaře; dwanáctý podkomořího; třináctý p. Bernarta Zehušického z Nestajowa, purkrabí Hradeckého; čtrnáctý p. Oldřicha z Duban, hejtmana na hradu Pražském. Byli pak ještě mimo těch čtrnácti jiní haufowé pánůw a rytířůw českých, kterýchž se pro krátkost mlčením pomíjí. Nedaleko za těmi haufy jeli służebníci pánůw a rytířstwa, a za nimi byli wedeni powodní koňowé Jeho Msti arciknížete Ferdinanda, přikrytí černým aksamitem. Po nich jeli edlknabowé na pěkných bohatě ladrowaných koních a jiní rejthaři z rozličných rodůw. A za nimi hned jeł dwůr arciknížete Ferdinanda s nemałým počtem hrabat, pánůw a rytířůw. Potom opět 12 trubačůw a jeden bubeník, který na właské bubny bubnował.

U prostřed jeł sám arcikníže na spaniłém koni, maje około sebe množstwí lokajůw a drabantůw. Před ním jeli Hendrich mładší kníže z Pławna, hrabě z Turnu, hrabě z Hardecku a jiných wíce pánůw ode dwora JMsti. Za ním pak jeli přední páni králowstwí českého jedni za druhými po pěti. Nejposléze za wšemi jeli wesměs służebníci a pacholata panská ode dworu arciknížecího: tak že wšech społu jízdných, předních, prostředních i posledních było około 5000.

S tím počtem jízdy arcikníže wyjeł w cestu císaři, panu otci swému, z těch rowin, které jsau blíže staré obory, nejprwé skrze hrad Pražský, potom přes Hradčany, odtud skrze menší město Pražské a přes most do starého města. Kdež jej nejprwé potkało starcůw šediwých na hławě i bradě około tisíce, kteříž wšickni odíni byli černým rauchem a na hławách swých nesli wěnce zelené a šli řádem z kolleje weliké k Hradčanům, kdež jim místo k wítání wykázáno było.

Potom potkał se arcikníže na welikém rynku staroměstském s wdowami, jichž było w počtu do osmi set. Kterėžto, wyšedše s kosteła Panny Marie před Teynem, šly do města menšího Pražského, tu kdež jim místo k očekáwání na císaře było uloženo. Měły pak wšechny téměř jednostejný oděw na sobě, pláště černé a bíłé raušky a spuštěné fachy přes ramena až dołů, tak jakž podnes jeptišky a někdy wdowy stawu panského a rytířského se odíwají.

Kterėžto když pominuł a táhł swau cestau skrze nowé město Pražské k bráně města hory Wyšehradu, zatím wyšło z rathauzu staroměstského około 2000 krásných panen s swými hejtmany w tykytowých sukničkách wišňowé barwy jim k ochraně a stráži přidanými. A ty wšechny panny dwěma dłauhými řady se postawiły od kosteła Panny Marie před Teynem až k kostełu sw. Michała. Jedna každá z nich měła čepec złatý anebo hedwábný s okem złatým, wěnec na hławě a kytku w ruce z wonného kwítí, mantlík pěkný hedwábný kunami aneb sobołý podšitý. Aniž mezi tím wším apparatem, kterýž se toho dne ku poctiwosti příjezdu císařského w městech Pražských spatřiti mohł, było co k oku lidskému liběјšího a krásnějšího jako ten kůr wýborných, poctiwých, stydliwých a pěkných panen.

Přistrojili se také k tomu witání Židé w swém powěrečném wíce nežli kratochwilném apparátu takowém: Z ulice swé židowské wynikše, nejprwé šło třinácte młádencůw w bíłých perkytlích, kteřížto nesli welikau korauhew, na níž znamení a litery napsány były jim samým toliko známé. Za nimi pacholata w bíłém rauše, żałmy zpíwajíce rozličnými hłasy. Potom staří Židé w černých pláštích. Za těmi jedenácte kněží, z nichžto šest nesli drahá nebesa z šarłatu a złata udělaná, jiní čtyři šli před nebesy, jeden pod nebesy nesa desatero Boží přikázaní na pergameně psané a w złatohławr obalené. Za těmi opět šli jiní kantoři, kteříž na rozdílné hłasy židowským jazykem zpíwali. Opět starší jejich do 40 w čubách liščích a kuních a za nimi žáci a školníci jejich w pláštích fiałowé barwy, majíce bíłým zawitím zakuklené hławy. Nejposléze šli młádenci w bíłých košilích s obojky złatem wyšíwanými. A w tom pořádku šli nejprwé na staroměstský rynek a odtud k mostu, kdež proti celnici na prawé straně se postawili.

Mezitím arcikníže Ferdinand, wyjedauce s swau jízdau za bránu města hory Wyšehradu až za kostel sw. Pangrácia a nechawše pozadu za sebau purkmistra a rad měst Pražských, též i wšeho wojska pěšího, na širokých polích zšikował wšechny jízdné haufy, tak že jako had na dýlku winuły, a były jako k bitwě hotowy. A tím spůsobem wedł je poznenáhła jako k bitwě wstříc Jeho Welebnosti Císařské. A w tom, dostana nowin, že by již Jeho Welebnost Cská býti ráčił pod jedním wrchem u wsi Krče řečené, bez meškání koně swého zabodł a, nechaw jiných, aby po něm poznenáhła táhli, sám s některými hrabaty a předními dwořany swými proti JWsti pospíšił, a jak JWCská na wršku nad tau rowinau, kdežto jízda arciknížecí w swém ordnunku stáła, od něho spatřín býti ráčił:, nepomeškaw s koně swého skočił, k JWsti s odkrytau hławau pěšky šeł, a tu přijda s welikau uctiwostí na kolena poklekł a, políbiwši ruku swau, JWsti ji podał, JWst wítaje a wesełým obličejem radost swau z příjezdu JWsti na sobě uka-

zuje. Jehožto císař přiwětiwě a otcowsky přijał a jakožto nejmilejšího syna swého łaskawau odpowědí odbył. Po arciknížeti wítali císaře ti, ježto se byli s arciknížetem od jiných haufůw odtrhły, jimž také císař wšem dobrotiwě a ochotně děkował.

W tom arcikníže Kareł, jenž był s císařem přijeł, bratr arciknížete Ferdinanda, s koně ssedł, políbením ruky a jeden druhého objetím społu se s radostí wítali. Podobně také legáti a posłowé králůw hispanského, englického, polského a někteří biskupowé a kdožkoliw z welikých pánůw, kteříž byli s císařem přijeli, s koní swých ssedše, arcikníže Ferdinanda s náležitau uctiwostí a políbením ruky pozdrawowali.

To když se stało, wšickni zase na koně sedali, a Ferdinand owšem s Karłem bratrem swým zůstał při císaři, ty pak, ježto s ním byli a od jiných haufůw odjeli, zpátkem na swá místa odesłał.

Když pak se již táž wojska také k císaři pomału přibližowała, nejprwé trubači arciknížecí a bubeníci s welikým hřmotem a hłukem císaře přiwítali, potom jízdní téhož arciknížete jedni po druhých z krátkých ručnic wystřelili a potom táhli předse swým šíkem a císaře stojícího s komonstwem swým s odkrytím a nakłoněním hławy swých wůkoł objeli s welikým císaře a jiných wšech, kteří s ním byli, podiwením. Císař, aby je tím lépe spatřiti mohł, odjeł od swého haufu a přijew k ním blíže, s obzwłáštní rozkoší na ně se díwał téměř na půłdruhé hodiny, až ho i poslední haufowé wší té jízdy pominuły. Odtud táhli wšichni k Wyšehradu, mezi nimiž jízda arciknížecí napřed jeła a za ní dwůr a komonstwo císařské.

Kratochwile.

Nazejtří potom okolo 24. hodiny šeł císař s arciknížaty syny swými, též jinými pány, do zahrady a lusthauzu, kterýž jest při zámku, a tu na stolici złatohławem obestřené sedě, u přítomnosti týchž synůw swých, též welikého množstwí předních pánůw a dwořanůw swých na jedno welmi kratochwilné a předtím nikdy newídané diwadło s welikau rozkoší se díwał.

Postaweni byli wně na rowině dwě welmi wysoké wěže a na těch obau byli trubači a bubeníci arciknížecí, kteří, jakž císaře zahlídli, tak ihned ku poctiwosti jemu wesełé traubení a bubnowání prowozowati počali. Mezi těmi wěžmi u prostřed stáła weliká hora ku podobenstwí prawé a přirozené skáły welmi řemeslně a důwtipně uděłaná, pod nížto mnoho było skryto ohňůw. A na wrchu též skáły spatřował se Jupiter až do pásu, jako by se w powětří wznášeł. Toho aby wybojowali a s té skáły dołů swrhli, wyšło pět náramně welikých obrůw, kteří znenáhła welikým krokem k té skále jeden za druhým kráčeł, a každý z nich nesł na ramenau weliký kámen místo zbraně. A přišedše až k té skále, lézti na ni chtěli. Kteréžto Jupiter uzřew pod skáłau státi a se na ni lézti pokaušeti, ihned po tenkém drátu nebo nitce spustił oheň na ně jako nějaký paprsłek; jako by k nim hrom udeřił, na zem je poraził a w tom skáła se roztrhši, ne bez welikého strachu a uleknutí lidí přistojících, wydała z sebe hrozné hromobití a błeyskání prawému nápodobné, wywrhši z sebe mnoho

trubiček a kaulí ohněm hořících, létajících nahoru w powětří dosti daleko wůkoł, ne bez škody těch, kteří se díwali, z nichžto některým brady jiným pak šaty ten oheň spálił. W tom ukázało se dewět osob welmi hrozných, jako by zlí duchowé anebo ďábłowé byli, kterýmžto z očí, chřípí, z uší a z aust oheň płápołał. A ti obry na zemi poražené do pekła táhli, z jichžto krwe potom zrodiły se opice, kteréž diwné hry skoky swými prowozowały, jednak oheň wyhazowały na ty, jenž blízko nich stáli, a jiného mnoho směšného a potworného prowozowały.

Potom, když ta hora ohněm téměř shořeła, wyjeło z jakéhos lísku osm rejtharůw sedících na koních strojených a oblečených w šatech rozdílné barwy a dobře opatřených předními i zadními plechy, pancíři, lebkami, dřewci a ručnicemi. Ti dwa a dwa jedni po druhých społu se poteykali. Dřewce jejich, mečowé a lebky oheň z sebe wydáwali; koním také z uší, očí a chřípí hrozný oheň płapołał. Diwné to było jejich potýkání; nebo, połámawše ohniwé dřewce a meče, sáhli k ručnicím a jeden k druhému střílel s welikým hřmotem a sražením w hromadu těch swých nastrojených koní. K nim přistaupili z téhož lísku někteří pěší kratochwilným spůsobem zbrojí, štítem a mečem bojující, jichžto lebky a špice mečowé také ohněm płápołały. A ti s welikau křepkostí swými štíty točíce, zdáli se, jako by oheň metali, a přitom obyčejem mauřeninským tanec wedauce, semotam proskakowali.

XXXII.

Prokop Lupáč z Hlawačowa.

Syn M. Jana Lupáče, konšela Pražského. Studia swá konal na wysokých školách Pražských; léta 1560 dne 1. Řijna powýšen byl za mistra filosofie. Pobyw některý čas w Nimburce jakožto rektor školy tamní, powolán byl na universitu, kdež čell, jak se zdá, o historii. L. 1562 dostal list erbowní, aby se mohl psáti „z Hlawačowa.“ W l. 1566 a 1567 byl děkanem fakulty filosofické. L. 1569 dal wšak universitě wýhost a odebral se do Domažlic za radního, w kterémžto úřadě setrwal až do smrti. Psal wětším dílem latinsky. Hlawní spis jeho jest kalendář historický (w Praze 1584). Česky sepsal Historii o císaři Karlowi toho jména Čtwrtém, kteráž podwakrát wydána byla w Praze, totiž l. 1584 a podruhé od W. Hanky k pětistaleté slawnosti university Pražské l. 1848. Lupáč zemřel dne 5. Dubna 1587 a pochowán byl w děkanském kostele Domažlickém.

Smrt krále Jana.

Léta P. 1346 Jan král český dle příbuzenstwí táhł s welikým množstwím wálečného i jízdného i pěšího lidu, kterýž w Čechách i w

Němcích sebrał, do Frankreychu na pomoc Filipowi Valesiowi toho jména šestému králi franskému proti Edwardowi toho jména třetímu králi englickému. Za příčinau pak jakési zpaury a nepoddanosti Pařížských proti wrchnosti on král Jan a Kareł syn jeho, již wolený král Římský, přijeli jsau do Paříže s pěti sty rejtharůw. Obywatelé a měšťané bauřiti se počali a to proto, že hejtman králowský, město Paříž proti autokům nepřátel, jenž do Frankreichu wtrhli, baštami a nowým dílem ohrazuje a opatruje, i některá stawení, nic méně i domy sausedské k tomu připojował. I poručiwše král Jan a Kareł hejtmanu, aby od toho díła přestał, započaté złé w nebytí doma krále franského swau přítomností a rozšafnau opatrností přetrhli.

Potom pak w sobotu po památce sw. Bartołoměje apoštoła Páně, když u Kresciaku se bitwa mezi těma dwěma králi začała a králi Janowi oznámeno, že již Franští na útěk se dáwají, i aby pro zachowání swého žiwota, poněwadž by był owšem newidomý a zraku zbawený, též sám, na jehožto by zdrawí jakožto pána a krále českého králowstwí české jako zawěšeno było, pro bezpečnost poodstaupił, raděno: k tomu nabízejícímu zmužile odpowěděł, řka: „Tohoť Bůh dá nebude, aby král český z boje utíkał; nýbrž dnes já — to wězte a tomu wěřte — buď hrdinsky a statečně wítězem zůstanu anebo sławnau smrtí, jsa tuto zabit, po králowsku padnu a umru. Protož weďte mne tu, kdež největší bitwa se drží; wšak Karła syna mého pilně šetřte. Pán Bůh s námi.“ To sedě na koni powěděw a swé kopí maje sobě od swých naprawené, mezi nepřáteły, kdež se nejwalněji potýkali, se dostał, a w prwním šíku a mezi nejpřednějšími bojuje a jsa wíce než jednau od sobě protiwných smrtedlně postřelen a tak s swého koně spad, udatně žiwot swůj dokonał. S týmž králem s jeho strany tu též statečně a hrdinsky se potýkajíce, zbiti jsau hrabě z Blauzu, hrabě z Ulmu, pan Jindřich syn wysoce urozeného pana Petra z Rožmberka, pan Heřman z Milčína a pan Jan syn páně Jindřichů z Lichtenberka, a z stawu rytířského do padesáti, jichžto twářnosti a erby w Lucemburku na mramoru wytesané se spatřují.

Ale Kareł, jsa w též bitwě třemi ranami raněn a snažnými prosbami panůw některých swých z Čech přemožen a jako wybojowán, aby swého zdrawí, welmi miłého a drahého klenotu, ušetřił jakožto pán a král český dědičný, zwłáště poněwadž by pana otce nejmilejšího tu ztratił; nad to wýš, že z osudu a ułožení Božího štěstí wáłečné i wítězstwí se welmi hrubě k Engličanům schýliło a nawážiło: těmi příčinami jsa hnut, do jednoho kłáštera, jejž Riscamp po fransku jmenují, se jest dostał.

Po té bitwě, kteráž prwního dne až do několika hodin na noc a i druhý den trwała, z rozkazu krále englického počteni jsau ti wšickni, kteřížto s strany krále franského w tom boji padli, a nalezeno jest w počtu jedenáct knížat, osmdesát korúhewných pánůw, tisíc dwě stě stawu rytířského, jiného pak lidu około třidceti tisíc. A tak ti, kteříž jsau byli přednější a znamenitější, jsau z englického krále rozkazu tu w blíže příležících městech poctiwě a křesťansky pochowáni. S strany pak těła krále Jana, to mezi zbitými nalezeno, a poctiwě, jakž na tak wznešeného a udatného krále náležeło, ozdobené englický král k Karłowi synu s żałostí, płáčem i slzami je odesłał,

s tím dołożením ano i oswědčením, že ne siłau a statečností jeho lidu, ale samého toliko Pána Boha mocí a propůjčením jest tolik králůw — Filipa franského, Jana českého, Karła Římského krále wojsko — od wojska mnohem w počtu menšího poraženo. Totéž těło dle Karłowa rozkázaní jest wezeno do Lucemburka města a tu w kłášteře, kdež jsau bratří řádu sw. Benedikta, sławně pohřbeno. Jakož pak i za žiwobytí swého był toho on král Jan žádostiw a častokrát říkáwał, že w Čechách neumře ale w Lucemburku pochowán bude.

XXXIII.

Pawel Kristián z Koldína na Martinicích.

Pawel Kristián narodil se w Klatowech l. 1530. Wzdělání swého nabyl na učení Pražském, kdež se l. 1550 stal bakalářem, l. 1552 mistrem swobodných umění. L. 1557 dostal list erbowní, aby se mohl psáti „z Koldína.“ Od l. 1558 do 1562 byl professorem, l. 1561 děkanem fakulty filosofické. Wystaupiw z professorstwí, stal se po Matěji Bydžowském z Aventina kancléřem, později senatorem starého města Pražského. Zemřel dne 10. Ledna 1589. Koldín náleží mezi nejpřednější práwníky wěku swého. Práwa městská od Brikcího z Zlicka poprwé w jedno sepsaná, pro jichž některé úchylky od zřízení zemského mnohé nesnáze pošly, wnowě spořádal, načež l. 1579 císaři Rudolfowi II. podána a od něho stwrzena byla. Z této rozsáhlé knihy práw učinil Koldín summowní wýtah s wypuštěním jmenowitě průpowědí latinských mnohonásobně do textu hlawního wplétaných (1579). Podobný wýtah udělal l. 1582 i ze zřízení zemského. Koldín jazyk práwnický přiwedl na nejwyšší stupeň dokonalosti: z potomních práwníkůw nikdo se jemu newrownal. Ale nejen w tomto oboru, než i w básnictwí latinském proslul Koldín, jsa audem básnické společnosti (sodalitas literaria), kteráž od Jana Hodějowského z Hodějowa zwláště pro zwelebení poesie duchowní založena byla a pod ochranau cís. Rudolfa II. nejen po Čechách a Morawě, alebrž až po Uhrách a Charwatsku se rozšířila. Když l. 1563 Koldín do stawu manželského wstaupil, podalo mu přání swé dwanáct spoluaudůw latinskými weršemi we zwláštní knížku sebrané. Po smrti památku jeho oslawil podobným spůsobem Petr Codicillus z Tulechowa.

O sepsání práw Justinianowých.

(Z připisu cís. Rudolfowi II. na práwa městská.)

Když wšemohúcí Pán Bůh, stwořitel a mocný správce wšech wěcí, onomu pobožnému Římskému císaři jménem Justinianowi (kterýž w létu pětistém a dwadcátém pátém od narození z Panny Marie Pána Jezu Krista spasitele lidského pokolení na stolici Římského císařstwí a důstojenstwí dosedł) sławné wítězstwí nad mnohými úhławními té Římské monarchie i jeho nepřáteły a odporníky dáti ráčił, tak že již wšickni, jsauce náramně přestrašeni a jako zděšeni i welice zemdleni, nesměli jsau a nemohli proti též monarchii i tomu mocnému císaři nic před sebe buď wáłečným spůsobem aneb jinák na odpor bráti, a již žádných nenadáłých wpádůw a škodných sjezdůw a překážek obáwati se nebyło: i takowého šťastně zdařiłého a sławného wítězstwí nad ukrutnými a krwawými nepřáteły sobě od Pána Boha propůjčeného jsa ten pobožný císař Justinian welice wděčen, jeho Božské miłosti díky ustawičně z toho činił i náramně se těšił. A maje tak sobě pokoj žádostiwý před nepřáteły spůsobený, nato se dále s welikau snažností oddał, že mnohá krásná a ozdobná i znemenitá stawení w rozličných a rozdílných místech na panstwích swých welikými nákłady (nic jich nelitujíc) wyzdwihnauti a ustawěti dał. Zwłáště a předně ten swaté Sophiae (totiž maudrosti Boží, jenž jest Pán náš Jezus Kristus jediný Boha žiwého syn) sławný a přespaniłý chrám po wypálení a wyhoření jeho w městě Konstantinopoli zase ozdobně a nákładně sprawił. Mnohé také k okrase a pewnosti toho města wěže, ano i nemałý počet domůw a příbytkůw oddaných wdowám, sirotkům i jiným lidem zbožným k bydlení pro ochranu a opatření jejich wystawěł. Wšak aby natom císařské welebnosti dosti býti měło, při něm se to nesnášeło, nýbrž že wýše a włastně wšechněm císařům Římským přináleží a příslušî, aby swé wěrné poddané netoliko w čas wáłek a nepokojůw před nepřáteły a škůdci jejich obhajowali a zastáwali, ale také nato myslili i snažnau péči o to měli, jak by mezi týmiž poddanými we wšech zemích a krajinách w čas pokoje sprawedlnost, swornost a łáska i jiné chwalitebné ctnosti, též dobří mrawowé a šlechetná obcowání se zachowati a zdržeti, ano ustawičně růsti a rozmáhati i stwrditi mohły: wzał jest před sebe ten dobrý a sławný císař z obzwłáštního od Pána Boha wšemohúcího (jenž jest počátek i konec wšeho dobrého) k tomu srdce jeho (jakž králůw i jiných wšech wrchností, podlé písma z Ducha swatého wyswědčení, w rukau Božích postawena jsau) nakłonění a úmysłu i wůle též chtíče obrácení, a takowému pobožnému toho pána a císaře předsewzetí od jeho swaté Božské miłosti požehnání, že jest wšecka práwa, kteráž na panstwích Římské monarchie hned od začátku jejího i toho času při saudech a rozeznáwání lidských sprawedlností w užíwání była, — jichžto kněh samých dosti welikých přes dwa tisíce a práw pak aneb regulí nesmírný a nesčíslný počet se nacházeł, ješto možná ani podobná téměř wěc nebyła, aby takowá nemírná nesčíslnost těch práw a snad i w sobě některých odporných k jakému pohodlí a płatnosti lidem słaužiti mohła, poněwadž by žádný za žiwota swého jich snad jednau dobře přečísti, nadto pak w paměti obdržeti i płatně k

užitku obrátiti mohl, — je pro snadší a lepší týmž práwům wyrozumění, ano také jich požitečnější též pohodlnější při saudech k wyhledáwání sprawedlností lidských užíwání w skrownější a mnohem menší počet sebrati i w lepší rozum sepsati dał lidem rozumným a znamenitě učeným i w práwích welmi zběhłým, kteréž při swém dworu (jakž císařowé a potentátowé to činíwati a zachowáwati ráčí) toho času jest měł. A předně Triboniana, muže wysoce učeného, kterýž quaesitorem, to jest najwyšším a najpřednějším auředníkem a spráwcím nade wšemi spráwami a důchody po panstwích Římských ano i kancléřem, jakž někteří píší, ustanowen był. Jemu, též Theofilowi a jiným lidem w práwích welmi zběhłým poručení obzwłáštní učinił, aby ze wšech těch práw tak welikého a nesčíslného počtu jejich toliko potřebnější a podstatnější práwa, kteráž by k wyhledání a rozeznání sprawedlností lidských dostatečná a płatná była, ano i užitečně a potřebně słaužiti mohła, w jistau a kratší formu sberauce, to jest in certam methodum uwedli. W čemž oni jakožto rozumní a powolní uposlechše císaře a pána swého, tak jsau učinili a několikery knihy týchž práw sepsawše, jedny Pandectas, jinák Digestorum, druhé Codicem, třetí Institutiones aneb Compendium totius juris, k tomu Novellas jinák Authenticas nazwali, a témuž Justinianowi pánu swému jakožto císaři Římskému, kterémuž nad řádem a práwem i nad každau lidskau sprawedlností, také wšelikými dobrými zwykłostmi a chwalitebnými obyčeji ruku ochrannau držeti a toho obhajowati náležeło, jsau podali i oddali. Kdež pak týž Justinian jakožto císař Římský a pán křesťanský takowau jejich práci hodnau i k spráwám w obcech welmi požitečnau býti uznaw a usaudiw i také schwáliw, těch práw již tak w skrowný počet sebraných a w jistau i w krátkau formu uwedených, z moci swého důstojenstwí císařského jest potwrdił a je po wšem panstwí swém Římském wšechněm, aby se podlé nich řídili a sprawowali i saudowé činili, wůbec wydáwaje a předmłuwu na jednu týchž práw knihu čině, o císařské důstojnosti a powinnosti słowy chwalitebnými a wší wážnosti hodnými takto położił a napsał: Imperatoriam majestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, et bellorum et pacis, recte possit gubernari. To jest: Císař netoliko zbrojí aneb potřebami k wałce příležejícími ozdoben a okrášlen, ale i práwy jako zbrojným oděním ohražen a opatřen býti má, aby obojí čas, jak wałky tak i pokoje, dobře, příhodně i také náležitě říditi a sprawowati mohł. Těmi pak práwy Římskými, skrze bedliwé často jmenowaného Justiniana císaře opatrowání a nařízení ustanowenými i wůbec wydanými, již ode wšeho křesťanstwa přijatými, wýše než tisíc let wšeckna téměř králowstwí křesťanstwa při rozeznání a obhájení sprawedlnosti jednoho každého, jak bohatého tak chudého, se řídiły a sprawowały a posawad ještě sprawují. Ačkoliw některé země swá obzwłáštní nařízení sobě jsau ustanowiły, ale ta wšeckna ne odjinud nežli z těch práw císařských a obecních pocházeła a jako z jediné studnice z nich se wážiła a brała, aniž co sprawedliwějšího a gruntownějšího mimo ty obecní práwa wymysliti a najíti se může, leč že by chtěł někdo toliko w zausmyslné odpory bezpotřebně se dáwati a jiné i sebe daremně a neužitečně zaneprażdňowati.

Z práw městských.

O sprawedlnosti a práwu.

Práwo na sprawedlnosti založeno jest a od ní začátek swého jména má; jinak práwem wlastně slauti nemůže.

Sprawedlnost pak jest ustawičná a neměnící se wůle, kteráž jednomu každému uděluje toho práwa, jakéž komu náleží.

Práwo jest umění a rozeznání sprawedliwého od nesprawedliwého, učíc jednoho každého, čeho se má přídržeti a čeho zase wystříhati.

Záleží pak umění práw na tomto trém: předně ctně a šlechetně žiwu býti; druhé bližnímu w ničem neubližowati; třetí, čím komu kdo sprawedliwě powinnowat jest, toho aby jemu sám od sebe udělowal.

Dělí se práwo na dwé, totiž na práwo obecné, kteréž se wůbec na wšeckny, a na práwo obzwláštní, kteréž se toliko některých osob wlastně dotýče a na jisté krajiny aneb města obzwláštně wztahuje.

Práwo obecné zawírá w sobě powinnost w auřadech postawených, též wšeckna práwa císařská.

Pod jménem pak práwa obzwláštního zawírá se předkem práwo přirozené a práwo městské.

Přirozené práwo jest, k čemuž přirození netoliko člowěka ale wšecky žiwotčichy nakloňuje a wede, jako aby dobrodincům swým dobrým se odplacowali a k těm podobné wěci; druhé, práwo wšech národůw, to jest, kteréhož wšickni lidé po wšem swětě užíwají, jako poslům a legátům neubližowati a, což komu se dí, tomu dosti činiti.

Naposledy práwo městské, což sobě některé město neb krajina některá za práwo ustanowí, jak by se jedni k druhým we wšech wěcech chowati měli.

Mimo ty rozdíly práwa jest také práwo zwyklosti. A při tom se má šetřiti, aby nebylo proti sprawedlnosti a dobrým mrawům, a místo má w těch wěcech a případnostech, které práwy psanými wysloweny nejsau.

O powinnostech konšelůw.

Každý konšel powinen jest purkmistra poslušen býti.

Purkmistr k konšelům při wzkládání na ně prací rownost a rozšafnost má zachowati.

Konšel bez poručení purkmistra w radě k straně ani s jiným žádným nemluw, ani bez opowědi z rady a bez powolení purkmistra z rathauzu nechoď.

Konšelé, potknauce se slowy, z rady nechoďte leč w mír uwedení.

Konšel tajnost rady chowej, by potom z auřadu propuštěn byl, a to pod ztracením hrdla.

Konšelé k sobě upřímnost bez ošemetnosti zachowati mají a w těžkostech, které by se na ně walily, opauštěti se nemají.

Konšel na ublížení sprawedlnosti jedné strany od druhé darůw bráti nemá.

Konšelé s lidmi neważnými obecenstwí míti a ťadowati nemají.

Konšelé se wší pilností stran młuwení a průwodůw i wšelikého wznášení pozorowati mají.

Konšeł po wysłyšení stran žádné straně naučení a weystrahy nedáwej pod ztracením hrdła. A kde se kterého konšeła dotýče, ten z saudu wywstaň.

Každý konšeł při oděwu má ważnost držeti a šatůw obdýlných užíwati.

Konšelé a wšickni přísežní, kteříž jiné saudí, práwa dobré a starobyłé pořádky i obyčeje znáti, jim se učiti a je uměti mají; neb hanba jest neuměti a neznati toho práwa, kterýmž jiné rozeznáwáš.

Konšelé k řemeslníkům a obchodníkům často přihlídati mají, aby obchodem swým lidí mimo słušnost a sprawedlnost neobtěžowali, a ti, kteří tunné a słané zboží nám prodáwají, aby hodné a ne shniłé aneb sfałšowané prodáwali, lidí neokłamáwali a netráwili.

Konšelé, město a w něm obywatelé zwłáště chudí aby nedostatkůw, pokudž býti může, při mase, chlebu a piwu netrpěli, opatrowati, powaleče a zahaleče, žebráky a chodce bezbožné wyzdwihowati a z měst hnáti mají.

Konšelé dwa každého dne pátečního k wězňům přihlídejte a o jich zawinění w radě zpráwu čiňte.

Také k pekařům často dohlídejte.

Saudcowé, práci Božskau na sobě nesauce, wůle Boží a dobrého swědomí, kteréž jim při smrti i w den saudný za swědka bude, šetřiti a swých nálezůw zastáwati, nestydíce se za ně, mají.

XXXIV.

Jan Mirotický.

Dle spůsobu w šestnáctém století u nás obyčejného, že mužowé učení, zanechawše wlastního příjmení rodinného, po otčině swé se zwali, sauditi lze, že Jan w skutku byl rodič z Mirotic. Žil wšak w Kroměžíři po 30 let, tak že docela zdomácněl na Morawě. Chwalitebná jest náchylnost jeho k přijaté otčině. „Aby, prý, se nezdáł mezi nimi, w té krajině tak drahně let ztráwiw, nadarmo chleba jísti a žádného znamení wděčnosti na sobě ukázati:“ proto zwláště na zřeteli měl obywatele morawské při skládání spisůw swých. Máme od něho dwě díla: O začátku panowání tureckého a o jejich sprawowání a zachowáwání zřízenosti wojenské (seps. 1572, wyt. 1576 w Olomauci) a Obyčeje, práwa, řády anebo zwyklosti wšech národůw (1579 w Olomauci). Obě přeložena jsau z latiny; w druhém pak čásť o Čechách a o Morawě samostatně wzdělána.

Z obyčejůw wšech národůw.

O stawích a obyčejích w říši německé.

Nyní wšeliký spůsob (lidu) w Němcích we čtwerý řád neb staw rozdělen jest.

Nejprwnější staw jest kněží tak swětských jako i mnichůw řeholních. Obojí z nich jsau welikými a hojnými důchody a płaty opatřeni a od jiných jsau u weliké wážnosti, netoliko proto, že Pánu Bohu wšemohaucímu obětují a k chwále swatých zpíwají, i také o duše péči mají, ale také proto, že písmům rozumějí a je wykładají a život samotný wedau. Jedni každí mniši swého oděwu a to dosti słušného užíwají. Swětští kněží sukně nosí široké na wětším díle barwy černé. Hławu biréty neb kłobauky wlněnými přikrýwají, newelmi wysokými ale na hławě do uší dobře se držícími. Na krku, když wen z domu wycházejí, zawěšují sobě tkanici, někteří hedbáwnau a někteří wlněnau, toliko pro poctiwost. Na střewíce obúwají pantofle anebo trepky, kteréžto, když se domů nawracují, składají.

Druhý staw jest urozených. Ten stupeň jich mnoho obsahuje; neboť jsau knížata, jsau hrabata a páni korauhewní i nižšího stawu rytířstwo. Knížata netoliko důstojenstwím a wznešeností rodů, ale také i mocí jiné přewyšují, země a panstwí mají welmi široká; hrabata a páni korauhewní i jiní urození, po krajinách jsauce rozptýleni, jako nějací kwítkowé mezi jinými se błýští aneb swítí. Ale to při stawu urozených za diwné se zdáti může, že i sama knížata a hrabata císaři, kdyžkoli říšská potřeba nastáwá, posłušenstwí jako poddaní zachowáwají. Než rytířstwo prawí, že jsau z toho wyňati; leč z żołdu žádnému nesłauží, ani poddaným swým słaužiti nedopauštějí, a wšak Římského císaře pánem a wrchním swým býti prawí a wyznáwají. Smeyšlejí, že tudy zlehčuje se a nemále zmenšuje urozenost rodu jejich, když by s kupectwím anebo s nějakým řemesłem pracným zacházeli, kdy by manželku prostého řádu anebo nižšího sebe pojali, kdy by w cizích městech jako jiní měšťané bydleli. Oni majíce w nelibosti obcowání a wšelikau społečnost s měšťany, na zámcích a w pewnějších a nádhernějších staweních na horách, w lesích a w polích neb we wsech wystawených s čeládkau swau wolně bydlejí. Někteří při knížecích anebo králowských dwořích se drží a na wojny se wydáwají; jiní z důchodů a z otčizny swé žiwi jsauce, doma trwají, wšak obyčejně mysliwost prowodí. K čemuž že oni sami swobodu mají wedlé starodáwního zwyku a dopuštění jim té swobody, o to se zasazují; prostým lidem, zwłáště zajíců, srn, kołaušků a jelenů mysliwost na některých místech pod wyłaupením očí a na některých pod stětím hławy jest zapowědína; než škodliwau zwěř každý łapiti swobodu má. Nadto sami urození nákładně hodují, rozkošně se odíwají, złatem a stříbrem a rozličných barew hedbáwím, tak muži jako i ženy doma i jinde se ozdobují; s welikými haufy służebníků chodí a krokem tak spaniłým a wážným, že od jiného lidu prostého, hned jakž se spatří, mohau rozeznáni býti. Když opodál mají jíti, na koních jedau a ne pěšky chodí; nebo to za welmi lehkau wěc sobě pokłádají a za pauhé znamení chudoby. Ale łaupeže pro-

woditi, když jsau při nedostatku, se nestydí. Křiwdy učiněné zřídka práwem, než často, seberauc z towaryšstwa jízdu, železem a ohněm a łaupežmi sobě naprawují a sebe mstí, a tudy ty, kteříž jim ublížili, dohánějí k dosti učinění.

Následující staw třetí jest měšťanský, z nichž někteří toliko císaři jsau poddáni, někteří knížatům anebo prelátům duchowním. Kteří jsau císařští poddaní, mají mnohé swobody a obyčeje i řády, kterýchž téměř obecně užíwají; každý rok z měšťanů skrze hłasy auřad se wolí, kteříž s auřadem také i welikau moc mají. Na hrdle mají moc každého trestati, wšak tímto pořádkem: Jestliže jest z strany złého aučinku činiti, sedí na saudu ti, kteréž město wywoliło. Tu obžałowaní swázáni přiwedeni býwají, tu žałobníkům i obžałowaných obráncům dopauští se młuwiti. Kteréž wysłyšíce, drží potaz anebo přimłauwají se, ne tak jakž práwa wyměřují, kterýchž neznají, ale jakž jim jejich rozum ukazuje a jakž jest zwyk sauditi, což se i we přech neútrpných zachowáwá; kromě že w takowých rozepřech může se k císaři odwołáno býti, w oněchno pak nemůže. W každém téměř císařském městě jsau dwojí měšťané, totiž rodu urozeného a rodu prostého. Kupectwí a werštatů prostí hledí. Urození (jenž se i šlechticowé jmenují) na swých otčiznách a důchodích dosti majíce, stawu rytířského následují. Kdy by který z prostého řádu, jsa bohatějším učiněn, se k nim přiměšowati a s nimi zárowen býti chtěł, odehnán býwá. A z té příčiny již od dáwního času obojí ten staw w swém spůsobu trwá. Wšak spráwa obecní jim téměř společná jest a obojím se poraučí, aniž jim lid obecný słaužiti a nebo podmaněn býti se widí; jednoho každého statek w bezpečnosti jest i swoboda, bez ublížení práw, aby jak chtějí žiwi byli. Obecní sprawedlnost saudná po wší krajině od neučených se sprawuje. W jednom každém městě, a i w některých wesnicech také, dwanácte mužů w zachowałosti a poctiwosti předních wywoleno býwá za saudce, nic toho nešetříc znají-li písma anebo jsau-li učení anebo nejsau. Ti auřad saudců z potřeby podnikají, ačkoli zápłaty anebo mzdy žádné zato neočekáwají, krom že jsau w poctiwosti. Toliko pro obecné dobré opustíce práce swé, w určitý čas saudy se zaneprażdňují a přísahu činí wšickni, že jednomu každému sauditi chtějí, jakž by se jim widěło nejsprawedlněji a nejlépeji.

Měšťané mezi sebau welmi přátelsky a počestně žiwi jsau. Na místa obecná i také zwłáštní sejdauce se kupci, hodují, hrají społu, rozmłauwají, zřídka jeden druhého okłamáwají, zřídka se wadí. Kteréhokoli času i na kterémkoli místě tak muží jako i ženy, potkajíce se, wespołek k sobě poctiwost činí a sebe pozdrawují. Potrawy i oděwu wšedních dní téměř wšickni Němci welmi chaterného a prostého užíwají, w swátky trochu úprawnějšího. Když dělají, čtyřikrát za den jídají a, když zahálejí, dwakrát. Oděw, kterýž muží obláčejí, obyčejně jest wlněný neb płátenný; ale obojích tak nejednostejný a rozličný i w křtałtu i w barwách, že zřídka jeden jako druhý w oděwu se nachází. Odjinud pošłé a nowé kroje neb křtałty šactwa nyní welmi oblibují, właské a francauzské obzwłáštně, od kterých před nemnohými léty muží hubatých střewíců, s širokými a řezanými rukáwy sukní a tkaných kłobauků, kterýmž birýty říkají, jsau dostali.

Nosíwali za mé paměti ještě špičaté střewíce, sukně krátké a auzké ocasaté kukły. Ale ta starožitná sprostnost nebo mírnost nyní na ženy přišła a ženám jest poručena. Ty, opustiwše rozličné šlojíře neb rauchy, od kterých zawíjení prwé weliké hławy sobě děláwały, toliko w jednom nyní se zawíjejí a sprostněji chodí. Złato, stříbro a perły i naschwální při šactwu podołky rozličných zwířat drahými kožemi a hedbáwím premowané téměř doceła jsau zawrhły. A co dím o dłauhých ocasích podołků šactwa, kteréžto leč při zemankách s těžkostí se kde wíce již spatřují? Dosti poctiwý nyní jest oděw ženský a dosti słušný neb křtałtowný.

Při pohřbích a obětech nebo činění obědů za mrtwé černý oděw nosí; umrłých za třidceti dní płáčí a mezi tím zádušné służby třikrát za ně činí, totiž nejprwnějšího dne, sedmého a pak třidcátého. K Božím służbám welmi náchylni jsau; žádného z řemeslníků není, kterýž by ráno, prwé nežli by děłati počał, do kosteła nešeł a při służbě Boží nebył. Służebníci a díwky k tomu od pánů aneb paní jako doháníni býwají. Za ohyzdnau wěc mají a za hodnau nemałého trestání, kdož z lenosti a z jiné daremné příčiny służeb Božích zanedbáwají. Ałmužen mnoho rozdáwají. Téměř žádného města není, w kterém by žebrawých mnichů konwentů nebyło a chudých odjinud přišłých obecních hospod nebo špitáłů. Chowají se také młádenečkowé odrostlí, kteříž za příčinau učení z otcowských domů wyšedše, dobrowolně sem i tam wandrují, a tak mnoho jich druhdy w jednom městě býwá, že by se mohł podiwiti, čím se wychowáwají. Ti se od měšťanů z łásky chowají; strawu sobě, dům od domu zpíwajíce, wyžebráwají a sic w hojnosti ji dostáwají, protože w kostelích a při kněžích Božské służby zpíwají a k kněžstwí se cwičí. Dům obecný wedlé každé fary jeden jest, do kteréhož pro učení se poctiwým uměním tak tito jako i měštští synowé scházejí. A ti, kdož je sprawují a učí, jsau muži neméně w ctnostech jako i w učení zkušení; ty, kteříž co zawiní a nepilně se učí, metłami mrskají aneb słowy příkrými trescí.

Domowé lidští téměř wšickni jeděch druzí se dotýkající jsau, a wedlé množstwí měšťanů w ulice jsau wystaweni. Bohatí z kamene a wápna pyšně stawějí, chudí toliko z hlíny a z dříwí nížeji, wšak křidlicí cihelnau aneb kamennau stawení swá obojí přikrýwají: pro křtałty čili pro nebezpečenstwí ohně, toho nemohu jistiti. W saské zemi i na mnohých jiných místech hoblowanými dešticemi přikrýwají, a protož města newelmi křtałtowná se spatřují a z strany ohně jsau nebezpečnější. Ulice na wětším díle jsau skřemenitým kamenem dłážděné. Brány anebo weychodowé z měst wysokými wěžemi jsau naznamenáni, na kterýchž denní strážní, když jízdní k městu se přibližují, trubau je ohłašují, aby ti, kteříž důle bran opatrují, tím byli napomenuti a jich lépe opatrowali. Města obyčejně od přirození i také mistrowsky jsau ohrazená anebo při hłubokých a wírowatých řekách anebo na wrších postawená. Která w rowinách leží, ta jsau zdmi, příkopami a wały nedobytými, wěžemi a baštami nesčíslnými ohrazená, jenž jako z země wykaukají. Jsau také mnohých měst pole neb rolí wůkoł ležící příkopami hłubokými obehnaná, že od cizích plundrowání jsau bezpečná.

Nejposlednější staw jest těch, jenž w polech, po wesnicech a po dwořích bydlejí a kteříž ty pole woří, a z té příčiny sedláci anebo wesňáci słowau, a kdy by se tomu wěřiti chtěło, dosti jest bídný a twrdý staw jejich. Saukromý od jiných jeden každý s čeledí a dobytkem swým w pokoji žiw jest. Chałupy z hlíny a z dříwí trochu od země wyweyšené a domy słamau přikryté mají. Chléb režný, kaši owesnau anebo jiné waře za pokrm mají, wodu a syrowátku za nápoj. Sukně płátěnná, totiž kytle, dwa boty a kłobauk barwený to jich šactwo. Lid wšelikého času bez odpočinutí pracowitý, nečistotný. Do měst oblízce ležících na prodej nosí neb wozí, cožkoli tak z polí jako z dobytka úžitku wezme, a tam zase sobě nakaupí, čehokoli potřebuje; nebo řemeslníků s sebau bydlejících žádných nemají. Do kostełá, kterýž w jedné každé wsi obyčejně jeden mají, w den swáteční před polednem wšickni se scházejí a od kněze swého słowo Boží i służebnost mše słyší a po poledni pod lipau anebo w jiném obecném místě o swých wěcech rozmłauwají. Potom mładší, když jim pišťák na píšťału píská, tancují a starší jdau do krčmy a pijí wíno.

Bez braně žádný z mužů mezi lidi nejde; meče k sobě připásané pro wšelikau příhodu nosí. Každá wes dwa nebo tři muže sobě wywolí, kteréž správcemi sedláků jmenují; ti swády i také smłauwy z strany kaupí mezi nimi narownáwají a jsau opatrowníci obce; wšak správcemi nejsau, ale pán jejich anebo ti, jenž od nich nařízeni býwají, kteříž hłaupým jménem šultysowé słowau. Pánům často w roce słauží neb robotují, obilí žnau a do stodoł swážejí, drwa sekají, domy stawějí, příkopy kopají.

Nic není, což by ubohý pracowitý lid jim děłati powinen býti se neprawił. Nic také není, když by mu co děłati rozkázano było, aby se směł bez nebezpečenstwí swého z toho wymłauwati. Když prowiní, těžce pokutowán býwá. Ale nic není tomu lidu twrdšího, než že rolí, kteréž mají, wětší díł jejich není, ale těch, od kterýchž ji jistým dílem obilí na každý rok wypłacowati musejí. A takowíť jsau nyní obecné obyčejowé Němců, a tím spůsobem žiwi jsau.

XXXV.

Pawel Worličný.

Pawel Worličný, obyčejněji Aquilinas zwaný, rodem byl z Hradce Králowé. Wykonaw studia swá na učení Pražském a staw se l. 1546 bakalářem, odebral se do Prostějowa, kdež se usadil při tiskárně Jana Günthera. Později stal se farářem p. o. w Kyjowě na statku Wojtěcha z Pernšteina. Umřel ku konci XVI. století roku posud neznámého. Nejwětší spis jeho jsau Flavia Josefa knihy sedmery o wálce židowské, k nimžto přidán žiwotopis Josefůw, proti Appionowi knihy dwoje a o mučedlnictwí Machabejských knihy jedny (1553 w Prostějowě, 1805 w Lewoči). Jazyk we spisu tomto není bez wad; ale, jakž Plácel dí, udělal skladatel jeho což mohl; nebylo-li pak

ke wšemu dostatečnosti, wždyť wůle dobrá a obecného dobrého žádostiwá byla. Kromě modliteb l. 1589 wydaných, ostatní spisowé Worličného směřowali k potřebám mládeže w jazyku latinském se zdokonalujicí a došli welikého rozšíření. Již l. 1550 wydal w Prostějowě Regulas communes civilis vitæ honeste instituendæ ex comediis Terentii excerptæ, quibus additi sunt rytmi boëmici. L. 1558 wyšly od něho w Olomauci a během XVI. wěku wíce než jedenáctera wydání dočkaly. Catonis disticha moralia enarratione boëmica, též Dicta Graciæ sapientum, item Mimi Publiani, omnia sermone boëmico reddita. Grammatika latinská českými wýklady od Worličného opatřená wyšla též několikrát. Skládal Worličný i básně latinské, pro kteréž přijat byl do společnosti básnické Jana Hodějowského.

Zajímawé jest porownati Worličného překlad distich Catonowých s překladem starším ze XIV. století a s nowějším Am. Komenského. Pro ukázku stůj zde jedno dwauwerší we wšech třech přeloženích:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

Překlad nejstarší.

Poněwadž jest wšemohúcí
Buoh na wěky wždy budúcí,
Jakož písmo wšelijaké
Swědčí, k tomu rozum také:
Toho slušie napřed ctíti,
Čistú myslí wždy chwáliti.

Překlad Worličného.

Poněwadž Bůh jest mysl, jako písmo swědčí zřetedlně,
Tehdy myslí čistau aby ho ctil, náleží předně.

Překlad Komenského.

Jestliže Bůh duch jest, jakž nám to písmo přináší,
Máš tedy wždycky prawau jeho ctíti a chwáliti myslí.

Z kněh o wálce židowské.

Spálení chrámu Jerusalemského.

Titus odjeł do Anthonií, umíniw nazejtří ráno se wším wojskem wytrhnauti a chrám wybojowati. Ale chrám Božím ułožením již dáwno k ohni odsauzen był, a již po časích wyšłých přišeł ułožený den, kterýžto był desátý měsíce Srpna, w kterýžto také prwé od krále Babyłonského był wypálen: od domácích wzał příčinu a počátek oheň. Neb když za małý čas po Titowu odjetí swárliwí odpočinuli, na Římany opět udeřili a strážní chrámu s hasícími oheň zewnitřního

chrámu wałku swedli, a ti Židy k utíkání přinutiwše, až k chrámu se dostali: tehdy nějaký z wojákůw, nečekaje na žádného rozkaz, ani tak weliké nešlechetnosti se neosteychaje, ale wzbuzen jsa Božskau jakausi prchliwostí, od społutowaryše swého wyzdwížen jest a z hořícího stawení pochopiw oheň, do złatého okna wstrčił, odkawadž k stawení při chrámu na půłnoční straně přístup był. Když se pak płamen rozmohł, hodný křik té zhauby mezi Židy powstał a ku pomoci pospíchali, smeyšlejíce, že již žiwotůw litowati nesłuší ani audům howěti, ztratiwše to, pročež welmi opatrní býti se zdáli. Rychle pak to Titowi nějaký oznámił, a on (neb w stánku náhodau odpočíwał, jakž se od bitwy był wrátił) wyskočił a k chrámu hned brał se, aby zabránił zapalowati, i wšickni po něm wůdcowé a za nimi haufowé, ulekše se. Křik pak a hřmot był, když takowé wojsko bez pořádku se bauřiło. Císař pak hłasem społu i rukau bojujícím znamení dáwaje, oheň rozkazował uhasiti; ale ani hłas jeho słyšán nebył, protože uši jejich wětší křik był zacpał, a na náwěští ruky nešetřili jiní pro boj jiní pro hněw. Prchliwosti pak těch, jenž do chrámu běželi, ani přikázaní ani hrození zastawiti nemohło, ale kamž je wztekłost wedła, brali se. W branách pak chrámowých tisknauce se, mnozí se wespołek pošłapowali, mnozí pak na hořící a kauřící-se ambity padajíce, totéž złé, kteréž přemožení, trpěli. Když se pak do chrámu dostali, děłajíce se, jako by zbraňowání císařowa neslyšeli, jeden každý předcházejícího napomínał, aby zapalował. Swárliwí pak již ku pomoci naděje žádné neměli, ale utíkání a mord po wšech místech był. Množstwí pak weliké lidu obecního nestatečné a nezbrojné, kdežkoli přistíženi jsú, mordowáni byli, a při oltáři weliký počet mrtwých nashromážděn był. Po stupních pak chrámowých i krew mnohá tekła, i těch těła, kteříž nahoře zamordowáni jsú, padała.

Císař pak, když ani prchliwosti wztekłých wojákůw zdržeti nemohł a oheň se rozmáhał, do chrámu s spráwci jinými wšed a i swatyni chrámu i cožkoli tam było, spatřił, ty wěci zajisté, kteréž u cizích národůw nad powěst były lepší, pod wychwalowání pak a domnění domácích ne menší. Když pak płamen ještě s žádné strany k wnitřním wěcem se nedostał, ani około wnitřního chrámu nic nehořeło, což było w prawdě: smeyšleje, že ještě zachowán býti může, i sám wyskočił i wojákůw prositi, aby oheň uhasili, nepřestáwał. A Liberalisowi setníku jednomu z drabantů swých rozkázał, aby kyjem ty, jenž by neuposlechli, odháněł. Wztekłost pak wojákůw a k bitwě prchliwost jakási náhłá a nenáwist Židůw i uctiwost k císaři i bránícího bázeň přemáhali. Mnohé tak wzbuzowała naděje k łaupežím, jenž se domníwali, že wnitř wšeckna místa penězy naplněna jsau; neb dwéře z złata učiněné spatřowali. K tomu také nějaký woják z těch, jenž tam byli wešli, když císař k zabránění ohně běžeł, oheň již był pod weřeje dwéří podłožił, a tedy rychle, když se płamen wnitř ukázał, i hejtmané s císařem odešli, i stojícím wně zapalowati žádný nebránił. Chrám zajisté tím spůsobem proti wůli Titowě wypálen jest. Ale ačkoli někdo by smeyšleł, že welice ho želeti a płakati náleží, i jakožto díła nade wšeckna, o kterýchž jsme słyšeli anebo kteráž jsme widěli, nejdiwnějšího, tak s strany stawení jako welikosti, též také s strany nákładu při wšech wěcech a słáwy, kteráž z swatyní pocházeła: wšak

welmi weliké z odsudu wezme potěšení, že jakožto žiwočichowé tak také díła a místa odsudu se uwarowati nemohau. Podiwí se také w tom běžícího času neproměnitedlnosti; neb i měsíc, jakž powědíno jest, i ten den zachował, w kterýžto nejprwé od Babyłonských chrám był wypálen. A od prwního wystawení chrámu, kteréž Šałamún král začał, až do tohoto wywrácení, kteréž se stało druhého roku císařstwí Vespazianowa, tisíc sto třidceti počítají let a sedm měsícůw a dní patnácte. Od posledního pak, kteréž druhého léta králowstwí Cyrowa Aggeus učinił, až do wywrácení, kteréž za císařstwí Vespazianowa snesło město, let 639 a dnů 45.

Když se tedy chrám zapalował, cožkoli také k rukám přišło, bráno było, a mord był nesčíslný těch, kteréž postihli. Aniž lítosti měli nad sešlým wěkem aneb uctiwost při čistotě: ale i děti i staří, duchowní i swětští, jednostejně mordowáni byli a wšelijaké lidi wálečná záhuba zšužowała, a kořící se społu s odpírajícími zbiti sau. A oheň dále se rozmáhaje, s łkáním hynaucích třeštěł, a podlé wysokosti wrchu a hořícího díła welikosti mohł by někdo wěřiti, že wšeckno město hoří.

Nad ten pak křik nic wětšího aneb hroznějšího wymyšleno býti nemůže; neb i Římských haufůw zwuk był i swárliwých zbrojí a ohněm obklíčených křik weliký, i lidu obecního k nepřátelóm utíkání s strachem i naříkání pro záhubu; s postawenými pak na wrchu také množstwí městské křičeło. Již tehdy mnozí hładem wyzáblí téměř umírajíce oči zawřewše, když oheň chrámowý uhlédali, k naříkaní moci a křiku nabyli. Zwučeła pak i za řekau krajina ležící a hory około ležící těžší zwuk wydáwały. Awšak zhauby były odpornější a nesnesitedlnější nežli hłučení; nebo wrch, na kterémž chrám był, že s kořene hoří, někdo se domníwati mohł, když také se wšech stran plný ohně był. Zdála se pak krew nad oheň hojnější býti a wíce zmordowaných nad mordéře, a wšeckna země mrtwými těły přikryta była, a po mrtwých tělích chodíce wojáci, utíkající honili. Množstwí pak łaupežnické potom, zahnawše Římany, do zewnitřního chrámu a odtud do města se dostało. Lidu pak obecního což pozůstało, do ambitu zewnitřního utekli. Z kněží pak mnozí nejprw rožny, též také i stolice swé, kteréž z ołowa učiněné były, chápajíce, proti Římanóm za braň jich užíwali. Potom když nic neprospíwali a oheň se na ně wyrážeł, wyšedše na zeď osmi łoket zšíří, tam zůstáwali. Wšak dwa z urozených, mohauce k Římanóm ujíti a zachowáni býti anebo społečný spůsob s jinými snášeti, sami od sebe do ohně wskočili a s chrámem spáleni sau: Meirus syn Belgy a Josef Daleů. Římané pak, uznáwajíce, že nadarmo od stawení około chrámu se zdržují, poněwadž chrám již hořał, wšecko społu zapálili, i což było ambitůw pozůstałých i brány, kromě jedné na wýchodní straně a druhé na polední, ačkoli i ty také potom zkaženy, wywrátili. Nýbrž také truhły, i kteréž pokladnice słauły, zapálili, w kterýchž weliké množstwí było peněz a mnohá raucha i jiné zboží a (ať krátce powím) wšeckno židowské shromážděné bohatstwí; nebo jeden každý z nejbohatších tam wšecken statek swůj snesł. Přišli pak také do toho, kterýž ještě pozůstáwał jeden ambit před chrámem, kamžto utekły z lidu obecného ženy, též i děti i wšeliké množstwí téměř na

šest tisícůw lidí. Ale prwé nežli jakau císař o těch weypowěd učinił aneb co hejtmanóm rozkázał, hněwem rozpáleni jsauce wojáci, zapálili ambit, a tak se přihodiło, že mnozí z ohně wyskakujíce umírali, jiní w ohni uhořeli. Z tak welikého pak počtu žádný zachowán nebył. Těm příčinau zahynutí nějaký fałešný prorok był, kterýž toho dne kázał w městě, že Bůh jim rozkazuje do chrámu wstaupiti, aby tam znamení zdrawí swého přijali. Neb mnozí od tyranůw tehdy zjednáni jsúce proroci, oznamowali lidu, aby očekáwali Boží pomoci, aby tak neutíkali, a ti, jenž bez strachu a stráže pozůstáwali, aby nadějí zdržowáni byli. Rychle pak w odporných wěcech člowěk nawésti se dopustí; jestliže by pak také wyswobození z nastáwajícího złého zaslibował ten, jenž okłamati hledí: z potřeby trpící wšecknu naději k tomu složí.

XXXVI.

Thadeáš Hájek (Nemicus) z Hájku.

Thadeáš Hájek narodil se w Praze l. 1525. Otec jeho byl Wáclaw Hájek měšťan Pražský, jenž l. 1549 wydal w Prostějowě spis řečený „tabula barbarolectica", káraje w něm kazimluwy, které se do češtiny byly wtrausily. Thadeáš studia konal w rodišti swém pod proslulými professory Janem Hortensiem a Mikulášem Šudem ze Semanína (oba † 1557). Zwláštní zalíbení měl w mathematice. Aby se w nauce této zdokonalil, odebral se již před l. 1549 do Wídně, kdež tehdáž učil slawný mathematik a astronom Ondřej Perlachius. L. 1550 dosáhl bakalářstwí, l. 1551 mistrstwí filosofie na universitě Pražské. L. 1552 jal se studowati lékařstwí we Wídni, odkudž pro rozšíření wědomostí swých odebral se do Italie. Seznámil se tam s mnohými učenci, jmenowitě s Jeronymem Cardanem w Miláně, za swého wěku na slowo wzatým. Wrátiw se do wlasti l. 1555, uwázal se w kathedru mathematiky na učení Pražském; ale již za dwě léta ji opustil a znowa wydal se do Wlach, kdež na universitě Bononské dosáhl doktorstwí w lékařstwí. W Praze žil tehdá při dwoře arciknížete Ferdinanda slawný botanik, Petr Ondřej Mathioli (n. 1500 † 1577). Z wděčnosti k Čechům, mezi nimiž sedm let ztráwil, sepsal, jakož sám dí, bylinář, aby mohli sebe samy ode wšech neduhů wyléčiti a před nimi ochraňowati.[1]) Hájek, byw mu již při spi-

[1]) Nunc autem, cum continuo septennio in Boëmia vivam, in aula serenissimi archiducis Ferdinandi, ne boëmica tellus ingratum hominem se tam diu aluisse absque aliquo emolumento fortasse diceret, cogitavi saepe, non posse Mathiolum maiori gratitudine beneficam sibi

sowání latinském wšelijak pomocen, podniknul české wzdělání jeho díla, práci to wěru nesnadnau, jelikož kromě herbáře Jana Černého Litomyšlského a knížky o destillowání Jana Černého Jewičského, obau owšem welmi nedostatečných, nebylo tehdá spisu, který by české názwy bylin obsahowal. I byl nucen Hájek, aby je dílem mezi lidem sbíral dílem sám twořil. Ač sám se omlauwá, že mnohá slowa jeho budau se zdáti trochu odporná, drsnatá a snad někomu i nesrozumitedlná: předce úkolu swému dostál tak, že položil bezpečný základ mluwě botanické w jazyku našem. Herbář wyšel w nádherném wydání s přepěknými dřewořezbami, pomocí stawůw českých, l. 1562. Následujícího roku obíral se Hájek měřením a mappowáním několika krajůw českých, čeho wšak, podpory nenalézaje, zanechati musil. Když l. 1566 předsewzato bylo walné tažení do Uher na Turky, Hájek wojsko sprowázel, weda práci při nemocných. W tomto zaměstnání zůstal až do l. 1570 přebýwaje dílem we Wídni dílem w Prešpurku. Zásluhy, kterých si tu při wojsku zjednal, jakož i činnost literární byly stawům českým podnětem, že Hájka l. 1571 na obecném sněmu přijali do stawu rytířského a spolu jej ustanowili protomedikem zemským. Powěsť Hájkowa rozhlásila se i u dworu císařského, a již 1572 powolal jej Maximilian II. za žiwotního lékaře, w kteréž powinnosti zůstal i při Rudolfowi II. Mimo tato mnohonásobná zaneprázdnění nepřestal zanášeti se skaumáním hwězdářským a lékařským. Stoje nad předsudky wěku swého, za něhož hadačstwí astrologické kwětlo, netajil se s přeswědčením swým a wykládání z planet nazýwal bez obalu „patrnými a hmotnými bludy, které téměř w oči bodau." Není diwu, nezůstal-li proto bez osočowání a nepřátelstwí. Od l. 1549 do 1570 wydáwal kromě přestáwky tří let, každoročně české minucí, kteréž obsahem swým nad jiné wynikají. L. 1574 wydal tabule dlauhosti dne a noci k sprawowání orloje, l. 1580 popis komety tehdá objewené. Rozsáhlejší bylo spisowání jeho latinské: wydalť některá díla jiných skladatelůw s wýklady a oprawami, sám psal o fisiognomice, o wěcech lékařských a hwězdářských. Prowázeje císaře na cestách, seznámil se se w Řezně w čas wolení Rudolfa II. za krále římského s Tychonem de Brahe, hwěz-

universam Boëmiam conciliare, quam si herbarium copiosissimum illi relinquat, quo possint Boëmi omnes se ipsos ab omnibus curare morborum incommodis ac etiam ab iis tueri et quoque se ipsos in ea lectione et plantarum imaginibus noviter ad vivum expressis oblectare.

dářem danským. Den, kterého se spolu sešli, počítal za nejpříjemnější swého žiwota. Když Brahe přinucen byl opustiti wlasť swau, wyjednal Hájek, že cís. Rudolf II. powolal jej ke dworu swému (1599). Před smrtí swau užil ještě toho potěšení, že s Brahem společně některá pozorowání wykonati mohl w Praze a na Benátkách. Na začátku l. 1600 upadl wšak w delší nemoc, která slawnému žiwotu jeho dne 1. Září t. l. konec učinila.

Hájek byl učenec důmyslný, ducha oswíceného a samostatného, wynikajícího nad wěk swůj. „Byl", ať užíjeme slow Martina Bacháčka, proslulého žáka jeho, „wážný a statečný, pro weliké dary swé ctihoden a obecné lásky účasten. Wěrnost k Bohu, láska k wlasti a oddanost k universitě proswítají ze wšeho, co koli počal. Žiwot jeho weřejný i saukromý byl bez úhony, mrawy čisté, smyšlení i skutkowé obdiwu hodni a rázu šlechetného."

Z herbáře.

Z předmluwy.

Ačkoliw mezi wším stwořením Božím, na kteréž toliko tělesnýma očima patříme, najušlechtilejší jest člowěk: wšak jestliže při něm netoliko spůsob a postawu tu zewnitřní, ale raději což wnitř w sobě zawírá, to jest proč a k čemu na tomto swětě od Pána Boha postawen jest, nahlédneme a toho při něm šetřiti budeme, mnohem znamenitějším a wywýšenějším nade wšecko jiné stwoření jej býti poznáme.

Jest pak člowěk obraz Boží, z těla a z duše složený. Tělo pak, kteréž my očima našima widíme a jeho se dotýkáme, má z země a ze čtyř žiwlůw, z nichž také wšecky jiné wěci i howada na tomto swětě stwořena jsau: ale duši od samého Pána Boha wlitau sobě má, jíž samau jemu i angelům se připodobňuje.

Při duši pak lidské nachází se dwojí rozdíl: Jeden, kterýž slowe wrchní a swé moci má, totižto že rozumí, pamatuje, saudí a rozeznáwá, a slowe wlastně mysl aneb rozum. A ten nic jiného není nežli jakýsi paprslek Božského swětla a múdrosti w duše lidské wlitý, jímž wnitř nás oswěcuje a my ním jako se dohrabujeme, abychom jakkoli poznati mohli wšecky wěci dobré, užitečné a nám spasitedlné. Druhý rozdíl při duši naší nachází se tělesný a nám obecný s howady, jako zlost, záwist, hněw, strach, žalost, radost a wšecka jiná škodliwá popuzení.

Zase táž opět mysl dělí se na dwé: Prwní její částka jest wrchní a najwyšší, jíž člowěk se řídí a sprawuje, a ta slowe wůle. Druhá té jako rádce přidána, totiž mysl a rozum. A tak z toho rozdělení poznáwá se, co jest při člowěku najznamenitějšího a čeho by člowěk wlastně šetřiti a podlé čeho se říditi a sprawowati měl, totiž že podlé toho, což jest při něm najwyššího a čímž najwíce od howad se dělí. Nebo není náležitá

wěc, aby člowěk, jsa stwoření najušlechtilejší a najznamenitější, měł se w přirozených wěcech s howady srownati a účastenstwí s nimi míti. A tak tedy mysl w člowěku jest dar od Pána Boha najwyšší a najznamenitější. Włastní pak dílo mysli jest poznání, a z poznání pochází nějaká žádost a chtíč, kterýž, s myslí jsa spojen, poznání w člowěku zbuzuje pro chtíč. Žádný zajisté nemůže míti prawého chtíče, nežli k wěci prwé poznałé, tak jakž obyčejně říkáme: Ignoti nulla cupido, to jest, Po neznámých wěcech nedychtíme. Ano i obecné jest přísłowí: Čehož oči newidí, toho srdce nežádá ani nežel. Ta pak žádost a chtíč mysli słowe wůle, jejíž rádce jest mysl aneb rozum. Poněwadž tedy mysl má býti rádcím a jako mistrem a učitelem, musíť to, což raditi aneb učiti má, znáti a uměti, sic by dobře neradiła a newyučowała. Ale že zahálčiwostí a nedbánliwostí wšecky wěci hynau a mizejí: protož aby také ten mistr a rádce w nás neztupěł a nezleněł, máme jej w nás rozhojňowati častým a ustawičným cwičením a zkušowáním w těch wěcech, kteréž mysli włastně jsau náležité, jako w umění swobodném a w cnostech dobrých, w mrawích a w šlechetnostech chwalitebných. Jest pak żałostiwá wěc, že mnozí tu mysl sobě zahálčiwostí a obrácením k wěcem chatrným a jí nehodným zatmíwají a w sobě dusí, tak že k swému cíli nikoli přijíti ani cesty, kterauž by k tomu prawému swětłu přijíti měła, nám ukazowati nemůže. Nýbrž jako semeno złau zemí, trním, hłožím i kamením se dusí a umrtwuje a strom neopatrowáním zpłaní: tak mysl naše také wěcmi neužitečnými když se zaneprażdňuje, tím také se zastiňuje, ruší a kazí a zahálčiwostí jako zpłaní. Toť hle z toho poznati jest, na čem by záležeła prawá dokonałost člowěka. K kteréžto dokonałosti kdož jsau docházeli, ti za onoho wěku za bohy držáni byli a dary i poctiwostmi znamenitými obdarowáni býwali; neb toho zasłuhowali netoliko swau wymyšlenau maudrostí ale také že lidem znamenitě prospíwali a posłuhowali.

I příkładem jich jiní také lidé jsauce k tomu zapáleni, pro dojití takowé prawé słáwy, jeden každý wedlé přirozené swé nákłonnosti rozličných umění po sobě pozůstawiti hleděli. Jako i tohoto umění lékařského, nad kteréž nic lepšího, znamenitějšího a lidem prospěšnějšího býti nemůže. Nebo wšickni to známe, že žiwot a zdrawí nám wšem jest miłé, i swětło toto, w kterémž jsme žiwi, dýcháme a byt máme, jest příjemné, utěšené a radostné. Protož umění toto, kteréž takowé zdrawí lidské opatruje, drží a zachowáwá, kterak nemá býti nade wšecky jiné wěci najsławnější?

O kaštanech.

Kaštan jest strom mnohým známý, ačkoli není ho tak mnoho w Čechách jako we Właších a w jiných některých krajinách. Jest wysoký rozłożitý, kůra barwy siwé. Listí nese jako właský ořech, než širší, žiłowatější a wůkoł zstřihané. Kwetne w létě kwětem obdłaužným, huňatým jako řasa, barwy bledé a woní jako wosk. Nese owotce w jakési okrauhłé a bodławé šupině zawřené a w jednom zawření dwa i tři kaštany míwá, z nichž ti, kteříž po stranách jsau, okrauhlejší a wypuklejší býwají, kteříž pak w prostředku sedí, ple-

skatí. Dwojí mají kůru na sobě: první tlustau barwy hřebíčkowé, druhau tenkau skrčenau a zškwrkłau, chuti náramně trpké a hořké; jádro pod ní bíłé a sładké.

W Hetrurii nachází se w dwojím spůsobu, jeden domácí, druhý lesní. Domácí pak dwojí, jeden owotce wětší nese a druhý menší. Domácího kaštanu owotce, jakž máło pozawadnau, snadničko se wyłupují a chuti jsau libé a sładké. Lesní nijak se łaupati nedadí, leč je prwé zwaří; protož k chowání wepřůw a swiní příhodnější jsau nežli lidem k jedení. A ty také mnohem trpčejší a suššší jsau nežli domácí, což každému owotci płanému a lesnímu obyčejné jest.

Kaštan raději roste na horách a w místech tmawých nežli na łukách a na słuní. Owotce k podzimku dozráwá; nebo, jakž se ta šupina swrchní zpuká, hned snadno samo wypadá, ačkoli někde i bídłami a holemi jako wořechy kłátí se. Při horách, kdež obilí neroste, horáci samými kaštany žiwi jsau. Najprwé praží je na rendlících w peci a, wyłaupajíce je od obojí šupiny, netoliko je s jiným wařením waří a až do sytosti jimi se nasycují, ale také i mauku z nich melí a chléb pekau. A protož, kdež jest hojnost kaštanůw, nebrzo tam draho býwá. Dřewo k stawení a k rozličným domácím půžitkům užitečné jest; nebo netoliko z něho trámy, břewna, prkna, kolí, ale i dešťky k winným káděm děłají. K paliwu nehodí se proto, že wždycky pištÍ a praská a uhlí rozhazuje. Samy kaštany mezi żałudy najlibější jsau k jedení a dáwají dobrau žiwnost.

O černobýlu (artemisia).

Černobýł wšudy roste křowatě jako pełynek. Listí má wětší a tučnější, swrchu zelené, zespod poběławé. Prautí dwaułoketní, dřewnaté, okrauhłé, pruhowaté, počerwenałé a při nich listí užší než jinde. Kwět hojný, hroznowatý, drobný, chłupatý, wonný a poběławý, z něhož semeno drobné wyrostá. Kořen má dřewnatý prstu ztłauští, s drobným kořeníčkem. Wšecka bylina jest wonná, protož mnozí pro samu její wůni kołáče s ní pekau.

O čapínůsku (geranium).

Čapínůsek jest paterý. **První** list má menší než bolehław a méně rozdělený, na zemi ležící, kterýž když dozraje, býwá čerwený. Prut má krátký, okrauhłý, chłupatý, čerwený. Při wrchu kwět brunátný, małý jako kuřímor, z něhož hławičky s jakýmisi nůsky dłauhými wyrošťují, odkawadž jméno čapínůsek má. Kořen má bíłý, obłý a jako řepka sładký. Roste mezi hrudím, w rumu, około płotůw, mezi kamením a ledakdes jinde. Někteří od wůně jeho jmenují jej acum muscatum.

Druhý list má na patero rozdělený jako petržel, ale wůkoł wětšího jest rozdělení a příchłupatý, špičku dłauhau a chłupatau. Prut dłani zwýší tenký a bawlnkau obalený. Kwět čerwený, wětší než první, z něhož jakési małé łustičky chłupaté a jako šawlička špičaté wyrošťují a w nich semeno. Kořen pěti prstů zdýlí, ale tenký. Roste w zemi suché.

Třetí čapínůsek list má slézowý, než menší, špičku tenkau, okrauhłau, přičerwenau. Prautí drobné, okrauhlé a krátké. Kwět čerwený, z něhož jako z prwního nůskowé čapím podobní wyrošťují. Kořen k druhému téměř zcela podobný. Roste na zahradách podle stezek a w zemi neplodné.

Čtwrtý čapínůsek, jehož jest wšudy hojnost u nás na łukách českých, list má wětší nad jiné a jako pryskyřičník na osmero rozdělený, na zemi ležící, obdłaužný, špičku pewnější. Prut tučnější, uzłowatý. Při wrchu kwět wětší nad jiné a jako růže, barwy błankytné. Ten, když spadne, zůstawuje po sobě hławičky s nůskem čapím, ale wětší a ušlechtilejší než jiní. Kořen má wětší nad jiné, delší, tlustší a mocnější, kosmatý, počerwenałý a wnitř košťał twrdý.

Pátý čapínůsek, kterýž roste w Dalmácí, list má jako anemone anebo polský mák, než delší, rozstřižený a na šestero rozdělený. Prut rowný, tenký, uzlowatý. Kwět šarłatowý spůsobu růže jako při kaukoli widíme, z něhož od spodku růžky wycházejí twářnosti nowého měsíce. Kořen cibułkowatý, okrauhlý, wětší než ořech léskowý, temné čerwenosti a sładký. Roste w zemi newyprawené.

O kapradí (filix).

Kapradí jest dwojí, jedno samec, druhé samice. Samec roste na horách bez ratolesti, bez kwětu a bez semene, jakž někteří tomu chtějí. Wšak bedliwější zpytatelé wěcí přirozených na odpor tomu se stawějí, prawíc, že by semeno měł zespod na listí, ale tak drobné, že sotwa se poznati můž. Sbírají, podłožíce pod ně papír, při konci měsíce Čerwna; neb toho času dozráwá. Baby a šebryňkáři prawí, že je musí tu noc před sw. Janem Křtitelem sbírati s jakýmisi słowy, jimiž prawí se złé duchy zaháněti, kteříž toho semena ostříhají a sbírati nedopauštějí; ale to jest poboňk a šejd. Listí zprwu wychází winuté s jakýmsi ryšawým chmayříčkem; špičku, na níž wisí, má chłupatau. Když pak to listí wyspěje, býwá łokte zwýší a má s obau stran jako nějaké křídła, a nerowně jeden list proti druhému wychází, wůně těžké. Kořen počernałý s małým kořeníčkem, po wrchu země se rozkłádající, a jest tak bujný a jemný, že kde se zasadí, nesnadno wyhyne. Ač we dwau létech mohł by zahynauti, kdy by mu ratolesti často posekáwał aneb kdy by mładistwé pazaušky jeho kyjem dołůw srážeł; neb mízka ta, kteráž z nich na kořen teče, jej kazí a moří. Někteří chtějí tomu, kdy by kapradí při sw. Wítě wytrhał, když słunce wchází na raka, že zas neporoste, aneb aby je třtinau porážeł, aneb opět, třtinau radlici přiwáže, tak je wyworáwał. Samice wýše roste s ratolestmi a swrchu listí má široké, zstřihané a ne tak dłauhé jako prwní. Koření dłauhé, počerwenałé černosti neb žlutosti.

XXXVII.

Tomáš Jordan z Klausenburku.

Tomáš Jordan narodil se l. 1539 w Klausenburku w Sedmihradech. Naučiw se latině a řečtině doma, odebral se do Paříže,

kdež studowal filosofii a lékařstwí, pobyl w Montpellieru u slawných lékařůw Rondeleta a Jouberta, nawštíwil uniwersity wlaské, a dokonaw takto učení swé, usadil se we Wídni, kdež přijal hodnost doktorskau. Spolu s Hájkem přidružen byl l. 1566 k wojsku do Uher wyprawenému, a týmž časem skoro, co se Hájek stal protomedikem w Čechách, uwázal se Jordan w týž úřad na Morawě (1570). Pozorowání teplic Karlowarských bylo mu příčinau, že jal se skaumati hojitedlné wody morawské. L. 1580 uweřejnil wýsledek prací swých („O wodách hojitedlných neb teplicech morawských"). Poněwadž ale jazyka českého nebyl dosti znalý a předce přál, aby Morawané práce jeho užíti mohli, dal dílo swé původně latině sepsané přeložiti od Ondřeje Zborského, písaře Slawkowského. Stawowé morawští, jimž Jordan knihu swau wěnowal, tak weliké z ní potěšení měli, že skladatele za odměnu powýšili do stawu rytířského. Jordan, sprawowaw úřad swůj 15 let a nabyw lásky a úcty u šlechty i lidu zwláště tím, že přijal a zastáwal mrawy a obyčeje národu, mezi kterýmž mu bylo žiwu býti, wykročil ze swěta l. 1585 w Brně. Latině wydal mnohé spisy lékařské; mimo to opatřil druhé wydání české historie biskupa Olomauckého Jana Daubrawy (w Basileji 1570).

Jezero u Čejče.

Pan Čeněk z Lipého, najwyšší maršałek králowstwí českého má dwůr weliký na panstwí Hodoninském, při kterémž leží jezero patnácti set krokůw zšíří, do kterého žádná woda odnikud newpadá ani zase z něho wen wytéká. Poněwadž jsem pak pozdě zwěděł, aby wody z téhož jezera k lékařstwí užíwáno było, protož jsem najposléze ji spatřował. A jsa času letního a podzimního wyhledáwáním jiných wod zaměstknán, této jsem zprůbowati nemohł až teprw času zimního, když den najkratší był. Było tehdáž to jezero zamrzłé; protož jsem led, kterýž dłani ztłauští był, prołomiti a wody nabrati dał. Kteréž okusiw, nad její hořkostí welmi jsem se zstrašił; nebo tak welmi hořká była, že mi se zdáło, že hořec, zeměžłuč menší, pełyněk, anobrž i wšelijakých žiwotčichůw žłuče swau hořkostí přewyšuje. Hustá jest a nepříliš čistá, a jsúc do sklenice wlita, barwy była zelené a jako nažłautłé. Ropauchowé zmrzlí nebo kusowé ledu, ačkoli byli dosti prozřetedlní, barwu mezi zelenau a žłutau měli. Tří pídí pod wodau dno se nalezło. Odtud sem motykami a háky dał wytáhnauti nětco błáta, kteréž było těžké, černé, mastné a naprosto smrduté, prachem ručničným zapáchající. Potom powoław k sobě obywatełůw, dotazował jsem se na nich, zdali by o mocech té wody jakau wědomost měli. Prawili mi, že jest ke wšem neřestem powrchním na kůži užitečná, a že se do té wody koňowé prašiwí honíwají, kteřížto wypławíce se jednau nebo dwakrát, že zhojeni býwají. Úřed-

ník toho místa rozpráwěl mi, že předešlého úředníka bratr tu wodu we džbáně dobře zacpaném několik dní chował, potom že wnitř w tom džbáně, kde se jeho woda dotýkała, ta střepina jako kůra nějaká se łaupała a do wnitřku padała, a wšak zewnitř že ten džbán zůstał w cełosti. Ryby w tom jezeře nejsau žádné, a když, odjinud jsauce přiwezeny, do něho uwrženy býwají, hned zemrau. Wšak diwná wěc jest, že howada a stáda, kteráž w tom dwoře jsau, tu wodu pijí; když pak tam odjinud přihnána býwají, tehdy se jí netknau; pakli ji pijí, tedy zemrau. Takowú moc má zwykłost! Před časy kačata, husi, když do jezera uwrženy były, hned zemřeły; nyní pak prawí, že beze škody tu wodu pijí. A tak mnoho łysek, husí diwokých a kačat jistého času w roce na tom jezeře býwá, že pro množstwí toho ptactwa woda se zdá jako by černým suknem přikryta była. W létě, když jest w jezeře méně wody, břehowé býwají bílí, jako by sníh nebo mráz na nich ležeł, což oni prawí že pochází od sanytru, kterýmž místa okolní potraušena býwají, a z daleka těm, kteří tam přicházejí, zdá se mnohokráte, jako by kwítí bíłé było. Též prawí že času letního smrad těžký z toho jezera pochází.

XXXVIII.

Jiří Streyc.

Rodem byl ze Zábřehu na Morawě. Wzdělání swého dosáhl w cizině. Jsa knězem w Jednotě bratrské, zastáwal spráwu duchowní w Židlochowicích, kdež l. 1599 dne 25. Ledna žiwot dokonal. Žalmowé Streycowi, ježto nejdříwe l. 1587 w Kralicích, potom množstwíkrát doma i w cizině tištěny byly, sepsány jsau weršem rozličným, dle počtu syllab spraweným, tak jadrně, že, jakž Jungmann dí, w tom druhu, wyjmauc málokteré písně duchowní, až po časoměrný překlad Benedictiho nic rowného sobě nemají. Streyc účastnil se též w překladu biblí bratrské, kterýž na ponuknutí Jana Blahoslawa za posledních let Maximiliána II. počat, osmi mužům učeným swěřen, nákladem Jana staršího z Žerotína weden a w Kralicích w šesti dílech od l. 1579 — 1593 wytištěn byl.

Žalm XXIII.

Hospodin ráčí sám pastýř můj býti,
Nebuduť w ničemž nedostatku míti;
Onť mne pase na pastwiskách rozkošných,
Uwodí časně k pramenům wod žiwých,
Pro jméno swé duši mau občerstwuje,
Po stezkách přímých šťastně prowozuje.

Byť mi se pak kdy dostało i jíti
Přes audolí stínu strašliwé smrti:
Tys, Pane, se mnau, nebojím se złého,
Těším se z berły též i z pruta twého;
Ty mne sytíš sám hojně při swém stole,
An nato hledí moji nepřátelé.

Ty olejem mé hławy pomazuješ,
I kalich můj sám štědře naplňuješ,
Nýbrž pokud stáwá mého žiwota,
Twá mne sprowodí miłost i dobřota:
I buduť w Páně domu přebýwati,
Po wšecken swůj wěk jej osławowati.

Žalm LXIV.

Słyš mne, Bože, w mém naříkání,
A před hrůzau nepřítele
Chraň mého žiwota cele;
Buď proti jeho se wztěkání
Mé spomahání.

Sám mne rač skrýti swau maudrostí
Před aukłady těch lidí złých
Proti mně wztekle srocených,
Těch, kteříž páší neprawosti
S nestydatostí.

Neb jsau jazyk swůj naostřili
Tak jako k wraždě ostrý meč,
Též jako střełu hořkau řeč,
Kterauž by k hrdłu přikročili,
Tak naměřili.

Stříleti chtíc, w swé skrýši sedí,
Náhle w tom na upřímého
Wystřelují z łuku swého,
Aniž se Boha aneb lidí
Zato co stydí.

Nýbrž nawykłost w złém majíce,
Wíc se w něm i utwrzují;
Swá osidła roztahují,
„Zdaž je kdo widí?" říkajíce
Z lehkého srdce.

Zwłáštní pilnost jest z nich každého
Lsti, chytrosti se chytati,
I mocnějších wždy hledati;
Tuť jsau wtipu z cwičení swého
Welmi ostrého.

Wšak nenadále od Pána
Prudkau střełau poraženi,
Wšickni budau postřeleni,
Tak že lidem hrozná jich rána
Wšem bude znána.

Sám jejich jazyk se obrátí
K tomu žałostnému pádu,
A tuť každý z jich příkładu
Bude sobě wýstrahy bráti,
Týchž pomst se báti.

Wšickni lidé to brž widauce
Bázně budau nabýwati,
Moc Boží ohłašowati,
Diłu jeho wždy se diwíce,
Je welebíce.

Sprawedliwý owšem w doufání
Bude se k Bohu twrditi,
Hojněji w něm i těšiti,
Wida wšech złých usilowání
Złé dokonání.

I jiní srdce upřímého
Jichž naděje w Bohu pewná,
Widauc, že není daremná,
Budau Boha též ctíti z toho
Času každého.

Žałm XCI.

Kdož ochrany Nejwyššího
W skreyši jeho užíwá,
Tenť w stínu Wšemohaucího
Bezpečně odpočíwá;
Pročež i já říkám Pánu
W každý čas s dowěrností:
Tys hradem mým, tys mau schránú,
Játť na tobě mám dosti.

Onť mne z osidła lstiwého
Lidských ošemetností
I z pokušení každého
Wytrhne swau mocností;
Nad to mne chce i přijíti
Pod brky křídła swého,
Místo štítu budu míti
Prawdu wšech zámłuw jeho.

Pročež přístrachu nočního
　　Nebudu se nic báti,
Ni we dne lítajícího
　　Šípu se strachowati,
Aniž jaké morní rány
　　Nenadále škodící,
Ni zhauby na wšecky strany
　　Žádného nešetřící.

Bychť jich po boku swém tisíc
　　W náhle widěł klesati,
Po prawici desetkrát wíc,
　　Ke mně nemá sahati;
Nýbrž w cele jsa zachowán
　　To budu spatřowati,
Jakau umí odpłatu Pán
　　Bezbožným wšem dáwati.

Poněwadž tedy samého
　　Mé Boha autočiště
I ty za ochránce swého
　　Kładeš na každém místě:
Netkneť se tebe nic złého,
　　Aniž k tobě přistaupí,
Žádná rána stánku twého
　　W nejmenším nezarmautí.

Neb angełům swým o tobě
　　Bůh ráčił přikázati,
Že na wšech twých cestách tebe
　　Wždy mají ostříhati,
By tě pak i na rukau swých
　　Władstně měli nositi,
Tak od aurazu i noh twých
　　Ustawičně hájiti.

Po lwu i hadu drážděném
　　Směle budeš choditi
I po draku jedu plném,
　　Nemáť wšak nic škoditi.
Proto že mne zamiłował,
　　Dí Bůh, chciť ho chrániti,
Mé sławné jméno že poznał,
　　Na wěky zwelebiti.

Bude-li ke mně wołati,
　　Jistě žeť jej wysłyším,
Z saužení mu spomáhati
　　Sám mocí swau přispíším,

Učinẽ jej i sławného
Dłauhé dny mu chci dáti,
By tak moc spasení mého
W prawdě mohł seznati.

XXXIX.

Bawor Rodowský z Hustiřan.

Mezi Čechy, kteří za časůw Rudolfa II. alchymií se zanášeli a českým jazykem o wěcech alchymických psali, předčí Bawor mladší Rodowský z Hustiřan. Pocházeje z rodiny rytířské, narodil se l. 1526. Otec jeho byl Jan Rodowský, matka Anna Schellendorfská z Harnšperka. Bawor byl illiteratus, t. j. nebýwal nikdy na wyšším učení; wynikaje wšak bystrotau ducha, pilným cwikem dowedl toho, že mezi krajany swými za učence proslul. Krom alchymie obíral se jmenowitě hwězdářstwím. Co zlatoděj byl we spojení s Wilémem z Rožmberka a Janem Zbyňkem Zajícem z Hasenburka, ano i u dwora císařského dobře byl známý. Alchymií promařil wšecko jmění. Statek swůj Radostow prodal l. 1576 Jiřímu Radeckému, z Radče. Zchudnuw docela, nalezl spolu s Paprockým hostinné útočiště u pana Zbyňka Zajíce na Budyni, kdežto i žiwot swůj dokonal w posledních létech XVI. století, jediného syna Jana po sobě zůstawiw.

Alchymické Rodowského spisy: „Řeči starých filosofůw“ a „O požehnaném kamenu filosofském“ chowají se w rukopisech českého Musea. Kniha kuchařská wyšla l. 1591 w Praze. W obor astronomie náleží „Traktát o nowé hwězdě w Kassiopeji“ (1574) a dwě praktiky. K žádosti pana Wiléma z Rožmberka přeložil l. 1574 knihu známau pod nazwem Secreta Aristotelis spolu s některými mrawoučnými werši z charwatského. Jest to spis podkládaný Aristotelowi, jenž prý jej sepsal Alexandru Welikému. Jedná se w něm hlawně o wěcech wládařských. Jan Patric ze Skodry nalezl prý jej a do rozličných jazykůw, mezi jiným též do charwatštiny, přeložil. Dle zpráwy Balbinowy přeložil Rodowský též „žiwot Alexandra W.“ a některé wěci z Plutarcha, o kterýchžto spisech zpráw bližších není.

Z Tajností Aristotelowých.

O člowěku.

Králi, rač wěděti, že to wšeckno, což se hýbe a k tomu čije, žiwotčichem słowe. Z kterýchžto žiwotčichůw člowěk w swém přirození nejspanilejší a nejšlechetnější žiwotčich. A wíce oheň i horkost w člowěku nežli w jiných žiwotčiších panuje, a w stwoření neb složení člowěka scházejí se wšeckny wěci podobenstwím; protož když jest swrchní Bůh stwořił člowěka, učinił jest jeho pánem nade wšemi žiwotčichy, zapowěděw jemu, aby jeho přikázaní nepřestupówał.

A tak když jest Bůh člowěka stwořił, učinił jest těło jeho podobenstwím welikého králowstwí, w kterémžto těle k sprawowání téhož králowstwí posadił jest za krále rozum člowěka, a to w místě nejušlechtilejším, totiž w hławě, nejwyšší částce těła jeho, a dał jemu pět pěstaunůw nebo správcůw, kteříž by jej sprawowali, ostříhajíc chowali a dobře opatrujíc wšeckny wěci jemu ukazowali i ode wšeho złého a jemu škodného jeho wystříhali. Bez kterýchžto správcůw člowěk nemůž býti w swé swrchowané dobrotě ani w náležité statečnosti. Protož jest Bůh z těch pěti správcůw, totiž smysłůw člowěka, jednomu každému jistý a włastní úřad ustanowił, skrze což by člowěk mohł wolně dobré od złého rozeznati, po dobrém s pilností státi a złého se warowati. Ale rozum (jakožto král od lidu obecného) od wazůw tělesných wěcí jest oddělen.

Dále wěz králi, že pěti smysłůw člowěku propůjčených úřadowé jsau tito: Prwního jest úřad smysła widění, druhého słyšení, třetího wonění, čtwrtého okušení a pátého dotčení. Kterýchžto pět smysłůw opět władnau úřady tělesnými: Oči władnau tím wším, což může zrakem postřeženo býti, a těch wěcí jest dewět: swětłost, tma, barwa, těła postawa, ústawa, dalekost, blízkost, hýbání i nehnutí k tomu. Úřad słyšení má dwojí wěc: hłas žiwotčichůw i nežiwotčichůw. Žiwotčichůw hłas jest dwojí: Hłas žiwotčicha rozumného náleží k hłasu člowěčímu, ale hłas žiwotčicha nerozumného a nesmyslného i nemaudrého, jako řehtání koňské, štěkání psůw, zpíwání ptákůw rozličných a což k tomu podobného jest, náleží k hłasu zwířat. Hłas z žiwotčichůw nepocházející jest łomoz stromůw, stěkot kamenůw a hłahoł wod tekutých a což toho wíce jest. Hłas wěcí bezdušných jest zwuk hromowý, hřmot trauby a znění zwonowé. Protož wěz, že každý hłas w swém pořádném hnutí nic jiného není než powětří, kterėžto powětří nese ten hłas a s ním społu běží, až přijde k samému uchu, tu kdež jest moc słuchu neb słyšení. A w tom jest šlechetná moc duchowní, že se to powětří jsauc obražené nesrazí. Čitedlnost pak jazyka jest skrze okušení i skrze chut, pod kterýmžto okušením jest také dewatera wěc: sładkost, hořkost, kysełost, trpkost, słanost, štipawost, kausawost, chutnost i nechutnost. Ale což čije nos, jest wonnost aneb smrad. Také cítění, kteréž rukau čijeme, jest jedna moc dotýkáwá nebo makawá, jížto teplost, studenost, hładkost i ostrost můžeme cítiti, a takowá moc jest słožena mezi dwěma kožkama, z kterýchžto prwní kožka jest na wrchu těła a druhá kožka která se masa přídrží.

Ještě, králi, máš wěděti, že jest Bůh na wěky wšemohúcí nestwořił múdřejšího stwoření nad múdrého člowěka, a w žádný žiwotčich newlił jest obyčeje toho, aby podobenstwím neměł na člowěku nalezen býti. Nebo některý člowěk jest jako lew udatný, některý jako zajíc strašliwý, některý jako kohaut swobodný, jako pes łakomý, jako hrdlička miłostiwý, jako hołub pitomý, jako lwice złobiwý, jako liška schytrałý, jako wlk škodliwý, jako medwěd newrlý, jako słon silný, jako oseł hłaupý, jako špaček štěbetný, jako wčeła užitečný, jako kozeł túławý, jako býk nekrotký, jako mezek robotný, jako ryba nemłuwný, jako myš škodliwý, a summau nenajde se toho žiwotčichu, žádného stromu ani byliny ani které wěci a włastnosti, aby ta tolikéž při člowěku nalezena nebyła. Protož se také člowěk menším swětem jmenuje.

I z té příčiny nepohrdej žádným člowěkem, by jeho i w špatné osobě uhlídał, když jej widíš, an maudrost miluje a umění, a když ho spatříš, an po maudrosti dobrým obyčejem stojí, hříchůw i wší złosti se wystříhá. Protož takowého miluj a měj jeho u wážnosti a wždy podlé sebe a zwłáště tehdá, když jej uzříš, an swůj úmysł rozšiřuje ke wší ctnosti nebo o to usiluje, aby był dobrého jména, mrawný, zdwořiłý a kroniky uměje takowé, kteréž jsau předešły w rozličných włastech. Nemysl sobě, aby co bez takowého člowěka rady měł činiti, jeho obyčeje [1]) miluj s náležitým towaryšstwem; nebo on sprawedlnost miluje. Protož hodí se králowské welebnosti, že jest stáłého úmysła, ustawičného srdce, wěrný wěrným a sprawedliwým, a takowíť lidé wesele králowstwí řídí, radu dobrau dáwají a wšecky wěci k dobrému konci přiwozují.

Čtwero časůw ročních.

Čtwerý čas máme w jednom každém roce, totiž podletí, léto, podzimek a zimu.

W podletním času den a noc w dłauhosti dne se srownáwají w swých [2]) włastech a krajinách. Ten čas počíná lidem miłý býti, powětří se wyjasňuje, wětříčkowé libě prowíwají, sněhowé se rozpłýwají, údolí wodami mokwají, studnice z sebe potoky wydáwají, stromowé i byliny w sebe włáhy přijímají, weyšeji i šířeji swé wětwowí podáwají, semena z země se wyskytují, obilíčka se zelenají, łauky se trawami zelenými odíwají, barwy rozličného kwítí se rozmáhají. W ten čas také na swětě wšecko ožíwá, země se trawau přikrýwá, na wšecky strany bujně wykwětá, žížały se hýbají, zwířatům pastwy se hotují, wšeckny wěci se obnowují, sławíkowé wykřikují, a tak wšeckny wěci se radují a swau přirozenau krásau se ozdobují.

W létě již dne přibýwá a noci ubýwá, horkosti se rozmáhají, wětrowé se wšech stran prowíwají. Bauře se w swé bauři spokojuje, powětří se projasňuje a úrody polní dozráwají. Žiwotčichowé w plemenu swém se ukazují a wšeliké moci tělesné se potwrzují.

[1]) obcowání.

[2]) t. j. we wšech, dle charw., kde s v i značí wšickni.

W podzimku den s nocí podruhé se srownáwají, w ten čas také noci přibýwá, denních hodin wždy ubýwá, powětří chładne, půlnoční wítr prowíwá, časowé se mění, ubýwá potokůw, studnice málejí, byliny zelenost tratí, pomíjí owotce, zwířata brłohůw hledají, hadowé a žížały w zem se schowáwají a w jeskyních swé pokrmy přijímají. Zwířata se opatrují, čím by měła přes zimu žiwa býti. Wšecky wěci podobně se ukazují jako člowěk, kteréhož krása i mładost wěku pominuła.

W zimní čas wždy dne ubýwá, ale noci spěšně přibýwá, zimy se rozmáhají, wětrowé se zimau obwostřují, s dříwí list opádá, zelenost hyne rozličná. Zwířátka se zimě ukrýwají, mnohé žížały swůj žiwot dokonáwají, které jsau w létě s lidmi přebýwały, tepłosti słunečné se radowały. A pro welikau zimu i sněžnost powětří se od tmy odděluje swau jasností. Twáři lidské počínají zimau černati, zwířata se studeností třepytati, též i wšeliké howado było by létu a tepłu zase welmi rádo. Wšeliká bylina a tráwa mrazy wadne, každé těło w swé bujnosti chřadne. Učiněn býwá swět jako člowěk starý, kterýž jest léty a wěkem sešłý: majíc na sobě bradu šediwau a sukni welmi chatrnau, w swětě wíce nepracuje, neb se smrt jeho přibližuje.

XL.

Daniel Adam z Weleslawína.

Rodina Adamůw pocházela se wsi Welesławína nedaleko Prahy. Štěpán Adam, otec Danielůw, byl mlynářem a měl w zákupném držení staroměstské mlýny Pražské. Manželka jeho byla Regina z Lorečka a Elkuše, rodem z Kutné hory.

Daniel narodil se dne 14. Čerwence 1546 w Praze, kdež také weškeren žiwot swůj ztráwil. Nabyw prwního učení na nižších školách, wstaupil na universitu, kdež l. 1568 stal se bakalářem, l. 1569 mistrem swobodných umění. Učitelowé jeho byli Prokop Lupáč z Hlawačowa, Wáclaw Zelotín z Krásné Hory, Jiřík ze Sudetu a Petr Codicill z Tulechowa. Když Lupáč, universitu opustiw, odebral se do Domažlic, powolán byl Dan. Adam l. 1572 za nástupce jeho. Tu se mu otewřelo šiřé pole k zamilowaným jeho studiím historickým. Prwní desetiletí po odbytých studiích universitních jest zároweň doba, we které Daniel na zdokonalení swém nejúsilowněji pracowal. Tu zajisté dowzdělal se nejen wěcně, nýbrž nabyl oné ušlechtilosti a ozdobnosti w psaní jak latinském tak českém, která we spisech jeho tak mile lahodí. L. 1576 rozžehnal se s kathedrau, z které jen čtyry leta byl působil. Dwě léta později wyšlo prwní jeho dílo, Kalendář historický (1578). Pojaw za manželku Annu, dceru Jiříka Melantricha z Aventinu, stal se majetníkem

tiskárny, kterau spočátku s tchánem swým, po jeho pak smrti (19. List. 1580) sám sprawowal. Odtud se počítá doba skwělé jeho činnosti. Během dwaceti let obohatil literaturu českau tak hojnými spisy a jazyk český tak welice zwelebil, jakož se před ním ani po něm nikomu nezdařilo. Prawdiwá jsau slowa, kteráž o něm ctihodný Jesuita Bohuslaw Balbin pronesl: „Quidquid doctum et eruditum Rudolpho II. imperante in Bohemia lucem aspexit, Weleslawinum vel autorem vel interpretem vel adjutorem vel ad extremum typographum habuit.“ L. 1585 powýšen byl do stawu wládyckého, aby k rodinnému jménu swému (Adam) přidati mohl praedikát „z Weleslawína“, kdežto se až po tu dobu prostě M. Dan. Adamem Pražským psáwal. Jak welice w umění tiskařském se proslawil, zřejmo jest z toho, že jej sauwěcí „architypographem“ nazýwati uwykli. S muži, kteříkoli tehdá w Čechách wynikali uměním a učeností, spojowalo jej přátelstwí. W prácech swých ochotně užíwal jich rady a pomoci. Jmenowitě s Kocínem a Huberem w užší swazky wešel: s oním pracowal na Eusebiowě historii církewní a na kronice turecké, s tímto na herbáři Camerariowě a apathece domácí. Kocín a Huber překládali a psali, M. Adam pilowal a oprawowal. Zwláštního připomenutí zasluhuje, že ze spisůw sektářských a polemických, jimiž se literatura česká za XVI. století s nenaprawitedlnau škodau swau tak welice rozbahnila, žádný newyšel z tiskárny Weleslawínowy. Čehož tím wýšeji wážiti třeba, čím jistěji wíme, že nebylo téměř spisu českého u Weleslawína tištěného, w kterém by on sám aspoň nějakého účastenstwí nebyl míwal, buď jako oprawce slohu a jazyka, buď jako skladatel předmluwy a úwodu. Wůbec nebyl Weleslawín řemeslnickým zisku hledatelem, nýbrž cokoli činil, wše činil dle wlastního přeswědčení a s uwážením obecného dobrého. Weleslawín též měl účastenstwí we spráwě městské, a o přátelstwí jeho k universitě swědčí ta okolnost, že od kollegiatůw wždy býwal k potazu brán, kdykoli se jednalo o wěci důležitější. W ustawičné blahodějné činnosti zastihla jej smrt w 53 roce. Když l. 1599 wypukla morowá rána, podlehl jí i on dne 18. Října. Pět a třicet básníkůw w Praze tehdá žijících oslawowalo elegiemi památku jeho. Dědicem Danielowým byl Samuel, jenž jediný ze tří dětí otce přečkal.

Půwodní český spis wětšího objemu zanechal Weleslawín jen jeden, totiž Kalendář historický we dwojím wydání (1578 a 1590). Cokoli sice půwodního od něho máme, jsau předmluwy, plné owšem wzdělatelných myšlének a wzorné co do

wywedení, z nichž některé, jako předmluwa k české historii Aeneášowě a Kuthenowě, značnau rozsáhlostí wynikají. Latinsky sepsal několikero spisůw, které zwláště tehdejším potřebám školským howěly, jako Dictionarium linguae latinae (1579), Nomenclator omnium rerum, propria nomina tribus linguis, latina, boiemica et germanica continens (1586), Silva quadrilinguis, boh. lat. graecae et germ. linguæ (1598, 1683), Nomenclator quadrilinguis (1598), Elegantiarum Terentii et Plauti interpretatio bohemica (1589), Elegantiarum ex M. Tullii Ciceronis epistolis libri tres expositione bohemica illustrati (1581, 1589). Z překladůw jeho, kromě swrchu jmenowaných, w nichž spolu s Kocínem a Huberem pracowal, jmenowati sluší předewším Politii historickau t. naučení hlawně s dějepisu wzatá, jak by se říše a obce we wálce a w míru sprawowati měly (1584, 1592, 1606), Itinerarium sacrae scripturae t. j. putowání swatých na wšecku sw. biblí (1592), Wypsání města Jerusalema (1592). Ze starších spisůw které Weleslawín wydaw co do jazyka tak přeměnil, že jich za dílo jeho powažowati lze, nejznačnější jsau kronika Aeneáše Sylvia překladu Konáčowa (1585, 1817) a Karionowa kniha kronik (o čtyřech monarchiích) překladu Buriána Sobka z Kornic (1584, 1602). Bez proměny wydal wíce spisůw starších, jako Hospodářstwí Brtwínowo a Černobýlowo (1587), Soliloquia a Manuale sw. Augustina (1583), Kroniku českau Kuthenowu (1585) atd.

Nejnowěji Wáclaw Rozum w díle druhém a čtwrtém Staročeské bibliotheky (1853 a 1855) wydal pěkný wýbor z půwodních prací a z překladůw Weleslawínowých.

1. *Z prací půwodních.*

Z předmluwy na Politii historickau.

O spráwě obcí městských.

Jest téměř každému wůbec wědomé, jak za našich časůw nejednau nato było nastupowáno, kudy by nějaká lepší spráwa w staw městský králowstwí českého a zwłaště do měst Pražských, kteráž jsau od dáwna metropolis wšeho králowstwí a stolice králůw českých, uweden býti mohł. Za kteraužto příčinau i některá nařízení se o tom činiła: ale ta netoliko žádné płatnosti nepřinášeła, nýbrž co se na oko spatřiło, místo nowého řádu mnoho neřádůw [1]) powstáwało. Domníwali se mnozí, že by to spráwci městskými scházelo a dáło se jejich nerozšafností a nedbánliwostí; ale již w prodłaužeňějším času

[1]) Slowo neřád znamená starým opak či nedostatek řádu, tedy tolikéž asi co disordo.

sám skutek to ukázal, že wrchnosti a správcowé měst nemají té moci, aby takowým neřádům odolati a je wypleniti mohli.

Spatřujeme to wšickni a odepříti tomu, bychom chtěli, nemůžeme, že w městech českých jak při mladých tak i při starých lidech jsau welicí nespůsobowé a neřádowé. Wí se o tom, že jich žádný z WMstí neschwaluje ani za dobré, šlechetné a poctiwé nedrží. Nicméně trwajíce w nich s jinými z samého obyčeje a tím se wymlauwajíce, že jsme jich nezačali a příčiny k nim nedali, toho, jak jsme daleko od prawé městské cesty zabłaudili, nespatřujeme. Ač jací jsme, sama pýcha a nádhernost w rozličném oděwu a stkwostost i zbytečná rozkoš w jídle a pití, swědomí proti nám dáwá. Nebo není-li to wěc městům záhubná, že za samé to černé sklo, jemuž wůbec šmelc říkají, z měst Pražských na dobré stříbrné a zlaté minci tak weliká summa peněz do Benátek wychází, na kteranž by se některý tisíc wojakůw proti nepříteli Turku wychowati mohło? Mlčím o jiných wěcech z hedwábí, stříbra a zlata setkaných, o pití sladkých rozličných, kteráž k nám z dalekých krajin přicházejí, a my je na záhubu swau za drahé peníze kupujeme. Neb tak se nám zdá, že bychom swobodní měšťané nebyli, kdy bychom s jinými těch wěcí neužíwali, sami sebe nechudili a cizích národůw nebohatili. Odkudž pak to jde? Z příkładůw złých, kteříž hned s počátku přetrženi nebyli, ale takowá jim swoboda puštěna, že již netoliko zastarały obyčej nýbrž i práwo za wýmluwu mají. Nebo neřádowé w městech jsau jako neduhowé w lidském těle a jednostejným se téměř spůsobem rodí i hojí. A protož dobrý spráwce jest jako zkušený lékař w městě, jehož powinnost jest netoliko neřády stawowati a je jako nemoci hojiti: ale i to bedliwě opatrowati, aby wšickni měšťané w mezech powołání swého stáli a jako w dobrém spůsobu zdrawí wždycky zůstáwali; a jakž se které třebas chatrné znamení neduhu ukáže, zniku mu nedati a průchodu nemoci, až by se zastarała, nedopauštěti. Jest zimnice, kterauž lékaři hecticam jmenují, nám słauti může tajemná a zastarałá; ta sprwu welmi snadná jest k zhojení, ale nesnadná ku poznání; potom když se rozmůže, každý ji pozná, ale těžce kdo zhojí; pročež ji lekaři mezi nezhojitedlnými neduhy pokładají. I poněwadž my při našem stawu městském weliké nespůsoby a neřády spatřujeme, a těch, jakkoli snažíme, ač snažíme-li se, naprawiti nemůžeme: co jiného o sobě mysliti máme, než že se w našem těle takowá zimnice náramně rozmohła? A protož potřebujeme wýborného a zkušeného lékaře, kterýž by w nás přirození jako obnowił a wšecky žiwły a wlhkosti k náležité mírnosti přiwedł. Pokładá se pak prwní stupeň powstání z nemoci, když nemocný swému lékaři o začátku swého neduhu a jak jej w sobě kdy cítí, upřímně oznámí a potom rady jeho posłauchá. Než o těch, jenžto jsau hectici, tak prawí, když se w nich ta nemoc nejwíce rozmáhá, že oni tehdáž o swé zdrawí a dobrého lékaře nejméně pečují, ale nejinák sobě počínají, než jako by se nejlépe na zdrawí swém měli. Nacházejí-li se ty powahy při nás čili nic, nechť to každý rozumný uwažuje a saudí; já toho wykładati nechci. Než toho, což wůbec známé jest, nezatajím, že wždycky těžší jest neduh těch, kteříž bolesti necítí, než těch, ježto ji cítí.

Tím spůsobem wždycky jsau błáznowější, kteříž nejsauce zdají

se sobě býti maudří, než ti, kteříž znajíce nemaudrost swau s jiným se o ni radí a maudrosti nabýti usilují. My tedy necítíme-li swých bolestí a nestaráme-li se o lékaře a zdrawí, připodobněni můžeme býti těm nemocným, o nichž takto Hippocrates napsał: Kteříž w těžké nemoci bolesti necítí a podušku hmatají, péří z ní tahají a smetí zbírají, welmi zle se mají a není naděje, aby žiwi zůstati měli. A tak není diwu, že w městech českých tak welicí a zastaralí nespůsobowé nemohau se pojednau naprawiti, by se pak hojení těch neduhůw sám Aesculapius aneb Hippocrates ujał. Nebo spráwa obce aneb města není tak chatrné a lehké umění, kteréhož by někdo třebas ze hry dosíci mohł: ale jest umění mezi jinými wšemi, wymíně písma swatá, nejpřednější, nejlepší a nejtěžší, kteréhož lidé od přirození důwtipní z bedliwého čítání kněh a spisůw maudrých lidí o spráwách obcí, z historií, z obcowání s muži rozšafnými a w tom umění zběhłými i z mnohého zkušení a práce, časem s opuštěním swých obchodůw a žiwností docházejí.

To kdy by někteří w stawu městském bedliwě uważowali, ne tak by se żádostiwě na auřady nutkali, w ně wprošowali a přímłuwy za sebe časem dosti draze wykupowali. Ale co jest to, že żádný w jakkoli nízkém a chatrném řemesle za mistra se newydáwá, leč od jiných toho řemesła mistrůw za hodného usauzen bude a mistrowský kus ukáže: w spráwě města, jak se nejmenší hłas pustí o proměně auřadůw, i hned ti, ježto netoliko manżełky, dítek a čeládky w domě, ale ani sebe sprawiti neumějí, nejwíce o auřad stojí, po něm dychtí a sebe k tomu za nejhodnější saudí? Takowí, jakž na radní polštář dosednau, pojednau se we wšech spůsobích, w mrawích, w chodu, w młuwení, w pohledění promění a jak nad sebau tak nad dobrými přáteły se zapomínají. Jakžiwi předtím na auřadě nebyli, máło o tom słýchali, nic nečítali, a wšak, jako by nad ně nebyło žádného wýmłuwnějšího ani rozumnějšího, pojednau mistrowství swé, zwłáště při kwasích a w piternách prokazují. Aristoteles in politicis napsał, že se dwojí lidé na swět rodí, jedni k spráwě, druzí k poddanosti, a kdež onino władnau, tito posłauchají, tu že obojím dobře bývá. Ale když ti sprawují, kteříž měli poddáni býti, prawí, že to jest proti přirození, rowně jako by wozataj koní, rozum libostí posłauchał, aneb jako by oseł po stromích chtěł létati a ptáci po zemi dole musili čtwermo běhati: a že w tom městě wzděłání obojích ani swornosti býti nemůže.

Že pak wšickni wesměs spráwy městské a auřadůw žádají, ten błud odtud pochází, že ne wšickni onoho s nebe sesłaného napomenutí: Nosce te ipsum, znej sebe sám, posłauchají: pak-li je kteří často w ústech míwají, wšak ho žádný méně jako oni neušetřují. Ale jako prwní otec náš Adam, nezřízeně žádaje býti bohem, učiněn jest mizerným tworem a, měw býti wšeho swěta pánem, již jest ničemného błáta otrokem; aneb jako onen młádenec Phaëton, o němž básníci wypisují, chtěje słunce na woze po nebi woziti a nemoha bujných koní na uzdě zdržeti, spadł dołů s nebe a bídně zahynuł: tak se přiházi mnohým mładým nerozumným a auřadů žádostiwým pánům radním kteříž, neumějíce samých sebe sprawiti, nebezpečně se o spráwu jiných pokaušejí a nejednau na sebe i na město záhubu uwozují.

Z předmluwy na kroniku Aeneáše Sylvia.

O kronice Hájkowě.

Že wedlé zdání mnohých Hájek některé básniwé a neužitečné rozpráwky do swé kroniky přimísił, může býti, že w tom následował poëtůw, jichž obyčej jest, aby w swých werších netoliko potřebná naučení lidem dáwali, ale i k kratochwíli je wzbuzowali. Et docere volunt et delectare poëtae. Tak i on chtěł čtenáře o wěcech pominułých wyučiti a zprawiti, a časem i rozmíšiti, aby sobě nestýskał. A wšak i w tom má towaryše neposledního jména historiky řecké i łatinské, jako Diodorum, Herodotum a Livium, kteréžto kdož čtau, mnohé w nich básniwé, nejisté a nedůwodné, nýbrž i k smíchu podobné wěci nacházejí, pro kteréžto nicméně, což w nich prawdiwého, jistého a užitečného jest, toho nezamítají, ale mnoho sobě wáží. Datur haec venia antiquitati, inquit Livius, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat. To pak co jest jiného, nežli prawdu łží chtíti opeřiti a jako omastiti? Rozumný człowěk může dobře odłožiti, což zná býti daremného, a wybrati, což jest potřebného a k prawdě podobného; může zawrci plewy, to jest, básniwé a neprawé wěci jako řepíky a kopřiwy z zahrady, a zanechati sobě jádra, totiž prawdy. Říkáwał Plinius: Nullum esse librum tam malum, quin aliqua parte prodesset, že žádná kniha není tak neužitečná a złá, aby se z ní čtenář wždy něčemu dobrému nenaučił. Tak i my aspoň o Hájkowě kronice suďme, ačkoli podlé sprostného zdání mého nemůže ta práce jeho w počtu neužitečných a złých kněh położena býti, poněwadž nad ni užitečnější, lepší, hojnější a sprawenější w jazyku našem ani snad w jiném nemáme.

Nebo předně nachází se w kronice Hájkowě pořádek let od prwního přitažení knížete Čecha s jeho komonstwem do této země až do léta Páně 1527 a obsahuje w sobě summau wedlé jeho účtu 883 léta. Ačkoliw některým se zdá, že nemáło hned při základu pochybił, téměř o sto let později położiw kralowání Čechowo nežli jiní kronikáři, a w poznamenání časůw až do přijetí wíry křesťanské nemůže se wěděti, koho jest následował a jak by mu bezpečně wěřeno býti mohło: ale od toho času, jakž Čechowé křesťané býti počali, dosti jest pilný a nemnoho chybuje.

Druhé, obšírně wyprawuje o knížatech a králích českých, pohanských i křesťanských, o jich sprawowání, radách, žiwotu, wálkách, wítězstwích, chwalitebných i nechwalitebných, dobrých i złých, maudrých i nemaudrých skutcích, o manżełkách, odkud je sobě brali, o synech a dcerách, kam je zasnubowali, a jak se s okolnými knížaty a králi přízniIi, až naposledy i o smrtěch a pohřbích jejich.

Třetí, bedliwě wypisuje, w jakém spůsobu kterého wěku stáła země česká, kdy w pokoji a w hojnosti była, kdy zase Pán Bůh na ni wáłky, neúrodu, drahotu, hład a mor pro hříchy dopauštěł; kterak nejednau cizí národowé usilowali lstí a mocí předky naše z této krajiny wytisknauti a sami ji opanowati; jak tomu zase Čechowé zmužile a statečně s pomocí Pána Boha wedlé knížat a králůw swých odpírali a sławných wítězstwí nad swými nepřátely docházeli; summau, jak

toto králowstwí s obywateły swými wíce se sprawowało řízením a opatrowáním Božské miłosti nežli radau a rozšafností lidskau, což o něm mistr Haweł, hwězdář za císaře Karła, předpowídał a my nyní w skutku prawé býti seznáwáme.

Čwrté, nepominuł Hájek pilně poznamenati wšelijakých proměn, kteréž se w Čechách buďto w spráwě a w regimentu obecném, při knížatech a králích, při poddaných wyššího i nižšího řádu, buďto při náboženstwí a církewních wěcech duchowních častokráte zbíhały; kterak někdy mnoho knížat w Čechách było z jednoho kmene pošłých, kteřížto wałky mezi sebau wedli, když každý před jinými předčiti a sám, potłače jiné bratry a strýce swé, pánem býti chtěł; co w takowých rozmíškách a různicích złého země tato i morawská pokusiti a ztrpěti musiła; jak ten nesworný rod w małých létech zahynuł; nebo kdež prwé było około dwadcíti knížat w Čechách i w Morawě téhož kmene a rodu, ti brzo potom tak kwapně z tohoto swěta sešli, že Čechowé a Morawané neměli než toliko jediného dědice a pána.

Páté, oznamuje, kdy a jakým spůsobem Čechowé z błáta błudůw pohanských wytrženi jsauce, ku poznání jediného prawého Boha a syna jeho Pána Jezu Krista, přiwedeni byli; jak jsau hned s počátku horliwě se stawěli při wíře sw. ewangelium; které prwní apoštoły a učitele měli; jak Pán Bůh i tím národ český poctił, že sobě z nich swědky swého učení a mučedlníky obírał; kdy biskupstwí w Praze założeno, kteří a jací bývali biskupowé, kdy arcibiskupstwí wyzdwíženo a zase klesło; kdo bywali duchowní spráwcowé; jaká se w učení a w řádích církewních proměna stała za krále Wácława, když mistr Jan z Husince kázati počał, a jaký s towaryšem swým Jeronýmem konec wzał; co se po upálení jejich w české zemi dáło, jaké wznikły baułky, newole, hádání, odporowé, wałky, mordowé mezi duchowními i swětskými; co krajin pohubeno, kostełů a kłášterů zplundrowáno, měst a městeček zdobýwáno, wsí popáleno, lidu s obojí strany pomordowáno a krwe křesťanské wylito, prwé nežli ty nesnáze k spokojení a porownání swému přišły.

Šesté, najde čtenář w kronice Hájkowě wšelijaké paměti o stawu panském, rytířském a městském: kterak jsau ti wždycky wěrní pánům a králům swým bywali a k zwelebení koruny české snažně napomáhali, když w swornosti s mnohým dobrým swým trwali, aneb zase proti sobě se s nenabytými škodami pozdwihowali a baułili, z příčin někdy postranních žádostí, łakomstwí, záwisti a pýchy, časem také z nedorozumění a omyłu, z nabádání a ponaukání jiných, kteříž wíce nepokoj miłowali nežli pokoj. Zase kterak, widauce proti sobě síłu nepřátel, mířiwali se a, odłožíce domácích nechutí, jednomyslně sobě proti moci nepřátelské pomáháwali.

Sedmé, wyhledał Hájek a poznamenał mnohých starožitných rodůw z stawu panského i rytířského titule a jména, základy a začátky zámků, hradů, twrzí, měst, městeček, wsí, kostełůw a kłášterůw, obzwłáštně pak a s nejwětší péčí hledał počátky, zrůst, stawení, proměny a wšelijaké štěstí a neštěstí města Pražského, jakožto nejwětšího a nejhławnějšího w králowstwí českém.

Ty a jiné paměti, kteréž předtím porůznu rozmetány były, shromáždiw a spořádaw w jednu knihu Wácław Hájek, nemáło historii

českau wyswětlił a nám k známosti a wědomosti její posłaužił, jichž by se snad nyní z tisíce jeden nedoptał; proto že ne každý té příležitosti užíti může, aby takowý dostatek starých letopisůw a kronik měł jako on.

2. *Z překladůw.*

Z Politie historické.

O jeničařích a wojsku tureckém.

(Ze spisůw Aug. Gislenia Busbeka.)

Císař turecký každého roku wysíłá jisté lidi do rozličných krajin, aby z dítek křesťanských mužského pohławí wždycky třetího neb čtwrtého požádali a brali. Těch pacholat když se welicí haufowé jako nějaká stáda do Konstantinopole přiženau, kteříž z nich jsau swobodnějšího a spanilejšího wzezření aneb nějaká znamení wysokého wtipu a ctnosti na sobě ukazují, ti oddáni a obráceni býwají k domácí służbě buďto samého císaře aneb některého baše a jiných úředníkůw jeho. Jiní dowedeni býwají na místo, kdež se weliké množstwí wšelijakého lidu a zwłáště sedlského schází. Tu z takowých křesťanských pacholat jeden každý které chce a kolik chce, jakž se komu líbí, může na úředníku jejich požádati. Úředník, wezma złatý dukát, wydá mu pachole, zapíše prwé do register obecných jeho jméno, włast, staw aneb řád, léta i znamení, po nichž by w každém wěku poznán býti mohł. Tak ten již má swobodu, buďto že jest měštěnín aneb sedlák, to pachole s sebau za moře do Asie aneb do kterékoli krajiny a země, w níž swé obydlí má, zawésti a tam ho ustawičně w robotě, práci a díle jako otroka a chłapa cwičiti, nedáwaje mu nic wíce za pokrm než chléb a wodu a někdy místo waření drobet kaše aneb owoce aneb bylin; chatrně ho odíwá, leda se před zimau a deštěm ochraňowati mohł. K tomu také wyučuje ho a wede k náboženstwí Mahometowu. Tak on, newěda nic o rozkošech, wzdálen jsa od łahození a folkowání swých přátel, zrostá a jde w muže silného, udatného a wšech těžkých prací snesitedlného. Potom když potřeba nastane, wzat býwá od pána swého, jemuž na čas swěřen był a k wěcem wáłečným se obrací. A odtud jako z nějaké obilnice wojsko a počet jeničarůw, jestliže z nich kteří w boji zahynau, se doplňuje.

Mezi jeničary zapsán, ponejprwé má służby na měsíc půldruhého dukátu, wíce aneb méně; neb to dosti býti uznáwají nowému newycwičenému drábu. Ale wšak aby w strawě náležité nedostatku netrpěł a hładem nemřeł, má strawu darmo s tím desátkem, do kteréhož přijat jest, wšak s tau wýminkau, aby wšemu desátku tomu w kuchyni a w čemžkoli potřebí posłuhował. Zase pak ten, kdož w témž desátku jest nejzběhlejší w wáłkách, wyučuje ho a sprawuje každodenním cwičením, kterak by braně a jiných wáłečných nástrojůw uměle užíwał. Tak nowý dráb, dojda síły, přiwykna díłu a práci, maje zwykłost w odění a zbroji, nicméně ještě není rowen swým społutowaryšům ani w poctiwosti ani w żoldu: w samé udatnosti a cnosti naději má, skrze niž by s nimi srownán był, totižto když na

prwní wojně, kteráž se trefí, swau zmužiłostí a statečností toho zasłauží, aby wyňat jsa z počtu nowých mładých drábů, k rownosti jiných jeničarůw jak w poctiwosti tak w žoldu připuštěn był. Kteraužto w prawdě nadějí mnozí nowotní drábi zbuzeni a popuzeni jsauce, o mnohé znamenité wěci pokaušeti se smějí a w síle i zmužiłosti starým drábům nic nápřed dáti nechtějí. A protož se jim služby nadlepšuje a wětším žoldem poctěni býwají, kterýž wšak mezi jeničary nikdy nebýwá wětší nad osm dukátůw za měsíc. Pakli některý pro swau ctnost a hrdinské činy i płatné służby hoden jest místa wyššího, tedy aneb hejtmanem nad nějakým díłem wojska učiněn aneb mezi jízdné císařské, jež oni spahias jmenují, podán býwá.

Ale kteříž z těch pacholat, o nichž jsem nahoře powěděł, w Konstantinopoli zůstały, ti rozličné práce podnikati a snášeti musejí. Nejednau uzříš, an jich dwě neb tři sta płac aneb dwůr klidí, rozwožují rumy, kamení, trámy a jiné wěci nosí. Zaháleti žádnému se nedopustí, aniž komu darmo jísti dáwají. Ti potom, když wyrostau, také se mezi lid wáłečný buďto polní aneb na galeje podáwají. A kteříž k służbám dworu císařského obráni byli, z těch na wětším díle přední muží býwají a k znamenitým úřadům přicházejí, jakž se kdo k čemu nejlépe hodí. Z těch se wolí nejwyšší hejtmané jeničarůw, hejtmané nad armádou, beglerbegowé, až naposledy i bašowé, wezírowé a někteří z nich i císařských dcer za manželky dostáwají.

Mám zato, že jsem dostatečně a patrně ukázał, jaký jest začátek, půwod, wybírání, kázeň, wedení, učení a cwičení toho wšemu swětu tak strašliwého a hrozného wojáka tureckého. Nepřím se o to, aby jiné cesty a jiného přístupu k řádům wáłečným býti neměło, ale tento spůsob jest mezi nimi nejobyčejnější. Nebo časem také berau wojáky i z těch mládencůw křesťanských, kteréž buďto w nenadáłých wpádích a štráfích aneb w boji proti nám zajímají a w domích aneb w oborách, kteréž serraglia jmenují, za mnoho let chowali a drželi. Kteréžto, když wšecku pamět własti swé a wědomost o wěcech našich, zwłáště pak wíry a náboženstwí křesťanského potratí a w školách jejich netoliko literám arabským ale i spůsobu wáłečnému, kteréhož Turci užíwají, od jistých mistrůw komorníkůw se dobře wyučí, teprw z těch obor jako z wězení na wítr wypustí a na ta místa wojenských powinností a úřadůw podáwají, k kterýmž by se nejlépe hoditi a je zastati mohli. Bašůw také i jiných předních hejmanůw służebníci, kterýchž oni bojem aneb jiným spůsobem dosáhli, častokráte w počet wojákůw přijati a zapsáni býwají.

A wšak z těchto wšech, o nichž jsem młuwił, žádný se bez jistého wolení a rozdíłu, bez uwážení a zkušení nepřijímá: ale průbuje a zkušuje se prwé jednoho každého síła a udatnost jak na mysli tak na těle, aby tomu místu a úřadu, k němuž se zapisuje, dosti učiniti mohł. W kterémžto jejich spůsobu nejednau jsem se w prawdě podiwił płatnosti a moci kázně a cwičení tureckého, wida, an lidé u nás zawržení a potupení tak mnoho w małých létech mezi nimi prospěli, že netoliko za obecné wojáky procházeli, ale wedlé uznání wšech Turkůw i k tomu dostatečni byli, aby jiné wáłečnému umění wyučowali. Nebo přiházeło se časem, když jsem někdy pro kratochwíl z okna wyhlédał, že mi přísedící Turci některé ukazowali, jež

pro zwyklost a umělost wěcí wálečných hejtmany nad cwičením mladých drábůw nařízené býti prawili. Ptał jsem se, odkud a z kterého by národu byli? Nebo słyše o nich welikau powěst, že by nad jiné w umění wálečném zběhlí a zkušení byli, domníwał jsem se býti je newím jaké Parthy, Baktriány neb Massagety. Ale oni mi odpowěděli, že tento jest Uher, onen Charwat, třetí Němec, jiný z jiného národu křesťanského. Diwił jsem se tomu a wšak ještě myslił jsem, zdali takowého umění nabyli mezi námi, buďto že pošli z rodičů urozených, že z młádí k tomu wedeni byli, aneb sic w taženích a bitwách mezi křesťany býwali. Protož tázał jsem se dále, zdali by wěděli, jakého jsau řádu a stawu doma byli a jaké obchody neb řemesła wedli. Oni pomysliwše máło, upamatowali se a oznámili, že tento prawił se býti nějakého kuchaře pacholetem, jiný že do kláštera za mnicha był dán, třetí že u hospodáře swého wíno šenkował. A ti wšickni že času otewřené wálky aneb pod příměřím zajati a s jinau kořistí do Konstantinopole přiwedení k tomuto neb onomu bašowi se dostali. Tu já wíce se tomu podiwiw: A kterak (řku) možné, aby z těchto lidí tak znamenití bojowníci býti mohli? Oznámili mi, kterak páni jejich, jimž w słužbu podrobeni byli, měli doma u sebe muže wznešené, mistry w umění wálečném zběhłé a zkušené, kteříž je tomu wšemu s pilností wyučowali. Tím spůsobem oni w krátkém času tak se wycwičili, že wšecky sobě rowné daleko přewýšili a dobrau naději budaucího hrdinstwí o sobě učinili. Přišlo potom k boji, w němžto zmužiłostí a udatností swau ode wšech welikau chwáłu získali, a odtud k tomuto důstojenstwí a sláwě přišli.

Já pak, słyše to, nemałau měł jsem nad tím żałost, že náš obyčej a spůsob wáłečný tak daleko wzdálený jest od tureckého, anobrž i záwiděł jsem jim toho. Nebo ten dobrý obyčej zachowáwají Turci, že dosáhnauce člowěka wýborného, jako by dosáhli wěci znamenité a drahé, náramně se radují a w tom, aby ho sobě dobře nawedli a wyprawili, žádné ani práce ani pilnosti ani péče nelitují, zwláště poznají-li, že se jim k wałečným wěcem płatně hoditi může.

Z Kroniky Aeneáše Sylvia.

O Přemyslowi, třetím knížeti českém.

(Pro ukázaní, jak welice jazyk český prodlením sotwa 80 let se zwelebil, položeno sem totéž místo z kroniky Aeneáše Sylvia překladu Weleslawínowa, kteréž o přewodu Konáčowu swým místem na str. 45 bylo podáno. Dí zajisté o této wěci sám D. A. z Weleslawína: „Že pak s časem lidé netoliko w mrawích a powahách swých nýbrž i w řeči častokráte se mění: uznał jsem za potřebu, aby také Aeneáš w tom oděwu na jewo wyšeł, w kterémž by ho nynější Čechowé poznati mohli. Nebo jako nyní za našeho wěku jiný kroj jest, než był před sta léty: tak ono prwnější přeložení těžce by se k těmto časům trefiło, poněwadž netoliko starau češtinau, kteréž jsme nyní hrubě odwykli, ale i łatinau welmi zapáchá, tak že mu s těžkostí prostý Čech rozuměti může, .kdož Aeneáše łatině nečítał. Poprawił jsem tedy a zostřił a, jakž nejwłastněji možné było, wyłožił, aby jí třebas nejhłaupější Čech rozuměł.“)

Libuše, widúc na sněmu shromážděné wšecko množstwí lidu, takowú k němu řeč učiniła: Moji milí Čechowé! jáť jsem nad wámi až do tohoto dne miłostiwě a dobrotiwě, jakž jest ženám obyčej, panowała; žádnému nic, což jeho było, newzała, žádnému neublížiła; matku jste na mne měli, ne paní. Ale že wám nyní sprawowání mé jest nepříjemné a newděčné, obyčejem lidským se mnau nakładáte. Nic se dłauho nelíbí człowěku: pobožného, miłostiwého a sprawedliwého kníżete lidé žádají wíce, nežli trpěti a snášeti mohau. Buďtež tedy mého saudu oswobozeni. Dám wám muže, kterýž by nad wámi panował a podlé swé wůle hławy waše saudił, tak jakž jste žádali. Jděte, koně mého biłého osedlejte a, na široké pole wywedauce, swobodného bez uzdy propusťte, jdauce po něm, kamž on koli půjde. On poněkud před wámi poběhne, až se i zastawí před mužem jedícím na železném stole. Tenť manżełem mým bude a wašim kníżetem." Líbiła se ta řeč wšemu shromáždění. Pustili samého koně před sebau, kterýžto deset tisíc kročejůw zběhw, naposledy u potoka Bíliny před woráčem se zastawił, jehož jméno było Přemysł. Ti, kteříž s ním byli, widauce koně státi a k tomu woráči se lísati, přistaupili také blíže a řekli k němu: Zdráw buď, dobrý muži, kteréhož nám bohowé za kníže dali. Wypřež woły a wseda na kůň, pojeď s námi. Libuše tě za muže, česká země za kníže míti žádá.

Rolí worati, stádo pásti, łodí sprawowati, tkáti, šíti, stawěti mnozí, že neumějí, wyznáwají: wrchnost w městě držeti, králem býti, nad lidmi a národy panowati, což jest nejtěžšího, žádný nedí, aby s to býti nemohł a aby sobě toho od přirození daného neměł, ačkoli mnozí, buďto že sobě s pracemi steskli aneb že miłowali pokojný żiwot, poddaného králowstwí přijíti nechtěli. Přemysł, ačkoli sedlák, dobrotiwě posły přiwítał a že, čeho žádají, učiniti chce, odpowěděł. Takowá jest žádost a chtiwost panowání w lidech: žádný se králowstwí nehodným býti nesaudí.

Wypřežení wołowé (jakž obyčejně starým wěcem básně se přiměšují), prawí, že se wyzdwihli w powětří a potom do hłuboké jeskyně rozsedłé skáły upadli, a wíce nikda spatříni nebyli; osten pak, jímž wołůw pobodował, wetknutý do země že ihned se zazelenał a rozkwetł a tři ratolesti lískowé z sebe pustił: z nichžto dwě tu hned uschły, třetí w strom wysoký lískowý wzrostła. Nechci toho za prawé jistiti; ptej se nato každý u těch, kteříž o tom psali. Nicméně widěł jsem mezi priwilejími téhož králowstwí list císaře Karła Čtwrtého, w němž se to jako za prawé a nepochybné pokładá, a obywatelé té wsi, w kteréž se to stało, obdarowáni jsau takowau swobodau, že žádné jiné daně nejsú dáti powinni, kromě newelikau mírku ořechůw z téhož stromu. Ale já ani císaři Karłowi newěřím.

Přemysł tedy, wysłyšaw poselstwí, obrátił radlici a położiw na ni chléb a seyr, jako by na dalekau cestu jeti měł, jísti počał. Ta wěc mysli Čechůw potwrdiła, když železný stůł, o němž jim Libuše předpowěděła, na radlici poznali. S podiwením około něho jedícího stáli. Když pojedł, na kůň ho wsadili a, aby pospíšił, napomenuli. Na cestě ptali se ho, co by znamenał zelený osten? a proč dwě ratolesti ihned uschły? On jako ten, kterýž s wěštbami wýborně zacházeti uměł, odpowěděł: že mu se tři synowé naroditi mají, z nichžto

dwa w mładosti umrau, třetí ušlechtiłé dědice zpłodí. A kdy by był wšecko pole, nežli oni k němu přijeli, zworał, že by rod jeho po meči na wěčné budaucí časy w Čechách kralował. Ale poněwadž jsau ho před časem k knížetstwí powolali, že ta naděje již jest odjata. Otázán jsa, proč by střewíce z dubowých kor udělané s sebau nesł, dał odpowěd, že proto, aby chowány były na Wyšehradě a ukazowány potomkům, aby wšickni znali, že prwní kníže w Čechách z rolí od płuhu był powołán; poněwadž neslnší peychati tomu, kdož z nízkého řádu na králowskau stolici dosedł. Dłauho ty střewíce Čechowé chowali, poctiwě jich ostříhali a od kněží kostela Wyšehradského při sławnosti korunowání před králi nositi je dali.

Přemysł, přijew na Wyšehrad, s welikau radostí a poctiwostí ode wšeho lidu přijat jest a Libuši sobě za manželku pojał. Potom nedłauho meškaw, Pražské město założił a zdí a příkopem obehnał. A když se o to snésti nemohli, jak by město nazwáno býti měło, rozkázała Libuše některým jíti a na kteréhož by koli z řemeslníkůw nejprw trefili, otázali se, co by dělał, a z toho prwního słowa město jmenowati. Otázán jsa nějaký tesař, odpowěděł, že práh dělá; odtud městu jméno dáno Praha. Potom nařízena jsau práwa, jichž Čechowé za dłauhý čas užíwali. Země, majíc čistý pokoj, w bohatstwí náramně se rozmáhała. A Libuše twrz Libici wystawěła nedaleko od Łabe, kdež také i pochowána jest. Po smrti její wšecka moc knížetstwí na samého Přemysła připadła, kteréž on za žiwnosti manželky swé nejwíce radau její sprawował. Ženská také moc a wážnost, kteráž za Libuše weliká była, pominuła a uhasła.

Bitwa u Bělehradu.

Po smrti Mikułáše Pátého biskupa Římského Kalixt Třetí na stolici sw. Petra w Římě dosedł. Ten zwěděw o wůli Mahometa císaře tureckého, že by sobě zemi uherskau mocně podmaniti chtěł (neb již był hławního města řeckého Konstantinopole dobył a je opanował), wysłał legáta swého do říše Jana kardinála, muže weliké mysli a opatrného, aby národůw půłnočních na Turka pozdwihł. Sebráno było wojsko ne tak oděné jako wěrné z lidu obecného, chudého, nuzného. Ti na wojnu táhli, kteříž odpłaty wěčného žiwota žádali. Bohatí a rozkošní lidé, na přítomných wěcech dosti majíce, doma zůstali. Mahomet, naduw se wítězstwím Konstantinopolským a sebraw weliká wojska w Thracii, pospíchał do Uher a měł lidu wálečného, jakž wůbec jistili, do sta a padesáti tisíc, nic nepochybuje, že tak welikým množstwím a tau siłau nejprw uherské králowstwí sobě podmaní, potom zemí słowanských se zmocní, naposledy proskoče úprkem až do Włach, i města Římského dobude. Ale dosti małé město, ačkoli sławné, takowému předsewzetí jeho překážku učiniło a úmysł zastawiło.

To město někdy předkowé Taurin jmenowali, za našeho wěku srbský Bělehrad słowe, a leží w tom místě, kdež se řeky Dunaj a Sáwa społu scházejí. Nejprwé ho Turek dobýwati umínił pro příhodné a příležité pławení přes řeku. Jan Kapistran, z řehoły menších mnichůw, toho času swým kázaním Uhry k wojně napomínał. Kterýžto zwěděw, že se Turek přibližuje, nemeškaje na Bělehrad se obrátił a

přiwedł s sebau nemalý počet křižowníkůw. Jan také Hunjad, na kwap wojsko sebraw, tam k němu přitáhł. Kardinál w Budíně pozůstał, pomoci odewšad shledáwaje. Král, wzaw zpráwu o příjezdu Turkůw a že Uhří nejsau tak silní, aby moc tureckau snésti mohli, a k tomu nedůwěře se nestáłé mysli národu uherského, ani se w Budíně dosti bezpečným býti domníwaje, pod spůsobem mysliwosti do Rakaus rychle se obrátił. Zatím Turek, położiw se u Bělehradu, wší mocí dobýwati začał té strany města, kdež k němu po rowni přístup był, a zasadiw děła neobyčejné a nesłýchané welikosti, prwní zdi brzo położił.

Była wnitř nemałá prostrannost prázdná až do druhé zdi, kdež swé stanowiště křižowníci měli, zástup lidu newelmi dobře oděného a místo braně toliko meče a sudlice majícího, ale wšak zůřiwostí mysli, udatností srdce a pomocí nebeskau bezpečného. Turci tedy, wpadše skrze obořenau zeď, ukrutnau bitwu s nimi swedli. Kapistran, s wysoké wěže wołaje, k zmužiłosti křesťanůw napomínał, koraubew s znamením kříže ukazował, pomoc jim s nebe slibował, nepřátelům złořečił a za pomoc Boha žádał. Hunjad jednak sem jednak tam s zástupem žoldnéřůw swých běhał, wojsko doplňował, na místo ustałých čerstwé, na místo raněných zdrawé postawował, wše, což dobrému hejtmanu i udatnému rytíři náležeło, s pilností wykonáwał. Bojowáno welikau siłau s obojí strany: jednak naši jednak Turci zpátkem postupowali. Na jednom místě křik žiwých, na jiném płáč umírajících słyšán. Smělejší a prwní bojowníci probodeni meči padli, jiní na tělích mrtwých, kterýchž wšudy hojně ležeło, bojowali. Wytisknuti a wyhnáni wen ze zdí nepřátelé. Ale že císař jejich je zpátkem hnał k útoku, napomínał, trestał, bił a trápił, Turci zase se obrátili, zase w boj wešli a křesťany téměř w poslední nebezpečenstwí přiwedli. Naposledy křesťanskau siłau odehnáni jsauce, opět wíce wážíce nebezpečenstwí než hanby, utekli a město opustili. Wytáhli za nimi křižowníci a wně přede zdmi bitwu s nimi swedli. Turci naschwále na utíkání se dali, aby křesťany co nejdále od města za sebau odwedli: ale w tom jiný zástup po boku wypustili, kterýž by jim zase do města nedał. Naši neznamenali toho, w jaké by nebezpečenstwí upadnauti mohli, ješto kdyby máło dále byli odešli, s předu i s zadu od Turkůw obklíčeni býti měli. Widěł se zdi Kapistran postranní wojsko turecké a, poznaw záłohy, wołał na swé, aby se nawrátili. Nemoha słyšán býti pro weliký hřmot, bubnowání a traubení, sám do pole k nim sběhł, a mezi dwěma wojsky, mezi meči a šípy sem i tam běhaje, wołaje a náwěští dáwaje, sotwa křižowníky k městu obrátił, kteřížto máło sobě Hunjada wážili a méně mu wěřili, proto že na wětším díle Němci byli a na Uhry náramně newražili. Turci zmýleni jsauce w swé naději, do swého ležení se nawrátili, za čtyřmedcítma hodin we dne i w noci jednak střełbau zdi zbořiwše, jednak s křesťany udatně bojowawše.

Mnoho lidu s obojí strany padło, ale wíce Turkůw a to znamenitějších. O počtu zbitých nepřátel nejednostejnau zpráwu dáwají. Někteří psali, že jich přes čtyřidcet tisíc zahynuło, jiní že toliko dwadcet tisíc zbito; jiní pak nejwíce čtyři tisíce zbitých pokładají, což se nám nezdá býti prawdě podobné. Nebo w tak welikém wojsku tak małá porážka sotwa spatřína býti mohła. Wětšíť w prawdě škoda býti

musiła, kteráž tak mocného císaře k utíkání přinutiła. Neb on té noci zapáliw ležení a zkaziw děła, se wším wojskem swým utekł. Aniž tak směle a pyšně přitáhł, jak strašliwě a sníženě odtáhł. Prawí někteří, že był pod zřítedlnicí škodně postřelen a, z té rány pochybuje o swém zdrawí, že od města odtrhł, a že na utíkání wíce Turkůw padło nežli w boji. Křesťanům ty łaupeže toliko po něm zůstały, kterýchž oheň spáliti nemohł, totižto děła mosazná a prakowé okowaní a jiné střelby weliké množstwí. Hunjades a Kapistran byli w tom boji, oba o té wěci, jak se zběhła, psali, awšak jeden o druhém žádné zmínky neučinił, ale každý z nich wšecku chwáłu toho wítězstwí sobě přiwłastniti usilował. Náramnáť jest sladkost chwáły; snáze o její potupě młuwiti, nežli ji potupiti. Pohrdł předtím Kapistran słáwau swětskau, wzdálił se rozkoší, potłačił łakomstwí, podmanił chlípnost: chwáły potupiti nemohł. Kterýžto w listu swém k nejwyššímu biskupu, wypisuje tu wáłku a konec její, žádné zmínky o Hunjadowi, žádné o kardinálowi neučinił; ale což se koli w tom boji dáło, sobě to přiwłastnił, ačkoli předně Boha samého dárcím tak sławného wítězstwí býti wyznał. Žádnýť není tak swatý, aby ho sładkost słáwy nepodjała. Sławní muži snáze králowstwí než chwáłu potupují. Ale brzo po tom wítězstwí Hunjad i Kapistran umřeli: jeden nemocí ztrápen jsa, druhý starostí wěku dozráw. Błahosławené duše jejich, jimž po tak sławném boji, po dosažení tak weliké chwáły u wšech národůw, dáno było nedužiwá a nestatečná těła opustiti.

Bitwa Warnenská.[1])

Král Władisław, sebraw wojsko z Čech, Uhrůw, Polákůw a jiných okolních národůw, umínił wtrhnauti do zemí tureckých: około čtyřidcíti tisíc jízdy w swém wojště měł, ač někteří o połowici méně pokłádají. Mnoho s ním biskupůw a pánůw uherských na tu wojnu táhło. Julian kardinál sw. Angeła nemalý počet křižowníkůw shledał.

Táhli skrze wałaskau zemi, potom přejewše Dunaj, pustili se do krajiny Mysie, aby rownými cestami do Romanie wpadnauti mohli. Filip kníže burgundský armádu na moři wyprawił, kteráž se až k Hellespontu pławiła, aby tudy Turkům z Asie do Ewropy nedała. František Benátský kardinál, tam posłán jsa, hejtmanem był nad armádau.

Amurat sułtán, zwěděw o wpádu nepřátel a nedůwěře se Řekům a Turkům w Ewropě obýwajícím, w Asii silné wojsko sebrał. Ale nejwětší starost měł o to, jak by lid swůj přes moře přeprawiti měł, wěda, že armáda papežská moře opanowała. Takowé starosti a péče někteří Genuenští ho zbawili, kteříž mu se dobrowolně podwolili, že wojsko jeho proti słušné zápłatě na swých łodích do Ewropy přepławí.

Není w tom místě, kdež se Asia od Ewropy dělí, moře mnohem širší pěti honůw. Tu Genuenští wojsko Amuratowo přepławili, wzawše od každé osoby jeden złatý dukát, kterážto summa, jakž wůbec prawí, do sta tisíc zrostła.

Křesťané již byli do toho místa dojeli, jemuž jméno Warna, kdež

[1]) K wůli stylistickému porownání s Konstantinowičowým popisem též bitwy na str. 103.

jim oznámeno było, že nesčíslná wojska Turkůw proti nim táhnau. Widělo se králi Władisławowi i kardinálowi, aby zpátkem postaupili a na horní bezpečná místa odtáhli, proto, aby jich nepřátelé obklíčiti nemohli. Ale Hunjad tomu na odpor był, prawě, že on dobře zná síłu a moc tureckau; powěst o nich že wždycky wětší bývá, nežli se w prawdě nachází. By pak i wšickni Turci tu byli, že se Uhrům wrownati nemohau; Turči že se błýští od barewného raucha a złata, Uhří od zbroje a mečůw železných. Haufowé křesťanští že hotowi jsau i státi i táhnauti, kamž jim hejtman netoliko ukáže ale i wnukne. Proti tomu Turci wíce jsau ženy nežli muži. Uteče-li wojsko křesťanské, kteréž wede král uherský, w němž jest legát apoštolský a množstwí urozených a sławných pánůw, nikdá potom wíce Uhří na Turky srdce míti nebudau. Přemohła rada Hunjadowa, dočkáni nepřátelé.

Na druhý den, buďto že turecké wojsko wětší spatříno było, než předtím powěst ohłásiła, buďto že strašliwým wšecky wěci wětší se zdají, zhroziw se Hunjad, welikost nebezpečenstwí na mysli swé zdrawě rozwažuje, radił králi, aby ustaupił. On, wida pozdní radu, powěděł, že již škodliwější jest utíkání nežli potýkání. Swedauce bitwu, že se wítězstwí nadíti mohau; nebo častokrát weliká wojska małému počtu ustaupiła a k wítězstwí ne tak množstwí bojowníkůw jako dobrý řád a směłost napomáhá. Bůh také že majícím dobrau při a směłým ačkoli nemnohým pomáhá; kdož pak utíkají, ti nepříteli swému sami wítězstwí do rukau dáwají a k honění a mordowání sebe ponúkají. Anobrž i wčerejších hrdých słow Hunjadowých s hněwem doteкł a, rozkázaw wšem we zbroji býti, bez strachu bitwy očekáwał.

Amurat na nejbližším wršku se zastawił, z něhož i swé wojsko i nepřátelské spatřiti mohł, a kázaw zhůru traubiti a lermo udeřiti, patnácte tisíc jízdných nejprwé pustił, aby na křesťany udeřili a bitwu začali. Ti wšickni měli na zbroji bílé košile a zdaleka od wání wětru zdáli se jako křídła míti. Za nimi opět tolikéž jízdných jeło zeleným rauchem přioditých. Mnozí z nich měli na koních złaté uzdy, jiných hemelínowé od stříbra a drahého kamení se stkwěli, a pošwy welikými perłami krumpowány były.

Neodepřeli jim bitwy křesťané: statečně se obojí potkali. Wojsko naše nejprwé Turky zahnało: mnoho jich w tom prwním potkání padło. Amurat nešťastného začátku náramně se ulekł a již, nenaděje se wítězstwí, utéci mínił. Ale bašowé, popadše koně jeho za uzdu, obstaupili ho a domłúwali mu, hrozíce, nezůstane-li s nimi, že ho sami zabijí. Zůstał tedy ačkoli nerad, a rozkázaw nejsilnějším pohotowě býti, obnowił bitwu.

Bojowáno s welikým úsilím a za několik hodin; jednak křesťané jednak Turci zdáli se wítěziti. S obojí strany množstwí jich padło, ale wíce Turkůw, proto že nebyli dobře odíni. Naposledy když wždycky nowých nepřátel přibýwało a čerstwí na místo raněných a ustałých nastupowali, ne tak siłú jako počtem přemoženi jsauce Uhří, pomału zpátkem postúpati počali.

W tom král Władisław s haufem swých rejtharůw, kteréž při sobě z Polska nejwěrnější a nejudatnější měł, aby nepřáteły roztrhł a křesťanům srdce přidał, přispíšił k tomu wršku, na němž był Amurat, a udeřił na jeho ležení se wšech stran wozy obtažené. Nowá tu

bitwa była a nowá bázeň na Amurata připadła; strach po wšem ležení, aniž kdo srdce měł zůstati a brániti se. A byť toho času Hunjad tak smělý a srdnatý býwał jako král a podał ruky přízniwějšímu štěstí, není pochybné, že toho dne i hrdlo Amuratowi i panowání w řeckých zemích potomkům jeho odjato býti mohlo. Ale on, jakž uzřeł, že křesťané před Turky postaupají, s Uhry a Walachy z bitwy ujeł a, nepožehnaw ani krále, jakžkoli ještě wítězstwí nejisté a jako na wáze było, na utíkání se dał: buďto že jakožto wěcí wálečných dobře powědomý znał, že zbytí není a žádné naděje k wítězstwí, aneb že chtěł raději některé zachowati nežli wšecky społu k zabití Turkům co na masné krámy wydati. Poláci tu porážku a při ní wzatau škodu Hunjadowě ničemnosti a nesmělosti připisují: on proti tomu stěžuje sobě, že rady jeho místa neměly.

Král Władisław, opuštěn jsa a statečně bojuje, u nepřátelského ležení s koně swržen a zamordowán. Hławu jeho Turci na dłauhau žerď wstrčiwše, po Asii a řeckých zemích na znamení wítězstwí nosili a lidem ukazowali. Poláci wšickni až do jednoho pobiti, ležení křesťanské rozsápáno a, kteříž ho bránili, biskupi a páni uherští zmordowáni.

Julian kardinál časně z bitwy utekł, a wynikw nepřátelům, newěře swých ujíti nemohł. Nějací łotříkowé napadli ho u jezera, an napájí koně, a domníwajíce se, že má při sobě peníze, swrhli ho s koně a zabili, a swlekše z něho šaty, nahého zwěři a ptákům nechali. Takowý konec był welikého a sławného muže, při němž nebyło lze rozhodnauti, wětší-li jest było umění čili wýmłuwnost: přítomnosť jeho každému wděčná, wlídní mrawowé, žiwot bez úhony, horliwá pobožnosť a hotowa mysl pro Krista wšecko i smrt podstaupiti.

Hunjada utíkajícího despota srbský Jiří jał, aniž ho prwé propustił, až mu města a pewnosti, kteréž předtím w zemi jeho opanował, zase nawrátił.

Poláci za několik let po té porážce domníwali se, že král jejich žiw jest a někde u wězení se drží. Kardinálowi Benátskému na wětším díle winu dáwají, že, maje armádu na moři, Turkům přepławiti se dopustił a, což mu druhého náležeło, křesťanům o jich přepławení neoznámił.

O počtu zabitých w té bitwě nemůže se nic jistého wěděti: to známé jest, že jich wíce z wojska tureckého padło, ale křesťanům mnohem wětší škoda se stała.

Amurat, zwítěziw, ani honiti nepřátel nedał ani se mezi swými nepochłaubał ani jako jindy wesel był. Otázán jsa, proč by jako jindy wesel nebył a z přemožení nepřátel se neradował, odpowěděł: Nechtěł bych tak často wítěziti.

O císaři Sigmundowi, Albrechtowi, králi Ladislawowi a Matyášowi:

Sigmund.

W uherské zemi, skrze kterúž Dunaj teče, kralował za našeho wěku Sigmund, císaře Karla IV. syn, rozený Čech ale z kmene německého, a téměř za padesáte let diwného štěstí i neštěstí pokusił:

pán nad jiné opatrný a maudrý, wysoké a hrdinské mysli, dobročinný a štědrý, postawy a zrostu těła spaniłého a na krále słušného, ale w bojích a wałkách náramně nešťastný; neb ho netolikô Turci ale i Čechowé nejednau polem přemohli a porazili. Prwní manželku měł Marii, Ludwika krále uherského dceru, po níž i králowstwí uherského dostał. Za její příčinau dwa a třidceti z předních pánů uherských, protože se někdy králowně zprotiwili, mečem stínati dał. Ale brzo po smrti králowé od Uhrůw jat a nějaké wdowě, jejíhož manžeła o hrdło připrawił, do wězení dán był, dokawadž by se Uhří o to neuradili, jakau by ho smrtí z swěta zprowoditi chtěli. Ta wdowa měła dwa syny młádence Sigmundowi po smrti otce náramně odporné, kterýchž také Sigmund žádným spůsobem wýmłuwností swau k tomu nakłoniti nemohł, aby ho propustili a králowskau krwí se nezprzňowali. Naposledy powoław matky jejich, takto k ní promłuwił: „Wím o tom, paní miłá, že lituješ smrti manžeła swého a těžce ji neseš, anobrž i ke mně pro tu wěc žádné libosti nemáš. Ale jáť sobě nejwyššího Boha za swědka beru, že jsem k odsauzení manžeła twého bezděčně přiwolił. Králowna na něj i na jiné żałowała. Snesli se nato jiní páni uherští a na obžałowané ortel smrti wypowěděli. Já wnowě králowstwí ujaw, nebył jsem různic a newolí wašich powědomý. Cóž wětší počet pánů ułožił a zawřeł, to jsem wykonati musił. Ale nechť jest i tak, že jsem wědomě a chtě muže twého utratiti dał: proto-liž mne w hněwiwé ruce synům twým a jiným k zamordowání wydáš? Jaký toho ty neb oni úžitek míti budete? co wám dobrého má smrt přinese? Mám bratry, mám přáteły, ti mé krwe mstíti budau. Aniž uherská země dłauho bez krále býti může. Příkładůw se králowé bojí: žádný jim příjemný a miłý není, kdož swé ruce králowskau krwí zmazal a zprzuił. Pakli mne z tohoto wězení propustíš, pojmu sobě manželku jednu z dcer Heřmana hrabí Cilského, přítele twého, a tak s pomocí bratra a tcháua mého zase w králowstwí se uwáži, synů twých powýším a o to se přičiním, aby wšecken rod twůj na budaucí časy wyswobození mého dobrým zažíwał a weliké úžitky toho měł. Jednał jsem o tom s syny twými; ale oni tomu, jakž by měli, pro mładý wěk nerozumějí. Tobě, jakožto nad ně maudřejší, słuší na to mysliti, což by wám dobrého budúcně býti mohło.“ Těmi słowy dała se žena namłuwiti a propustiła ho. On pak, což jí koli slíbił, to také skutkem wypluił. Barboru, dceru hraběte Heřmana, za manželku pojał, a po nemnohém času, sebraw wojsko a potrestaw swých odbojníkůw, w králowstwí se mocně uwázał, syny té wdowy nad jiné pány uherské wywýšił, daw jim úřady zemské a weliká zboží. Z těch jeden, Ładisław Gara wýwoda uherský příjmím banus, ještě podnes žiw jest.

Mnohé se o tomto Sigmundowi znamenité a pamětihodné wěci wypisují, z nichžto tento jest nejsławnější a nejchwalitebnější skutek, že církew sw. obecnú na tři sekty a roty pro tři jednoho času papeže roztrženau, swoław obecný sněm w Konstanci, w jednotu uwedł, projew za tau příčinau země właské, francauzské, hišpanské a englické, aby krále a knížata křesťanská k swolení takowého sněmu namłuwił a přiwedł. Witołdowi knížeti litewskému z moci důstojenstwí císařského dowolił, aby králem był, ano i korunu mu odesłał. Ale Witołd

prwé umřeł, nežli korunu přijał. Zemi pruskau, kterúž král polský křižowníkům odjał, zase jim nawrátiti rozkázał. S Benátčany skrze Pipona Florentského, hejtmana swého, wálku wedł. Wácława krále českého, bratra swého, jako k spráwě neužitečného a nehodného, jał a do wězení wsaditi dał; kterémužto wšak, když nepilně ostříhán byl, s welikú škodau králowstwí někteří Čechowé zase z wězení k swobodě pomohli. Korunu císařskau w Římě od Eugenia nejwyššího biskupa přijał. Králowstwí českého po mnohých odpořích, wálkách a neuabytých škodách sotwa naposledy dostał. Markrabstwí brandenburské Fridrichowi, purkrahowi Normberskému darował. Dceru swau jedinú Ałžbětu knížeti rakúskému Albrechtowi za manželku dał, kterémuž také, maje umříti, w Znojmě na Morawě králowstwí swá kšaftem a poslední wůlí swau jako dědici odkázał. Kosti jeho w Waradíně uherském leží.

Ałbrecht.

Ałbrecht, císaře Sigmunda zeť, na Bělehradě králowském w Uhřích nejprwé s manželkau korunowán, potom také i českau korunu přijał. Jehož štěstí podiwiwše se knížata říšská, i sami také swau krew wywýšiti umínili, podawše mu jednomyslně císařstwí Římského. Ale on nemohł toho wolení k sobě přijíti, leč by k tomu Uhří swé dowolení dali; neb se jim był před tím přísahau zawázał, že bez jejich wědomí a wůle císařstwí k sobě nepřijme. Newidělo se Uhrům užitečné býti, aby král jejich důstojenstwí císařské na sobě měł, a społu říši i zemi uherskau sprawował. Ale wšak obesłáni jsauce k králi do Wídně, mnohými přímłuwami dali se přemoci, že k tomu, aby král jejich císařem był, přiwolili. Ałbrecht, přijaw císařstwí, jeł zase do Uher, a sebraw wojsko, táhł proti Turkům, kteříž toho času do země rácké zrádně wpadli.

Po nemnohém času císař Albrecht táhł s wojskem až k řece Draw řečené a, tam se położiw, očekáwał wíce lidu, s nímž by udeřiti mohł na Turky, kteříž město Smederow těžce oblehli. Ale prwé Turci Smederowa dobyli, nežli wojska císaři na pomoc přitáhła. Nawrátiw se do Budína, rozstonał se na čerwenau nemoc, a tak neduživý dał se nésti do Wídně, buďto aby w swé własti a mezi swými umřeł, buďto že se nadáł pohodlnější a k zdrawí płatnější býti powětří, w kterémž se narodił a wychowán był. Ale na té cestě, rozuměje, že se wždy neduh rozmáhá, učinił a specetił kšaft a, zanechaw po sobě manželky s těžkým žiwotem, we wsi, kteráž Dłauhá słowe, 27. dne měsíce Října z tohoto swěta se odebrał a umřeł: král a pán welmi nábožný, štědrý a sprawedlnosti miłowník. Był i k boji hotowý, zmužiłý a udatný, smělý a silné ruky. Morawany a Čechy sobě mocí podmanił, Poláky, kteříž w zemi škody dělali, z Čech wyhnał. Weliká była o něm naděje, že bude říši křesťanské užitečný a płatný, aniž méně se nadáli o jeho cnosti a hrdinstwí země a národowé k spráwě jeho náležející. Ale krátkost žiwota nedopustiła mu té naděje o sobě w skutku naplniti. Welmi rychle zahynuł, kterýž welmi rychle na nejwyšší zrostł; nebo ani dwau celých let nekralował. Postawy był wysoké, tělo měł swałowité a silné, obličej strašliwý,

obyčejem uherským bradu holił, nechávaje fňausůw na wrchním pysku; draze a stkwostně se neodíwał, pásem rytířským okowaným złatem se opasował a ustawičně meč při boku míwał. Těło jeho na Bělehradě pochowáno jest.

Władisław Polský.

Uhří, zwěděwše o smrti krále swého, sjeli se społu, a za nehodnau a nebezpečnau wěc saudíce, aby takowé a tak sławné králowstwí panowání a saudu jedné ženy poddáno býti měło, welikými prosbami žádali a napomínali kralowny, aby se za Władisława krále polského, kterýž by země uherské mečem hájił, wdała. Přiwolila k tomu królowna Ałžběta, ale pod tau wýminkau, jestliže by na sirobu syna porodiła, aby to wdání její nebyło ku pohoršení aneb ujmě sprawedlnosti jeho, jakožto prawého po otci a po dědu swém dědice. Wysłáni posłowé do Polska, biskupi uherští a přední z knížat a pánů uherských. Kteřížto když ještě na cestě byli, králowá slehła a porodiła na sirobu syna Ładisława. Ten ihned, jakž se narodił, na Bělehradě králowském netoliko řádem křesťanským pokřtěn, ale také na rytířstwo pasowán a swatau korunau uherskau, kterauž mátě za sebau měła, téhož dne korunowán. Odtud wzat w ochranu Fridricha císaře, jemuž ho i korunu w opatrowání matka poručiła, za dwanácte let při dwoře jeho chowán był. Posłowé do Polska, ačkoliw již králowá tomu na odpor była, k Władisławowi králi dojeli a, welikými sliby ho osuwše, do Uher s sebau potáhli, a wstawiwše mu korunu na hławu, za krále sobě wyzdwihli. Matka Ładisławowa za dłauhý čas wałky s ním wedła a Uhří na dwé roztržití byli. Ołdřich hrabě Cilské, zastáwaje sprawedlnosti králowny sestřenice swé a bráně králowstwí Ładisławowi ujci swému, jat był od Poláků a dłauho w těžkém wězení držán. Diwiš biskup Ostřehomský, kterýž potom był kardinálem, oběma králům korunu na hławu wstawił, jednomu dobrowolně druhému bezděky. Nebo obesłán jsa pod glejtem od Władisława do Budína, nemohł prwé propuštěn býti, až ho na Bělehradě korunował. Nicméně, jakž se domůw nawrátił, wšelijak Polákům, kdež mohł, odporen był.

Julian kardinál sw. Angeła posłaný od papeže Eugenia do Uher, muž welikého wtipu, wýmłuwný a učený, ačkoli příměří do jistého času mezi králem Władisławem a králowau Ałžbětau smłuwił, wšak stáłého pokoje mezi nimi smłuwiti nemohł. Po smrti kralowé wšickni téměř páni uherští k polskému králi přistaupili: sám toliko Jan Jiskra, český rytíř, udatný a smělý bojowník, těch, kteříž byli w Uhřích při straně mładého krále Ładisława, zastáwał a bránił. Ten častokráte s małým počtem lidu swého weliká wojska Poláků a Uhrůw přemohł, zahnał, poraził a pomordował a Jana Hunjada podwakráte s welikými haufy jeho z ležení wytiskł a nad ním zwítěził. Jan Hunjad, přirozený Wałach, nehrubě z wysokého rodu pošeł, ale był náramně smyslný a wtipný, wysoké mysli a miłowník ctnosti; mnohé bitwy šťastně s Turky swedł a tureckými łaupežemi uherské kostełý zbohatił. On prwní jest mezi Uhry, kterýž na sobě ukázał, že turecká moc od křesťanůw zemdlena a wojska jejich přemožena býti mohau. Příkła-

dem jeho probuzen jsa král Władisław, i on také neosteychał se s císařem tureckým Amuratem bitwy swésti. A ponejprwé owšem zwítěził, podruhé, když Turku příměří smłuwené a wysokými přísahami utwrzené, protrhł, přemožen u Warny a żałostiwě zahynuł.

Julian kardinál smłauwu učinił mezi císařem Fridrichem a Władisławem, kterýž se králem uherským jmenował, na ten spůsob: aby císař mohł Uhrůw potrestati a nad nimi se mstíti, kdy by mu jakau škodu w Rakausích aneb w Štyrsku učinili. Totéž dopuštěno Władisławowi proti poddaným císaře Fridricha, kdy by ti do Uher wpády činili. Jest městečko w Uhřích jmenem Guntz[1]) blízko mezí rakauských a štyrských, kteréž łaupežníci a łotři opanowali a přitom některé okolní pewnosti a zámky, z nichžto do Rakaus wpády činice, množstwí dobytkůw i lidí zajímali. Císař Fridrich, rozhněwaw se proto, sebrał na rychło wojsko a wtrhw do Uher, zdobýwał těch pewností a zjímaw ty łaupežníky, osmdesáte jich na šibenici oběsiti rozkázał.

Ładisław.

Po nešťastném pádu a zahynutí krále Władisława w bitwě proti Turkům, sjeli se społu Uhří a drželi rakoš w Peštu na druhém břehu Dunaje proti Budínu. Jest pak Pešt podobnější ke wsi nežli k městu, protože ani zdmi ohražen není, ani nákładně stawených domůw nemá. Tu Ładisław, syn císaře Ałbrechta, jednomyslně ode wšech pánůw uherských za krále wyhłášen, tak že jeho jménem potom Uhří wáłky wedli proti Turkům, ale nemnoho špatněji nežli před ním král polský.

Jan Hunjad, za gubernatora wšeho králowstwí wystawen, w nepřítomnosti krále zemi w metle železné (jakž říkají) sprawował. A obdržew sławné wítězstwí nad Turky a odehnaw je od Bělehradu, nedłauho potom žiw był, ale roznemohw se od neduhu umřeł. Rozpráwějí o něm, že když w nemoci był, nechtěł toho dopustiti, aby swátost těła Kristowa k němu přinešena była, prawě nesłušnú a nehodnau wěc býti, aby král wšeł do domu służebníka: ale rozkázał se jakžkoli nestatečného a mdłého do kosteła wésti a tam wedlé řádu křesťanského, učiniw z swých hříchůw zpowěd, swátost welebnú přijał a w rukau kněžských duši swú wypustił. Błahosławena duše, kteráž se do nebe odebrała, aby tam o těch sławných wěcech, kteréž w Bělehradu sama působiła, wesełau nowinu oznámiła.

Král Ładisław, — kterýž nedáwno předtím wyšeł z poručenstwí a ochrany císaře Fridricha strýce swého a w otcowská králowstwí se uwázał a, boje se Turkůw, z Uher do Rakús ujeł, — ten usłyšew o porážce Turkůw a o smrti gubernatora, s nímžto Ołdřich, hrabě Cilské w złé wůli a nepřátelstwí był, z nabádání téhož hraběte, radujícího se z smrti nepřítele swého, zase z Rakús do Uher se nawrátił. Tam, když na Bělehradě łaupeže turecké a zmordowaných nepřátel těła spatřował: zatím hrabě, jsa již druhý po králi a Uhrům sám jakožto ujec králowský rozkazowati chtěje, od Ładisława syna Hunjadowa na zámku králowském zamordowán: odtud dostaw smrti,

[1]) Günz, Kysek.

odkudž se nadál panowání. Welmi ten skutek těžce nesł král Ładisław, a wšak žałost swú na čas zatajił, powěděw, že jest hrabě hodně a sprawedliwě zabit. Těło mrtwého hraběte do Cilie ku pohřbu odesłáno. Král do Budína jeł a tam oba syny Hunjadowy, kteříž za jeho dworem jeli, zjímati a staršímu Ładisławowu pro mord nad hrabětem spáchaný hławu stíti rozkázał, Matyáše wězně do Rakaus s sebau zawezł. Odtud jeł do Čech, poručiw Matyáše za sebau přiwézti. Sám nemnoho dní w Praze pobyw, na bolest morní umřeł: młádenec nejurozenější, po otci i po mateři z krwe císařské pošłý. Matyáš toho dne, když král oči zawřeł, do Prahy přiwezen, Jiřímu gubernatorowi w stráž se dostał. Těło Ładisława krále wedlé praděda jeho císaře Karła IV. w kostele sw. Wíta na hradě Pražském pochowáno jest.

Matyáš Korwin.

Po smrti Ładisławowě Uhří ułožili sobě den k wolení krále na nowé léto. Páni uherští u welikém počtu do Budína se sjeli, mezi nimiž byl Michał Silagy, maje pohotowě zbrojného lidu třindruct tisíc jízdného a pěšího sedm tisíc, kteříž se na ułožený den w Peštu najíti dali. Ten Michał był ujec Matyášůw, matky jeho a manželky Hunjadowy włastní bratr, a měł welikú nechut k mnohým pánům uherským pro smrt Ładisława streyce swého; pročež také nepřátelům swým nemáło strachu přidał mocí a siłau swau. A již mnozí přestrašeni jsúce, obáwali se, že wolení krále nebude swobodné. Ale on, wšed do plného sněmu, oznámił, „že jest ne proto wojsko sebrał a sem přiwedł, aby nad shromážděnými na sněm jakú moc prowésti chtěł, ale aby zhroził ty, kteříž by snad swobodě knížat a panů při wolení nowého krále nějakau překážku a protimyslnost činiti chtěli. Nicméně že jako jeden z obywatelůw králowstwí uherského k tomu jich napomíná a zato žádá, aby sobě dobrodiní Jana Hunjada ku paměti přiwedli, kterýžto za žiwobytí swého sám jediný meče turecké od králowstwí uherského odháněł a mnohých sławných wítězstwí Uhrům dobył, a wšak złau odměnu za swé práce wzał. Nebo jeden z synů jeho ohawně utracen a sťat, druhý w Čechách u wězení bez winy se drží. Nyní pak že mohau Uhří památku Jana Hunjada sławně obnowiti, kdy by Matyáše z wězení wypłatili a na stolici toho králowstwí posadili, kteréž jest otec jeho swau hrdinskau ctností a zmužiłostí nejednau před mocí nepřátelskau zachował.

Co se jeho osoby dotýče, že odpauští a promíjí wšechněm, kteříž jsau koli příčinau byli smrti Ładisława ujce jeho a k ní buďto radili buďto pomáhali. Že před očima nic jiného nemá nežli dobré a spasitedlné toho králowstwí a obecné własti. Znají-li a wědí-li koho užitečnějšího býti a hodnějšího k tomu důstojenstwí, nežli jest Matyáš, že tomu na odpor není, aby ho sobě za krále woliti neměli." Počała ta wěc poněkud býti na pochybnosti; neb se každý z pánů za sebe báł. Ale když se wšickni wespołek půwodem Jana kardinála sw. Angeła, legáta papežského, smířili: Matyáše, młádence stáří 18 let, 22. dne měsíce Ledna za krále uherského wolili a wyhlásili, při welikém shromáždění wíce než čtyřidcíti tisíc lidu, kteřížto wšickni na

ledě u prostřed Dunaje w třeskutau zimu na wolení nowého krále očekáwali.

Nyní kdožkoli toho čteš, předpowěz o budaucích wěcech! Obzwláštní důwod nestáłosti a nejistoty wěcí lidských u příkładu dwau młádenců wěkem a mrawy téměř sobě rowných, z nichžto jeden z králowské stolice, stroje swadbu a očekáwaje newěsty, donešen był k hrobu, druhý jsa w strachu, aby o hrdło nepřišeł, z žaláře k důstojenstwí králowskému powołán. Jiří gubernátor český, zasnaubiw mu swau dceru a učiniw s ním smłauwu, z wězení ho propustił a na pomezí uherské doprowodił. Předìwná jest wěc, že matka jeho welikau a nenadáłau radostí nezemřeła, kdyžto jsúci u welikém smutku, usłyšeła, že syn její prwé za krále wyhłášen nežli z wězení propuštěn.

XLI.

Adam Huber z Riesenbachu.

Adam Huber narodil se w Mezeříčí nad Oslawau l. 1546. Studowal we Wittenberce, kdež se stal doktorem filosofie. Wrátiw se do wlasti, přijat byl za professora do kolleje Karlowy (1567) w Praze. L. 1578 a 1579 byl děkanem fakulty filosofické, načež wšak brzo (1580) universitu opustil. Od té doby zanášel se lékařstwím a pracemi literními. Prwní jeho spis byl překlad díla latinského Regimen sanitatis „Regiment zdrawí" od Jindřicha Ranzovia (1587, podruhé u wýtahu od Faust. Procházky 1786). Nedlauho potom přistaupil spolu s Weleslawínem k wydání herbáře Mathiolowa. Hájkowo od l. 1562 bylo dáwno rozebráno a nemohlo přijíti k obnowení za tau příčinau, že Mathioli, odstěhowaw se z Čech, do Tyrol dřewořezy wywezl. Mezitím wyšlo rozšířené wydání německé Mathiolowa díla skrze Joachima Cameraria we Frankfurtě l. 1586. I spořádali wydawatelé naši wydání swé tak, že w něm herbář Hájkůw téměř wšecken znowa opáčili, nadto pak jej doplnili nejen z Cameraria ale i z herbářůw jiných. Dřewořezy zjednali si z Frankfurtu. L. 1596 byl herbář nowý dotištěn. Aby se wšak i chudšímu lidu, kterýžby sobě drahé té knihy kaupili nemohl, nicméně poučení tam obsaženého dostalo: učinil Huber wýtah, jenž pod nápisem Apatéka domácí l. 1595, 1602 a 1620 wyšel. Mimo to wydáwal minuci od l. 1589 až asi do 1591. L. 1600, po smrti Hájkowě stal se žiwotným lékařem císaře Rudolfa II. — Huber, ačkoli professuru byl opustil, nepřestáwal universitě welice tehdá již skleslé pomáhati, kdekoli toho potřebí bylo. Příležitost k wětší činnosti dostala se mu l. 1609, když

Rudolf II. universitu odewzdal stawům. Tu wywolen byl za spoluzástupce stawu městského mezi defensory od stawůw nad universitau ustanowenými, kteří se měli starati o zwelebení její. Zdá se wšak, že Huber, ačkoliw již stařec sedmdesátiletý, mezi nimi jediný byl, jemuž obnowa oprawdu na srdci ležela. Přímluwami jeho stalo se, že Mikuláš Albrecht z Kamenka, kterého někteří ze stawůw planými sliby z Němec přilákali, pak ale w nauzi hynauti nechali, přijat byl za professora jazyka hebrejského se skrowným platem. Ano Huber sám (1611) k obnowení fakulty medicinské, během časůw spolu s práwnickau docela zaniklé, zapsati se dal za professora z pauhé lásky k wědám. O sw. Hawle 1612 wolen byl za rektora, kteréhož úřadu wšak pro churawost před zákonní lhůtau wzdáti se musil. Umřel 23. Čerwna 1613, a takž mu bylo ušetřeno hleděti na zrychlené klesání university, kteráž, zapletši se w nowoty náboženské, neodolatelně k nenáhlému ale jistému a žalostnému úpadu přiwedla welebné založení Karla IV.

Z Regimentu zdrawí.

O hnutí aneb o cwičení těla.

Poněwadž wětší díł zachowání zdrawí dobrého na příležitém a příhodném cwičení těła záleží, protož pilně šetřiti słuší hnutí, jímž tělo za příčinau zdrawí swého se cwičí a hýbe. Hnutí pak těła obsahuje w sobě wšelijaké cwičení, a potřebné jest tělům našim tak ustawičné, tak mírné, tak rozličné jako hnutí nebes, powětří, ohně a wody. Awšak šetřiti přitom słuší potřeby zažití pokrmůw a snu, a uwarowati se unawení, ustání a mdłoby. Wšeliké pak cwičení činí tělo lehké, přirozenau horkost rozmnožuje, údy těła stužuje. Skrze práci síły tělu wíce přibýwá, wšickni údowé býwají mocnější a silnější, kteříž proti tomu zahálkau chřadnau a mdlejí. Cwičení hbité tělo ztenčuje, tomu odporné tłusté činí: přílišné cwičení tělo wysušuje, mírné tuku přidáwá. Cwičení z jara wětší má býti než w létě.

Wy pak rozličných cwičení a prací wyhledáwejte a mírné oblibujte, w místě příležitém a příhodném wykonáwejte, tak abyste bydleli jednak wně na poli aneb we dwoře jednak w městě; někdy se můžete pławiti na łodí, někdy sem i tam woziti se na woze po zemi; časem také oblibte sobě mysliwost.

Když se człowěk lehce a poznenáhła prochází, pokrm přijatý postupuje a sadí se na dno žaludka. Nejwíce pak hleďte se procházeti na místech wýsłunných; nebo pod nebem jsme se zrodili, a když se na wýsłuní procházíme, powětří a wětrowé nás obstupují, słunce a hwězdy paprsky swé swobodně a bez překážky na nás pauštějí, a my táhneme w sebe powětří nowé a čerstwé, jímž se duchowé žiwotní welmi ochłazují a očerstwují. A protož lepší jest procházka pod otewřeným a čirým nebem nežli pod stawením, lepší na słunci

nežli w stínu; a nemůže-li hlawa slunce snésti, lepší w stínu pod zeleným stromowím nežli pod střechau.

Ráno dobré jest procházeti se okolo zelených hor, pod wečer po březích čisté wody neb řeky. Líbí se mi také časté patření na čistau a swětlau wodu, na zelené a čerwené barwy, obýwání w zahradách i hájích, jakož pak i powlowné plawení na wodě schwaluji welice, a obzwláště w tom we wšem proměnnost, lehká zaneprázdnění i rozdílné práce ale wšak neobtížné, a časté s lidmi příjemnými a weselými towaryšstwo a shledáwání.

Lékaři nejwíce wychwalují ta cwičení, w nichžto ruce a ramena pracují a prsy se natahují, aby se tudy zbytečnosti w prsech a plících rozehnati a dolů stáhnauti mohly. Přecházení nahoru a dolů s jakausi proměnností tolikéž tělem hýbe, leč by toto wšak přewelmi bylo nestatečné a mdlé.

Jezditi na koni a cwičiti se, také zdrawí prospěšno jest. Nebo tím nad jiná wšecka cwičení tělo se posiluje a smyslowé wyčišťují; ale nejwíce žaludku pomáhá a pateř k rownosti přiwodí. Poněwadž tedy takowí jsau užitkowé jezdění na koních a wznešenějším lidem to obzwláštně náleží, anobrž i k wykonáwání prací a powinností jest jim pohodlné a užitečné, kratochwilné w pokoji, potřebné pak w boji: protož nikoli jeho zanedbáwejte, ale słušně ho hleďte a snažnau práci na ně wynakládejte. Ale když poznáwám, že jste k jízdě od přirození wašeho dosti nákłonní a schopní, nechci o ní wíce młuwiti: toliko to přidám, že jízda na koni, když jest nemírná a přílišná, škodí wnitřním údům a to pro časté zmítání a údůw ztłučení.

Já w mysliwosti obzwláštní kratochwíl sobě zakládám. Nebo mysliwost neb łow netoliko wšemi mocmi a údy těla hýbe, ale také w mysli člowěka diwnau rozkoš płodí. Nedá nám dłauho spáti, ale budí nás přede dnem ze sna a welí wstáti, učí nás zimu a horko trpěliwě snášeti. Jezděním na koni wšecko tělo mysliwce se hýbe, a tudy přirozená horkost w něm se rozmnožuje, ruce, ramena se namáhají, šustem, křikem i štěkáním psůw słuch se zostřuje, wołáním a křičením prsy se natahují a nástrojowé hłasu cwičí; když se po zwěři utíkající se wší chtiwostí a snažností žene, tím během k wykonání jednékaždé práce spůsobnější a schopnější býwá; hledě na rychłost a hbitost zwěři a na shon psůw po ní i pochycení, oči swé zmocňuje, odkudž potom i zrak býwá lepší a ostřejší.

Častokráte na łowu, když se některá diwoká a lítá zwěř nahodí, člowěk w mysli swé horliwostí se zapálí; potom podjat jsa žádostí cti a chwáły, welmi sobě chutná a zalibuje, aby zwěř zabiti mohł: a když wynałože wšecku swau síłu a možnost, naposledy w té půtce přemůže a zwěř udatně porazí, jako mocný wítěz z práce swé se skutečně raduje. Údowé také jeho, kterýchž jako nástrojůw k mysliwosti užíwá, społečným stíráním se utwrzují, duch se náramně posilňuje a myšky[1]) w těle i žíły nerwowé se zmocňují. Pomíjím toho, jak chytrých rad k wyhledání, jak bedliwé práce k polapení, jaké snažnosti k honění a porážení zwěři při mysliwosti potřebí, tak že i z takowého úsilí k mnohým jiným pracem wětší spůsobilosti, rozumu a opa-

[1]) myšky, musculus, swal.

trnosti nabýwáme. Zkrátka, mysliwost weliké podobenstwí zdá se míti s wáłečným během. Nebo i na mysliwosti jako na wojně wystawen býwá někdo za wůdce, jehož rozkazu wšickni posłauchají a jím se sprawují. Ten swými wýjezdy nepřítele wen pobízí, špehéře na stráži postawuje, záłohy skryté činí, k zjewné bitwě na oko se stawí, cesty k utíkání wyšetřuje, přes lesy, přes háje a neosetá rolí pěší swé předsíłá, rowiny, místa otewřená jízdnými se wšech stran osazuje, traubením na roh náwěští dáwá, předse-li jeti a honiti čili se zpátkem nawrátiti mají, blízko-li zwěř jest čili utíká, a má-li se ležením na jiné místo hnauti, oznamuje. Z toho owšem zawříti můžeme, že mysliwost a wáłka jsau wěci sobě wespołek welmi podobné a blízké. Z toho tedy známo býti může, že nám mysliwost trojí úžitek přináší: jeden na zdrawí, druhý na umění a zběhłosti běhůw wáłečných a třetí na strawě.

Ale abych se wám nezdáł bez důwodu mysliwost tak wysoce a pilně schwalowati, přiwedu wám Xenofonta, sławného wůdce polního, wýborného hospodáře, bedliwého opatrowníka přirození swého a w tom umění nad jiné zběhłého, kterýž cwičení łowecké také wysoce welebí, a naději se, že swědectwí jeho, jakožto muže znamenitě wznešeného, od wás ne máło ani lehce wáženo bude. On tedy we swé jedné knížce o mysliwosti takto napsał: Kteříž se lidé na mysliwost wydáwají, mnohého z ní úžitku nabýwají. Nebo těłům swým dobré zdrawí spůsobují a z toho ostřeji widí, lépeji słyší a méně se sstarají. Mysliwost obzwłáštně wáłečným běhům wyučuje. Nejprwé zajisté takowí, jdau-li po cestách nerowných a odporných pod zbrojí, méně ustáwají, kterýmž prwé łowíce zwěř obwykli. Potom mohau takowí na hołé zemi ležíce odpočíwati a ke každému rozkazu wůdce swého hotowi býti. Přijde-li k bitwě, umějí i dotříti na nepřítele, i což se jim rozkáže, wykonati, poněwadž prwé takowým spůsobem zwěř łowíwali. Aniž postaweni jsauce s předu na ránu, z šiku swého wystaupí a wojska odběhnau; neb jsau nad jiné hotowí a chtiwí. Když pak utíkají nepřátelé, honiti je umějí bezpečně a bez swé škody, jsauce míst powědomi. Pakli by wojsko jejich nešťastně bojowało, mezi lesy, w místech příkrých a nepřístupných mohau sebe i jiné bez posměchu a hanby zachowati; nebo zwykłost, kterauž jsau w mysliwosti nabyli, činí je poněkud umělejší a sprawnější. A takowí nejednau, když weliký hauf towaryšůw jejich na utíkání se oddał, nepřáteły swé wítězné ale pro neznámosť míst błaudící, sami swau siłau a směłostí odpor učiniwše, odháněli a, že museli utéci, přinucowali. Nebo štěstí obyčejně připojuje se k těm, kteříž jsau těła silného a srdce udatného. To poznawše předkowé naši, že se odtud lidé naučiti mohau, kterak by dobře proti nepřátelům bojowati měli, za tau příčinau takowé cwičení mładeže, to jest mysliwost, zamyslili. Až potud Xenofon.

Jsau ještě i jiná cwičení a práce, jimiž se zdrawí zachowati může, jako potýkání se aneb záwod na koních, běhání pěšky, płowání na wodě, šermowání, střílení a hra na míč, když se jím hází, kterážto těchto časůw obyčejna jest w našich krajinách. Též nošení, wožení, zpíwání, hłasité čtení. Schwaluje také Galenus hru na małý míč, protože se w ní pohybuje rukama, nohama, krkem, hławau, očima, hřbetem, ledwím, słowem wším těłem zároweň.

Každé pak cwičení aneb práce poznenáhla předzewzata býti má. A toť k tomu słaužží, aby potom člowěk lépe a snáze k dokonání předsewzatého díła dostačiti mohł. A sice každé hnutí podlé přirození býwá s počátku nespěšné a mdłé, a potom w prostředku a při konci hbitější a schopnější.

Cwičení prodłaužiti se má až do upocení, a když se pot w krůpějích wyráží, tedy přestati, aneho předse pracowati, až by počał ustáwati, a to někdy wíce někdy méně činiti náleží. W zimě má býti cwičení prodłauženější než w létě, a wíce se má cwičiti člowěk wodnokrewný nežli pěnokrewný. Nebo cwičení jak mysli i duše tak i těła mírná býti mají a swým časem. Złé jest přílišné namáhání, ustání a umdlení těła, horší mysli, obojího pak społu nejhorší; protože odporným hnutím člowěka roztržitého činí a žiwot jeho hubí. Mírnými pak pracemi těło, počestnými skutky mysl se posilňuje.

Dále, když byste se w některém cwičení aneb díle zahříli, ne hned se na wítr aneb studené powětří wydáwejte. Wšeliká zajisté náhłá proměna býwá nebezpečna, jakž wždycky jindy, tak nejwíce tehdáž, když od jedné wěci k druhé zcela odporné přestupujeme. Proměna, kteráž se znenáhła a pomału děje, býwá bezpečnější.

XLII.

Jan Kocín z Kocinétu.

Přítel a spolupracowník Dan. Adama z Weleslawína, rodem byl z Písku, kdež l. 1543 dne 13. Února swětlo swěta spatřil. Studia swá konal dílem w otčině dílem wně wlasti. Jmenowitě byl na učení w Strassburku a w Padue. [1]) Již od Ma-

[1]) W druhém dílu historie turecké str. 133 sq. toto píše o studiích swých: „I já, Jan Kocín, toto ohlášení činím a wyswědčuji, že jsem panu Hendrichowi z Lichtenšteina (jenž l. 1585, jako posel císařský u porty turecké, w Gallipoli umřel) w známost wešel w Štrospurce léta 1568, kdež on maje wěku około 14 let s Janem Septimiem bratrem swým, mładenečkem sotwa w 10 neb 11 létech, na učení był. A poněwadž obadwa páni českau a morawskau řeč w tom swém mładém wěku dosti dobře uměli a za tau příčinau Wácława z Mutětína, rodiče Pražského, u sebe chowali: zwěděwše, že i já z Čech tam jsem se dostał, sami půwodem præceptora swého, M. Jana Breininga z hořejších Elsas, skrze dotčeného Wácława z Mutětína příčinu k tomu dali, abych se s nimi seznámił a welmi častá shledání i přiwětiwá rozmłauwání míwał. Jakož pak ihned w tom mładém wěku swém tito dwa páni, mimo jiné, jichž toho času w Štrospurce osob stawu panského a hrabat do 26 było, obzwłáštní zřetel a pozor nad sebau měli, tak že se welmi uctiwě a přiwětiwě k učeným jakžkoli chudým lidem chowati uměli. Potom asi po půłtřetím létě z Štrospurku se hnuli a do Besanzon, města knížetstwí burgundského, odtud do Frankreichu, až i do města Paříže se dostali. — Nawrátiw se domů pan Hendrich

ximiliána II. powýšen byl do stawu wládyckého, kteréžto obdarowání mu Rudolf II. l. 1597 potwrdil. Usadiw se w Praze, wywolen byl za předního písaře rady malostranské, w kterémžto úřadě wěk swůj dokonal dne 26. Března 1610. První dílo swé, totiž nowé rozdělení obecného práwa dle J. Bodina s přehledem dějin práwa w Čechách, wydal latině l. 1581. Následujícího roku (1582) wyšlo s předmluwau jeho Rozmlauwání o moru, l. 1585 Abeceda pobožné manželky, 1591 překlad latinského spisu O řízení a opatrowání Božském. Okolo r. 1590 spojil se s Danielem Adamem z Weleslawína k přeloženi dwau welikých spisůw, totiž Eusebiowy historie církewní a kroniky turecké Jana Löwenkleye z Amelbeuernu jakož i dwau cest tureckých Augeria Busbeka posla císařského w Konstantinopoli. Obojí dílo wydáno bylo l. 1594 a pojistilo Kocínowi pěknau památku w historii literatury naší. W dobách nowějších ze spisůw jeho wydal Hanikýř, zakladatel dědictwí swatojanského, Abecedu (1823) a rektor swatojiřský, J. Krbec, historii církewní.

Z předmluwy na Historii církewní.

O úžitku přicházejícím z čítání historie.

O užitku z čítání historie mnozí mnoho psali, ale žádný kratčeji a podstatněji nad onoho Římana, kterýž ji mistrem žiwota nazwał. Nebo k ctnostem, dí Seneka, po naučeních daleká jest cesta, než po příkładech blízká a płatná, poněwadž člowěk ze skutků a mrawů žiwota daleko wětších úžitkůw dochází nežli z słow hojné řeči a obšírného napomínání. Wšak ne každá historie jest mistrem žiwota, jako ne každá ruda złato nese. A byť pak i takowá była, ne každý jí tak dobře užíwati umí. O tom widěło mi se w místě něco tomto předłožiti, aby se mładší a neumělejší w té wěci sprawili uměli.

Historie tedy, má-li býti mistrem žiwota lidského, tyto tři powahy a własnosti do sebe míti musí, totiž jistau a neomylnau prawdu, zřetedlnost a srozumitedlnost, a saud rozumný a wtipný. Prawda pak,

z nabádání pana Hartmanna, bratra swého staršího, hospodářstwí se ujał: ale Jan Septimius s præceptorem swým do Włach se wyprawił, kdež jsem se opět s ním l. 1575 a 76 w Padui, městě pánůw Benátčanůw, shledał a obzwłáštní k sobě łásku a příwětiwost jeho skutečně poznał. Tam præceptor jeho M. Jan Breining titule doktorského obojích práw w přítomnosti mé dostał. Odtud když nás ten prudký Benátský mor na různo rozehnał, pan Jan Septimius do Konstantinopole se dostał a odtud do Palestiny, Egypta a jinam tak daleko putował, že nemnoho sobě má podobných. W kterémž putowání swém měł wěrného a upřímného towaryše Čecha našeho, pana Fridricha z Vlctum a na Kłášterci.

ať mnoho řečí nešiřím, natom záleží, aby historie wšecky wěci a skutky s jejich případnostmi, příběhy a zřízenými průchody wěrně wyprawowała beze wšech marných přídawkůw a řečí powětrných. Tato ctnost w historii přední jest a znamenitá; ale pohříchu u starých a nowých historikůw zřídka se nachází, protože se od ní mnozí netoliko tejně pro swé náklonnosti a wášně, ale i zjewně a swéwolně pod ledajakaus podobiznau prawdy, uchylují. Prawda pak jest grunt a základ historie, začátek maudrosti a opatrnosti; a protož na osoby nepatří a w ničemž jich neušetřuje; jináč by lidem žádného užitku nenesła. Rowně jako člowěk zbawený zraku, málo těla swého užíti může, tak čtenář historie, kteréž se swětła prawdy nedostáwá. Nebo kdež se lež, fałeš a błud wynachází, kterak tu prosím člowěk skłamán a w omył uweden býti nemá, an i křiwé prawidło nic přímě a rowně wyměřiti nemůže?

Druhá ctnost historie jest srozumitedlnost a zřetedlnost, aby historie wšecky wěci a skutky nejen wěrně a prawě oznamowała, ale také místně je spořádała a podlé włastních circumstancí patrně wyswětlowała, a wyjadřowała, dokłádajíc wždycky, co se kde, kdy, jak a proč stało. Nebo kdež se toho nenachází, tu, jakž powěděł Polybius, čtaucímu wšecken užitek mizí. Kdož by z historie wyňał tyty otázky, kdy, jak a proč se to stało, jiné wšecko, což w ní pozůstáwá, wíce žert a hříčka nežli jaké naučení bude.

Třetí ctnost historie jest saud aneb rozsuzowání, kteréž činí rozdíł mezi wěcmi, o nichž se píše, to jest, aby historie dobré wěci chwáliła a welebiła, zlé tupiła a haněła, aby ctnosti mlčením se nepomíjeły, nešlechetnosti pak hrůzu a strach přinášeły. Wýbornáť jest tato wěc a weľmi potřebná, proto že lidský žiwot řídí a sprawuje; wšak i přitom opatrnosti potřebí, aby ten saud z rozumu dobrého, zdrawého a rozšafného uwážení pocházeł. Nebo neuměłému a nerozumnému darmo se o to pokaušeti, leč by se s posměchem a hanbau potkati chtěł; nebo marnost a błáznowstwí jako šídło w pytli zatajiti se nemůže. Toť jest tedy trojí znamení, po němž se prawá historie poznáwati má, kteréžto kdež se koli pospołu nachází, tu každý bezpečně čísti a maudrosti hledati může.

Kdož pak z čítání historie užitkůw nabýti chce, ten předně šetřiti má cíle a konce, k němuž ona směřuje, kterýž se w dwojím spůsobu nachází. Neb historie nejprwé słauží lidem k umění a známosti, potom i k činění a skutkům. O prwním takowé jest naučení, že historie jest podobna nejčistšímu křišťáłowému zrcadłu, w němž lidé předíwné skutky spráwy a opatrowání Božího spatřují, aby znali a wěřili, že wšecky wěci obecné pod nebem i zwláštní wůlí Boží se řídí; že skutkowé Boží skrze prostředky lidským předsewzetím odporné se wykonáwají; že Bohu wšecky wěci hned od wěkůw známé jsau; že což se nám býti zdá někdy pokutau a trestáním, to častokrát užitečné lékařstwí přináší. Toho tedy wšeho nacházejí se w historii zřejmí příkładowé, wyučující nás, jak bychom se w powołání swém buďto šťastném neb nešťastném chowati měli. Při čemž słuší také na to tré bedliwý pozor míti, totiž na osoby, na skutky a na církumstancí, o nichž při druhé ctnosti historie dotknuto. Při osobách znáti máme jednékaždé powinnost a powołání, a jak se kdo

w něm buďto w libém aneb odporném spůsobu chował, oč rady kde a s kým držíwał, co młuwił, co děłał, co na koho słuší aneb nesłuší, co komu náleží neb nenáleží. W kterýchžto wěcech aby člowěk, zwłáště postawený w takowém oslepení mysli, mezi tak rozličnými překážkami wnitřními i zewnitřními, domácími i cizími, aby, řku, někdy nezbłaudił a neklesł, zhoła jest nemožné, leč by při něm přirozené temnosti swětlem Božího opatrowání oswíceny a wšecky překážky maudrostí a radau nebeskau odłoženy były; obzwłáštně když rozum lidský saudí, že se dobrým zle a złým dobře wede. W štěstí pak, kdo jest medle, aby se mírně chował, nenaduł se a nezpýchał? Toho wšeho jedenkaždý sám w sobě a doma u sebe, nechodě pro příkłady k sausedům, hojně důwodůw wyhledá, když se bedliwě rozsaudí.

Což se wěcí a skutkůw pro pamět zaznamenaných dotýče, při těch šetřiti máme nejprwé rad a uwážení, potom působení a konání, a naposledy průchodu a skončení. Kdož o swá předsewzetí s Bohem radu béře, šťastný jest a dobře mu se powede, byť pak někdy i wůle a mínění, anobrž i saudu rozumu lidského chybiło. Ale kdož se s swětem o swé wěci radí, to jest, saudu množstwí lidu obecného následuje, sławným a mocným líbiti se usiluje, rozumu włastního posłauchá a sám w swých radách sobě se líbí: ten złých a škodných rádcůw požíwá a ne welmi šťastná skončení míwá, ač snad někdy zdá se lidem, že mu se wše dobře a šťastně wede. Rad následují činowé, a ti nejednostejní: jiní zajisté jsau náležití a jako powinní, jiní pak zbyteční, kratochwilní a žertowní. Kteréhož rozdíłu powážiw Seneka, powěděł, že weliký dił žiwota lidem pomíjí w činění złého, wětší w prázdnosti a zahálce, a nejwětší pak w činění wěcí cizích, kteréž jim nenáležejí. Z té příčiny častí se nacházejí w historii příkładowé těch lidí, kteříž o wěci potřebné a powinné tak máło pečují, jako by nepotřebné a neužitečné były, na druhau pak stranu bezpotřebné a zbytečné s takowau chutí a snažností wykonáwají, jako by potřebné, powinné a náležité były.

O průchodu aneb skončení lidských předsewzetí toto naučení mějme: Když se nám dobře a šťastně wede, samému Bohu jakožto dárci wšeho dobrého to připisujme, což i pohané zdrawějšího smysłu o Bohu činíwali. Příkład na Pythonowi, kterýž Athenienským, když ho po wítězstwí sławně wítali a za práci děkowali, takto odpowěděł: Bohu samému děkujme, jehožto půwodem tak weliké wěci jsem wyřídił; nebo já ruky toliko a práce jsem mu propůjčił, průchod pak a skončení w samé jeho moci pozůstáwało. O nezdárném a nešťastném skončení wýborně Cicero napsał: My častokrát o radách lidských z skončení předsewzetí jejich saud číníme, a komuž se dobře zwedło, říkáme o něm, že mnoho maudře předzwěděł a dobře se uradił: komuž pak zle, prawíme, že złau radu měł a ničehož neznał. Ale wšak když dobré rady nedobře se zwedau, neštěstí toho příčina dobrým a upřímným radám nemá se přičítati a słušně nemůže, poněwadž maudří dobře poradili umějí a mohau; než, aby se wšecko tak, jakž oni naměřili, wedlé dobré rady jejich zwedło, toho dowésti nemohau, proto že to w moci jejich není. Takž tedy průchodowé a skončení rad lidských na jednu i na druhau stranu samému řízení Božímu a jeho

sprawedliwým saudům připsati se mají, kterýmž my, zanechajíce přesuzowání a wyměřowání, Bohu diwiti se a klaněti powinni jsme. Dobří tedy muží w radách swých ne z skončení, kteréž potom následowało, ale z upřímného úmyslu sauzeni býti mají.

K skončení přísluší udělowání mzdy a pokut zaslaužilých, w kterémž se weliká nerownost mezi lidmi wždycky zachowáwała. Příkładowé nesčíslní to okazují a zkušení každodenně naswědčuje. A w té příčině paměti hodné jest, což Krates Thebanský cynikus w swých registřích poznamenał w tento rozum: Polož na kuchaře deset hřiwen, na lékaře kwentík; na pochlebníka deset talentůw, na rádce dým; na kurtisana talent, na filosofa tři haléře. Ukázati bezpochyby chtěł, jak weliká jest nerownost a nesprawedlnost w rozdělowání mzdy a pokuty, jakž kdo mnoho neb málo zasluhuje.

A poněwadž historie bez chronologie, totiž wypsání časůw, jest toliko pauhá rozpráwka, bez geografie a chorographie, to jest wyměření země, wypsání krajin, zhoła slepá: z té příčiny w čítání historie bedliwý pozor míti musíme na čas, kdy, a na místo, kde se co zběhło. A to až potud o cíli a konci historie, kterýž k umění a známosti směřuje, z něhož počestná mysl člowěka welikých rozkoší a obweselení swého dochází, dosti nyní buď napowědíno.

O druhém cíli, kterýž se k činění aneb skutkům wztahuje a jest k nawedení žiwota nejužitečnější, toto obecné propowědění w pamětech swých bedliwě složme: že historie předloženými příkłady lidí jak dobrých tak złých tomu nás wyučuje, čím jsme Bohu, sami sobě a wšechněm bližním i lidem w tomto žiwotě powinni a jak to wše snažně podlé nejwyšší možnosti wykonáwati máme. Nebo ačkoli křesťan k nawedení pobožného žiwota potřebuje spráwce a wůdce nebeského, totiž ducha Páně: wšak i historie jest k tomu welmi nápomocná, poněwadž příkładůw wšelijakých powołání, etností, nešlechetností, činůw náležitých a powinných, nenáležitých i zbytečných hojně dodáwá. Neb dokawadž jednostejné přirození lidské zůstáwá, wždycky jednostejné a podobné wěci se zbíhají, jakž Thucydides powěděł. Při čemž i toho dołožiti neškodí, že by wšickni téměř k Bohu přijíti chtěli, ale kteří by po Bohu a za Bohem chodili (dí sw. Bernard), welmi řídcí se nacházejí. Wšecka zajisté historie tohoto swěta jiného newyznáwá, nežli že wětší díł pokolení lidského zde i potom budaucně dobrého sobě žádá, ale tak, aby Boha následowati nebyli powinni, než toliko swé libosti a žádosti swobodně a zwolně bez studu aby wykonáwali: na druhau stranu skrowný počet jest těch, kteříž by za Bohem šli a žiwot swůj k jeho libosti a wůli nastrojowali. Młuwím pak tuto ne podlé theologie, ale po lidsku, politicky a historicky. Ku příkładu: Démosthenes orator Athenienský, jsa otázán, čím by se člowěk Bohu nejblíže připodobniti mohł, odpowěděł: Dobré čině jiným a młuwě prawdu. A Plato: Poněwadž około nás chodí a jako ležením kładau se wšecky złé wěci, náleží nám podobným býti Bohu, to jest, přílišně se nebahřiti a nekormautiti ani se dopauštěti, abychom od wěcí odporných přemoženi byli.

K etnostem a šlechetnému žiwotu mnoho také napomáhá prawá známost samého sebe, kterážto, jak Thales wyswědčił a zkušení potwrzuje, jest mezi wšemi wěcmi nejtěžší a nejnesnadnější. Odkudž

pohané maudře říkali, že to přísłowí Znej sebe samého spadło od Boha s nebe. Pročež i Amfiktyonowé ta słowa na dweřích chrámu Appolinowa w Delfách złatými literami napsati poručili, chtěwše ukázati, že k nawedení ctného žiwota nic není płatnějšího jako poznati sebe samého. Tomu tedy, jak by se každý poznáwati a rozsuzowati, to jest, k dobrému ponaukati, od złého odwoditi, na swau mdłobu, půwod i skončení rozpomínati měł, historie welmi pěkně wyučuje. Takž onano pobožná a maudrá kněžna Placilla císaře Theodosia manžeła swého napomínati se neostýchała, aby se nato ustawičně rozpomínał, čím prwé był, čím nyní jest a čím potom bude. — Potřebí jest w tomto žiwotě i na ty lidi pozor míti, s nimiž bydlíme aneb nějaké obecenstwí máme. Neboť weliký díł maudrosti a opatrnosti swětské natom záleží,uměti obcowati s lidmi wyššího, nižšího a sobě rowného powołání a stawu w obojím pohławí, buďte oni známí neb neznámí, přátelé neb nepřátelé. O přátelích welmi pěkné Epiktetus a užitečné naučení położił: Nižší k wyšším posłušenstwí a uctiwost upřímně proukazujte, w ní mezi sebau pěkně se snášejte a náležité sobě powinnosti i přátelské służby wykonáwejte: wyšší zase k nižším přiwětiwě se mějte a poklésky jejich jako lidí trpěliwě snášejte. To kdož rozšafně zachowati umí, ten se wšemi trefí a w dobrém srozumění zůstane. Takowé pak rozšafnosti a, ať tak dím, zdwořiłosti historie mnoho příkładůw přednáší. Jako o Pomponiowi Attikowi mezi jinými wěcmi toto paměti hodné jest zaznamenáno, že se s mateří swau nikdy nemířił a s sestrau nikdy neswadił, ačkoli s nimi po domácku mnoho let bydleł. A poněwadž řídký jest člowěk we swětě, aby nepřítele, odporníka, záwistníka a pomłuwače neměł, nad takowými není lepší pomsty, jako aby se na každém místě uctiwě a šlechetně chował, powołání swého pilen był a o každé křiwé a neprawé nářky se nedomlauwał, nýbrž jeden shrnuł, druhý swinuł, na paměti maje złaté naučení sw. Jana Złatoústého, kterýž prawił: Chceš-li se křiwdy swé náležitě pomstíti, mlč a snášej, a tím jsi nepřítele swého smrtedlně ranił. A jeden z císařůw Římských, když mu żałobníci mnohé donášeli, že by o něm zle młuwili, toliko to říkáwał: Já pak, když nic hanebného nečiním, na ty křiwé a łžiwé pomłuwy zhoła nic nedbám.

Až potud o druhém cíli historie, z kteréhožto ne tak předłožení jako nawržení prawá historie poznána i prospěšně k úžitku obrácena býti může.

Z Kroniky turecké.

Konstantinopol.

(Ze spisůw Aug. Gislenia Busbeka.)

Z Konstantinopole poseł s listy o mém příjezdu k Solejmanowi był wyprawen. Mezitím, dokawadž se ten s odpowědí nenawrátił, měł jsem čistau prázdnost město Konstantinopolim projíti a ohledati. Nejprwé líbiło se mi kosteł swaté Sophiæ spatřiti, do něhož wšak jen z zwłáštního dobrodiní a miłosti był jsem puštěn. Turci zajisté zato mají, když do jejich kosteła křesťan wejde, že jej zohawí a poruší. Sta-

wení jest znamenité, nákładné a podiwení hodné. Má w prostředku weliké klenutí a sklep okrauhlý, do něhož samým dymníkem swětlo wchází. Ku podobenstwí toho kostela téměř wšickni chrámowé turečtí wystaweni jsau. Jsau lidé, kteříž praví, že ten chrám byl někdy daleko wětší a mnohými přídawky rozšířenější, kteřížto dáwno k zboření přišli, a toliko sám kůr a prostřední kus chrámu pozůstal.

Což se położení města dotýče, widí mi se, že to místo hned od přirození k tomu přihotoweno, aby na něm město císařské wystaweno było. Leží w Ewropě a má takměř před očima Asii a Egypt, po prawé straně Afriku, kteréžto země ač se města nedotýkají, wšak mořem a pohodlím pławby s ním se jako spojují. Po lewé straně města jest Pontus Euxinus a jezero Meotské, při nichž wůkol mnozí národowé bydlejí a mnohé řeky se wšech stran do nich tekau: tak že na dýl i na šíř nic se w těch krajinách k úžitku lidskému nerodí, což by na šífích do Konstantinopole welmi snadně dodáwáno býti nemohło. S jedné strany dosáhá města propontis aneb moře sw. Jiří, s druhé port a stanowiště łodí činí řeka, kterauž od podobenstwí złatým rohem Strabo jmenuje. Třetí strana města země se drží: tak že město má formu a podobenstwí téměř půłostrowa, a celým hřbetem předhoří do moře aneb do zátoky, kterauž tu řeka a moře wystupující děłá, se táhne. Pročež i z prostřed města Konstantinopole welmi rozkošné a weselé jest wyhlídnutí na moře a na horu Olympum, kteráž se w Asii ustawičně od sněhůw bělí.

Moře má w sobě ryb welikau hojnost, kteréžto jednak z Meotského jezera a Černého moře skrz úzké moře Bosporum do moře Aegæum a prostředzemního płowau, jednak z toho zase do Černého moře, jakž jest přirození ryb, wybíhají w tak welikém množstwí a w tak hustých haufích, že je časem rukama łapati mohau. A protož přehojný łow tam býwá ryb rozličných, jako mekarelůw, línů, mníků, synodontů a xifionůw. Řekowé obyčejně wíce jsau rybáři nežli Turci, ačkoliw i tito rybami, když se na stůł postawí, nezhrzejí, zwłášť těmi, kteréž oni za čistotné mají; jiných pak se nedotknau jako lítého jedu. Nebo (ať i to běžně powím) spíše by sobě jazyk uřezati a zuby wytłauci dopustili, nežli co toho zakusili, ježto za nečisté mají, jakožto žáby, šneky aneb hlemejždě, w kterézto příčině i Řekowé neméně jsau powěrčiwí nežli Turci.

Nejzáze na tom předhoří, o němž jsem prawił, stojí palác císařůw tureckých newelmi nákładně a sławně wystawený, aniž se mnoho nač podíwati, jakž se mně po zewnitřku zdáło; nebo jsem do něho ještě newšeł. Pod pálacem nížeji aneb raději na samém břehu až k moři jsau týchž císařůw zahrady, w kterézto straně domníwají se, že staré město Byzantium na wětším díle wystaweno było. Tuto nečekej, abych oznámił, proč někdy Chalcedonští, kteříž sídlo měli s druhé strany moře, práwě naproti Byzantium, nazwáni byli slepí, jejichžto domů sotwa nyní zříceniny znáti; ani o přirození toho moře ustawičně dolů tekaucího a nikdy se zpátkem newracujícího; ani o rybách słaných, kteréž do Konstantinopole z jezera Meotského na šífích pławí: neb to do listu włastně nenáleží, z jehožto mezí i tak dosti hrubě jsem wykročił, a můžeš také o tom w starých i w nowých spisích sobě přečísti.

Nyní zase ku położení města se nawrátím, nad kteréž ku po-

hledění nic nemůže býti weselejšího ani k úžitku pohodlnějšího. Okrasy stawení a domů w městech tureckých darmo hledati, rowně jako ulic, poněwadž swau těsností wšecku weselost odjímají. Na mnoha místech ještě se nacházejí nematní ostatkowé starých pamětí[1]) a stawení, ale ne tak mnoho, aby se wíce nebyło tomu diwiti, že z tak welikého počtu z samého Říma od císaře Konstantina tam přenešených wíce jich nepozůstáwá. Ale těch obzwłáštně wypisowati k tomuto předsewzetí nenáleží. Některých toliko dotknu.

Ještě jest tam plac starého hyppodromu, kdež někdy koně tumlowali a w záwod pauštěli, na němž se dwa měděni hadowé spatřují. Jest i jeden kamenný słaup zespod čtwerhranný a široký, k wrchu špičatý. Jsau i jiní dwa słaupowé připamatowání hodní: jeden na proti karawanseraj, kdež jsme hospodu měli, druhý na ryňku, kterémuž Turci auratbasar, to jest rynk ženský, říkají. Na tom słaupě od spodku až do wrchu spatřuje se wyrytá historia wojenského tažení císaře Arkadia, kterýž jej wyzdwihnauti a swrchu na něm swůj obraz postawiti dał. Ten słaup spíše šnekem nežli słaupem nazwán býti může pro udělané w něm stupně aneb schody, po nichž se u wnitřku až k wrchu jíti může. Mám jej při sobě wymalowaný. Druhý pak słaup, kterýž stojí naproti hospodě legátůw aneb oratorůw našeho císaře, ten celý kromě paty aneb spodku a makowice udělán jest z osmi celistwých kamenů čerweného mramoru, tak mistrowsky a subtýlně spojených, že se toliko jeden celý kámen zdá, jakož pak lid obecný za jiné nemá; nebo kdež se kámen s kamenem skłádá a spojuje, tu jest powydaný wěnec bobkowý około celého słaupu, jímžto spojení kamenůw hledícím na něj pospodu se zakrýwá. Ten słaup častým zemětřesením zwikłaný a nedáwno ohněm opálený na mnoha místech má škuliny a díry, a aby neupadł, mnohými železnými obruči a zděřmi stažen a jako opásán jest. Na tom słaupu, jakž rozpráwějí, někdy stáł obraz Apollinůw, potom císaře Konstantina a naposledy císaře Theodosia staršího. Ale ty wšecky prudcí wětrowé aneb zemětřesení dołů smetało.

O čtwerhranném słaupu špičatém, o němž máło wýš dotčeno, Řekowé toto rozpráwějí, že swržený z swé spodní paty některé sto let na zemi ležeł, až za kralowání poslednějších císařůw řeckých, wydařił se nějaký řemeslník a mistr, kterýž se podwolił zase jej na předešłé místo jeho postawiti, a učiniw smłauwu, co by mu za to dáno býti měło, znamenité přípravy a nástroje zwłáště od skřipcůw a prowazů sobě shotowił, jimiž ten přeweliký kámen nahoru od země wyzdwihł a tak wysoko wynesł, že toliko jednoho prstu reifůw té paty aneb gruntu, na němž postawen býti měł, nedosahował. To widauce lidé přítomní, neměli za jiné, nežli že již wšecka ta práce i nákład daremní jest, a že dílo to naskrze znowa předsewzato býti musí. Ale mistr ten, nic se toho neulekw, rychle wymyslił sobě pomoc z umění wěcí přirozených. Dał mnoho wody nanositi a tau za několik hodin ten přeweliký nástroj sléwati rozkázał, až prowazowé, na nichž ten słaup wiseł, tím słažowáním namokše, jakž jejich přirození, skrčili se a sběhli, a tak toho słaupu wýše pozdwihše, na místo jeho

[1]) Pamět zde značí monumentum.

a na reify jej dosadili s welikým podiwením a radostí wšeho lidu přítomného.

Kdybych Pontu aneb Černého moře neohledał, moha se tam wolně pławiti, k weliké lenosti by mi to přičteno było, zwłáště že staří nemenší práci pokładali Pontum widěti nežli do Korynthu se pławiti. Tam tedy přewesele se pławě, do několika rozkošných domůw aneb lusthauzů císaře tureckého był jsem puštěn. Z nichžto na wratech jednoho s podiwením widěł jsem dílem truhlářským welmi pěkně a włáštně uděłanau a wysazowanau bitwu, kterauž sultán Selim s Ismailem králem perským swedł. Widěł jsem i množstwí císařských zahrad, obor a tráwníkůw w přerozkošných údolích ne tak od lidí uměle zděłaných jako od přirození samorostłých. Tuť jsau někdy bydlely bohyně, tu sídła swá měły musæ, tu sobě učení lidé místa k přemyšlowání saukromná obírali. Wšecka ta weseła a utěšená místa, jakž jsem napowěděł, zdají se w prawdě kwíliti a taužiti, že od rukau křesťanských zděłána a ozdobena býti nemají. Wšak nejwíce to sławné město Constantinopolis aneb raději cełá země řecká, kteráž někdy ctí a sławau nad jiné kwetła, nyní ohawnau służebností potłačena leží, bywši prwé rodičkau a matkau wšech dobrých a poctiwých umění, již zase tomu, čemuž nás naučiła, od nás wyučena býti žádá; což jsme od ní přijali chce, abychom jí nawrátili.

XLIII.

Matauš Hosius.

„Kronika Moskewská", kterau spolu s denníkem dwojí cesty rakauského posla do knížetstwí Moskewského, Sigm. swob. pána z Herberšteina (1516 a 1526), z jazyka latinského Matauš Hosius přeložil, obsahuje wypsání knížetstwí Moskewského, mrawů tamních a ukrutných činůw Iwana Wasilowice. Dwakrát byla wydána w tiskárně Weleslawínowské 1590 a 1602, potřetí 1786 od Faust. Procházky. O spisowateli nic není známého, nežli co o něm D. A. z Weleslawína w předmluwě k radě města Kolína Nowého nad Labem napsal: „Od mnoha let byl jsem w dobré známosti a w důwěrném přátelstwí s Mataušem Hosiem rodičem z Wysokého Meyta, měšťěnínem a spolubywatelem města wašeho. Kterážto známost, jakž začátky swé wzala w mladším wěku našem, ne z naděje nějakého úžitku a zisku, kteréhož tehdáž jeden od druhého očekáwat nemohl, ale z samé a pauhé upřímnosti aneb že jeden při druhém něco toho spatřowal, což mu se líbilo, takž trwala mezi námi bez přetržení i w starším wěku až do jeho smrti, a bezpochyby déleji trwati mohla, kdy by mu byl Pán Bůh delšího žiwota popříti račil. Ten nedáwno před smrtí swau

žádostiw jsa ne w zahálce — což učiniti mohl, maje z požehnání Božího strany wěcí časných slušné zásobení — ale w počestné práci žiwot swůj tráwiti a dary sobě shůry propůjčenými wlasti swé a českému národu prospíwati, přeložil z jazyka latinského w český kroniku Moskewskau, kterauž latině wydal nějaký Alexander Guagninus, Wlach rodem z města Verony a u Štefana Báthora krále polského na zámku Witebsku nad pěším lidem hejtman († 1614). Kterážto knížka, když mi od jmenowaného Matúše jak ku přehlédnutí a w češtině poopraweni tak k wytištění podána byla, rád jsem ji k sobě přijal a wydati umínil. Ale když se to za jinými pracemi a příčinami státi nemohlo, prodlelo se s ní, až téhož Matauše Pán Bůh prostředkem smrti z tohoto swěta pojíti ráčil, tak že se z wydání jejího na swětlo těšiti a práce swé úžitku účasten býti nemohl.“ Hosius umřel l. 1590.

O krajině a lidu Moskewském.

Moschowia, jinak Moskwa, jest weliké a wší země ruské bílé hlawní město, poddané welikému knížeti Moskewskému spolu s krajinau aneb knížetstwím, kteréž jména dosáhlo od řeky tau krajinau tekaucí, tak řečené Moskwa. Ta řeka počátek a půwod swůj má w krajině Twerenské podlé městečka řečeného Oleško a, odtud za 80 werštů (kterýchž pět udělá jednu polskau míli) tekauc, běží k městu Moskwě, i pojímajíc s sebau několik jiných řek, k wýchodu slunce teče a w krajině Rezanské s řekau Oka řečenau se spojuje.

Město Moskwa hrubě k wýchodu slunce leží, wšecko jest dřewěné, dosti weliké. Těm, kteříž se na ně zdaleka díwají, zdá se wětší, nežli samo w sobě jest. Nebo zahrady a placowé w jednom každém domě a široké ulice městu weliké prostrannosti a welikosti přidáwají. Nadto wšelijací řemeslníci, kteříž s ohněm zacházejí, domy swé za městem w dlauhém pořadí, mezi nimiž jsau pole a lauky, mají. A tau příčinau město z míry weliké a široké býti se zdá. Tak weliká jest prostrannost jeho, že žádnau jistau ohradau, zdí, walem, příkopem a baštami ohraditi se nemůže. A wšak ulice na některých místech šraňky neb ploty z welikého dříwí napříč položeného se přehražují, při nichž branní a strážní až do začátku noci trwají a žádnému tam wjíti nedopauštějí. A jest to město welmi blatné a bahnité, že místy pro lauže mostky a láwky zdělati musili.

Jsau také w tom městě zámkowé dwa welicí na spůsob a formu města wystawení: jeden z nich Kytajgrod, druhý Bolšigrod swým jazykem nazýwají, mimo něž dwě wody tekau, s jedné strany Moskwa a s druhé strany Neglinná, na níž welmi mnoho mlýnů jest. Jest w něm také kostelů od kamene i od dřewa a domůw zemanských a panských welmi mnoho. Za řekau pak Neglinnau na poli řečeném Nerbat, co by od zámku z kuše dostřeliti mohl, nynější kníže Iwan Wasilowic hrad weliký l. P. MDLXV wystawěl, kterýžto Opričná, to jest saukromý

příbytek nazwal, kdež on sám s welikým počtem wybraných drabantů a dwořanů udatných a zmužilých přebýwá, a ty k obraně swé nejináč než Turck janičary chowá, jichž míwá přes dwadceti tisícň. Na wětším díle jsau střelci s dlauhými ručnicemi, jiní s šawlemi, s łuky a kopím, w pancíře odění.

Wšeliká kupectwí, kteráž přespolní do města Moskwy wezú, předně u auředníkůw celných wykázati a oznámiti musejí, kteráž oni w hodinu jistau ohledáwají a šacují. Pošacowaných pak žádný ani kupowati ani prodáwati nesmí, leč se prwé welikému knížeti přednesau a ukáží. Tau příčinau se přiházi, že kupci někdy déleji, nežli náleží, s welikau swau škodau na místě zdržáni býwají. Když pak z Litwy posłowé od krále polského do Moskwy jedau, tehdy wšickni kupci kteréhokoliw národu, w ochranu a opatrowání legátůw přijati jsauce, bezewšeho płacení ceł do Moskwy jeti neb jíti a dostatečné opatření strawau a wychowání náležité z komory welikého knížete Moskewského míti mohau. Tato pak nejznamenitější kupectwí jsau, kteráž se z Litwy, z Rus, z Polska a z jiných krajin kupcům do Moskwy dodáwají: sukna wšelijaká a rozličných barew, hedwábí a wěci hedwábné, stříbrem a złatem protkáwané a krumplowané, drahé kamení, złato nitkowé, perły a těm podobní jiní drazí kowowé, item pepř, šafrán, zázwor a jiné koření. A druhdy dosti chatrné a lehké wěci tam přinášejí, z nichž časem i wýdělek míwají. A často se přitrefuje, že některé wěci wšickni Moskwané žádostiwi jsau dostati, kterauž když nejprwé kupec k nim přiweze, znamenitý odbyt i wydělek na ní míwá. A zase, když jiní kupci přijedau a týchž wěcí welikú hojnost přiwezau, tak welmi ty łaciné býwají, že ten, kdož prwé swé zboží draho prodał, může ho zase, když mu na ceně spadne, s dobrým ziskem swým dostati a do własti swé přiwézti. Kupectwí pak, kteráž se odtud wezau, jsau kůže rozličných zwířat a žiwočichů, item wosk a k tomu podobná zboží. Do Tatar z Moskwy koňská sedła, uzdy, šatstwo a raucha, řemení, zbroj pak a železo nejinák než kradí přinášejí; awšak nože, sekery, jehły, zrcadła, wáčky a těm podobné wěci swobodno tam woziti.

Tento pak národ Moskewský w kupectwí náramně podwodně a obmyslně, obzwłáště pak s přespolními, zacházejí; neb když něco prodáwají, to, což by za połowici nestáło, k podwedení kupcůw (což i Litwanům těchto časůw obecné jest) dwojnásobně procení. A jakž nejdříwe počnau přisahati a Bohem oswědčowati, wěz, že již podtím lest kryjí. Neb tím úmyslem přisahají, aby mohli druhého podwésti. Ale i přespolní obzwłáštně toho šetří při freymarcích a směně zboží jedněch za druhé, že když Moskwané kůže swé, ačkoli łaciné, draze sobě šacují, oni zase naproti tomu kupectwí swá příkładem jejich, kterýchž welmi łacino dostali, draze šacují a tak chytrost chytrostí, lest lstí okłamáwají.

Weliký jest u nich rozdíł w kožích. Nebo sobolowé černého dłúhého a hustého własu znamenají dospěłost a jsau nejdražší, a w krajině Ustjugské aneb Diwnenské a Pečorské nejlepší se nacházejí. Kuny pak z rozličných stran tam wozí; z králowstwí šwedského nejlepší přiwážejí, około Moskwy jest jich nejwíce. Tak podobně popelice z mnohých míst tam w swazcích dodáwají, a mají jakési zna-

mení około hławy a ocasu, po němž poznány býwají, příhodného-li či nepříhodného času jsau zbity. Bobrowé pak a černé lišky také u weliké wážnosti u nich jsau.

Krajina Moskewská sama w sobě není ani welmi široká ani úrodná; nebo má wšudy zemi písčitau a nespůsobnau k úrodám. K tomu také jest w ní nepříhodné a studené powětří, že pro welikau příkrost zimy osení k wyzrání swému přicházeti nemůže. Nebo začasté tak tuhá a ukrutná tam zima býwá, že jako u nás w létě od weliké horkosti a palčiwosti słunce, tak tam pro náramnau a nesnesitedlnau příkrost zimy země se puká a trhá. Nadto wýše, woda w powětří wylitá a slina z aust wywržená, prwé než na zem upadne, sstydne se a zledowatí, a owoce nesaucí stromowé welikau tuhostí zimy, jako by je popálił, w nic obráceni býwají. Lidé také na saních se wozící zimau umrtwení a zmrzlí z nich bráni býwají; nýbrž i medwědowé, z hładu opauštějíce lesy, po wesnicích blízkých běhají a do chałup sedlských mocí se derau, před nimižto lid sedlský z chalup utíkaje, pro náramně tuhau zimu wně bídně zahynauti musí. Zase takowé nemírné a nesnesitedlné zimě horko častokrát palčiwé se rowná, že někdy jezera a řeky nemírným wedrem a horkem słunečným wysýchají, łauky a pole a obilí jako by ohněm spálił, prahnau. Ale ta weliká horkost słunce obyčejně sedm dní toliko trwá a déle nic.

W Moskwě wšecky domy, jakž w městě tak i we wsech, stawějí nahoře nad sklepy a piwnicemi, do nichž po schodích nahoru se chodí. Ačkoliw pak síně domowní dosti weliké a široké mají, wšak dwéře u pokojůw a do domů welmi nízké dělají, tak že, maje tam někdo wjíti, musí se sehnauti a skłoniti. W jednom každém obydlí aneb domě mají obrázky swatých na tabulích malowané a w pociwějších místech postawené, zwłáště pak obraz sw. Mikułáše, umučení Krista Pána, obraz Panny Marie a sw. Petra, a těm welikau pociwost činí. Když pak jeden druhého nawštěwuje, wejde do domu, nehned pána w něm pozdrawí, ale kłobauk sejma, ohlédá se s pilností na wšecky strany, kde by obraz był. Kterýž spatře, s welikau uctiwostí nakłoně třikrát hławy, křižuje se též, třikrát říkaje: Jesu Kriste Synu Boha žiwého, smiluj se nad námi! A potom podadauce sobě rukau a pozdrawujíce se wespołek, jeden druhého objímá a líbá, a podlé obyčeje własti jich hławy často skłoňují. To pak jak mužům tak ženám obyčejné jest, když se sejdau, aby se jeden druhého ptał na wšecky krewní a příbuzné přáteły: jak se otec, matka, manžełka, synowé, bratří atd. mají, po jedné každé otázce a odpowědi začasté keywajíce hławami, sheybají se a jeden na druhého pilně patří, šetříce, kdo se wíce schyluje a snižuje. A tak tudy uctiwostí jeden druhého předstihnauti a předchwátiti chce. Host, maje z domu wyjíti, třikráte křížem se znamenáwá, prwnější słowa říkaje, a tak jeden druhého pozdrawě odchází. Pro dosažení poctiwosti a chwáły diwných užíwají spůsobů, ceremonií a zbytečností. Nedopauští se člowěku potřebnému a chudému w domu některého znamenitého pána na kůň wsednauti a projížděti se. Welicí a znamenití páni a rady knížecí a jiní zemané w domích swých wždycky se kryjí a řídko mezi lidi wycházejí, proto, aby od lidu obecného mohli u wětší wážnosti a šetrnosti býti. A žádný z zemanů do čtwrtého aneb pátého domu pěšky nejde (čemuž se i

někteří Litwané naučili), leč by za ním koně wedli, a to ne pro potřebu ale za příčinau schłauby a honosnosti činí. Zeman, by chudý a nuzný był, wšak sobě za lehkost a hanbu pokłádá, kdy by měł rukama pracowati a chleba sobě dobýwati.

Wšickni oděwůw dłauhých až do kůtkůw bez faldů užíwají, zwłáště pak barwy modré aneb bílé. Kłobauky bílé špičaté hładké z wlny tkané nosí. Wšickni téměř bot čerwených a to krátkých, kteréž jim kolen nepřikryjí, užíwají; podešwy jejich, na prstech tlustší, železnými hřebíčky neb cwečkami přibíjejí. Páni košile u obojku rozličným a proměnným hedbáwím wyšíwané i złatem protkáwané nosí a je záponami, perłami, kamením drahým, kuličkami stříbrnými aneb mosaznými pozłacenými ozdobují. Znamenitější a možnější páni kříže stříbrné neb złaté, drahým kamením wysázené, obecný pak lid železné aneb mosazné zawěšují na hrdle a za znamenitau swátost je nosí. Jeden každý w oděwu na swůj staw náležitém, z rozkazu a wyměření welikého knížete a pána swého, chodí. Lidem chudým a prostého řádu raucho drahé a nákladné pod welikau pokutau nositi jest zapowědíno. Pakli koho spatří z rodu nízkého, pěkně a nákładně oděného, hned ho zrádcem a newěrným nazýwají a kładau ho za podezřełého člowěka, řkauce: O newěrný člowěče, kde jsi takowau sukni wzał, že se odíwáš po pansku? — Poláky a Litwany pány jmenují — snad ty se k nim, nešlechetníče, míníš utéci? neb ty nemůžeš sám s takowau sukni býti. Takowý bez meškání obžałowán a jako podezřełý přísně trestán býwá. Nebo jiný oděw chudým zemanům, jiný radám a pánům welikým, jiný měšťanům, jiný robotním lidem a sedlákům, podlé jednoho každého powołání, słušnosti, stawu a možnosti nařízen jest.

Tento spůsob u wšech Rusůw a Moskwanů se zachowáwá: Každého roku na jisté dny młádenci, pacholata a mnozí muží ženatí wen za město neb za wes na prostranné a wysoké místo wycházejí, kdež by mohli spatříni býti, a tam nějakým syptěním a křikem (jakž obyčej toho národu jest) dadauce sobě znamení, sbíhají se w hromadu a beze wšech nástrojůw zbrojných, z sucha rukama se potýkají, bijí a rwau a perau se w ruce, w nohy, w hławu, w břicho a kdo kde může, až častokráte odtud odpołu mrtwi se nawracují, nejedni také tam duše necháwají. Ten pak spůsob takowého potýkání, prawí, že by pro tu příčinu měł nařízen býti, aby se młádež učiła bití, práni a wšelijaké nesnadnosti a autoky snášeti a jim přiwykati.

XLIV.

Wáclaw Plácel z Elbinku.

Wáclaw Plácel narodil se w Hradci Králowé dne 7. Září 1556. Již w šestnáctém roce swém složil a wydal některé básně latinské, které pochwaly došly. Na universitě Pražské nabyl důkladné známosti práw jak domácích tak Římských a l. 1581 powýšen byl od cís. Rudolfa II. s ohledem na znamenitý prospěch we studiích do stawu wládyckého. Wrátiw se domů,

stal se písařem saudu purkrabského (1586), později prwním písařem radním (1591), w kterémžto úřadu rodišti swému slaužil až do smrti swé. Od l. 1593 sedáwal we sněmu zemském, kdež l. 1597 wywolen byl za berníka krajského a do komissí k porownání práw zemských s městskými. Zemřel 6. Října 1604.

Šwakr Pláceluw, pan z Kaliště, sepsal jazykem německým historii židowskau. Kterauž když wydati se wáhal, přeložil ji s přiwolením jeho Plácel do češtiny. Spis tento wěcí neméně důležitý jako jazykem klassický wydán byl z tiskárny Weleslawínowy l. 1592 a 1610.

Z Historie Židowské.

Řád správy swětské u Židůw.

Před zajetím Babyłonským zachowáwán był řád správy obecné ustanowený od Boha skrze Mojžíše na paušti, w němž powinnosti saudcůw welmi maudře a dobře były rozděleny, jakž to býwá in statu aristocratico, to jest, kdež někteří toliko maudří, přední, znamenitější a hodnější muží správu města, obce aneb země mají a jako w swých rukách drží. Nebo nacházeli se u Židůw saudcowé w čtwerém rozdíłu, a rozepře od jednoho saudu k druhému až k nejwyššímu podáwány býwały: od nejwyššího pak již žádného dalšího odwołání bráti nemohli, ale každý na wýpowědi toho saudu přestati musił. A ten řád při saudech, kdež se od jednoho k druhému, od nižšího k wyššímu odwołání bráti mohło, welmi dobře słaužił k zachowání sprawedlnosti. Nebo saudcowé, wědauce, že wýpowědi činiti mají s weyhradau wrchního práwa a že na nich strany nepřestanau, chtějte nechějte sprawedliwosti wyhledáwati, jeden druhých se osteychati a přímłuwy swé upřímně bez patření na osoby, na přízeň i na dary, činiti musili.

Prwní a nejnižší stupeň był starších domů aneb čeledí otcowských. Nebo w jednom každém rodu býwali starší, jako snad u nás mezi řemeslníky cechmistři aneb starší pořádkůw. Těch powinnost była rody swé swołáwati a obsíłati, a což było na nedorozumění mezi přáteły a jakékoli roztržitosti wysłýchati a na místě postawowati, různice pokojiti a smłauwati, aby se ne wším práwo a saudcowé zaneprażdňowali a zanášeli. Wšak čehož sami starší porownati a spokojiti nemohli, to před saudce přednášeli a přitom i zpráwu jim o tom činili a na těch wěcech aneb rozepřech społu s saudci seděli. Jmenují se pak tito starší: starší z čeledí synůw, aneb starší bratří a streycowé, item přední z otcůw, prwní z rodů. Tento pak stupeň starších starožitnější jest nežli jiní; nebo začátek swůj a půwod má hned z Egypta před Mojžíšem, když tam w Egyptě lid izraelský náramně se rozmnožował a rostł. Neb tam starší drželi wrchnost nad mładšími swého rodu, aby jim nebyło potřebí před cizím práwem se sauditi.

Druzí saudcowé byli ti, ježto nad řádem a práwem, nad ctí, kázní a obecným pokojem po městech ochrannau ruku drželi a, jestliže

kteří nespůsobowé wznikali mezi sausedy, ty rownali, wyzdwihowali a pokojili. Takowéto saudce Mojžíš z rady a wnuknutí tchána swého Jetry na paušti ustanowił a zřídił, kteříž potom nejwyšší aneb přední w městech nazwáni byli. A poněwadž mnoho lidu było, ne jeden takowý býwał, ale mnozí rozdělili mezi sebe město k spráwě, tak že někteří postaweni byli nad tisícem, jiní nad stem, jiní opět nad padesáti a někteří nad desíti. W našem jazyku słauti mohau: spráwcowé nad tisícem aneb hejtmané čtwrtní w městě, setníci, padesátníci, desátníci a t. d.

Třetí rozdíł saudcůw měł knížata dwanácterého pokolení izraelského, nad každým pokolením jedno. W našem jazyku: nejwrchnější w lidu hejtmané nad pokolením Izrael, hławy a knížata w Izraeli, jako snad u nás hejtmané krajští, kterýmž předkowé naši staří Čechowé poprawce říkali. Čehož tedy přední starší města srownati a spokojiti nemohli, to se podáwało na tato knížata, to jest jednokaždé pokolení k swému a nad sebau ustanowenému knížeti zření měło. A na tyť a na saud jejich wztahuje se ona řeč Krista Pána u sw. Matauše, kdež učedlníkům swým tížícím se, jakau zato opłatu wezmau, že opustiwše wšecky wěci následowali Pána, odpowěděł, že w druhém narození, když syn člowěka w słáwě swé k saudu přijde a posadí se na trůnu welebnosti swé, i oni seděti budau na dwanácti stolicích, saudíce dwanáctero pokolení izraelské. Kterýmižto słowy připodobňuje a přirownáwá spůsob duchowního królowstwí swého k spráwě swětské, kteráž se w lidu izraelském zachowáwała. Nebo jakož tam někdy knížata dwanácterého pokolení izraelského sedáwała s králem na saudu: tak prawí, že i apoštolé w słáwě jeho na dwanácti stolicích saudcůw społu s ním sednau a sauditi budau.

Čtwrtý saud był saud weliký, jemuž wšickni jiní saudowé poddáni byli a na jehožto wýpowědech každý přestati musił; neb od něho žádného dále odwołání nebyło. Židé jmenowali ten den saud Consistorium Gazith, Thalmudistae jej Sanhedrin nazýwají od řeckého słowa *συνέδριον*. Držán býwał na tom místě, kdež stánek a potom chrám Páně stáł. Nebo z nařízení Božího musił býti při stánku a chrámě. Ustanowił jej Mojžíš w čtwrtých knihách swých w kapitole XI. a sedało w něm LXX mužůw starších z synůw izraelských, ačkoli někteří se domníwají, že takowý saud i před Mojžíšem mezi Židy w zwyku a užíwání był a že toliko od Mojžíše był obnowen a potwrzen, majíce zato, že těch sedmdesáte mužůw, kteří s Jakobem do Egypta sstaupili, ihned w Egyptě mładší sprawowali a jako saudcowé nad jinými býti začali. Těch powinnost była, wyprawowati a koncowati wšecko to, čehož starší a knížata pokolení sprawiti nemohli. Ti také sedali in foro conscientiae, na saudu swědomí a náboženstwí, a powstał-li který fałešný prorok a nedorozumění nějaké wznikło-li mezi kněžími a králi, též było-li činiti o wáłku a pokoj, wšecko to oni uwažowati a rozsuzowati musili. W moci jejich také było po wysłyšení a sprawedliwém orteli złočince na hrdle trestati. A kdežkoli jaké utrpné, hławní a na hrdło se wztahující pře po městech aneb po krajích znikły, wšecky se ty na saud tento odkładały, podáwały a na jeho ortel očekáwały. Nejobecnější pak na hrdło pokuty u Židůw były tyto čtyry: upálení, stětí, ukamenowání a oběšení. A kolikrátkoli někdo

kterau z těch pokut na hrdle trestán býti měł, tolikrát saudcowé nic toho dne nejedli.

Těch pak, jimiž se ten wrchní saud osazował, było nejprwé sedmdesáte starších, kteřížto byli zřízení saudcowé, s nimiž na saudu sedali i jiní saudcowé aneb i král, potom nejwyšší biskup a knížata dwanácterého pokolení izraelského. A ti starší w počtu 70 osob, kteříž na tom saudu sedali, byli jako jádro a nejpřednější lidé z dwanáctera pokolení bez rozdíłu wybíráni až do krále Dawida. Ten potom nařídił, aby sami toliko potomci jeho na tom saudu sedali a žádný jiný, kdož by nebył z rodu králowského. Místo také, w němž ten saud držán býwał, w chrámě było, o čemž wýsłowně w třetích králowských w kap. VII. napsáno, že král Šałomaun wzděłał síńci, w níž był trůn, kdež saudił, totiž síńci saudnau, a tu w řeckém textu užíwá se słowa κριτήριον, to jest judicatiorium, jako by řekł česky saudnice aneb saudní síńce.

Takowýtě był řád spráwy swětské w lidu židowském od časů Mojžíšowých až do zajetí Babyłonského, a jest podobný tomu, kterýž se aristocratia jmenuje, když jich několik maudrých a dobrých społečně sprawuje a wrchnost drží.

W zajetí Babyłonském po zkáze města i chrámu, ačkoli mohli Židé náboženstwí swé swobodně i tam mezi pohany prowozowati: wšak w zewnitřním obcowání musili wedlé wyměření a ustanowení chałdejských žiwi a jim poddáni býti. Protož tehdáž wšickni úřadowé swětští a saudowé židowští jsauc wyzdwiženi, přestali a utichli: kromě toliko, že spráwa starších otcůw w pokoleních a čeleďech při swé wážnosti zůstała, a jeden každý při swém pokolení s trestáním a napomínáním otcowským bez twrdého a přísného s winnými nakłádání přistupowali, a kde jací odporowé wznikli, ty pokojili a rownali. Čehož pak tím přátelským spůsobem sprawiti nemohli, o to se podlé práw a zřízení zemských. králowstwí chałdejského před wrchnosti pohanské obsíłali, a jimi sauzeni býwali.

Když se pak nawrátili do Jeruzalema a obec swau zase wzděłali, spůsob spráwy rozdílný od prwnějšího mezi se uwedli. Nebo ačkoli Zorobábel kníže, Jezua nejwyšší biskup a Nehemiáš snažili se obnowiti a wyzdwihnauti předešlý starodáwní řád, kteréhož předkowé jejich užíwali: wšak nemohli k tomu nijakž přiwésti, protože již takowé swobody neměli, jakéž prwé we wší plnosti požíwali. Nebo ačkoli propuštěni byli od králůw perských a dowolení měli, aby podlé wyměření a ustanowení otcowských žiwi byli a se sprawowali i úřady lidmi swého národu zosazowali: wšak nicméně musili znáti a držeti za swau nejwyšší wrchnost krále perské, kteříž nad nimi włádaře a hejtmany swé ustanowowali, aby na Židy oko nesli a w poddanosti je zdržowali, aby, odtrhnauce se od Peršanůw, k někomu jinému nepřistaupili. Jakož w prwních Ezdrášowých jmenuje se Sesbazar zřízený włádař nad Judstwem od krále Cyra, a podobným spůsobem za włádaře od králůw zřízeni byli Sanballat a Bagoses. Nadto ještě i tím poddanosti swé králům perským dokazowali, že z sebe ročně tribut a jistý płat sbírali a králům perským odwozowali. Jakož w týchž knihách Ezdrášowých trojí tribut se připomíná, totižto płat, cło a úrok, od něhož wšak z zwłáštní miłosti krále Artaxerxa Longimana lidé du-

chowní, to jest kněží a lewitowé přisluhující w chrámě, oswobozeni byli. A ačkoli musili to Židé trpěti, aby wládaři perští na wšecky wěci jejich pozor měli a k nim přihlídali: wšak bylo jim dopuštěno od králůw, že duchowní i swětské úřady podlé wyměření zákona Božího swými toliko lidmi osazowali a opatrowali. Wládaři pak králowští nic s tím činiti neměli a w nic toho jim se wkládati nesměli, jsauce toliko nato samo usazeni, aby w pokoji a lásce Židy při jejich wěcech zachowali, z poddanosti králůw perských wytáhnauti se jim nedali a tributy roční od nich wybírali, jakž se to z historie Bagosa spatřiti může, kterýž přísně trestal Židy, když nejwyšší biskup Jan rozbroj w zemi udělal a bratra swého Jezusa w chrámě zamordowal.

Tak Židé po nawrácení swém z Babylona wedlé předešlého obyčeje swého wzdělali obojí spráwu, awšak, jakž řečeno, mnohý w tom nedostatek měli a k dokonalosti předešlé přiwésti jedné ani druhé nemohli. Starší pokolení zůstali při swé starodáwní wážnosti a užíwali moci a práwa nad swými, jakož se o nich zmínka činí w knihách Ezdrášowých.

Aniž jest nepodobné, že jsau ti také, wrátiwše se z Babylona, i za saudce po městech odbýwali. O powinnosti nejwyšších po městech, kteříž předešle na saudné stolici sedali a nad tisícem, stem, padesáti a desíti ustanoweni býwali, o těch žádné se zmínky nečiní. Odkudž můžeme sauditi, že ten úřad po nawrácení z Babylona zase obnowen a wyzdwížen nebyl, ale že snad ti saudowé starším pokolení poručeni byli a oni je sprawowali. Podobně i dwanáctero knížat dwanácti pokolení izraelských také zase w swých powinnostech a úřadech ustanoweni nebyli, poněwadž se toliko Judowo a Ben Jaminowo pokolení do wlasti swé nawrátilo. Místo králowské, wšak bez titule a koruny, drželi Zorobábel, Nehemiáš a nejwyšší biskup. Potom když i Nehemiáš umřel, drželi ten úřad nejwyšší biskupowé a knížata z rodu Dawidowa. A wšak kněží nejwíce sobě moci osobili a přiwlastnili a nejpřednější wěci obce i lidu řídili. Knížata pak domu Dawidowa nejbližší místo po kněžích a nejpřednější sedání i hlasy w největším a nejwrchnějším saudu míwali.

Nejhlawnější a nejwyšší saud, nazwaný synedrion, w němž sedmdesáte starších sedalo, ten Židé zase obnowili a wyzdwihli a samými toliko muži z domu Dawidowa osadili. Přední místo, jakž powědíno, držel kníže z domu Dawidowa a kmene králowského, a požíwal těch wšech swobod, wýsad a předností, jakýchž před zajetím Babylonským králowé požíwali.

K tomu pak welikému saudu přizřídili tehdáž po městech jiné dwoje práwo, kteréhož před zajetím Babylonským nebylo, awšak i to welikým saudem se sprawowalo: o kterýchžto nižších saudech Pán Kristus wykládaje zákon u sw. Matauše připomíná. W prwním saudu toliko tři osoby sedaly a těm náleželo rozeznáwati wšecky wěci lehčejší, jako pře o zlodějstwí, o peníze, o hanění, o pocliwost a wšelijaké jiné přečinění jedněch proti druhým buďto slowem aneb skutkem. A tak smýšlejí učení muží, že Pán Kristus w jmenowaném místě u sw. Matauše ten saud míní a jmenuje jej *κρίσιν*, řka: „Kdož se na bratra hněwá bez příčiny, hoden jest saudu.“ Druhý saud w městech osazen byl dwadcíti třemi saudci, a pro tu příčinu nazwán

był domus viginti trium, dům dwadcíti a tří, item sanhedrin ketanna, to jest, malé synedrium. Awšak i ti bez dotazu a naučení wětšího saudu nesměli a moci neměli žádného hrdła odsauditi a k smrti ortelowati. A ten saud mínił Pán Kristus na dotčeném místě słowem rady, řka: „Kdož by řekł bratru swému racha, hoden jest rady." Weliké pak synedrium, Židům sanhedrin řečené, w němž sedmdesáte starších sedało, jmenuje Kristus Pán judicium gehennæ, protože ten saud měł moc na hrdle trestati, řka: „Kdož by řekł bratru swému błázne, hoden jest pekelného ohně."

Alexander Weliký w Jeruzalemě.

Když Alexander Weliký, král macedonský, dobýwał města Tyru, požádał od Židůw proti Tyrským pomoci na lidech i penězích. Biskup pak Jaddus dał mu takowau odpowěd, že Židé, jsauce pod panowáním králů perských a dáwajíce jim tribut, jakožto těm, od nichž mnoho dobrého přijali za žiwobytí krále Daria, jiného žádného za pána přijíti nemíní a nemohau: poněwadž po wšecken ten čas, jak se z Babyłona domů nawrátili, wždycky bez přítrže králům perským poddáni a popłatni byli a pod ochranau jejich seděli. Král tedy Alexander, dobyw města Tyru a Gazy, był té cełé wůle, aby se toho na Židech, že mu pomoci odesłati nechtěli, pomstił, pročež i s hněwem táhł k Jeruzalemu. Ale we snách wystřahł Pán biskupa Jadda a dał mu náwěští, co by w takowém nebezpečenstwí učiniti měł. A tak když se král Alexander w znamenité zůřiwosti s wojskem swým k městu přibližował, wyšeł mu w cestu a wstříc Jaddus w habitu swém biskupském se wším jiným kněžstwem i s měšťany oblečenými w bílá raucha, aby ho prosił za miłost a za pokoj. Tu Alexander král, uzřew biskupa jdaucího proti sobě, rychle s koně skočił a uděłał mu pokłonu, nad čímž se wšickni toho přítomní užasli a nemáło se tomu diwili, co to král děłá, že nepřítele swého, na něhož se nedáwno předtím tak náramně rozhněwał, netoliko na miłost přijímá, ale i prwní poctiwost mu neobyčejnau činí, jakéž až do toho času žádnému z smrtedlných lidí neučinił. A když o tom tázán był od nejwěrnějšího přítele a hejtmana swého knížete Parmeniona, dał mu w ten rozum odpowěd: „Když jsem (prý) był w Dio městě macedonském a strojił se na wojnu proti králi perskému, widěł jsem we snách muže rowně takowé postawy a w takowém habitu a rauše, jako tento jest, kterýž mne posilował a napomínał k tažení proti Perským, anobrž i slibował pomoc, že mne šťastně a bezpečně skrze Asii prowede. Poněwadž tedy nyní takowého człowěka a w témž oděwu jsem spatřił, jakýž mi se tam we snách ukázał, z toho porozumíwám, že mne Bůh k tomu tažení napomenuł a že mi tak brzkého wítězstwí proti Perským popřał, i dále popřeje. A protož pokłonił jsem se Bohu tomu, jehož tento biskup knězem jest a jehož půwodem wzał jsem tuto wojnu před sebe a wítězstwí jsem dosáhł i ještě očekáwám."

Potom jeł král Alexander s biskupem a Židy do Jeruzalema, a netoliko nic neuškodił městu, ale i oběť swau w chrámě Páně obětował a dary welikými jej nadał. Swobodu také dał Židům, aby žiwi býti mohli podlé zákona otcůw swých bez překážky každého człowěka,

a sedmého roku, w němž země jejich odpočíwała, žádnými daněmi a płaty aby powinni nebyli: poněwadž Židé wedlé přikázaní Božího žádné rolí nedělali, neosíwali, a tak ani co žíti a kliditi neměli.

Tehdáž také ukázali a wyjewili kněží králi Alexandrowi proroctwí Danielowo, wztahující se na něho, totižto že kníže jedno řecké dobude králowstwí perského a na sebe je přenese. Kterýmžto proroctwím nepochybně posílił se král Alexander w swém předsewzetí, a ostatek těch bojůw a wáłek, kteréž mu ještě s Perskými nastáwały, zpolehw na přítomnau a jistau Boží pomoc, tím směleji, udatněji a srdnatěji dowedł, až i monarchii obdržeł.

Tímto připomenutým způsobem u prostřed znamenitých proměn nejpřednějších a nejwyšších monarchií a králowstwí swěta, když král Alexander s Perským bojował a jako Ewropa s Asií se potýkała, Pán Bůh miłostiwě a mocně zachował lid swůj proti rozumu a wší lidské nadáłosti a srdce Alexandrowo, hněwem od Židůw odwrácené a ku pomstě nakłoněné, k dobrotiwosti a miłosrdenstwí nakłonił: tak aby mysle jim co nejhoršího učiniti, naproti tomu dobře jim učinił a pokojně i přátelsky k nim se ukázał. A tuť widíme prawdu onoho propowědění ducha Páně: Cor regis in manu Domini sicut torrentes aquarum, Srdce králowo w ruce Páně jako potokowé wod.

XLV.

Wáclaw Šturm.

Rodem byl z Týna Horšowa čili Dobrohostowa, kdež l. 1531 swětlo swěta spatřil. Bylo mu dwacet let, když sám dwanáctý spolu s Baltazarem Hostaunským, Ondřejem Pěšínem a jinými od cís. Ferdinanda I. poslán byl do Říma, aby se w koleji německé za kněze wzdělali a, wrátíce se domů, s prospěchem pracowati mohli proti sektářstwí w Čechách tehdá rozbujnělému. Jelikož kolej německá pro chudobu je přijmauti nemohla, wzati jsau do koleje Římské, kdež sám zakladatel řádu jesuitského sw. Ignacius zwláštní péči o ně wedl. Wětšina z nich wstaupili l. 1553 do řádu tohoto, mezi nimiž i Šturm, který s podiwením Wlachůw w studiích prospíwal. Léta zkušebná ztráwil pod očima samého Ignacia a l. 1555 učinil řeholní slib. Ku konci l. 1558 přišel Šturm do Prahy, i wzložen naň úřad kazatelský w chrámě jesuitském, ačkoliw ani filosofie ani theologie nebyl ještě studowal. Weliké naděje w něho kladené s počátku byly sklamány; neboť Šturm, takowý potom a tak slawný řečník a theolog, tehdá w úřadě ještě nowáček prozrazowal welikau nesmělost a nadto i český jazyk we Wlaších tak byl zapomenul, že při každém třetím slowě buď wáznul buď proti prawidlům syntaktickým chybowal. Těmto

nedostatkům aby pomohli, jiní mu nejprwé latině kázaní wypracowali, jež on do češtiny přeložiw, některému z kanowníkůw Pražských přehlédati dáwal. Oprawené řeči učil se nazpaměť, předříkáwal ji několikrát towaryšům swým w čas wečeře a tak konečně ozbrojen wystupowal weřejně. L. 1559 opět wyprawen do Říma, odkudž se l. 1565 co doktor theologie nawrátil. Tu na ponuknutí arcibiskupa Pražského podstaupil boj s českými bratry, proti kterým nejen kázaním a poučowáním, ale zbraní jejich wlastní, totiž písmem a tiskem, opírati se jal. W této polemice zawírá se weškera literární činnost jeho. Hlawní a první dílo Šturmowo jest „Srownání wíry a učení bratří starších“ (1582). Sepsáno jest we spůsobě rozmluwy mezi kněžem katolickým a bratřem. Později (1588) wydal kritiku na kancionál bratrský od l. 1576. K těmto dwěma knihám druží se ještě několik jiných, ježto jsau pokračowáním we sporu oněmi počatém. Spůsob Šturmůw byl mírný a přiwětiwý, přitom wšak rázný a pronikawý. Usilowání jeho nezůstalo beze zdaru: mnoho bratří odstaupilo od Jednoty.

Šturm pro učenost a wýtečné powahy swé požíwal přátelstwí šlechty katolické po Čechách i po Morawě, čehož důkazem jest jmenowitě to, že pány Wiléma z Rožmberka a Adama z Hradce přiměl k založení kollejí a škol jesuitských, onoho w Krumlowě, tohoto w Hradci Jindřichowě. W Praze učil theologii, jazyku latinskému i řeckému. Některý čas kollej tamní co rektor sprawowal; podobně i kollej Krumlowskau a Olomauckau. Dwakrát wyslán byl do Říma, kdež přítomen byl čtwrtému a pátému obecnému shromáždění řádu, pomáhaje klásti základy k potomní welikosti jeho. Žiwot dokonal w Olomauci 70tým rokem wěku swého, dne 27. Dubna 1601.

Ze Srownání wíry.

Rozepře náboženské za cís. Theodosia.

Theodosius starší, císař Římský, pán welmi sławný a mocný, když był od Graciana císaře k auřadu císařskému ne z Římského a właského ale z hyšpanského národu pro swau hodnost zwolen a připuštěn, ničeho wíce nelitował a nad ničímž wětší těžkosti nenesł, jako že jest toho času k sprawowání powołán był, když skůro weškeren swět rozmanitými błudy spletený jsa, w rozličné sekty rozdělen był a když učení lidé mezi sebau se hádajíce, spisy, traktáty proti sobě wydáwajíce, mezi obecný lid křesťanský nełásku, záští, nelibost a nepokoj uwedli, tak že by nebył diw, aby w błudy uwedeni aneb nejméně w prawdě rozpačeni byli i wywolení Boží. Nebo Eunomius tehdáž swůj kaukoł mezi pšenici Pána Krista rozsíwał, Nowicianů též

jed wšudy se rozjídał a Macedoniáni swůj hauf den ode dne rozmnožowali, Ariáni pak nade wšecky jiné katolickau a wšeobecnau církew ssužowali a trápili. Ať mlčím o jiných postranných, skrytých a domácích a těch, ježto dobrowolně na swau škodu jedau, bojownících, kteří mnohokrát swým wpádem, autokem a přeskočením wíce udrhnau a zajmau, i daleko wětší škodu činí nežli ti, jenž w šiku stojí. Nu w takowých sraňcích a úzkostech když jest sebe křesťanský a horliwý pán postaweného widěł, žádného pokoje ani dnem ani nocí míti nemohł, ba ani sám sobě nedał, než ustawičně o tom přemeyšleł, kterak by, jako jednoty křesťanské miłowník a otec własti, wšecky roztržky, newole, záští z prostředku wyníti, zahładiti a k zapomenutí přiwésti a tam je na wěčnost pohřbíti mohł. Když pak sám w tom dosti bedliwě pracujíc žádného spůsobu ani prostředku k tomu dostatečného najíti nemohł, ba ani na mysl jemu nepřišeł, kterýž by srdce jeho upokojiti, roztržité učitele srownati a k jednotě přiwésti mohł: i posłał sobě pro Nektaria, arcibiskupa Konstantinopolitanského, a jemu swau starost a ssaužení mysli oznámił, žádaje od něho, jakožto od spráwce duchowního, w wěcech k němu náležejících pomoci a rady, kterak by k tomu přikročiti měł, aby mohł předešłé i přítomné roztržitosti k jednotě přiwésti a budaucím se na odpor postawiti, dokawadž by z nich něco horšího neurostło. Neb tomu ten Bohu miłý pán wýborně rozuměł, kterak křesťanstwo netoliko bez jednoty hyne, w rozpustiłost i w pohanstwí přichází, ale že i wěci časné, weliká panstwí, rodowé, krajiny i králowstwí se wywracují a jinam přenešena býwají. Nektarius pak arcibiskup, když na takowau wážnau a podstatnau císařskau otázku odpowědi nahotowě neměł, žádał sobě času propůjčiti, aby se mohł s jinými o to poraditi a, wšecko dobře uwážíc, nějakau jistau a neomylnau Jeho Miłosti odpowěd a radu dáti. Což když jemu dowoleno było, mezi jinými, s kterými se radił, powołał i Agelia Nowacianského biskupa, aby i jeho zdání, prwé než by před císaře přišeł, słyšeti a jemu wyrozuměti mohł. W tom shromáždění, když mnozí mnoho młuwili a rozličná zdání předkłádali, wšickni wšak k tomu směřowali, aby samým písmem swatým wše se konało a prokazowało: přihodiło se pak, že tomu potazu był také přítomen lektor t. čitedlník aneb deklamator biskupa Agelia, muž dobře weymłuwný a w zákoně Páně a w wěcech duchowních i maudrosti přirozené dostatečně zběhłý a w jednání wěcí swětských cwičený a dospěłý. Na něho tehdy když był učiněn potaz, aby swé zdání powěděł, co by se Jeho Miłosti císařské měło na jeho otázku za odpowěd dáti: i píše se, že na tento spůsob zdání přede wšemi zřetedlně a bez osteychání oznámił: „Nejdůstojnější a nejctihodnější w Pánu Kristu otcowé! wedlé mého prostého, ale dá-li Bůh upřímného zdání, propowím tato kratičká słowa. U mne se takto snáší: Pokud odporným stranám dopuštěno bude, aby swobodně každá swé smysły wedlé swého zwětrałého mozku a libosti předkłádała a zákonem Božím křiwě wyłoženým a rozuměným je hájiła a tarasowała, že potud o žádné jednotě ani pokoji žádný nemá nejmenší naděje míti; nýbrž že tím spůsobem žádná roztržitost ani sekta k jednotě nebude přiwedena, ale že již powstałé w swém předsewzetí a błudu se potwrdí, a mnoho jiných, kteréž ještě w lidských srdcích skryté a tejné jsau, zjewí se a uroste

tak že skrze to mnohem wíce sprostných duší než kdy prwé zawedeno bude. A protož potřebí jest, aby se na jistší a bezpečnější cestu pomyslilo, kterak by jednota církwe swaté uwedena býti mohla. Mně se pak tato cesta nejbezpečnější býti widí, aby se wšecky nynější o wíru pře owšem písmem swatým, wšak ne od ledakohos wyloženým, ale wedlé učení učitelůw swatých předešlých od církwe sw. přijatých a schwálených rozuměným, sauzeny a skoncowány byly. Nebo tím spůsobem wšem hádkám a roztržitostím cesta se zawře a nižádný, mám zato, který rozumu užíwati chce, tak nestydatý nebude, aby swé wlastní zdání jejich obecnému weykladu a učení představěti a nad ně se wywyšowati směl, a písmo sw. wedlé swého zwrceného mozku, tak pokudž by smyslům jeho slaužilo, natahowati a wykládati. Dobře by tehdy Jeho Milost císařská učiniti ráčil, kdy by toho na nejpřednějších učitelích těch odsekaných sekt wyzwěděti dal a poručil, zdali by chtěli přestati na rozsudku starodáwních a těch, kteří před těmito roztržitostmi byli, učitelůw, kteří w církwi slawní jsauce, žádné nynější sekty ani částky její se nepřídrželi ani o ní sleychali. Neb zajisté takowí, že by některé straně něco k wůli z wášně, z záští a z nechuti mluwiti měli, nato žádný rozumný ani pomysliti nemůže. Jestli by pak na takowých saudcích přestati nechtěli, tehdy aby zřetedlnými slowy oznámili a jako weypowěd proti nim činili, že je zawrhají, potupují a za bludné mají. To jestli učiní, tehdy hned každý wěrný jejich pýše a nadutosti porozumí a je samé za neustupné a pyšné bludaře odsaudí. Pakli by zase tomuto takowému oznámení obwyknauti nechtěli, tehdy z takowého jich wrtkání a oklikůw hledání swětle by se poznalo, že nemnohé wíry by hodni byli takowí učitelé a zasazowatelé, kteří naduti swým duchem jsauce, tak mnoho o sobě drží a smeyšlejí, že se tak mnohým a ode wšech předkůw našich stwrzeným aneb wrownati se aneb zase představowati nestydí. A z takowé příčiny i za falešné učitele a církwe swaté zjewné nepřátely měli by odsauzeni a držáni býti. A w tom aby se jim žádná lhůta nedáwala a nižádná milost nečinila, až by od společnosti křesťanské odcizeni a odehnáni byli. Neb prawých katolických a wěrných učitelůw tato wlastní powinnost a powolání jest, aby učení, kteréž křesťanům předkládají, že se s písmem swatým, s weyklady otcůw swatých srownáwá, prokazowali.“ Nu ať krátce zawru, líbilo se Nektariowi toto Sisinia přimlauwání, kteréž i Jeho Milosti císařské hned oznámiti neprodlil a swau řečí je schwáliti a potwrditi neobmeškal. Císař pak, jsa muž opatrný a maudrý, takowau radu netoliko pilně uwážil a dobrau k ustanowení jednoty a uwarowání wětších roztržitostí a hádek býti uznal, ale i skutkem ji wykonati se neliknowal. Powolal tehdy hned ze wšech jednot přednějších učitelůw a spráwcůw, kteřížto také bez meškání se postawili a wšickni k hádání, předkládání, odpowídání a hájení swých smyslůw hotowi a připraweni byli. Ale mimo naději wšech tato takowá otázka jest od Jeho Milosti císařské na ně učiněna: Jak mnoho by sobě učitelůw církewních wážiti chtěli, a zwláště těch, kteří před tímto nowým rozdwojením a roztržením kázali, učili a psali? zdali by je připustiti, přijíti a schwáliti a jejich učení za prawé uznati, jeho se přídržeti mínili čili nic? Tu oni teprw tichost a pokoru na sobě ukazowali, o nich poctiwě a wážně

mluwili a je mistry swými a sebe učedlníky býti prawili a wyznáwali. Theodosius to slyše nemalo byl z toho potěšen. I otáže se jich podruhé: Zdali jsau se také natom ustanowili, sobě swědectwí jich tak mnoho wážiti, aby se skrze ně jako w jiných artikulích učení křesťanského, tak i w těchto, kteří nyní wnowě na rozepři jsau, wše saudilo, konalo a utwrzowalo? Tuť tito, jak by je na hák wzal, diwně se točiti, wymlauwati, i sami mezi sebau i z též jednoty baufiti a trhati se a hádati, cu, pokud, kterým a jak mnoho mělo by se jim propůjčiti, každý wedlé swého mozku wyměřowati a propůjčowati počali. Mnozí také z nich Jeho Milosti císařské předložení chwálili, jiní tupili a haněli, awšak nejwětší díl z nich otce swaté z saudu jako podezřelé wysazowati a na nich přestati nechtěli. Neb snadno tomu rozuměli, že kdy by na jejich saud a weypowěd bylo přišlo, že by žádný z nich práw byl nezůstal. Theodosius, wida jejich swornost proti církwi býti roztrženau, nic jináče jako těch, kteří stawěli wěž Babylonskau, tak že s hanbau odjíti a stawení opustiti museli: i rozkásal, aby wšickni sepsaná swá wyznání wíry podali. Kterážto když Tocodosius pilně uwážil, které seznal, že wíce na swých hlawách a rozumích nowých nežli na písmě a prwotné církwe učitelích zakládali, těm wšem kostely a wšeliká shromáždění zapowěděl a z země wypowěděl. Což když jiní uslyšeli, mnozí z nich k jednotě církwe se nawrátili, jiní pak samotní w swých bludích zahynuli, a to zlé wykořeněno bylo.

XLVI.

Adam Černý z Winoře.

Adam byl syn Jana Černého z Winoře, úředníka pánůw z Rožmberka. Wzdělání swého nabyl na akademii jesuitské w Praze. Za učitele we filosofii měl Edmunda Campiana, později w Anglicku na rozkaz královny Alžběty usmrceného, w theologii Wáclawa Šturma, kterýž prwní jeho práci literární, totiž překlad listu sw. Augustina k Donatistům, l. 1584 wydal. Dosáh stupně mistrského w theologii, wydal se l. 1587 do Říma. Když se z Říma nawrátil, schwálil jej pan Jiří Bořita z Martinic sestře swé Marii, wdowě po Zdenkowi z Waldšteina na Štěpanicích a Dymokurech, za wychowatele pro syna jejího Wiléma a spolu za faráře na Branné w horách krkonošských, i sám jej tam zawezl. Mladý Wilém pod wedením učitele swého překládati se jal spis španělského Františkána Didaca Stelly o potupení swětských marností z latiny do češtiny; učitel pak, wida, že se schowanci w překládání prwního dílu knížky této dobře dařilo, sám o ostatní dwa díly se ujal a přitom také prwní díl, kdež potřeba ukazowala, oprawil. Práci tuto l. 1589 w Praze wytištěnau wěnowal paní Marii z Waldšteina. Téhož

roku wydal též překlady knihy XXII. o městě Božím a čtwera kázaní o dnu saudném od sw. Augustina, pak „Ráje duše“ od Alberta Welikého. Z Branné dostal se A. z Winoře na faru Krumlowskau a arciděkanstwí Bechyňské. Později powýšen byl za kanowníka Pražského. L. 1599, když mor w Čechách zuřil, wydal knihu „Proti moru,“ kdež příklady historickými snažuje se pobuditi lid k užíwání prostředkůw duchowních a k připrawowání se k smrti. Ze spisůw A. z Winoře došel překlad XXII. knihy o městě Božím později dwojího wydání, l. 1786 od Faustina Procházky a l. 1833 od Čelakowského.

Z překladu knihy XXII. o městě Božím.

Z předmluwy.

Nestáłost a rozličná proměna tohoto swěta dosti zřetedlně ukazuje, že bydła wěčného užiti w něm nelze. Kdo by chtěł tedy něco trwánliwého míti, zrak srdce swého má jinam obrátiti. Nemáme zde zůstáwajícího místa, ale budaucího hledáme, dí sw. Paweł. Swět tento jest toliko tím místem, na kterémž lidé zkušeni býwají. Postaweni jsme zde jako na diwadle: patří Bůh a zkušuje každého. Půjčuje swé dary, potřeb dodáwá, cwičí, wede, napomíná: rozsuzuje přitom, jak se kdo k jeho swaté wůli stawí. Diwný Pán Bůh w skutcích swých a nestihlí saudowé jeho! Błaze člowěku, který se wydaří a w tom cwičení Božském, kamž Bůh chce, hnauti sebau dá; naproti tomu běda twrdošijnému a tomu, kdož Bohu po jeho wůli sprawowati se nedá. Čas krátký máme, mnoho zejskati můžeme.

Kdož přemůže, dí Hospodin, dám jemu seděti s sebau na trůnu mém. Miłé zaslíbení a jisté splnění. I který potentát zdejší poddanému swému s sebau na trůnu seděti dowolí? Neníť w ústech Páně lest nalezena: což připowídá, to i k skutku přiwede, neboť může. Čí wina než naše włastní, jestliže té přípowědi Božské neužijeme? Nepohrdá Pán žádným člowěkem, rád by měł wšecky u sebe, an proto wołati ráčí: Pojďtež ke mně wšickni, jenž pracujete a obtíženi jste, a jáť wás nakrmím. Neníť tehdy wina při Pánu Bohu, když hyneme: swau zpozdiłostí a a miłowáním časných wěcí sami sebe o dědictwí nebeské strojíme. Mnozí obé rádi by měli, i zwůli swěta tohoto i rozkoš budaucího: ale Pán newołá než pracowité a obtížené, totiž ty, kteříž w dobrém pracují a mnohau těžkost w bídném tomto żiwotě pro słáwu Boží snášejí. Zde sobě chystati, zde olej miłosrdných skutkůw záhy strojiti: s prázdnýma rukama nelze k tomu nebeskému Pánu přijíti. Píše Seneka mudřec, kterak bez daru přineseného nižádný před obličej králůw partských nebýwał puštěn: a my se těšíme, že před krále wšech králůw bez ctností swatých a skutkůw dobrých puštěni budeme? Do města Korintu w řecké zemi někdy sławného ne ledakdos ale toliko lidé hodnější, k zachowání toho města dobré powěsti, paupštěni býwali: aniž my sobě myslme, abychom w nečistotě hříchůw našich, bez dobrého swědomí, do města nebeského kdy dostati se mohli, do kteréhož toliko zwolení a čistotní přicházejí.

Jestliže tehdy k té sláwě, k té jasnosti, ano k widění samého wšemohaucího Pána Boha mysl nachylujeme, zde w swětě dobře se chowejme, we wšem Bohu wolni jsauce, pro něho práce nelitujme, nýbrž, co jen jemu libého býti seznáme, s chutí wykonáwejme; neboť toho dobře, mimo wšecku naději naši, zažijeme.

Krása wěcí stwořených.

Pěknost a užitek stwoření, kteréž jest člowěku k spatřowání a požíwání skrze Božskau štědrost dopřáno, i kterau řečí bude se moci obsáhnauti? Jaká pěknost na nebi, na zemi a w mořské rozličné okrase, w hojnosti swětla a w tak diwné ušlechtilosti na slunci, na měsíci, na hwězdách! Jaká pěknost w zelených hájích, jaká barwa a wůně rozličných kwětů, jaká w welikém množstwí rozdílných ptákůw zpěwawých i malowaných! Jaká w mnohotwarném spůsobu tolika a tak znamenitých žiwočichůw, z nichžto ti wíce nám jsau ku podiwení, kteří mají těla nejméně! Wíce zajisté diwíme se práci mrawencůw a wčeliček nežli přewelikým welrybám mořským. Jaká také pěknost jest w podíwání na samé moře, když se ono rozličnými barwami jako nějakými rauchy odíwá, tak že někdy barwy zelené — a to mnohým spůsobem — někdy šarłatowé barwy a někdy modré se ukazuje. Jak také libě spatřowáno býwá i tehdáž, když se kormautí, a býwá z toho wětší sładkost, když tak obweseluje díwajícího, že přitom nezmítá žádného na něm se tehdáž pławícího. Co díme o weliké hojnosti pokrmůw proti hładu strojených? Co díme o rozličné chuti, kteráž proti nechutenstwí mdłého stwoření Božským jednáním a ne prací kuchařskau jest wyhledána? Jak weliké pomoci jsau k zachowání a zase nawrácení zdrawí? Jak wzácná jest proměna dne s nocí, a jak příjemná mírnost powětří? K udělání oděwu jak mnohé wěci pocházejí z země, jako len, a z howad, jako wlna, kůže? I kdo může to wšecko připomenauti? Tyto pak samé wěci, kteréž jsau ode mne jako na nějakau hromadu snešené, kdy bych je chtěł rozkładati a každau zwłášť powažowati, příliš dłauho museł bych se w nich zdržeti, poněwadž w jedné každé množstwí toho, co by se hodně o ní powěditi mohło, se zawírá. A tak ty wšecky wěci wztahují se ku potěšení bídným a odsauzeným lidem, a ne k odpłatě błahosławeným: i jaké tehdy budau wěci nebeské, poněwadž zdejších jest tolik, takowých a tak znamenitých?

XLVII.

Wawřinec Leander Rwačowský.

Rwačowský narodil se l. 1525 w Raudnici. Oddaw se na kněžstwí, byl farářem w Bohdánči, w Jewíčku a w Budějowicích na Morawě, později pak děkanem w Kostelci a we Slaném. L. 1570 jsa w Budějowicích na kollatuře Hynka Brtnického z Waldšteina, pobádán byl od přátel, aby něco napsal o půwodu Masopusta pro ukázaní mládeži křesťanské. Dílo to

dokonal we Slaném 1580, kteréhož roku wyšlo pod názwem: „Masopust, kniha o uwedení w prawau a Bohu milau pobožnost.“ Wyprawuje tu o žačátku a moci Masopusta a o 12 synech jeho, ježto jsau: Soběhrd, Lakomec, Nádherný, Ožralec, Wzteklík, Pochlebník, Záwistník, Klewetník, Wšetýčka, Lenoch, Darmotlach a Lhář, pak o saudu Masopusta s Postem a o nálezu mezi nimi učiněném, kterým Masopust odsauzen byl, „aby jako wypowěděnec mezi Turky a pohany bydlel, i se wší swau rodinau na wěky zahynul.“ Jest to spis mrawokárný peprnau tytýž satyrau protkáwaný; jazyk swědčí o tom, že skladatel „šetřil rady onoho wtipného poëty a po některém teprw létě jako pozdní podzimní kwítek jej wůbec wydal.“ Kromě toho wydal Rwačowský „Knihu zlatau“ (1577) obsahu wzdělatelného a „Wýklad modlitby Páně“ (1585).

Z Masopusta.

Přímluwa k zanechání rozepře.

Masopust, jsa w krátkém času štěstím welikým pozdwížen, popnuł wýše a kaupił sobě erb pro swau i rodu swého poctiwost a psał se „Pan Karnawal z Koblihowic“; neb se již za prwnější příjmení i obyčeje, w nichž zrostł, i za chudé přáteły hanbił; neb obyčejně honores mutant mores, sed raro in meliores. Tak tento, wida, že był mezi jinými stawy na słowo wzat a, kam se obrátił, s wděčností přijímán, hned z toho počał býti pyšný a jinými pohrzeti a potřásati se nad mnohými, zwłáště pak nad nějakým dobrým człowěkem Quadragesimau, o němž wšelijak úkłady obmýšleł, kterak by ho z swěta swedł, z příčiny té, že každého roku swým časem Karnawalowi w jeho kratochwílech překážku činił. Protož jsa hněwem a pýchau popuzen, umínił se wyprawiti do Říma a tam na téhož Quadragesimu żałowati i w nějakau lehkost i těžkost ho uwésti. Ale někteří z přátel jeho neradili mu k tomu, wědauce, že spíše sám sobě nějaký posměch a strach těžkosti uhoní, než aby tam měł Quadragesimu zlehčiti. Zwłáště pak jeden jeho wěrný přítel, kterýž mu upřímně dobrého přał, odwedw se s ním saukromí, mnohé potřebné wěci předkładał, nawrhaje mu i to:

„Zdaliž newíš, že ten za maudrého muže býwá počten, kterýž nic wšetečně o swé ujmě nečiní, ale prwé wšeho bedliwě powáží a radu od jiných béře, než by se w něco zapletł, z čehož by potom těžce se mohł wyplésti? Z čehož já saudím, že ono złaté powědění buďto Appollina Pythia aneb některého jiného maudrého człowěka dobře sebe znajícího a z toho s tauž sentencí se wšemi wůbec se zdělujícího, aneb jakýmž pak koli jiným spůsobem mezi nás přišło: Aby najprw sám sebe człowěk poznał a nad sebau měł za władaře mysl zdrawau a nebáł se oblíbiti těch wěcí, kteréž z ctnosti a prawdy jdau, jichž se mnozí bojí, a newydáwał se wšetečně w to, což jiným wšetýčkům posměch, škodu a hanbu přinesło.

Čistá jest wěc, cizím neštěstím se káti. Kteříž pak wšeteční jsau, w ledcos se pletau a lcckohos se přídrží; protož mnohdykrát i swé miłé přáteły, jimž jinák dobrého přáli, zrazowati, jim škoditi, jejich těžkosti, nástisky, škody, záhuby obmýšlcti musejí, bojíce se toho, čehož by w skutku báti se neměli. Toho pak, totiž hrozné pomsty Boží časné i wěčné, majíc se oprawdowě báti, zawrhše stud i ctnost, nebojí se. Ale aby to při maudrém člowěku býti měło, prawá ctnost a bohabojnost nedopauští, kteráž, mimo onu złatau sentencí přiwedenau, také Euripidesa jakkoli pohana epigramma schwalujc, kterýž učí také člowěka włastního swědomí šetřiti, proto že ono o maličkau wěc jsauc obraženo, lidi děsí, trápí a hůře než kat mučí, když něco wšetečně proti sprawedlnosti a ctnosti činí aneb činiti usilují. Čehož máme příkłady wšudy w kronikách dosti; i nyní mezi sebau mohli bychom se toho doptati.

Mysl zajisté zdrawá jest králowna wšech wěcí, kteréžkoli člowěk činí aneb, aby činił, před sebe béře: swědomí pak těch, kteréž mysl usaudí a člowěku nawrže. Protož jestliže mysl oblíbí a usaudí člowěku, aby sprawedliwé náležité a ctnostné wěci před sebe wzał a činił, tehdy swědomí s potěšením a radostí takowého netoliko do Říma ale kamžkoli jinam prowede a s plesáním přede wšemi ho chwálí. W noci, když spí, ono około něho bdí a w łahodný sen ho uwozuje, a památka jména jeho od národu do národu se zachowáwá. Jestliže pak mysl wšetečná, pyšná, urputná, mstitcdlná, jinam se odchýlí a něco nenáležitého, nesprawedliwého aneb neprawého člowěku nawrže, a on w to wšetečně wleze: tehdy swědomí jeho se zjitří a bude s ním ukrutněji než kat s złočincem nakładati, nedopustí mu jedné hodiny pokojné míti, zoškliwí mu wšecky kratochwíle swětské, bude bez přestání srdce jeho jako červ hrýzti a žráti, nedopustí mu očí na dobré lidi pozdwihnauti, nedá mu ani swobodně młuwiti ani bezpečně ležeti, nedá se mu ani Bohu modliti, nedá mu mezi počestnými lidmi obcowati, bude ho we snách děsiti, strašiti a, cožkoli we dne myslił, młuwił aneb činił, wšecko připomínati, aby ani když bdí ani když spí, žádného spokojení a mysli obweselení míti nemohł. Na konec, i což předsebe zwłáště z pýchy a wšetečnosti wezme, wšecko mu nazpět a nazmat přewrže.

Protož i ty nyní se wší pilností nato zdrawě pomysli, nač tě twá mysl naráží; pomysli, jestli wěc sprawedliwá, jest-li słušná, jest-li náležitá, kterauž před sebe béřeš. Pomysli prwé a poraď se, nač to může tobě wyjíti, k čemuž tak kwapně jako w ostruhách pospícháš, aby tě włastní swědomí do swé katowny newtáhło a ty by teprwa po účinku musił pykati. Snadnoť jest do Říma jeti a saud tam začíti, ale ne tak snadno toho se zhostiti. A počátek saudu jest rowně jako náhłý příwał, kterýž z maličkého mračna přichází, potom se tak rozwodní, že daleko wětší škody činí než jakkoli weliká woda, kteráž wždycky swým tokem teče. Tak saud někdy z maličké křiwdy od druhého sobě učiněné začatý, mnohdykrát w daleko wětší škody člowěka wžene, než kdy by dosti weliké křiwdy snášeł a w trpěliwosti přemáhał.

K tomu widí se u mne, že toto předsewzetí proti Quadragesimowi wíce z pýchy než z nějaké potřeby před sebe béreš. Neb jaká

jest to tak weliká křiwda, že Quadragesima z swé powinnosti někdy twým kwasům a kratochwílím překáží? Anobrž měł by tomu rád býti, aby někdy sám s syny swými i s přáteły poodpočinuł a wystřízwěł. A činí-li to, bezpochyby že z poručení wrchnosti swé činí, kteráž ho, přijde-li k saudu, neopustí. Protož má jest rada, aby ne wíce o sobě smýšleł, než náleží, a proti ostnu se nezpěčował, neb tu o auraz běží, a proti tomu newáłčił, komuž nemnoho můžeš škoditi; neb nebezpečenstwí za tím stojí.

Přes to, není dobrá wěc złým za złé se odpłacowati, z mnohých příčin. Předně, můžeš ho tím proti sobě popuditi, žeť by wětších těžkostí twých wyhledáwał, než by ty nato uměł mysliti, a tak by sám nebezpečenstwí na swau hławu uwedł. Druhé, zjitřił by proti sobě w lidech potupu a nenáwist, kteříž widauc tě pyšného, pomsty žádostiwého a złým za złé odpłacujícího, budau se tobě i jemu posmíwati a w ošklíwost bráti i pomłauwati, a wám jako dwaum kohautům se štípajícím s posmíškem se díwati. Třetí, aby neodraził od sebe lidské łásky, kteříž by tě w nějakém pádu neb neštěstí mohli politowati aneb fedrowati. Neb kdo by toho měł litowati, kdož pyšným duchem, by nějakau křiwdu od druhého trpěł, wšak jako nějaká žába proti wołu se nadýmá a wšelijak se mstíti usiluje? Naposledy, aby sám sobě wíce neškodił, než by on tobě škoditi mohł, totiž kdy by mysle dnem i nocí nato, kterak by se mohł pomstíti, sám se w sobě hryzł, trápił, turbował, wíc desetkrát než by on tebe trápiti aneb turbowati mohł, z čehož mnohým takowé hoře nemoc i smrt dříwe času přináší.

Nýbrž poněwadž ty jsi statečným rytířem a znáš, žeť Quadragesima jako nižšího powołání człowěk nějakau křiwdu činí, prokažiž tuto ten statečný a hrdinský skutek a jemu to odpusť, a tím sobě tak wěčnau pochwału získáš jako někdy Augustus Římský císař. Kterýž když był zwěděł, kterak znamenitý młádenec Cinna, wnuk onoho welikého Pompeja, kterémuž był předtím jako nepříteli žiwot darował, předse usilował Augustowi škoditi a jej úkładně zamordowati, a było mu oznámeno, jakým spůsobem a kdy strojił by se na něho připadnauti: protož Augustus poručił, aby Cinnu bez meškání jali a smrtí hodnau z swěta swedli. W tom když se ten dekrét spisował, wešła k němu manżełka jeho Livia: Nyní, prý, máš to učiniti, Auguste, což obyčej mají lékaři činíwati, kteříž, když zwykłým lékařstwím nemohau nemoci zhojiti, odporným toho dowésti usilují. Poněwadž jsi ještě přísnosti žádné k Cinnowi neprowedł, odpustiž mu. Nebo by pak był jat i zabit Cinna, žiwotu twému nic nemůže škoditi; ale jsa žiw, dobrým słowem a dobrau powěstí mnoho může prospěti. Což słyše Augustus, hned před sebe rozkázał Cinnu přiwołati a, když přišeł, druhau stolici pro něho kázał postawiti, s nímž słowy přiwětiwými a łaskawými rozmłauwał a prowinění jemu odpustił, řka: Nu Cinno, jižť opět žiwot daruji, prwé nepříteli, nyní lstnému úkładači a mordéři. Nechť se již od tohoto dne mezi námi dobré a upřímné přátelstwí začne. A snažme se nato obadwa, aby to było shledáno, já-li jsem tobě sprawedliwě žiwot darował, aneb ty-li jsi mi jej sprawedliwě powinen. Nad to wýš ho konsulem města Říma ustanowił. Čímž toho Augustus dowedł, že netoliko potom Cinnu měł k sobě ze wšech nejwěrnějšího, ale za włastního swého dědice jej wyhłásił.

I učiniž ty také tak a s Quadragesimau, nechaje saudůw, raději w dobré přátelstwí wejdi, a také sobě takowau chwálu získáš."

Karnawal pak, wzpoléhaje na swé bohatstwí a štěstí, rady toho dobrého přítele ani jiných nechtěł poslechnauti, ale nashromáždiw mnoho złata a stříhra, předse do Říma jeł.

XLVIII.

Pawel Slowák a Matěj Cyrus.

Dwa tito bratří čeští přeložili l. 1590 společně „historii o pławení se do Ameriky, kteráž i Brasilia słowe, od Jana Leria z Burgundie nejprw francauzsky sepsanau, potom od něho do łatinského jazyku wyłoženau." Překlad ten, jenž jazykem čistým a slohem jadrným wyniká, tiskem posud newyšel; rukopis chowá se w knížecí Fürstenberské knihowně w Praze. Matěj Cyrus, rodem z Třebnice (nar. 1566), muž učený a wýmluwný, od l. 1609 byl starším konsistoře pod obojí w Praze a kazatelem kaple Betlemské. Umřel dne 16. Března 1618. Pawel Slowák (Slovacius) odkud a čím byl a kdy umřel, posud známo není. Kromě překladu swrchupsaného ani jeden ani druhý žádného jiného značnějšího spisu nezanechali.

O stromích, bylinách, kořeních a nejwýbornějších owocích w zemi té amerikánské rostaucích.

(S některými wýpustkami.)

Poněwadž již w hořejsích kapitolách o howadech čtwernohých, o ptácích, rybách, zeměpłazích a potom i o wšech žiwočiších amerikánských od nás wyprawowáno było: widí mi se, abych prwé nežli o náboženstwí, wojnách a správách neb řádích jejich i jiných lidí těch brasilienských obyčejích wyprawowati budu, něco o stromích w zemi té, bylinách, zrostlinách, owocích, kořeních i o wšech těm podobných wěcech oznámił. Nejprwé pak, poněwadž strom řečený brasilia jest w té zemi nejznamenitější (od něhož také i krajina ta jméno swé wzała) obzwłáštně pro barwu, kterauž z něho barwíři naši strojí, ten tedy strom nejprwé také wypíši.

Nazýwá se pak od těch lidí Araboutar a jest k dubu našemu w wysokosti i rozłožení ratolestí nápodobný. Někteří z těch stromůw tak tłustí se nacházejí, že jej sotwa tři pachołci objíti by mohli. Spisowatel historie západní Indie zaznamenał, že dwa stromowé w té krajině spatříni byli, z nichž jeden wůkoł ztłauští był na osm a druhý na deset sáhů. Prwního weyška takowá była, že kamenem přehoditi ho lze nebyło. Nějaký člowěk diwoký, když sobě tam na něm nejweyše baudku, jako čáp hnízdo obyčej má, wzdělał, tím k welikému smíchu Hispanům posłaužił. O druhém také swědčí, že był ku podiwení ná-

ramně weliký. Ten týž swědčí, že i w krajině Nikarguenské roste jeden strom, kterýž słowe cerba, jehož tłustost patnácte osob objíti by nemohło. Ale abychom se k stromu našemu brasilium řečenému obrátili, listů jest k pušpanowému nápodobných, owoce wšak žádného newydáwá. Jakým pak spůsobem to dříwí se do šifu dáwá, na tomť místě wypsati mi se widěło. Nejprwé pak známé býti má, že kdy by ti lidé tam bydlící nepomáhali našim tam na kaupě jezdícím, sotwa by za cełý rok jeden šif tím dříwím naladowati mohli, a to jakož pro twrdost a nesnadnost k sekání jeho, tak obzwłáštně i proto, že koní ani žádných howad k tažení a k fůrám w těch krajinách nemají, pročež na ramenách lidských snášeti se musí. Lidé tedy ti diwocí najímáni býwají ze mzdy šatů, košilí, kłobauků, nožíčků a jiných k tomu případných kaupí; nebo jakž jim něco toho dáti se zaslíbí, tak ihned netoliko sekerami a klíny je štípají a okrauhłé činí, ale také na swá ramena nahá je berauce, do šifů snášejí. A to nejednau z lesů a z míst nepřístupných a newolných dobře do tří neb čtyř tisíc kročejů od břehu wzdálených. Jmenowitě pak powěděti słuší, že to činí lidé ti brasilienští od toho času, jakž Francauzowé a Lusitanští k nim se dostali, kteříž prwé tak je sekáwati a s ním zacházeti (jakž jsem od některých starců zprawen był) obyčeje neměli, nýbrž před jejich se tam dostáním jiného spůsobu w tom neužíwali než toho, že, zapáliwše pod ním oheň, tak jej u zpodku přepálíc powalowali. Dále pak, poněwadž wím, že nejedni se domníwají, že dříwí to, kteréž se k nám přiwáží, tak tłusté, jakž strom wyroste, zanecháno býwá: tau příčinau jsem naschwál přidał, že ti lidé jej okrauhłé strojí, aby snáze od nich nošeno býti mohło, a tak cełé ho k nám w swé tłustosti nedodáwají. K tomu také po wšecken ten čas, pokudž jsem w té Americe bydlił a k swé potřebě w komíně dříwí tohoto swětłého užíwał, toho jsem zkusił, že ono naprosto nic wlhké není, tak jakž to při mnohém jiném se widíwá, nýbrž hned jako od přirození suché jest a zapáleno jsauc welmi málo dýmu od sebe wydáwá.

Mimo to ještě jinau wěc o něm oznámím: Jeden z našich košile naše wyprati chtěł a, pera je, mezitím nechtě skrze neopatrnost trošku z toho brasilického dřewa něco do łuhu upustił, kdež hned tak náramně tuze červená barwa košilí těch se přichytiła, že potom nikoli, ačkoli jsme se o to snažowali, wypránа býti nemohła: pročež nemoha té červenosti na nich pozbýti, w nich tak wol neb newol choditi jsme museli.

Ale abych dále stromy amerikánské wypisowati neobmeškáwał, čtwerého neb paterého spůsobu pałmy w zemi té se nacházejí, mezi kterýmiž nejobecnější nalezají se tyto:

Předně ta, kterauž oni gerau nazýwají, a jiná, kteréž yry říkají. Awšak, jakož jsem já žádného owoce na nich nespatřił, tak také zato mám, že žádného naprosto z sebe newydáwají. Yry sic tak řečená pałma owoce zajisté kulaté, podobné okrauhłostí trnkám wydáwá na spůsob winného wětšího kře, tak wážící, že sotwa jednau rukau pozdwíženo býti mohło, ale jádro toliko tak tłusté jako třešňowé jest, k jídłu wýborné. Na swršku těch gerau pałm swrškowé jacísi bílí se nacházejí, kteréž jsme my k jídłu sobě odřezowali. Filip náš, kterýž tam s námi był a na krwotok stonáwał, twrdił, to že proti té jeho

nemoci welmi prospěšné było, o čemž, prawda-li jest to čili ne, saud doktorům se zanechává. Jest také i jiný strom od těch lidí ayry nazwaný, kterýž, ačkoli jest w listu welice pałmě nápodobný, awšak při pařezu welmi trnowatý a jako nějakými špicemi a jehłami opatřen jest; owoce wydáwá prostředně tlusté, w prostředku jehož jádro biłé jako sníh jest, k jídłu wšak není dobré. A ten strom býti saudím z pokolení jiných indických, jímž my dřewo francanzské aneb lignum guayacum říkáme. Mimo to, že barwy jest černé, i to při něm se widí, že náramně twrdé jest, pročež ho ti lidé k děłání swých palic a poněkud i k strojení šípů aneb střeł užíwati obyčej mají; jest tak welmi hładké wypulerowané a swětłé a zatím tak welmi těžké, že do wody uwržené ihned pojednau ke dnu připadne.

Jsau také i rozmanitá diwných barew a rozdílná w Americe dříwí, jejichž wšech jména wyčítati a wyprawowati nemohu. Widěł jsem některé k pušpanowé barwě nápodobné, jiné fijałowé barwy, z nichž kausky jakési sebau jsem do Frankreichu přiwezł, některé biłé jako papír, jiné zase červené, awšak od brasilienského rozdílné, z něhož také Brasilienští ty swé palice sobě strojíwají.

Nachází se také jeden strom, jemuž oni copou říkají, a ten jest k właskému ořechu nápodobný, awšak na sobě ořechů nemá; dříwí z něho má také na sobě místa jako ořechy proměnná. Jsau také i jiné dříwí, kteréž na sobě list okrauhłý mají ztłauští groše stříbrného; jiné také, jejichž list na širokost jest půłdruhé šlépeje, a tak summau wšelijakého a rozličného pokolení se nachází, jež wšecky obzwłáštně wyčítati příliš by dłauhé było.

K tomu také w těch zemích roste znamenitý a přewelice spanihý strom, a což při něm jest diwnějšího, tak náramně libé jest wůně, že když od tesařů sekán aneb jináče pulerowán był, tedy třístky a kausky od nás sebrané také welice miłostnau wůni dáwali, že nic nápřed růžowá wůně před tau míti nemůže a nemohła. Naproti tomu jiný se zase tam strom nachází. kterémuž oni aouay říkají, welmi těžké a nelibé wůně, práwě wšelijak česněku nápodobné, kteréhožto takowé wůně, buď tehdáž, když se seká, buď když se pálí, žádný snésti a číti nemůže; listí má na sobě nemnoho od jabłoně naší rozdílné, owoce pak jeho (kteréž na spůsob takowý, jako ježek jest, roste) a obzwłáštně pak jádro tak welice jest jedowaté, že se jím každý ten, když by jej jedł, jako kterým nejprudčejším jedem pojednau otráwí: nicméně wšak Brasilienští naši, protože z něho sobě swé chřestačky strojí, owoce toho sobě dosti mnoho wáží.

Tuť také i to známé býti má, že Brasilia, jakž se ihned ode mne oznámí, weyborná wšelijaká jablka z sebe wydáwající, má také nemáło těch stromů, kteříž sic náramně ušlechtiłé owoce wydáwají, awšak k jídłu se nehodí. Při březích obzwłáštně jsau mnozí strůmkowé, na nichž jablka k nyšpulím našim welice jsau nápodobná, awšak s nebezpečenstwím jedena býwají. Pročež Brasilienští, když widí, že Francauzi aneb jiní pohostinní k trhání těch jablek přistupují, hned zdaleka často toho słowa ipochy užíwají, jímž, aby se warowali od toho owoce a jeho nejedli, napomínají.

Jest též tam jiný strom hinourare řečený, jehož kůra jest ztłauští połowici prstu, wůně náramně libé a zwłáště když wnowě z stromu

toho złaupena býwá. Jest pak strom ten aneb dřewo spůsobu aneb z pokolení guayaci, tak jakž jsem tomu od dwau apatykářů rozuměł, kteříž se s námi tam přes moře do těch zemí byli pustili.

Jiný opět strom jest, od těchto lidí choyne nazwaný, prostředně wysoký, listem a jinau formau i zelenosti k bobkowému stromu nápodobný, jablka na sobě má na welikost tak jako dítěte neb nemłuwněte hława, w spůsobu a formě jako pštrosowá wejce, kteréž sic k jídłu nejsau dobrá. Z těch některá ta jablka Tonoupinambulci pro kůry náramnau twrdost w cele i na dýł i na šíř prowrtáwají a wnitř co tykew wyprazdňují a z toho sobě potom swé utaraka děłají; užíwají jeho také k děłání co by nějakých kalichů aneb nádob picích, kteréž tau příčinau zewnitř wykružujíce wyprázdňují a napoły sobě je rozdwojují.

Mezi stromy také brasilienskými počítá se i ten, jemuž sabaucaje říkají. Jablka wydáwá tłustší a wětší nežli dwě pěsti, w spůsobu a formě kalichu, w kterýchžto jablek spodku nacházejí se jádra nějaká mandłům nápodobná, nýbrž jedená té chuti jsau jako i mandły. Dále poněwadž kůra jablka toho jest welmi k strojení z ní nádobek příhodná, saudím ji tu býti, kterauž my ořechů indických býti prawíme, aneb wždy toho spůsobu a z toho pokolení.

Nadto když jsme w zemi té přebýwali, nějaký Petr Bordonius na saustru weyborně děłati uměł, protož tam rozmanité a přewelmi pěkné nádobky kraužił a děłał jakž z těch owocí sabaucaje řečených, tak i z jiného proměnných barew dříwí.

Jest mimo to také tam w těch zemích strom jeden, jehož owoce jako nějaká jablka ti lidé arajou nazýwají, jest tak weliké a nápodobné jako slepičí wejce. Kteréžto když dozrá, k złaté barwě přistupuje a našim kdaulím pobobné učiněno býwá, netoliko swobodně a užitečně se jísti může, ale také z sebe wůni nákyselní welice chuti příjemné dáwá a tau lidi horkem ztrápené a rozpálené libě ochłazuje. A wšak, poněwadž welice nesnadně z wysokých těch stromů jablka ta srážína býti mohau, jináče jsme jich dostáwati nemohli, leč je někdy mořské kočky (poněwadž je jídati obyčej mají) dołů srážeły aneb upauštěły.

Pacoayre keř jest, 10 neb 12 noh zweyší, peň má aneb kmen někdy ztłauští stehna člowěčího, kterýž wšak tak jest mładistwý a měkký, že kordem jednau ránau sťat býti může. Owoce neb jablko z něho lidé ti paco nazýwají, jest dłaně zdýlí w spůsobu a formě k tykwím podobné, nýbrž i když dozráwá, barwu jednostejnau jako tykew míwá. Ta pak jablka rostau obyčejně na jedné každé wětwi neb ratolesti społu, tak že jich w hromadě do dwadcíti, často i do dwadcíti pěti se drží, kteréž Amerikánští trhajíce do swých chałup wnášejí, pojednau tak mnoho, jakž mnoho w rukau jich nésti mohau. Co se pak dobroty a chuti toho jablka dotýče, když k sezrání přijde a swršek neb pupenec jemu se tak jako zrałému fíku odtrhne, nerowné jako kopeček se býti zdá, těm pak, kdož ho jedí a žweykají, chuti takowé jako fík se býti zdá, pročež od nás jako fíkem nazýwáno było; a w prawdě šmaku tak jest libého a rozkošného, že i Massilienský fík přewyšuje, pročež nezle za nejlepší owoce wší té země se drží a počítá. Jest sic pamět poznamenaná, že Cato, když se z města Kartago do Říma nawrátił, fíky přenáramně weliké

s sebau přinesł; awšak poněwadž staří naši předkowé o těch našich žádné zmínky neučinili, podobné, že jsau byli jiní nějací, od těchto, o nichž se mluwí, rozdílní. W spůsobu pak listu pacoayre to jest k šťawíku wodnému nápodobné, kromě že list má tak welmi weliký, že na dłaubost šesti noh a na širokost dwau noh se rozšiřuje. Pročež hned nezdá mi se k wíře podobné býti, aby kde buď w Ewropě neb w Asii a Africe delší a širší listí růsti měło. Nebo ačkoli jsem od nějakého apatykáře twrditi to słyšeł, že widěł list z rostliny nějaké, kteráž dewětsił jest nazwána, na širokost pěti čtwrtí łokte, to jest (poněwadž jest okrauhlá zrostlina ta) wůkoł w okołku tři łokte a tři čtwrti obsahující była: awšak nikoli w welikosti tomuto našemu pacoayre wrownati se nemohł. Toť jest sic jistau wěcí, žeť se s dłauhostí tlustost toho listu nesrownáwá, poněwadž welice tenký jest, awšak wždycky zdwížený, tak že když wětrowé málo prudší přicházejí (jichž w těch krajinách dosti mnoho a welikých bývá) prostředek toliko listu toho moc wětru snášeti může, jiné pak wšecko okolí listu aneb prostředku tak wětrem bývá otřepené a jako zsekané, že zdaleka nato hledícímu byliny ty a to listí peřím pštrosowým okrášlené se býti zdá.

Co se pak dotýče stromůw bawlnu z sebe wydáwajících, kteříž prostředně wysocí jsau, ti w Brasilii u welikém počtu se nacházejí, kwět podobný k zwonečku žluté barwy a citronowé wydáwají; když pak již w spůsob jablka wyroste, netoliko jako bukwice čtwerhranné učiněno bývá, ale také zrałé na čtyry částky se rozděluje, kteréž tak weliké kausky bawlny, jako může býti kulička, z sebe wydáwají, již lidé ti amerijou nazýwají. W prostředku kusůw těch té bawlny nalezají se zrnečka jakási složená a welice ztłačená na spůsob ledwiny člowěčí, což w welikosti bobu jest. Dále pak ženy ty brasilienské wýborně tu bawlnu i shromažďowati i ji přísti umějí, poněwadž z ní swé łože děłáwají. K tomu také, ačkoli dáwno někdy prwé (jakž jsem tomu porozuměł) w Americe žádná pomorančí a granátowá jablka nerostła, nyní wšak Lusitáni tam se dostawše, při březích mořských, u nichž bydlejí, mnoho jich rozpłodili a ty již čím dále tím wíceji se tam rozmnožiły, že jiżi pomorančí nesau (kterým lidé ti margonia říkají) a ta i přesładká jsau i weliká dobře jako dwě pěsti; citronowá také i wětší bývají i wíce jich tam roste.

Nejlepšího také cukru trubičky a u weliké hojnosti w těch zemích rostau, awšak poněwadž my Francauzowé ani lidí takowých, kteříž by s tím zacházeti uměli, ani nástrojů k tomu potřebných jsme ještě neměli (jako jsau Lusitáni tím wším opatřeni, kteříž tam w těch zemích přebýwají), w wodě trubičky ty, aby ona chuti cukrowé nabýti mohła, jsme namáčeli. Jiní pak z trubiček těch sładkost a stred wyssáwali. Dále pak na tomto místě wěc mnohým snad podiwení hodnau wyprawowati budu, že jsme nejednau trubiček těch zplesniwěti a zrosołowatěti necháwali a u wodě jsme je močíwali, kteréž proti té włastnosti sładké přirozené (o níž každý wýborně wěděł, že jest sładká) nám wodu zase kysełau učinili, že jsme jí místo octa užíwali.

Tak podobně w lesích začasté třtiny wyrostají tak tłusté jako stehno lidské, ale wšak také (tak podobně jako ono pacoayre, (o němž nahoře ukázano) že každá z nich wolně jednau ranau kordem pře-

ťata býti může. Když wšak wyschnau, tak jsau přenáramně twrdé, že štípajíce je a na spůsob pušťadeł barwířských břídce zaostřujíce, na šípy swé je místo železa nasazují, jimiž tak ostrými zwířata střílejí a powalují.

Mastyx také w té naší Americe w hustinách lesních roste, kterýž také społu s jinými téměř nesčíslnými bylinami a kwěty wonnými zemi znamenitau a welmi libau wůní naplňuje.

Ačkoli pak ta krajina, w kteréž jsme my byli, kteráž totiž pod tropikem capricorni jest, hřímání hrozných (jež Brasilienští toupan jmenují) a přiwałůw welikých i wětrů znamenitých prázdna není: awšak poněwadž tam mráz, sníh ani krupobití nikda wídáno nebýwá a proto stromowé a země swé zelenosti nikdá nepozbýwají, že zima na ně nikda nedokračuje: tau příčinau tak wšecko wšudy přese wšecken rok zelené zůstáwá a býwá, jako u nás obyčejně měsíce Máje.

Dále, poněwadž jsem se tak daleko řečí swau zabrał, widí mi se připomenauti to, že ačkoliw u nás měsíce Prosince dnowé nejkratší býwají a tehdáž také času toho tak ukrutná zima u nás býwá, že ruce odmychowati musíme, nechceme-li, aby rapauchowé od nich wiseli: tam wšak Amerikáni tehdáž dny nejdelší míwají a takowým horkem trápeni býwají, že i já sám społu s towaryšem mým 25. dne měsíce toho posledního kaupáním ochłazowati jsem se musił. Ale poněwadž že dnowé tropicis nikdy tak dłauzí ani zase krátcí jako pod naším klimatem nebýwají: tau příčinau lidé w těch místech obýwající mnohem mírnějšího powětří a pohodlnějších počasů užíwají. Ty jsau wěci, kteréž o stromích Amerikánských powěditi jsem umínił.

Zmínku pak činiti maje o zrostlinách a bylinách, od těch se započíti widí, kteréž jakž w owoci tak w moci a užitečnosti nad jiné sau přednější. A nejprwnější bylina położiti se může, kteráž owoce ananas wydáwá. Ta k kosatci jest nápodobná, listí pozkřiwené majíc, wůkoł rozdělené, w formě k aloes bylině indické aneb poněkud i k kardu přistupující, owoce jako prostřední mełaun nese, jádra pak má k borowé šišce nápodobná, na žádnau stranu se nenakłoňujíc, přímo jako náš kardus zahradní roste. Když pak owoce to ananas k sezrání přichází, tedy na sebe złatau barwu a jako pomodrałau přijímá, wůni od sebe libau co maliny dáwá, tak že častokráte, když jsme se po lesích neb jinde taułali, kdež ono roste, po wůni, že nedaleko odtud někde jest, poznati jsme mohli. Chuti pak tak welmi sładké jest, že žádné jiné strojené owoce s cukrem neb čímkoli tak příjemné jako toto nebýwá, pročež je za nejlepší owoce we wší té Americe býti saudím. Sám jsem kdysi jedno wytłačił, z něhož jsem mízgy té koflík jeden naplnił tak náramně příjemné a libé, že nedržím, aby nad ně malwazí lepší býti mohło. Ženy pak amerikánské plné koše, kterýmž panacous říkají, społu i s tím pacos i s jiným owocem k nám přinášeły, jež jsme od nich každé obzwłáštně za hřebénky a zrcádka kupowali.

Mezi těmi bylinami, kteréž w Americe rostau, jedna také jest, kteréž Tonoupinambulci naši petum říkají, a ta podobně jako wětší koňský šťawík roste, wyšší nic není, aniž listí od něho rozdílné má, awšak wíce k swalníku wětšímu nápodobné. Ta bylina pro zname-

nitau moc, kterauž w sobě má, u weliké wážnosti u těch lidí brasilienských jest. Tímto pak spůsobem jí užíwají: Swážíc ji w hrstky, w chałupách swých ji rozwěšují a wysušují, a potom čtyři nebo pět lístků do nějakého jiného listu wětšího zaobalíc zapalují a tak zapálenau k ústům přičinějí a deym ten do sebe táhnau, kterýž, ačkoli zase ústy a chřípěmi wychází, nicméně wšak tak ním zsíleni býwají, že buď když na wojnu jdau, buď jiná jakákoli potřeba toho nastane, za tři neb čtyři dny jím žiwi býti mohau. Benzo také w historii o nowém swětě prawí, že Indowé perwáušti, přes pole jíti majíce, bylinu, kterauž oni coca jmenují, w ústech zawrauc za zwláštní lékařstwí a posilnění nosí; nýbrž mocí a posiłau té byliny celý den bez jídła a pití, ničeho nepotřebujíce, cestau jíti mohau. Užíwají toho petum také i k jiným potřebám; nebo poněwadž ono wlhkosti zbytečné a škodliwé z mozku wytahuje, tau příčinau sotwa kterého z Amerikánských najdeš, aby neměł té byliny na hrdle uzlíček zawěšený míti, k němuž ustawičně woněti obyčej mají, i tehdáž, když jedni s druhými rozmłauwají. Deym z něho (jakž weyš powědíno jest) skrze chřípě a ústa tak jako z kadědlnice wypauštějí. Wůně pak z něho není nějaká těžká a nepříjemná, a protož wykładač historie Benzonowy welmi o tom mylně smýšleł, že by ta bylina měła býti ta, jíž Mexikáni tabacco říkají, jejížto wůni prudkau a smrdutau aneb summau ďábelskau Benzo býti twrdí. Ženy byliny té nikdy jsem užíwati newiděł.

Dále nikociánská bylina, kteráž słowe reginae herba, ačkoli u nás petum jmenuje se, není wšak prawě to, o němž já młuwím, nýbrž že obě dwě ty byliny ani w formě ani w moci nižádným spůsobem sobě rowné nejsau, twrdí to Villae rusticæ spisowatel francauzský, tak prawě, že bylina ta nicotiana, kteráž od nějakého Nikota (jenž ji nejprwé z Portugallie do Frankreichu dodał) z země floridské přinesena była, kteráž krajina 200000 kročejů od Ameriky wzdálena jest. Mimo to také welmi pěkně pilně jsem toho na mnohých zahradách w Frankreichu wyhledáwał, zdali bych prawé to petum nalézti mohł: awšak nikdež u nás na něj doptati až dosawad jsem se nemohł, ačkoli někteří, že je prawé na swých zahradách mají, se chłubili.

Zelí také jakési jsem tam widěł, od Brasilienských cajona nazwané, z něhož častokráte políwku sobě kořennau děłáwají.

Co se pak kořenůw dotýče, kromě těch dwau maniot a aipi, z nichž ženy amerikánské mauku děłají, ještě jiné mají, jimž helich říkají, a ty w takowé hojnosti země brasilienská wydáwá, jako safojská hojnost řepy płodí. Jsau pak ti kořenowé ztłauští jako dwě pěsti, zdýlí pak około půłdruhé nohy. Ačkoli pak když se z země wytrhují, na pohledění jedni a tíž se býti zdají, awšak poněwadž, když se waří, jiní fijałowau jako paštrnák, jiní złatau jako gdaule, a jiní biłau barwu na se přijímají: tau příčinau, že trojího pokolení jsau, smýšlím. Jakž pak koli jest to, zajisté twrditi mohu, že ti kořenowé a zwłáště, kteříž złaté barwy jsau, w popeli upečení hruškám našim třebas nejlepším w chuti a w dobrotě nic nápřed nedáwají. Listí těch kořenů, kteréž jako popencowé po zemi se rozkłádá, nápodobné jest k tykwowému aneb k širokému zelnému listí, kromě že barwy jest rozdílné, podobnější k réwowému. Dále pak poněwadž ti kořenowé

žádného semena nedáwají a nemají, ženy brasilienské, kteréž se o rozmnožení takowých kořenů starají, špatnau přitom práci wedauc (což jest jistě wěcí při dělání rolí neslýchanau), na drobno zsekané sejí. Nebo skrájejíc je (tak podobně jako u nás paštrnák místo sałátu strojiti obyčej jest), rozsíwají, kteřížto kauskowé brzo potom tak mnoho z sebe tłustých kořenů helich wydáwají, jakž mnoho jich do země uwrženo było: ačkoli poněwadž jsau potrawau té země nejobyčejnější a na ně leckdes tak rostaucí pocestní lidé trefují, saudił bych, že i samy od sebe růsti obyčej mají.

Mají také lidé ti owoce nějaké, kterémuž manoki říkají, a to pod zemí tak podobně jako húby roste a tenkými praménky se społu pojí; jádro jako lískowý ořech tak weliké i takowé chuti má. Barwy wšak jest popeławé a škořepinu nic pewnější nemá než jako šupina hrachowá. Ačkoli jsem je pak často jídáwał, awšak, wydáwá-li z sebe owoce to listí a semeno, toho jsem, znám se k tomu, nešetřił, ani nyní rozpomenauti se mohu.

K tomu také weliké jest tam množstwí indického pepře, ne dłauhého, ale rohatého. Od některých siliguastrum se nazýwá, že na koštowání jest welice perný. Listem jest podobný psímu wínu, kromě že drobet širšího jest listu, kmen jeho na łoket zdýlí, zelené barwy a poběławé, saučkowatý jest. Kwět má běłostkwaucí, owoce dłauhé jako růžky nějaké má, kteréž nejprw zrostłé se zelená, a dozrałé snědé a načernałé učiněno býwá, a hładkostí jakausi tak se błyští, že se zdá, jako by korář był. To pak, w čemž se seménko drobné zawírá na spůsob šočowice ztłačené, tak jest náramně prudké, a obzwłáštně dříw než se wysuší, že když se ho kdo jen rukau dotkne a ji potom k ústům přičiní aneb k jiným swého těła audům: tedy hned z toho neštowic se jemu naděłá, čehož jsem sám włastním zkušením okusił; pročež ho kupci naši toliko k barwení užíwají. Lidé pak ti amerikánští społu s solí, kterauž weyborně strojiti umějí, s wodau, již w jamách obzwłáštně k tomu chowají, jej trau a tomu składení té soli a pepře s wodau jonguet říkají, čehož tak podobně jako my soli ku pokrmům užíwají. Awšak toho jonguetu społu s kauskem pokrmu w ústa dadauc, potom teprwa jonguetu do prstů wezmauce, k tomu přidáwají a tím sobě pokrm ten w ústech, aby chutnější a šmačnější býti mohł, oprawují.

Zatím roste také w těch zemích bob nějaký ztłauští pałce a od Brasilienských „commenda orasou" se nazýwá; též i hrách bíłý a popeławý u nich se nachází, „commenda miry" řečený. Citronowé také okrauhlí, jménem maurongous, chuti náramně příjemné.

Ty wěci jsau, kteréž sic ne wůbec o wšech stromích, bylinách a owocích amerikánských zauplna ode mne powěděné jsau, ale o těch toliko, kterýchž jsem já pilně šetřił za ceły ten rok, w němž jsem w zemi té přebýwał. Zatím také, jakž jest od nás powědíno, že u Amerikánských howad žádných čtwernohých ani ptáků ani ryb ani summau žádných žiwočichůw takowých, jakéž se we wší naší Europě nacházejí, není: tak ještě to twrdím, že pokudž mi se toho zkusiti a a ty wěci zhlédnauti, když jsem se po polích i po lesích procházeł, w zemi té jejich dostało, že jsem žádných stromů ani bylin ani owocí, kteréž by od našich naprosto rozdílné nebyły, tam neuwiděł, kromě

těch tří bylin: kuřinohy, baziliky a kapradí, kteréž w některých místech tam také rostau. Pročež kolikrátžkoli mi w mysli se ten nowý swět obráží a kolikrátžkoli na powětří toho mírnost, na žiwočichů množstwí, na ptactwa rozdílnost, stromůw a bylin ušlechtilost, owocí pak rozmanitých libau a chutnau příjemnost w té zemi jsaucích se rozpomínám: tolikrát ta słowa proroka onoho Božího w żałmu 104. s zwłáštním mysli pohnutím wynešená sobě ku paměti přiwozuji:

Ó jak skutků twých, Bože, rozličnost,
 Jest předíwná twá w nich i welebnost;
Twá díla, jakož jsau plná maudrosti,
 Tak jest plný swět twé diwné štědrosti.

A protož w prawdě za šťastné a práwě arcibłahosławené obywatele zemí těch jsem býti saudił, kdy by prawého wšech těch wěcí stwořitele poznali.

XLIX.

Marek Morawec Bydžowský z Florentina.

Otec Markůw, Wáclaw Morawec († 24. Máje 1569) měštěnín a senator, potom pak posléze primas města Nowého Bydžowa, muž welmi opatrný a obecného dobrého weliký milowník, zůstawil po sobě krásnau památku tím, že l. 1568 wymohl při císaři Maximilianowi II., aby N. Bydžow za město swobodné wyhlášeno a k městům wěnným králowé české připojeno bylo. Takowý otec snažně pečowal o wzdělání syna. Marek, nabyw prwního učení w rodišti, odeslán byl na universitu Pražskau, kdež, maje dewatenáct let (1559), stal se bakalářem swobodných umění. Od té doby nepřestal pracowati o rozmnožení wědomostí swých a powěsť jeho tak welice wzrostla, že jej císař Rudolf II. 1575 powýšil do stawu wládyckého, od kteréž doby psal se „a Florentino." Léta 1565 přijal hodnost mistrskau. Od léta 1569 do 1604 zastáwal professuru na učení Pražském; obyčejně učil fysice, časem přednášel též o dějinách českých. Pětkrát byl děkanem fakulty filosofické, šestkrát rektorem university. Léta 1604 oženil se, což bylo proti prawidlům uniwersitním, tak že z úřadu professorského ustaupiti musil. Poslední léta přežil co měšťan a senator Nowoměstský. Umřel 1612 dne 15. Září, i pochowán byl w kostele Božího těla na Nowém městě. Historické spisy w jazyku českém zanechal dwa: Žiwot císaře Maximiliana II. (w Praze 1589) a Příběhy za císaře Rudolfa II. (1575 — 1596) w Čechách i w jiných zemích zběhlé (Rukopis univ,

bibl. Pražské pod nápisem Rudolphus rex Boëmiae). Kromě toho sepsal mnoho učených rozpraw i básní w jazyku latinském.

Z Příběhůw za Rudolfa II.

Dobýwání Jagru l. 1596.

Léta 1596, když sultán Mehmet toho jména třetí turecký císař w stekłosti swé lid křesťanský mečem, ohněm a jinými přeukrutnými těžkostmi hubiti a trápiti umínił, s zběří swau tureckau šestého dne měsíce Čerwence z Konstantinopole wytáhw, do hořejších Uher cestu upřímo před sebe wzał, a aby tu nejhławnější a nejpřednější pewnost w Uhřích hořejších Erlu oblehł, natom s wezíry a bašemi swými se doceła snesł. Že pak někdy jak křesťané tak i Turci, když pewnosti některé, w jakém by położení była, dobře powědomi nejsau, k příhodnému oblehnutí jí sobě místo skrze štráfy wypatřují: diwným spůsobem a řízením, obzwłáštně pak také po častém około až k Erle Turka štráfowání křesťané aumysł ten jeho a předsewzetí w ležení swém na konec wyzwěděli. Když jej již jako očitě spatřowali, aby tauž pewnost lidem tím lépeji opatřenau míti mohli, hrabě z Turnu s lidem swým morawským, kteréhož pod pěti praporci půłtřetího tisíce měł, hned šestého měsíce Září, jenž był ten pátek po dwanácté neděli po sw. Trojici, od Hatwanu, pan Wilém Trčka, horliwý swé własti i wšeho křesťanstwa miłowník, ano i weliký Turka nepřítele nepřítel, s pěti sty mušketýry z regimentu pana Rudolfa Wchynského, 11. dne Září z ležení od Wacowa wytrhw, se šťastně do Erle doprawił, a społu s Nyáry Pawłem, nejwyšším nad pewností, s hrabětem z Turnu, s panem Kokoranem, pánem właským a nad stawením mistrem, a panem Janem Wchynským, wšeho swého lidu około pěti tisíc majíce při sobě, w ní se zawříti dali. Turecký pak císař také, maje při sobě dwakrát sto tisíc lidu, jej wšudy wůkoł a wůkoł welbłaudy, kterýchž přes sto tisíc było, obehnati a tak w tom spůsobu, jakž prwé był umínił, Erlu 22. dne Září měsíce oblehnauti dał. Toho také dne křesťané wen z Erle wypadli a mimo jednoho bega, kteréhož žiwého jali a do pewnosti přiwedli, šedesáte Turkůw postínali. Nicméně wšak Turci, jedni po druhých silně stojíce, toho předce dne po šermicli tom ležení sobě před Erlau zarazili a do ní z osmi welikých kusůw silně zhusta střílejíc, i pewnosti i lidu w ní křesťanskému nemałau škodu činili, tak že křesťané skrze časté wen na Turky wypadání, ano i skrze udatné a zmužiłé swé w pewnosti bránění za pět toliko dní, počítajíc ode dne obležení až do 26. dne měsíce Září, dwě stě lidu swého ztratili. A majíc již skoro na wětším díle město, w němž do jednoho tisíce domů było, od Turkůw rozstřílené: když se jim w něm déleji zdržowati a brániti možné nebyło, je sami dobrowolně téhož 26. dne měsíce Září do gruntu wypálili a po wypálení wen z města wypadše, nemáło opět lidu swého ztratili a od Turkůw zraněného měli. Ale wšak naproti tomu i oni Turkům tehdáž několik kusůw střełby hřebíky zatłaukli, baše jedno a tři jiné begy jali a s nimi do dwau zámků, kteříž tu při Erle jsau, ještě we třech tisících lidu swého se oddali a zawřeli. Kterýchžto také dnůw tři sta Turkůw

około Erli za zámky w polích štráfujíc, když se na ně dwadceti toliko Wałaunůw wen z zámku jednoho s welikým pustiło křikem, dotčené Turky na utíkání přiwedli a takměř skoro wšeckny po nich se ženauc, postínali a postříleli. Nebo jakž tak někdy býwá, že lidé strachem nějakým předěšeni jsauce, na žádnau stranu se neohlédajíc, utíkají a tudy sami od sebe w mnohem wětší nebezpečenstwí upadají: tak jednostejným spůsobem i ti Turci, za jiné nemajíc, než že našich, poněwadž tak welký křik od těch dwadciti Walaunůw słyšán był, mnohem wíceji býti musí, w utíkání swém na počet Wałaunůw se nikdy neohlídajíc, nehrubě opatrně utíkali, odkudž také i sami takměř se k tomu přiwedli, že od dotčených Wałaunůw dosti snadně až na hławu wšickni poraženi byli. Po kterėžto Turkůw porážce ano i po spálení města císař turecký, po ty dni w Solnoku se zdržowaw, teprwa 27. dotčeného měsíce Září osobně do ležení před Erlu přijeł a tu stan swůj rozbiti a k zámkům ze čtyr rozdílně šanců silně stříleti i šturmowati dał. Kdež ani křesťané nezaháleli, nýbrž w dotčených zámcích silně se bránic, také téhož 27. dne měsíce Září přes dwě stě lidu swého w nich ztratili a zraněných nalezli. 28. pak dne m. Září Turci do nejpłatnějšího příkopu pod starý zámek se přišancowali a odtud ne małau ale welikau škodu našim činili, tak že při straně té již žádný wíceji na zdech, aby je retowali, zůstati nemohauc, Turci takměř třetí díł hořejší pewnosti, jenž starý zámek słauł, tehdáž již sobě byli podmanili, ano i k jedné baště, kteráž wšecka zemí zasypána a zarumowána była, se hrubě šancowali. Pana Wiléma Trčku kułkau jednau w nohu postřelili a druhau mu hemelín, wšak obauma beze škody, štráfowali.

A tak když již weliké nebezpečenstwí našim w pewnosti nastáwało, Nyáry Pawel, nejwyšší w ní, a pan Wilém Trčka jednoho z Erle s psaním, kteréž toliko ciframi psáno a w něm za pomoc a brzký retuňk od nich snažně žadáno było, k arciknížeti Maximilianowi posłali. Kterýžto když 29. dne m. Září k arciknížeti do ležení u Kobeše[1]) při řece Tise ležícímu přijeł, práwě také toho dne před polednem Kornyš Kašpar, wysłaný od knížete Sigmunda sedmihradského, se k arciknížeti z Wardeinu dostawił a oznámił, že pán jeho, kníže sedmihradský, již dokonce s lidem swým nahotowě jsa, té wůle jest, s ním, pokudžby toho potřeba ukazowała, do Uher hořejších se pustiti a tu społu s arciknížetem, aby Erla tím spíšeji retowána býti mohła, se sraziti. Kdež arcikníže Maximilian, toho welikau potřebu býti uznáwaw, s wysłaným tím natom doceła zůstał a zawřeł, aby pán jeho nejdéleji około 9. aneb 10. dne aneb 12. dne m. Října s lidem swým zajisté k Tokaji přitáhł, tu že i on s lidem swým se naleznauti dáti chce. Jakž pak tak i hned 1. dne m. Října p. Mikułáše Pálfiho s jeho uherským lidem k Setčinu[2]) a na druhý potom den pana z Šwarcenberku též s jeho lidem nápřed wysłał, a sám odtud z ležení od Kobeše 4. dne m. Října, maje při sobě 46000 wýborného lidu, se také k Tokaji hnuł. Kterýžto lid wšecek welice jak k tažení tak i wíceji a mnohem žádostiwější a chtiwější toho był, aby se toliko brzo s nepřítelem potkati mohł. Ale že práwě tehdáž za osm dní pořád pršeło a poto-

[1]) Kapos. [2]) Szécs, Sečowce.

kowé a řeky se na nejwyšší rozwodnily, ano i cesty welmi zlé a welicí wrchowé w místech těch byli: pro ty samé případnosti a překážky naši netoliko w den ten sobě s knížetem sedmihradským uložený se sraziti a Erli, jakž pak již toho tehdáž největší potřeba byla, retowati, ale ani hned naprosto skoro nikam, jak s střelbau tak ani s wozy a jinau wáleční municí, obzwláštně pak němečtí rejthaři táhnauti nemohli. Nebo co prwé předtím byli dwa neb tři koně táhli, to tehdáž jich w těch zlých a hornatých cestách osm táhnauti muselo. Kdež arcikníže w tak důležitých potřebách swých wlastních koňůw nic neušetřowaw, je k střelbě a jiné municí, aby tím spěšněji s ležením swým táhnauti mohl, zapřahati dal; wšak jim ani to nemnoho prospíwalo.

Císař pak turecký hned brzy, jak se naši do zámkůw zawřeli, do nich hlas pustil, jestliže mu toliko brzy pewnost dobrowolně wzdáti chtějí, že wšecky při hrdlech zachowati a odtud propustiti chce a slibuje. Ale wšak na ten křik a hlas turecký když z přísného poručení p. Wiléma Trčky pod hrdla trestáním žádný z pewnosti nic odpowěditi ani se ozwati nesměl: Turci žádné tak jisté odpowědi na swé wolání míti nemohauc, ihned zase poznowu do zámkůw stříleli, a w nich od 26. dne m. Září až do 3. dne m. Října dwě stě našich postříleli a w šturmích pobili. Že tak císař turecký uznáwal, kterak by dotčeným zámkům střílením nemnoho uškoditi, nýbrž něco wíceji zaházením около nich příkopůw dowésti mohl: od 28. měsíce Září až do 1. m. Října nehrubě do nich stříleli, anobrž we wšem swém ležení prowolati dal, aby jeden každý, byť byl kdo chtěl, otýpky aneb wálky z winičného réwí, týček aneb jiného jakéhokoliw dříwí dělal, a w tanistřích zem aneb písek snášel, a tím tak příkopy mezi winohrady a starým zámkem pod trestáním hrdla aby zahazowal. W čemž když se tak wšickni poslušně zachowali, ano i pro nedostatek sedlákůw, kteříž jim byli skoro wšickni z ležení zutíkali, takměř polowici dotčených příkopůw zaházeli: posledního dne m. Září na den sw. Jeronýma hned ranním jitrem k starému zámku šturm pustili; ale s nemalým jej počtem lidu swého ztratili. Nebo naši se zmužile a statečně bráníc, je s pomocí Boží od zámku odehnali. Nicméně wšak Turci předce den ode dne wždycky silněji a silněji zámku starého dobýwati nepřestáwali, ani nato co dbali, že tam té půldruhé neděle, jako ode dne obležení Erli až do třetího dne m. Října, jak při zámku tak i prwé při městě čtrnácte sturmů, w nichž některých jim přes tisíc lidu jejich padlo, ztratili.

Když již nemalau částku zámku toho, jako nápřed dotčenau baštu, zemí a rumem zasypanú dobýti měli a ji již na nejwýše podkopali, pan Wilém Trčka w rychlosti času nočního s druhé strany pewnosti nowé jakés stawení jako nějakau baštu z dříwí a prken při zdech postawiti a zewnitř hlinau a wápnem obwrci, do wnitř pak nemálo sudůw naskrz zwrtaných prachem a kamením naladowaných nakłásti dal, a na ráno lidu swému poručil, aby na to stawení wyběhnauc, jako by je dáleji stawěti chtěli, se k tomu na něm ochotně zatáčeli. Což když tak učinili a Turci je natom spatřili, za jiné nemajíce, než že jim naši odtud nějak hrubě škoditi chtíti budau, dotčené bašty rumem zasypané státi nechali a wšickni auprkem k tomu nowému stawení se ženauc, je šturmem slezli; kdež také i naši se jim poněkud, ale nehrubě

a nedłauho bránili. Nebo ihned potom, jako by již Turkům déleji odolowati nemohli, z něho se pomału dolů do pewnosti panštěli a utíkali. Turci pak předce wždy wíceji a wíceji na stawení to wesele lezauc, když se z nich tam mnozí nahoru dostali a na něm se šawlemi swými, sobě diwně počínajíc, bystře zatáčeli: tu pan Wilém Trčka do dotčených sudů skrytě a tajně oheň panštěti dáwał. Sudy ty se šťastně zňały a netoliko kamením a prachem tím stawení to na kusy roztřískały, ale také i Turky ty z něho a około něho semotam rozházeły, mnohé z nich hned na místě potłaukły, mnohé smrtedlně zraniły, mnohé na poły zmrlé dolů z bašty srážeły. Někteří pak také, newědauc, co by se to s nimi děłało, když sami od sebe strachem dolů padali, na ně naši nemeškajíc wen z pewnosti wypadli, a které tu tak zmámené w otrapách ležící a některé již napoły zmrlé ležeti około nalezli, je prwé nežli sami k sobě přišli, a mezi nimi baše jedno, postínali. Turci, ačkoliw tu tehdáž ne máło, ale hned čistě, jakž náležeło, přetříbeni byli, wšak nato máło dbajíc, nikoli ani we dne ani w noci nezaháleli, nýbrž bez přestání příkopy wíceji a wíceji zahazujíc a i zhusta ohniwými kaulemi do zámku starého střílejíc, k němu za dwa dni pořád, jako 2. a 3. dne m. Října, šturmowali. Ale i tehdáž opět nic wyříditi nemohauc, nemáło lidu swého ztratili. Třetího pak dne, když císař turecký zase poznowu dwadceti tisíc lidu swého, mezi nimižto mnoho spahůw a Tatarůw było, k hławnímu šturmu pustił: jim naši podtud, pokud jim nejwýšeji možné było, se zmužile a statečně bránili. Ale že weliká moc a síła té zběře turecké była a práwě tehdáž na naše, když se nejsilněji brániti měli, wítr do pewnosti se obrátił a wšecken také dým z ohniwých kaulí a jiných ohniwých nástrojůw, kteréž na Turky dolů pauštěli, na ně se zase obraceł: tu již pro dým, jak by se Turkům dáleji brániti měli, wěděti nemohauc, chtějíc neb nechtějíc naposledy zámek ten wzdáti a někteří ještě do druhého zámku, jenž nowý sluje, utéci museli. Kdež předce našich tu tehdáž osm set, Turků pak čtyry tisíce padło a Nyáry Paweł, nejwyšší w Erle, smrtedlně raněn był. A tak když již Turci sobě starý zámek w moc uwedli, janičáři turečtí čtyry sta hław, jednu na kopí wtekše, prawíce ji jednoho nejwyšších německých býti, císaři swému do ležení přinesli. Nad čímž on, ano i nadtím, že tehdáž také jeden Uher a jeden Němec z nowého zámku do ležení jeho wypadli, nemáło potěšen jsa, hned také se o to snažně starał, jakým by spůsobem i toho již posledního zámku co nejdříweji dostati mohł. Ale že mu jak šturmem tak i střílením pro wysokost skáły a to pískowaté, na kteréž postawen jest, nemnoho uškoditi mohł: natom zawřeł, aby, jestliže jináč býti nebude moci, tauž skáłu podkopajíc, zámek prachem rozhodił. Tak jakž ji již na čtrnácti rozdílně místech podkopati daw, 11. dne m. Října k zámku, ale wšak nadarmo, šturm pustił. A teprwa uznáwaw, že by tu šturmem nic spůsobiti nemohł, na druhý den prach k zámku snášeti dał a, aby jej jím rozhodił, toho całého aumysłu był, jakž pak i potomně na dwau místech zapáliti prach daw, jím poněkud skáłu roztrhł. Což když soldati křesťanští, obzwłáštně pak Wałauni spatřili, že Turci k ničemuž jinému nesměřují, než aby prachem tím i je i pewnost do konce zkazili: proti nejwyšším swým se pozdwihli a jich potom naposledy w ničemž nposlech-

nauti nechtějíc, za nic neměli, nýbrž wší mocí a kwałtem je k tomu nutili, aby Turkům pewnost wzdajíc, i sami sebe i je při hrdlech zachowali, prawíce, jestliže jim w tom neswolí, tedy že oni sami mimo wšecku jejich wůli, nežli by tu tak zahynauti měli, ji wzdáti míní. K čemuž když jim tak snadně nejwyšší swoliti nechtíc, se toho učiniti zbraňowali, ano i také Wałaunůw, aby wěci takowé před sebe nebrali, snažně za tři dni pořád žádati nepřestáwali: 15. potom dne m. Října dotčení nejwyšší, jako Nyáry Paweł, hrabě z Turnu, p. Wilém Trčka, p. Jan Wchynský a p. Kokoran se społu do jedné swětnice zawřeli a, co by tak w té wěci učiniti měli, radu drželi. Wałauni pak někteří u též swětnice dwéře zastaupiwše, ihned bez meškání také některé z prostředku swého wen z pewnosti do tureckého ležení wypustili a skrze ně Turkům oznámiti poručili, jestliže je społu s manželkami, dítkami, pintami, swazky, šawlemi ano i se wším zbožím jejich odtud propustiti a při hrdlech zachowati chtějí a slibují, že jsau toho aumysłu, aby jim pewnost wzdali. K čemuž ke wšemuž ačkoliw jim Turci swolili a wšecko tak, čeho při nich wyhledáwali, zdržet a splnit slibowali: ale wšak předce pod tím Wałaunům newěříce, zase některé z prostředku swého do pewnosti wysłali, a aby k jednání a porownání takowé wěci k nim jeden z nejwyšších wysłán był dołů był a s nimi na něčem jistém zůstał, o to dotčeným wysłaným swým jednati poručili. Pročež když již zase jak wałaunským tak i tureckým wysłaným nějaké małé dwéřce od pewnosti otwírány były, nenadále několik janičárůw a potom i hned několik set jich dwéře wyraziwše, za nimi do ní wskočili a, widauc již swých wnitř wětší počet nežli křesťanůw býti, bez meškání do swětnice mezi nejwyšší wběhli, jich se tu, zdali by jim pewnost wzdáti chtěli, dotazowali. Což když se nejwyšší učiniti zbraňowali, ihned dotčení janičáři se jich zmocnili a je jali, jaté wen z swětnice wywedli a właským jazykem křičeti počali: kteří se k nim připojiti a poddati chtějí, ti aby na stranu ustupowali. Kdež ihned Wałauni na stranu ustaupili a po wzdání pewnosti díł jich se k Turkům připojili. Jiní, kteří se poddati nechtěli a utíkati rychle nemohli, dotčení janičáři těch něco postínali, některé zjímali; ano i když potom někteří dołů utíkati chtěli, w tom takowém tłačení ještě dwě stě těł křesťanských se pomačkało a zardausiło. A něco předce jich odtud na Pudenok (Putnok) a Filekow zutíkało. Nejwyšší pak wšickni wespołek zajati, dwa z nich toliko, jako Nyáry Paweł a pan Kokoran diwným spůsobem a řízením Božským wyswobozeni. P. Wilém Trčka a p. Jan Wchynský s některými wíceji křesťany předse w zajetí tureckém zůstáwají.

L.

Krištof Harant z Polžic.

Staročeský byl Harantůw rytířský rod. Krištof narodil se l. 1564. Otec jeho Jiří byl za Rudolfa II. hejtmanem kraje Plzenského a králowským radau. Prwního wzdělání nabyl Krištof doma. L. 1576 odebral se ke dworu arcikníželе Ferdi-

nanda, bratra cís. Maxmilianowa, do Innsbrucku, maje se tam k dalším službám přispůsobili. Asi 1584 po smrti otce swého wrátil se do Čech. L. 1593 do 1597 bojowal w Uhrách proti Turkům. L. 1598 wyprawil se w Dubnu spolu s Heřmanem Černínem z Chudenic, šwakrem swým, na pauť do swaté země. Z Benátek dali se na moře, widěli Jerusalem a ostatní místa poswátná, nawštíwili Egypt, horu Sinai a wrátili se přes Alexandrii a Benátky domů w Prosinci téhož roku. L. 1601 stal se Harant komorníkem a radau cís. Rudolfa II., l. 1603 přijat byl do stawu panského. Jako při Rudolfu II. tak požíwal přízně i při císaři Matyášowi. Rok ale 1618 přiwedl zlý obrat w posawadní štěstí jeho. Puzen jsa ctižadostí, aby se stal účastným wysokých hodností, kterých panující tehdá strana pod obojí jen přiwržencům swým dopříwala, opustil Harant, byw posud horliwým katolikem, wíru otcůw swých. Následek toho byl, že dosáhl sice, po čem dychtil; ale práwě to bylo zkázau jeho. Když po bitwě na Bílé hoře jalowý král Fridrich Falcký z Čech uprchl a panowník prawý w králowstwí se uwázal, zastihla Haranta zároweň s jinými zbauřilými pokuta wěrolomstwa, jehož se proti králi a pánu swému byl dopustil. Dne 21. Čerwna 1621 učiněn jest konec žiwotu jeho.

Krištof Harant byl muž wysoce wzdělaný, znatel literatury staroklassické i sauwěké, milowník básnictwí a jmenowitě hudby. L. 1608, ponaukán byw k tomu od mnohých přátel swých, wydal wypsání pauti swé na wýchod s rytinami, jež sám kreslil. Dílo to wyšlo podruhé péčí K. J. Erbena nákladem Matice české. Překlad německý wydán byl l. 1668 w Norimberce.

Benátky.

Město Benátky nejprwé swůj počátek wzało léta po narození Krista Pána 407. za času Arcadia a Honoria řeckých císařůw, když Radagasus král z Gothie se dwěmakrát sto tisíc do właské země wtrhł, wšecko, nač přišeł, pálił, mordował atd. A tehdáž se mnozí po ostrowích, na nichž nyní město stojí, skryli a s rybáři, kteříž se tu osadili, až nepřítel odtáhł a poražen był, zdržowali. L. 413, když Alaricus král wizigotský týmž spůsobem do Włach přitáhł, město Řím wybojował a pokaził, ti lidé a jiní, co nejpřednějšího było, zase na ty ostrowy utekli a tu se mnozí z nich do konce na místě, kdež Riv'alta až podnes słowe, osadili, a jiní, když nepřátelé z země pryč odtáhli, zase do měst se nawrátili. Naposledy léta 453 pro strach krále Atilly uherského, kterýž wšecku německau i właskau zemi i jiné mnohé wybojował a wyhubił (od toho také słauł flagellum Dei, to jest, bičem aneb metłau Boží) tak mnoho lidu na dotčené ostrowy se wydało, wšech wěcí dostatek s sebau nashromáždiwše, že tehdáž město práwě

založili a jménem okolního národu Venetía nazwali. Leží pak na ostrowích jezera neb zátoky mořské Adriatického a práwě proti řece własky Brenta, łatině Medoacus řečené, kteráž do téhož jezera padá a se tratí. Włastně to jezero jest díł moře adriatického, ale welmi mělké a tiché pro wršky a ostrowy, jimiž jest od welkého moře odděleno, tak že do něho woda z moře nemůže, nežli máło kolikas místy (słowau portae, brány) jako spławy nějakými, wšak dobře opatřenými pro bauře mořské i pro wpády nepřátel. A kdy by několik jiných řek nebyło, kteréžto do něho wpadají, máło by w sobě wody měło.

Někteří přirownáwají położení břehůw terræ firmae neb continuæ, to jest, s jedné strany země właské stáłé, k łučišti, hráze pak aneb ty ostrůwky s druhé strany moře welikého připodobňují k tětiwě. Netoliko pak po wodě ale i po zemi z přirození opatřeno jest, jsauc ku podiwu pewné. Nebo woda w té zátoce jest tak mělká, že se na ni jináče nelze pławiti nežli małými nehłubokými łoďkami; k tomu na mnohých místech s žádnými łoďkami k městu by přístup nebył, kdy by kanálů, to jest, příkopů naschwál k tomu udělaných neměło. Kdo by tedy na Benátky s té strany země chtěł připadnauti, musił by od země přes wody až do města buď z łodí aneb z worů a dříwí dłauhý most ustawěti, aby přes něj wojsko přewedł. Ale měł by přitom toto zaneprázdnění, že wšudy tak širokého místa nenajde, aby łodí aneb wory rozšířił; pakli by našeł, tedy nedłauho a nedaleko, pro nestáłost wody, kteráž w jistých hodinách schází a zase přistupuje, sem i tam by tím mostem metała, až by jej roztrhła aneb odnesła. A kde by se tolik łodí a dříwí dostati mohło, aby tak weliké była, ježto by welkau tíž od municí a lidu snésti mohły? Benátské gondole nic toho nenesau. A přes to měli by Benátčané wšecky w swé moci při městě, bráníce z daleka z welkých kusůw střełby, aby se nic po wodě newezło, a z některého sta kusůw wždy by nějaká škoda a skutek následował. Wšak prwé s oné strany terrae firmae musił by šest hławních pewností a welikých měst, jenž jsau Padua, Terwis, Verona, Bressa, Bergamo a Crema, mimo jiné menší, dobýti a opanowati. S druhé strany jest ta wznešená a sławná we wšem křesťanstwu pewnost Palma, w krajině Forojuliensi a od Benátčanůw léta 1594 teprw dostawená. Pakli by chtěł bez mostu na wořích aneb łodičkách k městu, tolik jich nedostane, a by i dostał, kdy by neměł lidí dobře struh a kanálů powědomých, nikoli by k městu w šíku a hłučně přijíti nemohł. Chtěł-li by pak artalerii wésti, tu by na welkých łoďkách a širokých prámích aneb wořích pławiti musił; a wšak by skrz wšecky kanáły pro úzkost jich projeti a pro diwné motanice z nich se wytočiti ani se w nich ohýbati nemohł; zatím by se z města střełbau překážka učiniti mohła. S té strany moře, kdo by armádu od welikých łodí měł, musił by skrze dotčené brány do lacu aneb jezera; a tu s obojí strany jsau tak dobře střełbau našpihowané pewnosti, že by snadno největší armádu rozehnały. A wždy, by i té brány dobył, wšak do jezera nemůže nežli jednau łodí na špic, proti němuž by Benátčané se wšech stran, na łodích i na náspech kolím obitých jako w šancích bez těžkostí wšecko rozstříleli; a jak by jednu łodí potopili, již by po armádě weta było, proto že od těch bran jest toliko jediný kanál do mě ta pro weliké łodí, a jinudy do města pří-

stupu není. Summau jest nedobyté, leč by nikdež wůkoł sebe žádné země neměli, že by se pro hład podati museli; ale kdo by jim zabránił na silných armádách na moře wypadati a do okolních zemí a do Turek dojížděti a obilím se opatřiti?

Toto též při położení toho města šetřiti se může, že ne bez příčiny předkowé opodál a na deset mil właských od moře welikého a jeho brau wzdálí je założili. Neb tau příčinau netoliko před wpády nepřátel a łaupežníků jsau bezpečnější, ale tím bližší země a krajin okolních, z kterýchž jak obilí tak zahradní wěci a waření, woda sładká a wšecky jiné potřeby městu se dodáwají, a tím łacinější na mnoze a čerstwější pro blízkost cesty toliko pěti mil właských přicházejí. K tomu čím blíže jsau země, tím zdrawější a pohodlnější powětří mají: jináče by je smrad mořský a z bahna okolního dáwno był z toho místa wypudił; ale w prawdě po starých lidech, jichž tam množstwí widěti, znáti jest, že tam mimo jiná w mokrých místech wystawená města musí zdrawé powětří býti.

Město na dwé welikým kanálem se dělí, také słowe grande, to jest weliký, kterýž skrze město spůsobem litery versalní S prochází, zdýlí do 2500 geometrických kroků w, a naskrz jest široký čtyřidceti krokůw. Nemá nežli jediný most kamenný z jednoho obłauku, ale tak wysoký, že pod ním prostřední łodí se stožárem projde a dwě galery s rozłoženými wesły sebe minauti mohau, ješto by pod Pražským mostem s těžkostí jedna prošła. Z toho kanálu jde jiných třinácte menších do města, po kterýchž na łodičkách gondole řečených sem i tam se pławí. A místy jsau břehowé zdmi wyhnaní, po nichž se může suchau nohau choditi a na druhau stranu kamenné a dřewěné mostky, jichž do 450 pokłádají. Wšak wětší díł města w wodě a na kolích stojí, ostatek na ostrůwkách, tak že wíce lidé po wodě se pławiti než po zemi choditi musejí; wšak možnější mají swé włastní gondole při dweřích přiwázané, na nichž pławí se kde chtějí; jiní po wšem městě nájemných za jisté ułožené peníze dostati mohau. Wšech wšudy po městě někteří do 3000 a jiní do 4500 pokłádají.

Město w swém okršlku má osm mil właských, kostelůw farních 62, kłášterůw čtyřidceti jeden, z nichž jest sedmnáte pro mužské pohławí, ostatní pak pro ženské; špitálůw sedmnácte, kapliček osmnácte; pěkných a z mramoru wystawených paláců množstwí, zwłáště s obojí strany welikého kanálu a kde woda jest; jinde, které ulice jsau bez wody, pro úzkost jich stawení na wýš nemohau se z úplna spatřiti, aniž tak lidné jsau jako jiné.

Nejpřednější stawení jest kostel sw. Marka, palác a rathauz w jednom płacu pospołu ležící. Rathauz ozdobným malowáním od stříbra a złata pěkně se stkwí; w něm jsau wšecka knížata Benátská wymalowána, jichž było do dewadesáti osob, krom místa prázdného jednoho, w němž toto psáno stojí: Hic est locus Marini Falieri decapitati pro criminibus, totiž: Tuto jest místo, Marina Faliera pro wýstupky słátého, proto že chtěł město a włast swau pod moc tyranskau přiwésti, l. 1354.

Kosteł sw. Marka jest wšecken z pěkného mramoru wystawený zwłáště wnitř dílem nákładným od małých kausků jako kostky rozličného porfyru a jiných barew mramoru aneb políwané hliny skláda-

16

ných a tak mistrowsky spojených, že složíc jakékoli figury spíše se malowané nežli kausky kamenné přirozených barew přetažené na zdi a na stěnách býti widí. Takowého díla máme w Čechách příkład při kostele sw. Wíta na hradě Pražském, proti JMCské kuchyni, na kaple sw. Wácława. To řemeslné díło łatině słowo museum, musivum, vermiculatum, segmentatum, a takto se wypisuje: Jsau kausky mramorowé, sklenné, dřewěné a t. d. rozličných barew, kteréž se pro wyznamenání wšelijakých figur w hromadu spojují. Jakož pak po lewé straně kostela Benátského, když se do něho wejde, jsau dwě tabule mistrowské, každá osobu mužskau z rozličných kamenůw wysazenau mající. W témž kostele stojí třidceti šest mramorowých słaupůw. Nad welikým ołtářem jest klenutí a na něm historia starého a nowého zákona, z jakýchs hadích kamínkůw wysazená. Za ołtářem stojí dwa kameny jako kusy słaupu, wzdálí od sebe na dwa kroky a tak jsau prohlídací, jako by ze skła były. Proti ołtáři jsau dwě pawłače, na jedné zpěwáci, na druhé diakon evangelium w jistý čas zpíwají. Jsau také w témž kostele dwoje warhany proti sobě; tu obyčejně na oboje hráwají, že jedny po druhých alternatim jdau. Na ołtáři stojí tabule z stříbra a złata slité, mnohými drahými kameny a perłami wysázené. U postřed kostela po prawé ruce jest brána obrazy sw. Františka a Dominika ozdobená, za níž chowá se pokład sw. Marka. Ode dwau stran kostela jest płac klenutý historiemi starého a nowého zákona malowaný a podłaha mramory rozličných figur wykładaná. Prwé, než se do kostela wejde, musí se pod čtyřmi wěžmi jíti, kteréž stojí na słaupích z černého mramoru, ty jsau pěknými bílými pruhy a štrichy strakaté. Wnitř wůkoł wšeho kostela jsau dwoje pawłače, spodní stojí na 114 wysokých porfyrowých słaupích a wrchní na 146 menších mramorowých.

Zewnitř jest také pawłač s mramorowými słaupy wůkoł a wůkoł. Nad předními dweřmi stojí čtyři koňowé pozłacení, welicí, jako by žiwi byli, a mistrowsky, jako by se zpínali, z mosazi slití. Ti byli císaři Vespasianowi, kterýž Jerusalem zkazil, léta od narození Božího 72. ku poctiwosti w Římě děláni. Odkudž je císař Konstantin Weliký do Konstantinopole přiwézti dał. Potom je 1202 Benátčané, jakž město Konstantinopolis s jinými národy na čas opanowali, wedlé jiných mnohých wěcí wzali a na to místo postawili. Střecha nad kostełem jest pěti okrauhłými báněmi ołowem přetaženými přikryta.

Wěže čtwerhranná około osmdesáti noh podál od kostela samotná stojí, dwě stě třidceti noh wysoká a při každé straně od jednoho rohu k druhému čtyřidceti noh široká jest, wnitř tak powłowné a mistrowké schody má, že se jich toliko dwadceti pokłádá. Prawí se, že by císař Fridrich poslední do ní koněm až do střechy beze škody wjeti a zase dołů sjeti měł. Příkład takowých schodů máme na hradě Pražském, kdež JMCská wížku nad pokoji nowými, nad níž altán s římsau postawen jest, w nowě ustawěti dał: w té wěži jsau schody až do wrchu mistrowsky, že se po nich jezditi může, a jdau kołem až nahoru.

Před kostełem sw. Marka jest płac aneb rynk čtyry sta kroků zdýlí a sto třidceti zšíří, na kterémž stojí dwa słaupowé: na jednom jest znamení sw. Marka, totiž lew s křídły, a na druhém sw.

Theodoret. Mezi těmi słaupy obyčej míwají utráceti złočince a strappacordu dáwati. Strappacorda jest trestání miłostiwé jako u nás na płanýř aneb do obojku postawiti. Nebo tam mají słaup na spůsob sprawedlnosti, kterýž na ryncích měst Pražských stojí. Na konci příčných trámů jest skřipec a po něm prowaz až na zem s obau stran wisí: na jeden konec za ruce nazpět aneb zádu obrácené winného přiwáží, a potom jej nahoru, jak wysoko chtějí aneb poručeno sobě mají, pochopowé a biřici táhnau a co nejrychleji prowaz s ním dołů pustí, a leda jen by země nedopadł, jej zdrží; a kolikrát jim poručeno, tolikrát jej wytáhnau a pokaždé prudce dołů spustí. Tím spůsobem netoliko welikau hanbu a posměch, ale i wytočení kłaubůw a rukau, mimo přílišné těła ztřesení, tomu jistému činí. A jest ta wěc tam tak obyčejná, že máło na ni dbají; mnozí z kratochwíle a třebas z peněz tak se haupati dají; nebo wědí, jak ruce stisknauti, a mnohých při tom fortelůw, jako když ruce nazad založí a jimi se drží, užíwají a tak od toho častého natahowání silné a zwykłé audy mají.

Také, jakž jsem nahoře dotekł, kde se pokład při kostele sw. Marka chowá, tuto něco o něm położím. Jest zajisté wěc hodná spatření; neb obyčejně každého roku na den sw. Marka w kostele na weliký ołtář se wykłádá a každému k spatření přes cełý den ukazuje: awšak tu dwa páni, dokud wyłožený jest, při něm sedí a naň pozor mají. Předně pak jest dwanácte złatých korun a dwanácte złatých jakýchsi kabátůw, wšecko perłami a drahým kamením osazených; tabule złatá na ołtář, mnohým drahým kamením obkłádaná; šest złatých křížůw s drahým kamením; dwě złaté kadidlnice a několik jiných stříbrných; nádoby wšelijaké z drahých cełých kamenůw děłané, z nichž dosti se małé kausky w prstenich draho cení; džbánek z achatu plný welikých pereł; dwě perły jako žałudy; jeden weliký rubín; dwa měšce plné drahých kamenůw; monstrancí, swícnů, ornátůw a jiných potřeb kostelních wšecko od złata a drahým kamením krumplowaných množstwí, že se při tom wšem złato za nic nepokłádá; rohy jednorožcowy tři, z nich dwa každý přes půłdruhého łokte zdýlí a čtyr prstů ztłauští, třetí pak něco menší, se spatřují. Knížecí kłobauk samý na dwakrát sto tisíc dukátůw se cení. A jiné mnohé wěci nemožné zpamatowání, kteréž Benátčané na díle w wáłkách na moři i na zemi, nejwíce když Konstantinopole dobyli, od potentátůw darem dostali, tu sw. Marku obětowali. Wšak swůj obecní pokład z důchodůw a na hotowých penězích jinde mají.

Z nejhławnějších stawení jest také arsenál, jejž německy Zeughaus a česky zbrojnice jmenujem. Ten se spíše zdá býti obzwłáštní město nežli jaká ohrada. Jest w okršlku přes dwě míle właské a má takowý nesčíslný počet wšech wáłečných na moře i po zemi potřeb, že nelze wyčítati; nebo snáze bych mohł s oním wzácným a sławným kapitánem generalním císaře Karła Pátého, markrabětem jménem Davalus Vastius to sobě winšowati, což on, wšed ráno do té zbrojnice a teprw w samý wečer wycházeje, propowěděł, že by raději tu zbrojnici měł nežli čtyry možná města właská se wším jejich příslušenstwím.

I toho naposledy tuto pominauti nemohu, že w Benátkách do dwau set studnic, w nichž woda sładká, pěkná a dobrá ku pití, na sáh i

dwa hłubokých, wšak w pauhém słaném moři se nacházejí, a kdo by toho newiděł, snad neuwěří tomu. Spůsob pak dělání takowých studnic aneb čisteren, własky sponge, jako by řekł hauba, takowý jest: Wyberau bahno a zemi mořskau dosti hłuboko i udělají w wodě jámu širokau co nejwětší a místem co prostřední kašny okršłek; potom do té jámy nemáło, totiž na tři neb čtyry střewíce zwýší hliny hrnčířské do gruntu naházejí a jí tam pěchují, na tu dále písek zasýpají a teprwa nato zeď tłustau, dobře wnitř mazem opewněnau wystawí, až nad zemi aneb nad wodu. Do těch tedy tak sprawených čisteren s několika domůw w ulici i w domích obzwłáštních po žlabích wodu dešťowau shromažďují a té dle potřeby k waření, ku pití atd. užíwají. Jestli by kdy dłauho nepršeło, nawezenau a kaupenau wodau ty čisterny naplní, aby w čas potřeby wody dostatek był.

Kníže Benátské.

Wšecka obec dělí se na osoby duchowní a swětské. Duchowní hława jest patriarcha, a má pod sebau biskupy a rozdílné preláty. Dokud Attila města Aquilegium nezkaził a newywrátił, była w něm stolice patriarchy, ale potom na žádost Benátčanůw ta stolice do Benátek přenešena jest, a tu až podnes trwá. Swětských hława jest kníže, a má pod sebau lid na tré rozdělený, totiž włádyky, měšťany a obecní zběř. Ačkoli pak wšickni jednostejně měšťané jsau a městského práwa jeden tak jako druhý užíwá: wšak rozdíł jest, že włádykowé wším włádnau a na hejtmanstwí do wšech krajin a měst jim poddaných wysíłání býwají, druzí téměř wšech úřadůw zhoštěni jsau. Kníže má swau instrukcí, kteráž w tejnosti jest; ale co se při wolení a panowání jeho pompy, důchodůw a jiných předností dotýče, o tom tuto położím.

Po smrti kteréhokoli knížete a jak ho jen k hrobu sławně a na obecný nákład doprowodí, hned se k tomu nařízení senatores, to jest rady, na palác sejdau, z nichž nejpřednější viceregent a vicedux, to jest místodržící, práwem jest. Ti dokud jiné kníže woleno není, z palácu nemohau; nebo dwéře se zawírají a silně střeží, tak že oni w tom čase wšecky zemské potřeby říditi a opatrowati musejí. Po témž pohřbu shromáždí se weliká rada, gran consiglio řečená, a ta z prostředku swého nařídí osoby jménem inquisitores, aby se na žiwot a spráwu předešłého knížete wyptali a w jistém času, pokudž by co złého na něj prokázáno mohło býti, żałowali a jeho statek na místě obce winili; tak že dědicowé a statku držitelé nebožtíka, pokudž co prokázáno i od pánůw přisauzeno býwá, to z statku nahraditi musejí, wšak jich žiwých poctiwosti a dobrého jména bez ublížení. Ač i w té příčině ani tak přísně s dědici nezacházejí, aby nemírnau summu na statek układati měli, ale leda bázeň a strach był budaucím knížatům, aby se šetřili a dětí aneb přátel swých nezawozowali. Pakli nic trestu hodného není, chwálí se a památka jeho dobrá zůstane.

Potom sejdau se, aby nowé kníže wolili a tu diwným obyčejem losy wybírají, jedni druhé wolíc nejprwé za wolence, a ti zas jiné, až naposledy několik osob, který by knížetem býti měł, wolí; a ten

musí dwadceti pěti losy aneb (jakž oni užíwají) kuličkami stříbrnými a złatými jiné přewyšowati. Takowý když se najde, hned mu jiní wšickni ruce líbajíc, štěstí s radostí winšují, a někteří jej na paláce i wen z palácu lidem wyhlásí; nato hned po wšem městě zwoní, rázem jména a obrazu jeho mince se bije. W tom wedau jej do kosteła sw. Marka, a on po wykonání służeb církewních na pawłači se lidu ukáže, ke wšechněm řeč učiní a we wšem dobrém se zakazuje. Odtud doprowázejí jej páni radní k ołtáři, kdež on procuratoribus sancti Marci, totiž kostelníkům kosteła sw. Marka, dle jemu předłožené formule přísahu činí. Potom přistaupí vicarius téhož kosteła a knížeti praporec knížetstwí do rukau dodá, kterýž on jinému k držení odewzdá; po oběře odtud ke dweřům jde a wstaupí na stolici na spůsob kazatelnice udělanau, s kterauž od pławcůw práwo k tomu majících zdwížený około kosteła po płacu a wůkoł se nese, maje wedlé sebe jednoho z nejbližších příbuzných swých, kterýž z mísy wšelijakau złatau i stříbrnau minci hrstí mezi lid hází, až býwá přinešen k stupňům palácu, kdež ho páni radní očekáwají. Tu s té stolice sejda, kłobauk knížecí od jednoho na hławu jeho se włoží, a tak jde do pokoje radního, kdež práwo a klíče palácu k sobě přijímá. Odkudž potom každý domůw se nawracuje.

Kníže pak, když wychází, wždycky tento spůsob zachowáwá: Má na sobě oděw knížecí, totiž kłobauk, sukni złatohławowau s dlauhými rukáwy až k zemi, a jak z palácu wyjde, pokaždé welikým zwonem na wěži sw. Marka zwoní. Nesau před ním praporce na dłauhých tyčích a trauby stříbrné přes dwa łokty zdýlí, jimiž před ním traubí; nesau také kříž, za tím stolici pozłacenau a polštář złatohławowý. Potom jde kníže pod umbrellí mezi dwěma, maje na hławě knížecí čepici aneb kłobauk špičatý a rohatý, kterýžto roh jest pozadu nakřiwený, znamenaje a jako ukazuje, že ne na něm, ale na těch, jenž za ním jdau, senátořích, moc a wládařstwí záleží. Nápřed na tom kłobauce jest přidělaný złatý kříž, a to z té příčiny, když jednoho času otec knížete Laurentia Celsa jemu jako synu swému knížecí poctiwost učiniti, kłobauk před ním sníti a ruce políbiti se zbraňował, ten kříž dali, aby i knížecímu úřadu i otcowské moci se neublížiło, tím spůsobem, jako by, když to otec učiniti musił, ne synu ale kříži ku poctiwosti to učinił. Za ním jde množstwí pánůw dwa a dwa społu, wšak z prwních dwau po knížeti ten, který po prawé ruce jde, nese meč nahoru špicí obrácený, w pošwě złaté, na znamení, že jakož jiná knížata a potentátowé meč dobytý před sebau nositi dáwají a tím swau plnau moc a panstwí dokázati chtějí: tak naproti tomu on swau moc, zákony a práwy obmezenau, jako meč pošwau obalený, od těch, kteříž z rad za ním jdau a meč nesau, we wšem dosahuje a jich radau nic kwapného předse bráti nemůže a nemíní.

Jedna z předních powinností jeho jest, že každého téhodne jednau ke wšem úřadům osobně dojíti, dohlídnauti, je k sprawedlnosti, aby nic z přízně a z hněwu nesaudili, napomínati, a pokudž by na ně jaké żałoby šły, je potrestati moc má a může.

Důchodu stáłého z obce wychází knížeti tři tisíce dukátůw a na ty musí drabanty chowati a jiná wydání činiti, zwłáště pak čtyry pankety každoročně dáti strojiti, jako: na den sw. Štěpána, na sw. Marka, na den Božího wstaupení a na sw. Wíta, k těm weliké množstwí pánůw

officírůw pozwati, a nadto jednau w roce každému z rad dar od złata aneb stříbra dáti powinen jest.

Když den Božího wstaupení přijde, wystrojí se ze zbrojnice weliká loď Bucentauro řečená, kterauž całauny drahými, stolicemi, stoły od złata a stříbra nákładně ozdobí a před palác knížete připławí. Tu kníže s nejpřednějšími pány a potentátůw legáty na tu łoď w swůj majestát wsedne, a jiní páni s obau stran pořád, s welikau sławau a pěknau musikau a tak welikým množstwím małých łoděk a gondolí na tisíce jich následujících na moře za brány castelly jménem nedaleko wyjede, kdežto po wykonání od patriarchy aneb officiála jeho jistých ceremonií a říkání kníže wystaupí a, některá słowa promłuwě, prsten do moře uwrhne a zas se posadí. W tom trubači traubíc a z střełby na pewnostech wystřelíc, jedau zpátkem do pewnosti, w kteréž kníže jako ženich předním pánům na swůj groš sławný panket místo weselí strojí a potom k wečeru do Benátek s radostí se nawracuje.

LI.

Wawřinec Benedikti z Nudožer.

Dědina Nudožery (Nedožery) w Nitransku jest rodiště učence tohoto, jenž wykládaje na universitě Pražské klassiky staré a nauky mathematické, proslawil se co grammatik český, a co básník wšech sauwěkých weršowcůw daleko předstihl. Prwním počátkům literním učil se w Jihlawě we škole Jáchyma Golce. Docwičiw se doma, obrátil se na universitu Pražskau, odkudž poslán byl l. 1594 za rektora školy w Uherském Brodě. L. 1597 stal se w Praze za rekt. Bacháčka bakalářem, načež přejal spráwu školy Žatecké. L. 1600 powýšen byl za mistra swobodných umění a opět uwázal se w rektorstwí školní a sice w Něm. Brodě (1602—1603). L. 1604 přijat byl za kollegiata do kolleje Karlowy, kdež působil nejen z kathedry ale i co spráwce důchodůw (probošt). L. 1611, když Matyáš po odstaupení císaře Rudolfa II. korunu českau přijal, wyslán byl (23 Máje) Benedikti sám třetí, aby králi nowému jménem university přání přednesl. Po Mart. Bacháčkowi a wedlé stařičkého Hubera nebylo muže, který by s upřímnější snahau byl se zasazowal o zwelebení klesající university, nad Benediktiho. Umíraje, ještě pamatowal na ni, odkázaw jí wíce než 1000 kop míš. Benedikti zemřel dne 4. Čerwna 1615. Campanus Wodňanus památku jeho básní latinskau oslawil.

Benediktiho latinským jazykem sepsaná mluwnice — Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae libri duo 1603 — patří k nejpodstatnějším grammatickým pracem na-

šim starší doby. Jméno básnické pojištěno mu překladem metrickým žalmůw, teprwé l. 1855 od Šafaříka objeweným. Ačkoli prosodie časoměrná již od Blahoslawa ustálena byla, nicméně Benediktimu náleží zásluha, že prwní jí užil w duchu oprawdu klassickém. Kromě toho známy jsau jeho básně příležitostné a rozprawy latinské.

Žalm VIII. Heroico.

Ó weliký welikého ty náš panowníče okršlku,
Hospodine, ach welikáť jest twého jména welebnost!
Ach jak nestižená twá, jenž zemi přistřeła wšecku,
Wšecku nebes wýsost wěčným zastiniła bleskem,
Býti musí sława! Nýbrž (což diwněji wážím)
Twau welebí diwnau i ta nemluwňátka maličká
(W nichž se o twor lidský jasná twá spatřuje péče)
Moc, jichž ústa němá jsau twých chwał hłásati nástroj,
Tak že ti nesmyslní, Boha kdož prau, hanbu nemírnau
Z důwodu tak makawého mají. Já jistě nebes twých,
Ó Bože, když jen krásu widím, a s tak mnoha słunce
Hwězdami w řádu miłém, jejž jim dał, kráčeti patřím,
Hned trna tak říkám: Ach jaks welikých, Bože, pánem
Těchto wěcí! A co pak, co člowěk neb płod jeho bídný
Jest, že ho tak wážíš? nebo máło pod anjeły níže's
Jej posadiw, korunau panowání nad twory wšecky
Ozdobił ozdobnau; poddaw jeho pod nohy wšecko,
Cožkoli rozličným ruka twá kde zřídiła díłem:
Stáda wołů a owec a howad na polích se pasaucích;
Též zwěři stáda mnohá wysokých po horách běhající;
Ptactwo u wětru libém, jimž wysoko létati dáno;
Též ryby wšech wod a řek, w hłubinách jimž zpłýwati dáno.
Ó Bože, přesławný pane náš, jak rozlita sławně
Důstojná twá moc wšudy! Jak twé jméno welebné!

Žalm XV. Elegiaco.

W důstojném, Pane, twém nebe stánku, na twé hoře swatté,
Praw, kdo hoden uznán bydliti wěčně bude?
Ten bude, kdož srdcem je upřímnosti miłowník,
Rád čině wšecko prawé, rád młuwě wšecko miłé.
Ke škodě kdož jazyka swého bližnímu nebrausí:
Před křiwdau złobiwých zastane radše lidí.
Kdož sobě hříšníků (byť sławných) w mysli neważí:
Než wáží ctnostných, jakkoli často chudých.
Připowědí kdož stále drží swých přísahy wšecky:
A słowa swého ničím, byť škodu brał, nemění.
Aupłatku kdož nedbá w saudu proti bráti newinným,
Wůbec aniž bližních lichwami swými hubí.
Těchto wěcí kdo by chtěł stáłau ostříhati myslí,
Tenť cele, ten włastní zůstane wěčně Boží.

Žalm XVIII. Heroico.

Swé tobě wšecko cełau wraucností srdce wylewám:
W swé tebe wšecky žiwau łáskau wnitřnosti pojímám,
Ó Bože můj, má síło miłá, má skáło přepewná,
Můj hrade, mé jediné spasení, můj sám Bože silný,
W němž doufám, můj štíte tuhý, rohu, jímž se potírá
Mých cele złost škůdců, před bauřemi kotwo a porte
Wždycky mi bezpečný! Neb kdyžkoli chwáłu do úst swých
Twau bera, tě wzýwám, hned mých, hned zpět jde nepřátel
Moc! Hned i auzkost má hned na prostranno wychází.
Již mne opět jistá była smrt obstaupiła swými
Hrůzami, již zhynutí wzteklým obklíčiło praudem,
Již hotowý mne děsił, smutné rozdíraje hrdło
Hrob, noha již sítí smrti jsauc zachwácena wázła:
W těchto byw auzkostech, k nebi jsem pozdwíhaje twáře
Wraucně wołał, k Bohu swému mocí wší síły wołał jsem.
On pak, jakž na swém ohniwé seděł obłohy trůnu,
Wysłyše hłas křiku mého, pohnut był rychle miłostí.
Hned jeho pod nohami swět se střásł, hned země wšickni
Základowé, wšech i hor hned třásli se strašliwě. Hrozný
Dým z chřípí jeho šeł, ohniwý płamen z úst jeho pałał,
Jiskry žiwé s uhlím řeřawým wšudy prskały wůkoł.
Kdež nebe z swých širokých weřejí wyzdwihši se, Pána
Spustiło hned k zemi níže, jehož była podnože temný
Mrákoty stín. Wozowé jeho pak swětłých cherubínů
Zástup. Skrýši sobě připrawił z temnosti mračen swých,
Odkudž blesk z obłaků uhlí řeřawého wycházeł.
Od Boha Bůh hřímał, zwuku swého wydáwaje troskot
Tak střeły pauštěje swé nepřátełý prudce porážeł,
Až se propast hłuboká tam pod nimi odkryła wšecka,
Zakładowé země též se ukázali od ducha úst twých.
Pak mne ujaw s wýsosti chopił a wywedł z welikých wod,
Z mých wšech nepřátel praudů těch jakkoli prudkých,
Ačkoli silnější mne byli. Pán podpora silná
Sám mi był. Oblíbiw mne sobě, Pán z úzka wytrhł mne.
Odpłatu mé newině, mé čistotě náhradu dał Pán,
Když, že jsem ostříhał jeho cest, widěł; ustawených praw
Šetře Božích a upřímě se mít k Bohu swému hleděł jsem.
Mé dle sprawedlnosti tedy odpłatu, můj Bože, dałs mi,
Čistoty srdce wnitř i rukau zewnitř powědom jsa;
Neb s miłosrdným rád každým miłosrdně nakłádáš,
Upřímým úpřímě činíš, sprostnosti obhájce!
Než naopak kdo chodí převráceně, swé wěci wšecký
Též spatří, že mu též půjdau naopak a narůzno.
Kdos saužen, k Bohu swému wołej, a tu hned oči pyšné
Pán snížíc jasnau rozswítí swíci radosti.
Jakž mně činíš, Bože můj, w tobě já, w tobě wojska prorážím,
Bašty tebau kácím, wysoké w tobě přeskakuji zdi.

Síła jest cesta Boží, řeči jsau jeho prawda nemylná:
Štítem jest mocným tomu, kdož doufánliwě kráčí.
Neb kdo Bohem kromě Hospodina? Kdo skáłau jest kromě Pána?
Můj Bůh k wítězstwí mne pasem podpásał udatně.
Mé nohy jak by łaní křepké čině, wysoko dáwá
Skákati. Též ruce mé bojowat uče, łámati wšecky
Dá łuky oceliwé. Proti šermům štítu dodáwáš,
Můj Pane, podpíráš prawicí swau mau mdłobu, až již
Twau odewšad wůkoł zweleben jsem dobrotiwostí.
Rozšířiłs kroky mé: sehnaut nepřátely dałs mi.
Jižť zraněni padli, již powstati již nemohau wíc.
Mně proti kdož powstał, padł hned, sehnut jsa konečně;
Kdož mne nenáwiděli, wšeckys hle wyplenili dał mi.
Ach wołaliť, wołali, wšak ani pomocníka nenašli,
I k Bohu, wšak neslyšeł. Já pak jako prach w powětří
Wšecky je rozprášił, pošlapaw je co błáto na ryňcích.
Padł zrocených wšech hluk: lidu aj wšemu za hławu dałs mne!
Národowé mně cizí słauží, jichž jsem ani neznał.
O mně kde dojde powěst, slibují posłauchati: bázní
Łhauce mi pochlebují a s třesením cizozemci w hradích swých.
Žiw Bože buď! žiwa buď na wěky twé słáwy welebnost!
Mého jsi Bůh spasení. Bůh, jenž słuze swému poraučí
Pomsty a podmaňuje mně lidi, sławný spasitel můj,
Sprostitel ukrutných nepřátel, jenž cele padli.
A protož aj zpíwámť chwáły twé w národu každém,
Hospodine, hłásám přesławné twé činy, mocně
Jak Dawidůw, Krystus, syn w národech ujma dědictwí
Již kralowat, kralowat bude až po wšecky wěkůw dny.

Žalm XXVII. Elegiaco.

Dłauho wołám, má skáło, Bože, k tobě až již umdléwám:
    Proč se neohłásíš? Ozwi se, ozwi, nemlč.
Jestliže tak chceš wěčně mlčet, bude po mně konečně:
    Octnu se jak mrtwý již w hrobu jámě brzo.
Proč neslyšíš, Pane, proč hłasu mé modlitby pokorné?
    K twé když stále rukau swatyni pozdwihuji?
Čis mne pak, ach! zahrnaut s těmi bezbožníky umínił,
    Srdce jejichž zawiłé, jichž mysl fałše plná?
Ústy łahodně pokoj s bližními swými młuwících,
    An w zrádném lestné podwody srdci kují.
Dej Pane jim skutků dle jejich, dej odpłatu złosti:
    Příslušnau mzdu swau nech bere práce jejich.
Nebť nechtí k skutkům welebným twým mysli obrátit:
    Podwrať trosty jejich, podwrať i díło jejich.
Pochwálen buď Pán na wěky: nebo wím, že pokorných
    Mých k sobě tak wraucích hłas modliteb wysłyšeł.
Hospodin on Bůh jest, silný můj štít a pawéza:
    W němžto samém składám doufaje wždycky pomoc.

Tož z toho plésání ustawičné srdci přichází,
Ústům pak zpěwowé často radosti plní.
Síła swatých bude swých sám Hospodin, ozdoba wěčná,
Králi, jehož pomazał, sám bude na spasení.
Spas lid swůj, Pane náš, a požehnej swému dědictwí,
Pas je tu stádo swé, pak je wywyš na wěky.

Žalm XLVI. Elegiaco.

Bůh jest naše pomoc, naše Bůh útočiště jedinké,
Bůh w bídách jistá sám lidu swému pomoc.
Nic se tedy strašiti nebudem, by se káceło wšecko
Pod námi, neb i na nás, doufati předce budem.
Byť moře wšecko na zem s ječením se wyléwało prudkým,
Byť hory padły dołů, byť se propadła propast:
Město Boží, církew, w pramenu swých předce potůčkách
Swé obwesselení můž w Bohu míti libé.
Bůh s nebe patře dołů a uprostřed swých jsa, přispíwá
Swým k pomoci, jeho nic škodně nepohne se lid.
Ach hłučeliť byli národowé, była pohnuła wšecka
Králowstwí se země, zbauřił i swět se wšechen:
Okřikł wšak Pán wšecky hłasem s wýsosti nebeské,
Až wšickni strnuli, wšecka utichła země.
Pojďte lidé, spatřujte Boží aj skutky přediwné,
Jak hrozných pustin Pán naděłał na zemi!
Přítrž mocně bojům učiniw po wší zemi, střełbu
Roztřískaw spálił łuk, střeły, wůz i kopí,
Tak młuwě: „Již se lidé upokojte po wší zemi! Já sám
Nejwyšší spráwu wšech wšudy ujmu lidí."
Mysli dobré buď, církwi miłá, Bůh s námi je wěčně!
Hospodin aj wysokým nám bude wěčně hradem.

Žalm L. Heroico.

Nad bohy Bůh silný zawołá wšech k saudu bohů swých,
Což jich rozsázeł po wší zemi; wýchod i západ
Státi musí jeho před trůnem, když w kráse Syonské
Zastkwěje se sławně. Aj Bůh náš již se ubírá!
Nechce se dél díwat, ni mlčet k swěta déle neřádům.
Před ním oheň wše zžírati má, wše pokáceti wůkoł
Wichřice náramná. Zawołá wýsosti nebes swých,
Též širokosti země swých saudů s lidmi za swědky!
Pak se jim ohłásí, řka: Shromažďte mi poswěcené mé,
Smłauwu kteříž se mnau učiniwše zde, słauli lidem mým.
Stáli-li w prawdě toho: stwoření zemská i nebeská
Ať spatříc potwrdí saudů Boha swého prawosti.
Słyš, lide můj, a powímť: pozoruj a budeš sobě swědkem,
Žeť jsem já Bůh twůj neukrył tobě k wýstraze nic, nic.
Nechci tě obwiňowať z obětí, jestlis kdy zanedbał
W mé zewnitř co służbě konat. Nebo zdaž mi wołů twých,

Neb kozlů třeba jest? Zwěř wšecka a wšecka howádka
Jsau na tisíci horách w moci mé, tak i ptactwo nebeské.
Złačním-liť, nepožádám nic, nic od tebe: má jest
Wšecka plnost wšech dostatků w zemi, i w nebi má jest.
Přes to zdaliž jídám neb pýjím? tím mne ty necti.
Než toto radši děłej, obětuj Bohu chwáły srdečné
Wšecka za dobrodiní, jemu swé plně zámłuwy wěrné,
Pomněje, cos při křtu slibował nebo býwaje w úzku.
Pakli co ještě trwá, cožť trápí, jen mne dowěrně
Wzýwej: já tě wytrhna nowauť dám příčinu chwáły.
Pokrytcům ale saudce, jinák młuwě, tak na ně zahřmí:
Což ti to prospíwá, že bereš mé zákony w ústa,
Smłauwau mau chlubě se, kázeň poněwadž opomítáš?
Neb złoděje kdy widíš, tož s ním běže w krádeži díł máš,
Ústa młuwí twá lest a jazyk ctným na škodu pauštíš,
Srdcem złostně kuješ proti bližním praktiky zrádné.
Tos hle činił! a že já mlče wšecko to jsem tobě snášeł,
Žeť podobný budu, mněłs. A protož již trestati začnu.
Již tedy, již, srozumějte sobě wy lidé, wy ničemní,
Jenž pauštíte Boha z paměti, bez bázně hřešíce:
Ješto on když pochytí, nebudeť žádného retunku.
Chwáliti Pána obět nejlepší, tím jeho uctíš.
Cest kdo swých poprawí, spasení swé Bůh mu ukáže.

Žalm LX. Elegiaco.

Wšecka trhá se země, každý chwěje se w swětě národ,
    Jak by propadnauti s námi se wšecko chtěło.
Ó Bože rozhněwaný, tak-liž podwrátiti míníš
    Již národ lidský, již i tu s námi zemi?
Zůřiti ach přestaň! rozsedliny zas země uzdraw!
    K nám se miłostí zas, k nám lidu swému, nawrať!
Ach twrdě, ach příliš, příliš twrdě, ach Bože, s námi
    Nakłádáš, kalichem hořce napájeje nás.
Wšak tobě čest na wěky, že miłost zase spatřiti dáwáš,
    Jak zdwiženau koruhew těm, tebe kdož se bojí.
Ó tedy již prawicí sám swau lidu swého miłého
    Ostatky z bíd těch wyswoboď! ó zachowej!
Plésám, Bůh že se nám z swé swatyně ozwał ochotně,
    Ozwał a wítězstwí nám učinił naději.
Již bude můj Sýchem i Suchot i Galád i Manasse,
    Efraim i s Judau, končiny wšecky jejich.
Kdož mi se pak protiwił (Moab, Edom, též Filistýnští)
    K otrockým służbám wšecky sobě podrobím.
Měst wšak tak hražených, pewností tak nedobytných
    Kdož mi dobýt dopomůž? Díło to práce dodá.
Kdož by jiný než sám, Bože náš? ty, kterýžs był opustił
    Nás w hněwě swém, přestaw wojsk býti wůdce našich.
Již ale zas se nawrať, síłau mdłoby náši podepři!
    Lidská jest marná prawdiwě wšecka pomoc.

Než w Bohu swém sobě postupujíc my udatně, nepřátel
Wšecku w Boží pomocí moc pošlapáme našich.

LII.

Šimon Žebrák Lomnický z Budče.

Památka Lomnického, jakkoli za swého wěku a později wšelijak byl slawen, bližším připatřowáním we spisy a k powaze jeho namnoze lesku pozbýwá. Mnohostí spisůw wrownáwá se spisowatelům nejpilnějším, nikoliw ale wnitřní jich cenau. Co koli psal, psáno zběžně. Básně jeho nejsau než rýmowaná prosa, jakož se i sám rýmowníkem podpisowal; spisowé prosaičtí wětším dílem jsau překlady z jiných jazykůw. Co do powahy mrawní byl, přes heslo swé „sincere et libere", muž obojetný a nestálý.

Rodiště Šimonowo jest Lomnice nad Lužnicí, po níž se, zanechaw wlastního příjmení Žebrák čili zřečtile Ptochaeus, dle tehdejšího obyčeje nazýwal. Narodil se l. 1553. Wzdělání swého nabyl w Jindřichowě Hradci na škole od Wiléma z Rožmberka založené a nadané. Potom sprawowal sedm let školu w Kardašowě Řečici, načež od příznìwcůw swých, pánůw z Rožmberka, jak se zdá, obdržel žiwnost w Šewetíně. Tam stálé swé bydlo měl, ačkoliw i po zámcích okolní šlechty častým hostem býwal a do Prahy zajížděl. Prwní tištěná práce jeho wyšla léta 1580. Léta 1594 dostal od cís. Rudolfa II. list erbowní, aby se mohl psáti „z Budče." Na stará kolena začaly ho stíhati nehody. Z jara l. 1618 wyhořel dworec jeho w Šewetíně, tak že o wšecko přišel a přinucen byl od dobrodincůw pomoci se doprošowati. Tehdá tuším odstěhowal se do Prahy, kdež jeden z synůw jeho přebýwal w domě pana Wiléma Slawaty. Když po smrti cís. Matyáše zbauřilá strana stawůw českých na trůn powolala Fridricha Falckého, mněl Lomnický, že s wlky wýti třeba, i jal se krále jalowého oslawowati rýmy swými, které mezi chátrau nemalého zalíbení docházely. Ale zle sobě poradil. Bauře byla přemožena a prawý panowník w zemi se uwázal. Pokuta stihla i Lomnického l. 1621. Od té doby žiwil se skládáním písniček příležitostných, až po l. 1622 wšecka po něm stopa mizí.

Z weršowaných prací jmenowání zasluhuje Instrukcí mladému hospodáři (1586), z prosaických Žiwot filosofský (1591) přeložený z latiny.

Z Instrukcí mladému hospodáři.

O bohatství z chudoby.

Promluwila ústa swatá,
Že oheň zkušuje zlata,
A zlato člowěka zase
W každém wěku, w každém čase.
Není důwodu lepšího,
Ani dostatečnějšího,
Kdo který člowěk jaký jest,
Jako když se naň wzloží čest,
Že z chudoby ponížení
Přijde ke cti powýšení,
Když zboží, statku nabude,
Chudoby, nauze pozbude.
Toť wšem lidem ho okáže,
Zřetedlně toho dokáže,
Jaký on chtěl dáwno býti,
Kdy by był mohł tu čest míti,
W které jest nyní postawen,
Jsa nad jinými wystawen.
Známe, že mnozí dobří jsau,
Ale wšak za příčinau tau;
Nebo zli býti nemohau,
Majíc bídu, psotu mnohau.
Jako jsme mnoho wídali,
Že jsau mnoho mluwíwali
Budto o miłostiwosti
Neb štědrosti, ochotnosti,
I také o jiných ctnostech,
Wlídnosti a šlechetnostech:
Wšak když pozbyli swé bídy
Welmi jsau se proměnili,
Jako by již ti nebyli,
Jsauc jako prw předce traupi,
Učiněni příliš skaupí,
Pyšní, nadutí, nádherní
A swým přátelům newěrní.
Za ně jsau se stydíwali
A swých krajanů neznali.

Budiž on pak ten kdožkoli,
Nechwálí se to nikoli.
Welmi mnohé nespůsoby,
O nichž mlčím této doby,
Při nich jsau se nacházeły,
Když cti, statku docházeli.
Co medle, jakés naděje,
Změniło jich obyčeje?

Powímť, můj příteli, směle,
Neb se to již dáwno mele,
Že honores mutant mores
Sed raro in meliores,
Čest, poctiwost, mrawy mění,
Ale řídko k polepšení.
Snáze chudoba se snáší,
Nepne se a newynáší;
Nebo člowěka snižuje,
Wnitř také zewnitř ssužuje.
Złato pak naopak ryzí,
Když se to, jsauc někdy cizí,
Do chudého měšce wbeře
Hrubě se wen z něho deře;
Nemůž se nijakž tajiti,
Musí na jewo wyjíti.
Wydírá se, rozšiřuje,
Błyští se a okazuje.
Neb chudý w nowě bohatý,
Má-li tu některý złatý,
Zdaž s ním může pomlčeti,
Neb s pokojem poseděti?
Ale uzříš ho hrdého
A welmi nepokojného,
Ano také nezbedného
A mnohým lidem těžkého.
Příkładowé toho mnozí,
Že kdož býwali nebozí,
Když statku, zboží dostali,
Kdo jsau, sami se neznali.
Wždycky se spíš pohoršili,
Nežli se w čem polepšili.
Napořád téměř padali,
Swé dobroty pozbýwali.
Ješto častokrát bohatí,
Jimž štěstí nechtěło státi,
Když jsau w chudobu upadli,
Potratiwše to, čímž włádli,
Byli ctnostní učiněni,
Poznali se w ponížení;
Neb příčinu potratili,
Břemeno s sebe słožili,
Kteréž jim odporné było,
Tím dobroty jim přibyło.

Protož ty, dá-liť Bůh štěstí,
Že se budeš moci wznésti
Nad jiné, wstana z chudoby
Jako teď z nějaké mdłoby,

Buď dostaneš-li auřadu,
Poctiwosti, dáwámť radu:
Nehonos se a nepýchej,
Wší nádhernosti nechej,
A neměň se w dobrotě
We wšelikém swém žiwotě.
Jednostejně wždy se chowej,
A buď k přátelům takowey,
Jakýs předtím prwé býwał,
Když jsi se kytlí odíwał.
Neb k čemu jest to dobré jen,
Jsa rowně, jak prw, týž a ten,
Když se w čubě býti widíš,
Že se za přátely stydíš?
Wšak se jen každý zasměje
Pro ty také obyčeje.
Pakli budeš w dobrém státi,
Budeť každý té cti přáti,
Přátelsky tě miłowati
Wšeho dobrého žádati.
Wěř jistě, toto naučení
Že nejposlednější není:
Chceš-li ho následowati,
Budeš sobě děkowati.

Z Filozofského žiwota.

Růži Rožmberské.

Aj růže miłá, přemiłá
    Jak jsi se mně změniła!
Někdys mnoho kwítkůw měła
    A již's nyní osaměła.

Byłas červená, již's biłá:
    Wšak jsi předce libá, miłá;
Neb se wůně twá wždy cítí
    Nade wšecka jiná kwítí.

A že pak wěci wšeliké,
    Małé i také weliké,
Na swětě proměnu berau
    I lidé také tau měrau:

Protož i ty, miłá růže,
    Jináč to býti nemůže,
Než k wěčnosti se strojiti
    A odsud také hostiti.

Pán Bůh pak k swé cti a chwále
Rač tě nám ponechat dále,
Abychom skrze wůni twau
Mohli občerstwit mdłobu swau.

A když nestačí bytu zde,
On sám tě rač z miłosti swé
W rajské zahradě štípiti,
By se mohła wěčně stkwíti.

O Sokratesowi filosofu.

Sokrates, Atheniensky filosof welmi wzácný a wznešený, jenž prwní był, kterýž ethicen, to jest učení o mrawích, začał a wymyslił, nejzadnější swěta krajiny prošeł, aby toliko maudrosti nabył. A ačkoliw nejmaudřejší był, wšak jako by nic neuměł, za takowého se wždycky pokłádał. Protož takto často říkáwał:

Já jen to umím, rozumím,
Totižto že nic neumím.

O něm Tullius in Tusculanis prawí, že filosofí s nebe swołał a w městech ji postawił a do domů uwedł, a tudy jako přinutił o žiwotu a mrawích i o wěcech dobrých i złých se ptáti. Był pak předíwný w čistotě, w sprawedlnosti a w střídmosti i w jiných ctnostech, tak že pro heroických ctností zřetedlnost když někdy jiní filosofowé, wíce než na čłowěka náleží, jej wychwalowali: on stáł od weychodu słunce až do druhého weychodu jako słaup nepohnutedlný w týchž šlápějích, ústy i očima upřímě k słunci patře, w myšlénkách jsa, jako by teď z mysli wytržen był. Tím bezpochyby náwěští dáwaje, že takowé jejich nesmírné a wysoké chwały ani słyšeti ani přijíti od nich nechce. Trpěliwosti pak był podiwu hodné a jako nepřemožené, snášeje rád a mile wšelijaká protiwenstwí a trápení.

Jednau se přihodiło, že ho jeden patau uhodił, a když se nějaký čłowěk takowé jeho snesitedlnosti, že k tomu nic neříká, welice diwił, on mu řekł: Kdy by mne oseł kopytem neb nohau uhodił, nikda bych ho proto před saud neobsíłał. Proč bych pak také tak dobromyslně nesnášeł bití lidí złých, jako bych strpěł uhození aneb udeření howad nerozumných? Tím toho čłowěka, kterýž ho patau uhodił, k osłu a howadu nerozumnému připodobnił a, kdy by maudrý aneb dobrý był, že by toho nikoli neučinił.

Item jednoho času, když Xantippe manželka jeho nesnesitedlně ho haněła a spurně naň wykřikowała: on, aby jí z očí ušeł, wen z domu wyšeł a stáł někde pod oknem, odkudž ho ona nečistau wodau zliła. On nic wíce k tomu neřekł, než sehnuw hławu toto propowěděł:

Hned jsem řekł, že to hřímání
Přinese déšť bez meškání.

Když pak Sokrates pro některé hosti swé dosti špatnau wečeři přistrojiti dał, řekł:

Jsau-li dobří, wečeří mau
    Zmáła tuto za wděk přijmau:
Pakli jsau zlí, i teda nic
    Netřeba se starati wíc.

Sokrates teprwa w starosti swé učił se muzice, smeyšleje tak, kdy by muziky neznał, že by se mu k přispoření maudrosti ještě něčeho nedostáwało. Když mu pak někdo jednau řekł: Ó Sokrates, což se zato nestydíš, že se teprwa w starosti swé učíš? odpowěděł:

Wětší hanba, máš wěděti,
W starosti nic neuměti,
Než se něčemu učiti;
Neb se słuší wždy cwičiti.

Jeho řeči aneb wznešenější sentencie tyto jsau:

I. Ráno rada a wečer kwas:
Wšecko chce mít příhodný čas.
II. Tak hleď cizí dobré opatrowati,
Aby sám swé nemusił obmeškati.
III. Odporné jsau radě hněw a chwátání:
Kwapnau radu následuje pykání.
IV. Počátek přátelstwí dobře młuwiti:
Půwod pak nepřátelstwí złořečiti.
V. Přítele dobrého těžko dojíti,
Welmi pak snadně můžeš ho ztratiti.
VI. S přáteły hleď kratičké řeči míti,
Ale přátelstwí musí dłauhé býti.
VII. Když se jiní zle mají, jsau w žałosti,
Ty se z toho netěš, neměj radosti.
VIII. Lép se warowati než strachowati,
Słušněji se rdíti nežli w strachu býti.
IX. Co pak máš, hleď toho tak užíwati,
Aby cizího nemuseł žádati.
X. Tu wždy o mnoho těžší práce býwá,
Kde mało neb zhoła nic prospíwá.
XI. Když se pak rozhněwáš na syna swého,
Hleď wždy skrocowati sebe samého.
XII. Synu ctnému nemůž nic těžko býti:
Co koli otec poraučí, chce míti,
Hledí to wše posłušně učiniti,
Leč by w to nemožnost chtěła wkročiti.
XIII. Přítomného nálezží wždy chwáliti,
Nepřítomného nesłuší tupiti.
XIV. Od koho pak zasłaužił jsi trestání,
Darmo od něho žádáš retowání.

XV. Oči a uši lidu obecného
Jsau wždy zlí swědkowé času každého.
XVI. Jez a pí proto, aby dobře žiw byl,
Ne proto žiw buď, aby jen jedł a pił.
XVII. Štěstí má wždycky nenáwisti dosti:
Sama bída, ta se záwisti zhostí.
XVIII. Ten nikdá nic neztratí, kdo nemá nic:
Na mále přestáwá, kdo nežádá wíc.

Otázán jsa Sokrates od nějakého chudého a potřebného člowěka, co má činiti, mało maje a mnoho potřebuje? odpowěděł: Jestli tobě twá žiwnost nemůže stačiti, ty skrowně žiw buď a hleď, aby ty sám twé žiwnosti mohł postačiti.

Když jednau nějaký tłachač posměšně tázał se Sokratesa, kterak by ho chtěł naučiti umění a maudrosti? on mu řekł: Dwoje naučení maudrosti tobě potřebné jest, jedno aby mlčeł, a druhé aby se młuwiti učił.

Jsá otázán: Čím by někdo dobré powěsti dojíti a dosáhnauti mohł? odpowěděł:

Bude-li dobře činiti
A zřídka mało młuwiti.

Jsa od jednoho otázán, z které by własti był? odpowěděł: Z swěta jsem. Wšeho zajisté swěta se obywatelem a měštěnínem býti prawił, žádné sobě własti obzwłáštní přiwłastniti nechtěje.

Tak hle ten mudřec był přediwný, w odpowědech snadný, w sentencích hojný a we wšech ctnostech zkušený, kterýž nad to nade wšecko tato słowa wyrytá měł:

Amicus hominis est sapientia ejus, inimicus hominis est stultitia ejus, to jest:

Přítel člowěka každého
Jest nejlepší — maudrost jeho:
Nepřítel pak z jiných množstwí
Jest jeho pauhé błáznowstwí.

Naposledy pak był obžałowán, že se posmíwał dubu, psům a kozłům, které jsú Athenští w poctiwosti měli a za bohy je ctili. I dodali mu w pití jedu, a tak nebohý filosof zahynuł a žiwot swůj bídně dokonał. Po jeho smrti Athenští toho teprwa želeli a pykali, a obraz złatý k jeho wěčné památce w chrámě postawili a, kteříž příčinau jeho smrti byli, wšecky pomordowati dali.

Był pak žiw za času Aswera krále assyrského a w dewadesáti čtyřech létech wěku swého, jsa otráwen, umřeł, kteréhožto roku ještě knihu znamenitau složił.

LIII.

Šebestián Wojtěch Berlička (Scipio).

Berlička, obyčejně Scipio zwaný, narodil se w Plzni l. 1565. Maje 17 let, wstaupil (1583) do towaryšstwa Ježíšowa. Dosáh stupně mistrského, učil několik let filosofii, mathematice a theologii. Do jara 1609 byl w Jindřichowě Hradci, pak w Brně, od l. 1611 sprawowal kollej Pražskau. Okolo l. 1620 opustil řád a newí se, kde by žiwot byl dokonal. Cokoliw psal, wšecko statečně psáno i wěcí i jazykem. W spůsobu jeho zwláštní bodrost se jewí, která upomíná na ducha tehdá w literatuře polské wládnaucího. Jiná zwláštnost tohoto spisowatele jest smělé twoření slow nowých a wymítání cizomluwůw. Prwní spis tištěný Berličkůw jest rozmlauwání sw. Řehoře o žiwotech a zázracích swatých, překlad z latiny (w Olom. 1602). Z polštiny přeložil žiwoty swatých od slawného kazatele Petra Skargy z T. J., kterých se jen částka (Leden a Únor) w rukopisu zachowala. Postilla Berličkowa l. 1618 poprwé wydaná později ještě čtyřikrát byla tištěna. Dle Balbina wydal též kancionál l. 1611.

Z předmluwy na postillu.

Urozenému Pánu Janowi staršímu Říčanskému Kawkowi z Říčan na hradě Braumowě a Włachowicích.

Wtipně složený a sepsaný spis wtipného a rozumného zastawače míti chce, aby, co se do něho složiło, wtipně a rozumně rozsaudiw, widěł, co a jak zastáwati. Já tedy spisem swým proti záwistiwým pomłauwačům a utrhačům bezpečen budu, obraw mu takowého opatrowníka, jemuž wtipem a rozumem máło rowných włast naše zpłodiła. Wtip bystrá a rozličná důmyslnost oswědčuje, rozum mnohých wěcí zběhłost zostřuje. Že se na wšecko opatrně ohlídati a daleko domýšleti ráčíte, z wtipného přirození pochází; že mnohau uměłostí jako i mnohých wěcí zkušením mysl oswícenau míti ráčíte, co diw, že maudré rady a rozumní činowé na Waší Miłosti od těch, ježto rozumné wěci od nerozumných rozeznati umějí, spatříni býwají? Obé jste ráčili léta 1605 (pokudž se o rok nemeylím) na sněmě tehdáž w Wyškowě držaném s welikým podiwením prokázati. Nebo když se těch časůw ta Bočkajowa neřádu pohroma z uherského zákampí na Morawu waliti chtěła, ráčili jste stepiłostí Bohem daného wtipu wšecek aumysł té nezbedné a bezbožné chámowiny wyskaumati, jako i cesty, kterými by a jak do Morawy wpadnauti mohła, uhodnauti a wšecek pořádek tak škodliwého wpádu wšem stawům k potřebné wýstraze nejen předpowěděti, ale i maudře, jak by nastáwající nebezpečenstwí

odwráceno a začatému złému přítrž učiněna býti mohła, raditi. Ó že tehdáž tak maudré a wtipné radě místa nebyło! Wšecko se tím pořádkem, jak jste předpowěděti ráčili, zběhło, země nenabytau škodu ucítiła. Kteří prw dobré rady přijíti nechtěli, potom od nepřátel zachwáceni užiti jí wíce nemohli.

Kdo něco zastati, chrániti a obrániti má, mužem býti a srdce míti musí. I s té strany jsem spisek swůj z włastních rukau wypuštěný wýborným ochráncím opatřił. Kdo o welikém srdci, které nositi, kdo o hrdinské mysli, kterau se o weliké wěci pokaušeti, kdo o zmužiłosti, kterau w nejwětších nebezpečenstwích sobě podobným státi ráčíte, newí?

Pomním časy, miłostiwý pane, kdež jste i tejným záštím i zjewným nepřátelstwím, a tím ještě počtem mnohým a časem dłauhým, ze wšech stran až přes uši pohříženi býti ráčili. Odjinud nebyło ani rady ani pomoci žádné: doma obého było s potřebu. Dowtipem, maudrostí, opatrností, práwem jako i auskoky práwními brániti jste se ráčili: ale ničím jste se tak wšem obrániti a wšecka záští a nepřátelstwí přemoci neráčili, jako žádným násilím nepřemoženau zmužiłostí a stáłostí, ana potomně seznána, i miłost u těch, kteří někdy s Waší Miłostí nepřátelili, zjednała. Ó srdce, z kterého takowá zmužiłost roste, wěčné nesmrtedlnosti hodné!

Waliła se uherská neřest jako powodeň nějaká na Morawu: wšickni pomezní obywatelé statky a nábytky jak a kam mohli wystěhowawše, zámky a sídła opustiwše, zemi k wyhubení, když jináč lze nebyło, nechawše, do měst se zawřených sjeli, aby społečnau pomocí hrdła swá bránili. Jediný pan Jan z Říčan, o nějž nejprwé nepřítel zawaditi měł, ničehož nikam newystěhowaw, žádné se odnikud pomoci nedowoław, s samau toliko domácí čeládkau, než zmužiłým a hrdinským srdcem nepříteli dostáł a s ním se čełem potkaw, přemoženého zpátkem obrátił, ješto by sic był neporažený beze wší překážky až do Hołomauce přitrhł. Nic tu před Waší Miłostí udatný Horatius nemá, ježto wojsko nepřátelské, až by most zřícen był, zastawił: ale zpátkem, jak jste ráčili, jeho neobrátił.

Přidám-li ještě jeden té, o které młuwím, Waší miłostiné zmužiłosrdnatosti příkład, ničímž nepochlebím, než wěc wšem známau jako wšecko jiné až posawad powím. Dána była příčina od Rudolfa sławné paměti císaře odstaupiti: pan Jan z Říčan zmužiłé stáłosti přiwykłý nemohł se jako třtina po wětru chwíti; několikerau powinností pánu swému zawázaný, nechtěł se wrchnosti swé proneweřiti. Pobrán statek, nábytek rozebrán, stříbro, złato se wšemi kleynoty rozchwátány, urozená manželka s nejmilejšími dítkami w cizině zadržena, na samau osobu panskau wšudy políknuto. Kdo by był neřekł, že i ten nejwkořeněnější dub takowým wětrem wywrácený padne? Zmužiłohrdinské srdce těžkostí se přemoci nedało, hotowější statek, zboží, nábytky, złato, stříbro, kleynoty, nejmilejší manželku, urozené dítky i samý žiwot se wším, co na swětě jest, oželeti, nežli záwazek učiněné přísahy přetrhnauti. Mnohé hrdiny česká země, włast naše nejmilejší, wždycky každého wěku odkojiła: ráčíte těch braku nejpřednějšího hodni býti, poněwadž i włast i rod, předky wzácnými w starožitnosti šlechetný, włastně chwalitebnými činy šlechtiti a ozdobowati, a jak własti tak i rodu k honosné poctiwosti býti ráčíte.

Poněwadž jsem se tedy neomýlił, takowého práci mé již od sebe wydané opatrowníka obraw, jakého włastní jeho ozdoby ukazují, Waší Miłosti zato úsłužně prosím, že spis tento, jakkoli chatrný, takowý wšak, který se Waší Miłosti zlíbiti a mnohým k ctnostnému żiwotu posłaužiti může, wděčně přijíti a mne jakožto swého wěrného a wždycky stáłého, podlé powołání mého, służebníka sobě poručeného míti račíte.

O řeči kazatelské.

Čechowé wíce na konec, ku které se řečí kazatelskau směřuje a směřowati má, jako i na aučinek, kterýž ona w člowěku ji posłauchajícím působí, patřice, kázaním ji nazýwají. A wtipně w prawdě, jest-li co. Nebo pořádný a pořádně powołaný kazatel wší swau kazatelskau řečí a prací k tomu jedinému cíli naměřowati má, aby buď ctnostným a křesťanským mrawům powyučowáním, buď wíry křesťanské článkůw písmem swatým wyswětlowáním a ztwrzowáním, buď kacířských błudůw a nowot pomocí téhož písma porážením a rozmítáním prawau kázeň a cud křesťanského obcowání w ten lid, který ho posłauchá, uwedł, káráním pak a trestáním, — jelikož kázaní, mimo kázeň, cud a zwedení, domłuwu, kárání a trestání znamená, poněwadž česká i morawská práwa, jak by nešlechetníci kázáni býti měli, wyměřují — od wšelijakého neřádu odháněl. Aby obého došeł, podlé učení sw. Pawła, nastaupati whod i newhod, trestati, żehrati, napomínati we wší snášeliwosti musí. Což on zajisté řemeslně rozšířenau a písmem swatým, — kteréž jest každého kázaní duše a, podlé Božího přiswědčení, jako kładiwo tříbící a rozrážející skáłu a pronikawější nad wšeliký meč na obě strany ostrý, — prodíwanau řečí mnohem šťastněji nežli někdo třebas učenější učitel neb nejwýmłuwnější řečník dowésti může, poněwadž kazatelská dobrého kazatele řeč hłuboce srdce raní a proniká, ano i tam, kam se jí směřuje, obrací.

Školský někdo učitel články wíry křesťanské z písma swatého wywede, rozłoží, wyłoží, upewní, písmo písmem jako i wtipnými důwody wyswětlí: ale řečí krátkau, staženau, skaupau a w školách jen známau. Tak i wýmłuwnosti wyučený řečník obšírně a prostranně rozwedenau řeč postawí a tu wybranými słowy, wzácnau wýmłuwností, rozličnými figurami jako nejpěknějšími kwítky wymaluje, wyšnoruje a wyhładí: ale písmem jí, aby duši měwši żiwa była, neobżiwí. Protož ani učitel ani řečník kázně křesťanské w lid obecní neuwede, ani trestáním od złého neodwede. Onen zajisté, že pro krátkau auzkau a proto zatměłau řeč [1]) nepochopitedlný býwá: tento pak že ozdobnau řečí uši sic polektáwá, ale bez písma dále až k srdci, aby jím pohnuł, nedochází.

K tomu, někdo w jakémkoli umění zběhlý, jisté a ty dosti auzké umění swého meze maje, těch řečí swau překročiti a na sausedské pole kosau naměřiti nemůže: domácí aurodau żiw býti musí. Kazatel pak wýmłuwností rozpásaný wšecky wšelijakého umění přetažené mezníky práwem swým přesekáwá, ke wšemu mocně jako pán sáhá, wšeho jako włastního użíwá. Wšecko mu słuší, wšecko słaužiti musí.

[1]) obecnému lidu totiž.

Nic Božských a nebeských wěcí z písma sw. wědomost tak tajného a ukrytého nemá, aby tam kazatel nedohlídał. Nikam školská theologia tak wysoce nenapíná, aby tam kazatel nesahał. Mudrci nikdež w přirození tak hłuboce nedłaubají, aby se tam kazatel neohlídał.

Hwězdáři swětła nebeská spatřují a běh jejich jistým časem wyměřují: kazatel jimi swítí a běh jejich počítá. Zeměměřiči dalekost a širokost swěta na míle, hony, kroky atd. dělí: kazatel se po té dýlce a šířce prochází a wešken swět, nebe i zemi, w małé chwíli přeběháwá. Práwowci práwa ukłádají a wykłádají: kazatel ta, dobrá a a sprawedliwá-li jsau, rozeznáwá. Králowé, knížata, páni zemí a poddanými włádnau a nad nimi panují: kazatel, aby křesťansky włádli a panowali, napomíná. W wáłkách wycwičení hrdinowé, kde by se ležení rozbiti, jak by se pewnosti dobýwati, kde a jak by se nepřítel dosti silný małým počtem přelstiti a přewáłčiti mohł, wyučují: kazateł, které by sprawedliwé neb nesprawedliwé tažení a wáłka była, wyswětluje, k sprawedliwému srdce přidáwá, od nesprawedliwé pohrůžkau pomsty Boží odwodí. Co mají kronikáři, co letníkáři[2]), co wšickni jiní, čeho by kazatel časem swým k konci swému, aby kázeň křesťanskau uwedł, pohodlně užíwati nemohł? Co tedy diw, že kazatelé to mohau, seč jiní býti nemohau?

Jest sice tak a popírati se bez křiwdy nemůže, že řečníci w rozšířených mezech kazateli podobni jsau; nicméně wšak kazatelům se rownati nemohau, proto že jistot písma Božího a prawého jeho smysłu neužíwajíce a užíwati nemohše ani neuměwše, srdce lidem ukrádati a to, kam by słušeło, k křesťanské kázni, řádu, cudu a poklidu řečí swau pohnauti a mnohem méně obrátiti nemohau. Słowa jejich w uších zní a srdce nedocházejí, uši naplňují a srdcem nehýbají; protož také těch proměn, které wšemu swětu k podiwení a užasłosti jsau, w člowěku, jako kazatelé, neděłají.

LIV.

Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Wůle.

Bartoloměj Paprocký, syn Ondřejůw, narodil se l. 1540 na Mazowsku we wsi Paprocké Wůli, dáwném to sídle rodu Paprockých erbu Jastrzębiec. Studia swá konal na akademii Krakowské pod slawným tehdá mistrem Valentinem z Rawy. Dokonaw učení, přebýwal w domě pokrewného swého Stanislawa Modliszewského. Za manželku pojal pak Hedwiku Koszobudskau i stal se podčeším země Dobřiňské. W domácnosti swé nebyl hrubě šťasten, tak že se strojil opustiti wlasť a odebrati se do Wlach: na cestě již zastawila jej zpráwa o smrti manželčině l. 1572. W nesnázích polských o wolení krále po smrti Sigmunda Augusta († 1572) a Štěpána Bátora († 1586)

[2]) letopisci.

stál Paprocký při straně rakauské, která poprwé cís. Maxmiliána II., podruhé arciknížete Maxmiliána za krále wywolila. Paprocký proti straně protiwné bojowal satyrickými weršemi, čímž jmenowitě na sebe popudil kancléře korunního Jana Zamojského, hlawu strany protirakauské. W Polsku zůstal až do bitwy pod Býčinau (24 Ledna 1588), kdež arcikníže Maxmilian zajat byl od Zamojského. Paprocký boje se pomsty kancléřowy, newiděl jiné rady než odebrati se hned z bojiště do Čech, kdež se nejprwé obrátil k panu Wilémowi z Rožmberka, s nímž se byl z doby poselstwí jeho za cís. Maxmiliána II. w Polště seznámil. Později nalezl útočiště u p. Zbyňka z Hasenburku a u jiných pánůw katolických po Čechách a na Morawě. Weliké bauře, které w Čechách na začátku XVII. století nastaly, přewahau strany podobojí a odřeknutím se císaře Rudolfa II. skončily, byly Paprockému příčinau, že se po l. 1610 wrátil do otčiny před wíce než 20 léty zanechané. Zemřel l. 1614 a pochowán we Lwowě u Františkánůw.

Spisy Paprockého welmi četné, psané polsky i česky, weršem i prosau, jsau obsahu náboženského, mrawopisného, hlawně ale rodopisného a historického. Spisy českým jazykem wydané s počátku skládáwal polsky a jiní mu je překládali anebo oprawowali; později přiučiw se češtině, sám po česku psal. Pomocníci jeho w tom ohledu byli Jan Wodička, Burian Walda a Rafael Soběhrd Mnišowský ze Sebuzína.

Z českých spisůw Paprockého jmenowati sluší Zrcadlo markrabstwí morawského (1593, překl. Wodička), Diadochus jinak posłaupnost knížat a kralůw českých, biskupůw a arcibiskupůw a tří stawůw králowstwí českého (1602, oprawowatel slohu Soběhrd, od něhož půwodně sepsán přehled dějůw církewních w Čechách, klášterů, poslaupnost biskupůw etc), Štambuch slezský (1609), Nowá kratochwíle (1597—1600, překl. Walda) a Obora neb zahrada, w níž rozličná stwoření rozmlauwání swá mají (1602).

1. Z Diadochu.

Smrt Mikuláše Zrinského.

Wida Mikuláš hrabě Zrinský, že w zámku zůstati nelze, rozkázał Frankowi Šerenkowi, komorníku swému, sukni aksamitowau a jiné raucho hedbáwné přinésti, a takto k přístojícím wojákům promłuwił: „Nepotřebuji nyní oděwu těžkého, ale lehkého, abych w něm bez překážky a tíže rytířsky se brániti mohł." A opět poručił sobě dáti

kłobauk černý hedbáwný s záponau złatau a peřím čapátkowým, kteréhož při swatbě obyčejně užíwał, a roztrhw sukni dotčenau, sto dukátůw, mezi kterými žádný nebył rázu tureckého, w ni włožiti kázał, řka: „Aby snad pohané neřekli, swláčejíce mne, že žádné kořisti při mně nenalezli." A wzaw klíče od komorníka, kteréž každé noci při sobě míwał, přiłožił je k złatým a řekł: „Jistě tomu wěřte, dokawadž ruce mé tímto mečem (okazuje na ten, kterýž komorník držeł) budau moci władnauti, žádný toho ode mne neodejme; ale po smrti mé kterému koliw z nepřátel se dostane, ten nechť toho užiwe; neb jsem se zawázał Bohu, že se nedopustím pohanům jíti a na diwadła po wojsku woditi." W tom ohledáwaje ruku swau, popadł meč jeden ze čtyř otce swého, řka: „Tatoť jest zbraň má, kterauž jsem cti a chwáły dosáhł, a nyní s tauž, cožkoli Pán Bůh na mne dopustiti ráčí, statečně snesu." — To młuwě brał se z pokoje swého, maje za sebau pawézu a w ruce meč; neb žádnau jinau zbraní se zaneprázdniti nechtěł, ale poraučeje se Pánu Bohu, z Sigetu ujíti nemínił, než s stáłau myslí wšeliké protiwenstwí strpěti. I wešed na płac zámku, našeł jízdné i pěší pohotowě, jenž s dobytými meči nepřítele očekáwali. Zatím zámek dohoříwał a žádným spůsobem oheň nemohł býti shašen, od čehož powstał dým hustý náramně, tak že křesťanům déle w zámku zůstati možné nebyło. Protož hrabě Zrinský, zšikowaw lid k bráně, takto k wojákům swým młuwił: „Nejmilejší bratří a bojowníci hrdinští! sami to očitě spatřujete, že nepřítel náš wíce ohněm nežli branným mečem nad námi zwítězuje; ale poněwadž to Boží dopuštění jest pro neprawosti naše, nelze než takowau pokutu snésti trpěliwě a udatně. Poněwadž pak zawázáni jsme wespołek, abychom pospołu žiwi aneb mrtwi zůstali (což až do toho času splněno), nebyła by wěc chwalitebná, přísaze swé zadosti neučiniti. — Protož, když nás oheň ze wšech stran obkličuje, když nás již małý počet jest, když pro nedostatek potrawy bližní naši mrau: kterakž nato neslzawýma očima patřiti můžeme? A mimo to wšecko zdaliž zde shořeti chceme? Ne owšem, ale wyrazme z zámku wen doufánliwě, a potkajíce se s nepřítelem, s ním branně se potkáme; neb jestliže statečně zemřeme, w nebi na wěky wěkůw nepochybně žiwi budeme. Pakli při žiwotě zůstaneme, w prawdě słáwy a chwáły nemałé dosáhneme. Ajhle w čele stoje předchůdcem wašim budu, abyste wěděli, koho následowati máte, a poznali, že srdce mé do smrti wás opustiti nechce." — Tu poručił před sebau rozwinauti a nésti praporec císařský Wawřincowi Juraničowi, a brány zámku otewříti. Stáł pak u brány moždíř broky železnými nabitý, kterýž wystřelen jest s dýmem welikým. W tom hrabě Zrinský, zwoław třikráte Jesus! z brány úprkem s dobytau šawlí wyskočił, a lid jeho za ním, jenž se potkał s Turky na mostě a zmužiłau s nimi bitwu swedł. Ale po dłauhém bojowání padł s koně Mikuláš hrabě, jsa od janičarůw na třech místech postřelen. Z čehož Turci weselí jsauce křičeli: Halaj, halaj, halaj, a křesťané do zámku ustaupali, kteréž Turci s zůřiwostí stíhali, a hrnauce se wałem za nimi do zámku, wšecky mečem zbili, krom těch zajatých, jenž kłobauky turecké s pintami na hławách postawené měli. Janičaři, o kterého se wězně, buďto muže aneb ženu, srownati nemohli, hned ho na drobné kusy šawlemi rozsekali. W płacu zámku ležeły křesťanůw welké hro-

mady, že wcházejíce tam po zabitých šlapati musili. Mezi waly zámku dolejšího krwe se mohło nabrati jako wody.

Když Turci zámky obadwa opanowali, oheň, kterýmž ještě zámek dolejší hořeł, dostał se do prachu w wěži nějaké při zemi, kterauž z gruntu wywrátił, od čehož zahynuło Turkůw tři tisíce, kteří od kamení a dříwí sem i tam lítajícího byli pobiti. Pročež křik był we wšem wojště płačících otcůw, synůw, bratří atd.

Janičarský hejtman hraběti Zrinskému hławu sťał a ji tureckému císaři odesłał, newěda, že by již był smrtí sešeł; neb Mehmet baše chytře tajił smrt Solimana, že ani jiní bašata ani begowé ani janičaři o smrti pána swého newěděli, kterýž był 4. dne Září prwní hodinu po obědích u Siklośe, míli od Sigetu skonał. Což aby w skrytější tejnosti było, dotčený Mehmet doktora císařského zamordował, a nicméně jako by císař žiw był, rozkázał každého dne bubnowati, traubiti a na jiné nástroje hráti, nébrž i jídło přistrojené na jeho stůł nositi.

Osmého dne Září hława hraběte s jinými hławami wojákůw Sigetských na kůł wysoký wstrčena a postawena od stanu císařského, co by mohł kamenem dohoditi. Při nich były praporce Sigetské špicemi dołůw obráceny a do země wstrčeny.

Tak skončił Mikułáš hrabě Zrinský, hoden sławy a powěsti wěčné, 7. dne měsíce Září léta Páně 1566, žiwota swého let 48.

Dobytí Rábu.

Když se pán z Prinzensteina a pán z Šwarcemberku s wojsky u Rábu około třetí hodiny na noc sjeli a jiní tolikéž wůdcowé s lidem swým: snažili se wšickni o to, jestliže by jakau příležitost měli, Rábu se zmocniti. Měsíc tehdáž welmi jasně swítił, tak že wšickni k zemi padnauti musili, aby je pohané nespatřili, a k tomu byli dutím nějakých wětrůw přehrozných nemáło přestrašeni. Nedłauho potom wystaupił jako by z Dunaje nějaký obłak černý, kterýž jasnost měsíčnau trochu zastínił, pročež křesťané, widauce k tomu dobrau příležitost, nemeškali předsewzetí swé konati. Pan Adolf Šwarcemberk wšech wěcí správcí a ředitelem był, pan Pálfi měł při sobě částku newelkau Uhrůw a pán z Prinzensteina s swým haufem nápřed jeł. Kterýž předesłał některé, z nichž jeden w tureckém jazyku zběhlý był, aby pohanům oznámili, že profanty jim wezau, pročež aby spustili most a wozy s profanty do pewnosti přede dnem pustili, dříwe nežli by křesťané o nich zwědauce, překážku w tom učinili. Ten, ježto po turecku uměł, konał wěc tu welmi dobře, dokłádaje, že takowé profanty z Budínu wezau, a přitom wyprawował o swadbě, kteráž se w Budínu wykonáwati měła s welkau pompau a obzwłáštní sławností, o níž on dostatečně zpráwu wzał, a pohané tolikéž měli o ní dobrau wědomost. Tím pohané a takowým wyprawowáním skradeni, nejináče se domníwali, než že jejich dobří přátelé jsau, a w tom rozmłauwání monsuor de la Mors, kterémuž prwní petarda poručena była, k dřewěným šraňkům při bráně Bělehradské pospíšił, aby tak petardu přišraubował. Kteréž nebyły zawřené, pročež dále se pustił s towaryšstwem swým a spatřił, že most přes wodu tolikéž był spuštěn, přes kterýž přišeł až k samé bráně, kdež usilował bez mnohého dlení petardu k ní přindati; ale pro welikau bázeň, kteráž naň nenadále při-

padła, odstaupił od předsewzetí swého a nazpět strachem obklíčený se obrátił. To wida monsuor Vabocourt, s jinau petardau přispíšił, jízdné swé skrył, pěším s řebříky a mosty k tomu připrawenými pohotowě býti poručił, jestli že by mu štěstí w přiłožení petardy słaužiti nechtěło, aby jiným spůsobem pewnosti se zmocnił. A sám přijda k bráně, druhau petardu přiłožił, i hned prwní, kterauž był monsuor la Mors prwé přišraubował a od ní strachem odešeł, zapálił. A nechtěło se nic šikowati; neb petarda nedobře oheň přijała, a pohané porozuměli, že nepřátelé u města jsau, jakož pak hned patnáckrát z kusůw wystřelili a tři z křesťanůw zabili. Nicméně dotčený Vabocourt, poněwadž ho prwní petarda okłamała, přiłožił k druhé knot, kteráž šťastně oheň přijała, takže i druhau zapáliła, a obě dwě społu wyhodiły bránu tak daleko do pewnosti, co by mohł kamenem dohoditi. W tom křesťané mocí walili se do pewnosti, wartu pobili, děła odňali a na pohany je obrátili, s jiné tolikéž strany řebříky na zdi włožili a do města lezli, čímž pohané zachwáceni ani do zbroje se nestrojili, nýbrž toliko w košilech zmužile a statečně se bránili, tak že nemały počet křesťanůw pomordowali. Mnozí, ježto ještě na łožích leželi, do sklepůw podzemních se skryli; ženy a panny turecké jako nejpřednější téměř wšecky se zdí do Dunaje sskákały a tam utonuły. Zmordowáno Turkůw šestnácte set a křesťanůw pět set. Skryło se jich w jednom sklepě sto, a ti nechtěli se žádným spůsobem poddati, a když tomu srozuměli, že se k nim křesťané kopají, zapálili několik tůn prachu, kterýž byli do toho sklepu snesli, od něhož zahynuli i oni i křesťané mnozí, jichžto těła prach zapálený wysoko do powětří wyhodił, a tím nejwětší se stała křesťanům škoda. Potomně nalezli tři sta jiných Turkůw w temném sklepě skrytých, kteréž pan Pálfi po mnohých prosbách od nich s płáčem činěných na miłost přijał. Wěc jest hodná k podiwení, že w pewnosti přes čtyry sta psůw było, a žádný, ani když se petardy přišrubowały, ani když již naši w městě byli, nezaštěkał. Tak młuweno a słyšáno było, že by jmenowaný Vabocourt to spůsobił, že jest žádný pes nemohł zaštěkati. Nedłauho potom Turci z Budínu, jimiž se býti křesťané jistili, s profanty k Rábu přijeli, pro kteraužto příčinu křesťané se utišili a rozmłauwajíce s nimi po turecku, brány jim otewřeli; aby s špíží do města wjeli. Což když učinili, křesťané se na ně obořili, zawřewše po nich brány, jichžto díł zajali, díł pobili. A tak pewnost ta znamenitá, kterauž sultán tři léta a sedm měsícůw pod swau mocí měł, křesťanům zase přiwłastněna a Rudolfowi císaři toho jména Druhému, wšeho křesťanstwa bedliwému ochránci, zase w jho uwedena. Píší někteří, že haufowé křesťanští jak z Komárna wyjeli, k Rábu pospíchajíce, hned nad sebau orła létajícího spatřili, kterýž že jest wždycky nad nimi letěł, až práwě temnost noční připadła, pročež żoldnéři že mnohem byli zmužilejší, a spráwcowé že wětší naděje k opanowání Rábu nabyli. Nalezeno na baštách a zdech děł welikých na kolečkách sto a dwadceti, a w zbrojnici padesáte, a ti kusowé nebyli do konce připraweni; neb tam na zemi jednom bez koleček leželi.

Pohané předtím, než był wzat Ráb, několik domůw nákładně ozdobili, swětnice w nich drahými całauny pěkně okrášlili, z čehož porozumíwali naši, že sultán umínił w brzkém času do Rábu přijeti.

Arcikníže Maximilian w oděwu husarském do Rábu přijeł, kdež spatřiw wšecky wěci, wůkoł a wůkoł pewnost obešeł a na łoďce po wodě około wší pewnosti pławiti se dał, aby mohł dobře zewnitř wšecka děła spatřiti; potomně hned téhož dne k Nowému Městu pospíšił.

O takowém šťastném dobytí Rábu když wůbec rozhłášeno, po wší říši w městech přednějších trinmf držán był, jakož naproti tomu wšickni pohané weliký z toho zármutek měli. Budinský baše toho, kterýž mu nejprwé ty žałostné nowiny přinesł, oběsiti poručił, a žoldnéři jeho za tři dni pro weliký zármutek ani jísti nechtěli, a poněwadž se obáwali, aby naši dále nepostaupili a něco takowého při Budínu nespůsobili, nejlepší wěci swé do Bělehradu odesłali.

Owšem pán z Šwarcemberku mnohé z Komárna powołał a císaře Rudolfa o to žádał, aby osm tisíc wojákůw těch, kteříž pro ochranu Wídně chowáni byli, s tisícem jízdných a s tisícem pěších z arciknížetstwí rakauského wybraných pod spráwau swého lajtenanta monsuor Strassoldo do Rábu posłati ráčił, že chce s swými dále se pustiti. K čemuž dáno powolení, a on s panem Pálfim a s panem Nádaždy z Rábu wyjeł, zkušuje štěstí, jestliže by mohł nějakým fortelem wáłečným pohany o některau jinau pewnost připrawiti.

2. Ze zrcadla markrabstwí Morawského.

Mikuláš Čikowský.

Mikułáš Čikowský, muž weliké słáwy a paměti wěčně hodný, mładá léta swá w rytířských wěcech ztráwił. Tohoto Mikułáše Sigmund August král polský učinił hofmistrem u králowny Izabelle tehdáž, když jest była wyjeła z Uher s synem swým Janem, po smrti manžeła swého Hanuše weydy.[1]) Toho času když była sídłem w Petrkowě, přijeł k ní poseł od císaře tureckého, maje s sebau w towaryšstwí čauše, muže welice hněwliwého a mezi Turky pro swé hrdinské skutky nad jiné sławného, na nějž jest był císař turecký náramně łaskaw. Ten měł obzwłáštní hospodu swau, jsa u toho předního posła jakoby faktorem. Mikułáš Čikowský, hofmistr králowé, podlé obyčeje ušetřował je i dostatečně ctíti rozkázał, nařídiw k tomu nějakého Gulského, kterýž by k tomu dohlídał, aby se na wšem dobře měli. S kterýmžto jmenowaný čauš słowy se pohodnuw, wytrhł nůž a zabił jej. O tom když było oznámeno hofmistru králowny, bez meškání pospíšił do hospody toho mordéře a tu, w které welký poseł stáł, osadił stráží, tak aby žádný z nich wěděti nemohł, co se s druhým díti bude. Když pak do hospody jeho wcházeł, uzřeł, an se již utíkat strojí. Což Čikowský wida, zkřikł: Žádná křiwda posłu císařskému státi se nemá. Turek k němu běží, padaje k nohám, miłosti žádá; ale on uchytiw jej za krk, swázati jej rozkázał. A jda k přednímu posłu, towaryši jeho, nic newzpomínaje příhody té, toliko chwále weliký pořádek císaře pána jeho, dotazował se na něm, co by takowý

[1]) Izabella, dcera krále Sigmunda polského, manželka Jana Zápolského, weydy čili weywody sedmihradského, kterémuž král Ferdinand I. příměřím l. 1535 zawřeným titul krále uherského był přiznal.

poseł (kteréhokoliw pána) zasłaužił, kdy by koho w zemi jejich zabił? Na kteréhožto otázku dał takowau odpowěď, že by to již nebył poseł, ale mordéř, i musił by býti na hrdle trestán. Čikowský, jako by o tom nic neweděł, řekł: I já tak o tom držím; ale poněwadž mi jde o zákład, prosím tě, dej mi to napsáno, že se přitom tak w zemi pána twého zachowáwá. On neweda, co se děje, beze wšeho odporowání mu to podał. Kterýž wzaw ten dekrét, teprwa mu poweděł, že jest jeho towaryš čauš tak učinił, zabił člowěka dobrého, za kteraužto příčinau hrdło dáti musí. Poseł, uleknuw se, počał zpátkem točiti swau wýpowědí. Jemuž hofmistr odpowěděł: Ty w pokoji seď; nebo jináče býti nemůže. A wyšed od něho, dał toho Turka stíti. Králowna prosiła, aby toho nečinił, młuwíc, že mně i synu mému králowství ztratíš. Wšak žádnau prosbau nedał se obłomiti. Był to muž w wěcech rytířských dobře wycwičený; nebo jest w Uhřích z mładosti se wychował, jazyk uherský, charwatský dobře uměł, s Turkem tím sám austně a ne skrze tłumače rozmłauwał.

Posłał potom k králi, zpráwu o wšem daw, co se jest zběhło z strany těch posłů a jakým spůsobem jest jim jejich zaufalstwí[1]) ujał. Král, jsa wíceji pokoje a nežli wojny žádostiwý, nebył toho welmi wděčen, k tomu přemeyšłeje o tom, aby ta smrt jmenowaného čauše nepřinesła jakého w potřebách králowny zaneprážděnění.

Chtěł wyprawiti posła do Turek, ale obáwał se, aby jej tam jaké nebezpečenstwí nepotkało; nebo jest to był pán weliký miłowník poddaných. Když někoho sauditi měł o hrdło aneb poctiwost, oblékł se w šaty smutkowé, a tak seděł na saudu s welmi smutnau twáří, płakał ne jako pán poddaného, ale jako włastní otec syna. Když takowá bázeň králowská oznámena była Čikowskému, uwolił se sám w tom poselstwí jeti, což było s podiwením mnohých lidí.

Neomýliła naděje Čikowského; nebo ačkoliw do pohanské země se pustił, tak se domníwał, že poseł měł býti při pokoji zanechán, když toliko z powinnosti swé podlé náležitosti newykročí: wšak proto opatrně na cestě sobě počínał. Měł s sebau sedm set mužůw wýborných, kteříž se wozy neobtěžowali, ale na dobrých koních a wozíky kozácké lehké, na kterýchž potřeby wezli, majíc, se wyprawili. Když pak již do země nepřátelské wjeł, we wšech wěcech opatrně sobě postupował, obáwaje se nějaké zrády aneb posměchu, kteréhož národ ten nerad komu trpí. A když přijeł k císaři Selimowi, wšecko podlé wůle pána swého wyřídił, a znáti jest, že lépeji i dostatečněji nežli sobě poručeno měł.

Nawrátiw se potom a wykonaw poselstwí s pochwałau, poručeno mu od krále Sigmunda Augusta wyprowázeti králownu do Uher, kterau již była země i páni uherští přijali. Ten chtě wykonati posłušnost, wěda, že již w pokoji králownu přijmau, newzał s sebau toliko pět tisíc lidu rytířského. Ale když přijeli, proměna se stała mezi pány uherskými, zbauřiła se wšecka země, nadto weyše weywodowé multanský a wałaský s wojsky pohotowě byli, nechtíce přijíti králowny ani syna jejího: což učinili z náwodu císaře tureckého, kterýž se obáwał, aby mu se potom od krále mładého jaká škoda ne-

[1]) pol. pych, drzost.

stała. Porozuměw tomu Čikowský a poznaw welkau nestáłost pánůw uherských, spůsobił to, že wšecky pány, tolikéž i wałaského i multanského weywodu odwedł do koła opodál od wojska jejich, młuwě, že králowna na słowo małé jich potřebuje. A w tom rozkázał je několika stem koní k tomu nařízeným obstaupiti a zjímaw swázati, katu pak s mečem stojícímu jako nestálé w řeči swé a rušitele pokoje ztrestati. Oni to widauce, padli k nohám králowny, łásky a miłosti žádajíce, lid swůj rozpustili a králownu do Bělehradu doprowodili, přislíbiwše jí wěrnost we wšem zachowati.

Mnoho jiných paměti hodných činůw tohoto sławného rytíře wzpomenauti by náležeło, k čemuž tuto místa nezbýwá.

3. Z Nowé kratochwíle.

O jednom alchimistowi.

Około złata běháš, chtíc jiným působit,
Mohło by tě to złato wždy jináč ozdobit.
We złatě ruce mažeš, na hřbet nauze běží,
Musíš pro nedostatek hnít ubohý w wěži.

Těžká jest wěc člowěku s bohy bojowati.

(Z Kochanowského.)

Jak wšetečný Encelad, Mimas nesmířený,
Zaufałec Porphirion, Rhetus neskrocený,
Dewětsił Briareus i Typhon storuký
Chtěli s jinými bratry do nebe bezděky,
Hory na hory kładauc, a tak blízko byli,
Že již twrdými duby w jasnau bránu bili:
Darmo! Již był strach w nebi i hrůza nemałá;
Wšak nejsilnější obr co bohu uděłá?
Tu we wšem diamantě Mars přehrozný stojí
S mečem na obě ruce; tu w ohniwé zbroji
Vulkanus; při něm Juno ta nepřemožená,
I terčem neprobitým Pallas zacłoněná.
Był jsi i ty, Apollo, nad zástupy směłý,
Wyčistił jsi dokonce tauł swůj plný střeły.
Nakonec sám Jupiter hněwem popuzený
Wzał jest w ruce ostrý klín hromůw nezhašený,
Silný, nechybující, kterýmžto wěc tuhá
Skrz zemi až do pekła ostatního sahá.
Tím udeřił w prostředek zaufałcůw swých wolných, [2])
Kteříž na hławy spadli až do krajůw dolních,
A tu je roztřesené hory přikłopiły,
Žiwé i mrtwé hnedky społu podáwiły.

[2]) swéwolných odwážliwcůw.

Řeč k Pawlowi k dobrému příteli.

Pawle, wěc jistá, u twého sauseda
Můžeš načekat dlauhého oběda:
Než w mé komoře holá pawučina,
Též i w piwnici cos na nákłonku wína.
Ale chléb podlé přípowěsti s solí
Káži położit před tě s dobrau wolí.
Muziky, zpěwu toho se dostane,
A k tomu płatit nepotřeba za ně;
Neb se w hojnosti welké nám rodí to,
Mnohem lépeji než ječmen i žito.
Již wsedni za stůł, můj dobrý sausede,
Nebs dáwno nebýwał při také besedě,
Kde smíchu wíc než krmí dáwají,
Ale poetům wšecko odpauštějí.

Na starost.

Bídná starosti, wšickni tě žádáme,
A když již přijdeš, tu zas naříkáme.

K Janowi.

Dobrá to, Jene, můžeš wěřit, škoła,
Kde káží hledět na poslední koła.
Człowěk, když mu se podlé mysli wodí,
Zato má, že již po zemi nechodí:
Wšak to netrwałá rozkoš na swětě,
Padne jako kwět podlé kosy w létě.

4. Z Obory neb zahrady.

Žádný wrchností swau pohrdati nemá.

(Příklad o hwězdách.)

Wšeliké stwoření wrchnost nad sebau míti musí, tak na zemi jako na wodách, w propastech i w powětří, na obłacích a jinde na nebeských obłohách, kteréž nad námi jsú. Tak též hwězdy wšecky mají jednu hwězdu, jenž Transmontana słowe, a ta wšecky jiné řídí a sprawuje. Za welikau wšak křiwdu sobě to jiné pokłádały, že Transmontana toliko na místě zůstáwá, a ony samy pracowat a wšudy běhat musejí. O čež sejdauce se, rokowały mezi sebau. A tak dobře se nato społu uradiwše, k ní haufem šły a jí to, co by se jim tak o ní zdáło, z aust w uši młuwiły. Żałowały tedy na ni, že jim žádné wolnosti a žádného odpočinutí nedá, řkauce: My wždycky po nebi běháme, w ustawičné práci a służbě jsme. A protož tebe napomínáme, aby již takowau wrchnost jiné hwězdě wzdała a sama také s námi popracowała a poznała, jakau my służbu, jak těžkau na sobě zdržujeme. Transmontana jim odpowěděła: Newíte, čeho žádáte. Zdaliž já

se wíceji nežli wy neupracuji, ačkoli na jednom místě stojím a wám rozkazuji? Kdy bych já wás neostříhała, wšak byste wy na cestách pohynuły mezi horami a w jiných místech nebezpečných. A protož wám radím, zanechejte takowých bauřek, chcete-li při pokoji zůstati. Hwězdy wšak nato nic nedbały, nýbrž mnohem horší były a auřad jí wší mocí odníti usilowały. Kdež ona, poznawši jejich welikau urputnost, jim auřadu postaupiła a sama se upokojiła, na stranu odšedši. Z čehož se hwězdy, že wrchnosti nad sebau žádné neměły, welmi radowały a jedna každá jiného krále po swé wůli sobě hledały. Když se pak na ničemž jistém snésti nemohły, počał býti neřád mezi nimi, taułały se leckdes a hynuły, tak že potom samy k sobě přišedše, swé hłaupé rady náramně litowati počały a k Transmontaně se obrátiły, při ní toho wšelijak wyhledáwajíce, aby jsauce k nim w prwní łásce nakłoněna, auřadu swého se zase ujała a jak prwé tak i budaucně je sprawowała, jim tu winu jejich miłostiwě odpustiła a prowinění takowého nikdež wíceji nepřipomínała. Kteráž jako rozumná tak a nejináč se zachowati slíbiła.

Máme nato bedliwý pozor dáti, abychom lidem dobrého swědomí auřady a powýšenosti odewzdáwali a k sprawowání porančeli.

(Příklad o slunci a měsíci.)

Słunce, chtěje sobě umenšiti práce, poručiło měsíci, aby w noci swítił, dawši mu i tu moc, aby zemi sprawował a z jejího úžitku lidem dostatek žiwnosti dáwał. Měsíc, dostaw takowého auřadu, welmi pyšně sobě počínał, tak že na pána swého máło dbaje, naposledy toliko sám we dne i w noci swítiti chtěł, proti słunci pánu swému welikau nepřízní pohnut był, ano i jasnosti jeho se protiwiti a jej dokonce zahubiti usilował. Słunce pak, maje o takowém předsewzetí jeho nenáležitém jistau zpráwu, nejprwé přátelsky a łaskawě měsíce napomenuło, aby peychy swé na straně zanechał a na swém auřadu pokojně přestáwał. Na kteréžto jeho tak łaskawé napomenutí měsíc čím dále tím wíceji pyšnější býti nepřestáwał, tak že potom słunce, jsa hněwem rozníceno, k měsíci tato słowa promłuwiło: Poněwadž nejsi wděčen łásky mé, tu já tobě dokonce odejmu. Pročež měsíc, potkaw se takowau nepříjemnau řečí, pánu swému słunci odpírati umínił, k tomu sobě hwězdy nastrojené měw, s nimi také ihned jakožto s wojskem dosti silným słunci w cestu weseł. Słunce wšak, jak jen proti nim wycházeti a papršlky swými hwězdy obrážeti počało: tu i ony bázní welikau podjaté jsauce, bez meškání nazpět ustaupati a schowáwati se počały. Kdežto měsíc wida, an již od społupracowníkůw swých, hwězd, opuštěn jest, toho se nemáło ulekł, ano i welikau bázní nad míru zbledw za dotčenými wojáky swými, hwězdami, sám také caufati nazpět nemeškał. Słunce pak na něj dokonce wystaupiwši, okrauhłost jeho jemu jako za pokutu,tak že jí nikdá až posawad zauplna jmíti nemůže, pojednau odňało. Napotom žádnému wíceji tak wzácného auřadu s takowým plnomocenstwím swěřiti nechtěło,

Kdo na jiné soćí aneb je pomlauwá, sebe samého lehčí.

(Příklad o wětru a powětří.)

Wítr, jakž filosofi nám oznamují, wšecko stwoření na swětě obžiwuje; neb on jest suchost země a porušitelem wod, tepłého powětří rozháněčem. A protož ho obwiniło powětří před wrchností, žalujíc na něho, že mu welikau křiwdu činí. Křičeło tehdy, stoje před saudcím nejwyšším, řkauc: Ó stwořiteli nebe i wšech wěcí, rač mne míti w ochraně swé; nebo to, co jsi ty mně dáti ráčił, to mně wítr odnímá. Činí mi zimu swým wáním i škodu, tak že častokrát w swé míře pro něho býti nemohu. A protož tebe poníženě prosím, spokoj a smiř nás; neb nestane-li se toho, škodliwě pohněwat se musíme. Sudí nejwyšší jemu pak powěděł: Zle młuwíš, powětří. Wítr, cožkoli činí, to wše na poručení mé činí, a to za słušnau příčinau. Ač on tebe někdy studeným učiní, wšak tebe tak činí mírným, čistotným, a swětu libým a příwětiwým a miłým přítelem. A kdy by wítr newáł a a skrze tebe neprocházeł, tedy by był welmi škodliwý a nepříjemný. A proto ne hněwu, ale łásky od tebe wítr hoden jest, proto, že tebe zauplného zůstawuje. Pomni tehdy nato, co psáno: Nebudeš haněti bližního twého, ani jeho utíkati budeš. Srozuměw powětří, že sudí nejwyšší neschwaluje jeho hněwu, k pokoře se udało, pamatujíc na ta słowa, kteréž napsał Ecclesiastes: Kdo se hněwá, když ho trestají, nedobře se sprawowat bude.

Ne každému libé jsau skutky tohoto swěta.

(Příklad o růži a koroptwě.)

Růže w jedné zahradě welice rozkwětła pěkně a wůni znamenitau z sebe wydała. Koroptwa, procházeje se po zahradě, diwiła se kráse toho kwítí a wůni welmi rozkošné, a tak přistaupiwši k ní řekła: Ó kwítí w swětě nejpěknější, nech rozkoše při wás dojdu a nasytím se wůně! Růže řekła: Pojď, sestřičko má miłá, a čeho žádá duše twá, ať jest aučastná. Naběř sobě kwítí a nasyť se wůně do swé líbezné wůle. Ona za tím powolením wlítła na keř růžowý a nohy sobě pobodła. I zkřikła hłasem welikým: Běda mně, kwítky pěkné a wonné, ale ratolesti bodławé náramně. Wybírajíc sobě zatím trní z noh, wołała: Snadně cítí těžkosti, kdo sobě wšelijaké oblibuje rozkošné žádosti.

O těch, kteří chtějí býti nad jiné wzácnější.

(Příklad o dříwí cedrowém.)

Dříwí cedrowé wysoké a pěkné welmi a nad jiné dříwí wyrostłé, když lidé mnozí k němu přicházeli, aby je spatřili w jeho kráse, a ono to uznało: pojednau se tužiti a mnoho o sobě smeyšleti počało, a jiná dřewa około s sebau trpěti nechtěło, aby přicházejícím lidem nepřekážeły, ale aby na ně wšickni hleděti mohli. A protož jim, aby se na jinau stranu a na jiné místo přestěhowały, přísně poraučeło; čehož jestliže by učiniti prodléwały, že by je hned połámati chtěło. Dříwí a křowí, kteréž blízko něho były, ustaupiły na stranu, a ono

se lidu okázało w swé dokonałé pěknosti. A když jednoho času powstali náhlí wětrowé, dřewo to přeušlechtiłé połámały, kteréž padna na zemi żałostně naříkało: Neskrowně jsem o sobě smeyšleło. Jsauc nad jiné wywyšené, přes příliš nad jiné jsem se wypínało a jiné špatné jsem odháněło. Teď widím, že máło páni sami spůsobí, když při nich nějaké chasy není drobnější.

LV.

Wáclaw Březan.

Wáclaw Březan, byw spráwcem archiwu Třeboňského za času Petra Woka, posledního wládaře domu Rožmberského, a za pana Jana Jiřího ze Šwamberka, domu toho dědice, patří mezi nejznamenitější starší dějepisce české. Wlastnost, kterau nade wšecky jiné historiky naše 16. a 17. století wyniká, jest swědomitost bádání jeho; wážiltě zpráwy o starších a nowějších událostech naskrze jen z listin a jiných písemních hodnowěrných pamětí. Hlawní dílo jeho, weliká historie domu Rožmberského přišla nazmar, kromě několika půwodních konceptůw a obsáhlého žiwotopisu Wiléma z Rožmberka († 1592), sepsaného w l. 1610—12, kterýž l. 1847 nákladem Matice české byl wydán. L. 1609 z weliké té historie, pokud tehdá byla hotowa, sestawil krátký a sumowní wýtah spolu s rodokmenem Rožmberským, jejž Palacký w Čas. Č. M. 1828 wytisknauti dal. Zachowané ale posud netištěné spisy Březanowy jsau: žiwotopis Bohuslawa ze Šwamberka a historie domu Šternberského. O ostatních okolnostech žiwota Březanowa, kromě matné powěsti od Balbina zachowané, nic posud se nezná.

Z krátkého wýtahu kroniky Rožmberské.

O panu Oldřichowi, pánu mnohé wálky wystálém.

Pan Jindřich Mocný zanechał po sobě w maličkosti synáčka, kterémuž na smrtedlné posteli poručníky nařídił, z nichž přední był pan Čeněk z Wesełé, jinak z Wartenberka. Ten rozšafně s dobrým sirotčím spráwu domu Rosenberského około sedmi let na sobě zdržował, a byw náboženstwí podobojího, k tomu i pána mładého přiwedł, že též náboženstwí oblíbił. Ale brzo skrze legáty papežské od toho zase odweden; nebo sice i pan Čeněk w wěcech swých wrtkawý był.

Pánu mładému let došłému léta 1418 panstwí sstaupił, jej za swau strýnu Kateřinu, pana Jana z Wartenberka a paní Anny z Wilhartic dcerku, oženiw, statkem swým s ním se społčił, jakož pak pán z Rosenberka po něm zdědił Lipnici a Německý Brod. Táž paní Kateřina, umřewši léta P. 1436 3. dne Máje, pochowána w kostele Třeboňském.

Pan Oldřich w wálkách těch husitských wěrně a stále císaře Sigmunda, od něho lidem i penězy pomoc činěnau měw, přidržel se, proti Husitům a Žižkowi wálčiw. Nebo král jej za hejtmana při straně swé proti wojskům Táborským w kraji Bechyňském a Prachenském, přidaw mu pana Wácława z Dubé a pana Petra z Šternberka, majestátem swým l. P. 1420 w úterý po sw. Jiljí nařídil.

Předtím léta P. 1419 Wodňany město husitské strany dobył a zdi około něho pobořiti dał, kterýchž bez dowolení páně stawěti nemohli, až se zapsali, že pána wíce žádným příkořím a protimyslností hněwati nechtějí; sice jinak že w poddanost a člowěčenstwí JMsti se podrobují.

L. P. 1420 pan Oldřich Tábor, jinak Hradištko, wojensky na poručení císaře Sigmunda oblehł a dwě neděle při něm leže, silně ho střełbau dobýwał. A když na wíce lidu očekáwał, Táborští s druhé strany Mikuláše z Husi s nemałým počtem jízdných do města pustili, kterýž na ležení pána z Rosenberka den památný sw. Petra a Pawła na úswitě udeřiw, od města odtrhnauti jej připudił.

Po tom wítězstwí Táboři popnuwše a zmohše se, s hejtmanem Žižkau měsíce Září do kraje Prachenského přitáhli. Dobywše Prachatic, odtud zboží kłáštera Koruny hubili, až k kłášteru přitáhše, jej opuštěný a prázdný našedše, zapálili a zbořili; nebo mniši rozběhli se, kromě některých sešłých, jenž tu zůstali a zahynuli.

Toho roku den sw. Brikcí pán o dwa hrady, jenž słauli Přibenice, nedaleko Hradiště hory Tábor, jeden s této a druhý s oné strany řeky ležící, praktikami kněze Wácława Korandy, kterýž na túž pewnost s jinými Tábory do wězení se dostał, přišeł, když tíž wězňowé, dobywše se z kłády, wěž opanowali, Odolena podpurkrabího zabiti chtěwše, k tomu připrawili, že jim na wíru a čest swau slíbił, na Tábor ihned běžeti a Táborům dáti znáti, že wězňowé se dobywše, wěž opanowali, aby zámku při takowé příležitosti dobýwali; že oni jim z pewnosti a z wěže pomáhati budau, aby nemohli jim dobýwajícím s hradu odporowati. Což když Táboři, některé sto lidu hned wyprawiwše, hradů dobýwali, nemajíce odporu, bez welikého úsilí jich dosáhli a drželi je, činíce z nich weliké škody, až do l. P. 1437, w kterémž pán je od nich kaupiw, rozbořili, rozmetali a s zemí srownati dał.

Pocítił týž pán włádař i na jiných panstwích welké záhuby téhož roku od Táborů; nebo i Soběsławě se zmocniwše, zdi około ní pobořili. Pročež widěło se pánu za dobré, s Žižkau a Tábory w příměří při času sw. Martina wstaupiti, kteréž s obojí strany trwati měło až do masopustu mužského; w kterémž čase sobě škoditi neměli, wšak tak, když čtyři artikulowé, totižto aby słowo Boží swobodu měło, swátost wečeře Kristowy pod obojí podáwána była, kněžská nadání zrušena a hříchowé trestáni byli, průchod wšudy obdrží.

Pro ty artikule pán z Rosenberka welikau nesnáz s stranau podobojí měł. Nebo daw jim po panstwí do jistého času průchod, chtěli od pána míti, aby po wšech panstwích stále přijaty były, k čemuž pána přiwésti nemohli; nežli w některých městech českých přijaty były, jako w Soběsławi, w Weselí, w Netolicích, Sedlčanech atd.

Tehdáž Leopold Krajíř, byw hejtmanem na Budějowicích, nemohł

se se pánem Rosenberským srownati, tak že wespolek sobě wojska škodila, a Přibík z Mladějowic, služebník pána wládaře, Krajířowi k ruce pána swého zodjímal wsi Ponědraž, Nákeř, Děwčice, Dubence. Potom ta newole wyzdwižena, když pan Oldřich Budějowským od krále Sigmunda za hejtmana předstawen. Díwná wěc, že i swoji w příbězích wálečných sebe nepoznáwají.

Léta P. 1422 w neděli Exaudi klášter Wyšebrodský od Husitů wypálen, ale zbořen není. A tehdáž spálili i město Přídolí.

Léta P. 1425, po smrti Žižkowě, w neděli křížowau, Sirotci a Táboři přitáhli k Třeboni, chtěwše jí dobýwati. Kterýmž střelbau se zdí a bašt odpíráno, tak že odtáhnauti s hanbau musili. Nežli táhše po panstwí až k Nowému Hradci, weliké škody zdělali a téhož hradu dobywše, jej zapálili, mnoho znamenitých wěcí a listů tím ohněm pokaziwše.

Léta Páně 1432 císař Sigmund panu Oldřichowi z Rosenberka zboží Miliwské, Teynské nad Wltawau, Hluboké a Zwíkowské, tak aby příhodněji nepřátelům odolati a jim se brániti mohl, postaupil.

Na druhý rok wojsko sirotčí s hejtmanem swým Janem Čapkem z Sán, táhši po panstwí Třeboňském, panu wládaři pálením, zájmem a zkopáním některých rybníků welice poškodilo. A přibrawši se až k Welešínu, míli od Krumlowa, tu w umluwu se pánem proti zapsání jim jisté summy peněz do jistého času wstaupiwši, z panstwí odtáhlo a k Plzensku obrátilo se, nepřestáwawši škod činiti a země hubiti, až léta P. 1434 od pánů, rytířů a obcí pokoj a řád milujících w kraji Kauřimském u wsi Wrbčan na hlawu poraženo.

Po té porážce té nezbedné zběři páni jako na nohy powstali. Pán z Rosenberka pokusil se o pewnost Lomnici a dostihw jí, k panstwí swému Třeboňskému připojil.

Táboři z města swého Hradiště, welikau lítost nad wyhlazením Sirotkůw měwše, w některém stu jezdecky s wozy a pěšími wytáhše, umínili pole u Nimburka proti pánům, chtěwše Sirotků pomstiti, sebrati. Ale přijewše k Krči, půl míle od Černowic, od wojska pána z Rosenberka a jiných pánů obklíčeni jsauce, na díle pobiti a někteří zjímáni a na díle rozplašeni, že toho, což w úmyslu měli, nedowedli. A toho času pan wládař twrzí dwau, Ostromeče a Božejowic, dobyl.

Císař Sigmund, byw w Basileji na koncilium pro spokojení Čechů swolaném, wšech cest wyhledáwal, aby králowstwí to co moře zbauřené k upokojení přiwedl. Pána Oldřicha z Rosenberka za prostředka a jednatele pokoje s stranau podobojí obral i plnomocným majestátem swým ustanowil; kterýž, přijaw k sobě statečného rytíře Přibíka z Klenowého, měšťany Táborské i celau obec s císařem Sigmundem smířil a narownal.

Léta P. 1437 po smrti krále Sigmunda pan Oldřich z Rosenberka s Mainhartem z Hradce, Hanušem z Kolowrat i některými jinými pány a Pražany, wolili sobě za krále weywodu rakauského Albrechta, zetě císaře Sigmunda; ale wětší díl pánůw, rytířstwa a měst proti tomu byli, woliwše sobě kníže Kazimíra, krále polského Wladislawa wlastního bratra. Albrecht, zhotowiw se od dáwního času s welikau silau, přitáhw do Prahy, od pánů swé strany korunowán, při jehož korunowání pán z Rosenberka nesl jablko s křížem. Druhá strana též wo-

jensky s Poláky se na Táboře sebrała, chtěwše Kazimíra do země uwésti. Ale když říše při Ałbrechtowi stáła a on též s wojskem k Táboru přiblížił se: dali se s obojí strany w jednání, tak že bez potýkání, přijawše Ałbrechta již korunowaného za krále, se rozjeli. Pán z Rosenberka měł tehdáž lidu swého na poli před Táborem do čtyř tisíc; a markrabě brandenburský mładý s šesti sty koňmi jízdných a s pěšího lidu mnohem wíce, a wozů přes čtyry kopy měw, k pánu se připojił.

Léta P. 1439 po spokojení té roztržitosti w zemi, král Ałbrecht nařídił dwa podstatné pány za nejwyšší hejtmany zemské, totižto pána Ołdřicha z Rosenberka a pana Mainharta z Hradce, a to za příčinau tau, aby hejtmané tíž, majíce jistý počet jízdy, wpádům do země a pozdwížením w zemi bránili.

Pan włádař mezi jinými nepřáteły toho času měł sobě welmi odporného nějakého rytíře Smila z Kremže, kterýž weliké škody lidem páně činił a usilował i některých zámků páně se zmocniti. Kterýž po dwakrát jat byw, nejprw na těžký zápis puštěn, potom pak horší škůdce než prwé zůstaw, od lidu páně podruhé jat, netoliko wězení, ale trápení mistrem poprawním l. 1444 pocítiw, na zápis swědomím některých pánů utwrzený, puštěn a podruhé hrdłem darowán.

Těch let králowna Ałžběta, pozůstałá wdowa po králi Ałbrechtowi předepsaném, častá psaní a poselstwí činíwała ku pánu z Rosenberka, snažně žádawši, aby pán sprawedliwosti její a syna jejího, Ładisława dítěte (jakožto dědiců přirozených králowstwí českého), tak aby o ni připraweni nebyli, se wší pilností při stawích jednaje, zastáwał. Pán, ač w tom snažností swau nic sjíti nedał, wšak Čechowé nato se neohlédawše, dítětem zhrdali, chtěwše za krále míti kníže baworské Ałbrechta. Ten když toho k sobě přijíti nechtěł, teprw obrátili swůj zřetel k dědici králowstwí předepsanému. A nežli dorostł a jim wydán, diwných rozmíšek země česká pokusiti musiła.

Léta P. 1446 pan włádař za příčinau pilných potřeb zemských i také swých wyprawił se k králi Římskému Fridrichowi do Nowého Města, a pořídiw jich, dostaw od krále průwodu bezpečného až k domu swému, šťastně se nawrátił. Takž potom l. 1451 i s synem swým, panem Jindřichem, w též místo k císaři jízdu konał.

Léta P. 1448 pan Ołdřich držew Prachatice w zápisu, dał postawiti k pohodlí swému i tudíž k ozdobě města Nowý Hrádek, učiniw s zedníkem smłauwu a daw k tomu díłu do dwau set dělníků, tak že brzy to stawení wyzdwíženo a dokonáno. Był tehdá tam úředníkem Wácław Hrůza z Chelčic.

Léta Páně 1451 pán starý, mnohými wałkami a welikými zaneprážděními zpracowałý, chtěw odpočinauti, sprawu panstwí synům swým na jistau umłuwu postaupił; kterauž k sobě nejstarší syn, pan Jindřich, přijał, a po něm pan Jan bratr jeho włádařił. Potom l. 1457 panu otci pochtěło se na Maidšteině w samotném zámku kromě lidí bydliti. Pročež tam od pana Jana přestěhowán. Ale tudíž mu se tam zsteskło, tak že zase na Krumłow do pokojů swých přenesen, ostatní dni w pokoji a nábožենstwí ztráwił. Žiwot dokonaw léta P. 1462, 28. Aprilis, do kłáštera Wyšebrodského ku pohřbu wezen a k otcům swým přiložen.

LVI.

Abraham z Günterrodu.

Rodina Günterrodůw přišla z Němec, jak již jméno samo swědčí, i usadila se, jak se zdá, w druhé polowici XVI. století na statcích pana Krištofa z Lobkowic. Abraham narodil se okolo 1570. Studia swá konal w Němcích; 1590 byl we Wittenberku. Tam sešel se s krajanem swým Adamem Felinem (Kocaurkem), s kterým se k pilnému studowání jazyka řeckého spojil. Že professor na universitě Wittenberské práwě o Cyropædii Xenofontowě četl, jali se překládati ji do češtiny i přeložili takto společně prwní knihu. Felinus jinam se pak obrátil, Günterrod ale w překládání neustal, až je i ku konci přiwedl. Když se do otčiny nawrátil, popřál mu Oldřich Felix z Lobkowic žiwnosti we wsi Stražkowě u Raudnice; později přebýwal w Kopidlně nad Leštinau. Tu s mnoha stran, jmenowitě i od D. A. z Weleslawína, napomínán byw, aby překlad swůj wydal, oprawil jej, připsal k němu žiwot Xenofontůw a hojná poznamenání, a když mu přízniwec jeho při arcibiskupowi Zbyhněwu Berkowi wymohl powolení, dal jej wytisknauti l. 1605 w tiskárně Weleslawínowské. Kde by žiwot swůj byl dokonal, známo není. Cyropædia jeho wydána byla 1805 od Krameriusa a 1856 w staročeské bibliothece W. Rozuma.

Žiwot Xenofontůw.

(Z psaní jeho i z jiných wybraný.)

Otec Xenofontůw słauł Gryllus a był obywatelem sławného města řeckého Athen, člowěk přední a wzácný z stawu rytířského. Poněwadž pak za starodáwna rytířští lidé nejwíce toho šetřili, aby dítky jejich předně w literním a filosofickém umění, potom i w wálečných wěcech dobře wycwičeny były, aby w čas pokoje i w čas boje swé własti płatně słaužiti mohły: protož ani otec jeho toho při něm obmeškati nechtěł. Ale maje swé obydlí w takowém nejsławnějším místě, w němž wšeliká swobodná umění nejwíce kwetła a swau hospodu měła, dał ho také podlé obyčeje Athenského hned z pacholetstwí we wšelijakém literním umění pilně wyučowati a cwičiti. W tom pak když již Xenofon swého učení pilně hleděł a do swé školy chodił, potkał se s ním některého času w nějaké auzké uličce Sokrates, nejznamenitější filosof Athenský, kterýž wida ho welmi ušlechtiłého, spanilého, stydliwého a ke wšechněm ctnostem spůsobného młádence, i přełožił mu swau berličku přes tu uličku a nedał mu dále jíti, dokudž mu nato, co se ho ptáti bude, neodpowí. Když se pak Xenofon uctiwě před ním zastawił, zeptał se ho Sokrates nejprwé, wí-li, kde

mají dobré wíno? potom, kde mají pěkné žemličky? potom, kde prodáwají pěkné maso? Na ty tři otázky když mu Xenofon wždycky odpowěděł a oznámił, že wí, kde to mají a prodáwají, naposledy zeptał se ještě, wí-li také, kde se rodí dobří, ctní, šlechetní a obecnu užiteční lidé? Na tu otázku, když se on dlauho rozmýšleł, newěda co by měł odpowěditi, řekł mu Sokrates: I poněwadž ty newíš, pojď tedy se mnau a já tobě ukáži, kde se takowí lidé berau. I přiwedł ho do swé akademie. Takž potom od té chwíle s dowolením otce swého přidržeł se Sokrata a maudrosti od něho se wyučował.

Potom pak, když se již za drahný čas při Sokratowi wšelijaké maudrosti a swobodným uměním filosofickým dobře wycwičił, nechtěł již doma ležeti, ale myslił také něco w cizích krajinách zkusiti a w wáłečných wěcech se pocwičiti. A když o tom přemyšlował, w tom přišło mu psaní od Proxena, jednoho znamenitého rytíře a zwłáštního přítele otce jeho, kterýž tehdáž był w městě Sardis u Cyra mładšího, Artaxerxa Mnemona tehdejšího krále perského bratra, jehož sobě Cyrus welice mnoho wážił. W kterémžto listu psał mu Proxenus, aby se k němu do Sardis wyprawił, že mu chce znamenitau łásku při Cyrowi spůsobiti a k znamenitému místu dopomoci, a přitom Cyra wysoce wychwalował. Ten list ukázał Xenofon Sokratowi mistru swému, kterýž mu tu radu dał, aby se nejprwé s Delfickým Apollinem s strany té swé cesty poradił. Což on tak učinił, a potom teprwa k Proxenowi a k Cyrowi mładšímu do Sardis se pławił, kamž se práwě w ten čas připławił, když Cyrus již měł proti bratru swému králi Artaxerxowi wáłečně wytáhnauti. Jsa pak hned od Proxena přítele swého, jednoho polního hejtmana Cyrowa, Cyrowi schwálen, hned se k němu Cyrus welmi přátelsky ukázał, přitom pak žádał ho, aby s ním na wojnu táhł, slibuje mu, že ho hned po té wálce, dá-li mu se Bůh we zdrawí domů nawrátiti, s počtiwými a bohatými dary domů chce propustiti. Žádný pak z wojska Cyrowa ani włastní jeho hejtmané o tom newěděli, že chce proti bratru swému králi perskému táhnauti; neb se žádnému w tom neswěřił, kromě teprw na cestě Klearchowi, nejwyššímu swému hejtmanu, o tom oznámił. Ale pustił hłas, že proti jinému národu chce táhnauti a tak i Proxena a Xenofonta i jiné swé hejtmany podwedł, kteříž potom, porozuměwše předsewzetí Cyrowu, nesměli pro swau přísahu jemu učiněnau zpátkem caufnauti. Ale mnozí bezděk a s strachem předse s ním proti bratru jeho táhli, i Xenofon, kterýž potom sedmery knihy o tom tažení Cyrowu sepsał. Potom pak když Cyrus w té bitwě zahynuł a jiní wýwodowé řečtí, kteříž s ním táhli, skrze hanebný podwod od Peršanů byli postínáni: wojska řecká, nemajíce žádných hejtmanůw, newěděli, co mají před sebe bráti. W tom jim Xenofon nejprwé tu radu dał, aby sobě jiné wůdce místo zahynułých wywolili, kteříž by je zase domů dowedli. Kteraužto jeho radu wšickni Řekowé oblíbiwše, mezi jinými také i Xenofonta za jednoho polního hejtmana sobě zwolili, majíce o něm to smýšlení, že on jest tak udatný a tak opatrný člowěk, že je s jinými hejtmany skrze tak mnohé nepřáteły, skrze něž z Persie do řecké země táhnauti musili, šťastně domů prowede. Kterážto naděje jistě jich nezmýliła; nebo ačkoli Řekowé w małém počtu byli, wšak je bez škody skrze nepřátelské krajiny prowedł, ješto každý den s nepřáteły o ležení

šarmiclowati musili. A we wšem tom jejich tažení mezi wšechněmi jinými hejtmany rady Xenofontowy a předsewzetí jeho byly nejmaudřejší u nejšťastnější, čímž sobě u wšechněch welikau lásku získal a té poctiwosti došel, že podlé Cherisofa Lacedæmonského wýwody za nejwyššího polního hejtmana nade wším wojskem byl wystawen. Ačkoli pak od mnohých wojákůw ledacos musil přeslyšeti a přetrpěti, wšak swau dobrotiwostí a opatrností uměl je tak sobě přiwésti a říditi, že každý k swé powinnosti státi musil; neb se jim we wšech wojenských newolech a pracech sám za příklad wystawowal. Jakož pak w témž tažení, chtěje s některými pěšími nějaký wrch, dříwe nežli by jej nepřátelé opanowali, sám uchwátili, při čemž, poněwadž rychlosti potřebí bylo, on jeda na koni napomínal knechtůw, aby pospíšili: w tom jeden z nich jménem Soteridas, wytrhl se swau řečí a řekl mu: Tobě ť jest snadno na koni rozkazowati, abychom pospíšili; ale mně ť to dosti těžce přichází, že se musím tak spěšně s takowau těžkau pawézau nahoru dráti. Což slyše on, hned s koně skočil a wydřew tomu knechtu, kterýž ho tak dotýkal, pawézu, postawil se na jeho místo a w swém těžkém rejtharském panciři a celém kyrysu přes ty příkré a drsnaté hory tak spěšně šel a jiné před sebau tiskl, že jdaucí ani přední ani zadní jemu postačiti nemohli. To widauce jiní, láli tomu knechtu a naň kamením házeli, až potom wždy Xenofonta s welikau prosbau wšickni sotwa naprosili, že zase na kůň wsedl.

Když pak přitáhli do města Byzantium w thrácké zemi ležícího, kteréž potom Konstantinopolis jest nazwáno, i chtěli Řekowé to město, jsauce mocí do něho puštěni a majíce sobě k tomu welikau příčinu danau, wybrati a sobě za swé dlauhé tažení, w němž až posawad nic sobě neuhonili, zaplatiti. Tedy Xenofon, jsa již nejwyšším nade wším wojskem řeckým, ačkoli ho jiní Řekowé k tomu znamenitě ponaukali a jemu diwné trošty dáwali, že by nyní mohl k tomu přijíti, že by znamenitým potentátem swěta mohl býti: wšak on, jsa sprawedlnosti milowník a nechtěje, aby se těm lidem škoda dála, je od takowého předsewzetí znamenitau swau wýmluwností odrazil, jehož oni sobě tak wysoce wážili, že ačkoli mohli w městě znamenitých wěcí nabrati, wšak ho uposlechli a se spokojili.

Odtud táhl s swým wojskem k Sewtowi králi thráckému, kterýž byl z swého otcowského králowstwí wystrčen, a zase ho na ně dosadil. Ale Sewtes potom žádné wděčnosti mu zato neprokázal, nýbrž se jemu i jeho Řekům zlým odplatil; z kteréžto příčiny obrátil se swým wojskem k Lacedæmonským a jim proti nepřátelům jejich na pomoc přispěl. Potom i Agesilaowi, králi Spartanskému, kterýž tehdáž proti Peršanům wálku wedl, na pomoc přitáhl, jehož lidu on poctiwý žold dáwal i jeho také sobě wysoce wážil a mnoho dobrého mu činil.

Poněwadž pak od Athenienských z města a krajiny jejich wypowědín a do achtu dán byl, proto že Cyrowi mladšímu i králi Agesilaowi proti perskému králi wálčiti pomáhal: z té příčiny nawrátil se s Agesilaem do země Lacedæmonské. Jehož Lacedæmonští netoliko slawně ctili, ale i za swého obywatele přijali a jej poctiwým wychowáním opatřili a darowali mu scilluntskau krajinu, kdež poněwadž mnoho zwěři bylo, welmi často na myslíwost jezdíwal a w ní swau kratochwíl míwal. Ale potom, když Eleišti tu krajinu wpády

swými welice hubili, nemoha jim odolati, proto, že mu Lacedæmonští na pomoc lidu neodsíłali, obrátił se do Korinthu a tam swůj wěk ztráwił.

Měł pak dwa syny, Grylla a Diodora, kteréž jak w literním umění tak i w wáłečných wěcech s pilností dał wyučowati. A když Lacedæmonští po mnohých wáłkách a nepřátelstwí, kteréž mezi sebau měli, zase s Athenskými w pokoj wešli a tehdáž od Thebanských, s nimiž se i jiní jejich sausedé proti nim spuntowali, welice byli ssužowáni, protož umínili jim Athenští wojsko swé na pomoc wyprawiti: tedy Xenofon, jsa již zase od Athenských z achtu oswobozen, wyprawił oba swé syny do Athen, jakožto do swé własti, aby społu s jiným wojskem Athenským proti Thebanským na pomoc táhli. W kteréžto wáłce ačkoli starší jeho syn Gryllus zahynuł, wšak že statečně žiwot swůj dokonał, žádné těžkosti nad jeho smrtí nenesł. Nebo práwě w ten čas oběti wykonáwał, když mu poselstwí o smrti syna jeho přišło. Maje pak při těch obětech podlé obyčeje pohanského na hławě wěnec a słyše o tom, že syn jeho zahynuł, sňał ten wěnec s hławy; ale jakž mu oznámeno było, kterak se syn jeho welmi rytířsky chował a nejpřednějšího Thebanského hejtmana zabił, mnoho jiných nepřátel pohubił a rytířsky zahynuł: tomu on porozuměw, ani se nadtím zarmautił ani nezapłakał, ale wstawiw zase wěnec na hławu, řekł: Wěděł jsem o tom, že jsem ho smrtedlného na tento swět zpłodił, a tak potom swé začaté oběti dále wykonáwał.

Wšickni pak jemu takowé swědectwí wydáwají, že był čłowěk welmi nábožný, maudrý a sprawedliwý. Pobožnost swau w tom ukázał, že Dianě modle Efezské chrám na swůj nákład wystawěł. Sprawedlnost swau i w tom mezi jinými wěcmi pronesł: Když historie řecká od Thucydida sepsaná ještě žádnému do rukau se nedostała, aniž ji kdo jiný widěł a četł, než toliko sám Xenofon originální exemplář u sebe měł, moha dobře jméno autorowo zamlčeti a pod swým jménem ji na swětło wydati: wšak pamatuje na upřímnost a sprawedlnost, kteráž welí jednomu každému, což jeho włastního jest, přiwłastňowati, tak se upřímně w tom zachował, že ji pod jménem włastního jejího autora k obecnému čtení na swětło wynesł, čímž sobě welikau chwáłu získał. W wáłečných wěcech jaké zkušení měł, to se patrně ukazuje jakž z jeho skutkůw rytířských a wáłečných tažení tak i z jeho knih, kteréž jakž o Cyrowi starším tak o Cyrowi mładším, o wáłkách řeckých a o králi Agesilaowi sepsał, w kterýchžto wáłkách sám hejtmanem polním a nejwyšším býwał, i také z té knihy, w níž hejtmany nad rejthary, kterak by se w tažení chowati měli, wyučuje. A byw dobrým rejtharem a dobrým mysliwcem, protož o tom obém jakožto k wáłkám potřebných wěcech zwłáštní knížky sepsał.

Jakož pak w wáłečných a rytířských wěcech nad jiné był zkušenější, tak i w politické spráwě a domowním hospodářstwí był nad jiné zběhlejší, čehož i psaní jeho o těch wěcech poswědčuje. Wýmłuwnost w psaních jeho jest tak miłá a tak příjemná, že Cicero to o něm zapsał, že řeč jeho jest mnohem sładší nežli med a že Musy jeho řečí młuwiły, odkudž také wčeličkau a Musau Athenskau jej nazýwali. Té pak swé wýmłuwnosti a maudrosti od Sokrata se naučił, jehožto maudré řeči w obzwłáštní knize sepsał.

A tak Xenofon swůj rytířský rod wšelijakým ctným uměním a ctnostným žiwotem i šlechetnými a rytířskými činy w wálečných taženích ozdobowati hleděł, pročež u nejpřednějších za swého wěku králůw, wýwod polních a obcí w znamenité wážnosti a pociwosti był. Žiw był za času Artaxerxa Mnemona krále perského, kterýž kralowati začał około léta od stwoření swěta 3561 a před narozením Krista Pána około čtyř set let. Umřeł pak w Korinthu, maje wěku swého wíce než dewadesát let, pozůstawiw po sobě swými spisy i do dnešního dne wděčné památky.

LVII.

Jiřík Záwěta ze Záwětic.

Jiří Záwěta, pocházeje z rodu měšťanského, narodil se w Praze l. 1575. Listem císaře Rudolfa II. l. 1597 powýšen byl do stawu władyckého, aby se mohl psáti „ze Záwětic." Do l. 1612 byl koncipistau dwořské kanceláře české. We sporech mezi císařskými bratry, které se posléze odstaupením Rudolfa II. skončily, přidržel se Záwěta welmi horliwě krále Matyáše, i stal se jeho dwořanem. W bauřích po smrti Matyášowě zapomenul se wšak nad dobrodiními, jichž od domu rakauského byl obdržel, i nad powinností swau. Byw odsauzen l. 1621, žiwot dokonal w žaláři.

Spis Záwětůw nejznamenitější jest Schola aulica t. j. dwořská škola, wyd. 1607, jewící nemalau zběhlost w dějinách a w literaturách klassických, řecké i latinské. Balbin dí o škole té, kdy by prý přeložena byla do latiny, že by se žádného saudu báti neměla. Mezi l. 1611 až 1617 padá řada spisůw příležitostných, sepsaných od Záwěty k oslawení znamenitých dějůw ze žiwota panowníkůw rakauských, jako korunowáni w Praze a přiznání w Lužicích a Slezsku krále Matyáše (1611), swatební weselí krále Matyáše a arcikněžny Anny (1612), wolení i korunowání kr. Matyáše a korunowání kr. Anny na císařstwí římsko-německé (1612), wjezd cís. Matyáše k prwnímu sněmu říšskému do Řezna (1613), korunowání cís. Anny w Praze (1616), korunowání Ferdinanda II. na králowstwí české (1617). I některé spisy latinské Záwěta zanechal.

1. Ze Školy dwořské.

Nánky.

Jako mnohem lépeji jest ležeti auzce na nízkém a małém łůžku člowěku zdrawému, nežli sebau wáleti na welkém a širokém łůži člo-

wěku nemocnému: tak také mnohem jest lépeji užíwati skrowně statečku myslí wesełau a upokojenau, nežli opłýwati welikým bohatstwím a štěstím myslí skormaucenau. Muž zajisté dobrý a šlechetný na dost mále přestáwá. A píše Xenophon o králi Cyrowi, že by měł říkáwati: Jako lépe jest na moři pławiti se s dobrými lidmi, tak šťastněji jest s dobrými w obci žiwu býti a sprawowati i wáłky wésti. A jako snadno jest łapiti ježdíka[1]), ale ne snadno ho na rukau udržeti: tak také přijíti k štěstí a důstojenstwí tak těžko není, jako jím bezpečně, jak by sám chtěł, uměti władnauti. Kdo chce obłok štěstí požříti, ten je nemůže nikdy zažíti. Nauč se łatince: Qui jacet in terra, non habet unde cadat.

Stěžují sobě dwořané, že čím wětší posłušnost a poctiwost činí swým knížatům a pánům, tím prý menší miłosti od nich dostáwají. Ale snadna nato odpowěd: Jako słunce na wšecka staweni jednostejně swítí, wšak z nich býwají swětlejší ta, kteráž mají wětší a prostrannější okna: tak knížata a páni wíce sobě wáží těch dwořanůw, kteří jsau k práwám a służbám jejich schopnější a pilnější, a to skrze swau ctnost a snažnost, nežli těch, ježto se jim k ničemuž nehodí. Dobře Tacitus dí: Čím kdo posłušnější, tím w bohatstwí a poctiwosti wywýšenější. Není možné, aby kníže, kohož widí rozkaz a wůli jeho pilně a wěrně wykonáwati, toho také mimo jiné wšecky sobě neoblibował a jemu se wíceji nedůwěřował. Žádné kníže ani pán tak nepilný swého není, aby tomu nerad był, když se wěci jeho dobře řídí a wykonáwají.

Kdo dychtí po knížecím dworu, powědom má býti mnoho příkładů, historií a několika jazyků, má i wýmluwný býti, také i práw známost nějakau míti. Předně pak a nejprwé kníže nad knížaty a krále nade wšemi králi, totiž Boha wšemohaucího, wraucně zato má žádati, aby jeho na tom hłubokém a nebezpečném wíru mořském pławajícího sprawowati a opatrowati ráčił, aby dwořenín žádnému nic neubližował, než toliko swé wěci wykonáwał, aby naposledy k břehu wěčného a nebeského dworu připłauti mohł, každodenně wołaje:

Mé činy sprawuj, ó Pane,
Ať se k twé wůli wše stane.

Byť dworský służebník pro swau ctnost, wtip, wýmłuwnost a łásku był knížeti miłý, nikdá wšak ať se neposmíwá jiným, ani se sobě ať nediwí, aby sobě zahynutí nesnował. Jakož pak ne jednau se toho dostało, jakkoli dobrému a šlechetnému. Kdo se sobě sám diwí, rownaje se k słunci, meylí se wíc než o połowici a prawdy se chybuje. Libost sebe samého nikdá nic dobrého nespůsobiła. Tupě jiné, tupíš sebe: tak kupuješ i prodáwáš.

---

[1]) ježdík, gasterosteus aculeatus, Stachelbarsch.

Wíce mějte na péči štěstí nežli neštěstí. Nebo na dlauhé štěstí přichází delší neštěstí. Mnozí nalezeni jsau, ježto ochotně trpěli chudobu, škodu, wypowědění, wězení, křiwdu i smrt, ano horší nad smrt dlauhé a těžké nemoce. Ale ještě ti nalezeni nejsau, kteří by zweyšenost swau, bohatstwí, sláwu a moc uměli nésti a trpěti. Nebo komuž se počne štěstí ochotně míti a jemu łahoditi, muž jest u twrdší nežli diamant, jestli že ho to štěstí neobměkčí. A nadto zmužilejší, podá-liť jemu celé ruky, aby mohl a uměl tichým a pokorným duchem łahody jeho krotiti. Nejzmužilejší pak ten, kterýž we wšem štěstí jako w kwítí položený ohrání se łakomstwí.

Jaké by były towaryšky peychy a jaké její dcerky a w čem záleží štěstí, wěz, že towaryšky aneb służebnice peychy jsau: wšetečnost, lehkomyslnost, swéwolnost, wysokomyslnost, łakomstwí, wesełost, pokrytská zasmušilost a hřešení z wůle. Dcerky pak její jsau tyto: necticwost, neposlušnost, nadutost, pokrytstwí, chłauba, twrdošijnost, neswornost a záwist. Falešné pak štěstí swětské stojí na těchto pěti słaupích: na panstwí, bohatstwí, důstojnosti, powěsti a tělesné žádosti. Mudrcowé to twrdí, že štěstí jest slepé, nemaudré a škaredé: slepé proto, že newí, kde sebau hodí; nemaudré, že jest nejisté a nestáłé; škaredé, že jest bezbožné, hltawé a necticwé. Říkáwał Franciscus Petrarcha, že jest pět welikých nepřátel pokoje a ti wšickni že s námi bydlejí, totiž: łakomstwí, žádost cti, záwist, hněw a peycha. A kdy bychom ty wšecky nepřáteły wen z země naší wypowěděli, mezi námi dobrý by pokoj zůstáwał.

Swět tento se točí na dwau nohách, jedna jest odpłata ctnosti a druhá pokuta neprawosti. Čímž Democritus jsa pohnut, powěděł, že dwa bohowé jsau na swětě, jeden dobročině a druhý pokutuje: které se z nich koli wrchnosti nedostáwá, swět tento jest kulhawý. Nedostáwá-li se obau dwú, tehdy sám člowěk wláčí sebau po zemi. W Turcích bijí jednu minci mezi wšemi jinými nejpłatnější, kteraužto wrchnost spráwu swau jak w času boje tak i pokoje welmi dobře wypłácí. Ta mince newynáší než toliko dwa groše: jeden jest złatý, jemuž říkají praemium, to jest, odpłata ctnosti, a druhý železný, jenž słowe pœna, to jest, pokuta nešlechetnosti. A těmi dwěma groši každému, jak kdo čeho zasłauží, hned pojednau, žádnému mzdy jeho nezadržujíce, płatí.

Když císař Ferdinand swaté a sławné paměti wyhłásił sněm w Frankfurtě, aby wolił na císařstwí Maximiliana toho jména II. syna swého, był tu přítomen i Imbraim baše, legát císaře tureckého, s Augeriem Gisleniem z Busbeku, legátem císaře Římského. Kterýž když bašeti tří knížat, saské, baworské a julichské, před Ferdinandem a Maximiliánem císaři na koni jeti okazował a jemu oznamował, kterak jednokaždé kníže z nich tak možné a bohaté jest, že by mohło na swůj władní nákład dosti weliké wojsko sebrati a s Turkem wálku wésti, jimžto podobných a tak mocných knížat že ještě mnohem wíc jest,

jako sedm kurfirštůw wolencůw a jiných knížat říšských w zemi německé, kteřížto kdy by wšickni społčíce se wespołek proti tureckému císaři wytáhli, co by hádał co by spůsobili: zasmáł se Ibraim a powěděł, že z toho, co tu nyní widí, snadno sauditi může, jaká jest moc knížat jiných, ježto tu přítomni nejsau, a že musí welmi mocná říše býti; ale jemu že se widí, že jednota říšská i s těmi sedmi wolenci podobná jest oné sani o sedmi a wíceji hławách a tolikéž ohonech, kterážto když chce projíti skrze płot, tedy rozdílné hławy rozdílnými děrami lézti chtějí, těło pak s ohony nikam nemůže, než musí w něm zůstati. Ale císař jeho že jest podobný sani o jedné toliko hławě, kteráž má mnoho ohonů a ta, kdyžkoli chce skrze ten płot projíti, hned za ní cełé těło i ohonowé welmi snadno prolezau. A tudy ztrestał a znamenał knížat křesťanských roztržitost a neswornost, že jedna hława chce toto a druhá zas toto a že nejsou jednomyslní a za jedno těło; Turci pak že jsau sworní a jednomyslní, a že moc a síła sjednocená wětší płatnosti přidáwá nežli rozptýlená.

Wýstraha před pýchau.

Není poslední příčina, proč mnozí służebníci a dwořané jak służeb tak i miłosti pozbýwají, že oni, když je knížata a páni jejich z nízka wzhůru wyzdwihují a wywyšují, nepřestáwajíce natom, ještě wýšeji a wýšeji se pnau. Na staw swůj, w kterémž je jak přirození jejich chatrné postawiło, tak potom i kníže a pán jejich zwýšił, se zapomínají, staw wyšší sobě oblibují, a na swém dosti nemajíce, starožitného rodu pánům a rytířům rowni býti chtějí, anobrž i nad ně také se wypínají a k wyššímu stawu se táhnau. A když i toho dostanau, ještě natom dosti nemají, ještě wýšeji hledí. A jest jim to jako w mysl jejich wštípeno, kteráž se swětskau ctí a łakomstwím točí, že nikdy sobě pokoje ani žádného místa dáti nemohau, tak že, by dnes sedlák učiněn był měšťanem, zejtra by chtěł býti zemanem, a jsa zemanem, chtěł by býti pánem, a jsa pánem, zachtěło by se mu býti knížetem, a snad ještě nepřestáwal by natom. Jakž tedy Pán Bůh nemá se předsewzetí jejich protiwiti, poněwadž jemu zato, že je mezi knížata sází, neděkují, nýbrž newděčně se proti němu ukazují, kázně jeho swaté nemají, práwo Boží a wrchnosti swé za hřbet kładau, lidí chudých, jimiž někdy sami byli, za nic sobě newáží, nad nimi se potřásají a na ně odpasují, jako by již sami jejich páni aneb knížata byli? Nemyslí nato, že tolikéž nad nimi moc má kníže jejich, jako oni nad chudými; neohlédají se nato, co jsau byli, co jsau a co ještě býti mohau, ani tomu newěří, že i jiní na místa jejich dosednauti mohau, a které oni po swé wůli, jak chtěli, měli, že je i jiní zase a snad ti sami po swé wůli míti mohau. Nerozpomínají se nato, že z pánůw służebníci a z służebníkůw páni býwají. Nemají na péči toho, že, kterými dweřmi štěstí a bohatstwí jim přišło, týmiž že zase také od téhož hospodáře i neštěstí a pan Nauze z Mizerie na ně přijíti může.

Přirození jednoho nic sobě newáží více a druhého méně; neb jednostejnau práci se wšemi wedło, wšecky zároweň sprawuje, wšem také jednostejné mzdy uděluje a jako prawá a sprawedliwá matka ke wšem rownost zachowáwá: žádného nepowyšuje, žádnému nepochlebuje a

žádný jí milejší není. Ta toliko nesprawedliwá macecha paní Fortuna nerowně se k nám chowá: koho chce, powyšuje, koho chce, nechá; někoho zbohatí, někoho zchudí, z sedláka pána, z pána chłapa učiní; někomu radost, někomu żałost spůsobí. In summa žádného diwu není, že komu se ona wesele ukáže, takowého nejspíše wšeho weselí i žiwota naposledy zbawí. Awšak ona smrti naší příčinau býti nechce a také nemůže, jediné naše k ní złé chowání tau příčinau býwá žiwota našeho potracení. Nebo co tím štěstí winno, že my zlí jsme? Wolił bych sobě bez štěstí dobře umříti, nežli s štěstím złý konec wzíti. Spíše lidé w štěstí co w łáku ležící skrz marnau swau žádost cti a peychu o žiwoty přicházejí, nežli ti, ježto auzkostí mnohau na swětě a ustawičným trápením býwají sanženi; proto že swého štěstí snášeti nemohau. Mnohem těžší wěc jest jim snésti swau zwýšenost a bohatstwí nežli chudobu a opowrženost. Widěli jsme několik sławných a wznešených mužůw, kteří wšecka protiwenstwí, starosti a nebezpečenstwí zmužile a mile snášeli: a jakž k dosti chatrnému powýšení přišli, nemohli té słáwy jako nějakého nejtěžšího břemene snésti, nýbrž wšecka moc a siła jejich wrtkawým štěstím zemdleła a na mizinu přišła.

Weliká tedy jest wýstraha pádu, wysoko newstupowati, a pakli wstaupíš, maudře seď a sebe nepłaš, se wšemi dobrotiwost měj; neb budeš-li ode wšech dobrowolnost míti, by tě i neštěstí dołů strčiti chtěło, neupadneš. A by pak i upadł, neurazíš se, proto že ta sama dobrowolnost lidská měkké místo činí k upadení. Twrdá mysl a proti wšem zpurná twrdí a oceluje wšeliké místo, kudy twůj pád má býti, a dowodí častokrát i toho, že (jakož jsi to již na mnohých spatřił) z małého pádu weliký úraz wzat býwá. Kohož sobě dobrowolností nenakłoníš, nenaděj se, aby jeho mocí a ukrutenstwím k sobě nakłonił; to zajisté žádného w pokoji neprowodiło do hrobu. Nebył by nikdy tak krutý, kdy by nato pomyslił, že tolikéž nad tebau moci má twůj pán, jako ty nad jinými moc míti chceš, a nejwyšší a nejmiłostiwější wšech nás pán že na sprawedłiwost saudu Božího pamatuje; protož nečiní ani tomu nejmenšímu křiwdy; neb též nad sebau pána má jako on jiné pod sebau.

Nepodobnau sprawedlností rozdělił by Bůh králowstwí swěta, kdy by nad křiwdami nemstił a je přehlédał.. Ale dobrý Pán Bůh jest a nejwyšší miłowník sprawedlnosti; neb křiwě sauženého nepomine a žádnému jak nejmenšímu tak ani tomu nejwětšímu nepromine, jakkoli odtahem a prodléwáním swých pomst bezpečnost činí, jako by nikda pomštěno býtí neměło, což hnedky nepomstí. Ale jinak se stáwá; nebo čím déleji pokuty se odkładají, tím potom rychleji a jako w okamžení s welikau hrůzau a strachem přicházíwají.

2. Z popisůw slawností.

Sňatek krále Matyáše a arcikněžny Anny we Wídni.

Když weselí králowské již šťastný začátek swůj čtwrtého dne měsíce Prosince wzíti měło, tu nejprwé drabanti a mušketýři králowští w sławně ozdobeném kostele sw. Augustina řadem se postawili.

Potomně již téměř w saumrak do dotčeného kostela JMknížecí pan kardinál z Ditrichšteina, před nímž stříbrný kříž nesen był, přijíti a do stolice pod nebesy złatohławowými se posaditi ráčił. Brzo potom, což již około prwní hodiny na noc było, do téhož kostela šli napřed panstwo a rytířstwo, wysłaní z zemí králowských, Jeho Miłosti rady, nejposléze za nimi tré knížat, totiž kníže Karel z Lichtenšteina, kníže Adam Wácław Těšinský a Jan Jiří markrabě brandeburský; pak pan František Forgáč z Gymesu kardinál Ostřehomský. Za nimi ráčił jíti JMst král sám toliko jediný w dlauhém uherském oděwu, stříbrohławowými a złatými kwěty protkáwaném, pod peřím čapátkowým, šawli s pošwau złatau a drahými kameny wykládanau k boku připásanau maje. W kostele, jak dońho wcházeti ráčił, zhůru se traubiło a na właské bubny bubnowało. JMst králowskau následowała Její Mst newěsta králowna tolikéž we wšem takowém stříbrohławu, kterauž JJMsti arcikníže Maximilian a arcikníže Ferdinand wésti ráčili. Za nimi wedena była od wysłaných JMsti krále hišpanského a arciknížete Ałbrechta rakauského Její Miłosti paní máteř nejmilejší, kterauž potomně množstwí fraucimeru následowało. Około JMsti králowské, królowny a paní mateře s obojí strany čtyřmecdcítma králowských, králowny a arciknížete Maximiliana pacholat (edlknobůw) swíce paruňkowé [2]) bílé nesli, králowští w čerwených, králowny w brunátných neb fiałowých aksamitowých šatech s kabátky bíłými karmazinowými, a arciknížecí w černých též aksamitowých šatech s karmazinowými čerwenými zespod kabátky.

Když pak se již do kostela přišło, w kterémž po prawé straně ołtáře pět uherských biskupůw, totiž wysoce důstojný pan Demetrius Napray biskup Koločenský a administrator biskupstwí Rábského, pan Valentin Leepes biskup Nitranský a kancléř králowstwí uherského, pan František Ergeli biskup Wesprimský, pan Jakub Biber biskup Pětikostelský, pan Jan Telegdy biskup Bosnenský, též dwanácte opatůw pod infulemi aneb korunami złatem, perłami a drahým kamením ozdobenými, w dalmatikách złatohławowých a stříbrohławowých stáło: tu Jeho Králowská Mst u ołtáře před jednu stříbrohławowau stolici a Její Mst králowna před druhau po straně lewé se postawiti, JMsti pak paní máteř do stolice po prawé straně wyzdwížené a Jich Miłosti arciknížata do druhé po straně lewé kleknauti ráčili. Načež potom brzo JMst pan kardinál k ołtáři přistaupił a list od Jeho Swatosti papežské aneb breve apostolicum, otewřew je, biskupu Nitranskému a kancléři uherskému, jenž mu po lewé ruce a pan Demetrius Napray po prawé stáł, wůbec hłasitě čísti dał. Po přečtení téhož listu JehoKMst před ołtář, před nímž weliký koberec turecký prostřín był, předstaupiti, ano i Jich Msti dotčená arciknížata Její Mst newěstu králownu před něj přiwésti a proti JehoKMsti po straně lewé postawiti ráčili. A tak JMst kardinál we jméno Pána Boha wšemohúcího od tohoto łatinského propowědění Jich Miłosti oddáwati začał, takto: „Non est vir dignus muliere, nisi amputet caput hostis, t. j. Není muž hoden ženy, leč by nepříteli hławu sťał. Což se, prý, włastně i na Waši králowskau Miłost wztáhnauti může; nebo WMKská ten tak slawný wítěz býti ráčí, který

[2]) paruňkowý aneb lípowý wosk, Weißwachs.

o toho nejúhlawnějšího nepřítele wšeho křesťanstwa Turka netoliko několikráte se pokusiti směł, jej udatně mečem swým stíhal, nad ním mnohé sławné witězstwí obdržeł, ano i toho příčinau a původem był, že jich do množstwí tisíc před očima WKMsti padnauti museło, tak že wšemu tomuto širokému swětu dobře známé a wědomé jest a to jako na wrchu leží, kterak jste tudy netoliko sławného králowstwí uherského, králowstwí českého, arciknížetstwí tohoto rakauského, ano i jiných zemí a tak wšeho křesťanstwa před týmž nepřítelem, nelitujíce w tom žiwota swého, každého času udatně a statečně chrániti a obhajowati a skrz to samé wedlé téhož swrchu jmenowaného propowědění, jsauce sami z císařského a králowského kmene pošli, této nejjasnější arcikněžny rakauské přistojící, tolikéž z císařského a králowského kmene pošlé, dobře jste zasłaužiti ráčili i s obojí strany sebe hodni býti račíte. Pročež majíce já sobě od Jeho Swatosti papežské k tomu moc danau i poručeno, na místě Jeho Swatosti WKMsti w tomto swatém předsewzetí a k stawu sw. manželstwí swaté požehnání dáwám, a winšuji, aby Pán Bůh wšemohauci hojné swé požehnání na WKMst wyliti a społu s Její Mstí přístojící nejjasnější arcikněžnau ode wšeho złého chrániti a ostříhati, ano i dědici sławnými milostiwě obdařiti ráčił, dotazujíce se přitom WKMsti: Ráčí-li W. KMst k této nejjasnější arcikněžně rakauské miłost a lásku jmíti? Načež když JMst odpowěditi ráčil, týmiž také nápodobně słowy JMsti newěsty králowny se tázał. Po odpowědi sobě dané Jich Miłosti ruce, kteréž sobě s obojí strany podati ráčili, štółau swázał a potom, přijmauce od JMsti newěsty králowny jako i Jeho Msti králowské prsteny, králowský králowně a králowny králi, a přitom wíceji králowně od Jeho Swatosti papežské dar, totiž rosarium drahým kamením wykládané w škatuli aksamitem čerweným potažené, kteréž za pět set korun se šacowało, odewzdał. Její Mst pak newěsta králowna Jeho králowské Msti wěnec na tři prsty zšíří wšecken perłowý a od drahého kamení do ruky dáti, kterýž Jeho Milost sobě sám na hławu wstawiti a hned potom odtud na swé předešłé místo odjíti, jako i již jmenowaná arciknížata JMst newěstu králownu tolikéž na místo její dowésti, a tu král i králowna społu kleknauti ráčili.

Načež potomně ihned pak kardinál sławné Te Deum laudamus, před oltářem kleče, začaw, toho se jeden werš traubiło a na władské bubny hubnowało, a druhý społu s rozličnými instrumenty od zpěwákůw králowských zpíwán. Při wšech kostelích zwoněno. Po dozpíwání pak téhož Te Deum laudamus z dewadesáti kusůw welké střełby takměř již po druhé hodině na noc puštěno neb wystřeleno było.

A tak po šťastném tomto JMstí králowské a králowny oddání, kteréž Bůh Jich Miłostem wesełé, radostné a potěšené dáti rač, zase se nápodobným spůsobem z kostela do zámku šło a weselí králowské šťastně, pokojně, s mnohau přitom radostí a wesełostí kwasiło a ozdobowało.

LVIII.

Michal Pěček Smiřický z Radostic.

Swětského řečnictwí staročeského u wětším rozměru zachowal se nám příklad we spisu Michala Pěčka*), jenž slowe: „Akcí a rozepře mezi filosofem, w lékařstwí doktorem a prokuratorem" (w Praze 1609). Předmětem jest spor mezi třemi bratry o to, který by z jmenowaných tří stawůw obci byl nejužitečnější. Filosof, lékař a práwník wystupují jeden po druhém, obšírnau řečí přednosti každý swého stawu wynášejíce a prospěchy druhých dwau snižujíce. Konečně nálezem zdůwodněným zásluhy jednoho každého o obecné dobré sice uznány, než práwníkowi za práwo dáno. Spisowatel jewí w díle tom skutečnau wýmluwnost a neskrownau zběhlost w literatuře latinské i řecké.

Michal Pěček byl třetí syn cís. rychtáře w Chrudimi, Jana, kterému l. 1571 udělen list erbowní, aby se mohl psáti „z Radostic." L. 1598 byl ještě na universitě Pražské. Wzdělaw se za práwníka, usadil se w Praze. Sám jsa učený, žil w přátelstwí s učenci sauwěkými, jmenowitě i se slawnau básnířkau latinskau, Alžbětau Westonowau, rodilau z Angličan ale w Čechách zdomácnělau, kteráž spis Pěčkůw wětší básní ozdobila. L. 1620 stal se Pěček perkmistrem hor winičných. L. 1622, když mistři kolleje Karlowy dostali rozkaz, aby wydali priwilegia swá, k přejmutí jich nařízeni byli za králowské komisaře Pěček spolu s Heřmanem Černínem a Jiřím Matheidesem. Pozdějších zpráw o Pěčkowi posud se nedostáwá. Kromě „Akcí a rozepře" psal básně latinské a wydal spisy otčima swého Duchoslawa Tugurina, písaře radního w Chrudimi.

Řeč filosofowa.

Bratr filosof weda swau při, chtěje toho dokázati, že on ten sám obci jest nejpłatnější, wychwalował filosofii, kterak by ona wšeho wšudy umění jak nebeského tak i zemského, widitedlného i newiditedlného, wnitřního i zewnitřního příčinau přední a půwodem była.[1]) Nebo zemi měřiti, hłubokost mořskau stihnauti, a jak jedno od dru-

*) W knihách Chrudimských se Pěčkowé píší „Smiřickými", což se prawým býti zdá. Příjmí „Smržický" na Akcí etc. jest zmatečné.

[1]) Philosophia laudatarum artium omnium procreatrix et quasi parens. Cic. Philosophia disciplina disciplinarum. Macrob.

ného jest daleko, rozeznati; obłohu nebeskau i s jejími hwězdami, influencími, případnostmi, proměnami zpytowati; příčinu nestálého a nejednostejného powětří, wycházení slunce a zatmění měsíce wěděti; jak daleko horizon tento, — to jest půł tohoto nebe, kteréž nad sebau wůkoł a wůkoł se wšech stran widíme, — jak i slunce od nás daleko, kolika stupněmi jest wzdáleno, powěděti; jaké jsau případnosti časů, wěků, let, rozdílnosti lidí a wěcí wšech, jakýmž by se koli jménem jmenowati mohły, uměti toho zpráwu dokonałau dáti: owšem ani doktora žiwotního powołání, mnohem pak méněji oratora powinnost to w sobě obsahuje, čeho žádá wšech umění matka a mistryně **filosofie**. Nebo ačkoli lékaře powolání jest to, aby netoliko případnosti nemoci, powahy, přirození a komplexí jednoho každého dobře znał, ale také i umění physices naturalis, to jest poznání wěcí přirozených, jak swětel nebeských a jejich powah tak také nejwíceji bylin a rozličného kwití zemského wýborně powědom był, a naposledy skutek toho wšeho in practica ukázał: wšak co se dotýče wyměření zemské hłubokosti, poznání mořské propasti a jiného na tisíce umění w filosofii obsaženého, toho lékaři znáti potřebí není. Orator pak a ten, který swú wýmluwností nad jiné předčí, čtwrtiny wěcí těchto, ani ještě tak mnoho jako medicus nepotřebuje: než jistými mezemi a jako płoty ohražené swé umění má, totiž aby jak w čas pokoje obec dobře sprawował, neprawosti a wýstupky lidské přetrhował, sprawedliwé zastáwał, nesprawedliwé trestał, o boji w pokoji, w pokoji pak o boji přemýšleł, tak také i w čas wálky aby rozšafnosti swé užíwaje, k tomu jen samau swau wýmłuwností nápomocen wojákům był, byť pak sám žádného nepřítele nezabił, mnohem méněji ani rukau se nedotekł. Což i Plato, Sokrates a wšickni filosofowé natom se snášejí, též w radách a jednáních o weliké wěci w skutku to nalezli, že nižádným spůsobem s tau obcí dobře se díti nebude, nebudau-li ji filosofowé říditi a sprawowati, ano i přešťastné obce wyhłašují ty, které lidmi maudrými opatřeny jsau.

Ačkoli pak těchto časůw převrácených, jichžto wěci dobré a wzácné sobě ošklivíme, zlé pak a mrzuté libujeme, to słowo filosof k nemałé potupě přišło, tak že, když který neučený leyk spatří muže učeného, hned mu filosofů naspíłá, byť pak, co to filosof jest, sám newěděł, nepamatuje nato, co Duch Boží w přísłowí (1. kap.) dí, že maudrostí a učením błázni pohrdají: wšak to také i w jiných wěcech býwá, že jakkoli bez nich nijakž býti nemůžeme, nicméně wšak je w nenáwisti máme. A zřídkakdo, patře na wysoké stawení, na grunt pomyslí, jakkoli bez něho ani domu ani štítu ani sklepu ani síně ani mazhausu ani nic býti nemůže.[1]) Na pařez aneb kořen kdo popatří? awšak když ho není, ani stromu ani wětwí, ratolestí, ani listí, nadto méně ani žádného owoce nebude. Tak se děje i s filosofií, z níž wšecka jiná umění pocházejí. Zkušený lékař, nebude-li dobře znáti dialektiky, kteráž jest jedna částka filosofie, kterak bude moci rozličnost nemocí rozhodnauti aneb jim w notu uměti trefiti? Co spůsobí medicus bez fysiky, to jest bez poznání wěcí přirozených, tak jakž je sám Pán Bůh ráčił stwořiti? A toť jest nejpřednější díł filosofie. Odtud wšelijací počát-

[1]) Quomodo possunt stare culmina, si cadant fundamenta. **Ambros.**

kowé a pramenowé wšeho, což se na swětě rodí, pocházejí, bez něhož umění lékařské za nic nestojí. Když pak bude míti přistaupiti k pacientowi, kterak mu čím dobrým posłauží, nebude-li předewším toho šetřiti, jakého jest přirození, jest-li pěnokrewný, kałokrewný čili wodnokrewný aneb jaký jiný? — a to jest nejwětší maudrost lékařská! — a nebude-li přitom šetřiti powětří a času příhodného, jak kdy běží hwězdy nebeské, jak měsíc jest postawený, jest-li na plnu, na zchodu aneb jináč, a wedlé toho tak léky připrawowati? Aniž ten lékař co dobrého spůsobí, nebude-li nejprw mysl jeho filosofskau maudrostí nastrojena, poněwadž hnutí těła od hnutí mysli pocházejí. Multos morbos multa fercula fecerunt, powěděł onen: že kde býwá mnoho pokrmů, tu také býwá mnoho nemocí.[1]) A odkud katarrowé, flusy, rýmy, hławní nemoc, záwraty, oči krwawé, ruce třesuté, nohy a žíły skrčené pocházejí: zdali ne od nestřídmosti? A při kom se to nachází, tomu ani krabice apatékářské, ani zatínání žił, ani łázně ani co jiného od doktorů wymyšleného nespomáhá. Což tehdy? Není-liž to mnohem podstatnější a znamenitější lékařstwí, které neduh mysli,[2]) nežli to, které těło hojí, a ji před nezdrželiwostí a wšelijakau zbytečností zachowáwá, mrawy dobrými ozdobuje, působí to, aby lidé jedni druhým ku poctiwosti, rodičům a přátelům ku potěšení, sobě pak samým a własti swé k dobrému a užitečnému słaužiti mohli? A to wšecko zdaliž nejde z filosofie? neprospíwá-liž tím welice filosofie. že nás od rozkoší a łahůdek tohoto swěta odwozuje a k znamenitým ctnostem a skutkům Bohu i lidem miłým přiwozuje; učí, jak bychom měli wášně i náruživosti swé skrocowati a je rozumu poddané míti; zřetedlně wyswědčuje, na čem prawé štěstí a žiwot bez auhony záleží? [3])

Neprospíwá-liž filosofie, když jednoho každého k swé powinnosti wede, a jak by jiní s námi a my s jinými obcowati měli, ukazuje? Neprospíwá-liž aspoň tomu, kdo domácí hospodářstwí sprawuje, aby se mu w něm dobře wedło a dařiło, na wšem se mu množiło, rozmáhało, aby manžeł, manželka, dítky, čeládka, jeden každý swau náležitau powinnost dobře a chwalitebně řídił a sprawował? Neprospíwá-liž wšem filosofie, když nás k tomu wede, abychom žádnému ani w wěcech křiwých nepowolowali, ani také sami od žádného se podwésti nedali? Neprospíwá-liž filosofie w tom, když aby jeden každý staw, menší, prostřední i ten nejwětší, samého sebe poznáwał, učí? [4]) Anebo neprospíwá-liž nejwíce filosofie tomu, aby, kdo se chce nato oddati, mohł obci dobře a užitečně słaužiti, ji dobrým řádem sprawowati, počestnými mrawy ozdobowati, chwalitebnými práwy utwrzowati, utwrzenau zdržowati, zdrženau rozšiřowati, rozšířenau šťastnau, prospěšnau a wšem lidem požitečnau učiniti?

A poněwadž pak dwě wěci spůsobují wrchnosti wážnost, totiž

[1]) Epulae peregrinae morbos semper peregrinos pariunt. Guev. [2]) Philosophia est medicina animae. Casm. Medicina utraque tam corporis quam animae est a Deo. Gregor. [3]) Nullus in philosophia feracior locus quam de officiis, a quibus constanter honesteque vivendi praecepta ducuntur. Cic. Irae malagma philosophia. Had. jun. [4]) Non praestant philosophi, quae loquuntur, multum praestant, quod loquuntur. Sid.

maudrost a udatnost, oboje tato ctnost má swůj základ w filosofii. A to jsau ti dwa slaupowé aneb pilířowé, na nichž jest založeno jedno každé králowstwí aneb wládařstwí.. Maudrost slauží knížeti za oko, udatnost za ruku: bez oné był by slepý, bez této mdlý. Maudrost dáwá radu a udatnost sílu: onano rozkazuje, tato rozkaz wyřizuje; onano skaumá w práci těžkost, tato ji pak obłomuje a obměkčuje; onano welké wěci ukazuje, tato se k nim jako přitowaryšuje; k onéno přibližuje se rozum, k této pak zmužilé srdce welikých panošů přistupuje.

Protož žádnému tak potřebí není znáti filosofie a wíceji uměti, jako welikým pánům a knížatům, jejichto umění mnohým poddaným má k dobrému slaužiti. Předewším pak jiným netoliko płatné jako potřebné a bez čehož nijakž býti nemůže, jest znáti umění o těch wěcech, které přináležejí ku poznání mrawů a obyčejůw lidských [1]) (a ty wěci obsahují se w filosofii morální, to jest, o mrawích), a potom znáti rozdíł a spůsob jednoho každého władařstwí a spráwy w zemi aneb w obci (a to se jmenuje philosophia politica). Onano učí o náružiwostech a náklonnostech wšem lidem obyčejných: tato pak welí takowé náklonnosti temperowati a skrocowati, též i k aučinkům swým wedlé práwa náležitě wésti. Onano, totiž phiosophia ethica, učí, mrawným ctnostným střídmým a w auzkostech trpěliwým: tato pak, totiž philosophia politica, dobrým spráwným šťastným a sprawedliwým władařem a spráwcím býti. A tyto wšeckny ctnosti jsau terminus a instrument filosofský. [2])

Poněwadž pak kníže a wšelijaká wrchnost má powědoma býti swé země, jejího położení, welikosti, širokosti, dlauhosti, buďto také krátkosti, potom i o řekách, jezeřích, jsau-li kde jaká, o mořských zátokách, potocích, ostrowích, horách, jako o nějakých audech swého panstwí má wěděti: protož k té wěci potřebí jest uměti geographiam. Přes to musí kníže, když toho potřeba káže, i wálku wésti, s nepřátely se potýkati a, chce-li w zemi ostati, někdy i triumfowati. Z té příčiny ma míti plnau známost wěcí wojenských, wěděti o dobrém hejtmanu a dobrém soldátu; kde má ležení držeti, kde příhodně se zašancowati, kde pewnost wystawiti, kde nástroje wálečné założiti; w která místa stříleti, s které strany k šturmu pustiti, města, zámku, pewnosti dobýwati, příkopy dělati etc., a tak tehdy musí i geometriam znáti [3]). Ale že bez příležitosti a příhodnosti časůw, kdy se má co konati, dobrý spráwce nic neswede, nýbrž bude museti na časy a pohodlné léto pozor dáti, štěstí i neštěstí, běh planet, dny a noci za sebau kráčející předzwěděti, a netoliko po zemi ale i po wodě také, w nejpříhodnějším místě, portu, břehu na nepřátely udeřiti: protož wysoce potřebuje astronomiam uměti, architecturam aneb fortificationem nezanedbáwati, a summau wšelijakého umění, kteréž dobrým a zkušeným mistrům a řemeslníkům władstně přináleží, w čemž był někdy welice zkušený Julius Caesar, powědom má býti. Nemíním pak toho tuto tak, aby se nato kníže oddati měł jako nějaký paumistr

[1]) Melius audire Socratem de moribus, quam Hippocratem de corporibus disputantem. Sed. [2]) In quo quisque prudens, in eo bonus. Plut. [3]) Non tam literis, quam rei militaris disciplina imbuendus est princeps. Plat.

a řemeslník, [1]) ale jako kníže, to jest, aby o tom toliko známost měł, co dobrého a złého, rozeznał a z mnohých wěcí dobrých nejlepší sobě wybrał. Nebo není to jeho powinnost, aby mosty dělał, petardy, děła a wáłečné nástroje slíwał, pewnosti stawěł, k šturmu sám osobně, ač chtěł-li by, hnał: ale toliko to, co k jeho włastní a důležité potřebě přináleží, aby uměł a znał. Ale že máło co prospíwá umění jak w času pokoje, tak také i wáłky bez wýmłuwnosti, jakožto myslí lidských ředitelkyně, hofmistryně obcí, králowny poddaných: protož má kníže a wšeliká wrchnost w ní wycwičena býti. [2]) A ta sama wýmłuwnost nemůže býti mocná, dostatečná ani podstatná bez poznání wěcí přirozených, jenž jsau jako grunt a fundament wšech umění a řemesł. Musíť tedy každý maudrý spráwce nato se s pilností oddati, aby o wšech wěcech prawý a zdrawý saud měł a o nich rozumně a s gruntem promłauwati uměł. Nebo míti známost sformowání a složení tohoto swěta, spořádání w něm wšeho přirození, hnutí nebes, těł nedušných, buďto s jinými smíšených, početí i schodu wěcí stwořených, podstaty duše a moci její, włastností bylin rozličných, drahých kamení, minerálií, dušních žiwočichů, těł spojených, nedošłých, wlhkostí, dešťů, mlh, duh, sněhůw, hřímání, krupobití, hromobití, błýskání, počátku studnic a pramenů, wod, řek, jezer, wětrůw, zemětřesení, zpátečného toku mořského, etc., a o tom wšem dobře wyprawowati uměti wzbuzuje wtip, oswěcuje rozum, ponauká mysli lidské ku podiwu welikých wěcí, z čehož pocházi w sprawowání obce maudrost a we wšech dobrých předsewzetích šťastný prospěch (jakož se to o králi Alexandrowi wí) a weliká mysli zmužiłost w promłauwání a o wěcech sobě rozjímání. [3]) Jakož se čte o Periklesowi, že by měł tak horliwě młuwíwati, jako by hřímało a se błýskało, a že cełau zemi řeckau po sobě pozdwihował, a co se zdáło býti odporného lidu obecnému Athenskému, to wšecko jemu zobecnił a w zwykłost obrátił. A ten tak wznešený panoš nenaučił se té wýmłuwnosti z rethoriky ani od prokuratorů, ale od samých filosofů, kteříž toho času nejsławnější a nejmaudřejší byli w zemi řecké.

Aniž se má kníže toho, co se mu wěděti a uměti ukłádá, strachowati a nad swým uměním pro příčinu mnohých starostí a nesčíslných těžkostí pochybowati. Nebo co jest těžko člowěku prostému a snad i nemožno, to knížeti nemůž než wšecko snadné možné i miłé býti. A mezi jinými prostředky, kterak by z něho mohł pán we wšelikém umění co nejzběhlejší býti, tento nejpřednější jest, totižto, aby wedlé sebe a při sobě míwał lidi nejzwłáštnější, jako mathematicos, philosophos, oratores a jiné osoby s filosofií se obírající, od nichž by za tabulí, ať nedím wšudy, w małém čase tomu se naučiti mohł, čemu se jiní w škołách za mnoho let sotwa naučí, a aby jim sám k młuwení příčinu dáwał, s nimi chodě, jezdě, stoje, a we wšech jiných příležitostech, a k tomu je i wzbuzował, aby před něj wždycky shotoweni předstupowali a sobě o wěcech płatných a potřebných rozjí-

[1]) Non potest princeps scientia sua cuncta complecti. Tac. [2]) Rex peritus sit rerum humanarum. Gaza. Quantum in bello potest ferrum, tantum in republica prodest eloquentia. Demet. [3]) Comede Minervam et pinguesces sapientia. Proverbium.

mali. Tak se naučí w brzkém čase wšemu tomu, co k spráwě jeho a wládařstwí zapotřebí bude. Kdo jest byl ustawičnými wálkami zaneprážděn wíceji než Alexander Weliký a Julius Caesar? a protoť jsau oni hned umění literního a filosofského neopustili, ale nejináč sobě péra než jako swé dýky wážili. Kdo měl wětší práci w říši jako někdy Karel Weliký? protoť jest on wždycky poslauchal mužů we wšem umění filosofském zběhlých, w nichž se náramně kochal a je sobě welice libowal. Co nejpřednějších a nejslawnějších potentátů za starého wěku bylo, wšickni philosophos a muže maudré za mistry a učitele sobě drželi. W takowé wážnosti za starodáwna držáni byli od welikých potentátůw filosofowé, že Dionysius kníže sicilské proti mudrci Platonowi pěkný a nákladný šif po moři poslal, sám pak na něj se třima koňmi bílými na břehu s slawným wítáním očekáwal. Když ho pak od sebe zase propauštěl, welikým darem, totiž osmdesáti talenty, to jest padesáti osmi tisíci korunami, jeho darowal. Alexander Weliký ku poctiwosti swého mistra wlasti jeho, kterauž sobě podmaniti umínil, odpustil, a že jemu tak mnoho jako samému Filippowi otci swému powinen jest, přede wšemi wyznal. A byl Phocion toliko měšťanem Athenským, awšak týž Alexander z Macedonie tak ho sobě wážil, že mu centum talenta, to jest 60000 korun, w dar poslal. Kterýžto, ptaje se jeho wyslaných, proč mu to král jejich posílá? Proto prý, odpowěděli, že jeho ze wšech Athenských jediného za ctného a šlechetného muže býti poznáwá. Zeno mudřec u týchž Athenských w takowé byl poctiwosti, že u něho klíče města skládali a zlatau korunau a obrazem mosazným ho ozdobowali. Což i spolusausedé jeho také mu tolik poctiwosti činili. We Wlaších měšťané Krotoniatští a jiní národowé zámorští mudrce Pythagoram jako nějakého boha ctili a z domu jeho sobě chrám udělali, tak ho sobě wážíce, že kteří ho koli toliko widěli, hned o tom swým přátelům a jiným lidem w známost uwozowali, za wěc sobě to, že jsau Pythagoram widěli, nejdražší a nejpodstatnější pokládajíce. Euripides philosophus a poëta tragicus Archelausowi králi perskému tak milý a příjemný byl, že mu wšecku swau radu paraučel a jako téměř nic bez jeho rady nečinil.

Nesluší tuto toho pominauti, kterak někteří potentátowé, w swětě bywše welmi platni obcem a swým poddaným, ne proto toliko, že jsau králowé slauli, jako že z umění filosofského maudrosti nabyli, příjmí Maudří dostali. Jako Karel francský, o jehožto přízni a lásce k lidem učeným nemůže se dosti powěděti, pro filosofii kterauž dobře znal, král maudrý byl nazwán. O Alfonsowi toho jména Desátém králi kastilianském wyswědčuje se to, že mezi swými nesčíslnými pracemi, jimiž zaneprážděn byl, čtyřidcetikrát swatau biblí i s wýklady přečetl. A tento král netoliko pro swau welikau maudrost, kterauž panstwí swé rozšířil, jako pro welikau pilnost, kterauž k filosofii přiložil, obzwláštně pak k spekulací a spatřowání swětel a hwězd nebeských, jakož ukazují jeho tabulae chronologicae, příjmí Maudrý měl. Maudrým slaul Albrecht arcikníže rakauské a to pro opatrnost a w swé spráwě rozšafnost. Též jméno Maudrý obdržel Karel V. král francský, netoliko že byl weliký milowník a patron wšelikého umění, ale také proto, že newyjížděje do pole a nestroje se sám osobně do zbroje, wšak skrze swé udatné hejtmany několikrát

nad Engelandy šťastně zwítěził, a co otec jeho byłpotratił, to wšecko zase jim zodnímał. Otto pak toho jmena III. císař Římský, jakkoli ani Welikým ani Maudrým nesłauł, wšak, že jest zázrakem swěta jmenowán był, toho zasłaužił. Robertus král neapulský pro swé nemałé umění a maudrost s příwětiwostí a miłostiwostí spojenau małý Šałomaun nazwán był. Dobře tehdy mudřec Diogenes říkáwał, že Bůh jest wšeho řiditel, maudrý pak muž Boha přítel. Co dím o Edwardowi králi englickém, nad něhož toho času we wšem swětě pána učenějšího nebyło? Nebo osmnácti let stáří jsa, již młuwił dobře řecky, łatinsky, francsky, własky i německy, a k tomu tak učený był, že se s oním wysoce wznešeným mathematikem Cardanem o wěci mathematické disputowati neostýchał, tak že Cardanus takowé o něm swědectwí wydał: Kdy by był déleji žiw zůstał, že by z něho druhý Šałomaun był. A nebył-liž jest sám Šałomaun nejmaudřejší filosof? kterýž o stromu cedrowém a mnoho jiných přirozených wěcech na hůře Libanum maudře a uměle rozmłauwał, a knihy ne na sta ale na tisíce, jakž Flavius Josephus wypisuje, o wšech takměř na tomto swětě stwořeních sepsał: jako o stwoření mořském aneb wodnatém, o žiwočiších powětrných, o přirození wšech howad i o wšech jiných wěcech, kteréž jsau na okršlku zemském, tak že wšeho stwoření přirození wýborně znał, a nebyło ničehéhož na swětě, aby se on toho domysliti anebo dowtipiti nemohł. Protož swau maudrostí, uměním a poznáním wěcí přirozených netoliko wšecky doktory, ale také i oratory přewýšił, a był ten, w němžto Pán Bůh jako w nějakau nádobu całau filosofii, nebeskau i zemskau, włožiti ráčił. Mojžíš se též filosofii od egyptských mudrců o tejných a skrytých wěcech wynaučił. Daniel prorok swé maudrosti od mudrcůw chaldejských nabył. Mnozí se toho důwodowé u Řekůw nacházejí, že písma i wšecka jiná filosofská umění půwod swůj od swatých otcůw wzała. Píše Josephus, že Adam a syn jeho Seth udělali dwě tabule aneb dcky, jednu měděnau a druhau kamennau, na nichž całau filosofii a wšelijaká umění napsali. Oni nejprw rozdělili rok na 12 měsíců a nejprw wyšetřili běh swěteł a hwězd nebeských, i potomky swé tomu učili. Tak tehdy litery a wšelijaká nejwyšší umění od Adama a Setha máme. Enoch sferu neb kauli sformował, jakž Plinius píše, zdržujíc nebesa na swých ramenau. W swaté církwi křesťanské nebyli-liž jsau znamenití filosofowé swatý Augustin, s. Jeronym, s. Basilius, s. Lactantius a jiní mnozí, kteřížto střídmě a pokudž náležeło, filosofowali, to jest o wěcech Božských, duchowních, maudře promłauwali. Z nichž wšech Basilius pro weliké swé umění a žiwota swatost Welikým nazwán był, kterýž napsaw list k swým wnukům de instituendis studiis, jak by se w učení swém říditi měli, tímto podobenstwím to ukázał: Rowně prý, jako štípek tu moc do sebe má, aby owoce wydáwał, awšak mu nemałé okrasy ušlechtiłé ratolesti około něj otočené přidáwají: tak také duše owoce swé má prawdu, awšak není wěc nepěkná, maudrostí cizí ji odíwati, aby ona, jakožto ratolest owoce přikrýwá, také spaniłé wzezření na sebe patřícím ukazowała.

Což tehdy bratří moji, doktor a orator, k tomu řeknau? Nehodí se do obce filozof? Co? Zle-li jest se s obcí Athenienskau dáło, když

ji Perikles učedlník Anaxagorae přes 40 let sprawował? Zle-li s Thebanskau, když w ní spráwu držeł Epaminondas učedlník Platonis? Kdy jest se w Římě lépeji s obcí wedło: tehdáž-li, když Numa Pompilius posłuchač Pythagorae, jakž tomu někteří chtějí, kralował, čili tehdáž, když Tullii Hostilii, Tarquinii a jiní mnozí filosofie prázdní a leniwí panowali?

Jako tehdy Perikles o měšťanech Samnitských powěděł, že jsau oni podobní dětem malým, kteří pokrm od swých matek přijímají a wšak předce płakati nepřestáwají; a Themistokles naříkał, přirownáwaje se k jaworu, že se pod něj lidé w čas pršky schowáwají, když pak slunce swítí, listí z něho trhají aneb kamením na něj házejí: takž také i filosofowé mohau to o sobě powěděti, že swého umění jak lékařům tak i prokuratorům mnoho propůjčují, bez jehožto pomoci oni s nic by býti nemohli. Když pak oni k důstojenstwí a úřadům jakým přicházejí, tedy tyto hanějí a za nic jich nemají. Zač bude státi medicus, nebude-li také philosophus? Zač orator, nebude-li pomoci bráti od maudrosti, aby řeč měł netoliko z słow slípanau, ale také wážnau, podstatnau a maudrau? Co mi powí o ctnosti, co o počestnosti aneb o ohyzdnosti, neprawosti lidské, sprawedlnosti anebo nesprawedlnosti, o práwích, o powołáních a o tom, co k zachowání aneb k rozšíření obce přináleží, a kudy k pádu a zahynutí pospíchá, nebude-li wynaučen w filosofii? Čím jest tak znamenitým učiněn u Řeků onen Demosthenes? Zdali ne tím, že Platona mudrce posłauchał? Čím Cicero w Římě, že otcem własti słauł? Zdali jest neřekł, že orací a řeč jeho wšecka, čím wíce pěknějších filosofských sentencií měła, tím lepší była? zdali jest se sám k tomu nepřiznał, že w akademii oratorem jest učiněn? Nebył-li jest M. Antonius Císař filosof, kterýž w Rhodisu slawným professorem był? Nechodił-li jest do též akademie i Pompejus Weliký, a to předce ještě, když již całau wýchodní krajinu Římanům podmanił? Co jest řekł onen barbarský král Anacharsis? Že raději chce býti učedlníkem filosofů nežli králem barbarůw. Co jest o filosofii sám Cicero orator také wyswědčił? P h i l o s o p h i a d e o r u m i n v e n t i o, že filosofie od samého Pána Boha jest nalezena. Co wíce? Že filosofia jest wšech umění na swětě rodičkau a chowačkau. Co dále prawí? Ó wůdce žiwota, filosofie, ó spasitelkyně ctnosti, kteráž nenáwidíš nešlechetností! co bychom byli bez tebe? jaký žiwot náš? Tys města wystawěła, tys králowstwí lidmi osadiła, do společnosti obce uwedła, příbytky, hrady, manželstwo w hromadu spojiła, práwa nařídiła, tys mistryně mrawůw a šlechetnosti, k tobě se wšickni utíkáme, wšickni od tebe pomoci a retunku žádáme; ty wšech wěcí nebeských i zemských přirození, příčiny a půwod znáš, a jak se kdo w tomto žiwotě chowati má, nejlépe wíš. Co Galenus o filosofii powěděł? Optimum quemque medicum, eundem et philosophum: že nejlepší lékař nejlepší jest filosof.

Co by sobě bratří moji, doktor a orator, při mně nelibowali, o tom já dobře wím. Mrzí se, že zůstáwaje w swém pokoji při swé powinnosti, wšeho swětského chřestu a marnosti jsem se odřekł. Pýchy jejich následowati nechci, aniž po té marné sláwě, po kteréž oni dychtí, postupuji, než přestáwaje na dost málo, umění swého pilen jsem, okršłek zemský i nebeský, wedlé daru od Boha sobě propůjčeného,

zpytuji a z nich wěci budaucí případně rozhodnauti umím; lidem wałku, mor, hład předpowídám a tudy k odwrácení od nás hněwu Božího modlitbami a polepšením-se je wzbuzuji. Z čehož bratří moji saudí, že hned naprosto ničím dobrým obci nesłaužím, s potupau o nás młuwíce, že jsme welice směšní, kteří w umění filosofském drahný čas a téměř až do smrti zůstáwáme, a mezitím, když se kdy do obce aneb do rady ze škoł dostáwáme, chtíce w ní co nejwíc prospěti, že ničím neprospíwáme, ale krawau že zajíce honíme, do ničehož se wprawiti neumíme a tak hůře než který neučený leyk že prospíwáme. Proto prý že jiná jest wěc, o něčem w škołách a kollejích bystře se hádati, disputowati, raditi se, psáti, na kathedře deklamowati aneb lekcí čísti, a jiná w obci a w radách płatně słaužiti a skutečně se wšeho dotýkati.

Ač pak koli samo zkušení to ukazuje, což i Plato (6. de rep.) zapsał, kteří ceły žiwot swůj k filosofii přiłožili a dłauho při ní trwali, že jsau na sebe mrawy neobyčejné a netrefné brali, obyčejůw neznámých nabyli a naprosto obci neužitečni se nacházeli. A císař Valens nechtěł tomu, aby filosofowé prostí byli a žádných powinností obecních na sobě míti neměli, a powěděł: Nechť se nawrátí jeden každý do własti swé, odkud jest přišeł, kdo by se k filosofii oddał a oděw filosofský na sobě pyšně a nádherně nosił, a to z té příčiny, že jest wěc welmi hanebná a mrzutá, aby ten nemohł własti swé słaužiti a powinnosti nějaké na sobě nésti, který o sobě smýšleti a młuwiti smí, že by mohł wšecky odporné wěci a protiwné neštěstí míle snášeti a trpěti. O čemž o wšem wím, že mne bratří moji tím štrafowati a stíhati chtíti budau. Jako také i tím, že w času wałky a ustawičného nepokoje, jako času nynějšího, w němžto po třinácte let pořád wždycky takměř włast tato naše a mnohé okolní obce otewřenau wałku s nepřítelem Turkem a jinými rebelly držeła, máło co filosofowé a umění jejich filosofské k zapuzení aneb dokonce k přemožení týchž nepřátel płatné było, poněwadž je sobě tak osedłało a mysl jejich obklíčiło, že na nic jiného kromě na samé to swé zbytečné a marné umění filosofské pozoru nedali. Jakož pak toho sám Archimedes philosophus na sobě někdy dokázał, když bywši město Syracusa nepřátelsky od Římanů obleženo, jako jiný słaup stál, wartujíc myslí a spekulací swau jakési wyrejsowané na zemi figury, jako by k němu to obležení własti jeho nic nepřináležeło. Protož také hodně od wojáků nepřátelských zato zamordowán. Potom že takowé filosofské umění wšeho člowěka činí newesełého a melancholického, smutného, kysełého, newhodného, w zármutku a tesknosti hłuboce zatarasowaného. Což i sám Aristoteles a zkušenost jakožto wěc udatnosti wojenské odpornau ukazují. Pročež Cato w čas Římany wystřáhł, když jednoho času přišedše tři oratores z Athen do Říma w legátstwí, wida, že mládežka Římská wałem se za nimi hrne, radił jim, aby je co mohau nejdřív expedirowali a od sebe odbyli; že jest se tu obáwati, kdy by sobě Římská mládež umění jejich zachutnała a oblíbiła, aby se od kázně wojenské do konce neodtrhła; powěděw i to, že by Římané nejspíš tehdáž wládařstwí swé sobě potratili, kdy by se jako Řekowé na umění oddali. Ano i Gothowé někdy, uznawše to, kterak umění filosofské mdłé a nestatečné lidi činí, natom ustrnuli, aby welkú

hromadu kněh, na kteranž trefunkem w řecké zemi byli přišli, tak jakož umínili, páliti nedali. Francauzowé také, jakožto národ zmužilý a udatný, dosawad sobě liter nic neważí, aniž se jim učí. A tázán jsa jeden udatný rek, co by raději chtěl býti, Achilles-li čili Homerus? Powěz ty mi, ptał se ho zas, co by ty chtěl raději býti, trubačem-li čili hejtmanem? Ano i za hesło císař Licinius tohoto propowědění užíwał: že škůdce a záhuba obce jest umění.

Ty a k těm podobné jiné wěci jestliže bratří moji mně předstírati budau, kudy by mne za neužitečného obci położiti a druhého dílu dědictwí otcowa zbawiti chtěli: wšak ne hned z toho sauditi słuší, jestliže někteří filosofowé w akademiích, w swých cellulách a sklípcích nad knihami dnem a nocí zůstáwají, aby hned dokonce obci neužiteční, leniwí a ničemní býti a żiwot swůj w zahálce toliko ztráwiti měli. Posłyšte, co prawí Seneka, ten nejpłatnější někdy obci Římské filosof: „Máť ještě weliká mysl, kde by se i w tom domácím příbytečku wyskytala. Aniž se tak činowé lidí wznešených co autokowé lwů a medwědů brłohy a jeskyněmi zatarasowati dají. Nebo skutkowé lidští a jejich práce na wětším díle na samotě se wyřizují. Kde já koli swým uměním se skryji, tu jednomu každému budu chtíti jednak swým wtipem, jednak rozumem, jednak dobrau radau prospěti. Aniž toliko ten słauží obci, který winných zastáwá, o pokoji a wálce přemýšlí, ale také i ten, který mládežku na dobré wede, k dobrému wzbuzuje a mysli její w nedostatku dobrých učitelů ctnosti nastrojuje, který po rozkoši a łakomstwí běžící zastawuje, a neodtrhuje-li jich od toho dokonce, wždy aspoň pozdržuje.

A ačkoliwěk filosofowé na auřadě nesedají, saudy a překážkami rathauzskými se nezaneprażdňují, wšak nicméně wšechněm lidem słauží, proto že żiwotu wezdejšímu rozličným uměním napomáhají a jím jiných wyučují. Nebo kdo wíceji obci prospíwá, zdali auředník nad důchody aneb který k stawení dohlídá, čili ten, který lidi Pána Boha znáti a pobożnosti wyučuje, práwa a dobré mrawy ustanowuje, co sprawedliwého jest aneb není, ukazuje, tohoto swěta přirození wyšetřuje, swé wšecko usilowání k obecnímu dobrému obracuje a k témuž cíli s swým uměním wšelijak směřuje?

Jestiť obec dwojí: jedna wětší a oprawdowě obecní, druhá menší. Mnozí jsau, že obojí obci słauží, wětší i menší, a ti netoliko filosofují ale také i praktikují, to jest, netoliko jsau muží maudří a rozšafní, ale také maudrosti swé a rozumnosti i wůbec skutkem dokazují. Jiní słauží obci menší, jako páni radní w městech, desátníci a ti, kteří politici a lidé městští słují. Jiní zase słauží obci wětší jako filosofowé a wšickni swobodného literního umění studiosowé. Já pak a społuspomocníci moji této wětší raději obci słaužíme, proto že mnohem lépeji jest w pokoji nežli nepokoji posłuhowati, užitečněji w práci odpočíwati nežli zbytečné zaneprázdnění míti. W této wětší obci bez wšeliké pochybnosti hojněji, šířeji i płatněji nežli w oné menší prospěti můżeme. Nebo člowěk městský auřadní toliko swým domácím měšťanům jest představen, aby jen jim prospíwał: filosof pak člowěk učený netoliko swým měšťanům, ale i cizím také představen płaten a nápomocen býwá, anobrž netoliko żiwým radau swau napomáhá, ale také i potomkům a náměstkům uměním swým słauží. Mimo to jest powážiti potřebí i toho, že když

osoba městská úřadní chce měšťany a poddané swé w něčem naprawowati a w lepší řád uwésti a na něco dobrého je nawésti, zřídkakdy co při nich zejská: ale když filosof toliko jednoho, kterýž má jiným představen býti, chce naprawiti a na dobré uwésti, tehdy wšecky jiné w řád uwede a jemu je wyzejská.

Jmenuji pak wšecky akademie a wysoké školy obcemi wětšími proto, že když se w nich jedna knížecí aneb panská osoba wyučuje, množstwí lidu obecního poddaného wedlé něho se wyučuje. Nebo když takowý jeden se učí, mnoho tisíc od něho se učí, jimž on představen býti má. Jakož říkáwał mudřec Plato, že když učił krále Dionysia, tehdy učił cełé jeho králowstwí sicilské. Kteří pány oswícené urozené, rytířské a heroické, ješto z nich spráwcowé zemští, úředníci, saudcowé, rady králowské aneb císařské, hejtmané a jacíkoli gubernátorowé a locotenentowé a w rozličných powinnostech postaweni býti mají, liternímu umění wyučují, welké obce wyučují. Wyučowati zajisté kníže aneb pána, rowné jest tak mnoho, jako by knihař ňákau knihu tłačił. Nebo když toliko prwní list wytłačí, hned za ním bude moci jich třebas dwa i tři tisíce, aneb co sám chce, wytłačiti: tak také wyučíš-li nejprw w té wětší obci kníže aneb pána dobře, welmi brzy wynaučíš i jinší jeho menší obce a třebas cełé knížetstwí jeho. Tak někdy učíwali pilní præceptorowé filosofowé weliké potentáty: Aristoteles krále Alexandra Welikého, císaře Augusta Apollodorus, Trajana Plutarchus, Cratippus Pompejum, Dionysia Plato, Mercurius císaře Karła Pátého, nějaký Petrus Maximiliana I.

A táži se tuto bratří swých, doktora a prokurátora, k jaké pak spráwě obce mám přistaupiti? Zdali k takowé, jakáž była u Athenienských, w níž Sokrates na smrt był odsauzen, z níž Themistokles a Aristides z darma z Boha, proto toliko, že jiné wšecky swau maudrostí přewyšowali, wypowědění na deset let podniknauti musili? Čili jako u Karthaginenských, kdežto wrchní spráwcowé a wůdcowé na kříži tyransky wěšeni býwali? Aneb raději, jako u Římanů, z jejichžto obce Camillus był wyhnán, onen Scipio, jenž był bleskem wálečným, strachem a hrůzau Karthaginenských nazwán, do městečka Linternum utéci a tam ostatní díł žiwota swého ztráwiti a weliké newděčnosti od społu swých měšťanůw pocítiti musił: jemužto samému obec Římská, kdy by płatnost jeho sobě była rozwažowała, jak swé wšecko panstwí tak i cełé císařstwí Římské přičítati by musiła. A abych o ničem wíc nemłuwił, kromě o tom co k spráwě této menší obce přináleží, prawím toto: že žádné není obce na swětě, kteráž by člowěka maudrého aneb zase kterúž by člowěk maudrý strpěti mohł. Co jsau neuděłali onino měšťané Milesii řečení? Widauce, že Hermodorus šlechetný a zasłaužiłý społuměštěnín jejich wětší ctností a opatrností se stkwěł nad ně, kteřížto byli měkcí ženkyłowé a newycepowaní beáni a bachantowé, wyłaučili jej z obce swé a jednoty a snešení mezi sebau učinili takowé: aby žádný z nich nebył lepším, maudřejším ani učenějším, a pakli by se kdo wydařił a był nad ně co maudřejšího, wzáctnějšího a wznešenějšího, aby jinde obydlí swé měł, jako by řekli takto: žádný kdo něco wíce umí, zná a rozumí, nežli my wšickni, ať w našem počtu ani w žádném úřadu nebýwá; jináče by se tupost a neuměłost naše welmi brzy wyjewiti a pronésti musiła.

Nicméně já, zůstáwaje naproti tomu s swými kollegy a spolupomocníky w té wětší obci, totižto w wysoké škole, wyznáwám s nimi to, že z takowých wětších obcí welká platnost obcem menším pochází, aniž se tak které město wychwaluje proto toliko, že jest weliké, jako wíceji proto, že se w něm hojnost literního umění nachází. Kdo by nyní na sławné město Athenské kdy spomenul, kdy by tam Platonis academia, Aristotelis lycaeum, Zenonis stoa někdy se były nestkwěły? Dáwno by již w zapomenutí přišlo město Berithi w zemi fenické, kdy by ono práw dobrých chowačkau nebyło, w kterémžto z rozkazu Diokletiana a Maximina císařůw studiosowé práw až do let 25 wěku swého zůstáwati musili. Odkud jest to přišło, že město Alexandria pro zwýšenost swau πόλις nazwáno było? jediné proto, že jak wšech jiných umění, tak nejwíce lékařského školau słaulo, tak že dosti natom doktoru było, řekł-li jest, že studował w Alexandrii. Mnohé také akademie od sławných císařů nákładně jsau wyzdwížené a obzwláštními privilejími a obdarowáním ozdobené. Z těch pak a takowých akademií a wysokých škoł kolik učených, kolik mužů sławných a we wšem umění zběhłých každoročně wychází? Poněwadž takowé školy jsau králowstwí nebeského jako nějaké štěpnice, słowa Božího wčelnice, pobožnosti sídła, swobodného literního umění a jazyků w werštatowé a ctnosti pokładowé. Odtud pocházejí ti, kteříž potom słowem Božím słauží, při welikomocných císařích, králích, knížatech a pánich w legátstwí a komissích sławní, w radách rozšafní, w šrancích wýmłuwní a w obcech płatní učiněni býwají, a netoliko swým mistrům a učitelům, ale také i těm městům, w nichž se wyučowali, k ozdobě a pochwale jsau.

Aniž se schwalují ti filosofowé, kteří na se mrawy a obyčeje neobyčejné berau a obci neužitečni jsau; neb jakž Plutarchus dí: Nechť na swé neštěstí a ne na mne naříkají, kteří naučení našeho, jakž náleží, užíwati a k swému dobrému a obci užitečnému obrátiti neumějí. Pročež nebyło by diwu, kdy by takowí jak sobě tak jiným ničímž na prosto neužiteční ještě až dosawad z własti swé wen pryč se hnali a pudili. Aniž tomu místa dáwám, jestliže někteří filosofowé pyšně a mimo hodnost swau oděw filosofský na sobě nosí a maudrost swau i umění wšecko w dłauhé reverendě a nepřičesané bradě słožené mají a chowají, aby z té příčiny i ti, kteří jsau oprawdowí miłowníci filosofie a obci płatně słauží, měli społu i s swým uměním potupowáni býti, byť pak lid prostý a neučený a kdo koli jiný zle a nepráwě o nich smýšleł, aneb ti, kteří jménem toliko a ne skutkem jsau filosofowé, příčinu k pohoršení sebe dáwali. Nebo týž Plato toho potwrzuje, že wěci mnohé w obcech prwé w řád dobrý uwedeny nebudau, dokud by filosofowé wrchní spráwy w městech nedosáhli anebo knížata a páni filosofie a maudrosti sobě neoblíbili.

To pak słowo philosophia wykłádá se na česko libomudrctwí. Odtud słowe philosophus, to jest libomudřec, kterýž o wšech wěcech libě ušlechtile uměle a pěkně rozmłauwati umí. A jistě jest to weliká wěc, že ti, kteří jsau prawí následowníci maudrosti, sami od sebe dobrowolně činí to, což jiní z přinucení činiti musejí. Aniž jest co jiného filosofia jediné jakýsi zákon a práwo žiwota a jako łodí nějaká cestu ukazujíc w wezdejším skormaucení a napomenutí dáwajíc, aby jeden

každý protiwné neštěstí míle a trpěliwě snášeł, k tomu také wšecky wýstupky a nešlechetnosti wykořeňujíc, mysl nestálau utwrzował. A z té příčiny radí Aristoteles, aby w čas pokoje lidé filosofie a maudrosti se cwičili.

Co se pak časůw nepokojných a wálečných dotýče, jako by jim umění filosofské málo co słaužiło, poněwadž by mysl člowěka sobě podmaňowało a jej melancholického činiło, není to hned tak zprosta prawda. Byli jsau mnozí filosofowé znamenití bojowníci, jako jmenowitě onen Pittacus Mytilenský, z sedmi mudrců země řecké, kterýž byw wůdce wojska aneb hejtman, zwolił sobě s Firmionem Athenským hejtmanem sám a sám se bíti, a maje síti za pawézau, obalił do nich Firmiona a zabiw ho, učinił w zemi pokoj. Plinius philosophus netoliko był učeným žákem ale i čistým dwořákem a znamenitým rytířem a jízdného wojska rozšafným wůdcem. Cicero netoliko philosophus a orator, ale i hejtmanem wojska Římského, pročež pater patriae, otcem własti swé, nazwán był. Cato mudřec (o němž Cicero wyswědčuje to, že dokud se páni radní do rady wšickni nesešli, sedě w radě, w knihách sobě zatím čítáwał) netoliko w radách maudře promłauwał a jen na rathauz toliko chodíwał, ale i když toho potřeba kdy kázała, do pole také k potýkání-se s nepřátely wytáhł, a do jaké se kdy koli práce dał, sám sobě štěstí spůsobował, jak o něm Livius wypisuje. Nebo takowé filosofské umění přináší s sebau dwa užitky k potřebě wojenské welmi napomáhající. Prwní jest ten, že wede k maudrosti a přidáwá rozumu; druhý že wzbuzuje žádost sławy a poctiwosti. Protož z té příčiny filosofie jest potřebná wůdci wálečnému, proto že mu otwírá oči, čím se saud zdrawý doplňuje, a přidáwá mu welkau pomoc od maudrosti a rozšafnosti. A při kom se takowé umění nachází, toho wzbuzuje k zwýšenosti, tak že s jedné strany činí ho opatrného a s druhé zmužiłého. Opatrnost pak społu s zmužiłostí spojená přiwodí hejtmana k zkušenosti a wywýšenosti w wálce.

A protož, sprawedliwí saudcowé, poněwadž jste již dosti ode mne porozuměti mohli, co by filosof był a čím by obci nejpłatněji słaužił, uwážiti a nalézti račíte, že mimo tyto bratry mé přednější místo jakožto filosof a ten, který obci a własti swé jest nejpłatnější, míti mám.

LIX.

Wáclaw Wratislaw z Mitrowic.

Rod Wratislawůw z Mitrowic až do prwní čtwrti XVII. století užíwal stawu rytířského. Štěpán W. z M., neoplýwaje statky pozemskými, přebýwal při dwoře pana Adama z Hradce. Za manželku měl paní Kateřinu z Běšin. Nejstarší syn jejich, Wáclaw, nar. l. 1576, na wychowání dán byl do škol jesuitských. Za mladých již let obzwláštní jewil zalíbení we čtení popisůw cizích zemí. Tauze, aby sám spatřil, co mu w knihách tak welice lahodilo, učiněno zadost, když, jsa mládeneček patnáctiletý, co pachole komorní přidán byl k poselstwí, které císař

Rudolf II. s Fridrichem bar. Krekwicem wypravil l. 1591 do Konstantinopole. Bystrá mysl Wáclawowa prohledáwala ke wšemu, což se na cestě a w starožitném Byzanci naskytlo památného. Baron Krekwic nešťastně swé wěci řídil a Turci jej s celým komonstwem téměř jako w zajetí drželi. Chtěje nesnáze této zniknauti, umínil si Wáclaw, že se odebéře do Palestiny; podleh ale nákaze morowé, úmysl ten mimo sebe pustiti musil. W tom, když ještě w nemoci byl, Turci násilně wtrhli do domu posla císařského, barona Krekwice brzo potom usmrtili, lidi pak jeho, kromě zrádce Ladislawa Mörthena, spautali a welmi ztýrané do „černé wěže" zawřeli. Mladý chorobau sesláblý Wáclaw byl mezi těmito nešťastníky. Dwě léta pět neděl přestál s towaryši swými w tuhé wazbě, až konečně l. 1595 propuštěni byli a domů se nawrátili. Wáclaw spěchal do Čech, aby se po tolikerých utrpeních zotawil. Od té doby štěstí mu přálo. Po strýci swém dostal twrz Korkyni, s manželkau Ludmilau Ježowskau z Lub starý Knín a Zduchowice. Kromě toho držel Hlazowice, kteréžto statky wesměs w nynějším Pražsku na lewé straně od Wltawy leží. Byl cís. radau a přísedícím wětšího saudu zemského a komory české. Proti Turkům w nejednom tažení wojenském se zúčastnil. W bauřích, které po smrti cís. Matyáše w Čechách powstaly, pro wěrnost swau k domu rakauskému od powstalých zbawen byl statkůw a wypowězen z wlasti; wšak když l. 1620 Ferdinand II. wítězně Čechy opanowal, wráceno, co mu bylo odňato, a nad to majestátem od 17. Února 1629 powýšen byl se strýci swými do stawu panského. Zemřew dne 22. Listopadu 1635, zanechal šest synůw a dwě dcery. Příhody Wáclawa Wratislawa z Mitrowic, kteréž l. 1599 spůsobem prostým, nelíčeností swau wšak welice dojímawým popsal a w rukopisu zůstawil, l. 1727 wnuk jeho Wáclaw Hynek hrabě Wratislaw k tisku přichystal; leč wydány byly teprwé l. 1777 od Fr. M. Pelcla. Druhé wydání (1807) jest od Krameriusa, třetí (1855) od W. Rozuma. Německý překlad wyšel l. 1786 w Lipsku.

Z Příhod Wratislawowých.

Pobyt w Budíně.

Ranním jitrem dne 9. Září jsme wyjeli a w třech hodinách Budín jsme spatřili. Když jsme asi půł míle k Budínu připłauli, posłał proti nám paša Budinský dewatenácte nasadišt neb korábů welmi spráwných a praporečky okrášlených. Kteříž když proti nám jeli a nás do-

jížděli, ze wšech kausků a ručnic salve wystřelili, a naši podobně jim odpowěděli, což se několikráte stało. Było se nač podíwati, když po wšem Dunaji těch wšech dewět a dwadcet korábů příčkau se postawiło, a s tak mnohými dardami, praporečky a wětšími praporci, jako by mák kwetł, jichžto wšech do sedmi set na těch korábích było, oči naše to diwadło obweselowało. Když jsme pak blíže k Budínu dopłauli, opět wšicknì na łodích wystřelili a k břehu přitrhli, kdež paša Budinský nás dobře špíží a potřebnými wěcmi opatřiti a stráž od janičarů dáti poručił.

Dne 10. Září ráno posłał paša k łodím pěkných šestnácte koní, auprawně s oděním, sedły, třmeny a jinými pozłacenými wěcmi přistrojených, na nichž pan poseł i jiní dwořané stawu rytířského tím spůsobem jako w Ostřehomě jeli. Hned na předměstí počnauce až práwě k obydlí pašowu, po obau stranách w ulicích wojáci řadem stáli, skrze něž jsme jeli. Když jsme k dworu pašowu přijeli, tu około dwau set janičarůw jakožto pašowa žiwotní stráž až k schodům stáło. Když jsme pak na palác přišli, spatřili jsme pašu w prostředku mezi drahými čałauny a polštáři krumplowanými obestřením seděti. Około něho přední čaušowé, jeho rady a wojenští úředníci seděli, a jiní stáli. Proti pašowi była aksamitowá červená stolice, do níž po ruky podání témuž pašowi pan poseł se posadił, a nás około padesáti osob přítomných za panem posłem jsme stáli. Wšecken palác, ač był dosti weliký, po zemi dosti pěknými koberci a stěny čałauny obestřeny były.

Když pak pan Krekwic listu pašowi od JMCské dodał, paša powstana, list ten políbił a na hławu neb tulpant[1]) położiw, w rukau jej držeł. Tu chwíli pan poseł dary mu odewzdał, totiž: tři tisíce širokých tolarů, dwě weliké stříbrné łahwice na spůsob půłměsíce, mědenici stříbrnau pozłacenau s umýwadłem a welmi pěkné bijicí hodiny. Po podání těch darů dłauho s pašetem młuwił a na některé wojáky turecké, že by nám zajímáním dobytků škody činili, si stěžował, žádaje, aby to přetrženo a zapowědíno było. Dodał mu také pan poseł psaní od Arnošta arcikníżete rakauského, kteréž on sice příwětiwě, wšak ne s takowau uctiwostí jako císařské přijał. A tak tu při wyřizowání těch wěcí do tří hodin dłauho jsme zůstali. Proti tomu darował paša panu posłowi złatohławowý kaftan neb sukni, kterauž on na znamení wděčnosti na se wzał a tak až k łodi w ní jeł.

Když jsme pak ku korábům přijeli, zwěděli jsme, že jeden z našeho towaryšstwa, Włach jménem Mikułáš de Bello z ostrowu Krety neb Kandie rodiłý, se poturčił, kterého pan poseł na jeho welikau a snažnau žádost z Wídně s sebau wzał, poněwadž jest prawił, že má bratra zajatého mezi Turky, toho že by rád wypłatiti, po moři do křesťanstwa s sebau odwézti a duši jeho získati chtěł. Ten tedy Włach, když jsme my u pašete byli, z korábu wystaupiw, k janičarům, jenž nám k stráži přidáni byli a na wršku u Dunaje stan swůj rozbitý měli, šeł, s nimi pił, známost učinił a že Turkem býti chce, oznámił, jakož pak hned kłobauk swůj s hławy sňał, po něm nohama šłapał a rozřezaw jej, do Dunaje hodił; i též obojek na kusy roztrhał. A

[1]) z tureckého dülbent, nyní turban.

když to učinił, hned mu janičaři tulpant neb tureckau okrauhłau čepici přinesli, na hławu wstawili a do města ho odwedli. Týž Włach stawěł se na cestě welmi nábožně a litnje záhuby bratra swého, často wzdychał, až mu slzy z očí tekły; tu ale sám šelma ošemetná na duši swau zapomněł a se poturčił, ačkoli předtím, než jsme na Dunaj wsedli, se zpowídał a nejswětější swátost oltářní přijímal.

Téhož dne posłał paša welmi pěknau łodi pro pana posła, aby k němu přijeł, což i učinił a toliko s pěti osobami jeł, wezma s sebau pěknau wykładanau ručnici a welikého bílého englického psa, kteréhož od JMsti arcikněžete Arnošta darem dostał a pašowi darował.

Mezitím, když pan poseł u pašete déleji se zdržeł, my jejich teplé łázně jsme spatřowali a w nich se myli, kteréž nedaleko od našich korábů były. A jsauť zajisté znamenité rozkošné teplice, tak teplé, že se sotwa w nich obseděti může, od přirození tekaucí. Prawí Turci, že jsau welmi zdrawé. Turci je čistotně chowají a kdož se w nich myjí, wšecku służbu a pohodlí za mírný peníz w nich mají. Před łázní jest weliká síň a široká ławice wůkoł a wůkoł, kdež se lidé swláčejí a šatů swých tu nechají. Prostřed té síně stojí mramorowá kašna dosti široká. A z té síně jde se do mycí łázně, kteráž jest mnohem podobnější k nějaké okrauhłé kapli nežli łázni, wšecka zewnitř ołowěným plechem a mramorem rozličných barew a wnitř, jak stěny tak země, dłážděna a obłožena. Wnitř ta teplice jest jako nějaký kotel w okrauhłosti čtyřidcet tří kročejů a w něm woda hłuboká až po bradu prostředního člowěka. Pakli kdo nechce tak hłuboko we wodě státi, jsau w tom mamorowém kotli dwoje mramorowé ławičky, jedna wyšši a druhá nižší, tak že se může na jedné po paždí, na druhé po pás, na třetí, jenž jest kraj, po kolena seděti. Pakli chce płowati a kratochwíli prowozowati, také dosti prostranstwí k tomu míti může. Jest také w té mycí łázni dewět wýstupkůw okrauhłých a w každém dwě studánky mramorowé a při zdi řápky neb kohautky mosazné, do kterých studánek jedním čípkem horkau a druhým studenau wodu napustiti i zase wypustiti může. Słowem, tak kratochwilných a rozkošných łázní mnoho jsme w Turcích widěli i w nich se mýwali.

Jsau pak po straně ještě dwě jiné také okrauhłé teplice, w nichž se nemocní nezdrawí a nestateční lidé mýti a sobě pohodlí činiti mohau. Z týchž pak kotłů neb wan každau noc se woda wypauští, čistotně wymete a na ráno čistotná woda se napustí, načež obzwłáštní pozor Turci dáwají, a kdy by w nejmenším shledali, že by se łazebník čistotně nechował neb wody každau noc nezpauštěł, s welikým trestáním a pokutau se potkáwá. Což jsem já také w Konstantinopoli swýma očima widěł, když jeden łazebník proti našemu obydlí, říkají w kráłowské łázni, přistížen był, že ručníky nečisté lidem dáwał, takto od subaši neb nejwyššího sudího pokutowán był: Kázał jej kyjem býti a tisíc ran dáti, totiž na hřbet dwě stě ran, na paty tři sta, na łýtka dwě stě a na břicho tři sta ran, až se wšecek nejináč než jak hołaubě nadmuł, a pro otok, člowěk-li jest, znáti se nemohł. Ačkoli se někomu křiwá a nepodobná wěc býti zdá, ale jistě není jináč, jakož jsem pak i podruhé, byw we wězení, jednomu wězni též tisíc ran dáti widěł. To jsem proto o łázních, jak welmi pěkné a čistotné jsau, oznámił, poněwadž w Mœsii i Thracii a po wšem tu-

reckém panstwí nesčíslný počet jich se nachází, aby čtenář o jejich weliké čistotě wěděti mohł. Nebo Turci wedlé swého alkoranu žiwi jsauce, každodenně se myjí.

Dne 11. Října w pátek, kterýž Turci jako my neděli swětí, s welikau słáwau do kosteła pašu jeti jsme widěli. Předně jeło před ním około tři sta janičarů, pak mnoho čaušů a spahů neb jízdných několik set, a po nich sám paša w złatohławowé sukni jeł, a zůstał asi dwě hodiny w kostele; potom zase tím pořádkem domů se nawrátił.

Po obědě šli jsme nahoru do města, kteréž s zámkem na wrchu leží po prawé ruce Dunaje, a jsau w něm ještě stará uherská stawení. Było by dłauho o tom městě psáti: to toliko, co jsem spatřił, dołožím.

Leží město Budín w místě náramně wesełém a rozkošném, w kraji welmi hojném, aurodném, na wrchu skalnatém postawené, tak že s jedné strany winohrady s ním se stýkají, s druhé pak strany jest wyhlednutí na Dunaj mimo město tekaucí a za Dunajem město Pešt se spatřuje. Za ním i około něho přes široké a dłauhé rowiny jisté místo było obzwłáštně pro wolení uherského krále wybrané. W městě před Budínem před časy domowé sławně stawení byli, w nichž král i jiní přední páni uherští bydlíwali; ale již na díle se rozbořili a padli, na díle trámy jsau podepřeni, w nichž toliko turečtí wojáci bydlí. Ti wojáci nemají žoldu wíc na den než co ztráwí, snědí a wypijí; nemají také nač domů oprawowati a staweti; prší-li kde střechau, nemnoho nato dbají, když jen místo jest, kde by w suše koně postawili a łože sobě ustłali. A protož we wšem tureckém panstwí nebrzo se najdau domowé a palácowé, krom w hławních městech pašů a předních úředníků, kteříž toliko pěkně wystawené a nákładné domy mají: lid pak obecný w chałupách a chatrčích obyčejně bydlí. Welicí páni a pašowé na zahrady, łázně, pěkné koně a šatstwo nakłádají, a také čeládka jejich, kde by se schrániti mohła, dům pro sebe wystawí.

Když jsme pak w městě mimo turecký chrám šli, uzřeli jsme deset Turků w kole, an jeden druhého za ruku držeł a w prostřed kněz jejich stáł. Kněz i oni wšickni kołem se obraceli, točili a nic jiného nežli Allahu, jako by řekli: Bože usłyš nás, welikým hłasem, až se wšudy rozléhało, křičeli, tak dłauho až ochrapěli. A prawí Turci, když tak který w tom křiku usne, co se mu koli zdá, to jako nějaké proroctwí mají.

Tu w městě jsme do kosteła křesťanského šli, w kterémž kalwinista predikant za faráře był. Při tom kostele jest dosti wysoká wěž, do níž se až pod zwon po sto a padesáti schodech jde; wšak zwoniti nesmějí. Na té wěži jsau také bicí hodiny, ty jsme prwní a poslední w Turcích widěli; neb oni dokonce žádných hodin (leč małých bicích, kteréž jim mocnáři křesťanští posíłají, nemají) a s nimi ani zacházeti neumějí. Někteří we dne słuncem a w noci měsícem se sprawují; a obzwłáštně pak w městech mají swé talismany neb kněze a kapłany, kteří díly dne jistými mírkami wody rozměřují, z těch znajíce, kdy s wysokých wěží, kteréž při kostelích okrauhle wystaweny jsau, welikým hłasem křičeti a lidí k służbě Boží napomínati mají. Ponejprw na wěžích wołají neb křičí, když má switati, po-

druhé swołáwají lid místo zwonění do kostełů jich w prostřed času, kterýž jest mezi wýchodem słunce a polednem; w poledne po třetí; po čtwrté o nešpořích; nejposléze, když słunce zapadá, lid swołáwají, hłasu užíwajíce k tomu wysokého ze wší moci a síły swé a uši sobě zacpáwajíce. W Konstantinopoli, protože w pokoji zůstáwají a zahálčiwý žiwot wedau, sedmkrát k modlení skrze talismany swołáwáni býwají, ku kterémužto ale nejsau zawázáni než dwořané, ležáci a přední lidé, též kupci, a ne řemeslníci, kteříž, nechtějí-li z dobré wůle častěji nežli pětkrát za den se modliti, činiti toho powinni nejsau. Nemůže-li kdo w chrámě se modliti, modlí se tu, kde chce, buď w domě, werštatě, na poli aneb kde křik kněžský jich zastihne. Křičí talismani jako u nás pohůnci, když powołáwají, aneb jako Židé w swých školách, jejichžto hłas mnohem dáleji, než tomu člowěk uwěří, słyšán býwá.

Druhého dne opět jsme do města šli a je spatřowali; když jsme pak zase ke korábům se nawracowali, widěli jsme toho padaucha właského, který se poturčił, jehož s welikým komonstwem do města Turci takto prowázeli: Předně šło około tří set tureckých wojáků neb azajů s dłauhými ručnicemi, kteřížto prowyskowali a někteří stříleli; za nimi jeło několik jízdných jako jejich hejtmané; po nich pět fendrichů s čerwenými praporci; za těmi šła nepříjemná cikánská muzika na šalmaje, hausličky a kobzy; za nimi jeł ten nešťastný padauch Włach na pěkně ozdobeném koni; podlé něhož na každé straně jeł jeden přední Turek, a on w prostředku, maje na sobě šarłatowý čerwený kožich liškami podšitý a tureckau čepici s několika jeřábími péry, w ruce držeł šipku a jeden prst wzhůru zdwížený, tím čině wyznání swého tureckého nábožensтwí. Za ním jeło několik trubačů, kteří ustawičně traubili, za kterýmižto jeło do tří set tureckých husarů, ozdobně w kožichy ze strakatých ostrowidowých koží přistrojených, kteřížto časem prowyskowali, časem se s koňmi zatáčeli a znamení radosti weliké ukazowali. Když pak do brány wjeli, zastawiwše se w ní, s welikým křikem po třikrát wšickni: *Allaha, illasa, Muhamet resulach* (to jest: Jeden prawý Bůh, krom toho žádný jiný Bůh, a jeho nejpřednější prorok Mahomet) wyznání wíry činili a po třikrát wystřelili; potom pak w témž řadu mimo naše koráby jeli a bez pochyby nám na wzdory wždy prowyskowali.

Prawił nám jeden čauš w Augspurce Němec rodiłý, kterýž se také před několika léty poturčił, že paša tomu Włachu pěkného koně darował a służby na den dwadcet asprů dáwati připowěděł. Ale není wěc k wíře podobná, aby mu tak mnoho dáwati nařídił, poněwadž přední janičaři tak mnoho służby nemají, a jak nám jiní prawili, po roce že chleba žádostiw bude. Ale nám to ten čauš prawił, snad zdaliby ještě kterého, aby také k Turkům připadł, namłuwiti mohł; wšak děkujíc Pánu Bohu nestało se to.

Po obědě šli jsme, abychom také zámek Budinský spatřili, a když jsme k prwní bráně jeho přišli, stáło při ní několik wojáků strážných. Skrze ně prošedše, do pěkného placu čtwerhraného jsme wešli, w kterémž po obau stranách děła stáła, jichž třidcet było a na zemi jich bez koł dwadcet ležeło; mezi těmi třidcíti była některá tak hrubá, že by do nich člowěk wlézti mohł. Turci nám toho zpráwu dáwali, že po dobytí Sigetu ta děła do Budína jsau přiwezena. Z toho placu

jsme skrze druhau bránu do druhého a z téhož skrze třetí bránu do třetího přišli. W tom třetím jest pěkná kašna ze zwonowiny udělaná a osm trub na horu wyzdwížených, z kterýchž woda tekáwá do té kašny, ale tehdáž netekła. Zewnitř na té kašně jest německé písmo s podpisem starým a rakauský erb, totiž pět skřiwanů, hadi čtyři, raci a jiní žiwočichowé mistrowsky slití. Odtud jsme šli nahoru šnekem na jednu pěknau a prostrannau pawłač, odtud do pokoje okrauhłého, který był za času krále Matyáše kaple. Z té pak kaple do jiného pokoje se jde, w kterémž míwał král Matyáš Korvinus swau bibliothéku a jest w něm malowaný běh nebeský s planetami a dwa hwězdáři proti sobě, pod nimiž tento werš był napsán:

Cum Rex Mathias suscepit sceptra Boëmæ
Gentis, erat similis lucida forma poli.

Podlé bibliothéky był králowský pokoj, w němž králowé uherští bydleli. Jest welmi pěkně malowaný a pěknými całauny po stranách obestřený, kdež postawen jako trůn pěknými koberci přikrytý, pod kterýmž paša, když na zámek přijede, sedáwá a radu držíwá. Potom přišedše dołů, šli jsme po dřewěných schodech zase nahoru do wěže, kteráž welmi hłuboká a dobře opatřena jest, w nížto tehdáž, jak nám Turci prawili, do sedmdesáte wěznů křesťanských seděło, kteříž nikterak leč samým řízením Božským z ní wyjíti nemohau, aneb kdy by se nad míru mnoho cenili a se wypłatili. Około té wěže jsau bašty, které ji obzwłáštně pewní, a stojí na ní tři děła na kołách, mezi nimiž jeden kus jest, jejž arcibiskup Ostřehomský líti dał. Potom přišli jsme na weliký palác, w němž nic obzwłáštního widěti nebyło.

Posledně dołů k Dunaji se nawrátiwše, přes most z łodí welikých udělaný, kterýž šest set kročejů dłauhý jest, do města Pešti proti Budínu jsme šli. Jsau w něm křesťanští i turečtí kupci, ale złá stawení: nic jsme pěkného w něm newiděli a protož zase k swým korábům jsme se nawrátili. Téhož dne kurýr z Wídně za námi k Budínu přijeł.

Dne 13. Října powołał paše pana posła s tím kurýrem k sobě a posłał pro něho swau łoď, do kteréž pan poseł s šesti osobami wstaupił a k pašowi jeł. Po wyřízení swých wěcí sám také pán náš do Budína šeł a náš kapłan w kostele křesťanském mši swatau słaužił. Po obědě hnuli jsme se z Budína, paše nám swého kapidži-pašu, kterýž by nás se strawau opatrował, též čtyry čauše, aby nás až do Konstantinopole bezpečně prowodili a čtyry janičary ku pomoci přidał. Čaušowé powinnost kommisařů aneb posłů wykonáwají a wšecka poručení od císaře neb od pašů donášejí. A jest ten auřad u toho národu welmi poctiwý. Přidali nám také šest korábů, na kterýchž ti čaušowé jeli a naše koráby k swým přiwázali. Také jeden špižní koráb za námi pławał, w němž mnoho nebohých zajatých křesťanů na prodej do Konstantinopole se wezło, s kterýmiž ale Turci nedali nám młuwiti. Tuto prwní noc w jakýchsi pěkných łuzích na łodích jsme odpočíwali.

LX.

Karel z Žerotína.

Rodiště tohoto slawného pána jest Brandeys nad Orlicí (nar. 14. Září 1564.) Otec jeho Jan st. z Žerotína proslul co nejmocnější a nejštědřejší obhájce Jednoty bratrské za Maximiliana II. a Rudolfa II.; matku měl Mariannu rod. z Boskowic. Wychowání Karlowo doma již welmi pečliwě bylo wedeno. Powyspěw, odeslán byl podlé obyčeje tehdejšího panstwa na cesty do západních zemí ewropejských. Když se nawrátil do otčiny, wzkládány naň weliké naděje. Nejprwé obrátil se k wěcem wálečným, nalezaje w nich welikého zalíbení. W ležení pod Ostřehomem došlo jej l. 1594 powolání do saudu zemského, we kterém, ačkoliw proti náklonnosti swé, usednauti přinucen byl. Rokem tím počala se weřejná činnost jeho, úzce slaučená s jednau nejpamátnějších dob historie morawské. Žerotín byl autoritau we wšech záležitostech domácího práwa; kde koli se jednalo o pořízení wážnějších wěcí zemských, stawowé morawští wždy uwykli užíwati pomoci jeho. Saud jeho byl bystrý, sahající daleko za meze přítomného stawu wěcí; wědomosti rozsáhlé a takowá přitom dokonalost formy, že wše, cokoliw písemně po sobě zůstawil, znamenáno jest rázem oprawdowé klassičnosti; jmenowitě jazykem českým ku podiwu wládl, že mezi sauwěkými swými málokoho nenalezal sobě rowného; pewnosti powahy jeho a neohroženosti w nesnázích jak občanského tak wálečného žiwota práwem se obdiwowati sluší. Wedlé přehojného zaneprázdnění u wěcech zemských wždy nalezal dosti pokdy k mnohonásobnému dopisowání, k dáwání rad přátelům i mládencům, jichž wzděláwání w cizích zemích skrze psaní sprawowal, k wedení knih pamětných, předůležitého to pramene tehdejších dějin, a ke skládání spisůw historických i práwnických. Léta 1608 wywolen byl za hejtmana zemského w Morawě. We sporu mezi císařem Rudolfem a arciknížetem Matyášem stál Žerotín a s ním wšecka skoro Morawa na straně arciknížete. Wěrnost, kterau chowal k Matyášowi, bez proměny přenesl na nástupce jeho Ferdinanda II. Když bauře česká wíce a wíce zmáhati se počala, poslán byl Žerotín do Prahy, i bylo by se wýmluwnosti jeho podařilo, odwrátiti stawy české od záhubného jich počínání, kdy by snahy jeho Hendrich Mat. hrabě z Thurnu nebyl zmařil. Když nepokoje i do Morawy se rozšířily, byl

by Žerotína w Brně málem týž potkal osud jako Slawatu a Martinice w Praze. Fridrich Falcký, 1620 do Morawy přijeda, wšemožně usilowal, aby pána tak wýtečného přiwedl na swau stranu. Wyprawuje se, že s Žerotínem saukromí měl rozmluwu, kdež mu tento wšecko předpowídal, což následowati mělo, a že Fridrich žalostně wzpomínal na rady jeho, když bídně ze země musil. Po skončení wzpaury w Čechách, wyprawili stawowé morawští k cís. Ferdinandowi II. Žerotína, jehož přímluwám se w skutku podařilo, sprawedliwý hněw mocnářůw umírniti. L. 1627 wyšly obecné rozkazy, aby každý obywatel, nechce-li země prázden býti, nawrátil se k církwi katolické. Tu i Žerotín opustil otčinu a usadil se we Wratislawi (1628), ačkoli mu zabráněno nebylo do Morawy i do Čech dojížděti. Na jedné takowé cestě zastihla jej smrt na Přerowě (9. Října 1636.) Tělo jeho pochowáno w Brandeyse n. O.

Weliká písemná pozůstalost Žerotínowa, ačkoli některé wyňatky již za starších dob w Mus. Časopise od Palackého byly wydány, w těchto teprw létech (1853) přehledně aspoň w obecnau známost wešla skrze P. rytíře Chlumeckého, jehož přičiněním wíce z ní bohdá u weřejnost uwedeno bude.

1. Z Pamětí Žerotínowých.

Powolání do saudu zemského na Morawě.

Léta 1594, 22. měsíce Máje přinešeno jest mi do ležení před Ostřehom psaní JMCské, skrze něž mne do saudu zemského w markrabstwí morawském woliti a abych se, když saud držán bude, najíti a od pana hejtmana téhož markrabstwí dosaditi dal, poraučeti ráčí. W témž ležení mne nejedno psaní téhož pana hejtmana za tauž příčinau došło, tak že naposledy jsem se odtud wyprawiti a do Ołomauce k swatojanskému saudu postawiti museł. A hned ten den, jak jsem přišeł, kterýž był 6. Julii, abych se nahoru mezi Jich Miłosti dostawił, skrze dwa stawu rytířského, p. Jindřicha Blektu a p. Přepického, mi oznámeno jest; než wymłuwił jsem se za słušnými příčinami.

Nazejtří pak tíž páni saudcowé mezi osmau a dewátau hodinau p. Šlibice jinak Krawařského a p. Blektu pro mne posłali, s nimiž do kłáštera jsem došeł a we swětnici saudní małau chwíli pobyw, od Pana Fridricha z Žerotína hejtmana jsem zawołán, kterýž ke mně těmito słowy promłuwił: „Pane strýče! Jich Miłosti, znajíce hodnost osoby Waší, též i na poručení JMCské Wás do saudu bráti ráčí: wstupte do šraňkůw a powinnost obyčejnau wykonejte.“ Na kteréž promłuwení tuto jsem dał odpowěd:

„WMst pane hejtmane, WMsti miłostiwí páni! Před některau nedělí došło jest mne w ležení Ostřehomském psaní JMCské pána našeho nejmiłostiwějšího, w němž mi JMst oznamowati a miłostiwě wěděti dáwati

ráčí, že jest o tom panu hejtmanowi, abych do saudu zemského w tomto markrabstwí dosazen był, milostiwé nařízení učiniti račił; wedlé kteréhož dostał jsem také psaní od pana hejtmana, w němž mi, abych se neprodléwaje k tomuto přítomnému saudu do tohoto města najíti dał, ráčí poraučeti. Na kteréžto JMCské miłostiwé poručení a powołání páně hejtmanowo ačkoli jsem se uznáwał powinna býti ihned posłušně a powolně se zachowati: awšak předkládaje sobě swé mnohé nepříležitosti, nedostatky, neuměłosti a jiné nespůsoby a znaje wýborně dobře, že k ničemu méně jako k takowému powołání se hoditi nemohu: umínił jsem sobě, odtud, kde jsem toho času był, se nahýbati, až bych prwé JMCské o wšem tom, co by mi při této wěci ku překážce było, poníženau zpráwu dáti a učiniti był mohł, byw té jisté naděje, kdy bych to tak wykonał, že i JMCská takowé mé w ležení zůstání miłostiwě by wážiti, i pan hejtman tolikéž se mnau dobře spokojen býti by ráčił. Než když potom i druhé i třetí poručení od pana hejtmana mne došlo, abych snad od někoho wykłádán nebył, že sobě buď úřadu buď osoby panské lehce wážím, nechtěł jsem déle na swém úmysle státi, než jak jsem nejprw mohł, k Morawě jsem se obrátił; tím celým úmysłem, pokudž by mne co takowého, jakož nyní widím, od Wašich Miłostí potkało, abych týchž, jakožto swých łaskawých pánůw, se wší uctiwostí służebně prosił, abyste mne w to, k čemu já se nehodím, čemu nerozumím a k čemu nikoliw spůsoben nejsem, potahowati a uwozowati neráčili; nýbrž abyste radši we swé łaskawé uwážení to ráčili powzíti, že já, poněwadž wětší díł wěku swého w cizích krajinách jsem ztráwił, zdejších pořádkůw, práw, zřízení, obyčejůw, zwykłostí a ničehož, což tomu, který mezi WMsti dostati se má, zapotřebí jest, žádné powědomosti jsem dosáhnauti ještě nemohł. Mezi WMstmi pak býti a nic newěděti, ničemu nerozuměti, sprawedlností lidských neuměti rozsuzowati a toliko na cizí šlépěje nastupowati, cizíma očima widěti, cizíma ušima słyšeti, ke wšemu amen říkati, jinde myslí a zde osobau býti, a ať krátce wšecko powím, toliko jméno saudce zemského míti a ne podstatu, sami uznati moci ráčíte, že bych WMstem toliko ku překážce, sám pak sobě ku posměchu, a což wíce jest, k ublížení swědomí a dobrému jménu swému býti a tak někomu jinému toto místo zasednauti museł, které by on s wětším úžitkem własti této a s wětší swau poctiwostí držeti a zastaupiti mohł.

Také před WMstmi netajím, že i přirozená má náchylnost mne k tomu wede i úmysł můj od některého léta již wzatý mne w tom ustawuje, abych při wáłečných wěcech něco zhlídł, zkusił, se přicwičił, tak abych potomně, nabuda jich nějaké powědomosti a zkušení, pánu swému, Wašim Miłostem a celé własti swé w čas potřeby užitečně słaužiti mohł. K čemuž když jsem doma žádné příležitosti neměł, hledał jsem jí w cizích krajinách; a když potom Pán Bůh na naše sausedy a tudy i na nás wáłku dopustiti ráčił, nechtěł jsem jí zanedbati; než jak mi nejprw možné było, hned jsem se do ležení wyprawił, odkudž bych se był nikoli tak brzo nepustił, kdy by mne, jak jsem nahoře dotkł, tolikeré poručení i JMCské i WMsti, pane hejtmane, było nedošło. Widím pak, že w takowém mém předsewzetí skrze to přítomné powołání weliká mi se překážka děje; nebo tauto powinností zawázánu býti a wáłečných wěcí chtíti následowati a hleděti, jednomu člowěku

není nikoli k učinění možné. Saudím také, že opustiti to, čehož wždy jakéž takéž známosti jsem došeł a ještě wětší s pomocí Pána Boha nabyti se naději, a přistaupiti k tomu, k čemuž ani náchylen ani spůsoben nejsem, s wětší škodau nežli prospěchem by mi býti museło. Za kterauž příčinau WMstí, že prohlédnauce na tuto mau słušnau a sprawedliwau omłuwu (poněwadž bez pochyby proti JMCské nic tu učiniti neráčíte), jí místo dáti, mne ušetřiti a abych radši swého začatého powołání hleděł, nežli w něco jiného se dáwał, łaskawě dowoliti ráčíte, służebně a welice prosím, a WMstem takowého dobrodiní, takowé miłosti a łásky swými powolnými a hotowými służbami nikdy se odsłuhowati nepřestanu a nepominu."

Když jsem přestał młuwiti, pan hejtman kázał pánům se sstaupiti a po małé chwíli, jak se zas rozstaupili, dał mi odpowěd: že poněwadž až posawad takowé omłuwy žádnému nepostačowały, Jich Miłosti neráčí moci na mně počátku činiti, nad to wíce, že jest w tom wůle a poručení JMCské, a protož abych do šraňkůw wstaupił. Młuwił jsem znowu a aspoň zato prosił, poněwadž toliko dwa neb tři dni do wzdání saudu pozůstáwají, aby mne na ten krátký čas toho záwazku prázdna učiniti ráčili; a snad mezitím, když by JMCská mnohým mým překážkám, které bych předłožiti chtěł, porozuměti ráčił, mohł bych od Jeho Miłosti dokonce této práce a powinnosti zbawen býti. Ale skłamała mne naděje; nebo jsem jednak museł do šraňkůw wstaupiti a přísahu obyčejnau učiniti, kterauž těmi wšemi słowy, jakž mi od pana Ctibora Sirakowského z Pěrkowa nejw. písaře markrabství morawského nápřed čtena była, hłasitě jsem wykonał.

Po učiněné powinnosti wyšeł ke mně ze swého místa pan Smił Osowský z Daubrawice a na Třebíči, toho času místodržící pana Hynka Brtnického z Waldšteina a na Brtnici nejw. komorníka markrabství morawského (kterýž těch dnůw z Teplice Wídeňské domů se nawracował), a mne na místo mi ułožené po prawé ruce panu hejtmanowi usadił podlé pana Arkleba z Kunowic.

Pán Bůh, který mne w to místo uwedł, račiž swau swatau přítomností mne k těm pracem spůsobowati a w nich šťastného prospěchu a swého Božského požehnání, jakž potřeba ukazowati bude, a miłosti swé udělowati.

2. Z obrany psané k panu Jiříkowi z Hodic r. 1606.

Omluwa swé na čas nečinnosti.

Nezle ani nerozumně podlé saudu mého smyslił onen, WMsti pane z Hodic! který swým powěděním to pronesł, že není dosti natom, aby kdo dobrým był, než také aby o něm to smýšleno było, že dobrý jest. Kterýmižto słowy, jakž se rozuměti může, nic jiného wyznamenáwati nechtěł, než že býti bez prokázaní toho, čím co jest, jest ničím býti. A jistě jakož wíno, byť nejwýbornější było, k małé jest płatnosti, pokud dobrota jeho pitím aneb jiným jeho užíwáním okušena nebýwá; a jakož krmě i nejlibější a nejlépe připrawená špatně můž býti ceněna, dokud nebýwá rozeznána chutí: tak i člowěku, jakkoli dobrý by był, ano byť ctnostmi swými i wšecky jiné lidi přewyšował, máło to prospíwá, jestli ta dobrota jeho a ctnost w něčem zewnitřně se

nepronáší a známá lidem učiněna nebýwá. Tudyž zajisté prawíme i o słunci, že swětłé jest, poněwadž nebe i zemi oswěcuje; tudy i oheň horký býti wyznáwáme, že tepłostí swau wšecko zahříwá; tudyť o zemi wyswědčujeme, že hojností swau opłýwajíc naplňuje wšecka stwoření: tak podobně i o člowěku, že dobrý jest, smýšlíme, když wšem prospíwaje a žádnému neškodě, dobrotu swau skutky dobrými na jewo wynáší! A tenť jest włastně a nejiný smysł a rozum słow nahoře położených, jimiž se toho při každém člowěku wyhledáwá, aby, čímž jest, toho také patrný důwod při sobě měł, kterýmž by odporující přemáhał, powolující libě wázał, aby chtějte oni neb nechtějte musili smysł swůj prawdě poddati a na odpor se jí stawěti bez zahanbení swého nikoliw nemohli. Zajisté powrchně je wykładati chtíti a ku postrannímu nějakému smysłu natahowati, jako by mínění jich k jinému cíli nesměřowało než k dosažení marné chwáły a jałowého u lidí swědectwí, tak aby člowěk pro to samé dobrý był, aby za toho od jiných był držán a widín: było by otwírati bránu ku pokrytstwí, k fałši a podwodu cestu okazowati, čemuž žádný rozumný, owšem pak wznešený filosof neb mudřec, neučił nikdy. Máť sice wšeliká ctnost sama dosti na sobě a sama krásna ze sebe dosti jest, byť i od žádného chwálena nebyła; ale že pak bez skutečného činění nic jiného sama w sobě není než daremná idea bez formy a jako stawení marné w powětří: protož aby tím była w prawdě, čímž jest, nicméně musí po skutcích poznána, po owoci okaušína a po znameních jistých znamenána býti, aby snad nebyła podobna larwám a příšerám nočním, které majíce twárnost a spůsob podstatných wěcí, jsau wšak mámením toliko pauhým, ne tak spěšně se ukazujícím jako rychle míjejícím i pomíjejícím. Odkudž znáti, že jednoho každého největší starost o to býti má, aby widíno to na něm było, že takowý jest, za jakého chce jmín a uznán býti. Bez čehož k čemuž by koli sáhł člowěk, na prázdno by był wítr łapał a stín honił, poněwadž sama wůle bez práce k žádnému díłu a jakémukoli předsewzetí nepostačowała nikdy. A jest tento smysł tak přirozený wšechněm, tak myslí projatý, tak do srdce wkořeněný a jako wpitý, že žádnau twárností, žádným připodobňowáním, žádnau barwau nedá se wyprázdniti. Nebo poněwadž lidé jsau twor rozumný a rozumu nejpřednější włastnost jest známost wšeho, známosti pak základ prawda, t. j. na tomto místě wystížení příčin a důwodůw jedné každé wěci: nic nemůže člowěk widěti, nic słyšeti, nic makati, ničeho smysłem chápati, aby se hned w mysli nepłodiło: proč? aneb podlé čeho? A protož byť se dłauho błázen stawěł maudrým, šibał upřímným, ožrały střízliwým, předce wystížen býwá w činech swých a při konci i wysmán. Jako onen skupec, kterýž mnoho o swé štědrosti wyprawuje, naposledy nemohł se tak přemoci, aby mu přirození newytiskło to słowičko „Deerit" t. j. nedostane se, jímž samým wšecko zbořił, což prwé postawił, a wyjewił přirození swé i wšech łakomcůw, jimž se i w největší hojnosti zdá, že nedostatek trpěti budau. Jakož zajisté nejpatrnější částka jest w postawě jeho, tak i nejobecnější jeho díło jest sahati k tomu, co se widí zewnitř, a ne k tomu, co słoženo jest uwnitř; poněwadž zwah wšech wěcí jest tento, aby podobné chýliło se ke swému podobnému.

A že tomu tak jest, i při Wsti pane z Hodic! se to onehdejšího dne ukázało, když při sjezdu Brněnském po té płané radě, která w domě pana kardinála z Ditrichšteina od některých osob z obywatelůw země této obesłaných horliwěji nežli potřebněji od pana Ładisława z Łobkowic, místodržícího pana Karła z Lichtenšteina hejtmana našeho, držána była, we kteréž jsem newšelijak k tomu, což by se s Wsti i některých jiných zdáním snad k dobrému země této powrchně směřujícím srownáwało, se přimłauwał, při shledání-se se mnau w mém nowém stawení na rynku Brněnském ráčiła jste těch słow u přítomnosti přístojících, za příčinau oznámenau, ke mně užiti, že „zle děłám, že dary Boží w sobě udušuji.“ Kterýmižto ačkoliw krátkými a brzo propowěděnými awšak mnoho w sobě obsahujícími słowy ráčili jste mne hłuboce zajíti a dosti tuze přes hřbet přemrštiti. Nebo co jest dary Boží w sobě udušowati, než nechtíti w tom státi, w čemž jsem od Boha postawen? a zase, co jest nechtíti we swém powołání státi, než nebýti tím, což bych býti měł? Odkudž jaká jiná záwěrka wywedena býti může než, poněwadž nejsem tím, co bych býti měł, že jakkoli se k tomu hłásím, že jsem miłowník swé władsti, syn její přirozený, władstní aud těła jejího, čitedlný bíd jejích, ran jejích účastný, a summau jako nějaký blíženec, který se społu i narodił i społu umřeł: wšak poněwadž toho na sobě skutkem a prawdau neprokazuji, že má chłauba daremní jest a má słowa ničímž. A darmoť jest jináč, kdy bych toho na sobě nijakž nepronášeł a žádným spůsobem toho nedojišťował, kdy bych žádným znamením toho ukázati na sobě nemohł, že tím jsem, kým se býti prawím, než žeť by důwod Wsti mocný a słowa podlé prawidła jistoty wynešena býti musiła, k nimž bych i já snadno smysłem swým se přichýlił, poněwadž i u mne stáłé jest to a pewné, že žádný dobrý není než ten, kdo skutkem toho dowodí, že dobrý jest.

Ale já (račte mi odpustiti) takowému Wsti smýšlení o mně místa nedáwám. Nebo že poněkud rozdílnější spůsob při mně se nachází, než před některým časem býwał, a že tak úsilnau práci o swé władsti dobré jako prwé newedu: není důwodem, že bych k ní wšecku lásku a náklonnost přirozenau ztratił neb wypustił. Jakož zajisté, ať od swrchu uwedených podobenstwí neodstupuji, ne pojednau słunce słuncem býti přestáwá, že na chwíli za mračno zachází, ano ihned oheň tratí swau palčiwosť, že w skok studených kachlůw neproráží, též ani země proto płanau se usauditi může, že na čas úlehlí leží a jako odpočíwá: tak podobně i já nemám a nemohu tak nakwap odsauzen býti łásky té, kterau k władsti swé nésti, a péče, kterau o ni míti powinen jsem, že se wším jako na harc newyjíždím. Nýbrž jako umělí marináři, kteří, pokud utišení na moři jest, pomału sem i tam se snášejíce, wítr do płachet swých łapají, a když bauřka se zdwihá, i od přímé cesty na čas se s wětrem nazpět obracejíce, wždy wšak předce na moři zůstáwají a prawidłem kompasu se sprawují, až by wětru příhodného a ku přístawu, k němuž měří, je wedaucího dočekati se mohli: týmž spůsobem já nynějšímu času złému a nesnadostem jeho ustupuji a jako před powětřím nějakým pod střechau se skrýwám, až by příhodnější léta nastała a to, co we mně zawřeno a do času schowáno jest, jako z pokładu nějakého wynésti a k dobrému władsti této wynałožiti dopustiła. Játť jinak w prawdě zemi tuto, ač poněkud ke mně za do-

brodiní, nechci říci ode mne, ale od předkůw mých přijatá, newděčnau, hrubě miluji a srdečnau bolest nad zkázau a pádem jejím sám w sobě cítě, żałostiwě neštěstí její a poplenění Bohu taužím, i modlitbami swými jemu ji často připomínaje, uléčení, naprawení a wyswobození jejího wěrně žádám. Nadto což wíce učiniti mohu? Od koho płatnější jí pomoci hledati, než od toho, který plení i štěpuje, boří i wzděławá, ponižuje i powyšuje? Neboť zdaliž patrné není, že Bůh ku pádu zemi tuto nastrojuje? Słaupy její podraził, ohrady potřískał, aby ji dokonce obnažiti a jako wywrátiti mohł. Zdaliž se na oko newidí, že chtěje ji zbawiti wšeho owoce sprawedlnosti, řádu a opatrnosti, stromy její zpodtínał, štěpy wytrhał, rauby połámał, aby nic jiného než płáně nerodiła, a tak dokonce trním a bodláčím porostłá jsauc, na zpuštění přišła? Zdaliž i to zjewné není, že chtěje ji na nejwětší saužení přiwésti, zohawił wšecky ty, kteří ji wzděláwali, zwelebił wšecky, kteří ji obłaupili, osadił ji těmi, kteří ji nenáwiděli, wykořenił ty, kteří miłowali: a tak sprawedliwau pomstu swau na ni wyléwaje, zřetedlnými také znameními hněwu swého při ní dokazował? K tomu tehdy jsem se obrátił, který se odwrátił od ní, tomu ji poručił, který ji na čas opustił, tak aby ji uléčił zase, kdo ji zranił, a wywýšił, kdo ji pohřížił. Obyčejně, což nejmilejšího máme, Bohu k ochraně poraučíme, w nejnebezpečnějších příčinách k němu se utíkáme, w nejwětších těžkostech a spletcích rady a sproštění od něho wyhledáwáme. Pročež i já, newěda odnikud podstatnějšího wyswobození, na Boha jsem se ohlídł, od něhož také swým časem otcowského na nás wzezření a naplnění modliteb swých očekáwám.

3. Z listůw.

1. Jetřichu z Žerotína — omlauwá se, že pro dnu w rukau neodpowěděl posud, a děkuje za zwěř pernatau.

Urozený pane strýče a synu můj nejmilejší! Zdrawí etc.

Můj nejmilejší pane strýče! Těchto dnůw pan Mikułáš Čechořowský dwoje psaní od Wašnosti mně odesłał, jedno rukau Wašnostinau psané a druhé písařowau. Z kterýchž, že se s Wašností zas na zdrawí pohoršiło, hrubě nerad jsem porozuměł a Wašnosti toho wěrně nepřeji, Pána Boha žádaje, aby on sám Wašnosti zase k dobrému spůsobu brzy přiwésti a při něm stále za dłauhé časy zachowati ráčił. Co se pak wěcí Wašnostiných dotýče, był bych rád již dáwno Wašnosti na ně rukau swau odpowěd dał, ale pro dna, kterých jsem předešle do prawé ruky był dostał, od čehož ji welmi mdłau ještě mám, nemohł jsem až posawad ani jednoho cełého psaní napsati: wšak jak bych jen na ni trochu zdrawější był, nepominu na wšecko místně a dokonale odpowědi dáti a swého naschwalního posła k Wašnosti s ní wyprawiti, žádaje Wašnosti, že mezitím strpení małé se mnau míti ráčíte. Přitom že ráčíte na mne tak pamatowati a zwěřinau pernatau i jinau mne zakłádati, welice Wašnosti z toho děkuji a toho se Wašnosti zase wšelijak příjemně odměniti a odsłaužiti připowídám. S tím etc.

Na Náměští 28. Febr. 1628.

2. Paní Weronice Waldšteinské. Těší ji zarmaucenau nad smrtí syna jejího.

Urozená paní, paní teta má zwláště miłá!

Aby Pán Bůh, který potěšuje wšech smutných srdcí a nedopaušti wíce, než co by člowěk snésti mohł, ráčił sám Wašnostiným potěšením a siłau býti w přítomné žałosti, toho WMsti wěrně a upřímně žádám. Nepíši wšak Wašnosti proto, abych Wašnosti zármutek obnowił, než abych okázáním bolesti a citedlnosti, kterau nad ním mám, Wašnosti nějak, ač bych mohł, od něho pomohł; aniž chci následowati obyčeje a způsobu obecných potěšitelůw, kteří důwody chtějí přirození přemáhati, což nemožné jest a časem wíce škody přináší než úžitku: ale prositi chci a prosím, abyste ráčiły toho rozumu a saudu užíwati w přítomné příčině, který Wašnosti sice w jiných činech a skutcích Wašnostiných přítomen jest, skrze nějž snadno poznáte, že daremná jest wěc trápiti mysl o to, čeho se nemůže naprawiti, a nebezpečná, tím sobě škoditi, čímž nemohu jinému pomoci, marná pak, místo jednoho złého dwoje sobě působiti. Dosti jest zajisté na té ztrátě, kterau jste již wzały: proč chcete k sobě nemoc ještě nadto wšecko přitáhnauti? Neračte již mysliti na toho, kterého není, není totiž w tomto žiwotě: ale račte se raději ohlídati na ty, které około sebe máte, kteří Wašnostiného žiwota, Wašeho zdrawí, Wašnostiné pomoci, rady a ochrany potřebují. O toho se neračte starati, který již opatřen jest a má se nepochybně lépe, než umíte nato mysliti, owšem tomu rozuměti: ale na ty, kteří k Wašnosti jakožto k utikadłu nějakému zření swé míti musejí, abyste jich nepřiwedły k sirobě. Tyto wěci wšecky sám rozum dáwá: neračte mu toliko sama odpírati, nezawede Wašnosti; což pak když k tomu přistaupí modlitby k Bohu, úpění k němu w této tak zarmaucené a těžké příhodě? Zdaliž on není ten, který dáwá a neodmłauwá? zdaliž není ten, který dáwá dobrého ducha těm, kteří ho hledají? Tenť jest nejswrchowanější utěšitel, srdcí našich spráwce, rozumu našeho wůdce, wůle naší, mysli a paměti ředitel; a toho prositi Boha, po tom dychtiti, k tomu wołati, tomu powolowati a toho se nikoli nespauštěti a nezbawowati, předně potřebí jest. K tomu tedy a na toho Wašnosti ukazuji: toho jestli ráčíte se držeti, jakož cele o Wašnosti smýšlím, nechybíte cesty. A poněwadž natom wšecko záleží, nepotřebí wíce słow, ale zawírám a Wašnost jemu k spráwě a miłosti poraučím.

D. na Třebíči 25. Nov. 1628.

3. Wilémowi Dobřikowskému o swém příští do Wratislawi, o smrti Adama z Budowa w Lešně.

Na druhý den po mém příjezdu do Wratisławi přišeł poseł z Brandeysa s některými psaními a mezi jinými s Wašim, jehož datum práwě se trefiło na ten den, když jsem z Přerowa wyjeł k Slezsku. Był sice můj úmysł wzíti cestu do Brandeysa a odtud dále do Čech k rozžehnání se s pány přáteły mými některými: ale ráčił mě Pán Bůh nawštíwiti nemocí, tak že jsem cełých deset dní w łůži ležeł, čímž mi mnoho času ušło. Já pak, obáwaje se, kdy bych předce k Čechám se obrátiti chtěł, že bych se mohł nějakých nečasůw, plíští

a powodní dočekati a na zlé cesty w horách trefiti (což by se było, jak se w skutku widí, w prawdě stało), změnił jsem mysl swau a pustił jsem se upřímau cestau do této krajiny, na níž mne Pán Bůh ode wšech nešťastných příhod ráčił zachowati a sem do toho města w dosti mírném spůsobu přiwésti. A tak již nyní zde zůstáwám a pomału se do swého bytu wprawuji, kteréhož aby mi Pán Bůh ráčił dáti pokojně užiti, jeho milosti prosím. Waše pak psaní hrubě jsem rád uhlídał, zwláštně když jsem z něho porozuměł, že zdráwi zůstáwáte, čehož Wám netoliko přeji, ale také na dłauhá léta winšuji. A žádał bych Wás samého widěti, jakož pak był jsem poněkud té wůle, i do Lešna k nastáwajícím swátkům se odtrhnauti; ale činí mi w tom překážku cesta, kterau budu míti bohdá do Morawy, museje se zase do Ołomonce k saudu swatotříkrálskému wyprawiti. Pročež Polska tak nechati na ten čas mínim až do jara neb léta, jestli Pán Bůh žiwota a zdrawí dopřeje. O pokoji s králem šwedským rád słyším a přeji těm nebohým Prušanům, že trochu okřejí: proti tomu nerad o wpádu tatarském do menšího Polska. Pán Bůh rač ty dobré lidi tam před tím pohanským národem miłostiwě opatrowati. Smrt pana Adama Budowce, o níž mne ještě w Morawě nowina došła, nemałau żałost mi spůsobiła, jak strany jeho samého pro jeho mładost a těch, kterých po sobě zanechał, tak s strany té prwé zarmaucené paní, paní mateře jeho, kteréž toho přídawku k jejím jiným bídám wěrně nepřeji a žádám, aby ji Pán Bůh sám w nich potěšowati a posilowati ráčił. Kdy bych wěděł, že paní tam ještě zůstáwá a že s ní sami jste, prosił bych, abyste wedlé mých powolných służeb oznámení welice ji pozdrawili a ji tím ujistili, že s ní oprawdowé utrpení mám.

D. we Wratisławi, 10. Nov. 1629.

4. Panu Pawlowi Skretowi. Zprávy rozličné, zwláště pak o shledání se s knížetem z Fridlandu w Čechách.

Jak jsem se psaní Wašeho, které jste mi z Wratisławi dne 8. Sept. učinili, ulekł, proto že se mi ruka Waše w něm welmi a mimo obyčej proměněna býti widěła, tak jsem se zradował nad druhým, 12. měsíce tohoto w Břehu daným a mně 17. dodaným, znamenaje, že písmo se zase k předešłému spůsobu nawrátiło a tudy bez pochyby ruka síły swé přirozené zase nabyła. Ač pak dokładáte, že ještě jste mdłý a zwłáště na nohy, wšak toho se nelekám; nebo po nemocech těžkých tak býwá, aniž možné jest tak brzy z nich okříti, zwłáště nám starým, kterým přirození již máło pomáhá, nýbrž wíce je dołů tłačí než zhůru zdwihá. Mám naději, když se Wám zase chut nawrátí, že síły také i čerstwosti přibýwati bude, čehož Wám wěrně na Pánu Bohu žádám.

Já po Wašem odsud odjezdu téhož také dne (2. Sept.) do Chrudimě, než hrubě pozdě, jsem se dostał; nazejtří k swému strýci bídnému (panu Kašparowi z Žerotína) na Nowé Dwory jsem přijeł a jeho welmi churawého nalezł. Prawau rukau nic newładne a nohau máło, jazyk pak dokonce jest poražený, awšak wždy některé słowo wypowí a to dosti dobře a srozumitelně; pamět má dobrau a saud wýborný, na wšecko má pozor, tak že ku podiwu jest; jezdí předce

časem i po hospodářstwí, tak že se i do Malešowa dostáwá; na jídle mu tehdáž také nic nescházeło, ani na spaní. Ale od mého se odtud nawrácení słyším, že i méně jí i hůře spí a že hrubě zarmaucený jest; čemuž se není co diwiti. Pán Bůh rač ho potěšiti a pozdrawiti, jestli jest wůle jeho swatá w tom. Odtud na žádost pana purkrabího nejwyššího jeł jsem na Hrádek nad Sázawau a nazejtří přijeł tam kníže z Fridlandu, jakž praweno było, pro shledání-se se mnau, a w prawdě ne nadarmo; nebo ten den po jeho příjezdu byli jsme sami społu od rána až do wečera, tak že přišeł k námi i k tabuli, což sice není jemu hrubě obyčejné. Mnoho jsme społu młuwili a w prawdě jest moc při něm rozumu; wíce neprawím, než skutek ukazuje. Na Brandeys jsem se nawrátił s welkau a těžkau rýmau a s tau jsem odtud odjeł 7. Sept. do Brna, kdež, abych prawdu powěděł, w saudných wěcech jsem nic nesprawił, než w jiných takž jakž, že předce může za práci státi. Dnes týden nawrátił jsem se odtud a již nyní zde zůstáwám, stroje se po sw. Martině, dá-li Pán Bůh, k Wratisławi w naději, že s Wámi i jinými pány a přáteły Wašimi tauž měrau se shledati moci budu. Paní manželce Waší já i žena má naše służby wzkazujeme; já pak od osoby swé panu Dr. Ekhartowi za pilnost při Wás prokázanau welice děkuji a Wám toho hrubě přeji.

Na Brandeyse 20. Oct. 1631.

LIX.

Pawel Skála ze Zhoře.

Pawel, syn Adama Skály písaře menších desk zemských, rodem byl z nowého města Pražského. Studowal práwa na universitě Pražské a Wittenberské w prwních létech XVII. století. Wrátiw se z ciziny, byl písařem radním w Žatci a později úředníkem zemské wlády w Praze. Léta 1620 opustil Čechy a po několikaletém nejistém přecházení usadil se w Mišni we Freiberku, kdež na welikém spisu swém od l. 1628 až do l. 1640 pracowal. Spis tento jest historie církewní w desíti welikých rukopisných foliantech, ježto se nyní w hraběcí Waldšteinské bibliothece w Duchcowě chowají. Prwní tři folianty obsahují dobu od časůw apoštolských až po r. 1516, w ostatních šesti wyličují se welmi obšírně děje od l. 1516 až do l. 1624. Posud ze Skálowa spisu jen některé wyňatky wůbec byly wydány.

Z Historie obecné církewní.

Obležení Malty l. 1565.

Ačkoli sultán Soliman z prwopočátku byl k tomu hrubě nakłoněn, aby k žádosti Jana weywody sedmihradského jemu ku pomoci

s lidem swým přispěł a proti císaři Maxmilianowi do pole wytáhł: awšak daw se přemłuwiti tajným radám swým, obrátił cełau mysl i síłu swau roku tohoto proti ostrowu Maltě a rytířům Rhodiským na ten čas na něm bydlícím.

Mezitím wšak, aby w nejistotě postawił císaře Maxmiliana, dał se s ním na běło w traktací o pokoj, neobmeškaw co nejrychleji welikau a silnau armádu na moři sobě sprawiti i odjinud pomoci wyhledáwati; wysław také podtím rozmanité špehéře do Malty w oděwu kupeckém, kteříž by wšecku příležitost jak cełého ostrowa tak obzwłáštně města Malty a wšechněch pewností jeho bedliwě shlédli, hłubokosti příkopůw ołowem a šňůrami změřili i formu hradůw właslně wyrejsowali a jemu o wšem dokonałau zpráwu učinili. Když tedy roznesła se weliká powěst po cełém křesťanstwu o tak silné hotowosti wojenské sultána tureckého a žádný ještě nic jistého newěděł ani domakati se nemohł, k jakému cíli a proti komu włastně by se strojiła: protož wšickni se jí strachowali náramně a měli hrubě za złé králi hišpanskému, že tím odnětím mu toho chatrného hnízda łaupežnického, Waleské skáły, tak hrozného tyrana na cełé křesťanstwo popudił a zbudił. Král Filip, dostaw té nowiny a domníwaje se, že nejspíše on w králowstwí sicilském utrpí a snad i cełá země właská, hleděł se časně opatrowati a přikázał wšechněm swým nejwyšším wůdcům a spráwcům wojenským jak po zemi tak i po moři, aby Don Garziasowi z Toletu místodržícímu jeho w Sicilii we wšem wšudy radni a nápomocni byli a na země jeho pomorské bedliwý pozor měli, aby se jim nikdež do nich nepřítel newetřeł. K té potřebě dał zamłuwiti sobě we Właších 20.000 lidu pěšího, wšak tak, pokudž by toho další potřeba ukazowała, a ne aby jim hned od té chwíle płat wycházeł.

Mezitím armada turecká 29. dne Března (jiní 22. dne) pustiła se od břehu města Konstantinopole a připłauła do portu Modonského, a tu se sraziło do 30.000 (jiní kładau 40.000) lidu zbrojného z rozličných krajin panstwí tureckého, nad nimiž byli wystaweni dwa generálowé polní, totiž nad haufy po zemi Mustafa baša, ale nad armádau był nejwyšším Piali baša, k nimž ještě Soliman Draguta rajsa přidał. Po wykonaném mustrunku táhli upřímo k ostrowu Maltě, a dostawše se k němu 20. dne měsíce Máje, wysadili lid swůj na zemi, ne bez welikého odporu křesťanských soldatů u portu Marsa Scirocco řečeného. Dále zprawiwše sobě wšecky potřeby k obležení města a pewností jeho, nejdříwe pokusili se 6. dne měsíce Čerwna o zámek S. Elma (jinák S. Hermesa), a oblehli jej po zemi i po moři s desíti tisíci lidu branného, střílejíce k němu welmi zhusta ze 31 bořicích kusů. I jakkoli nepřítel začasté k němu silně šturmował a we dne ani w noci skůro neodpočíwał: awšak rytíři maltešstí s jinými obecnými wojáky odpírali mu udatně do dewatenáctého dne, až naposledy, nemohauce míti žádné pomoci od Jana Valetty welikého mistra malteského, jenž města obhajował, na nejwýš rozstřílený a pokažený Turkům postaupili a sami téměř wšickni tu poctiwě hnáty swé složili, do města pak máło se jich dostało na žiwě. To se zběhło práwě ten den před sw. Janem.

Ale se zajatými nakładał nepřítel nejukrutněji a obzwłáštně s osobami rytířůw malteských; nebo Mustafa poručił z nich třidcíti oso-

bám za nohy wzhůru powěšeným šawlemi prsy zotwírati a srdce wen wytrhané i hławy od těła zodtínané na welikau potupu toho całého řádu rytířského na jednom otewřeném place powrhnauti a naposledy do wody wmetati. Naproti tomu weliký mistr Valetta, aby se té lehkosti pomstił, rozkázał zase wšecky zajaté Turky pošawlowati a proti ležení tureckému wen z pewnosti wyházeti; to přitom nařídiw mezi swými soldaty, aby pod tu hodinu žádného Turka zajatého neživili, ale wšecky po wyrozumění zpráwám jejich bez miłosti mordowali.

Týž Mustafa, wida, ano wojáci jeho byli již na zámku, wjeł tam také sám, a spatřiw jeho skrownost proti samému městu a jiným kastellům, jako s podiwením a užasnutím promłuwił ku přistojícím słowa tato: „Kdyžtě nám tak špatný syn zawalił tak tuhé zaneprázdnění, co pak jakau práci budeme míti se samým otcem, abychom se ho zmocnili?" Zůstało w tom dobýwání hradu S. Elma na place Turkůw do 4000, wše jonákůw udatných, a po straně křestanské 1300 osob, mezi nimiž nemało, totiž 150, statečných rytířůw i wůdcůw słowútných. Wšak ani Turci neměli při dobytí toho zámku dokonałé radosti a weselé: nebo práwě na ten den zcepeněł také ten ukrutný tyran a největší łaupežník na moři Dragut, Turkům owšem s welikau škodau ale našim s mnohým dobrým a užitečným, byw před některým dnem smrtedlně raněn kusem kamenu, kterýž kule z zámku wystřelená z nějaké zdi, při níž Dragut welmi blízko stał a k díłu wojenskému dohlídał, wyraziła. Nebo ten kámen udeřił jej práwě w ucho, až i hned tu na zemi omráčený padł a od toho udeření krew mu z úst i z nosu se wylila, tak že służebníci jeho za umrłého jej odtud odnesli.

Mustafa, domníwaje se, že křesťané, zděšeni jsauce tau ztrátau zámku S. Elma, nebudau smíti se mu již déle odpírati, posłał 26. dne Čerwna k welikému mistru jednoho starého člowěka, aby přezwěděł na něm, chtěł-li by se s ním smłuwiti a ostatních pewností s całým ostrowem sultánowi jeho odstaupiti? Ale Valetta chtěł ho nejdříwe místo odpowědi dáti oběsiti; potom pak rozmysliw se jináč, držeł o to radu s jinými nejwyššími, kteří radili mu, aby práwa wšechněch národů nikoli nepřestupował a wysłaného ušanował. Naposledy tedy wzkázał Mustafowi, že se žádnau měrau nepoddá, ale míní do nejposlednějšího přemožení se swými rytíři a soldaty jemu s pomocí Boží se bràniti, pohroziw posłu, jestliže on anebo kdo jiný přijde k němu podruhé s takowým poselstwím, že káže mu prowazem zapłatiti. Wýminka, které mu baše podáwał, była takowá: aby Valetta se wšechněmi swými rytíři, wojáky i wěcmi wytáhł swobodně a bezpečně z Malty a obrał sobě některý jiný příhodný ostrow k obýwání w moři hellespontském jinák ægejském ležící; ten že mu místo odměny od sultána bude dědičně postaupen, wšak tak, aby z něho sultánowi jistý tribut každoročně odwozował.

Tehdáž také jeden z jeho spahů, jménem Filip Laskaris, w pacholectwí swém poturčený, puzen jsa duchem Božím k náboženstwí křesťanskému již od drahného času, utekł z ležení do města a pronesł Valettowi mnohé aukładné obmysły tureckého generála, proti nimž mohł se dosti časně a příhodně opatřiti. W tom Don Garzias místodržící králowstwí sicilského, ač s welikau nechutí a rozmysłem, posłał Valettowi Jana Kardonu se čtyřmi koráby a na nich 800 koní a

1600 pěchoty, kteříž po weliké bauři předce dostali se do města šťastně 4. d. měs. Čerwence. Tehdáž také rozmáhała se náramně w ležení tureckém čerwená nemoc a zmořiła drahně wojáků. Pročež Mustafa, porozumíwaje, že i lid tau nemocí i šermicli hrubě se mu ztenčuje i u profiantu trpí nemalý nedostatek, psał sultánowi o tom o wšem dokonalau zpráwu, jak se mu při Maltě děje, a žádał, aby mu i lidu i profiantu čerstwého wíce odesłał. Nicméně oblehł s welikau mocí druhý zámek a město S. Michała řečený po zemi i po wodě 30. d. Čerwna, ostřelowaw jej ustawičně sedmdesáti kusy welikými, z nichžto tři baziliškowé wyhazowali kaule železné i kamenné dwěstěliberní, pěti i sedmi pídí tlusté. Dał také jej podkopáwati na mnoha místech a jinými fortely wojenskými k němu přikračowati, jak nejlépe rozuměł; ale wše nadarmo, protože rytíři i soldati maltešti swau prozřetedlnosti a hrdinským odpíráním měli s něho moci dosti; při čemž i małá pacholata i ženské pohławí welmi snažně, seč mohły býti, jim napomáhały.

Mezitím 12. dne Čerwence přitáhło Turkům ku pomoci od Hasana bega a místosultána w Algiru 28 menších a 2 weliké galeje se 2000 wýborných a čerstwých wáłečníkůw. Ti hned na třetí den musili po wodě a po zemi a šest tisíců jiného lidu k dotčenému zámku a městu S. Michała silně šturmowati: ale s pomocí Boží neswedli nic, nýbrž obojí jsau rytířsky odehnáni. Kteří byli od moře, ti utíkajíce z dobré částky w moři ztonuli, tak že se jich odtud toliko tisíc osob s cełau koží do ležení wrátiło; druzí na zemi wzali menší škodu, nebo jich jen 400 zhynuło; a s křesťanské strany toliko 90 a koliksi rytířů. Co było zajatých, ti wšickni z rozkazu welikého mistra zbiti.

Potom 7. d. Srpna Mustafa pokusił se potřetí o město i o zámek, posław k městu 2000 a k zámku 8000 soldatů, při nichž také sám osobně był, ustawičně jich napomínaje, aby mohli zámku se zmocniti. Tu swedena s obojí strany tak ukrutná a příkrá bitwa, jakéž ještě nikda nebyło při tom celém obležení. Nebo netoliko samým střílením, ale meči, halapartnami, ano i ohniwých nástrojůw házením obě dwě strany proti sobě bojowały. To pak było nejhroznější diwadło, že pro welikost týchž ohňůw, kteříž mezi obojími sem i tam procházeły, zdaleka zdálo se, jako by celé město i kasteł ohněm hořeło: ruce také, nohy a kusowé těł lidských kulemi roztrhaní wzhůru w powětří zhusta litali. Naši pak, ačkoli snášeli škodu od turecké střełby, nicméně wšak přidáwali jim udatné mysli pacholata, ženy, děwečky i lidé staří, kteříž podlé nich a społu s nimi ohněm, wřełau smołau, wodau i kamením neustále nepříteli odpírali; až naposledy k tomu přišło, že s hanbau a se swau welikau škodau odtrhnauti musili. Což se stało fortelem hejtmana městského.

Nebo on, wida tak weliké ohně około města a zámku sw. Michała, neměł za jiné, než že již Turci oboje zapálili. Pročež aby učinił jim w tom přítrž, wyprawił kompanii arkabuzírů z města, poručiw jim do ležení tureckého wpadnauti, a nač tam trefí, bíti a mordowati. Což když oni neleniwě konali, w tom pošeł pokřik w ležení a dostał se i k ušim samého Mustafy, že by přišła čerstwá pomoc křesťanům a ta že již jim do ležení wskočiła. Tau příčinau Mustafa ulekw se toho wzkázání, přestał od šturmu; čehož potom přewelice litował,

že jest był tak ničemně okłamán. Pročež aby pobłauzení swé zase naprawił, rozděliw lid swůj na dwé, jeden díł poručil Pialowi bašeti, aby s ním na město, a on s druhým díłem na zámek S. Michała již oprawdowý autok učinili; nebo w tom čase dostali nowého poručení od sultána, aby jak budau moci hleděli Malty dostati; a nemohli-li by toho dowésti před zimau, aby tu na ostrowě přes cełau zimu s lidem zůstali. Tau tedy příčinau 18. a 19. d. Srpna obrátili se obadwa na město i zámek se wší mocí swau, připowěděwše wojákům swobodný prejs na wšecko wšudyž pustiti, a šturmowali na obé welmi silně za dłauhau chwíli, tak že s obojí strany padło opět lidu drahně; wšak předce Turci byli zpátkem odehnáni. Což znamenitě mrzeło Mustafu, a zwłáště když wyrozuměł z jednoho poběhlce křesťanského, že křesťané jsau dobré a zmužiłé mysli a nemají žádného nedostatku profiantu, nýbrž že jedenkaždý soldat dostáwá na swau osobu za den tři pecníky chleba a welikau flaši wína; on pak naproti tomu trpěł hrubý nedostatek jak w potrawách tak owšem i w prachu a w jiné municí wáłečné a obzwłáště w kulech, kteréž museł dáti sem i tam po polích i po ležení hledati a sbírati.

W tom sesłał Bůh obleženým na pomoc 60 welikých galejí, kteréž Don Garzias s dosti welikau nechutí a rozpakowáním k Maltě wyprawił a na nich 8000 lidu čerstwého, z nichž wšak na cestě, než tam dojeli, rozprchało se do 1500 jonáků, když w jednom místě lid pro baurku mořskau był na zemi wysazen. Ti připłuwše k ostrowu 7. dne Září a lid na sucho z korábů wyprawiwše, spůsobili w tureckém ležení weliký strach, tak že Mustafa i Piali bašowé, poručiwše ležení swé sebrati, jak lid tak i municí a jiné potřeby wojenské rychle na šify wprawili a naladowali; sám pak Mustafa, utíkaje k šifům, na té cestě welikým zděšením dwakráte omdleł a s koně dołů spadł. W tom utíkání pobito ještě Turků wíce nežli dwa tisíce, ješto z našich nezhynuło wíce kromě 13 osob.

Takowé było skončení toho paměti hodného a udatného jak obležení tak i obhajowání ostrowa a města Malty. Było se pak čemu nejwíce podiwiti weliké spaustě některých děł tureckých, jichž tu po sobě musili zanechati; nebo z některých wystřelowały se kule kamenné od tří set liber, z jiných železné šedesáti- i osmdesátiliberní. W tom také čase t. j. za čtyry měsíce, co obležení trwało, sečteno ran k zámkům S. Elma a S. Michała i k jiným místům od Turkůw z kartaunůw a z jiných děł učiněných do 70.000; lidu pak po straně turecké w bitwách, od čerwené nemoci i jinak zhynuło do 20.000, mezi nimiž nalezło se 12.000 zmužiłých bojowníkůw; ostatní byli pławci a kteří wesły táhli. Mezi křesťany zabitých a jinými nemocmi se swěta sešłých obojího pohławí osob starých i mładých našło se 9000, a mezi nimi 3000 lidu nájemného, zahrna w tom počtu i 240 osob rytířůw malteských. A z toho ze wšeho množstwí branných jonáků, kteříž zůstáwali w obležení, nezůstało wíce na žiwě nežli 600 pachołků. Město také było wšecko wšudyž na nejwýš rozstřílené a pokažené.

Valetta, shledaw se potom s jinými nejwyššími a wůdci wojenskými, welikau radostí wespołek płakali, Pánu Bohu děkujíce, že je tak podiwně z toho hrozného nebezpečenstwí wytrhnauti ráčił. Při

tom obležení dokazował největšího hrdinstwí, opatrnosti a bedliwosti dotčený weliký mistr Valetta. Nebo zwěděw, že Mustafa dał se w tom zjewně słyšeti, anobrž že se přísahau zawázał, jak nejdříwe zmocní se města, že nechce žádného člowěka žiwiti, kromě samotného Valettu, toho že na žiwě jme a welikému sultánowi w triumfu presentowati bude: ustrnuł se natom, ano i před nejonačenějšími rytíři se prohlásił, jestli že by miły Bůh tu pohromu na ně připustiti ráčil, aby se tomu krwawému psu do rukau dostati musili, tedy že on, jakožto jest jejich wěrný a stáły towaryš we wšech pracech a těžkostech, že i při smrti od nich děliti se nemíní, a nežli by se dał jíti a měł býti dochowán k takowému posměšnému diwadlu, že raději, obleka na sebe chatrné šaty soldata prostého, jako jiný neznámý woják mezi nimi do aupadu se brániti, a kde by było největší nebezpečenstwí, tu se k jiným do haufu přiraziti a s poctiwostí žiwot swůj dokonati, duši pak milau Pánu Bohu w ruce jeho poručiti chce. A jak sám swého włastního hrdła w té příčině pobožné a křesťanské nic nešanował, tak ani nad jiných udatných hrdin smrtí nemnoho se rmautił, nýbrž je za błahosławené mučedlníky Páně wyhłašował. Jako když mezi jinými Hendrich Valetta strýc jeho, pán mładý a hrdinský, při boření jednoho mostu nepřátelského zahynuł, mile a trpěliwě nesł ten domácí zármutek, powěděw, že on má u sebe za błažené a šťastné wšecky ty, kteříž w této wálce pro Boží při žiwoty swé wydáwají na smrt, a že takowí byli dosti dłauho na swětě žiwi jakož sobě ku poctiwosti a pochwale tak owšem pro opatření swého wěčného spasení, kdyžť jest se jim dostało toho užiti, že jsau swé milé duše Bohu, od něhož je přijali, tak nábožně a tak šlechetně zase odewzdati a nawrátiti mohli.

Turci tedy odstrčili od břehůw malteských šify swé 12. dne Září, upřímo płauli k zemím řeckým; kteréž Don Garzias spatřiw około břehůw sicilianských z portu Syrakusanského, ano se domů wracejí, pustił se za nimi na díł cesty, ale nadarmo, s 50 galejemi welikými. Nemaje pak žádné příležitosti, aby se s nimi potkał, nawrátił se zase zpátkem do Messany při konci měsíce Září.

Když pak to obležení našim tak šťastně mimo wšecku jich naději se zdařiło a poštěstiło, tu teprwa wšickni łáli a domłauwali se na Don Garziaše, že jest tak dłauho odkłádał obleženým ku pomoci přispěti a tudy jakořka sám dobrowolně do konečného nebezpečenstwí žiwota tak wzácné lidi uwedł. I ačkoli on tu nebrał nic před sebe bez zwłáštního a patrného rozkazu krále Filipa: awšak Filip, aby se wywedł u lidu obecného ze wšeho domnění a pomłuwy postranní, od té chwíle stawěł se na oko k Don Garziašowi welmi nepříwětiwě a słožiw s něho auřad a práwu místodržícího ostrowa sicilského, ani w žádných jiných powinnostech obecních wíce ho neužíwał, nýbrž nechał ho, aby we swém domě w městě Neapoli až do smrti pokojný žiwot wedł i dokonał.

Jak se ta powěst o nešťastném předsewzetí turecké armády po właské zemi roznesła, hned wšudyž lidé Pánu Bohu z toho děkowali a drželi sławné processí, obzwłáštně pak w Římě, kdežto mimo jiná znamení obecné radosti byli strojeni a páleni nočním časem řemeslní a diwní ohňowé.

Bitwa Mühlberská l. 1547.

Když zwěděł kurfirst saský, že by nebyło žádné naděje k míru, obáwaje se, aby příčinau odpadnutí anebo příkładem kurfirsta brandenburského w zemích jeho s oné strany Łabe ležících nějaké nowé pozdwížení nepowstało: i ustrnuł se natom, aby co nejdříwe s lidem swým. přes Łabe se přeprawił, wyzdwihw prwé předtím swůj brojský lid, aby jím města a zámky swé s této strany Łabe ležící náležitě osadił Ostatní počet lidu rozdělił mezi Henricha Reusa pána z Pławna, Jiříka staršího z Pławnic, Wiléma Thumshyrna a Ałbrechta hrabě z Mansfeldu. Z nichž onino tři nejwyšší położili se s 5000 pěchoty a 600 rejtharůw na tom pase w Jachimsthalu, wzawše to město, aby kurfirstowy země a poddaní byli tím lépe přichráněni, tento pak zdržował se s lidem swým w dolejším kraji saském około Łabe. Tau měrau opatřiw se wšech stran krajinu swau, hnuł se swým wojskem k Łabi, wzaw na té cestě Freiburk a Míšeň lidem Mauricowým osazené. W tom císař, wida, že saskému w hnízdě swém sedícímu odewšad lidu přibýwá, jeho pak w zemi nepřátelské den po dni se ztracuje příčinau nepříhodného powětří jarního a nedostatkůw potraw; k tomu obáwaje se, kdy by déle se meškał, aby w tom čase wyhnanci Neapolitanští a Florentinští we Właších w jeho nepřítomnosti nějakých nowých potýček nestropili: i umínił sobě, aby kurfirsta předešeł a kde by ho nejdříwe mohł hodně podskočiti, bitwu polní s ním swedł. Z té příčiny, wykonaw nábožně a wyčkaw sławnosti hodu welikonočního we Chbě, hned 11. dne m. Dubna s celým ležením hnuł se ode Chba, osadiw jej 400 pěchoty, a táhł tau stranau k Adorfu a Olešnici, kteréž były osazeny lidem nepřátelským, ačkoli druhá cesta na lewau stranu skrze durinskau zemi była mu bezpečnější, ale nepříhodnější pro weliké hory, lesy a močidła, tak že skůro nebyło by mu možné tudy wozy spížné a municí proprawiti. Skrze králowstwí české dołů po řece Ohře měł také čacký a prostranný pas: ale že Kašpar Flug, nejwyšší nad lidem českým, a Hendrich Reus s Wilémem Thumshyrnem, nejwyšší saští, leželi mu práwě na cestě w čele, musił pustiti se na Adorf tím úžlabím, kudy nejblížeji se mu widěło. Nebo ač neměł o tom žádné pochybnosti, aby, kudykoliw by chtěł, skrze osazené pasy s mocí swau proraziti nemohł a neměł: wšak že obzwłáštně myslił nato, aby nechaje na straně wšech jiných audůw, na samau toliko hławu jejich co nejspíšeji dotřeł a ji skompeskował, i myslił sobě takto: Kdy by se někde po straně měł s nepřítelem na cestě potkati, že by mohł snadně obdržeti nad ním wítězstwí, ale mezitím kurfirst saský jakožto principál wšech jiných odporníkůw, o němž měł jistau zpráwu, že k Wittenberku táhnauti upřímo a naň se zawříti míní, wywázł by mu z rukau. Pročež wysław napřed 1000 Španělůw a 300 jízdy na wětším díle właské, sám táhł za nimi s celým wojskem. Město Adorf jest nejposlednější z měst saských ku poledni, w jednom úzkém údolí ležíc, ze wšech stran wysokými horami obtaženo. Pročež soldati w něm od kurfirsta zanechaní spatřili dříwe nepřítele k nim se přibližujícího, nežli o jeho příjezdu co zwěděli. Čehož ulekše se, sem i tam rychle pryč zutíkali a mě-

šťanůw samých nechali w štichu, kteřížto, newědauce co jiného činiti, poddali se, jako i Olešničtí.

Císař rozděliw lid swůj na dwí, protože nemohlo wšecko wojsko pohromadě táhnauti pro úzkost a drsnatost míst skalnatých, jeden hauf nechał při sobě a druhý poručił knížeti z Alby, a šestcrým ležením ncbo stanowištěm od Adorfu, Buttcrberku, Olešnice, Pławna a Riembaumu hnuł se k městu Werdowé, ktcrážto města wšccka brány swé císaři pokorně zotwírała. O čemž zwěděwše pěchota a jízda, kteráž ležcła na Schneebcrce, radili se mezi scbau tajně, aby opustíce město, mimo Štollbcrka do ležcní hławního sc pustili. Měšťané, wyskaumawše úmysl jejich, padli nejwyšším k nohám, pro Boha jich prosícc, aby jich neopanštěli a nepříteli w łaupcž hanebně newydáwali; pakli byž ncmínili tu zůstati a ncpřátclům odpírati, aby aspoň tak dłauho posečkali, až by oni skrz wysłanć swé u císaře miłosti hledali a jemu se na jistau wýminku poddali. Soldati wšak, rozwažujícc sobě to, nepowolili té jejich žádosti; obáwali se, žc budau od nich prozrazeni císařskému lidu, kudy jsau odtáhli, a tak že jc císařští rychlc stíhati budau. Naposledy zdržcli se tu, až by měšťané s císařem sc porownali. W tom císař, přitáhw k městu a zasadiw proti němu střełbu, přiwedł předně měšťany k tomu, že se ihned poddali; soldatům pak darowaw hrdło, zbraně wšecky pobrati a domů se jim nawrátiti rozkázał, zawázaw je sobě prwé takowau přísahau, aby za osm měsíců pořád kurfirstu proti němu ncsłaužili. Měšťané také nebyli zplundrowáni. Což usłyšewše Altenburští a jiní také, Albanowi beze wšeho odporu otcwřeli brány, wojákůw časně napomenuwše, aby prwé odtáhli.

Císař, wzaw zpráwu od Altenburských, jakého by úmyslu dalšího był kurfirst, totiž aby přeprawě se na onu stranu Łabc, upřímo po wodě i po zemi k Wittcnberku se pustił: i usilował ho předejíti. Sraziw sobě w hromadu wšecek lid, sem i tam w těch místcch hornatých pořůzno rozptýlený jak pro úzkost cest tak i pro skrownost potrawy, 20. dne měsíce Dubna położił se s ním polem u města Glauchowa při řece Muldawě. Tu potom rozdělił wojsko swć na dwa haufy, maje pěchoty tehdáž při sobě sotwa 16000. Prwní díł wedł Albanský, druhý sám císař. Mezi oběma haufy w prostřed táhła střełba. Toho dne dostał se císař k přepewnému zámku Guttenšteinu, jenž na wrchu nad Muldawau lcží, a wzał Waldenburk, Rochlici a Lejsník. A že było místo lidu příjemné, poodpočinuł tu za dwa dni, wysław mezitím jízdu właskau a husary na špehy, kde by nepřítel se zdržował. Ti pustiwše se až k samému Łabi, trefili na lid saský a přiwedli s sebau k císaři tři zajaté. Z nichžto wyrozuměw, kde by był a co by činił Hanuš Fridrich, podał sc wskor s ležením blíž k Łabi.

Kurfirst, maje jistau zpráwu, že císař upřímo k němu směřuje, uradił se o to s sebau, aby za Łabe na onu stranu přejeł, a pustě se do dolejšího kraje saského a sraze se s lidem społukonfederatůw swých a jsa jemu w síle rowen, potom teprwa zmužile mu mezi oči pohledł. Což mínił welmi snadně dowésti, maje w swé moci oboji břeh połabský, a tak o tom sám u sebe přemýšlcł: „Jestližc císař bude chtíti po něm táhnauti po této druhé straně břehu, čím dáleji potáhne, tím hłubočejší a nepřístupnější řeku že bude míti před sebau. On pak mezitím že welmi snadně obrátí se do swých pewností u

Wittenberku, kteréž i lidem i střełbau wýborně osadił. Tam pak dostana se w dobrém spůsobu a zdrawí, že nebude moci býti od císaře k tomu nucen, aby se s ním mimo swau wůli a potřebu uznałau potkati musił.” Tau příčinau opustiw Míšeň, přeprawił lid weškeren přes Míšenský most a po sobě jej zapáliw, osadił s druhé strany wšecky břehy w místech těch, kde se mohło Łabe přebřísti, sám pak s hławním wojskem táhł k městečku k Mühlberku, kteréž se mu hned poddało.

W tom císař přitáhł ode Chba desaterým ležením tři míle od Míšně. Zanechaw tu díł lidu, táhł s této strany dołů po Łabi a położił se u wsi Serweserowa práwě naproti Mühlberku podlé Łabe. Kurfirst, wida nepřítele před očima, držeł radu wojenskau, měł-li by tu s lidem w Mühlberce zůstati pro ostříhání brodu, maje po swé straně k prospěchu hrad a břehy wyšší nežli na této straně, tak že by dosti skrowný počet welikému množstwí na druhau stranu se přeprawiti chtícímu odolati a překaziti mohł. Jedni k tomu radili, druzí odrazowali, aby Mühlberk opustił a dłauho se tu nebezpečně nemeškał; nebo přišeł-li by nepřítel přes wodu, že by musił wol neb newol aneb s ním se potom potkati aneb zanechaje pěchoty w štichu, s jízdau na hanebné utíkání se wydati. Pročež že by było mnohem lépeji, aby ustaupił přes řeku Elstru k Schweinicu a tu tak dłauho se pozdržeł, až by i lid měst pomořských i Thumshyrn s hrabětem z Mansfeldu k němu přitáhli. Ale kurfirst oblíbił sobě prostřední cestu, aby ani toho pasu u Mühlberka doceła nepauštěł, ani se s lidem w patrné nebezpečenstwí a záhubu newydáwał. Z té příčiny osadiw Mühlberk 200 knechty a 100 rejthary pro obhájení mostu na prámích a łodích uděłaného, sám s ostatními haufy podał se dosti opodál do polí od břehu, aby uhlédaje, co bude nepřítel dále děłati, potom s časem se poradił.

Císař pak ustrnuł se natom, aby toho dne jak mohł wojsko přes Łabe přesadił a s nepřítelem se porwał, jakkoli Albanský pro mnohé příčiny jemu od toho odrazował. Ale císař, buďto na swau rozšafnost anebo zprosta na swé zwłáštní štěstí spoléhaje, proti zdání wšech nejwyšších wojenských rad, rozkázał Albanowi brodu w Łabi hledati. W tom někteří Neapolitáni a Španělowé, nemohauce té chwíle wyčkati, wešli do Łabe na šedesáte krokůw od břehu wzdálí a někteří z nich stříleli na saské zhusta, aby na jejich społutowaryše brodu mělkého hledající wypalowati nemohli; jiní pak předse lezli dále do wody až pod paždí, pospíchajíce k łoděm a člunům, na kterých most stáł. Saští, nemohauce útoku jejich odolati, sami pantowání mostu roztrhali a zapálili, nechawše łodi sem i tam po Labi płynauti. Což widauce Španělowé, wydařiło se z nich deset osob, ti slekše se do naha aniž dbajíce na střílení s břehu saského, wzali meče swé do úst a tak płowajíce po Łabi, chytali jak mohli łodě a čluny ty roztrhané, a pobiwše do 35 osob nepřátelských, na swau stranu k břehu je přitáhli a doprawili. Z těch potom a z jiných, které s sebau na wozích přiwezli, rozděłał císař most, přes nějž střełbu a pěchotu přesadił.

A když s tau wěcí tak zacházeli, w tom Albani nawrátił se zpátkem, weda s sebau jednoho mładého sedláka, wšech těch míst a brodůw welmi dobře powědomého; ten zazliw se na saské wojáky, že mu před tím dnem odehnali dwa kusy dobytka, hleděł se nad nimi

pomstiti z škody swé, a netoliko brod příhodný císařským ukázal přes Łabe, ale i sám nápřed cestû jejich sprawował. Což słaužiło císaři k znamenitému prospěchu a płatnosti; sic jinak było by bez té pomoci nebyło možné toho dne wšecek lid na druhau stranu přesaditi, a mezitím kurfirst měł by hojně času, aby se buďto do Turgowa anebo do Wittenberka pěkně a beze wší překážky i škody s lidem swým dostał.

Nejdříwe přebředła lehká jízda właská s husary; ti wšickni wzali wzadu na koně po jednom mušketýru. Po nich přejeło rejtharstwo knížete Maurice a neapolitánské s Albanem. Potom pustił se sám císař s haufy swými, seděna spanilém mimochodníku hnědém, na němž měł červené aksamitowé sedło złatými tkanicemi premowané. Sám był oděn pozłaceným pancířem, s pintau čerwenau, křížem burgundským, nesa w prawé ruce meč široký dobytý. Naposledy následował král Ferdinand s Filibertem Emanuelem knížetem savojským, s Maximilianem a Ferdinandem syny swými.

A tak císař, přepławiw se přes tu řeku mimo wší swé naděje bez weliké nesnáze a překážky, wûdci té cesty dwa koně a sto dukátû za práci darował a s oné strany břehu a pasu dokonale se zmocnił; nebo lid kurfirstûw při brodu zanechaný był již od husarûw prwé odehnán.

Práwě w tû chwíli, když ta nowina była přinešena kurfirstu, že již má císaře na swé straně, kurfirst posłauchał kázaní; nad níž ačkoliw w mysli swé se nemáło zkormautił, wšak jsa pán tiché a weliké i udatné mysli, hleděł sobě wšecko k boji přichystati dobře a pořádně, jak mu k tomu čas postačował. Wyprawiw nápřed wšecky wozy spížné, pěchotu rozdělił sobě na dwa haufy, do prostředka dał střełbu, po stranách obau pak jízdu postawił, a sám s ostatním rejtharstwem zawřeł stany. Cełý šik tau měrau jsa dobře bezpečen před štráfem husarûw a lehké jízdy, za drahnau chwíli cestau swau táhł, míníc upřímo k Wittenberku se obrátiti.

Ale šťastné a žádaucí lidu císařského přes Łabe přeprawení dáwało císaři welikau naději k budaucímu anebo w pátek následujícímu wítězstwí. K čemuž přistaupiło jedno i druhé úkazné a zázračné znamení. Nebo práwě w tu chwíli był spatřín w powětří oreł, kterýž dobře za plnau hodinu točił se a wznášeł ustawičně nad samým wojskem císařským, a naposledy obrátiw swûj let k straně pûlnoční, před očima lidu zmizeł. Potom hned s též strany swěta wyskočiw sobě do pole wlk, hnał úprkem mezi neapolitanský lid, kteřížto oboříwše se naň se wšech stran, meči swými do smrti ho zbodli. A když od samého rána až do poledne w tom cełém wûkolí powětří było mlhau zastíněno, že saští nemohli císařských widěti: wšak jak brzo císař přesadił přes řeku, hned se ta mlha wšecka rozehnała. Saští se toho ulekli a císařští měli srdnatau mysl na nepřítele. Což wida císař při swém lidu, newyčkaw, až by střełba s pěchotau přitáhła, s samotnau tolikau jízdau téměř klusem dobře za tři míle za nepřítelem pospíchał, až ho práwě u lesa łochowského dostihł a dojeł.

Kurfirst neměł w tu dobu wíceji lidu około sebe kromě 5000 pěchoty a 2500 jízdy. Nejprwnější útok učinił na něho Bartołoměj Chorwát s husary, kteřížto dle swého obyčeje, jak na nepřítele do-

razili, hned se kmitem zase na utíkání wydali. Saští to widauce, domníwali se, že oni z strachu před nimi utíkají, a dosadili se wší siłau na první hauf lidu císařského, newědauce, aby také císař s druhým díłem wojska tu hned zároweň při něm býti měł. Ale císař s Albanem jednostejným čełem táhł proti nepříteli; nebo měł k tomu dosti rowiny. Chtěł také ujíti wšemu prachu, kterýž první haufowé wzbudili, ano i té konfuzí a směsici, která by mohła w jeho šiku druhém powstati, kdy by první haufowé před nepřítelem caufati musili. Jakož pak we wšem tom Wolf Crassus feldmaršalek kurfirstůw dał pánu swému časnau wýstrahu, tak že kurfirst, skaumaw to, že na řeč feldmaršalka přichází, již ne tak hrubě myslił nato, aby na nepřítele dotřeł anebo k Wittenberku pospíchał, jako aby jen do nejbližšího lesa s lidem swým bezpečně ujeti a jej přejíti nepříteli mohł.

Císař měł welmi rozšafně haufy swé k boji zšikowané. W tom když husaři šermiclowali s nepřítelem, císař přijew k jízdě swé a obličej swůj k Neapolitánům obrátiw, tak jich k zmužiłosti napomínał: „Čeho jste sobě od dáwní chwíle, moji milí soldati, srdečně přáli, tohle nyní wám Bůh do rukau dał. Teď máte nepřítele wašeho, kterýž ne tak na bitwu jako na utíkání myslí a prohlédá, tak že wy se o to máte starati, ne jak byste ho přemoci, ale jak byste ho z rukau nepauštěti měli. Waše příhodná bedliwost a tak šťastné se nás přes Łabe přeprawení, též jiná mnohá znamení dobrá, kteráž nám Bůh ráčił poskytnauti, ujišťují nás w tom, že Bůh, jehožto pře tuto se dotýče, na nás miłostiwým okem patřiti a tohoto dne i předsewzetí našeho w něm šťastně požehnati ráčí. A protož již nic jiného nám nepozůstáwá, jediné abychom pomodlíce se mu, pomocí jeho swatau na nepřáteły Božské i naší císařské welebnosti udatně udeřili.“

Podobným spůsobem kurfirst saský, když se bitwa čím dále tím wraucněji rozmáhała, objížděje we stu koních wybraných swé haufy, napomínał hrdiny swé. Řečí swau posilniw poněkud mysli a srdce wojákůw swých, sám se postawił před pěchotau, na niž nejwíce se spoléhał. Tu teprwa zběhła se oprawdowá bitwa, w níž obojí zprwapočátku dosti zmužile sobě počínali, až potom, když mušketýři saští se wystříleli, Albani s jedné strany s swau jízdau a s husary s druhé udeřił silně na pěchotu kurfirštowu a ji rozraził. W tom císař doraził na rozražené s Mauricowými haufy, a tu je teprwa oprawdowě na utíkání obrátił. Největší porážka stała se kurfirstowi při lese od husarůw krajanůw jeho, Mauricowých soldatůw. Císař sám wíce nežli na míli honił nepřítele utíkajícího, Neapolitáni pak dobře za tři míle.

Trwała ta krwawá bitwa od poledne skůro až do západu słunce. Kurfirst saský, nezameškaw tehdáž žádné chwalitebné powinnosti hrdinského a statečného wůdce polního, jsa opuštěn ode wšech swých a maje již koně pod sebau náramně unaweného, když na samém było, že jest měł do lesa wjeti a tau měrau nepříteli z rukau wykłauznauti, poznán był po swé weliké postawě a wážnosti zwłáštní obličeje swého a jat od Hippolyta Porcia hraběte Vincenského, Włacha. Ale Jiří Fabricius Mišňář, jemuž spíšeji může býti wěřeno, píše: „Když kurfirst wida, ano haufowé jeho jsau již sem i tam rozpłašeni, ještě předce potýkał se s těmi, kteříž ho následowali: w tom dostał rány přes lewé líce, že jest dał se jíti Tylowi z Trottu zemanínu Merse-

burskému, a to nedaleko od městečka Mühlberku, a na dokázání k němu důwěrnosti swé, že jest stáhł sobě drahý prsten z prstu a řetěz z hrdła a darowal mu jej. Wšak když husaři také tu se zahodili a chtěli i oni také míti ňákau částku kořisti, odtud hádajíce se o kurfirsta buďto s Porciem nebo s Trottem: w tom Albani přijel mezi ně a srozuměw, o koho by se škorpili, wzał ho obojím z rukau u samého k císaři přiwedł. Kurfirst w tu dobu měł pod sebau pěkného koně frieslandského, oblečen jsa w čerwené kalenau zbroj stříbrnými štrichy po krajích ozdobenau a pod ní pancířem; nebo pro tlustost těla nemohł snésti těžkého odění; po twáři pak tekła mu krew dolů z té rány.

Byw tedy w tom spůsobu přiweden před císaře a chěje stáhnauti rukawici s prawé ruky, aby podlé obyčeje národu německého ruky wítězi swému podał, též s koně dolů ssednauti a miłost žádati: císař wšeho toho mu zbránił. Tu on teprw, na koni sedě, promłuwił k císaři těmi słowy: „Nejmiłostiwější a welikomocný císaři! Poněwadž štěstí WCMsti dało to, pročež teď se před WCMst jako wězeň zajatý stawím.“ W tom císař chtějícímu dále młuwiti, přetrhł řeč a řekł s hněwem: „Což nyní teprwa máš mne za císaře, an jsi mne nedáwno před tím jak w rozpráwkách tak w spisech zjewných toliko zprosta jednak Karłem z Gentu jednak Karłem, kterýž se císařem jmenuje, potupně nazýwał?“ Když pak kurfirst předce dále młuwił a jeho žádał, aby s ním nałožił, jakž by na jeho staw a powołání přisłušelo, neodpowěděł mu císař nic wíceji nato, jediné to: „Zajdu s tebau, tak jakž jsi toho sobě na mne zasłaužił. Wíme, co činiti máme.“ A potom obrátiw se s hněwiwau twáří od něho, pryč odtud odešeł. Ale král Ferdinand domłauwał mu mnohem twrději, wytýkaje mu, že jest usiłował jej i děti jeho o wšecko jmění připrawiti.

Císař, když mu přinesli tu nowinu, že jest wítězstwí dosáhł, řekł: „Pane Bože! jak podiwně ráčił jsi tyto wěci říditi a sprawowati!“ Zatím było poručeno Alfonzowi Vivesowi nejwyššímu španělskému, aby přijał kurfirsta s Arnoštem knížetem brunšwickým, též zajatým, w swé bedliwé opatrowání.

LXII.

Wilém hrabě Slawata.

Wilém Slawata, třetí syn Adama Slawaty a Doroty rodem Kurzbachowé, narodil se w Čestin-Kostele dne 1. Pros. 1572. Wychowán byl w učeni bratří českých, k němuž se rodina jeho, počnauc od Diwiše děda Wilémowa, přiznáwala. Wyšší studia začal w Praze, odkudž se na útraty strýce swého pana Adama z Hradce l. 1592 odebral do Wlach. Tam nawštíwil Benátky, Paduu a k wůli studiím práwnickým Sienu. Propułowaw pak Wlachy, po třech létech wrátil se do wlasti. L. 1597 přestaupil k církwi katolické mimo úsilowný odpór otce swého, s

kterým se wšak později opět smířil a w starých létech mnohonásobně jej podporowal. L. 1598 wydal se znowa na cesty, prošel Německo, Nízozemí, Francauzy, Španěly, Italii, tak že teprwé 1600 do Čech zase přijel. Téhož roku ustanowil jej Rudolf II. za komorníka a dworského maršalka. L. 1602 pojal za manželku Lucii Ottilii, dědičku rozsáhlých statkůw wymřelé rodiny pánůw z Hradce. L. 1606—11 byl purkrabím Karlšteinským, 1611—15 sudím dworským, 1612—18 presidentem komory české.

W bauřích na začátku XVII. století pewně stál při církwi katolické a při práwích domu rakauského. On byl mezi těmi pány, kteří nejúsilowněji odrazowali cís. Rudolfowi, aby podobojím majestátu nedáwal. Když pak l. 1617 Matyáš, opauštěje Prahu, ustanowil deset místodržících a mezi nimi i Slawatu a Martinice, tu nenáwisť podobojích proti těmto dwěma pánům násilně wyrazila. Dne 23. Máje 1618, na Nanebewstaupení Páně, osadili podoboji wedením Thurnowým hrad Pražský a swrhli Martinice i Slawatu s sekretářem Fabriciem Platterem do příkopu hradského 28 loket zhlaubí. Žádný ze swržených škody na žiwotě newzal; nejwíce se porauchal Slawata, jelikož w pádu o kamennau římsu hlawu si poranil a dopadna obličejem na kámen udeřil, tak že mu z ran i z úst wyhrkla krew. Martinic, jenž si pádem méně byl uškodil, Slawatowi chtěl přispěti ku pomoci, což widauce nepřátelé jejich z okna, několikrát po obau dolů střelili. Martinic, když se wše utišilo, sám odešel a téhož dne odejel z Prahy: Slawata musel býti odnešen a nemoha z Prahy, zůstal uwězen w domě kněžny Lobkowicowé až do Máje l. 1619, kdež mu bylo dowoleno odebrati se do Teplic. W Teplicích wšak nezůstaw, ujel skrze Sasy a Bawory do Pasowa k arcik. Leopoldowi. Mezitím witězstwí u Prahy dne 8. List. 1620 proměnilo wšecken staw wěcí. Slawata obdržel nejen statky, jichž ho strana odbojná byla odsaudila, nazpět, nýbrž odměněn byl za wěrnost swau mnohými milostmi císařskými. Tak powýšen byl do stawu hraběcího (1621), aby se i s potomky swými psáti mohl hrabětem Slawatau z Chlumu a Košumberka, wládařem domu Hradeckého. L. 1623 stal se nejwišším komorníkem, 1625 powolán do tajné rady, 1627—28 byl nejwyšším hofmistrem, od l. 1628 nejw. kancléřem, w kterémžto úřadu setrwal až do smrti. L. 1643 wymohl mu císař od krále Filipa IV. španělského řád zlatého rauna. Co kancléřstwí přejal, s malými přestáwkami wždy zůstáwal we Wídni, požíwaje přátelstwí obau panowníkůw, kterým slaužil.

Dne 19. Ledna 1652 zemřel we Wídni. Tělo jeho pochowáno w Jindřichowě Hradci.

Pozůstalo po Slawatowi množstwí dopisůw předůležitých pro historii nejen českau a morawskau, než i obecně rakauskau. Hlawní dílo jeho jest ale „Historické spisowání", jakož on je nazýwati uwykl, na kterémž pracowal od l. 1636 až do smrti. Skládá se z 14 kněh, z nichž každá jeden foliant plní. Prwní dwě knihy obsahují paměti Slawatowy z let 1607 do 1620 jakožto odpor proti spisku Thurnowu. Třetí knihu wyplňuje historická dedukcí, že Čechy jsau králowstwí dědičné. Knihy IVtá až do XIVté zawírají w sobě obšírný dějepis císaře Ferdinanda I., Maxmiliana II. a Rudolfa II. až do l. 1592. Wyprawují se zde rok po roce nejen děje zemí rakauských ale i také příběhowé, zwláště církewní, wšech skoro zemí ewropejských. Jakkoli dílo Slawatowo w mnohých opisech za wěku jeho kolowalo, předce později tak welice w zapomenutí wešlo, že ani obsah jeho literárním historikům znám nebyl. Největší wyňatek z něho, kterýž posud wyšel, jsau děje uherské za Ferdinanda I., které J. Jireček l. 1857 we Wídni wydal.

Z dějin císařůw Ferdinanda I. a Maximiliána II.

Powaha císaře Ferdinanda I.

Był jistě císař Ferdinand monarcha pobožný, církwe katolické oprawdowý ochránce a wíry katolické upřímný následowník. Nebył sice tak šťastný bojowník jako císař Kareł Pátý, bratr jeho, wšak nicméně při wáłkách, které wedł, při něm zjewně se spatřowała prawice Božská a zwłáště pak w té nerownosti moci a síły tyranna tureckého miłostiwě jeho chrániła. A ačkoliw přední krajiny králowstwí uherského Turek opanował, wšak proto s pomocí Boží tak mnoho témuž lstnému nepříteli odepřeł císař Ferdinand, že jest se dále nepustił a těmto zemím škoditi nemohł.

Císař Ferdinand wždyckny był we wšem podobný a w ničemž se nikda neměnił, był dobrý a nebyło při něm nic ošemetného, a w tom wšem měł welikau pomoc od umění. Był pilen toho, což konati a říditi měł, a nemnoho se nato ohlížeł, což o něm wůbec rozpráwěli. Nejwíce pak stkwěły se při císaři Ferdinandowi tyto ctnosti: pobožnost, sprawedlnost, miłostnost, wlídnost, bedliwost a střídmost. Snažně Boha ctíti hleděł a wyznáwał ho w prawé katolické wíře, modle se jemu w oběti mše swaté každodenně a poraučeje mu w ochranu wšecka králowstwí swěta. Anobrž i w nemoci swé o to nejwíce pečował, aby církew křesťanská od kacířůw nedáwno předtím půwodem Martina Luthera wznikłých roztrhaná w jednotu a swornost uwedena býti mohła.

Był bedliwý strážce práwa a řádu obecného; každému, bohatému

i chudému, za sprawedliwé činił, neohlédaje se na osoby. Častokrát ta słowa říkáwał, jimiž se k sprawedlnosti jako ponukował: Fiat justitia, pereat mundus, nechť, prý, sprawedlnost má swůj průchod, by pak wšecken swět zahynauti měł.

Těm, kteříž se mu kořili, rád prowinění odpauštěł, ano i mnohým, ježto těžkých pokut zasłaužili, miłost učinił. Píše o něm Christophorus Varsavecius rodem Polák, že císař Ferdinand był zapowěděł pod těžkými pokutami a přístným trestem háj blíž města Wídně ležící, aby žádný do něho nechodił ani dříwí w něm nesekał jakožto w místě k prowozowání mysliwosti příhodném. Toho času zůstáwał při císařském dwoře pan Jan Přeremba, někdy králowstwí polského místokanclíř a tehdáž již arcibiskup Hnězdenský, muž wysoce wznešený. Přitrefiło se, že jeho čeládka, kočí a jinší, zapřáhwše jednoho dne do welmi welikého formanského wozu osm silných klisen, z Wídně wen wyjeli, aby sobě dříwí přiwezli. Kteřížto, buď že o jiném lesu newěděli mimo dotčený háj neb že se snad dáleji na cestu wydati obáwali, do téhož háje s wozem wtrhwše, tu sobě, což mohł wůz snésti a osm silných koní utáhnauti, dříwí nasekali a nałožili, a s weselím s ním z téhož háje k městu se utíkali. Císař, spatřiw je nenadále z háje wyjížděti, welice se na ně rozhněwał a bez meškání proti nim na koni jeti a jich se tázati netoliko poručił, či by oni kočí neb formani byli, ale i sám daw je před sebe powołati, jich se nato ptał. Tu oni łatinskau řečí odpowídali a takowau odpowědí císařský hněw císaři i wšem přítomným w smích obrátili, že jsauce kočí tak krásně řečí łatinskau mimo wšecko nadání Jeho Welebnosti směle odpowěd dali. Čemuž se císař i diwił i w prawdě smáł, že se nikdy nedomníwał, aby Poláci tak učení byli, že i ti maršталíři a kočí u nich łatinsky młuwí. A tak z té jejich łatinské řeči nenadále císař od nich k smíchu byw přiweden, s takowým dříwím do hospody jejich swobodna jeti jim rozkázał, maje na pozoru legátstwí, které pán jejich při císařském dwoře na ten čas řídił. Císař Ferdinand owšem wždyckny toho šetřił, aby práwo wšech národůw w ničemž nejmenším uraženo nebyło. I toto při té příležitosti může se dołožiti, že času jednoho císař Ferdinand maje s jedním legátem w saukromí jisté rozmłauwání, w tom když z nepozoru słowo jedno proti regulem grammatickým poněkud nedobře promłuwił, tu týž legát řekł, že to słowo łatinské není. Zasmáw se k tomu císař, odpowěděł: Zapomněł jsem, prý, že ne s legátem ale že s præceptorem młuwím. Wšetečnost toho maudráčka tau swau zdwořiłau dobrotiwau libau a směšnau odpowědí w žert obrátił.

Domácí wałky w říši opatrností swau spokojił a radami swými císaře Karła k tomu nakłonił, že i při wítězstwí mírnost zachował a žádostiwý pokoj w říši utwrdił, kterážto, jakž se była jednau nebezpečně pohnuła, nezdáła se moci zase upokojiti leč s welikau swau záhubau a jistým wšeho císařstwí skrze kacířstwo wywrácením.

Práce swé každodenní rozděłował na jisté hodiny, kteréž také bedliwě zachowáwał. U weliké autłosti těła swého a nedostatku zdrawí swého snášeł tak těžké práce, že snad i nejsilnějším a nejzdrawějším nesnesitedlné býti mohly. Ale sílu mysli i těła zdržował a w sobě rozmnožował zdrželiwostí a střídmostí. Častokráte za den jednau toliko

jedl a to skrowně, aby wolný čas míti mohl k radám a uważowání potřeb a sporůw lidských. Po obědě dáwał wšechněm wůbec audiencí, wysłýchał žádosti a přijímał supplikací wšechněch i těch nejmenších, nejnižších a nejchudších, a každému miłostiwě a dobrotiwě odpowídał. Jednoho času welmi těžce domłauwal komorníku swému, že nějaké chudé ženy k němu pustiti nechtěł, řka: Jestli že my nepustíme před sebe chudých lidí, to se nám též stane před stolicí Boží.

Za stołem při jídle sedě, rád posłauchał učených lidí młuwících o wěcech přirozených anebo o něčem užitečném. Sám také začasté netoliko se wyptáwał, ale také i swé zdání oznamował. Když se něco mimo naději přitrefiło, měł obyčej připomínati tento werš: Accidit in puncto, quod non speratur in anno, to jest: Časem w okamžení stáwá se to, co se téměř w celém roce nenadáwá. A když jeden z rad jeho to obrátił řka: Perditur in puncto, quod non reparatur in anno, to jest: Časem w okamžení se ztratí to, což zase w celém roce dostati se nemůže, nato jemu odpowěděł císař: Tomu złému w cestu se wjíti a překaziti může pobožnými modlitbami a maudrau radau.

Řeč Mikuláše hraběte Zrinského před cís. Maximiliánem II. we wálečné radě l. 1564.

Jestliže se chceme na příměří s Turkem wíce z potřeby nežli počestně učiněné ohlédnauti a tu wěc w bedliwé uważowání wzíti: tehdy patrně wynajdeme, že nepřátelé nyní sobě tak pyšně a swéwolně počínají, jako by s nimi ani smłauwa ani pokoj učiněn nebył, an se zřetedlně každodenně spatřuje, kterak městečka a wesnice drancují, łaupí a pálí, ubohý lid robotní rozdílnými nenáležitými spůsoby utiskují a potłačují, okolních zámkůw se lstiwě a podwodně i také násilně zmocňují, a panstwí swé rozšiřowati usilují. Naproti tomu pak, když se naši při słušné defensí swé něčeho nejmenšího dopauštějí, tu ihned podlé wztekłosti swé nawykłé wzhůru býti, sobě stěžowati a naříkati nepřestáwají, domłauwajíce se, že takowé wěci proti smłauwám a sprawedlnosti od nás se dějí. A summau, nad námi nešlechetnau wůli a chlípnost swau prowozují. A ačkoliw sobě do takowých nešlechetností a ukrutností jich častokráte stěžujeme, bědujeme a za odwrácení prosíme, wšak předce při těch barbarských lidech netoliko nic spůsobiti a obdržeti nemůžeme, nýbrž nad to wše slzawýma očima našima patřiti musíme, že se den ode dne na nás wíce a wíce wztěkati, włast naši miłau hubiti, přátele i społutowaryše naše wyhładiti a sobě skrze leniwost naši panowání nad námi osobowati pyšně usilují. Tak že by mně se již — což s dowolením a odpuštěním jiných přítomných prawím — prawý čas býti widěł, abychom se ze sna probudili, jednau takowého nesnesitedlného těžkého jha sprostili a nad těmito našimi auhławními nepřáteły náležitě wymstili. Pročež jestli císaři tureckému Solimanowi až do dnešního dne wedlé smłuw s ním učiněných co dłužno pozůstáno, chtěł bych od osoby swé k tomu se přimłauwati a raditi, aby jemu to wšeckno zapłaceno a co nejdříwěji odesłáno było, tak aby potom tudy příčinu k stížnosti jmíti a podlé přirozené netrpěliwosti, wysokomyslnosti a pýchy swé příležitost zbraní se chytiti míti nemohł. Ačkoliw mně se zdá a w tom se konečně nemýlím, že jedna wěc jest, buď že jemu dobrotiwost prokážeme aneb se jeho báti budeme:

nic nám to nespomůže; nebo on bídami a krwí naší nikdy nasycen nebude.

Jak pak nejprwé ten zadržałý present odesłán a dodán bude, widěło by mi se za nejlepší býti, aby jemu ihned přitom smłauwa, příměří a tolik mnohomnožstwíkrát od něho zrušené přátelstwí, kterýmž posawad síła a moc naše jak obecní tak domácí a wíceji nežli otewřenau wáłkau klesła a ztenčena jest, wypowěděno było. Potomně pak aby časně se wší pilností o to pečowáno było, abychom wáłce, kterauž by proti nám wésti chtěł, netoliko statečně odolati, ale také s pomocí Pána Boha wšemohaucího jeho přemoci, poraziti a zahnati mohli. Nemohu wšak zapírati, že nepřítel Turek znamenitau síłu a welmi wycwičené wojsko za sebau wésti obyčej míwá. Ale nicméně jsem je nad rozum a zdání mnohých wzácných lidí mnohem menší wynacházeł; nebo jsem očitě widěł několikráte jeho wáłečnau expedicí a tažení do pole, u kteréhož on Soliman na wětším díle osobně přítomen býwał, a počet takowého wojska swého dwoj- a trojnásobně wětší, nežli samo w sobě było, wyhłásiti dáwał. Obzwłáštně tehdáž, když jest był w dwadcátem druhém létě wěku mého hławní město Wídeň nadarmo oblehł. Potomně se špatného městečka Kins[1]) beze wšeho wyřízení zmocniti pokusił a příjezd JMsti císaře Karla V. dočkati nesměł. Naposledy dostaw skrze leniwost a nedbánliwost našich některých hejtmanůw pewností Ostřehomu a Bělehradu, ležení swé — społčiw se i s Tatary, netraufaje sobě proti nám obstáti — na polích Bělehradských założił a upewnił. Ale já, co se síły a počtu wojska tureckého dotýče, tak smýšlím, — jakž se pak w prawdě tak začasté wynašło — že se též wojsko skrze złé nešlechetné lidi wždycky wětší a silnější býti rozhłašuje, nežli samo w sobě býwá. Jest owšem wěc jistá, že guardii swau pěchotu, kterauž janičary jmenují, wždyckny do 12 i 13000 silnau při sobě míwá, ač jich někdy ani tolik, jak by se mnohými hodnowěrnými lidmi prokázati mohło, nebyło. Rejtharstwa pak wšeho z Ewropy a z Asie shromážděného wšecken počet přes dwadceti neb třidceti tisíc newycházeł. Awšak takowé rejtharstwo, bywše z lidu domácího sedlského sebrané, nikdy obzwłáštní udatnosti a zmužiłosti nebyło. Ale největší síła a moc wojska jeho społu s janičary, střełci pěšími, w stráži aneb rejtharstwu jeho žiwotním a wedlé toho také i w tom, ježto se jemu w těchto uherských, dalmatských a hraničných krajinách potřebowati dáwá, założena jest. A tau siłau a mocí Turci se wypínají a ji wedlé jiných pochlebníkůw swých na mnoho množstwí millionůw wynášeti obyčej míwají. Ostatek pak wšeho wojska tureckého z samého toliko newycwičeného řeckého a wałašského národu shledané zběři a s welbłaudy, koňmi, stany, profianty, špíží a jinými potřebami zacházející łuzy sebrána a postawena jest, kterážto, ač na mnoho tisíc silná jest, wšak mimo sekery žádné jiné zbraně nemají, anobrž ještě desátý z nich toliko kej aneb palici za zbraň swau užíwá, a tak ani k płatnosti ani ke škodě wojsku býti nemohau. To pak, co tuto prawím, jsem sám ne tak od jiných ač i těch hodnowěrných wšeho dobře powědomých lidí słyšeł, ale sám očima mýma osobně nejednau widěł. A traufał bych sobě zajisté

[1]) Kysek, Güns.

s sedmdesáti tisíci wěrných křesťanských soldatůw jak jízdných tak pěších s nepřítelem nadutým a wysokomyslným w širých polích s pomocí Boží se potýkati. A přes to se nedomníwám, Pána Boha a swaté jeho miłé tak hrubě na nás rozhněwané býti, abychom proti Turkům sedmdesát tisíc zkušeného lidu wáłečného jízdného i pěšího zwerbowati a shledati nemohli. A takowý lid na díle w králowstwích a zemích WMsti Cské shledán na díle pak u nejmocnějšího krále španihelského pana strýce WMsti Cské — jsauce pěchota španihelská w zkušenosti wěcí wáłečných janičarům rowná — nepochybně dosažen býti může. Jest také naděje, že Jeho Swatost Papežská, jakožto obecný wšech otec, též také jiná křesťanská knížata WCské Msti ku pomoci přispíšiti a hodný lid wáłečný posłati nepominau. Nejwyššího pak wůdce mimo WMsti císařskau jiného zapotřebí nebude, nepochybujíce, že jak důstojností swau císařskau wšeckny přewyšowati, tak také welikost mysli, sílu, zkušenost, maudrost a mírnost w řízení a sprawowání wěci wáłečných k tomu miłostně přidati ráčíte. Ostatek pak, jakožto žold, děła, střelbu, munici, šify, profianty a jiné potřebné wěci, kteréž se z králowstwí uherského welmi aurodného na mnoho měsícůw a let snadno shledají, časně do ležení křesťanského nazbyt dodáwány býti mohau. A jestliže Pán Bůh wšemohaucí nám to štěstí popříti a jednau wítězstwí dáti ráčí, jakož pak o tom co pochybowati není: tehdy wšeckny škody a nepříležitosti, kteréž až dosawad snášeti musíme, s welikým užitkem, pochwalau a sláwau jména křesťanského wrchowatě wynahražené jmíti, my pak nad nepřítelem barbarským se hojně pomstiti a włast naši miłau k předešlé ozdobě a kráse zase přiwésti moci budeme. Což abychom učinili a nápotom smłauwu a příměří s Turkem — jímž toto králowstwí až dotud wíceji pohubeno nežli naprawено a chráněno było — déle neprotahowali, nýbrž raději podwodnému pokoji wáłku předstawili, k tomu nás jak swrchu dołožené mnohé hmotné příčiny tak obzwláštně Waší Msti hrdinská udatnost mysli a nejwětší w swětě důstojnost, maudrost, zkušenost a králůw, knížat, potentátůw, s kterýmiž buď krwí aneb jinak spřízněni býti ráčíte, dobré přátelstwí ponaukají a napomínají.

A protož nato bedliwě pomysliti račte, že se WCské Msti a wší křesťanské říši tuto nic scestného ani nesłušného nepřednáší, nýbrž poníženě k uwážení podáwá, abyste se ráčili na zemdleného králowstwí uherského lidu bídu a saužení miłostiwě ohlédnauti a je od dokonałého zahynutí wyswoboditi, odkud netoliko s pomocí Boží říše swatá ale také cełá Ewropa w lepší bezpečnost uwedena bude, Waše Cská Mst pak sobě takowými heroickými skutky a pracemi pro jméno Boží a cełé křesťanstwo wynałoženými po wšem okršlku swěta nesmrtedlnau sláwu a pochwału spůsobiti a hojný užitek získati by ráčił.

Slawnosti k uctění cizích knížat w Praze l. 1570.

Při počátku roku 1570 sjeło se mnoho knížat a wzácného panstwa weliký počet do Prahy ke dworu JMCské, jmenowitě pak Augustus kníže a kurfirst saský, Jan Jiří markrabí a kurfirst brandeburský, Ałbrecht kníže baworský, hispanského, francauzského a polského krále legáti, též někteří biskupi a jiná znamenitá knížata a hrabata.

Které chtěje císař uctiti, mimo jinau jim prokázanau počestnost, za několik dní pořád zběhlých, počna 26. dne měsíce Února u přítomnosti synů swých, též Ferdinanda bratra swého, arciknížat rakauských, dał jim na rynku starého města Pražského welmi nákładné a sławné, diwné a prwé newídané hry, kołby a kratochwíle rytířské strojiti. Mezi jinými diwadły była ukázána hora Aetna wnitř hořící, z níž jiskry a dým wycházeł, krkawci a jiné ptactwo wylétało, trubice ohniwé neboližto rachetle wyskakowały. Také wywedena była weliká a hrozná saně neboližto drak oheň z sebe płapołající o šesti nohách. Též Perseus s hławau Gorgonis na křídlatém koni, Pegasus słowe, kterýž welmi dworně k bubnu a k píšťałce tancował. Był wyweden lew žiwý w dřewěné kleci, nad nímž swrchu Fama, to jest powěst, dwě trauby, w každé ruce jednu, držící seděła. Był pak jeden krásný młádeneček newelký tato Fama, w tenké płátno po samém těle subtýlně obšitý a téměř nahý. A ten sedě na tom lwu, welikau zimau zkostł a oněměł, a ačkoli potom rozmražen, wšak w brzkých dnech od toho umřeł. Ukázał prawý kontrfekt tohoto swěta famæ neb powěsti: swým oněměním nedłauho trwající jméno a hłuk; swým skostnutím twrdost wšelijakých prací, nesnází a starostí, které pro dosažení jména a powěsti swětáčkowé podnikují; swau smrtí pomíjející její nestáłost, an dnes po mnohých krajinách někdo na słowu jest a wšem w ústech swau słáwau zní, a tudy téměř w okamžení i on i jeho powěst pomíjí, aniž památka o mnohém jaká potom zůstáwá. Sic transit gloria mundi, to jest: jak w zelené tráwě, kde se had swíjí, znamení, tak w swětě słáwa pomíjí.

Tolikéž wywedena była Medea s mužem swým Jasonem, majíc około sebe mnoho wzteklých furií na rozličných traubách nelibě traubících, swá kauzła prowozující a Jasona učící, kterak by měł železnorohé ohněm skrze skřípě srčící woły, též draka złaté rauno ostříhajícího zamordowati. Čehož on dle téhož jejího naučení dowáděł.

Pak Meleager był wyweden, kterýžto boj wedł s diwokým hrozným kancem, jehož była Diana dopustiła na záhubu wší Aetolie až ho i zamordował a z něho hławu Atalantě swé milence darował. Čehož že jí záwiděli bratří matky jeho Altheæ, proto o hławu její usilowali, a těch též Meleager mečem postínał. Pro takowý jeho skutek matka Althea rozhněwawši se o zamordowání bratří swých, hůl, kterauž při narození dotčeného Meleagra hořeti widěła, do ohně uwrhła, z čehož ubohý Meleager wnitř był ohněm zapálen a ohněm tím zahynauti musił.

Dále byly představowany rozličné heroiny neboližto matrony hrdinské, kteréžto krwawé wałky a hrozné boje s welikomocnými králi, samy osobně wojska jsauce wůdce, s welikau pochwałau wedły. Totižto Tomyris, scytská neboližto tartarská králowna, proti Cyrowi perskému králi wałčící pro zamordowání syna swého, kterážto silným bojem přemohła Cyra a jeho jawši, hławu mu utíti a tu sama do rukau wzawši, do sudu plného krwe ji uwrhła, tato słowa młuwíc: „Nasyť se krwe, nasyť teď nyní, po které jsi tak hrubě žíznił a dychtił, Cyre." Camilla s wojskem Rutulůw, kterážto proti Aeneášowi społu s Turnem bojujíc konec rytířskau smrtí wzała. Též Penthesilea amazonská králowna s rejtharstwem proti Řekům udatně bo-

jující. Ale potom była též wyobrazena welmi aupravně s welikým počtem díwek tyranka česká Własta, rozličně a kunštowně sšikowané haufy šípkami bystře střílejících panen wedaucí a wtipně do chytrých záłoh, osideł a fortelůw Čechy uwozující, až pak naposledy wždy jsauc okłamána w posměch Čechům přišła. To diwadło było těmto německým knížatům nad jiná dotčených Amazonek rytířstwí k spatřowání nejwděčnější.

Mezitím knížata a též císař sám a jiní mnozí páni do kraužku honili a mnohé pěkné a sławné rytířské kunsty prowozowali. Naposledy pak wyweden był na płac oprawdowý žiwý słon weliký, w těchto zemích prwé nikda newídaný, welmi mnohými znamenitými drahými klenoty ozdobený, na němžto seděł Porus král Indie w habitu králowském, drže w ruce sceptrum neboližto berłu králowskau. Při kterémžto słonu obzwłáštně jest wyšetřeno, že před císařem Maximilianem, před císařownau, když z domu pánůw Trčkůw wycházeli, na zem poklekł, jiným pak knížatům, což jich tu tehdáž koliw było, žádnému té poctiwosti neučinił. A tak w prawdě jest to shłedáno, což Aristoteles o słonich poznamenał, že se králům kłanějí.

Wywolení cís. Maximiliána II. za krále polského (l. 1575 a 1576).

Kareł toho jména IXtý král franský, zeť JMti Císařské, žiwot swůj w smrt proměnił, zanechaw králowstwí swé domácími bauřkami, roztržitostmi a wáłkami plné Jindřichowi panu bratru swému, máło předtím od Polákůw za krále wolenému a korunowanému, wšak na ten spůsob, aby paní máteř jeho Kateřina Medices spráwu celého králowstwí dotud měła, dokudž by se týž Jindřich z Polska newrátił. Téhož pak krále Karła smrt netoliko Polákům k nowotě a jiného krále hledání příčinu dała, ale také JehoMst Cskau aumysł swůj změniti přinutiła. Nebo když králowna máteř Jindřichowi smrt bratra jeho w známost uwedła a jej k rychłému přijímání králowstwí otcowského napomenuła: on powoław 15. dne měsíce Července přední pány rady a saudce zemské, přednášeł jim, kterak by potřeba důležitá kázała, aby se po smrti bratra swého na některý čas do Frankreichu s dowolením jich wyprawiti mohł. Oni wymłauwajíce se, že by k tomu sami od sebe, nejsauce ta wěc w moci jejich, bez wědomí a wůle wšech stawůw celého králowstwí powoliti nemohli, králi radili, aby powołaje na jistý den wšeckny stawy, jim takowý aumysł swůj přednésti dáti ráčił. Ale král, zatajiw předsewzetí swé, odpowěděł, že chce tak učiniti a w brzkosti sněm rozepsati. Mezitím wšak nejwyššího komorníka swého pana Bellera s nejdražšími wěcmi swými tejně napřed do Frankreichu posłał, nařizuje při něm, aby jemu od císaře Maximiliána skrze dědičné země jeho průchod swobodný wyjednał. Sám pak, pozdržew se za dwa dni w pokoji swém, na sobě znáti dał, jako by neduhem zimnice stížen był. Ale na třetí den, dada sobě času nočního menší fortnu zámeckau tiše otewříti, s máłokterými dwořany swými wsedna na koně welmi rychłého, w oděwu změněném, co mohł dnem i nocí nejspěšněji ujeł a na druhý den do Freiberku města slezského přijeł. Koni od ustawičného běhu podkowy i s rohem od nohy spadły, tak že jej w tom městě, až by se zase naprawił, zanechati

přinucen byl. Odtud dále k císaři Maximilianowi do Wídně přijel. JMCská, ačkoliw o příjezdu krále Jindřicha žádné wědomosti napřed nejměl, nicméně, jak o něm zwěděl, až k nejdolejším schodům proti němu se wšemi ministry a dwořany swými wyjíti a jeho co nejpočestněji přiwítati ráčil. Jeda odtud do Benátek, Ferrary a Mantue, potomně pak skrze knížetstwí savojské, ode wšech knížat wlaských proti němu wyjíždějících welmi wzácně wítán a uctěn byl.

Když se w městě Wídni zdržowal, psaní od stawůw polských jej do králowstwí swého powoláwajících přijal, na kteréž ale žádnau jinau odpowěd nedal jediné tu, že již nepochybně z psaní jeho při Karlowi Danzeowi w Krakowě zanechaného newyhnutedlné příčiny odjezdu jeho zwěděli, aby jemu w tom, že se to tak bez wědomosti jejich stalo, za zlé nejměli a o brzkém příjezdu jeho do Polska nic w nejmenším nepochybowali. Poláci, nebywše takowau odpowědí spokojeni, posly swé k němu wyslali, kteříž jej w městě Ferraře zastihli, měwše sobě od předních stawůw polských poručeno, JMsti jménem jich oznámiti, pokudž by se na druhý den měsíce Máje prw příštího do města Krakowa k zastání a ochránění králowstwí polského proti Moskowitům a Tatarům nenawrátil, že by sobě stawowé polští jiného krále wywoliti, jeho pak nápotom zawrhnauti přinuceni býti musili. Král Jindřich, wyslyšaw posly, slowy smyšlenými odpowěděl, že jest z králowstwí polského na ten spůsob newyjel, jako by se k sprawowání jeho wíce nawrátiti aumyslu nebyl, ale že jest tu cestu tím samým toliko míněním před sebe wzal, aby přítomností swau pozdwížení w králowstwí francauzském urownati a spokojiti mohl. Kterážto wěci jak nejprwé s pomocí Pána Boha w mír a pokoj dle dobré naděje uwedeny budau, tu že chce zase do králowstwí polského, jsa k němu dobrotau a milostí swau králowskau wždyckny nakloněn, ihned nawrátiti, aniž dopauštěti, aby tohoto nejmocnějšího králowstwí welice wzácných stawůw wznešený saud, jímž jej wšem jiným welmi důstojným knížatům přednesli, newděčnau myslí potupen aneb zanedbán býti měl. Což také potomně w psaní swém k Polákům učiněném opakowati nepominul.

Dostawše Poláci toho zpráwu, že by Jindřich král jejich také králem francským učiněn i korunowán byl a se k nawrácení swému do Polska nechystal: sjewše se, strany abdikací jeho a wolení nowého krále wespolek se radili, dadauce wůbec patenty wšechněm wěděti, že králowstwí polské nemajíc žádného krále w zemi, zase osiřelé jest, nejináče než jako by byl král Jindřich smrtí z swěta wykročil. O čemž zwěda týž král Jindřich, wyslal oratora swého do Polska s tím oznámením a žádostí, aby tak rychle o příjezdu jeho nepochybowali a nowého krále woliti potřebu míti se nedomníwali. Ale oni bywše w předsewzetí swém neustupni, sněm k wolení nowého krále do Waršawy rozepsali, na kterýž se mnohých knížat poslowé sjeli.

Přední byli císařští, kteříž k tomu snažně wedli, aby se arciknížeti Arnoštowi přede wšemi jinými králowstwí polské dostati mohlo. Nacházeli se též Jana krále šwedského legáti, králowstwí polské pro pána swého aneb Sigmunda syna jeho s mnohými přímluwami dobrých přátel swých wyhledáwajíce. Přijeli tolikéž poslowé Jana Basilowice knížete moskewského, túž korunu a sceptrum žádajíce. Toho času Štěpán Bátor ještě na králowstwí polské nemyslil, ale že jest se také

podlé jiných za jednoho kandidáta téhož králowstwí wydał, obzwláštním štěstím jeho se to přihodiło.

Zůstáwał toho času u něho w Sedmihradech Samuel Zborowský, Petra Zborowského palatina Krakowského bratr, jsa z Polska z té příčiny wypowěděn a wyhnán, že jest na den korunowání krále Jindřicha Ondřeje Wapowského, jednoho z předních saudcůw zemských, před očima krále, neohlédaje se na důstojnost jeho ani na wzácnost sněmu, ukrutně zamordował. Ten, jsa od téhož Bátora poctiwě přijat a štědře wychowán, kdy se po odjezdu krále Jindřicha do wlasti swé nawrátił, bratřím a přátelům swým, jichžto z předních stawůw králowstwí weliký počet měli, mnoho dobrého o dobrých mrawích, heroické mysli, zkušenosti w wěcech wálečných, nábožeństwí, mírnosti a opatrnosti osoby jeho wyprawował a tak wysoce zwelebował, že by hoden był wšechněm kompetentům přednešenu a za krále polského słušně zwolenu býti. Petr Zborowský, jsa takowými řečmi bratra swého namłuwen, Bátorowi půwodem był, že jest se také wedlé jiných kompetentůw za kandidáta králowstwí polského wydał, k čemuž s týmž bratrem swým Samuelem jemu wěrně nápomocen býti se snažił. Bátor, domníwaje se, že k takowému důstojenstwí bez obzwláštního zřízení Božího nepřichází, newiděło se mu tau příležitostí pohrdati. Poděkowaw obaum pánům Zborowským s welikým zakázaním wšelijaké wděčnosti a skutečného odměnění, je tím wíce k fedrowání wěci swé spůsobné učinił, a posły swé, z nichž Alexander Kuendius předním był, neprodleně k sněmu wyprawił.

Zatím se pak při témž sněmu wěci z strany wolení nowého krále diwně dařiły; nebo posłowé jedné každé strany, snažujíce se poctiwost a jména knížat, pánůw swých, podlé nejwyšší možnosti swé zwelebowati a rozmnožowati, při wšech stawích přednost w přímłuwách majících se co nejlépeji insinuirowali a je jak welikými dary tak i sliby k straně swé tejně i zjewně přitahowati neopominuli. Mezi kterýmižto wšemi wysłanými JMsti Císařské poselstwí nejwzácnější było, a to netoliko pro wznešenost rodu jich ale také pro społečnost jazyků a zpříznění od předních půwodůw obojího národu českého a polského pocházející. K nim se také krále španihelského poseł s Janem Cabenchiem Korytenským a Ondřejem Dudičem člowěkem rozumným, Polákům příjemným a wěcí JMsti Cské pilným připojili. Ale od strany Bátorowy starší Zborowský, pán wzácný a mocný, s přáteły swými stál, kteréhož wětší počet stawůw přímłuwami swými následowali. Měł přes to také jednoho čauša, toho času od Murata císaře tureckého do Polska na sněm wysłaného, k tomu nawedeného, že jest se též za Bátora jakožto mana tureckého jménem a na místě císaře pána swého přimłauwał. Ale pan Jakub Uchańský arcibiskup Hnězdenský s největším počtem stawu rytířského, Polákůw a Litwanůw, se wší pilností se za Jeho Miłost císaře Římského přimłauwati snažili, tak že posłowé císařští w dobré naději k obdržení žádosti swé postaweni byli. Ostatní pak kompetenti, ačkoli podobně wěc swau fedrowati nepomíjeli, wšak jsauce přímłuwami druhých stran přemoženi, w nemałau pochybnost k obdržení žádosti swé přicházeli.

Když se tedy tyto wěci sem i tam podáwały, páni Zborowští s přáteły swými Bátora na sněmě za krále wyhlásili, s tau wýminkau,

aby Anna, krále Sigmunda posledního bez dětí mužských z swěta wyšłého dcera, od něho za manželku pojata była, smýšlejíce, že by též kněžna, z krwe králowské Jagellonitůw o králowstwí polské hrubě zasłaužiłých pocházející, co nejwýš šetřena a náležitě opatřena býti měła. Naproti tomu Jakub arcibiskup, jsa nezbedností pánůw Zborowských stížen a obzwłáštní devocí a łáskau k JMsti Cské nakłoněn, s nemałým počtem senátorůw a předních stawůw JMCskau welikými hłasy krále polského jmenowali a ustawičně opakowali. A tak obě strany wolení swého neustupně se přidržujíce, k knížatům od sebe zwoleným posły swé bez meškání wyprawili.

K JMCské wysłán był Ałbrecht Łaský palatin Sěradský s Stanisławem Gostońským a Mikułášem Firlejem saudci zemskými, społu s některými jinými předními jak stawu panského tak rytířského osobami. K Bátorowi pak Jan Tarło palatin Lubelský rodu welmi urozeného se dwanácti osobami radními z stawu panského a rytířského wyprawení jsau.

Ale mezitím strana Zborowianská k Bátorowi nakłoněná s nemałým křikem a bauřkami sněm k 13. dnu měsíce Ledna léta přištího do města Ondřejowa położiła, na kterýž se wšak ze stawůw, ježto císaře Maximiliana sobě za krále polského zwolili, žádný najíti nedali. Było pak při tom sjezdu od strany Zborowiansko-Bátorské dekretowáno, aby wolení císaře Maximiliana na králowstwí polské za nepořádné uznáno a držáno było z příčiny té, že jest od arcibiskupa Hnězdenského a některých stawůw jeho se přidržejících ne při zasednutí stawůw w pokoji sněmowním, jakožto místu k přímłuwám swobodným zřízeném, ale w poli od zbrojných a bauřliwých měšťanůw učiněno było. JMCská k tomu sněmu také posły swé wysłati a skrze ně stawy odporné miłostiwě napomenauti dáti ráčił, aby se pro uwarowání roztržitostí a pozdwížení přímłuwami swými s arcibiskupem Hnězdenským a s wětším počtem stawůw polských, ježto JMCské sobě za krále rozwážliwě a jednomyslně wywolili, społčiti a Bátora jakožto mnohem nižšího JMCské nepřednášeli. Ale oni, nesłyšíce legátů a obáwajíce se, aby se jim od strany císařské nějaké násilí nestało, proti nim se welikým haufem lidu zbrojného pěšího i jízdného opatřili a potomně dłauhým rokowáním drahný čas ztráwili.

Pan Łaský a posłowé polští mezitím k císaři do Wídně přijeli a tu s JMstí o přijetí králowstwí, potwrzení swobod zemských, přísahy, a jiných obyčejných kondicí wykonání často radu drželi. Podobným spůsobem Bátor w knížetstwí sedmihradském s Tarłem a towaryši jeho strany manželstwa kněžny Anny, ujití králowstwí a jiných jim poručených wěcí se radili. Ale newiděło se obaum stranám co jistého před zawřením sjezdu Ondřejowského ustanowiti, nýbrž raději na konec očekáwati.

JMCská zkusiti chtíti ráčił, zdaž by mysl Bátora pýchau neduživau uzdrawiti a jej z nenáležité žádosti w příčině králowstwí odraziti mohł. Protož pana Krištofa z Tifenbachu, toho času hejtmana w pewnosti Satmaru, do země sedmihradské posłał, dada Bátora mnohými důwody namłauwati, aby wzácným knížectwím sedmihradským, z kteréhož jemu každoročně weliké důchody k wedení a zastání stawu knížecího wycházejí, za wděk přijał a nato zdrawě pomyslił, jakau

by starost, práci a péči ujitím králowstwí polského na sebe uwozował. K tomu aby se rozpomenuł, čím JMstiCské, kterýž jeho k tak weliké důstojnosti a na knížetstwí sedmihradské, podlé práwa JMstiCské włastně náležející, miłostiwě wyzdwihnauti ráčił, powinen jest. Pročež že JMCská jeho pilně napomínati ráčí, aby od wolení swého nepořádného, kterýmž jej někteří lidé baufliwí krále jmenowali, dobrowolně upustiti odporen nebył. Což že by jemu u wšech netoliko k wěčné pochwale słaužiło, ale také cełé králowstwí polské od zkázy, záhuby a wyléwání krwe lidské zachowáno było, a takowá słušná wolnost jeho od JMstiCské jemu wšelijakau miłostí co nejštědřeji wynahražena býti mohła.

Dotčený pan z Tifenbachu, jsa beze wšeho odkładu k audiencí připuštěn, ty a takowé důwody hmotné knížeti Bátorowi rozwážliwě a maudře přednesł, a to s takowau přitom protestací a ohłášením, že by JMst Cská sebe a těch, kteříž osobu jeho císařskau k té důstojnosti králowské u wětším počtu dobrowolně zwolili, opustiti moci neráčił. Kníže Bátor, wysłyšaw takowé přednešení, hned na druhý den swau odpowěd dał, totiž, že on tu důstojnost, kteráž se jemu mimo mnohé wyhledáwání z pomoci Pána Boha dostała, bez hanby zawrhnauti nemůže; nebo kdy by to učiniti měł, že by se sám włastním wyznáním swým té wywýšenosti a sláwy nehodným býti pokłádał. Pan z Tifenbachu, wida sebe mimo naději swau tak rychle wypraweného a sprostě odbytého býti, nemáło se popudił. S pilností Bátora napomínał, aby, maje od JMCské miłostiwé wyhledáwání na pozoru słušném, od tak kwapného a nečasného předsewzetí se zdržeti hleděł; ale dostaw od něho tu resolucí, že by on jinau odpowěd na přednešení jeho, byť se pak o to přes cełý rok raditi měł, od sebe dáti ani intencí swau, stále zmužile postupowati, změniti nemohł: zase zpátkem do pewnosti Satmaru se nawrátił a JMstiCské bez meškání relací strany marného wyřízení swého učinił.

Když sobě tedy obě strany na předsewzetí swém neustupně setrwati usmyslili, kníže Bátor nejprwé sněm do městečka Meďaše rozepsał, králowstwí sobě od stawůw polských a litewských podané přijał a jim se 8. dne měsíce Února přísahau obyčejnau zawázał.

Císař, maje tu wěc w bedliwém uwážení, když se o to s arciknížaty Ferdinandem a Karłem pány bratřími swými, též s kurfirstem saským Augustem, Ałbrechtem knížetem baworským a s jinými knížaty říšskými poradił, na žádost pana Łaského a jiných posłůw od stawůw polských a litewských k JMsti Cské wysłaných se miłostiwě resolwirowati a důstojnost králowstwí polského k sobě přijíti ráčił, jmenuje jim 26. den měs. Března k potwrzení wšem stawům privilegia a swobody jich. Na kterýžto den do kosteła sw. Augustina z paláce swého na seslu — byw toho času z neduhu podagry nedostatečný — se nésti dał, jsa rauchem złatohławowým oděn a na hławě korunu drahau nesa. Arciknížata synowé, též tejné rady, komorníci a dwořané jej předcházeli, císařowna pak paní manželka JMstiCské s sestrami arcikněžnami následowały. Přišedše do kosteła, dwa z posłůw polských list na pargameně psaný, mnohými pečetmi opatřený, kterýmž se JMsti Cské králowstwí polské a weliké knížetstwí litewské offerirowały, na rukau swých před JMCskau otewřené drželi. Tu sekretář Stanisław Kor-

ňarský JMstiCské jakožto nowému králi polskému přísahu obyčejnau přečetł. Potom Te Deum laudamus prozpěwowáno, weliká střełba ze wšech bastají około města wypuštěna, a po wykonaných słužbách Božích wzácné hody s welikau sławností a radostí držány były.

Mnozí smýšleli, kdy by był císař přísahu stawům polským o některý den dříweji nežli Bátor učinił a se k skutečnému ujímání králowstwí polského bez meškání na cestu był wydał, že by se był týž Bátor na přáteły spoléhati a proti síle JMstiCské se postawiti nemohł, zwłáště toho času, když císař weliké wojsko jak jízdných tak pěších s welikým důkładem penežitým pohromadě jmíti a k tomu z říše nemałý počet lidu wálečného s hotowým žoldem swým očekáwati ráčił. Ale prodłaužením a wáhawostí císaře se potom stało, že Bátor, pochybuje o příjezdu JMstiCské, rychłosti k wyřízení wěcí płatných potřebné užíwaje, o štěstí se dříwe nežli JMstCská pokusił, tak jakž je také po wůli swé co nejwolnější a nejpřiwětiwější nalezł.

2. Z pamětí sauwěkých.

Útěk Jaroslawa Bořity z Martinic z Prahy r. 1618.

Hrabě z Martinic, když již přes tři míle od Prahy do wsi Tachlowic přijeł, rychle koně z kočárku wypřáhnauti a je zpátkem panu Kotwowi odesłati a jiné čtyry dobré ze dwora swého zapřáhnauti dał. Tím rychleji jeda, druhý den po sławnosti na nebe wstaupení Krista Pána 24. Máje k wečerau do kłáštera Płasského řádu cisterciensképo přijeł. Wšak žádnému se tu, krom samému opatu, znáti nedał, kterýž ho wlídně přiwítał a bez mnoho hłuku do jednoho pokoje tiše uwedł. Hrabě z Martinic nemnoho tu pojed, hned se do psaní dał. Předně JMsti císařské co se s ním zběhło napsał a za ně (totiž za nepřáteły), by jim miłostiwě odpuštěno było, se přimłauwał; že zázračně žiw zůstaw a wida že o jeho bezhrdlí dále stojí, zaumysła se usmrtiti dáti a tudy proti Bohu i sobě býti nechtěje, wen ze země že ustupuje, což, by se mu za złé newykłádało, dołožił; i že by sice z Prahy nejeł, kdy by jist swým žiwotem dále býti mohł, před Pánem Bohem a błahosławenau Pannau Marií a wšemi wywolenými swatými wyznáwał. Psał tu také psaní nejwyššímu kancléři Zdenkowi z Łobkowic, kterýž potom knížetem od JMsti Císařské učiněn był, aby jeho psaní JMsti Cské přednesł. Psał také nejwyššímu purkrabímu Pražskému. Napsał jest ještě dwoje psaní, jedno hejtmanu Karlšteinskému pro opatření téhož zámku směřující a druhé paní manželce swé. A již po půlnoci położiw se jen w šatech, máło jest pospał a hned raníčko 25. Máje odwedł jest ty psaní témuž panu opatu Płasskému, žádaje, aby on je ihned po jistém posłu do Prahy odesłał a k rukaum jeho paní z Martinic do domu konečně dodati poručił; což se i stało. Kočímu pak dáleji jeti weleł, a poznáwaje nemałé nebezpečenstwí sobě nastáwati, již dokonale se odhodłał, pokudž by wysłaní jízdní nejmenší útok na něho učinili, že se on s lidmi swými jim jak słuší brániti a dle přirozeného práwa moci zase mocí odpírati chce a bude. Pročež wšickni społu s pistolemi a ručnicemi a kordy swými k udatnému bránění se přihotowili. W tom tři rejthaři, potkawše se s nimi, do wozu oprawdowě nahledli. Hrabě z Martinic hned také naschwále

tím směleji z wozu mezi oči jim pohledł a před nimi swůj kłobauk smekł, tak aby se oni tím méně, že on jest, dowtípiti mohli. Jakož pak též oni kłobauky swé sňawše, předse dále cestau swau k Tachowů jeli. Ačkoliw jsau se několikráte zastawiwše, zpátkem na ten wůz ohlédali a w poli na koních swých sem i tam harcowali: buďto že jsau téhož hraběte z Martinic tak škaredě osaceného s bradau oholenau a twáří očerněnau nepoznali, anebo tak statně widauc je zaopatřené, do nich wsaditi sobě netraufali. A tak jest hrabě z Martinic se wšemi swými šťastně do Tachowa dojeł a w klášteře sw. Františka bytem se położił.

W sobotu 26. Máje hned o půlnoci hrabě z Martinic s poděkowáním, daw několik dukátůw štědré ałmužny, z Tachowského kláštera jest wyjeł, a wzaw odtud posła, w noci tmawé pospíšił jest z Čech, z władsti swé miłé awšak newděčné. Ačkoliw jest ten poseł w noci dosti dobře cestu ukazował, wšak potom ráno we dne, když do welikého lesa na pomezích českých k Faleu se jede, hanebně jest zabłaudił a je zawedł, že jsau žádné cesty ani stezky wíce newiděli, nýbrž w hłubokých a hustých lesích wězeli, ani kam dále ani zpátkem ani nápřed s wozem projeti nemohli. Pročež kordy swými, jsauce bez sekyry, dříwí pracně odsekáwali a cełý wůz několikráte dosti těžce přes pařezy a špałky přenášeti museli. Při té nesnázi Petr Thomasoni barwíř[1]) z netrpěliwostí rozhněwał se na toho posła, łáł a jemu pro błudné zawedení ostře domłauwał i bitím hroził. Kteréhož se poseł obáwaje, nenadále se ztratił a pryč odešeł. Když jsau jak wšickni sem i tam po lese pilně cestu hledajíc chodili, awšak jí nikterak najíti nemohli, nařídił jest w tom hrabě z Martinic tento prostředek, aby ne tak wšickni wesměs pojednou ale po pořádku jeden po druhém štěstí swé zkaušejíce, asi za čtwrt hodiny cestu hledali. Počaw tehdy Petr Thomasoni cestu hledati, sám jest nápřed šeł a jiní wšickni za ním. Když pak jest on za čtwrt hodiny nic nenalezł, tehdy následował jest Zachariáš Wejda regent, po něm Adam lakej; a nic nenalezli. Mnohem pak méněji jest ji kočí nalezł, nýbrž wjeł s wozem do nějakého błáta, tak že jsau klisny až do břicha w něm wězeły a z něho samy sobě pomoci, nad to pak s wozem wen wytrhnauti dłauho nemohły. I wida hrabě z Martinic, že již přes tři hodiny pořád w tak weliké úzkosti zůstáwá a že nikam z těch hłubokých lesůw wyjeti nemůže, i mohli by naposledy tu wšickni hładem zahynauti: pročež klekł jest na kolena swá a wšickni lidé jeho za ním, modlíce se wraucně Pánu Bohu wšemohaucímu, aby jim ráčił z toho nebezpečenstwí miłosrdně pomoci. Což se tímto způsobem stało: Předně, jakž jsau od modlení wstali, poručił jest hrabě, aby kočí we jméno Boží klisny hnał a jiní wůz tłačili. Potom šeł hrabě nápřed, za sebau lidi swé weda. A tak cestu hledaje i modle se pomalu, jest wyšeł z hrozných lesůw do nějakých welikých smýčenin, tak že se s konce lesa a wysokého wrchu do těch smýčenin nízko dole ležících jako do nějaké hłuboké propasti hleděło; wšak tu ještě žádného pole ani cesty nikdež widěti nebyło, nýbrž jako na paušti. Hrabě z Martinic, práwě jako z nějakého wnuknutí Božího, hłasitě jest zwołał

[1]) Barbier, holič.

německy: „Ó Bože můj! kde se nyní obrátiti máme!" a hned usłyšeł hłas řkaucí: Ja! Nato on hrabě řekł německy: „Ó můj miłý příteli, powěz mně, kde jsme my? Zdaliž na prawau čili na lewau stranu dáti se máme?" Ale když mu na tuto otázku nic odpowěděno nebyło, tehdy jest on opět hłasem zwołał: „O můj miłý příteli, máme-li se na prawo obrátiti?" Nato hned zase hłas odpowěděł: Ja! I nechtěje natom hrabě přestati, zwołał znowa: „Máme-li se na lewo dáti?" Na to hłas žádné odpowědi nedał. Ihned hrabě zase německy takto zwołał: „Tehdy máme se na prawo obrátiti?" Načež hłas welmi srozumitedlně takto powěděł: Ja, ja! Pročež we jméno Boží hrabě hned se pomału na prawo obraceł a tak brzo jakausi trawnatau máło ujetau cestu našeł, kteraužto cestau s wrchu dołů jewše, do nějakého bahniště červeného wjeli, skrze něž předce projeli k małé wesničce. A odtud do městečka již w Falcu ležícího Weidhausen přijeli.

LXIII.

Heřman hrabě Černín z Chudenic.

Jsa potomek jednoho z nejstarších rodůw šlechty české, syn Jana Černína, narodil se Heřman l. 1573. Otec mu zemřel, když mu bylo rok. W osiřelosti této nehrubě o něj pečowali poručníci; sámť prawí, že do žádné školy ani umění dán nebyl. Co zanedbáno w mládí, nahradil wšak hojně w létech dospělejších. L. 1598 wykonal spolu s Kr. Harantem z Polžic pauť do sw. země, do Arabie a Egypta, kterau společník jeho potom popsal a popsání wydal. Již l. 1598 byl komorníkem císařským. L. 1607 přijat do stawu panského. Známosti, kterých mu pauť jeho o wěcech orientalských zjednala, bezpochyby byly pohnutkau, že l. 1615 poslán byl od císaře Matyáše w legací do Turek, odkudž se l. 1617 nawrátil s dobrým pořízením, přinášeje slib míru na 20 let. W bauřích českých zachowal neporušenau wěrnost domu rakouskému. Zastáwal tehdá úřad hejtmana staroměstského. Obáwajíce se odporu jeho, kázali jej powstalci jmauti, čemuž on ale rychlým útěkem ušel. Za 8 hodin asi dojel z kaple bělohorské až do prwní wesnice saské. Po wítězstwí zbraní císařských usazen byl opět w hejtmanstwí a od té doby, požíwaje přízně panowníkůw swých, postupowal w hodnostech. L. 1623 powýšen byl za barona říšského, l. 1627 za hraběte českého, za saudce zemského a spolumístodržícího králowského, 1635 za falckrabí a týmž časem asi za tajného radu. W bojích, které tehdá zemi českau hubily, nezůstáwal nečinným. Jako již na Bílé hoře bojowal pod prápory císařskými, tak l. 1632, sebraw o swé ujmě branný

lid, dobyl Žatce na Sasích. L. 1644 nastaupil druhé swé poselstwí do Turek, kterýmž sobě dobyl nehynaucí zásluhy o říši rakauskau, ješto odwrátil od ní příčinu jisté téměř zkázy. Následkem wálek, které s nesmírnými záhubami již 24 let trwaly, byly země naše skoro na mizinu uwedeny; polowice Uher s hlawním městem wězelo w moci turecké; Torstenson hospodařil w Čechách a na Morawě, ano zástupowé šwedští doráželi až k samé Wídni; sedmihradské kníže Jiřík Rákocy umlauwal spolek se Šwedy a již se strojil k společnému s nimi boji; Benátčané weliké summy podáwali portě, aby wálku proti císaři zdwihla: w takowém stawu wěcí, kdy by Turci se připojili k nepřátelům Rakauska, sotwa by byl mohl zachráněn býti stát tolikerým úsilím domu Habsburského utwořený. Tu Heřman Černín osobní swau ráznosti a znalostí powah tureckých dowedl toho, že sultán Ibrahim wojsko do Uher úmyslem wálečným již wypravené powolal nazpět a mír s domem rakauským obnowil. Denník welepamátné cesty této jazykem českým rukau samého hraběte sepsaný zachowal se w hraběcím archiwu Černínském w Jindřichowě Hradci. [1]) Wrátiw se domů, sprawowal pan Heřman postaupně několik úřadů zemských; byltě sudím dworským, pak nejwyšším sudím, nejwyšším komorníkem a rok před smrtí nejw. hofmistrem. Zemřel dne 7. Března 1651 i pochowán w chrámě sw. Wíta na hradě Pražském. Z hojných statkůw swých založil fideikommis domu Černínského, we kterýž po něm, poněwadž dětí neměl, následowal strýc jeho Humprecht.

Z Denníka cesty l. 1644—5.

Audiencí u sultána.

18. Oktobru 1644 maje audiencí u sultána býti, strhla se takowá prška, nečas, že nemohła wětší býti. Posíłał jsem k welkému wizíru, możná-li jest, aby o den odłożeno býti mohło? Odpowěd, že nemůže nikoliw odłoženo býti, a on wizír že by sultánowi o to słowa říci nesměł. Posłał ke mně čiahauše-baši s několika Turky, že již sultán Ebrahim i welký wizír a jiní wšickni wizírowé očekáwajíce w diwanu jsau, abych nemeškał, že jim natom jejich hława stojí a p. Tu jsem já chtěł sám na woze až k bráně diwanu dojeti; nemohł jsem toho obdržeti, nýbrž tak předse na kůň wsednauti a se kačeti. [2]) Tu ještě nejwětší příwał, jako by jej naschwál wysypał, na nás přišeł, že potůčky wšudy po ulicích šly. Kdo čím měł, drobet se přikrył, wšak wšickni nadwýšeně skaupáni byli a jíti pospíchali. Jak jsem pod łaubím u diwanu se drobet otřeł, a mdłý jsa[3]), sotwička na nohách stáł,

[1]) Denník tento J. Jireček wytisknauti dal w Miklošičowě Slow. Bibliothece. We wyňatcích tuto podaných jazyk poněkud jest oprawen.
[2]) máchati se jako kačena. [3]) Černín był práwě powstał z těžké nemoci.

a hned brzo po lehku do diwanu wstaupení učinił: wšichni, wizír nejwyšši a jiní proti mne wywstali a mezi sebe proti welkému wizírowi posadili, salutací s obojí strany se dáły a welmi pěkně konversací se užíwały. A sultán Ebrahim práwě naproti mně nad wizírem Ahmetem za želozijí był, díwaje se na mne, na mé řeči a komplimenty; ale já jsem jej w twář widěti nemohł, toliko blíkání jsem znamenał. Asi po dobré půł hodině, tu jejich kapidži, jak obyčej, přede mne stůł newelký okrauhłý stříbrný předstawili, jídło jednu krmi a chléb na stole wůkoł a wůkoł postawili. Tu jsem já, welký wizír, silichtar wizír, kapitáni bíłého moře a JMsti císařské resident jsme społu před očima sultána jedli a po wykonání toho drobet poseděli. Pana Mikułáše Bechyně, pana Soka a pana sekretáře JMsti Císařské Sattlera a pana Jana Bechyně nechał jsem s jedním wizírem opodál za mnau za stołem jísti. W tom jsem o kaftany a kolik osob k audiencí jíti mají, rozmłauwał, a na několika čtyřidcíti narownáno było. Wywstali a šli jsme z diwanu pod jakausi ložiu. Wedlé obyčeje tu se kaftany rozdáwały; koho štěstí lepší neb horší k dostání trefiło, dostał. Páni welký wizír a wizírowé šli nápřed k sultánowi a, jak obyčej, se před ním postawili a hned brzo mne před sultána Ebrahima zawołali. Wšak sultán jich wíceji, ačkoli kaftany měli, krom čtyr před sebe pustiti nechtěł; ale já jsem wzkázaní sultánowu replicirował, že toho obyčej prwé nebýwało, a čtyry wíceji jsem, aby wjíti mohli, obdržeł. Osm jich było. W tom, jsa již před sultánowým pokojem, wyšli dwa kapidži-baše, wzał mne každý z nich za jednu ruku a wedli mne až do połowici, prostředku, toho pokoje před sultána, a tu se se mnau zastawiwše, hned mne mocí k zemi tłačili, abych nízkau reverencí sultánowi uděłał, až jsem na koleno přišeł k zemi, (an to prwé nikdy nebýwało, nýbrž u otce jeho, když jsem několikráte audiencí měł, až k samému přiweden był a sukně se jeho s náležitau reverencí dotekł) a zase zpátkem až k stěně obyčejnému místu mne dowedli. A tak pořád mých osm osob i s panem residentem počítajíc, až se wystřídali a dokonce na zem dołožiti museli. Tu jsem já krok jeden wystaupił a orací swau sultánowi Ebrahimowi wykonał a též kreditiv do rukau welikého wizíra odwésti dał, kterýžto ihned sultánowi od welkého wizíra dodán był. Tu sultán sám začał proti mne młuwiti a tuze křičeti a welice hrubě se wzpauzeti a prawiti, proč jsme tak dłauho, jsa on již šest let padišaha, k němu neposłali? Co pak jsme o něm newěděli, že padišahem jest, tak dobře jako bratr jeho Murat a rowně ty králowství, země, ostrowy a moře possediruje a jeho włastní jsau? Nechał jsem jej braukati a nato jsem žadné odpowědi nedał; neb jest hned w tom dál ke mne młuwił a ptał se, mám-li plenupotencii o wšecky punkta traktirowati a zawírati. Tu teprw jsem dał z třmenu krátkau odpowěd, že mám od JMsti císařské plnau moc ke wšemu tomu, co při kommissí poslední wedlé kapitulací traktirowáno a načem zůstáno było. Presenty były to ráno před audiencí asi hodinu do seralju sultánu odesłány. To mu se wysoce welmi líbiło, jak jsem był zprawen potom od přední osoby, že jsem se dál s ním nehádał a krátkau odpowěd dał; schwalował to sám před wizírem. Po wykonání toho zase mne páni kapidži ujali a skoro jako kati zacházeli, mdłý jsa, se mnau trhali, až mně prsten můj welký z rukau strhli, a

to w pokoji sultánowu mně stržen był; bez něho jsem domů přijeł. Wšak po několiko hodinách był mi zase do mé karawanzerije odesłán. Děkował jsem Pánu Bohu, že jsem, tak ještě zemdlen jsa, w tom wšem wytrwał. A hned ten den k welkému wizíru Ahmetowi jsem schwalně posłał, stěžuje sobě, to-li je spůsob u nich, na takowý spůsob hosta, starého známého od několika set lidu, obzwláště pak welkého posła Římského císaře a uherského i českého krále s takowým tuhým potłačowáním, reverencí činěním od těch kapidži-baš? Ježto já žádným sedlákem nejsem a wím jak se w té příčině, nic sultánowi neujímaje, chowati mám. Protož aby to dáleji remedirował. A k přátelstwí a pokoje činění že to spůsob žádný není. A dáleji že bych podruhé newěděł, jak k audiencí jeti a jíti a o wšem Jeho Miłosti Císařské parté [4]) dáti. Nad to wýše, že já, jsa prwé zde u otce tohoto sultána dobře widín a ničehož se takowého mně nestało, a nyní mnoho dobrých obyčejů zanecháno a změněno, nebo i některé zapomenuty jsau. Jsem i toho se opowážił a znaje jejich prwní spůsob, bez klejtu jeł, na wíru do rukau se jejich dał, a to observirował, když musulman ruku na bradu swau położí a słowo swé od sebe dá, že pewno a jisto jest. A tak o to by osobu mau sobě měli tím wíceji wážiti, a tento příjezd můj od JMsti císařské s radostí jim k dobrému widěti. A že JMst Cská wíceji než měł učiniti a mne wysłati ráčił, a to wše pro politowání obau stran nebohých poddaných zkázy.

Tu pan wizír azam [5]), po wysłyšení toho, podruhé — nebo jest ke mne posłał dříweji nežli můj wysłaný tam došeł, — se omłauwał i swého pána sultána, a wšecko to uwozowali na ignorancii těch dwau nowotných kapidži-baš, nedáwno z Kajeru přijatých, a sultán že se mnau dobře spokojen, a že odpowěd mau na jeho promłuwení sobě wysoce oblibował a osobu mau schwalował; on, pan wizír, že mně se též wším dobrým zakazuje a wíceji se toho státi nemá.

Jednání s serdarem Budinským.

5. Nov. 1644. Husinei wizir-baša-delli posłał ke mně, maje brzy již s swými lidmi wytáhnauti z Konstantinopole a k Budínu cestu swau (jsa tam serdarem) před sebe wzíti, abych k němu do jeho seralju přijeł, že z poručení sultána se mnau pilně promłuwiti má. Což jsem bez meškání tak učnił a tam jakž náležeło se wyprawił a přijeł. Tu jak obyčej salutací, romłauwání rozličných případností býwají a były. W tom začał jménem sultána na mne tuze zapauštěti a k tomu na dwě hodiny pěknými słowi, zase pohrůžkami, wojnau hroziti, abych já k tomu, jakožto welký poseł powolił, aby Košice s těmi hrabstwími jim dědičně k sedmihradské zemi, jelikož on též země pán jest, zanechány były, jakož je prwé Bočkaj i Betlehen Gábor drželi; že oni od čtyřkráte tisíc tolarů, které jsme jim zadrželi, upustí, a tak tudy že o wšecko k dobrému pokoji zawřeno a upewněno bude. Odpowěděł jsem jemu takto: „Co se prwního punktu dotýče, abych já jaké powolení dáti měł, toho že jakkoliw učiniti nemohu a žádného plnomocenstwí nemám, a také že bych wedlé dobrého swědomí a wěrno-

[4]) zpráwu. [5]) welký wezír.

sti pánu swému nikoliw k tomu raditi nemohł, aby od uherské země něčeho upustiti míti ráčił, a že prwé Bočkaj též i Betlehen Gábor od JMstiCské, jakožto poddaní JMstiCské statky swé w Uhřích mající, té miłosti užíwání ad vitam toliko dostali, aby wše zase po jejich každého smrti pokojně JMstiCské (toho času) odwedeno było. Rákocy že zaumysła se nutká, nemaje žádné sprawedlnosti k ničemémuž tomu; toliko tím pretextem by rád oba welké císaře k nepokoji a záhubě zemí přiwedł. I tolikéž jsem dopowěděł, aby nahlídł do kapitulací té, kterau jsem já za otce tohoto sultána Ahmet-chana sem přinesł, kdež natom zawřeno, aby wše w swé podstatě zůstáwało, totižto aby žádný sobě, jedna ani druhá strana, nic wíceji osobowati nemohł; a kdy by se co takowého zběhło a stało, buď že by pewnost která, zámek neb pałanka pod jakýmkoliw spůsobem wzata była, aby ihned o to kommissí nařízena, a zase které straně by odňato było, nawrácení se stało; jako i, aby žádná strana žádné pewnosti, pałanky, šance na swém włastním w tom pokojném čase druhé straně k podezření stawěti nemohła. A tak sprawedliwě náleží, aby sultán vasallu swému poručił, aby to, co jest proti pokoji a wšem kapitulacím učinił, zase nawrátił, anebo aby sám sultán, poněwadž prawí, že to sultán již w rukau swých má, odstaupił." Nato on zuřiwě odpowěděł: ‚Tehdy že já nejsem welkým posłem, když takowé moci, abych o to říditi a zawírati měł, nemám.' Tu jsem se w swé mysli pohnuł a rozhněwał, a wydał jsem na něj otázku a řekł jsem: „Jest-li on wěrný pánu swému?" Odpowěděł, že jest. „Co by tedy, kdy by na mém místě był, učinił?" Newěděł nato (pomatł jsem jej) co odpowěditi. I dołožił jsem to, že w těch wěcech nemusí powědom býti; nebo žádná traktací ani pokoje zawírání nikde se we Wídni ani w Konstantinopoli nedáło: nežli na hranicích zawíráno býwá, jakož se nyní w poslední kommissí a traktací w Řezně stało. I tolikéž že má instrukcí od JMstiCské, co činiti mám a powinen jsem, mne wede. Nyní že se žádná wina JMstiCské přičítati moci nebude, jestli co dalšího z toho následowati bude; že mají pokoj i wojnu před sebau, že sobě zwoliti mohau, co se jim líbí." Tu on začał teprwa ještě i toho dokłádati, že naposledy mne s listem a bez wyřízení s hanbau odprawí. Odpowěděł jsem, „že w jejich moci stojím, ale že jsem jim tu poctiwost učinił, kterau jim žádný, co ottomanská porta stojí, neučinił, totižto že jsem sem přijeł bez wšeho gleitu a assikurací, a do rukau se jejich dał. Že mohau se mnau činiti, co se jim líbí; ale že zato mám, že tím wíceji by mne měli sobě wážiti a dobře činiti, že oni nyní mohau též beze wšeho ostýchání budaucně posła welkého bezpečně posłati. Ale skrze mne že JMstCská pán můj nejmiłostiwější žádné škody nésti nemá." Nato zase potom ta nejlepší słowa dáwał a prawił, abych já se nedomníwał, aby tento diskurs a promłauwání k nepokoji młuwen był, toliko k přátelskému porownání. Dáleji dotekł jsem druhého punktu strany čtyřkrát sto tisíc sultánowi dłužnu býti: tomu že odpírám, toho že nikdy ničím ukázati moci nebudau, poněwadž w kapitulacích stojí categorice „semel pro semper těch dwakráte sto tisíc daných złatých," a tak že jejich wýkład toho słowa „semel pro semper" není jak býti má a jak oni toliko, že by se na tři léta wztahowati měło, wykłádají. A tak newěda on serdár, jak dál se mnau wyjíti, wztáhli jsme to oba na kommissí a

pěkná słowa sobě dáwali a se rozjeli. Tu on ještě k sultánowi a wizirowi dojeł, nepochybně referował, a potom z Konstantinopole do jedné zahrady se lidmi swými, jak obyčej prwní den wyjeti, wyjeł a dáleji k Budínu táhł. Požádati mě dal o mého nejlepšího psa lihaře: hned jsem jej jemu poslał, a jeho Mustafowi agowi pěkné hodiny.

LXIV.

Jiří Plachý (Ferus).

Narodil se l. 1585 w Horšowě Týně, wyrostl ale w Plzni, kam se rodičowé jeho přestěhowali. Studia konal w Praze pod jezuity, do jejichž řádu l. 1602 wstaupil. W Praze od 1616 wyučowal filosofii, morálce a polemice, až l. 1620 ustanowen byl za českého kazatele u sw. Salwátora, wedlé kteréhož úřadu sprawowal tiskárnu klementinskau a od l. 1623 též bibliotheku téhož kollegia. Postawení swého užil k rozsáhlým studiím, jmenowitě snažil se obeznámiti w historii domácí. Kázaní jeho welmi byla oblíbená. Nikdy toho, co jednau přednesl, neopakowal: wždy přednášel předměty nowé nowým spůsobem. Znaje dějiny české, z nich příklady uwozowal, kdežto jiní kazatelé w Řecku a i Italii po příkladech se ohlédati uwykli. Horle pro ctnost, prawdu a nábožnost, neohroženě káral nectnosti a nemrawy sauwěkých. Což diwu, uwalil-li tím na sebe nepřízeň mnohých, tak že jako druhdy sw. Jan Zlatoústý do wyhnanství jíti musil. Poslán byl do Prachatic, kdež se wýmluwnosti jeho brzo podařilo přiwésti obywatele w lůno církwe katolické. Zanedlauho wšak k prosbám Pražanůw nawrácen byl ke sw. Salwátoru, kdež stejnau přísností, oblibau i nepřízní kázal až do posledních let swých. Přátelských swazkůw užíwal Plachý k tomu, aby muže schopné pobádal ke wzdělávání dějepisu wlastenského a jim w tom byl nápomocen. Tak wyzýwal sekretáře Slawatowa, Hrušowského, aby pokračowal w kronice Hájkowě proti Martiniowi z Dražowa, o němž tehdáž powěsť šla, že totéž míní učiniti se strany protestantské. Jmenowitě ale shledáwal Plachý prameny dějepisné a obstaráwal jich přepisy kancléři Slawatowi, kterýž jemu zase dílo swé po částech k čtení a posuzowání posílal. Působiw třidcet plných let s kazatelny a pocíťuje na sobě již slabotu stáří, odebral se Plachý do Březnice, aby poslední dny swé w pokoji ztráwil. Tam dne 21. Ledna 1659 swětu wýhost dal, i pochowán w nowé kolleji tamní, jejíž stawbu sám byl řídil. Voigt líčí jej těmito slowy: „Plachý wedl žiwot ctnostný a bezúhonný. Přísně zachowáwaje řeholi řádu

swého, rowné swědomitosti žádal na spoluřeholnících. Zdálo se, jako by k stawu duchownímu byl zrozen. Čím prudčeji z kazatelny káral křehkosti lidské, tím příjemnější byl w obcowání, maje se wesele a přiwětiwě ku každému. Tak málo taužil po sláwě swětské, že díla swá wydáwal pod cizími jmény. Že byl nejwětším kazatelem wěku swého w Čechách, o tom pochybnosti není; kdy by kázání swá byl dal tisknauti, měli bychom na něm jistě českého Bourdaloua." Psal skoro jen česky. Spisůw jeho dílem půwodních dílem překladůw počítá se do padesáti. Jsau obsahu náboženského, mrawoučného a historického. Ze spisůw půwodních nejznačnější jest **Mappa katolická** t. j. historie obrácení wšech národůw na wíru křesťanskau (1630).

Z Mappy katolické.

O uwedení křesťanstwí do Kalekutu.

Dříwe nežli Portugalští do Indie se dostali, welmi sławné stanowiště kupecké zde było a král tak mocný, že téměř wšecky krále malabarské měł sobě poddané, a odtud słuje Zamorin, to jest, císař. Jeho krajina netoliko reyži ale též wšelijaké drahé koření wynáší, očež nejwíce Portugalští s nimi weliké a dłauhé hádky a całých sto let ustawičné boje wedli a, odwrátíc mnohá kupectwí odtud do Kocínu, Zamorina ponížili.

Z strany pak bezbožnosti a powěr Kalekutských i krwawých lidských obětí, wšecky okolní krajiny w tom jich následowały a potworným obłudám a příšerám zbožnice stawěły, modły ryły i božskau jim wzdáwały čest na spůsob Kalekutských. Nad míru urputile w swých powěrách wězeli, tak že słabá naděje była, aby kdy do té krajiny práwo křesťanské měło býti uwedeno. Wšak Bůh mocný, jenž srdce králůw zemských w ruce swé má a obrací je kam chce, jináč ráčił to zříditi; neb pokoj s Portugalskými był spůsoben a skrze něj wíra křesťanská w Kalekutu była štípena. A poněwadž to obé společně a jakořka jedním wrzem tam wešło, o obojím krátce wyprawowat słuší.

Był u wězení w Kalekutu toho času kněz nějaký z towaryšstwa a Jesu, jehožto král widauc opatrnost a srdnatost, rád ho posłauchał a rady jeho následował, aby s Portugalskými w přátelstwí wstaupił. Protož z wězení propuštěn, do Goy města se odebrał a radostnau wšem oznámił nowinu, a hned zase s druhým knězem w malabarské řeči zběhłým do Kalekutu se odprawił a pokoj jistými wýminkami jednati počał, mezi nimiž jedna nejpřednější, aby wíra swatá skrze patres była wolně wšem zwěstowána, nad ní král ruku držeł a chrámy Boží stawěti dopustił. K tomu král rád přistaupił. Potom též slíbił, že žádného jiného biskupa a kněžstwa s swými poddanými nepřijme, krom toho, kterého Římská apoštolská stolice jeho krajinám představí.

Po wýprawě wšech s obau stran o wěcech duchowních i swětských srownání a záwazkůw w určitý den na širé pole nedaleko

města wyšeł Zamorin s bratrancem čekancem Kalekutským, s knížaty, panstwem a lidem mnohým. Wystaupił tolikéž té chwíle z łodi na břeh władař pławby portugalské s nemałým též počtem swé družiny. Kteříž jak na zem wystaupili, zahřměło powětří od spuštění rozličné portugalské střełby na znamení radosti. Tu král a władař na znamení łásky a pokoje wespołek se objali; potom toho králowstwí čekanec a jiné władyky a auředníci. Nato přísahy na zdržení wíry były wykonány. Po nich král i władař kříž, jenž Boží muky słuje, k tomu již přichystaný na jedno blízké místo, kde kostel měł býti stawen, sami dwa donesli. A když był wyzdwížen, nejprwé král na kolena klekł a znamení wěčného pokoje našeho pocliwost učinił, po něm władař portugalský a potom jiní s obojí strany. Tekły slze přes líce Portugalským z newýmłuwné radosti, když widěli tu takowau čest Pánu Bohu býti wzdáwanau, kde máło předtím był rauháním pohaněn. A to tím wíce, že král odtud odjíti nechtěł, až sám nemáło země wykopał, a bratranec jeho s portugalským władařem, kněžími a jinými ji odnášeli, aby ihned chrám Boží był założen.

A tak w tomto sławném králowstwí wíra swatá rozkwětati těchto našich nedáwných let teprwa předpowěděným spůsobem počała.

I wida Zamorin, že půwodem páterůw skrze pokoj s Portugalskými učiněný mnoho dobrého jemu i wšem jeho končinám pochází, bez rady jich nic nezačínati sobě usmyslił a, aby je při sobě zdržeł, mnoho chrámůw Božích jim dał wystawěti. Oni pak, aby ďábelské podwody a lest tím snázeji a gruntowněji wywrátili, doptali se předně wšech osudůw a ohawností malabarských od pohana w těch wěcech příliš wycwičeného. Potom mezi lidem obecním nemáło jim była nápomocna kniha poety malabarského. Ten před dáwným wěkem obšírně proti modlářstwí psał a o wěcech wíry katolické pobožně a prawdiwě k zahanbení pohanům, jako který křesťan, mnoho oznamował. S władykami pak o wěcech hwězdářských jednajíc a tejně mezitím wkládajíc tajemstwí wíry katolické, k tomu je pomału kněží přiwedli, že nedaleko již byli od králowstwí Božího. Odtud poznáwajíc mnozí kłamy swých brachmanůw a pauhau čistau křesťanskau prawdu, brali sobě na rozmyšlenau, čeho by se měli přídržeti. Brachmané pak sami, modláři potměšilí, pro túž prawdu w žádnau hádku s nimi se dáti nesměli. Zamorin a král z Granganoru w hádání tak umlkli, jako by byli oněměli. Jiní též nejedni swětle wyznali, že jich učením a swětłem prawdy křesťanské patrně jsau přemoženi. Co se pak jich, týchž kněží, práce dotýče, jistě weliká a tuhá se nachází; neb pro wyučowání lidu často mnohé kraje Kalekutské obcházeli, často přebřídajíc nazí řeky široké, šaty na hławu włožené přenášeli: tak ohniwau łáskau byli zapáleni k zisku lidských duší.

O počátcích křesťanstwí w Číně.

Poslední na wýchod słunce w Asii jest třináct sinenských krajin obmezených mořem wýchodním. Na půłnoci pak, kde se stýkají s tatarským pomezím, zeď jest welmi pewná a wysoká, přes dwě stě małých mil zdýlí. Na západ sausedy mají masojedce příjmením Gejry, ježto na wysokých horách nazí přebýwají a po wšem těle rozličně

cejchowáni jsau. Země sinské welmi lidné, aurodné, ano tak wšecky wyprawené jako by jedna toliko zahrada nejpěkněji była, ozdobená řekami, jezery, háji, štěpnicemi, rolí, polními i lesními zwířaty, a wšelijakými žiwnostmi a obchody krásně wymalowaná; neb se w nich wšecky ty wěci w hojnosti wynacházejí. K tomu takowé we wšem práwo a řád, takowá wlídnost a ke wšemu dobrému náchylnost mezi lidem jest, že snad we wšem swětě rowných jim není. Žádný auřad, ani zemský ani wojenský, dán žádnému u nich nebude krom dobře učenému. Odkud pochází, že jich země opatrně a pokojně se řídí a sprawuje. A co se bohatstwí dotýče, píší mnozí, že w swětě žádného bohatšího není krále; jiní mají zato, že možnější a bohatější jest nežli wšickni potentáti w Ewropě a snad i w Africe.

Ale, buď Bohu žel, wšecko jich myšlení i práce o tento časný žiwot jest, o wěci k správě zemského králowstwí přináležející: o poznání Pána Boha nic nedbají. A w skutku žádného prawého Boha na swětě býti newěří; neb wězí mysl jich hłuboko w těchto hmotných a widitedlných wěcech a pro welikau miłost stwoření nemohau poznati Stwořitele. A tak tedy tito jsau na wětším díle bez Boha, krom že modły pro křtałt mají a žádné hławní wěci newykonají bez rady hadačůw a čarodějných losůw.

Národ tehdy tento nejprwé od sw. Tomáše apoštoła swětło wíry swaté přijał. Odkudž až posawad se w Chině nachází wysoké panny obraz obdýlný, ana w łůně děťátko chowá, a před ní lampy a swíčky podlé staré pobožnosti křesťanské hoří, ač oni neznabohowé, co to znamená, newědí dokonce. Dwanácti mužůw také obrazy mají, kteréž podobné jsau k našim obrazům dwanácti sw. apoštołůw, ano i obraz swaté Trojice, wyznáwajíc w něm tři osoby jednoho srdce a jedné wůle. K wíře owšem podobné jest, že toto wše z učení sw. apoštoła, ačkoli temně, w pohanstwu zachowali.

Ale přebýwá něco předce, ač na mále, w jedné sinské krajině zjewných křesťanůw. Ty pak wíře swaté wyučił nějaký Mataus paustewník, rozený Uher z Budína, jenž nemałý čas na hůře Syon paustewnický žiwot wedł, potom z wnuknutí Božího do Chiny přišeł, mnoho pohanůw pokřtił, pět mrtwých wzkřísił a mnohé jiné diwy činił, naposledy od bonzůw, modlářských kněží, zamordowán. I stało se minułého wěku, že někteří Portugalští upadli w ruce potomkůw těch křesťanůw, o nichž nyní zmínka se stała, a wedeni jsauce k jedné wsi, přišli k Božím mukám kamenným a kleknauc na kolena, s welikau pobožností a płáčem Pánu Bohu se modlili. Což widauce chinenští křesťané, ruce k nebi zdwíhali, na zem klekli a Boží muky líbali, řkauce: „Jesus Kristus, Jesus Kristus, Maria wždycky panna jeho počała, panna porodiła, zůstała pannau!" K tomu Portugalézi řekli, že ta jest prawá cesta wěčného spasení, jíž wšickni následowati máme. A z toho Chinenští poznali, že naši též jsau křesťané; protož do wsi je uwedli a přátelsky se k nim ukazujíc, oznamowali, kterak předkowé před dwěma neb třema sty léty křesťané učiněni jsau, jakž weyš powědíno jest.

Ale ačkoli se w Chině najde některý křesťan, wšak weřejně do wšeho králowstwí wíru swatau uwésti welmi nesnadné było, a to z těchto příčin. Nejprwé, o hrdło jde každému, kdo by chtěł něco u

wíře a náboženství proměniti, leč by král w tom artikul práwa zrušil a powolení swé dał. Za druhé, žádný cizozemec w zemích těch sem i tam procházeti se nemůže, a to welmi tuhé práwo jest. A kdy by který bez dowolení mandarinůw aneb włádařůw k nim se zahodił, ihned aneb ho usmrtí aneb u wěčnau službu podrobí. Kupci jich s wůlí a wědomím wrchnosti swé do cizích zemí se wybírají a k určitému dni domů se zase dostawují. Kupci pak příchozí w jich stanowištích obchody swé sice wedau, ale dále odtud postaupiti nemohau. Potřetí, poněwadž w každém domě modly mají, od swých starších sobě danau památku, ačkoli o nich málo smýšlejí, — neb jsauce wtipní a učení, známo jest jim, že modły nic nemohau, — wšak pro miłost a wážnost swých rodičůw a předkůw, kteréž u weliké uctiwosti mají, těžko by jim było je ztratiti. Na překážku była wšech wěcí hojnost a jako nějaká rajská rozkoše, kteráž obyčejně odwozuje srdce lidské od miłowání Pána Boha wšemohaucího. K tomu také množstwí tisíc bonzůw na překážku było, kteříž widauc, že swé łaupeže a břicha pasení mají zbaweni býti a jich fałše a kłamy najewo přijdau, wšelijaké nešlechetné podwody směli wymysliti, aby lid od modlářstwí odtržen nebył. Naposledy wysokomyslnost a nadutost tohoto národu; neb jinými wšemi národy pohrdají, sami se nade wšecky wypínajíc, což pokoře a sprostnosti Krista Pána se protiwí a lidi tak oslepuje, že prawdy jim nelze poznati.

Ale špatnáť jest lidská maudrost proti wšemohaucnosti Nejwyššího, kteraužto podwrátiti umínił skrze małý počet swých na oko a zdání swěta opowržených służebníkůw z towaryšstwa Jesu.

Když Portugalští s Chinenskými obchody w wěcech kupeckých míti počali a nedaleko od břehůw a stanowišť jich wystawěli Makao město nemałé: mnozí pobožní a učení muží o to wšelijak se snažili a usilowali, aby se mohli k lidu tak k ctnostem náchylnému dostati a jej prawdě wyučiti. Z nich nejprwnější był japonský apoštoł František Xawier z towaryšstwa Jesu, kterýž připławiw se k končinám chinským, žiwot swůj tu swatě dokonał l. 1552. Po něm dwa z řádu sw. Augustina s legáty portugalskými do Chiny přišli: ale kázati słowo Boží powolení nedostali a tak zpátkem zase odjeli. Též takowý konec wzał příchod do Siny kapucínůw řeholních sw. Františka l. 1578. Neb ještě zrałá žeň duší sinských była nepřišła. Ale když se ten swatý čas přiblížił, tu jeden Michał Rogerius, Włach Neapolitanský, člowěk welmi opatrný a w práwích zběhlý, řeči obojí i obecné chinenské i mandarinské, kteréž włádyky a wzácní lidé w Chině užíwají, nabyw wědomosti, s Portugalskými, kteříž při Chině kupectwí a prodaje prowozowali, tam se odebrał. I žádał poníženě aitana, to jest włádaře města Kantonu, poněwadž jemu z kněžské powinnosti náleží, aby každodenně Pána Boha obětí sw. ukrotił a jemu též oběti nelze na łodi wykonáwati, aby to mohł na zemi wykonati. Pohnuł srdcem aitana Pán Bůh wšemohaucí a udała se mu słušná žádost kněžská. Protož netoliko mu toho powolił, ale také dům k obydlí wykázał. Tak ten jistý páter Rogerius nemałý čas samotný w Chině bydleł. Potom dáwajíc na wědomí włádaři, že jemu bez towaryše žiwu býti nesłuší, dwa jiné sobě s jeho powolením připojił. I jiní tři towaryši potom přišli a pomohli mu sítí ewangelickau množstwí ryb zatáhnauti. Což

aby snáze wykonali, dárky sice sprostné, wšak Chinenským welmi wděčné, jako hodinky a sklenné oči[1]) mandarinum, starostům a zemským auředníkům darowali. Wýtah také učení křesťanského, knížku kterauž Latiníci katechismus jmenují, sinskau řečí wytiskli a s welikým duchowním úžitkem mnohým učeným lidem ji darowali. Wyprawowali tolikéž mandarinům, kterak, opustíc swau miłau włast, tři léta na moři se pławili, aby do Chiny mohli se dostati a ta práwa, kterým w swětě rowných není, poznati a swé též wyjewiti jim křesťanské obyčeje. K lidu pak nad míru łaskawě a příwětiwě se ukazowali, wlídně a pokorně s každým rozmłauwali a o to welkau měli péči, aby w žádném jich skutku ani w słowu žádný pohoršení a aurazu sobě newzał.

Z těch a jiných těm podobných příčin i lid i mandarinowé je zamiłowali welice. Ale když jim jeden dům był jako z smíchu dán k obydlí, kterýž plný był obłud a hrozných strašideł a oni je Božskau a kněžskau mocí wyženauc, bezpečně w tom místě bydleli: s welikým podiwením mnozí Sinenští Pána Boha křesťanského počali sławiti. Był pak z našich kněží jeden w hwězdářském umění a w tom, kteréž Latiníci ars memoriæ nazýwají, to jest umění pamětné, welmi zběhlý; neb co jest słyšeł, četł aneb widěł, hued mohł z paměti wšecko pořád i narůzno každému wyprawiti. Tak se to wšem diwně zdáło, že jako do školy k němu se wšickni učení walili a on, wěci učené jim přednášejíc, o nebeských a wěčných přitom je wyučował.

Těmi tehdy prostředky wšecky menší zemské auředníky a učené lidi táhli po sobě až i s tutanem jedním, to jest, jisté krajiny náměstkem królowským, w známost wešli, kterýž času jednoho je nawštíwił s welikým komonstwem. Sławně jako který w Ewropě nejsławnější potentát, w sukni hedbáwnau był oblečen, kteráž około podołku stříbrné a złaté zwonečky měła a na hławě pozłacenau nesł korunu. Około něho mnoho mandarinůw w swém mandarinském oděwu, kteříž když on s stolice scházeł, na níž wysoce nesen był, na kolena před ním klekali. Welmi se tomu wšecko město diwiło, že náměstek królowský cizozemce tak wlídně nawštěwuje, a jeho příkładem i jiná knížata je nawštěwowali a s nimi obcowali i stolili. Wystawěł jim týž tutan na swůj nákład dům a na něm napsati dał: „Tuto bydlí swatí muží, kteříž sem od západu słunce přišli", a kosteł, na němž napsał: „Zde prawá Boha nebeského učí se wíra." Ale když složili oděw swůj a bonzůw i učených lidí raucho na se wzali, tu teprwa s takowau wlídností a upřímností wšecko panstwo we wšech spůsobích posedění, wítání, jídle, nápisích tak s nimi zacházeło, jako by jim we wšem rowni byli.

Ale aby snad tito Boží służebníci w lidském ramenu naděje swé newzkłádali a w přátelstwí knížat mnoho sobě zakłádajíc, duší lidských łowení ospale newyhledáwali: častými ostny protiwenstwí býwali od Pána Boha wzbuzowáni. A nejprwé domníwali se po dwakrát, že jasný čas a dobrau chwíli mají Božího požehnání a z Chiny že nikdá wíce nohy newynesau, a w tom hned po dwakrát země prázdni ač na krátký čas býti museli. A opět nejednau, když se jim největší děła od knížat některých poctiwost, hle jiní se wytazujíc,

[1]) breyle.

kterak by naši do zemi jich se wlaudili, je umínili wypowěděti a z města do města hnáti. Často když slowo Boží měli zjewně hlásiti a pohany z powolení wládyk křtíti: před wládaři státi museli a swé newinnosti hájiti. Často budauc listem místokrálowským za obywatele země wyhlášeni, slowo Boží důwěrně rozsíwali, kostel i dům wystawený držíc, knihy wydáwajíc, w nebezpečenstwí žiwota, dobré powěsti i wyhnání upadli. Ale to žádnému diwné nebude, kdo wí, že Pán Bůh wšemohaucí tak s swými nejmilejšími přátely zachází, aby ho tím spůsobem wíce milowali, a že protiwenstwí jest w prawé wíře a u prawých Božích služebníků, poznali. K tomu také podwodně wymyšlené klamy tomu mnoho pomáhali. Ale wšak w krátké chwíli wšecky básně proti nim wymyšlené zmizely a prawda zwítězila. A naposledy toto se dálo z té příčiny, že w Chině proměny wrchností a auředníkůw králowských jsau časté a tak, co se zdá od jednoho nenáležitě býti učiněno, to druhý jeho potomek ruší. Protož tito Boží rybáři ne tak přílišně pečowali o menší mandariny, ale pokaušeli se o to nejednau, aby přístup k samému králi jim dán byl, až l. P. 1602 tři patres do Pakwinu města přišli a králi dary ač nedrahé wšak wděčné a w Chině newídané, hodiny, přinesli. A on jim pokrm dáwal a w městě popřál bydleti a w tom mnozí mandarinowé křtu swatého požádali. Naposledy léta 1607 mocným listem králowským wyhlášeni jsau za obywatele a domácí zemí těch, dům w Pakwinu sobě wystawěli, ač z klamů lstiwých lidí často protiwenstwí i potom snášeli. A okolo toho času již sto a dwadcet křesťanůw získali byli w Pakwinu městě a jinde a čtyři mládence sebau měli, kteříž jich řehole žádostiwi byli následowati a swé krajany sinské na wíru přiwésti. A troje sídlo w tom králowstwí měli.

LXV.

Jan Amos Komenský.

Komenský narodil se sice w Niwnicích (28. Března 1592), ale wyrostl w Uherském Brodě. W dětských létech umřeli mu rodiče a on sirotek, nemaje pečliwých poručníkůw, zůstal beze wšeho řádného učení. Bylo mu již 16 let, když puzen jsa tauhau po wědomostech, dostal se do škol. L. 1612 odebral se pro další wzdělání do Herbornu w Nassawsku a později na uniwersitu Heidelberskau. L. 1614 wrátil se do otčiny, a poněwadž neměl ještě let, aby mohl býti přijat za kněze, zastáwal w Přerowě učitelstwí. L. 1616 dostal se za spráwce duchowního osady bratrské do Fulneku, kdež prožil nejpokojnější snad dobu swého žiwota. Fulnek l. 1621 od wojákůw španělských náhle byl přepaden a wypálen, přičemž wšecko jmění Komenského přišlo na zmar. Opustiw spáleniště, nalezl útulek nejprwé u přízniwce swého Karla z Žerotína a později u pana

Jiříka Sádowského w Krkonošich. W trapném tom čase složil první dwa spisy swé: Labyrint swěta (1623 w samotě pod horau Klopotem u Brandeysa) a Hlubinu bezpečnosti (1625). Rok 1628 učinil konec Jednotě bratrské w Čechách a Morawě. I Komenský, opustiw otčinu, odstěhowal se do Lešna w Poznaňsku, kdež se již od l. 1548 osada bratrská byla utwořila. Zde sepsal okolo r. 1630 Informatorium školy mateřské a českau Didaktiku. Oba tyto spisy teprwé w nowějších dobách objeweny a wytištěny byly. Dílo wšak, které jméno Komenského po wší wzdělané Ewropě rozhlásilo, wyšlo l. 1631; jest to Janua linguarum reserrata. Zdarem tím powzbuzen, předsewzal si Komenský, sestawiti pro weškeré wyučowání nowé knihy učebné a methodické. Nemoha wšak k předsewzetí tak welikému o swé ujmě přistaupiti, staral se wšemožně, aby získal mæcena, který by jej a spolupracowníky jeho potřebným nákladem založil. Po marných pokusech w Polsku zaswitla mu naděje z Anglicka. Parlament slíbil mu podporu, a Komenský wydal se l. 1641 do Londýna. Než nepokoje domácí w Anglii snahám jeho wzniku nedaly. Protož přijal hned následujícího roku nabídnutí bohatého kupce hollandského, Ludwika z Geeru, tehdá w Švedsku bydlícího. Přeplawiw se přes baltické moře, seznámil se s kancléřem Oksenstiernau, kterýž se zalíbením proskaumal náwrhy jeho a k jich prowedení ochotně jej pobádal. Komenský hned ruku k dílu přiložil, usadiw se w pruském městě Elbinku, kdež se dostatečné prázdně a poklidu nadál. Pan Geer poskytowal mu pomoci; když ale práce nešla tak rychle, jakož očekáwal, býwalo Komenskému slýchati nejen wýčitek ale časem zápasiti i s nauzí a nedostatkem. L. 1648 byla první část díla předsewzatého dokonána, od šwedských komissarůw schwálena a wytištěna. Mezitím wywolen byl K. za staršího w Jednotě i musil se přesídliti zase do Lešna. Zde došlo jej l. 1650 pozwání od Sigm. Rákoce, aby přišel do Šaryšského Potoka, sídla knížecího, a školy podlé plánu swého zřizowati se jal. Nenalezl wšak ochotné wůle a pokoje k úkolu tomu, tak že již l. 1654 do Polska se nawrátil. Dwě léta později potkala jej nejhorší nehoda. Šwedi jedním šmahem dobyli Polska. Lešno od nich z úcty ku Komenskému zůstalo ušetřeno, ale sotwa Poláci obdrželi wrch, těžce zato pykati musilo. Město lehlo popelem, Komenský pak ztratil tu nejen wšecken swůj majetek, ale, což mu žalostnějšího bylo, i swé rukopisy, mezi nimiž i slowník latinskočeský a českolatinský, owoce 46leté

píle. Tu odebral se do Amsterdamu k panu Geerowi. Wšecken čas obracel nyní na spisy náboženské a na dokonání díla swého pansofického. Awšak konce se nedočkaw, skonal dne 15. Listopadu 1671.

1. Z Labyrintu swěta.

Pautník staw učených prohlédá.

1. Řekł ke mně wůdce můj: Již já mysli twé rozumím, kam tě táhne: mezi učené s tebau, mezi učené; to pro tebe wnada, to lehčejší, to pokojnější, to mysli užitečnější żiwot. Ba tomuť jest tak, dí Tłumočník. Nebo co rozkošnějšího býti může, jako aby člowěk nechaje a nedbaje hmotného toho těła kwałtowání, s samým wšelijakých ušlechtiłých wěcí zpytowáním zacházeł? Toť w prawdě jest, což smrtedlné lidi nesmrtedlnému Bohu podobné a téměř rowné činí, aby jako wšewědaucí byli, co na nebi, na zemi, w propastech jest neb bude, wšecko stíhajíce, wšecko znajíce; ač ne wšechněm w jednostejné dokonałosti, prawdať jest, toho se dostáwá. Weďtež mne tam; proč meškáte? řekł jsem.

2. I přijdeme k bráně, kterauž mi disciplinam jmenowali: a ta była dłauhá, úzká a tmawá, plná zbrojných strážných, kterýmž se každý, kdo do ulice učených chtěł, opowěditi a průwodu žádati museł. I widěł jsem, že haufowé lidu, zwłáště mładého, přicházeli, a byli hned na rozličné trpké exameny bráni. Nejprwnější examen při každém był, jaký měšec, jaký zadek, jakau hławu, jaký mozek a jakau kůži přináší. Była-li hława oceliwá a mozek w ní ze rtuti, zadek ołowěný, kůže železná a měšec złatý, chwálili a hned ochotně dále wedli: neměł-li kdo toho paterého, aneb mu kázali zpět aneb špatně tušíce, tak na zdařbůh přijímali. I řekł jsem diwě se: Co pak jim tu na tom paterém kowu záleží, že se tak pilně nato wše dobýwají? Ba mnoho, dí Tłumočník. Nemá-li kdo oceliwé hławy, rozpukne se mu; nemá-li w ní tekutého mozku, nebude z něho míti zrcadła; nemá-li plechowé kůže, newytrpí formací; nemá-li ołowěného sedadła, newysedí nic, roztrausí wšecko; a bez złatého měšce, kde by nabrał času, kde mistrůw, żiwých i mrtwých? Či mníš, že tak weliké wěci darmo přicházeti mohau? I porozuměł jsem, kam se to směřuje, že se k tomu stawu zdrawí, wtip, ustawičnost, trpnost a nákład přinášeti musejí, a řekł jsem: Takť se tedy oprawdu říci může: Non cuivis contingit adire Corinthum, nekaždému se dřewu dostane býti fládrem.

3. I wejdeme dále do brány a widím, an každý ten strážný jednoho neb wíce jich na práci wezma a s ním se weda, do uší mu cos dmýchá, oči protírá, nos a chřípě wyparuje, jazyk wytahuje a obkrajuje, ruce a prsty skłádá a rozkłádá, a newím co wíc neděłá. Někteří se i hław prowrtowati a cos naléwati pokaušeli. Nad čímž Tłumočník zděšeného mne wida: Nediw se, řekł; učení ruce, jazyk, oči, uši, mozek a wšecky wnitřní i zewnitřní smysły jinakší než hlaupý lidu obor míti musejí: protož se tu přeformowáwají, a to bez práce a odpornosti býti nemůž. W tom pohledím a spatřím, jak nebozí mnoho od toho přeformowáwání dáwati museli. Ne o měšci, než o kůži, již mu-

seli nastawowati, prawím. Tytýž zajisté pěst, rafije, ferule, metła na líci, na lebu, na hřbetě, pod sedadły se octła, až krwawau cedili a téměř napořád prauhů, šrámů, modřin, mozołů plni byli. Což někteří widauce, dříw než se jim dali, jen do brány nahlednauc, cauwali; jiní formowatelům těm z rukau se wydrauc, zutíkali tolikéž. Menší jich počet dotrwał, až na prostranno puštěni: až i já také, do toho stawu chut maje, formací tu jsem, ač ne bez nesnadností a trpkostí, wystáł.

4. Z brány když wycházíme, widím, že každému tomu ponabraušenému cejch dáwají, po němž by, že mezi učence přináleží, poznán býti mohł, kałamář za pás, za ucho péro a do ruky prázdnau knihu k shledáwání umění: i dostał jsem toho také. Tu pak dí mi Wšezwěd: Nu již tu máme čtwero rozcestí, do filosofie, mediciny, jurisprudentie a theologie: kam nejdříw chceme? Jak saudíš, řekł jsem. On zase: Dojděme nejprw na plac, kdež se wšickni scházejí, aby se na ně zespołka podíwał: potom auditoria porůznu procházeti budeme.

5. I uwede mne na nějaký ryňk, a aj tu obłakowé študentů, mistrů, doktorů, mládenců i šediwců! Z nichž někteří po hromadách se drželi, spolu rozmłauwajíc a disputujíc; jiní se do kautů tiskli jiným s očí. Někteří (což jsem dobře wyšetřił, ale jsem jim toho tam młuwiti-nesměł) měli oči a neměli jazyka; jiní měli jazyk a neměli očí; někteří toliko uši bez očí a jazyka a t. d.: takž jsem porozuměł, že i tu nedostatkowé přebýwají. Wida pak já, že wšickni tito odkuds wycházejí, a zase tam wcházejíce, jako wčeły z aule a do aule se motají, pobídnu, abychom tam také wešli.

6. Takž wejdeme: a aj tu síň weliká, jíž jsem ani konce neznamenał a w ní po wšech stranách plno polic, příhrad, škatulí a krabic, že by jich na sta tisících wozůw neodwoził, a každá měła swůj nápis a titul. I řekł jsem: Do jakéž jsme toto apatéky wešli? Do apatéky, řekł Tłumočník, kdež se lékowé proti neduhům mysli chowají a ta włastním jménem bibliothéka słowe. Pohleď, jací tu neskonalí składowé maudrosti! Hledě tedy já, widím učenců páteře přicházejících rozličně se około toho zatáčeti. Někteří nejpěknější a nejsubtylnější wybírajíce, po kusu z nich wytahowali a do sebe přijímali, powłowně sobě žwýkajíce a zažíwajíce. Já přistaupě k jednomu, tázi se, co děłá? Odpowěděł mi: Prospíwám. A jaká w tom chut? dím já. On zase: Dokud se to w ústech žwýká, náhořkost neb nákysełost číti, potom se obrací w sładkost. A nač pak to? řekł jsem. Odpowěděł: Lehčeji mi to přichází wnitř nositi a jsem tím jistší; a co úžitku newidíš? I hledím na něj pilněji, a widím jej tłustého a tučného, barwy krásné, oči se mu jako swíce stkwěly, řeč była pozorná a wšecko při něm čilé. I dí mi Tłumočník: Owšem pak tito.

7. I pohledím, a aj někteří tu welmi łakotně s tím zacházejí, pořád, co jim k rukám přišło, do sebe cpajíce. Na něž pilněji hledě, newidím nic, aby jim barwy neb těła neb tuku co přibýwało, kromě samého břicha odutí a rozecpání: a widím, že co do sebe nacpali, zase to nezažité z nich lezło. Někteří z těch takowých i w záwrat upadli a s smysłem se pomíjeli; někteří od toho bledli, schli i mřeli. Což jiní widauc, na ně sobě ukazowali, a jak nebezpečno s knihami (nebo tak krabicím těm říkali) zacházeti, sobě wyprawowali; někteří prchali pryč; jiní aby jen opatrně s nimi zacházeli, napomínali se.

Protož toho do wnitř nepřijímali, než s předu i zadu pytlíků a mošen sobě nawěsíce, do těch ty škatule cpali, a ty nosíc, když co promluwiti neb napsati bylo, z kapsí wytahowali a odtud do úst a péra brali. Já znamenaje to, řekł jsem: Tito tuším w kapsích umění nosí? Odpowěděł Tłumočník: Memoriæ to subsidia; čis neslýchal? Slyšeł jsem pak od některých ten spůsob chwáliti, že ti prý jen usezené wěci wynášejí. A můžeť býti; než já jsem jiné tu nepohodlí znamenał. Přihodiło se při mé přítomnosti, že někteří swé škatule roztrausili, a některým, když jich poodłožili, oheň zejma se popálił. Ach, jakého tu běhání, rukama łomení, naříkání, na retu wołání! Nechtěł žádný pro tu chwíli wíc disputowati, psáti, kázati; než zwěsa hławu chodił, chaulił se, rděł, u koho wěděł, prosbau i penězy zase nádobíčkô shledáwaje: ježto kteří wnitř zachystáníčko měli, takowé příhody ne tak se báli.

8. Já mezitím opět jiné spatřím, kteříž ani ne do kapsy sobě ty škatule dáwali, než nosili do pokojíkůw kamsi. Za nimiž wejda, widím, ani pěkná na ně pauzdra strojí, rozličnými barwami líčí, někteří i stříbrem a złatem obkłádají, do polic pořádají a zase wytahujíce na ně hledí: pak zase skłádají a rozkłádají, přistupujíce a odstupujíce, sobě i jiným, jak to pěkně stojí, ukazují, wše powrchu; někteří také časem na titule, aby jmenowati uměli, nazírali. I dím: Co pak tito łaškují? Odpowí Tłumočník: Miłý brachu, pěkná wěc jest pěknau míti bibliothéku. I když se jí neužíwá? dím já. A on: I ti kdož bibliothéky milují, mezi učené se počítají. Já sobě na mysli: Jako někdo kładiw a klíští hromady maje a k čemu jich užíwati newěda, mezi kowáře. Říci wšak toho, abych sobě něco neutržił, nesměł jsem.

9. Než wyjdauc my zase na síň, uzřím já, že těch apatékářských nádob wždy wíc a wíc po wšech stranách přibýwá, a hledím, odkud je pak nosí? I widím, že z jakéhos zastření, za kteréž já také wejda, spatřím mnoho saustružníkůw, ani teď jeden nad druhého pilněji a křtałtowněji z dřewa, kostí, kamení a rozličných materií škatule ty formují, a mastí či dryákem naplníc, k obecnému užíwání dáwají. A Tłumočník mi dí: Tito jsau ti chwáły a wšelikého zwelebení hodní lidé, kteříž nejužitečnějšími wěcmi pokolení swému słauží, že pro rozmnožení maudrosti a umění žádné práce, žádného úsilí nelitujíce, sławnými dary swými s jinými se sdělují. I uděłá mi se chut podíwati se, z čeho a jak se to (co dary a maudrosti nazwał) děłá a strojí. A spatřím jednoho tuším či dwa, kteříž wonná koření a byliny shledáwajíce, krájeli, třeli, wařili, distillowali, rozkošné dryáky, lektwaře, syrůpy a jiná žiwotu lidskému užitečná lékařstwí strojíce. Naproti tomu jiné spatřím, že jen z jiných nádob wybírali a do swých překłádali; a těch było na sta. I řekł jsem: Titoť wodu přeléwají. Odpowěděł mi Tłumočník: I tak se umění množí. Nebo zdaž se jedno a též jinak a jinak přistrojiti nemůž? A k prwnějším wěcem wždy se něco přidati a přioprawiti můž. A zkaziti také, — řekł jsem já s hněwem, wida patrně, že se fałeš prowodí. Některý zajisté cizí nádobky dopadna, aby swých několik naplnił, rozřídił, jak mohł, leda pomyjí přiléwáním; jiný zase přidáwáním lecjakés małaniny, třeba prachu a smetí, zahustił, jen aby se také nowé zaděłání zdáło. Mezitím nápisy nádhernější než onino přiwěšowali a nestydatě jako jiní

dryáčníci každý swé welebił. Kdež mi i diwno i hněwno było, že (jakž jsem prw nawrhł) řídký kdo wnitřní podstatu examinował, než wšecko napořád aneb aspoň bez rozdílu brali; a pakli kteří wybírali, jen zewnitřního křtaltu a nápisů hleděli. A tu jsem porozuměł, čím to jest, že jich tak mało k wnitřní čerstwosti mysli přichází; nýbrž čím kdo těch léků wíce do sebe hltał, tím že se wíce dáwił, bledł, wadł a chřadł. Spatřił jsem pak přeweliký díł miłých těch dryáků, jimž se nikdy k žádnému lidskému užíwání přijíti nedostało, než jen mołům a červům, pawaukům a mauchám, prachu a plesniwosti, naposledy smutným skřínkám a zadním kautům za podíł były. Čehož bojíce se někteří, jak brzy dryák swůj dostrojili (ba někteří dříw než strojiti dobře začali) hned po sausedech, præfací, weršů anagramm prosíce, běhali; hned patrony, kteříž by nowým strojům jména a měšce půjčili, shledáwali; hned titule a nápisy jak nejozdobněji líčili; hned rozličných figur a obrázkůw kwětowáním jak nejkadeřawěji premowali, sami to také lidem wstříc nosili, podáwali a jakořka bezděk cpali. Ale widěł jsem, že naposledy ani to již nepomáhało, proto že to přes příliš přemnoženo było. I litował jsem nejedněch, že mohauc čistý míti pokoj, beze wší potřeby a užitku, nýbrž w šanc sázením jména swého a se škodau bližních w to dryáčnictwí se dáwají. Očemž když jsem náwěští dáwał, nenáwist jsem získał, jako bych obecnému dobrému překážeł. Mlčím již, jak někteří z wěcí naprosto jedowatých ty swé konfekty strojili, tak že tak mnoho se trawenin jako lékařstwí prodáwało, a nelibě jsem ten neřád nesł; ale nebył kdo toho naprawiti.

10. Takž zase na plac učených wyjdeme: a aj swády, různice, rwačky, shon mezi nimi. Řídký tu był, kdož by s někým tahanice neměł, nejen mładí (což by se nedospěłého wěka drzosti přičísti mohło), než i ti starci wespołek se drancujíce. Nýbrž čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držeł aneb od jiných jmín był, tím wíce různic začínał a na jiné wůkoł šermował, sekał, házeł a střílel, až hleděti hrozno było, pochwału a słowútnost w tom sobě zakłádaje. I řekł jsem: Ale což to pro miłý Bůh? Wšak jsem já myslił a takť mi od wás slibowáno, že toto nejpokojnější staw jest: já pak tu mnoho různic nacházím. Odpowěděł Tłumočník: Synu, nerozumíš ty tomu: wšak se to oni brausí. Co, brausí? řekł jsem. An já rány widím a krew a hněw a wražedlnau jedněch k druhým nenáwist? Wšak jsem podobného nic w žádném stawu řemeslníků nespatřił. Bez pochyby, řekł on, oněch umění jsau řemeslná, otrocká, těchto swobodná. Protož čeho se oněm nedowoluje, aniž by se při nich trpěło, toho těmto plná swoboda. Ale jak to řádem słauti má, řekł jsem, já newím. Zbroj sic jejich na pohleděni strašného se nezdáło nic. Nebo kopí, kordy a tulichy, jimiž na sebe sekali a bodli, kožení byli, jichž nedrželi w rukau, než w ústech. Střełba pak jejich była ze třtin a písku, kteréž prachem wodau rozpuštěným nabíjejíce, papírowými štáfy na sebe házeli. Nic, prawím to, po wrchu hledě, hrozného se nezdáło: já wšak wida, jak když někdo mírně trefen był, sebau trhał, křičeł, winuł, utíkał, snadně mi porozuměti było, že to ne žert, než oprawdowý boj jest. Na někoho jich mnoho dotírało, až wšecko od mečůw około uší břinkało a kulí papírowých jako krupobití naň padało. Někdo, statečně

se bráně, obránił se a wšecky odbůjce swé rozehnal: jiný ranami jsa přemožen padł. A widěl jsem tu neobyčejnau jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtwým neodpauštěli; nýbrž tím wíc a nelítostiwěji na ně sekali a flekali, každý natom, který se mu již nebránil, nejraději rekowstwí dokazuje. Někteří s sebau mírněji zacházeli, wšak hádky a nedorozumnění prázdni nebyli. Nebo sotwa kdo co promluwił, aby mu hned jiný někdo na odpor newstaupił. I o sníh, bílý-li jest či černý, i o oheň, horký-li jest či studený, hadrunky były.

Pautník přišel mezi filosofy.

I dí mi Tłumočník: Nu již tě ale mezi samy filosofy, jejichž práce jest k naprawení nedostatků lidských prostředků wyhledáwati, a w čem prawá maudrost záleží, ukazowati, uwedu. A já řekł: Tuť se snad bohdá jistému něčemu naučím. On řekł: Owšem; nebo to jsau lidé, kteříž prawdu každé wěci znají, mimo jejichž wědomí ani nebe nic nedělá, ani propasť ničeho neskrýwá; kteříž žiwot lidský k ctnostem ušlechtile formují, kteříž obec a krajiny oswěcují, kteříž Boha přítele mají, maudrostí swau k jeho tajnostem dosahujíce. I pojďmež, řekł jsem, pojďme mezi ně, prosím, tím spíše. Ale jakž mne tam uwedł a já množstwí stareů a diwné jejich trety spatřił, strnuł jsem. Tu zajisté Bion tiše seděł, Anacharsis se procházeł, Thales létal, Hesiodus orał, Plato w powětří ideas honił, Homerus zpíwał, Aristoteles disputował, Pythagoras mlčel, Epimenides spał, Archimedes zemi odstrkował, Solon práwa a Galenus recepty spisował, Euklides měřił síň, Kleobulus budaucí wěci zpytował, Periander powinnosti rozměřował, Pittakus wálčił, Bias žebrał, Epiktetus slaužił, Seneka mezi tunami złata sedě chudobu wychwalował, Sokrates o sobě každému, že nic neumí, powídal, Xenofon naproti tomu každého wšemu naučiti slibował, Diogenes z sudu wykaukaje wšecky mimo jdaucí haněł, Timon wšechněm złořečił, Demokritus wšemu tomu se smáł, Heraklitus naproti tomu płakał, Zeno se postił, Epikurus hodował, Anaxarchus prawił, že to wšecko nic není, jen že se to tak zdá. Jiných drobnějších filosofků mnoho było, a každý obzwłáštního něco prowodił, čehož jsem ani nezpamatował wšeho, aniž mi se připomínati chce. Díwaje se pak nato, řekł jsem: Ale toto-liž jsau ti mudrcowé, swětło swěta? Ach, ach, jáť jsem se jinakších wěcí nadáł. Wšak tu jako sedláci w krčmě každý wyje a každý jináč. Řekł mi Tłumočník: Tys błaud, ty těm tajemstwím nerozumíš. Já slyše že tajemstwí jsau, počnu o nich bedliwě přemyšlowati a Tłumočník počne mi je wykładati. W tom aj přistaupí jakýsi, také w filosofském hábitu (jmenował se Pawłem Tarsenským) a pošeptał mi do ucha: „Zdá-li se tobě kdo maudrým býti w tomto swětě, budiž błáznem, aby maudrým učiněn był. Maudrost zajisté swěta tohoto błáznowstwím jest u Boha. Nebo psáno jest: Zná Pán přemyšlowání maudrých, že jsau marná." S kterauž řečí, poněwadž jsem widěł, že co mé oči a uši widí a słyší, se srownáwá, ochotně jsem natom přestał, a: Pojďme někam jinam, řekł. Tłumočník pak můj błáznů mi nadał, že maje já se od maudrých něčemu naučiti, od nich utíkám. Ale já šeł mlče předce.

Pautník prohlédá hrad Fortuny, a nejprw přístup k němu.

1. Když k tomu milému hradu přijdeme, widím nejprw zástupy lidu ze wšech města ulic se sbíhajících a obcházejících, a kudy by se zhůru dostati mohli, ohlédajících. Była pak na ten hrad jediná, wysoká a úzká brána, ale kteráž zabořená, zawalená a trním zarostłá była: słauła poně Ctnost. A praweno mi o ní, že před časy ona sama toliko k wcházení na hrad wystawena była, ale že se brzy potom příhodau jakausi zabořiła: protož jiných menších že naděłáno a té necháno, poněwadž příliš příkro, nepřístupno a nezwolno było choditi skrze ni.

2. Prołámány tedy zdi a naděłáno forten s obojí strany, kteréž já prohlédaje, widěł jsem nápisy jich: pokrytstwí, łež, pochlebenstwí, neprawost, fortel, násilí atd. Ale když jsem to tak jmenował, a kteří tudy wcházeli, słyšeli: hněwali se na mne, reptali, shoditi mne dołů chtěli, tak že jsem stauliti museł. Díwaje se pak, widěł jsem, že někteří předce tau starau branau skrze rum a trní lezli; jedni prolezli, a jiní nic: a ti teprw se zase do dolejších bran wraceli a jimi procházeli.

3. I wejdu tam také a spatřím, že tu ještě hrad není, než plac, na němž množstwí lidí stojí zhůru k wyšším palácům wzhlédajících a wzdychajících. Když jsem se ptał, co ti tu děłají? odpowědíno mi, že jsau čekanci, łaskawého paní Fortuny wzezření a na hrad puštění očekáwající. A co se newšickni ještě tito tam dostanau? wšak wšickni o to wěrně pracowali. Odpowěděł: Přičiněti se každý můž, jak wí a umí; naposledy wšak na paní Fortuně, koho ona k sobě přijíti chce neb nechce, záleží. Můžeš se podíwati, jak to jde. I widím, že tam již wýše žádných schodů ani bran není, než koło jakési ustawičně se točící, k němuž kdo se připał, zhůru na podłahu wynešen był a tam teprw od paní Fortuny přijat a dále puštěn. Dole pak nemohł kdo chtěł koła se chytiti, než koho k němu úřednice paní Fortuny jménem Náhoda přiwedła aneb na ně wsadiła; jinému každému ruce sklauzły. Ta pak regentka Náhoda chodiła mezi haufem, a koho se jí udáło, toho chytiła a na koło wsadiła: ježto se jí někteří welmi na oči tiskli, rukau podáwali, prosili, swé wynałožené práce, poty, mozoły, šrámy a jiné zasłaužiłosti předstírajíce. Ale já držím, že naprosto hłuchá i slepá býti museła, tak že nic ani k osobám newzhlédała ani proseb nedbała.

4. Mnozí tu z wšelijakých stawů byli, které jsem prwé widěł, že w powołání swém a skrze bránu Ctnosti aneb také skrze postranní fortny práce a potu nelitowali, awšak se štěstí dočekati nemohli: jiný, nato třeba ani nemyslící, był za ruku ujat a zhůru nešen. Z oněch pak čekanců mnozí přewelmi tesklili, že na ně pořádka přijíti nechtěła, až nejeden ošediwěł: někteří sobě zaufali, a pustíc od štěstí, wraceli se k łopatowání swému, z kterýchž opět někteří roztaužíce se k hradu lezli, očí i rukau k paní Fortuně podáwajíc: tak že expektantů těch spůsob tak i jinak bídný a teskliwý jsem shledał.

Pautník spůsob boháčů prohlédá.

1. Řekł jsem pak wůdci swému: Nu již bych také, co tam nahoře jest, jak Fortuna swé hostě ctí, rád spatřił. Dobře,.řekł on a wzneseł se, než jsem zwěděł, se mnau zhůru, kdež paní Fortuna, na kauli stojeci, řetězy, zápony, měšce, titule a jména, medy a cukry rozdáwała a teprw dále zhůru panštěła. I pohledím na stawení hradu, kteréž o trojím ponebí było, a spatřím, že některé do dolních, jiné do prostředních, jiné do wrchních pokojíků uwozují. I dí mi Tłumočník: Zde dole přebýwají, které paní Fortuna penězy a zbožím poctila; w prostředních pokojích ti, které rozkošemi krmí; w horních pak palácích, které sławau přiodíwá, aby od jiných spatřowáni, chwáleni a ctěni býti museli. Některým dwojího społu neb i wšeho trojího přeje, a ti se, kam chtí, procházeti mohau. Widíš, jak šťastná wěc jest, komu se sem dostati dostane.

2. Pojďmež tedy, řekł jsem, mezi tyto třebas nejprw. Takž wejdeme do dolních sklepů, a aj tam tma a neweseło! tak že jsem nic téměř newiděł ponejprw, jen že jsem břinkání jakés słyšeł a puch stuchliny zarážeł mne ze wšech kautů. W tom když se mi trošku zrak probere, widím plno ze wšelijakých stawů lidí, ani tu chodí, stojí, sedí, leží, a každý má pautami zpaté nohy a ruce swázané řetězem, někteří přitom i na krku řetěz a na hřbetě břímě nějaké. I zděsił jsem se a řekł: Což pak toto, pro krále, do žaláře jsme nějakého přišli? Odpowěděł mi, směje se, tłumočník: Jakýs ty nerozum? wšak toto darowé jsau paní Fortuny, kterýmiž ona miłé syny swé obkłádá. A já ohlédaje jednomu i druhému i třetímu těch jeho darů, widím ocełowá pauta, železné řetěze, ołowěnau neb hlíněnau nůši. A jacís to darowé? dím, o tyť bych já nestáł. Ale błaude, zle ty hledíš, dí mi Tłumočník, wšak pak złato jest wšecko to. I hledím znowu ještě pilněji a powídám mu, že já předce newidím než železo a hlínu. Ej nemudruj tak příliš, dí on; wěř jiným wíce než sobě; pohleď jak oni sobě toho wáží.

3. I hledím a spatřím swůj diw, jak se oni přewelice w tom opautání swém kochali. Tento sobě počítał kraužky řetězu swého; jiný je rozbírał a zase skłádał; jiný řetězu sobě rukau potěžkáwał; jiný ho na pídi měřił; jiný k ústům bera líbał; jiný ho před mrazem, horkem a úrazem chráně, šátkem obwinował. Někteří dwa neb tři se sstaupíc, měřili je sobě a potěžkáwali jeden proti druhému; kdo swůj lehčejší znamenał, kormautił se a bližnímu záwiděł; kdo wětší a těžší měł, chodił wůkoł, duł se, honosił a chłubił. Ač mezi těmi opět někteří tiše w kautě sedíc, w welikosti řetězů a paut swých tajně se kochali, nestojíc o to, aby jiní widěli, záwisti, zato mám, a krádeže se bojíce. Jiní zase plné truhły měli hrudí a kamení, kteréž sem i tam překładali, odmykali a zamykali, nikam odtud, aby o to nepřišli, nesmějíce ani nespějíce. Někteří ještě ani truhłám newěřili, nawázali a nawěšeli toho około sebe tak mnoho, že ani choditi ani státi s tím nemohli, než leželi toliko, dychtíce a chroptíce. Což já wida, řekł jsem: Ale toto-liž mají, pro wšecky swaté, šťastní lidé słauti? an jsem dole, práce, kwałtowání lidská prohlédaje, nic bídnějšího nespatřił jako toto štěstí jest. Wšezwěd řekł: Prawda jest sic (což tajiti?) že míti toliko

tyto Fortuny dary a jich neužíwati wětší starost jest než rozkoš. Ale tím paní Fortuna winna není, dí Tlumočník, že někdo darů jejích užíwati neumí. Ona se s swým neskaupí, než ti někteří stuchlíci ani sobě ani jiným ku pohodlí toho obrátiti neumějící. Ač naposledy, dělej si z toho co dělej, předceť jest to weliké štěstí „Míti." Já o takowé štěstí, jaké tu widím nestojím, řekł jsem.

2. Z Didaktiky.

Jak dělati, aby žiwota k studiím dosti bylo.

Líbují sobě maudří Hippokratesa starého lékaře aforism prwní, kterýž (lékařské umění w summu uwésti začínaje) tak położił: Žiwot krátký, umění dłauhé, příležitost rychle míjející, zkušowání nejisté, dowtipowání nesnadné. Čímž pět překážek pro něž řídcí k wrchům umění lidských wycházejí, jadrně wysłowił.

Prwní jest krátkost žiwota. Nebo začnauce žiwi býti a něčemu wyrozuměti, mřeme, a to, co se při nás ukazowati začało, s námi.

Druhá wěcí, kterýchž uměti potřebí, náramná rozšířenost, jichž k wypořádání wíce by času, než ho na swětě míti můžeme, potřebí było.

Třetí nedostatek příčin a příležitostí dobrých, aneb jsau-li kdy, rychłe jich míjení. Nebo nejlepší jest příležitost w mładosti, an wěk ten obyčejně w hříčkách ztráwíme; jiná příležitost, dá-li se kdy, než zwíme, usmekne se zase.

Čtwrtá zatemněłost wtipu a saudu našeho, že nesnadně k jádrům wěcí pronikati můžeme.

Pátá, chtěł-li by kdo dłauhým wyšetřowáním jak toto neb onono jest, porozumíwati, to že pracné jest a k tomu nejisté. Nebo přehlídne-li se co jednau třeba (což jak snadně se státi múž), wšecka observací w nejistotu přichází, aniž se kdy ubezpečiti lze.

Toto wše poněwadž wšelijak prawé jest, mysliti potřebí, zda by jak naprawено býti mohło. Naprawеno pak býti nemůže leč 1. žiwota prodłužowáním, 2. umění ukracowáním, 3. příležitosti uchwacowáním, 4. wtipu k snadnému chápání otwíráním, 5. místo nejistého wyšetřowání, jistého základu, kterýž by chybiti nemohł, užíwáním.

A o tomť již młuwiti a toho wyhledáwati budeme tímto pořádkem: 1. Jak dělati, aby nám nebył žiwot krátký? 2. Jak dělati, aby učení na jisto było? 3. Jak dělati, aby snadné było? 4. Jak dělati, aby mocné było? 5. Jak dělati, aby krátké a hbité było, abychom ho mnoho wypořádati mohli?

Co se žiwota lidského tkne, nejen tuto Hippokrates na krátkost jeho naříká, ale to i sám Aristoteles činił, naturæ exprobrans, quod cervis, corvis et aliis animalibus tanta vivendi spatia concedat, čłowěka pak k welikým wěcem narozeného že tak úzkými žiwota mezemi obmeziło. Ale maudře odpowídá Seneka: Non brevem vitam accipimus, sed facimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus: vita, si scias uti, longa est. Item: satis longa vita et in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocetur (De brev. V. C. I. etc). Naše tedy jest wina, jestliže se nám k wykonání welikých

wěcí žiwota nedostáwá, protože jej sobě mrháme sami, a to spůsobem dwojím: jedno mořením w sobě žiwota, aby nám dříwe času shasł; druhé mařením toho ostatku we wěcech neužitečných. Píše zajisté Hippolytus Guarinorius a dowodí, že každý člowěk, zdrawý se na swět narodě, tak mnoho kořenů žiwota w sobě má, aby kdo nejútlejšího jest přirození, šedesát, kdo nejsilnějšího, sto dwadcet let žiw býti mohł. Mře-li kdo před tím časem (jakož arci mře wětší díł lidí w dětinstwí, pacholetstwí, mládenectwí, mužstwí), že to nejde přirozením, než nešetrností lidskau, pokažením totiž a porušením w sobě nástrojů žiwota, z čehož násilná smrt následuje.

Že pak i to málo (třeba dwadcet, třidcet, čtyřidcet let) kdy by se dobře wynakládało, k welikým wěcem stačowało, na důwod jsau někteří w pokolení lidském, kteříž w nemnohém wěku welikých wěcí dowodili. Alexander Weliký we třidcátém třetím létě wěku swého umřeł: awšak čeho w těch krátkých létech nedowedł? Wáłky mnohé wykonał, wítězstwí weliká obdržeł, wšeho téměř swěta pánem učiněn, jména sobě nesmrtedlného dobył, jakž by snad jiný, tisíc let žiw jsa, nedowedł.

Sám Pán a Wykupitel náš, na swět posłán byw, ne wíce než 34 let w smrtedlném těle zůstał a weliké dílo wykaupení šťastně wykonał; zdali ne na příkład nám (poněwadž wšecko, co při něm było, tajemstwí było), že jaký se koli komu wěk dostane, k wyřízení toho, což k wěčnosti stačuje, dosti jest?

A protož na toto dwé mysliti jest, má-li se w žiwotě mnoho sprawiti: 1. Aby těło před nemocmi a smrtí háјeno było. 2. Aby mysl rozumně w práce była zawozowána.

Těło pilně šetřiti, před nemocmi a úrazy hájiti powinni jsme proto: předně, že jest příbytek a stánek duše a to jediný, kterýž rozboří-li se, ona jiného nemajíc hned se ze swěta wen stěhowati musí; pakli se pomału trhá, łáme, boří aneb třeba zamoká, hnije, nepohodlné w něm bydlení má. Abychom tedy na palácu swěta, kamž miłostí Boží uwedeni jsme, co nejdéle a nejpohodlněji pobyti mohli, stánek ten swůj pilně opatrowati musíme. Druhé i proto, že těło nejen stánkem, ale i nástrojem jest duše rozumné. Duše zajisté, w těle jsauc, bez těła nic nemůž: ani słyšeti ani widěti ani młuwiti ani s místa na místo přecházeti atd., nébrž ani přemyšlowati; netoliko proto, že mysl wšecku materii od smysłů béře, ale také, že též materie kde chowati nemá než w mozku, ani se s ní jak jinak obírati, kromě podobizny wěcí w mozku jako w zrcadle spatřujíc. Protož poruší-li se mozek jakýmkoli spůsobem, rozum se hned také ruší aneb mate aneb zastěnuje; ruší-li se jiní w těle údowé a bolest působí, mysl hned také překážku má. Načež hleděł, kdo onen weršíček słožił: Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Zachowáwá se pak těło naše k žiwotu a zdrawí dobrau dietau, jenž jest míra jistá wšeho toho, což těłu ku pohodlí jeho přináleží, o čemž medici obšírně píší. Tuto nawrhnu toliko něco, a to z zákładu přirození, příkładem stromu. Strom, má-li w žiwosti, čerstwosti swé zachowán býti na dłauhé časy, musí włáhu míti stále, prowíwání časté, odpočinutí tytýž. Włáhu míti musí, nebo kdy by neměł, uswadł by; awšak ne nazbyt, nebo přílišná mokrost kořen hnojí a zkázu při-

wodí. Tak i těłu potřebí pokrmu a nápoje; bez toho ono státi nemůž, protože hładem a žízní žiwot wadne, schne, mře; wšak tak aby nebyło přecpáwání a přelíwání, než jen ku potřebě. Čím mírněji a skrowněji bude, tím jistší a lepší zažíwání. Čehož kdo wůbec nešetří, kazí w sobě žiwot a zdrawí, a umoří se dříwe času. Kdy by wšecky lidi, co jich před časem se swěta schází, přehlídł, jeden w tisíci sotwa se najde, kterýž od hładu umřeł, wšickni téměř od přeplňowání. Nebo smrt jest od nemoci, nemoc od złých wlhkostí, wlhkosti od nezažíwání, nezažíwání od zbytečnosti, že se tak mnoho do żałudku cpá a leje, že přewařowati stačiti nemůž. Obzwłáštně pak studentům, kteříž se wypracují, středmosti potřebí, chtějí-li zdráwi býti. A wšak nejen skrowná ale i prostá potrawa býti má, protože přirození na maličku přestáwá, podlé pak přirození žiwu býti nejlépe jest. Stromu, nechť jest jakkoli wzácný, nezaléwá zahradník wínem neb młékem, než čím Bůh nařídił, wodau. Šetřiti tedy i rodičowé mají, aby dítek mlsům neučili a zdrawí jim nekazili. Není zajisté nadarmo zapsáno, že Daniel s towaryši swými, młádenečkowé spanilí z královské krwe, bywše oddáni k učení, při wodě a waření prostém zdrawější, tłustší a (což wíce jest) rozumnější byli, nežli wšickni, kteříž z králowského stołu opatření swé měli.

Prowíwání také musí míti strom a občerstwowání wětrem, deštěm, mrazem, sic bez toho mdlí a chřadne; nýbrž postawił-li by stromek a bylinu někam, kde by ho wítr docházeti nemohł, neb w teple ustawičném, zatchne se a uwadne. Týmž spůsobem lidskému těłu občerstwowání potřebí, a to procházením, probíháním, pracemi, hrami a jakýmkoli těła pohybowáním a cwičením.

Naposledy odpočinutí stromu potřebí, aby ne wždycky zewnitř kwetł, rostł, owoce nesł, než také někdy wnitř odpočina sám w sobě zažíwał a se sílił. Protož nařídił Bůh, aby za každým létem následowała zima, w kteréž by dříwí, byliny i země sama odpočíwała. Tak podobně lidem dał noc k odpočíwání po pracech; awšak i mimo čas odpočíwání nočního obmýšleti se má a musí, aby těło, jako i mysl, při pracech swých tak též odpočinutí a wydychnutí měło; což se děje zábywkami nějakými. Nebo poněwadž mysl lidská i tehdáž, když se jí od praci popustí, zaháleti nemůž: musí předce něco býti, by zanešena była, aby se čas nemařił a mysl społu s tělem občerstwení měła; a to již něco wesełého býti musí, jakož rozpráwky, žertowé, hry, musika, malowání a cokolí smysłům těła libé a pohodlné jest, wšak bez hříchu.

Toho trého kdo šetří, jí a pije středmě, těło pracemi cwičí pilně, pohodlí a občerstwení jemu dodáwá rozšafně, jak přirození káže: není možné, aby žiw, zdráw, čerstew nebył na dłauhé časy, samu příhodu a moc Boží wymínic. Protož naučiti se tomu, jak w míru jísti i nejísti, spáti i bdíti, pracowati i odpočíwati, welikau jest pomocí dłauhého žiwota a zdrawí, i bez léků.

Máło se cosi zdá třidceti let wyřkne se to pojednau, awšak mnoho jest w nich dnů, owšem hodin; i pomaličku jda, může se w tom času daleko přijíti. Stromu jak zrostem přibýwá, díwaje se naň, neuhlédáš, protože pomaličku a nepatrně roste; awšak (když jen roste) každý měsíc ho něco přibude, owšem každý rok, že we třid-

cíti létech weliký bude. Týmž spůsobem jde zrůst těła našeho; newidíme, když roste, widíme, když zroste.

A nejináč jest i s pracemi mysli. Máło k málu přidáwaje, toliko přidáwaje, nashromáždí se jistě w krátkém čase wíc, než by wěřiti mohł. Nebo když na stromě každý rok z každého pupence jedna toliko ratolístka aneb prautek wyroste, dříw třidceti let bude míti na sta, ba na tisice wětších a menších ratolestí, listůw pak, kwětu, owoce bez počtu. A neměł by člowěk we dwadcíti neb třidcíti létech také wzrůsti? Porozwržme sobě to malíčko. Den má 24 hodin; ty pro potřebu žiwota a zdrawí na tré rozděle, budeš míti osm hodin k spaní, osm k jídlu, procházkám, rozpráwkám, hrám a rekracím jakýmkoli; osmť zůstane ku práci, kterauž bez nesnadnosti a tesknosti konati můžeš, každau hodinu płatného něco sprawě. Počítej pak do téhodne šest dnůw (sedmého celého k odpočinutí zanechaje), bude w témdni ku práci hodin čtyřidcet osm; w roce pak budeš jich míti dwa tisíce pět set a sedmdesáte šest. Co pak w desíti, dwadcíti, třidcíti létech? Kam to hle wyjde, když se pomaličku jen předce wždycky kráčí? Protož práw jest Seneka, že žiwot tomu, kdo ho užíwati umí, dłauhý jest a k jakýmkoli welikým wěcem stačuje. Natom jen záležeti již bude, uměti žiwota užíwati a to, což se w něm sprawiti má, uměti pořádati.

3. Z Umění kazatelského.

Líbeznost řeči.

Líbeznost celé řeči jest trojí: 1. jistota, 2. krátkost, 3. proměnnost.

K líbeznosti celé řeči náleží předně jistota, a ta záleží w tom, aby řečník dobře sobě řeč připrawě, dobře ji také w paměť włožił a pořad směle a wesele młuwił. Młuwí-li řečník s osłýcháním a nesměłostí: nahlédaje do papíru, owšem s nějakým zatínáním a teprw słow i wěcí łapáním: nepříjemná řeč býwá učiněna. Protož řečník sobě řeč časně přistroje, jednau i po druhé, i wícekráte, je-li mdłé paměti, přeběhnauti a opakowati sobě musí. Tuto se Horácowo wyřknutí naplní: Rem bene prævisam verba haud invita sequentur; dobře-li sobě přehlídneš wěc, popłyne tobě sama řeč.

K líbeznosti patří za druhé krátkost, a tato jest ozdoba znamenitá a k činění bedliwých posłuchačůw jistý prostředek; jakž prawí Horác:

Quidquid præcipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi faciles, teneantque fideles.

to jest: Cožkoli předkłádaš, młuw krátce, by posłuchač snáze
Słowům srozuměł twým a wěrně je w paměti snášeł.

Nebo nemožné jest lidské mysli, aby přes hodinu při jedné wěci jadrně zdržána była. Protož co se dále młuwí, u wítr se młuwí. Nýbrž je-li kdo w tom znám, že dłauho młuwíwá, posłuchači dłauhosti se bojíce, hned s počátku mysl spauštějí, tak že neživé býwá posłauchání. Dłauhost naprosto jest zbytečna a nemůže než teskliwa býti.

Mezitím nalezají se wšak i takowí posluchači, kterým i prodlaužená, je-li jen bystře přednešena, řeč dlauhá nebýwá.

Dí někdo: „Když jest mnoho wěcí, škoda jich nechávati." Na tuto námitku odpowídám: Dobře by bylo, aby bylo mnoho wěcí, ale že někdy býwá mare verborum, gutta rerum, moře slow, krůpěje wěcí: protož odmísí-li řečník zbytečnost slow, bez nichž také býti může, sotwa jich tak mnoho zůstane, aby protahowati musil; w hodině welmi mnoho powěditi může. Dále: Byť i užitečných wěcí a naučení hojnost měl, zdaž wšecko jednostejnau obšírností wésti třeba? Wyberme pro posluchače potřebnějších a případnějších, jiných krátce dotkněme. Tuto bychom o tom a tam o onom mluwiti mohli, ale není času. Sice mnoho si umíniti a málo neb na běh odbýwati a z částky na částku skládati jest zlého řečníka dobré znamení. Nýbrž radí oswícení muží, kdykoli by řečník ustáwání posluchačůw spatřil, aby hned přestal, byť ještě lepší wěci měl a čas třeba neprošel; sice málo toho užíwá a mohl by to lépe po druhé při čerstwosti wynaložiti, nežli tu. Nebo jako tu není žádná příwětiwost, do hostů cpáti a líti wšecko, což máš, i nejlepšího: tak tuto podobné jest.

K líbeznosti celé řeči patří za třetí proměnnost a rozličnost jak wěcí tak slow. Nebo wšelijak prawé jest: Varietas delectat, rozličnost dáwá libost. Kwítek čím wíce má barew, tím býwá milejší; zahrada, čím wíce rozličných stromů a bylin, tím wzácnější; apatéka, čím wíce rozličných léků, tím dražší; musika, čím wíce uměle prowíwajících hlasů, tím libější a jímawější: tak i tuto ne wždycky jedním hlasem wrzati, ne wždycky jednostejných formulí, přecházek a slow užíwati sluší.

4. Z Maudrosti starých předkůw.

O příslowích.

Příslowí neb připowídka jest krátké a mrštné nějaké propowědění, w němž se jiné prawí a jiné rozumí; to jest, slowa znějí o nějaké zewnitřní tělesné známé wěci a namítá se jimi něco wnitřního, duchowního, méně známého. Ku příkladu, když dím: „Slepý o barwách sauditi nemůže," míním to, že, čemu kdo nerozumí, o tom mluwiti a saudu wynášeti nemá. „Mezi sršně nedmýchej" t. j. hněwiwého člowěka nepopauzej. „Kdo chce žíti, musí síti" t. j. kdo chce úžitek bráti, pracowati musí; kdo chce učeným býti, učiti se musí atd. Z čehož widěti, že každé příslowí wlastně tak řečené contracta quædam similitudo jest, to jest, tajné wěci k wěci přirownání a podobenstwí sebau nese, toliko že se jedna z nich (apodosis) zamlčuje. Nebo plně mluwě, řekl bych: Jakož slepý o barwách sauditi nemůž, tak o umění ten, kdo se neučil. Jakož mezi sršně dmýchati jest bauřiti je: tak člowěka popudliwého drážditi jest bauři začínati. Jakož oráč žádné žně míti nemůže, jestliže pole neosel: tak nepracowitý lenoch úžitku ať nečeká. Protož se někdy slowička přirownání namítající přidáwají: jako, co, není než, diw že atd. Upřímý jako motowidlo. Má se drle jako chodec na brle. Není než wlk (lakomec). Diw že neošediwí (t. starostí) atd.

Berau se také někdy za přísłowí prostá powědění, když jen pěkná a w krátkých słowích smyslu mnoho wypowídající jsau, jako: Pokud wíry, potud člowěka. Komu nelze raditi, nelze pomoci. Wěc Bohem sauzená nemine. Kde není kázně, není bázně. Wšeho do času. Nauze nedá z wůle, neb Nauze wůli hamuje atd. Ale to włastně mluwě adagia, t. přísłowí neb připowídky nejsau, než gnomae neb sentenciæ, t. stručná powědění, kteráž ačkoli také swau užitečnost a płatnost mají: onano wšak mají wětší líbeznost, protože mysl hned na dwé se rozwírá, i nato, co se literně jmenuje, i nato, co se pod tím míní; a tak wěc tím jadrněji w mysli wázne, čím patrněji podobenstwím wyswětlení béře.

Z čehož widěti, že pro dwě příčiny adagií se užíwá: jedno pro ozdobu řeči, kteráž se jimi jako kwítky neb perličkami rozkošnými prowíjí; druhé pro jadrnost rozumu, aby mysl i w pozornosti snáze zdržána býti i snázeji a mocněji chápati mohła. Takowé parœmiæ neb adagia, t. přísłowí, berau se ze wšelijakých wůbec známých wěcí a směřují wždycky k formowání w nás rozumnosti a opatrnosti při wěcech žiwota a obcowání se dotýkajících. Ku příkładu:

1. z wěcí přirozených, žiwlů, kowů, zrostlin, zwířat atd., jako když se dí: Proti praudu płowati. Ne wše złato, co se třpytí. Strom jednau ranau nepadá. Wlk leže netyje atd.

2. z wěcí řemeslných od lidí wymyšlených a spořádaných, jako: Dał se bez wesła na moře. Jak zapřáhł, tak jede. Na jedno jsau kopyto. Komu se chce tancowati, tomu snadno pískati atd..

3. z historií neb wěcí někdy při někom stałých a zběhłých, jako: Saul mezi proroky. Nepodařiłý Absolon. Wředowitý Lazar. Mistr Nauze naučił Dalibora hausti atd.

4. z básní a fabulí, kterýmiž někdy mudrci lidské činy wyobráželi, jako: Beran wlku wodu kalí. Kráwa muškátu rozumí. Hława bez mozku atd.

5. Z Hlubiny bezpečnosti.

Swět se točí wůkoł, wůkoł w swětě wšecko se wálí,
Zhůru dolů, sem tam w něm wšudy wšecko chodí.
Ač nechodí: létá, kácí, přewrací se kotrlcem,
Máło co swým řádem kráčeje, wšecko maní.
Sám jediný swěta Pán nade wším, pode wším, skrze wšecko
Jda, swětu sám wěčná podpora pewně stojí.
Ó błaze, kdož w centrum wěčném usadí se! Na wěčnost
W srdci Božím swému srdci nalezne pokoj.

6. Z Catonowých mrawných naučení.

Dáš-li pozor na žiwot lidský, wšech způsobů šetře,
Saudě jiného jiný, žádný sám bez wady není.

Pilně waruj se řečí proti řečným dáwati w půtku;
Řeč míwá leckdos, maudrost jest ozdoba řídkých.

Aulisných se řečí wždy waruj pochlebně łahodných;
Upřímné znamením řeči buď tobě prostota mysli.

Připowědí se netěš, leč máš, co slíbeno, w hrsti:
Tím hyne wíra nyní, že mnozí jsau na słowa štědří.

Jestliže s kým kdo sobě šepcí, nasłýchati nedbej;
Złé swědomí sobě míti musí, kdo wždycky nasłýchá.

Stříci se wždycky lidí pamatuj přílišně łahodných;
Píšťała sładce zní, když ptáčník ptáčata wábí.

Různic s tím se waruj, sobě s kým ruky łásky podáwáš;
Łásku twrdí swornost, hněw trausí w srdce nenáwist.

Stačuje-liť možnost, dobře čiň wšechněm, i neznámým;
Králowská ctnost jest, dobročinstwem přízně dobýwat.

Máš-li s nesworným spor, nestyď se ustaupiti někdy;
Mír nese wždycky pokoj, wítězstwí často nejisté.

S přátelským známým nesnadně se w půtku wydáwej;
Jiskra małá můž dáti oheň, słow nemnoho wádu.

Z příkładůw uč se jiných, co činit neb utíkati lép jest;
Słušné jesti cizí zrcadłem příhody míti.

Zasmušiłých přílišně tichých hleď stříci se twáří;
Ráda tichá břehy podmíłá woda, ráda se wíří.

Wiz, komu dobře činíš, wiz a opatrnosti užíwej,
Darmotratem tebe hodnější by nenazwali hodně.

LXVI.

Wáclaw Frant. Kozmanecký.

Kozmanecký čili polatiněle Kozmanecius rodem byl z Čáslawě (nar. 1608). Jsa ještě chlapec, poslán na učení do Uherského Brodu, kdež několik let pobyw, wzdělal se nejen w latině ale též jmenowitě w umění hudebném. Studie jeho trpkým spůsobem přetrženy byly l. 1619, když Betlen Gábor, wpadna do Morawy, Uherský Brod obsadil. Zpěwem a hudbau podařilo se sice mladému žákowi, zjednati sobě přístup až ke knížeti, od něhož hojně byl obdarowán: nicméně w tísních tehdejších, ku kterým se i mor přitowaryšil, mnoho wytrpěl nauze a hladu. Posléze nepřátelé z Brodu odtáhli, a Kozmanecký mohl we stu-

diích pokračowati. L. 1627 wrátil se do domowa. Tu přestaupil k církwi katolické, byw posud wychowán w učení Lutherowě. Brzo potom obrátil se do Prahy, studowal na akademii jesuitské filosofii a dosáhl hodnosti mistrské. Od l. 1635 byl učitelem w Něm. Brodě, později w Ledči a w Praze, kdež asi od l. 1640 slaužil co ředitel kůru a školy postaupně u sw. Petra na Poříčí, u sw. Jindřicha, a konečně od 1644 do 1653 u sw. Štěpána na nowém městě. L. 1666 sestawil „Summowní krátké sepsání o hrozné wálce, kteráž se l. 1618 w české zemi začala a, w Praze swůj počátek wzawši, také tu ke skončení swému přišla." Mnohé wěci wyprawuje co očitý swědek, čímž sepsání jeho welmi žiwosti nabýwá. Kdy zemřel, posud známo není. Rukopisy jeho a skladby hudebné chowají se w bibliothece kanonie Strahowské. Wydána jen některá část summowního sepsání od Vincencia Zahradníka w Časopise Č. M. l. 1838.

Z krátkého wypsání třidcetileté wálky.

Paměti z let 1639, 1640, 1642, 1644.

W létu 1639 pyšný Banner, jakožto chwáły a sláwy wojenské chtiwý, ba i také jako wlk hltawý, laupeže žádostiwý, kterýž se dlauho pokoji radowati nepřiwykł, se swým wojenským lidem přitáhł k Pirnu a s nejwyšším Morazinem tu boj wedł a konał. Téhož města mocí dobył, an poraził a potłaukł Morazina, wšak s mnohau škodau a ztrátau lidu swého, kteréhož mnoho tisíců měł. Týž pýchau nadutý Banner, wypínaje swau hławu a jsa náramně posedlý wysokomyslností, ku Praze w létu swrchu psaném we dnech Máje měsíce běžících s welikau přípravau wálečnau a s množstwím wozů řebříky naplněných přitáhł. Nadáł se jistého wítězstwí, té jsa naděje, že jeho wojínowé přes ty řebříky bez welikého odporu na Pražské zdi jako na hrušky polezau. Ale uhodiła kosa na kámen, pištěc na bubeníka, holič na bradýře. Położił se týž Banner se swým lidem u šibenice, snad pro štěstí, poručiw k té šibenici dwa weliké kusy přitáhnauti, z nichžto některau ránu k Horské bráně, kteráž toho času w swé całosti a podstatě stáła, beze škody učiniwše, stříleti přestali. Na druhém pak wrchu po lewé straně nad winicemi k wýchodu słunce położenými jeho lid pěší s rozwinutými praporci, jako by jižjiž do Prahy wtrhnauti měli, stáli. Ale na druhý den wšecko wojsko poodtáhło odtad około týchž winic. Přitáhli s kusy ku kostełu swatého Paukracího, toho času nedaleko za Wyšehradskau branau postaweného, ale již nyní dokonale zbořeného a w nic obráceného, tak že tohoto času, kde stáł, sotwa místo poznáno býti může. Od tohoto místa silně ke zdem Pražským ze šesti welikých kusů proti Karłowu stříleti Banner počał, proti němuž zase z kusů odporowáno było. Střílelo se od chrámu Božího swatého Apollinařiše w nowém městě Pražském na wětrné hoře po-

stawehého a z upewnění Wyšehradského, a tudy mu z týchž dwau míst silný odpor se činił. Do téhož pak chrámu Božího z jeho kusů weliká kaule, proraziwši zeď, přišła a tam zůstała, jiné kaule ale do winic nízko padały.

Wida Banner, že se mu wedlé mínění jeho newede, umínił pod akkordem město sobě pod moc uwésti a podmaniti. Posíłał trubače a bubeníky do měst Pražských, aby se mu poddała, dříwe nežli by on do nich mocně se swým wojskem wtrhł. Načež było zase od Gallaše wzkázáno, aby hnedky wtrhł a Prahu wzał, může-li, a že k tomu má brány otewřené. Ale on, porozuměw, že by snad museł perné šišky jísti i se swými wojsky, dříwe nežli by Prahy dostał, a maje słabau naději, by toho co dowedł: třetího dne od Prahy se wším wojskem k Brandeysu a do Staré Bolesławi odtáhł a tam, welmi silně se i wojsko swé ohradiw, mnoho měsíců ležeł.

Toho času sám osobně JMst arcikníže Leopold na místě JMCské w Praze zůstáwati ráčił, nepříteli činiw odpor, poněwadž začasté strany proti sobě wałčiły, jedni druhé hubili a zajímali. Uherští jezdcowé měli swé ležení za Prahau na Špitálsku s baudami a stany jako nějaké město postawené. Wšak jednoho dne welmi raníčko neměli stráží dobře osazených. Ten, kterýž na ztracené stráži ku Prosíku stał, nebedliwě swau powinnost konaje, zabit był, a poněwadž jiným strážníkům znamení nedał, i jiní strážní byli pobiti. Tau tedy příčinau Bannerští dragoni welmi raníčko se silnau mocí wskočili do ležení uherského, kdež na wětším díle spałé Uhry nenadále bez miłosti tłaukli a zajímali. Tolikéž i wšecko jejich ležení šeredně zapálili, ačkoli Uhří, kteříž rychle na koně wsedali, čerstwě se bránili s welikým křikem a nemotorným hłahołem, kterýž w Praze dobře a pozorně słyšán był. Já autor tohoto spisu nato wšecko jsem swýma očima se díwał, patře na tu příhodu s wěže u sw. Petra na Poříčí w nowém městě Pražském.

Témuž pak Bannerowi nejwyšší Gallaš silně odporował a často na něho doráżeł. Obojí strany se potýkały, jedni druhé bili a zajímali, a tak se wespołek hubili, ačkoli Gallaš diwné a nestałé štěstí měł a mnoho lidu wojenského zawedł. Banner pak po mnohých půtkách mezi Prahau a Brandeysem s císařským lidem wykonaných, přemáhán jsa a sám též přemáhaje, pryč odtáhł, daw po sobě nákładné młýny císařské též také přes řeku mosty popáliti a w nic obrátiti.

W létu 1640 wywolen był za nejwyššího správce wojenského polního Piccolomini, pán maudré rady a rozumu wtipného, jsa zkušen we wěcech wałečných, ano i směłý bojowník. A było takowého tehdáž potřeba, poněwadž někteří oficírowé wojenští byli propuštěni a jiní zase na jejich místa dosazowáni. W témž létu Banner we dnech Čerwna měsíce běžících přitáhł s welikau siłau swého wojska k Řezenu, míně ho mocí wałečnau dobýti. Silně k němu z welikých kusů střílel, ano i s wšelijakými obmysły wojenskými, aby ho dobýti mohł, se pokaušeł: ale nic neswedł, poněwadž mu silně odpíráno było s hynutím a záhubau lidu s obojí strany podlé štěstí i neštěstí wojenského.

Říšská pak knížata, porozumíwajíce hrozné a żałostiwé býti takowéto s obojí strany lidu křesťanského hynutí a mnohých přesławných měst a králowstwí zpuštění a wypálení, radili se welmi pilně,

nakłoněni jsauce ku pokoji, aby spůsoben býti mohl, jakož i JMCská neméně k tomu nakłoněna býti ráčiła. Ale že takowá weliká wěc, totiž pokoj, lidem k spůsobení přetěžká jest, nic toho na ten čas spůsobiti nemohli bez wůle Boží, tak že předse wáłka dále a dále následowała. Nebo Piccolomini wáłčił s Bannerem a silně mu odpírał, tak že týž Banner, jsa přemáhán a bit se swými wojsky, od Piccolominiho był puzen a hnán až do Míšně. Při této příležitosti był zajat s mnohými wzácnými oficíry wojenskými nejwyšší Schlang, s nimžto Piccolomini ne nějak nekřesťansky zacházeł, ale podlé mírné wýpłaty dle běhu wojenského zase propustił, znaje a wěda to jakožto maudrý wáłečný pán, co se jiným dnes přihodiło, že jemu též podobně zejtra by se přihoditi mohło.

Po smrti Bannera było mnoho prosłýchati o swatém pokoji, ale JMCská takowými wýminkami, jakž nepřátelé míti chtěli, nijakž k tomu přistaupiti nechtěła, wědauc o tom, že wáłka z nespravedliwých příčin začatá a konaná časem swým bez takowých wýminek i proti wůli nepřátel konec swůj wzíti musí. Po též smrti Bannerowě jeden dosti wzácný kněz katolický, kterýž był dobrý musikus a komponista, słožił směšné requiem o témž Bannerowi, žádaje mu podlé zasłaužení odpočinutí, s prozpěwowaním lidu sedlského, chudého, že jich již nebude trápiti, bíti, páliti, łaupiti a sužowati wíce.

W létu již 1642 nejwyšší Torstenson we dnech měsíce Dubna běžících s wojskem nemałým do Lužic táhł a tam wáłečným během a mocí násilnau welikého Hłohowa se zmocnił a jeho i wzał. Proti němu jedno sławné kníže totiž Franc Albrecht powstał, hotow jsa, s ním wáłčiti a jemu we wšem odpor činiti. Pročež welmi spěšným hnutím swého wojska a tažením k Swidnici pospíchał a táhł, wšak k swému brzkému zahynutí. Nebo Königsmark bitwu welikau s ním konaje, jeho wojsko poraził, při kteréžto bitwě týž Franc Albrecht, byw těžce raněn, w Swidnici swůj žiwot dokonał. Švedowé, jsauce silni a užíwajíce štěstí, kteréž jim na ten čas welmi powolno było, o wíce se pokaušeli. Jakož pak mysl lidská a nejwíce wůdcowé wáłeční nespravedliwí toho žádají, by wíce lidí sužowali a trápili, buď to práwě neb nepráwě: tak i tuto Švedowé podlé wůle Boží pro naše hříchy wždycky wíce se sílili a mocí města brali a je sobě podmaňowali, při kterémžto času i město Nisu wzali a sobě podmanili.

W témž létu nespravedliwí wáłeční Švedowé přitáhli s welikau mocí do sławného markrabstwí morawského k městu pro swau wzácnost dalece wznešenému, Ołomúci. I to sobě, wšak spůsobem nehrdinským, podmanili a je za dłauhý čas a několik let, a to až do zawřeného toho z dáwna žádostiwého pokoje, we swém držení měli, nekřesťanským spůsobem s podmaněnými zacházejíce a je ukrutně na statcích a mnohé na hrdlích hubíce. Neb když płat podlé wůle swé na ně uložený dostali: teprw jim téměř wšecko pobrali jakožto łaupežníci a nenasycení hltáci cizích statků. Měšťané téhož města, w takowé bídě trwajíce a pod takowým nekřesťanským panowáním zůstáwajíce, rozličné spůsoby a cesty k wyswobození sebe wymýšleli, na císařský lid żałostiwě taužíce, že jich od toho zajetí a od té służebnosti nepřátelské wyswoboditi zanedbáwá. Ale na ten čas nelíbiło se snad Pánu Bohu jich wyswoboditi, abychom widauce swé bližní w

tak bídném spůsobu a podmanění nepřátelském zůstáwající žiwotů swých polepšili a na sebe dobrý pozor měli. Oni, nenadějíce se od lidu císařského w tak prodłauženém čase žádné jisté pomoci, sami sebe wyswoboditi umínili. Jakž wěrohodní lidé toho času zpráwu činili, snesli se společně natom, aby nočního času wšecky Šwedy pobili a z jejich ukrutného panowání tím aspoň spůsobem se wyswobodili. Ale takowé wěci weliké nesnadno se u tajnosti od každého zachowati mohau. I tuto nešťastně se přihodiło, že na ty ubohé lidi, dóbré swědomí k swé dědičné wrchnosti totiž k JMCské mající, to wše se pronesło a jejich umínění Šwedům wyjeweno było. Pak teprw ta wěc lidem mnohým předním ubohým weliký pád s sebau přinesła. Neb když ti wzácní lidé we swém umíněném aumysłu a předsewzetí byli pronešeni, museli zato hrdła i žiwoty swé ztratiti, an jich mnoho postínáno było. W té příčině uznáwají se wěčné paměti býti hodni, poněwadž se tudy poznała jejich wíra a wěrnost, kterauž swému pánu powinni byli zachowati. Šwedowé, kteříž w městě zůstáwali, pak teprw weřejně ke wšem měšťanům welikým nepřátelstwím a nemiłostiwostí zapáleni byli, nechtíce jim již w ničemž wěřiti. Šełem a zrádců jim ustawičně nadáwali a wšelijaké nejhorší příkoří jim činili, tak že mnozí z týchž pocliwých lidí, nemohauce takowého jejich sužowání snášeti, z města s welikým nebezpečenstwím hrdła ztracení ucházeli a pryč se odbírali, majíce naději, že Pán Bůh wšemohaucí, když se mu líbiti bude, z toho złého je wyswoboditi račí.

W létu 1644 nejwyšší Gallaš, jemuž štěstí welmi odporné nestálé a wrtkawé we wałce słaužiło, dostał se se swým lidem až k Holšteinu. Měł sice wýborného lidu mnoho tisíc, ten ale lid přenáramným hładem skrze jeho neopatrnost trápen a jinými nesčíslnými bídami sužowán był, tak že za nejlepší zwěřinu koňské maso jim było, když toliko k němu nějaký díł soli dostati mohli. Dotýkał se pak týž hład i druhého wojska totiž nepřátelského, tak že pro naramné saužení a wšechněch wěcí nedostatek obojí strana pokoj sobě oblibowała a skrze wšelijaké prostředky, aby spůsoben býti mohł, k tomu přistupowała. Ale ďábeł, auhławní nepřítel pokoje, jednoty a swornosti, wšelijak skrze ty, jenž radši wałku nežli pokoj milují, činił tomu odpor. Torstenson totiž tomu wšemu se protiwował, k wałce wší snažností směřuje; jakož pak ihned wzhůru był. I tolikéž Šwedowé zase wztekle se baułili, další wałku wésti w aumysłu majíce. Ti sobě zarazili silné ležení proti Gallašowi a tu teprwa obojí wojska proti sobě ležíce, okaušeła oprawdowého hładu a jiných mnohých bíd a neřestí wojenských, nemajíce jak sobě tak i koňům žádné potrawy. Jim samým koňowé, jakž již prwé dotknuto, i bez chleba i bez soli za chutný pokrm býti museli.

Dále potom Gallaš pro tu welikau neřest a bídu, kteréž poněkud i sám okaušeł, hnuł se s swým wojskem od hładu ztrápeným a táhł s ním až k Magdeburku. Wida ale, že mu wojsko dnem i nocí welmi hyne a hładem mře, proměnił swůj aumysł. Již jeho samého spráwa wojenská mrzeła a, rozjímaje tak mnohého lidu zawedení a hładem zmoření, již nebył žádostiw s nepřítelem se potýkati. Uznáwał, že by takowým spůsobem již nikdy wítězem słauti nemohł. Pročež nedbał mnoho na ostatní lid wojenský pozůstáwající, hładem ztrápený, wěda

o tom, že pro mdłobu sotwa hładem chodí, tím méně wálčiti může. Tau příčinau ten ostatní lid tak bídný do měst Pražských přitáhł, na staroměstské náměstí se położiw. Na kterýžto lid hładem ztrápený walně se lidé běželi díwati. I také já autor tohoto psaní mezi diwáky jsem był a náramně jsem se oněm wojákům diwił, wida při nich mrzkost, churawost a téměř nepodobu lidskau. Mnozí byli černí, jiní jako wosk žłutí, někteří bledě opuchlí, jiní wyzáblí a wšickni otrhaní. Obličejowé jejich takowí byli, jako by na sobě žádného masa, totiž těla s krwí, neměli a jako by toliko člowěčí kosti mázdrau lucernowau potaženy były. Błýskali očima do hławy wpadłýma a ošklebowali zuby tak, jakž nějaké Araby malují. Ačkoliw lidé welmi newražili na lid wojenský pro hanebné skutky jeho: předce wšak těm znuziłým z lítosti a z lidské nákłonnosti chléb, žemličky a koláče, a někteří i piwa uděłowali. Tito bídní lidé wojenští dostali se sice do kraje, kdež se dobře chlebem i jinými pokrmy wysytiti mohli: wšak jim to k žádnému duhu nešło, poněwadž byli prwé na wětším díle potráweni z nepříjemných pokrmů, jichž z hładu užíwati museli. Wždycky pomału mřeli a sotwa z padesáti jeden žiw zůstał.

LXVII.

Felix Kadlinský.

Rodem jsa z Týna Horšowa (nar. 18. Října 1613), wstaupil do towaryšstwa Ježíšowa l. 1635. Spočátku wyučowal, později zanášel se spráwau řádowau; posledních šest let žiwota swého dnau na nohau i rukau tak welice byl sklíčen, že lože opustiti nemohl. Zemřel 1675 dne 15. Listopadu w Hradišti. Prosaické spisy jeho jsau samé skoro překlady obsahu náboženského. I poetické dílo jeho jest překlad, awšak takowý, že mu w literatuře čestného místa odepříti nelze. Jest to „Zdoroslawíček w kratochwilném háječku postawený" (wyd. 1665, 1726), sbírka básní, jichž originál německý půwodcem má Fridricha Spee z T. J. († 1635). Poetickau řeč swau wzdělal Kadlinský hlawně dle duchowních písní staročeských, ačkoli i wplyw poesie národni u něho poněkud proniká. Co do prosodie, dí sám, že se o to snažil, aby se podlé latinských weršůw regule a prawidla zachowal, což pak prý se státi nemohlo, aby se někdy českému obyčejnému wyslowení neprotiwilo. Zdoroslawíček jest nejlíbeznějším plodem Parnassu českého w době smutného zpuštění jeho a důstojným památníkem šlechetné snahy Kadlinského, kterýž, wydáwaje jej, nic sobě jiného nežádá než „aby Bůh také w naši řeči české swé weršowce měł, jenž by chwáłu a jméno jeho tak uměle jako jinší národowé w swých řečích zwelebowati a wyprawowati mohli,"

Ze Zdoroslawíčka.

Žalm XLVIII.

Nuž chwalte Boha z wýsosti, wy pážátka nebeská,
Jenž wám dał z pauhé miłosti přirození andělská —
Onť wás nesmírnau radostí welmi obdařił hojně,
Kterauž wy s słušnau wděčností užíwáte pokojně.

I wy złatě ošacené tisíckrát pěkné hwězdy,
Od swětłosti roznícené słunci podobné někdy,
Słunce, měsíc i obłoha, a co wíc nebe kryje:
Chwalte jednostejně Boha, jenž nesmrtelně žije.

Chwalte jej i jemu plesejte tím waším błeskem jasným,
W tom si překazit nedejte žádným obłakem strašným;
Onť jest wás słowem jediným z ničehéhož učinił,
On tak způsobem podiwným wám dost krásy přičinił.

Od něho to tak máte, byste tím během wašim
Den i noc (jakž to pak znáte) děliły s ziskem našim;
Onť wám i cíl wyměřuje, pokud běžeti máte,
Onť wámi sám pohybuje, když ten swůj běh konáte.

I wy zeměpłazowé Bohu chwáłu wzdáwejte,
Draci wodní, welrybowé, wětrowé pomáhejte,
Led, sníh, příwał, krupobití, słota, prška s faukáním,
Oheň, horko, hromobití, fochrowání s błýskáním,

Chwalte jej, hory nádherné, wy obrowé přesilní,
Stromowí w zrostu wýborné, pahrbkowé rozdílní,
Pole, łauky i zahrady, a w nich štěpowé płodní!
Uposłechněte mé rady, i wy stromowé wodní,

Zwířata lesní diwoká, jelínkowé, zajíci,
Jenž se skrz místa hłuboká procházíte dnem nocí;
Ptactwo w powětří bydlící, rozličně opeřené,
Líbezně prozpěwující, sem i tam rozptylené.

Knížata mocní, králowé, lid weškeren obecní,
Nemłuwňátka, panicowé, panny, młádenci ctnostní,
I wy, jenž wěkem stíženi, k zemi se chýlíte,
Dáwajíc jisté znamení, že tam w krátce cílíte,

Chwalte na wýsostech Boha, jemu zwučně plesejte,
Jest k tomu příčina mnohá, słáwu jeho hłásejte;
Naplňte zwukem powětří, nechť zní hausle, cimbałky,
Bubny, trauby též sem patří i hłasité pišťałky.

Nebť jeho dobrota Božská nad námi trwá stále,
Onť nás knížata nebeská chce učinit a krále;
Pročež jej se wší pilností osławujte dobrého,
Přičiňte wšecky mocnosti; neb tak słuší na něho.

Chwála slunce.

Již jest w karmazín čerwený již ráno oblečeno,
Słunce złatem přioděno, zas swětu nawráceno;
Pospěšte, milí pastýři, waši musiku hłásit,
Nebť se słuší zdélí zšíří; tať wás může práce spasit.
Mawon: Ó słunce z ryzího złata, tyť můžeš chwálit Boha,
Že tobě jeho dobrota běh konati pomáhá;
Onť tobě łesku dodáwá, oswěcuje paprślky
Onť złaté barwy přidáwá, onť i ozdoby wšecky.
Dawon: Onť tobě ohniwé střeły ostří a zhotowuje,
On tě přes hory a doły tak rychle přeprawuje,
Złatý wůz i złaté koně tobě štědře opatřił,
Jemu jest i starost o ně, aby tebe ušetřił.
Mawon: Onť dáwá odpočinutí twým koním po ustání,
Hned wečer po wypřáhnutí (jest tó weršowcůw zdání)
Na wonných růžích je pase w zahradě plné kwítí,
Bys z rána čerstwěji zase mohł běh swůj říditi.
Dawon: Hned jak se wyskytneš ráno w twém błesku šarłatowém,
Co było w noci schowáno w zastínění černawém,
To wšecko ti ukazuje, nebe i cełau zemi,
Nic před tebau neukryje, tak tě miluje welmi.
Mawon: Swět krásný ti představuje, wšecko ptactwo w powětří,
Co w horách i w poli žije i co se kryje we kři,
Wšecka pytomá howádka, jak se koli jmenují,
I ta diwoká zwířátka, jenž w pustinách nocují.
Dawon: Města i wěže zpewněné, domy, paláce krásné,
Zděmi dobře opatřené proti potřebě časné,
I co se hodí k boji, zbroje, stříbro i złato,
I to, co se při pokoji snadno můž kaupit zato.
Mawon: Ó słunce złaté pěknosti, tyť můžeš sławit Pána,
Z jehožto pauhé miłosti jest ti ta krása dána;
On tě po cestách upřímých wede přes wšecku zemi,
Byť twých paprślkůw ohniwých swět zkusił horkých welmi.
Dawon: On tě řídí, on sprawuje, on tě w swých rukau chowá,
On złaté šaty formuje a wždy premuje znowa,
Bys jako obr přesilný k běhu twé cesty zplesał
Jsa w té práci słušně pilný, z unawení neklesał.
Mawon: On ti, když ráno powstáwáš, ptactwo w cestu wysíłá,
Jichžto musiku seznáwáš, jak jest líbezně miłá,
Když ti na wše wšudy strany, tě wítajíc, zpíwají;
Neb žes jim od Boha daný, o tom wědomost mají.
Dawon: On tobě polní zelenost široce rozprostírá,
On w zahradách kwětnau sličnost tobě k wůli otwírá,

On byliny i obilí, on stromy a winice,
Byť skrze tebe ožili, nařídił, i chmelnice.
Mawon: Z jeho to máš dobrodiní, že swět cełý pronikáš,
Nebo ani kautku není, w němž někdy nezabłyskáš;
Že se twá krása nemění, jest to z jeho štědroty,
Že trwáš w tom twém třpytění, jest moc jeho dobroty.
Dawon: Bez něho to twé swícení, ty twé paprslky złaté
Nemohło by okamžení trwat, od něho wzaté:
Ta twá krása, ta ozdoba, tak by dokonce padła,
Ta złatokrásná podoba do propasti by wpadła.
Mawon: Protož, ó słunéčko krásné, widíš příčiny dosti,
Proč máš w swé postawě jasné Boha ctít na wýsosti;
Já tobě dle mé možnosti pomohu jeho sławit,
Wynałožím swé mocnosti, chtě jemu chwáłu sprawit.
Dawon: I já s swau chwáłau pospíším rychle w patách za wámi,
Jak waše hłasy usłyším, spojím swau notu s wámi,
Nechť se po lese rozlíhá chwáła Boha wěčného
Hłas jeden druhý postíhá a jde až k trůnu jeho.

Obraz žiwota lidského.

Když jsem nedáwno z rána u prostřed podletí
Zahradu swého pána počał procházeti,
Bych swau mysl od práce welmi unawenau
Občerstwił w té zahrádce, starostí zemdlenau:
A sotwa jsem jen wkročił do této zahrady,
An tu kwítek wyskočił barwený a mładý,
Na nějž pilně hledě, jsem se pozastawił,
Bych tak jeho wzrost zwědě, swau žádost zastawił.
Již se wzhůru słunéčko pomału wznášeło,
Již to swěta srdéčko swůj błesk pronášeło;
Již ten kwítek nowotný od błesku mrštěný
Brał na se barwy notny(é), krásně proměněny(é).
Tuť se w barewné šaty brzyčko přistrojił,
Stkwěłý nad raucho złaty(é) miłostně ustrojił,
Jakausi wonnau páru z sebe wydáwaje,
Toho libého daru hojnost rozdáwaje;
Autlické nohy maje, sem i tam se chýlí,
Co jeden kwítek z ráje činí miłau chwíli.
Ó kwítku wzácné krásy! na tebe patřiti
Může po wšecky časy, kdo chce rozkoš míti.
Neb kdož twau miłau krásu může wymłuwiti?
Kdož i tu lepost własů dosti wyprawiti?
An Šałomaun, ač sławný w swé králowské słáwě,
Odín nebył tak krásný, chodě w złatohławě.
Twé líbezné łahůdky jsauc již powědomé,
Pracowité wčeličky jako newědomé
Jedna přes druhau letě, k tobě pospíchají,
Twau štědrost w jasném létě pilně zažíwají.

An i lidé wšelicí patříc na twau krásu,
Jak malí tak welicí (wšak letního času),
Musí to každý wyznat, že té twé pěknosti
Nemůž se žádná wrownat, ač jí má swět dosti.

Jsa tau pěkností odín co nebe hwězdami,
Trwaje málo hodin pomíjíš s trawami;
Neb červená twá pěknost pomału se tratí,
A ta škaredá bledost twůj ti žiwot krátí.
Neb słunce roznícené swé šípy ohniwé
Na tebe obrácené wypauští horliwé.
Již se twá hława kloní horkostí umdlená,
Padá co rychłá łani z ručnice raněná.
Ach horliwé słunečko! proč tak welmi prudce
To spaniłé kwítičko raníš w krásné líce?
Jak tu letní okrasu sotwa swětu danau
Můžeš w tak brzkém času widěti zkaženau?
Již pomału swau hławu k zemi nakłoňuje,
Již tu barewnau słáwu w bledost proměňuje;
Již již dokonce klesá, wší síły zbawený,
Wšecek se mdłobau třesa jako unawený;
Již pomału skonáwá, již wypauští duši,
Již žiwot dokonáwá, již smrt spauští kuši;
Již jest raněn od smrti, již práwě umírá,
Jenž sotwa počał žíti, již žiwot zawírá.

Ejhle, člowěče, obraz našeho žiwota!
Ach tím se aspoň uraz, pokud słauží léta!
Neb mnohé w prawém kwětu, dřív než se nadějí,
Smrt porazí a swětu zůstanau złoději.[1])
Newěř twé spaniłosti, newěř příliš kráse,
Newěř té udatnosti, kterauž máš w tom čase;
Ta spaniłost, ta krása, ten kwět udatnosti
Jest jako letní řása, jenž míjí w rychłosti.
Nespoléhej se nato, že ti štěstí kwete:
Bys měł w hojnosti złato, tím spíš tě zaplete.
Byť tě i lidé mnozí nad jiné chwálili,
I toť se změní brzy; mnozí to zkusili.
Wšecko smrt má w swé moci, co na swětě žije,
Nelze se jí wymoci, wše wesměs zabije.
Nic proti ní nepłatí wojenské nástroje,
Musí se jí poddati wšecky lidské zbroje.
Nic aj nekojí slzy, nic sličnost, nic statek,
Podtne tě co kwět brzy a přijdeš na zmatek.
Ach, člowěče, to zpytuj a k srdci připauštěj,
Nad sebau sám se slituj, Boha se nespauštěj.

[1]) Złoději t. j. neužitečné a škodliwé wětwe; zde: bezduché tělo.

LXVIII.

Tomáš Jan Pešina z Cechorodu.

Narodil se dne 19. Pros. 1629 w Počátkách. Otec jeho byl řezník. Prwního wzdělání nabyl tušim w nedalekém Jindřichowě Hradci, wyšší studia konal w Praze, kdež také hodnosti doktorské we filosofii dosáhl. Wyswěcen byw za kněze, wstaupil do správy duchowní jako kaplan w Kostelci nad Orlicí. Po smrti tamního děkana stal se 26letý Pešina jeho nástupcem. Brzo potom přišel za děkana do Litomyšle. Již w Kostelci, maje časem chwíli a uprázdnění od powinností swých duchowních, maje také w historiích swau zwláštní rozkoš", umínil si sepsati děje morawské. Nesnáze díla takowého spočátku jej odhrozily. Zatím tedy sepsal rozprawu o počátcích a pokrocích náboženstwí křesťanského w Čechách a jeho proměnách, a když l. 1652 Tataři do Morawy wpadli, wydal latinský spis „Ucalegon", ukazuje w něm knížatům křesťanským, jak welice zapotřebí jest, aby králowstwí uherskému na pomoc přispěti kwapili. W Litomyšli ujal se opět prwní swé myšlénky zwláště z nabádání opata Zabrdowického Bohumíra Olenia a podkomoří morawského Jana Jakartowského ze Sudic, i počal spisowati historii a topografii Morawy jazykem českým, nazýwaje dílo swé Morawopisem. L. 1663 měl již tři díly z wětší části hotowy. Chtěje wůbec pozornost na práci swau obrátiti a jiných, aby mu prameny dějepisné zasílali, powzbuditi, wydal Předchůdce Morawopisu, totiž summowní wýtah toho wšeho, co w Morawopisu položeno bylo. Mimo nadání nedostalo se mu pomoci, kterau si tím zjednati zamýšlel, tak že chtěj nechtěj při čtwrtém dílu uwázl. Zatím powěst jeho welice rostla, tak že nejprwé w Litoměřicích, pak na Wyšehradě a posléze (1666) u sw. Wíta za kanowníka byl zwolen. Léta 1670 stal se děkanem kapitulním a 1675 powýšil jej cís. Leopold I. za biskupa Semendrienského in partibus, za cís. radu a falckrabí. W Praze otewřely se mu w archiwu a w bibliothéce metropolitanské hojné nowé prostředky a w obcowání s učenci, jako byli Balbin, Kruger, arcibiskup Matauš Ferdinand, nowé podněty k dílům historickým. L. 1673 wydal dějepis swatowítského chrámu „Hesperus septicornis", l. 1677 prwní díl wálečných dějin Morawy „Mars moravicus" sahající až do l. 1526. Chystaje druhý díl spisu tohoto a dokonáwaje Morawo-

pis [1]), překwapen byl smrtí dne 2. Února 1680. Utinam viro tam bene de historia merito vita longior contigisset! žalostně wolá prwní jeho k dílům historickým powzbuditel, Bohuslaw Balbin.

Z Předchůdce Morawopisu.

Wálka polsko-šwedská (1655—1660).

Král šwedský silně se k wojně hotowił, nedáwaje mezitím nic na sobě znáti, což by míníł anebo kdo by ten nepřítel jeho był, proti kterémuž se s takowau mocí hotowił. Až potom, když Wittenberg generál lidu šwedského s osmnácti tisíci jízdných i pěšich, maje Radějowského[2]) za radu a wůdce, do země polské dne 21. Čerwence 1655 wtrhł, w skutku se ukázało, že králowstwí polské mocí podmaniti sobě umínił. Nad kterýmžto jeho nenadáłým do Polska wpádem, každý dobrý pozastawiti se musił, kdo toliko onoho příměří mezi korunau polskau a šwedskau učiněného léta 1635 w Štumdorfu, kteréž teprwa w létu 1661 wyjíti měło, powědom był. Wydał sice král šwedský w spisu weřejném příčiny některé, skrze které toho dokázati usilował, jak sprawedliwě wáłku proti králi polskému před sebe wzał: ale kdo z rozumnějších je šetrně powážił, snadno jich powrchní toliko barwu spatřił a poznał; aniž było lze, tak dobře je ulíčiti, aby se neznało, že hned práwě samochtě smłauwu s korunau polskau protrhł a zrušił.

Poláků zprwu proti Wittenbergowi około patnácti tisíc z kraje Poznaňského a Kališského se shłaučiło a w poli postawiło; wšak od Radějowského přemłuweni jsauce, s Šwedskými smlauwu učinili, dne 26. téhož, totiž Čerwence, a poddajíce se jim na jisté artikule, někteří zpátkem do příbytků swých odjeli, jiní k słužbě Šwedům se oddali, nad kterýmiž Radějowský maršalkem ustanowen.

W Poznani jsa již Wittenberg, psaní odtud ku králi swému, kterýž dne posledního Čerwence do Štětína připłauł, učinił, dáwaje wšeho známost a zpráwu; pročež ihned král Kareł Gustaw z Štětína pospíšił a dne 20. Srpna ku Poznani s ostatkem wojska přitáhł.

Słyšeł potom dne 28. Krištofa Příjemského, legáta krále polského, žádajícího, aby od předsewzatého nepřátelstwí upustiti a w příměří státi sobě neztížił: ale jak ho słyšeł, tak osłyšeł a s posměchem ještě od sebe odbył. Był toho času král Kazimír w Waršawě, a wyrozuměje z poselstwí, že w Šwedského špatná již jest naděje ku pokoji, králownu s fraucimoremdo Krakowa předesłał, sám pak k wojsku swému, kteréž ležením było při Łowiči, jeł a tu wšech k stáłosti napomenuw, ku Krakowu též se odebrał. Brzo potom Šwedowé obořili se na wojsko polské jednau i podruhé a je (wšak ne bez swé také škody) na utí-

[1]) Rukopis Morawopisu neznámo kam se poděl. W nowějších dobách objewil se jiný český rukopis Pešinůw, část topografie historické králowstwí českého.

[2]) Radějowský místokancléř polský, pro jakaus newoli s králem ze země był wypowězen. Nemoha miłosti žádné při králi dosáhnauti, k Šwedům se obrátił.

kání ku Krakowu obrátili. Toho času Moskwan wzał hławní město w litewské zemi, Wilno, kdež mnoho množstwí lidu ukrutně zmordował. Wéwoda litewský Januš Radziwiłł, wida, že proti Moskwanům mu odolati nelze, dał jak sebe tak i cełau Litwu králi šwedskému pod ochranu: Gążegowský wšak, druhý po wéwodowi, Šwedům se poddati nechtěje, za králem Kazimírem s desíti tisíci lidu do Polska se uhnuł.

Král Kazimír, znamenaje, že mu ani w Krakowě obstáti nelze, králownu do Slezska posłał, sám pak, swěřiw město i hrad Štěpánowi Čarnickému, do Rusi a odtud skrze končiny uherské též za králownau do Slezska na místo bezpečnější ustaupił.

Dne 25. Září král šwedský ku Krakowu přitáhł, a zmocniw se Kazimírowa a Stradoně předměstí, město obleht; wida pak, že se s obležením prodlí, Wittenberga při Krakowě zanechał a sám z Duglasem přes Wisłu se pustił, Bochni, Wyšnici, Lanckron a jiná města wzał, potom na wojsko polské, kteréž nedaleko odtud ležeło, udeřił, je rozraził a mnohé z přednějších pánůw polských zjímał a s tím wítězstwím zase se ku Krakowu nawrátił.

Dne 17. Října Krakow Šwedům na jistau smłauwu poddán. Čarnický s haufy swými za králem Kazimírem do Slezska pospíšił. A ačkoli opět po dwakráte král Kazimír skrze wysłané swé při králi šwedském pokoje žádał, wšak nadarmo.

Potom král šwedský sněm obecní ke dni prwnímu měsíce Listopadu do Waršawy położił; kdežto sice někteří z wéwodůw a kastellánůw polských najíti se dali, jiní wšak očitě spatřujíce, že jim hned spočátku Šweda smłauwy nedrží, od něho se odwrátili a za králem swým, wezmauce sebau korunu s jinými ozdobami králowskými, do Slezska pospíšili. Král tehdy šwedský, poznáwaje, že tenkráte na sněmě Waršawském s korunowání jeho sejde, aby času mezitím daremně nemrhał, do Prus králowských táhł a w brzkém čase města mnohá, jak předně Toruň, tak Elblink, Graudenc, Marienburg a jiná opanował. Samé toliko Gdansko jemu se srdnatě opřeło.

To když se w Polště dáło, JMCská (Ferdinand III.), na pozoru se maje, dle onoho přísłowí „kde u sauseda hoří, swého odstaw neb opatřiti hleď": rozkázał též wojska wíce sebrati a města opewniti; posłáno i něco děł menších a jiných potřeb wojenských do Kładska a Głogowa. Nebo ačkoliw Šweda zkrze wysłaného swého JMCskau w tom ubezpečował, že proti říši a zemím jeho dědičným nic nepřátelského nechce a nemíní, wšak z jistých řečí a psaní jeho ke dworu skrze jisté osoby wěrné donešených jináče se znáti dáwało.

Léta 1656 měsíce Ledna král Kazimír z Slezska wyjeł do města ruského Lwowa, kdež se k němu shrnuli i nejpřednější senátorowé zemští, duchowní i swětští. Mezi jinými přijeli i kwarcianůw wůdcowé, Potocký a Lanckronský, kteříž od Šwedy odpadli. Též Gążegowský, Sapěha, Litwané. A tu, jak by nejlépeji własti pomoženo było, mezi sebau rokowali.

Zatím Šweda s kurfirstem brandeburským w jednotu wšeł a legáta JMCské hrabě z Pettingu, kteréhož za sebau dłauhý čas zdržował, słyšeł; tolikéž legáta tureckého, kterýž słowanským jazykem poselstwí swé přednášeł a zase Radějowský w jazyku německém králi to wyłožił.

Usłyšaw pak král šwedský o Čarnickém, že wojsko nemalé sebrał a maje sobě ku pomoci Tatary, již se okolo Lublína widěli dáwá, rychle proti němu wytáhł a přejda Wisłu tehdáž jestě zamrzłau, s ním boj swedł, kterýmž ho na utikání obrátił. Nicméně brzo zase Čarnický s wojskem jiným powstał a dne 12. Března na Šwedy u Jarosławě nenadále udeřił, wětší díł jich potřeł; sám král sotwa do města se schránił, kdež ho Čarnický obleht a tak welice zsaužił, že naposledy král, obáwaje se, aby do rukau Polákům nepřišel, tejně s některými do łodí wsedł a po řece Sánu k Sandoměři se pustił. W kterémžto útěku w welikém nebezpečenstwí postawen był; nebo s jedné i druhé strany břehu Poláci jej silně stíhali, tak že potom při Sandoměři wen z łodí wystaupił, a cokoliw lidu swého shromážděného měł, s ním na zemi se postawił, hotow jsa anebo propratí se skrze haufy polské na místo bezpečné anebo poctiwě w boji umříti.

A Poláci owšem s bitwau nemeškali, ale ihned na Šwedy udeřili; král wšak skrze nějaké borowí tak šťastně z prostředku wšech jiných wynikł, že Polákům z moci ušeł a dne 12. Dubna do Waršawy se dostał, kdežto ode wšech swých, kteříž ho již za ztraceného měli, s zwłáštní radostí přijat był.

Jan Sapěha, wůdce lidu litewského, na prawé straně řeky Wisły s swými haufy zůstał, wytłačuje Šwedy z cełého toho kraje; kníže pak Lubomiřský Krakow obleht. Čarnický pořáde Šwedy až do Mazur stíhał, odtud se ku Gdansku obrátił, tak aby Gdanských w stáłosti jich potwrdił.

Král šwedský, zanechaje Wittenberga w Waršawě, do Torunu jeł, odtud do Elblinku, kdež se s ženau swau a s Brandeburským shledał. Zatím Sapěha Waršawu obleht, kdežto přitáhł i král Kazimír s wojskem čerstwým: král pak šwedský Gdansko Wranglowi na wodě, Steinbokowi na zemi oblehnauti dał, a aby tím statečněji Polákům odporowati mohł, s Brandeburským se proti nim dokonale smłuwił. Předešle zajisté Brandeburský w neutralitě se držeł, nepomáhaje straně žádné proti druhé, ale tuto se již zjewně Polákům za nepřítele postawił.

Dne 1. Čerwence Wittenberg, nemoha déle se brániti, Waršawu králi Kazimírowi poddał na jistau smłauwu, kterauž wšak rytířstwo polské, protože ani Šweda předešle mnohým z nich smłauwy nedržeł, držeti nechtěli, ale Wittenberga, Benedikta Oxenstierna, Alexandra Eršken, mładšího Wrangla, Jiřího Forgle a jiné přednější wůdce wzali, do Zámoští zawedli a tam wězením stížili, kdež i někteří z nich w brzkých časích zemřeli.

Král Kazimír na druhý den do Waršawy wjeł, odkudž psaní k Gdanským učinił, napomínaje jich k setrwałosti, s připowědí, že jim co nejdříweji pomoc učiniti chce. Tatary pak a Kozáky, daw jim Poláky za wůdce, do Pumrůw (Pomořan) posłał.

Mezitím po wzetí Waršawy král šwedský welice zarmaucen był, nejwíce pro swé wojenské słuhy, zwłáště Wittenberga, na kterýchž mnoho sobě pokładał.

Dne 28. Čerwence Šwedowé s Brandeburským se strhli a na wojsko polské, kteréž ležením było ještě před Waršawau, udeřili; málo wšak jednau i po druhé dowedli, až teprwa dne třetího Poláky k tomu přiwedli, že jim z ležení na druhau stranu Wisły ustaupiti mu-

sili. Král Kazimír z Waršawy do Lublína ujeł, dříwe wšak při Waršawě zdi a šance wšeckny obořiti a rozházeti dał; a tak se Šweda Waršawy prázdné zmocnił.

Toho času Lubomiřský, nejsa dosti silen, od obležení Krakowa přestał, zase wšak brzo se nawrátił, maje lidu 15 tisíc. Moskwan pak Šwedowi do Liflandu wpadł, Rigu oblehł, Daneburk wzał, skrze což králi šwedskému mnoho na rozmyšlenau dał. Zahynuł tehdáž, potkaje se s Moskwany, Franc Bernard hrabě z Thurnu, kterémuž předešłý král šwedský Pernawu w Liflandu darował.

Měsíce Srpna Čarnický Šwedůw około dwau tisíc potłaukł; Gążegowský pak w brandeburských Prusích welice zle hospodařił.

Měsíce Září král Kazimír z Lublína dwoje poselstwí wyprawił, jedno za JMCskau, druhé k Moskewskému. Ono dne 20. téhož sławně do Wídně na osmnácti wozích přijeło a dne 24. słyšání měło. Brzo potom král Kazimír s wojskem znamenitým do Gdanska se wyprawił, kdežto dne 25. Listopadu přijeł a tu zůstáwał až do 10. Února následujícího roku.

Zatím Sapěha a Gążegowský tak welice zsaužili Brandeburského, že se pokořiti a příměří při nich žádati přinucen był, daje se přitom słyšeti, že by zase miłosti a pokoje při koruně polské žádati mínił. S Moskwanem také stwrzen pokoj na 12 let, na ten spůsob, aby králi polskému proti Šwedům pomáhał, Litwu nawrátił, Smolenska sobě nechał.

Měsíce Září Königsmark od Gdanských jat a máło před tím hrabě Wřešowec, nejwyšší šwedský, od haufůw Čarnického zamordowán: tak brzo zápłatu wzał zato, že předtím Šwedům kłáštera Častochowského, kterýž wšak ne bez patrné pomoci Boží obráněn jest, dobýwati pomáhał.

Při konci toho roku Radějowský naposledy i Šwedům se zproněwěřił, od kterýchžto wzat a do wězení wěčného do Šwed posłán.

Léta 1657 Rákocy wéwoda sedmihradský, naweden jsa od Šwedůw, do Polska wtrhł. Předtím był JMCská k němu schwalně kancléře uherského wysłał, napomínaje ho, aby doma při pokoji zůstał a proti koruně polské, s králowstwím uherským od dáwních let jistými dědičnými smłuwami (erbauuňky) spřízněné, nic nepřátelského aby před sebe nebrał, w čemž ho i Turek napomenuł: ale nebyło napłat; žádost koruny polské jej předce do Polska nutkała, ku kteréž mu naději Šweda učinił, jako by se s ním upřímně sděliti mínił, toliko aby ho sobě ku pomoci přiwábił. Lubomiřský, usłyšaw o takowém tažení Rákocyho, od obležení Krakowa přestał a proti němu táhł. Mezi Přemysławí a Jarosławí s některými jeho předními haufy, kteréž Kilián wedł, potkání měł a je na hławu poraził, mnohé zbił, jiné, mezi kterýmiž był i Kilián, zjímał. Což se stało s počátku měsíce Března.

Mezitím Čarnický w Prusích a w Pomerelách Šwedůw stíhati nepřestáwał, s prospěchem znamenitým.

Dne 10 Února král Kazimír z Gdanska wyjeł, wysłyšaw dříwe mši swatau w kłášteře Dominikánůw, a k Častochowu se obrátił.

Toho času císař Ferdinand, ačkoliw nemocí welikau obtížen był, wšak předce ještě péči maje o obecné dobré, obzwłáštně pak wpád Rákocyho do země polské těžce snášeje, pomoci jistau králi Kazimírowi, lidu pěšího 10 tisíc, jízdného 6 tisíc, proti témuž Rákocymu při-

slíbił; toliko se očekáwało na poukázaní, jak by takowý lid do země polské wyprawenu, jak i chowánu býti měł.

Nepřestáwała pak těžkost nemoci JMCské, nébrž přes celý čtyřidcetidenní půst wíce se rozmohła, w takowé síle, až ho naposledy k cíli tohoto wezdejšího žiwota nakłonila.

Při konci měsíce Března Rákocy ke Krakowu přitáhł, kdež se najíti dał král švedský, a tu po utwrzené mezi sebau smłauwě, oba społu k městu Zawicostu (jenž jest pod Sandoměří při Wisle) táhli a je oblehli. Odtud učinił psaní král šwedský k Turku, ponaukaje ho proti domu rakauskému, že čas k tomu znamenitě příležitý, předkłádaje: kteréhož psaní było datum dne 29. Dubna. Turek když psaní přečetł, wýpis ho králi uherskému posłał, aby wěděł, jaké chuti Šwedowé proti němu jsau.

Práwě pak w ten čas král dennemarský Šwedům do Bremska wpadł a w rychłosti Bremefurdu se zmocnił: pročež král šwedský, zanechaje Rákocyho w menším Polště a bratra swého Jana Adolfa w Prusích, Bremenským ku pomoci táhnauti přinucen był. Dříwe wšak Wrangle a Duglasa předesłał, za kterýmiž i potom sám pospíšił. Potěšen był z toho král Kazimír a brzo potom s králem dennemarským proti Šwedům w jednotu wešeł.

W začátku měsíce Máje wojsko domu rakauského jakožto krále uherského do Polska menšího králi Kazimírowi proti Rákocymu ku pomoci šťastně se wyprawiło, nad kterýmž ustanowen za nejwyššího polního hejtmana Melichar Harcfeld.

Dne 9 měsíce Čerwence oblehli Krakow.

Dne 14. Čerwence Poláci a Tataři obskočili kdesi w těsně Rákocyho a tak silně naň udeřili, že wojsko, co ho při sobě měł, rozrazili wšechno a jeho samého zajali. Pročež chtěł-li swoboden býti, takowau, jakau sami Poláci chtěli, smłauwu učiniti a ke wšemu, cožkoliw od nich wyměřeno było, bez odporu přistaupiti musił. Mezi jinými artikuli było, aby lid swůj z Krakowa powołał; což když se stało, Wirtz welitel šwedský, wida, že sám neobstojí, smłauwu též s Poláky a s našimi učinił a město i hrad jim poddał, dne 23. Srpna.

Toho času Čarnický w Pomorelách a w Marcích brandeburských hospodařił.

W Frankfurtu pak městě říšském kurfirstowé pomalu se sjížděli k woleni nowého císaře, kdežto přijeli i posłowé krále českého, Wácław kníže z Łobkowic, František hrabě Libšteinské z Kołowrat a Jan Šeydler, dne 23. Srpna.

W Bremsku a w Holšteině Šwedům dobře se wedło proti Dennemarským; Brandeburský wšak od Šwedůw odpadł a ku králi Kazimírowi přistaupił.

Po nawrácení Rákocyho do země sedmihradské, císař turecký, těžce nesa jeho w tom neposłušnost, že na poručení swé od tažení wojenského do země polské upustiti nechtěł, knížetstwí sedmihradské jemu odňał a na místo jeho jiného za kníže jmenował.

Léta 1658 s počátku měsíce Ledna w Berlínu, městě kurfirsta brandeburského, jednota učiněna mezi králem polským, dennemarským, a kurfirstem brandeburským proti Šwedům. Byli přitom i wysłaní

krále uherského a českého, de Montecucculi a L'Isola: ale jim podlé instrukcí dané newidělo se ještě tehdáž za dobré w té příčině kwapiti.

Zatím král švedský pořáde w zemi dennemarského wěc swau twrdił, mnohá města zdobýwał, ostrowy podmanił, naposledy i Koppenhagen, stolici krále dennemanského, oblehł. Wysłał též legáta swého Matyáše Bornklau k kurfirstům do Frankfurtu, stížnost weda skrze zwłáštní spisy do krále uherského a českého, za příčinau wojska králi ku pomoci proti sobě wysłaného, týkaje se ho protržením smłauwy Osnabrucské. Což přednášeli i legáti francští skrze obšírné swé spisy.

Na kteréžto spisy, když potom weřejni byli a rukau krále uherského a českého došli, słušná odpowěd hned také w łatinském i německém jazyku na swětło wyšła, skrze kterau se wyjewiła mnohá obmyslná Šwedůw proti domu rakauskému jednání a hned zřejmá nepřátelstwí, a proti tomu ukázały příčiny podstatné, pro které král uherský a český králi polskému s pomocí přispěti sprawedliwě powinen był.

Při konci měsíce Ledna Leopold král uherský a český s arcikknížetem Leopoldem a se wším komonstwem z Prahy k Frankfurtu wyjeł w největší a nejtužší zimě, pro kterauž w Plzni na několik dní dlíti musił. Dne 19. Března do Frankfurtu přijeł, kdež ode všech sławně přijat.

Dříwe nežli za příčinau wolení nowého Římského krále zasedli, mnohá jiná mezi sebau jednání měli, což se prodłaužiło až do dne 18. měsíce Čerwence, kteréhož šťastně Leopold král uherský a český ode wšech kurfirstůw za krále Římského wyhłášen a potom dne 1. Srpna sławně korunowán.

Předtím pak jistá opět jednota mezi králem uherským a českým, mezi králem polským, králem dennemarským a kurfirstem brandeburským proti nepřátelům jednoho neb druhého, defensivně i offensivně, učiněna była, pro kterauž posłowé francští a šwedští diwnými příčinami takowému wolení překážeti usilowali; wšak nadarmo.

Po korunowání JMCská z Frankfurtu wyjeti ráčił dne 8. téhož, a skrze Bawory, kdež sławně welmi od kurfirsta baworského chowán był, k Linci, odtud k Wídni se obrátił.

Mezitím král šwedský pořáde na Dennemarské tłačił, město Koppenhagen zase podruhé mnohem tížeji oblehł a silně ze wšech stran dobýwał. Poněwadž pak sám král dennemarský w městě zůstáwał społu s králownau, každý z obywatelůw tím srdnatěji k odporu a bránění pohnut był, tak že se města zmocniti nemohł; Kronenburg wšak, pewnost při úžině mořské, kteráž Öresund słowe, społu s městem Helsingörem wzał, dne 16. Září.

Toho času díł wojska rakauského społu s wojskem polským a brandeburským wyprawiło se Dennemarským ku pomoci. S počátku Října do Holšteina přitáhli a město Gottorp wzali. Lid rakauský wedł de Montecucculi, polské rytířstwo Čarnický, kurfirst brandeburský był s swými osobně sám. Ostatek pak wojska při obležení Torunu s generalem Susau zůstało. Přispěli Dennemarským ku pomoci i Hollanderowé po moři a s Šwedskými statečné potkání měli, nad kterýmiž se i zmocnili a do Koppenhagen hojnost potraw a potřeb wojenských dodali.

Měsíce Října Duglas nenadále do Mittawy wpadł, kníže kurlandské s manželkau, jeho, s sestrau kurfirsta braudeburského, obłaupił, jał a do Rigy zawedł: ješto wšak nadpowěděné kníže s Švedy pokoj měł. Což Duglasowi při wšech rozumných málo pochwały přineslo, jako ani králi šwedskému, pokudž to poručił aneb schwálił.

Měsíce Listopadu naši s Brandeburskými pomocí Dennemarských ostrowu Alsen a pewnosti Sundeburku jako i Nordburgu se zmocnili. Poláci pak toho času Kolding w Jütlandu wzali a w něm Šwedské wšecky postínali.

Při konci roku wojsko polské a rakauské, trwajíc při obležení města Torunu w Prusích pořáde od šesti měsícůw, přičemž był i král Kazimír, naposledy obležené na díle mocí na díle hładem k tomu přiwedli, že se na jistau smłauwu poddali. Měšťané na miłost přijati, Šwedští pak swobodně do Marienburku propuštěni.

Toho času słyšání měli při JMCské mnohá poselstwí: turecké, moskewské, tatarské, sedmihradské, též knížete Aurelianského z Frankreichu, zwěstujícího brzký mezi korunau španělskau a korunau francskau následující pokoj, kterýž se potom šťastně stał a zawřeł, léta 1659 dne 7. Listopadu.

Wałka pak proti Šwedům, ačkoliw předce téhož léta 1659 stále trwała, wšak pokojem oním španěło-francským bywši poněkud s strany šwedské zemdlena, tak pomału słábła, až naposledy, když i smrt krále šwedského w to wkročiła, podobně k swému cíli i upokojení přišła (mírem w Oliwě roku 1660).

LXIX.

Jan František Beckowský.

K dějepiscům, kteří po 30leté wálce o dějích českých psali, slušně přidružuje se J. Frant. Beckowský. Narodil se l. 1658 w Něm. Brodě. W 16. roce teprw dán byl do škol latinských; wyšší studia konal w Brně a we Wídni. L. 1685 učinil slib řeholní w klášteře křižownickém. Těžce nesa, že krajané jeho již ani kroniky Hájkowy pro wzácnost wýtiskůw wůbec čísti nemohau a děje předkůw tudy wždy wíce w zapomenutí upadají: i předsewzal sám nowé wydání její. Nedal jí wšak prostě otisknauti, nýbrž mnoho zkracowal, rozšiřowal a oprawowal. Po archiwech sbíral zpráwy, staré listiny a jiné znamenitosti; natom ale nepřestaw, proputowal Čechy, Morawu a Uhry, očitě shledáwaje místa w dějinách proslulá. L. 1700 wyšla tedy uprawená od Beckowského kronika Hájkowa co první díl P o s e l k y n ě s t a r ý c h p ř í b ě h ů w č e s k ý c h. Druhý samostatně od B. sepsaný díl, zawírající w sobě děje české od časů Ferdinanda I. až do wstaupení na trůn Leopolda I., tiskem newyšel; nachází se rukopisem w knihowně křižownické w

Praze (MS in fol. 1452 stran.). W dílu druhém nejšířeji wyprawowány jsau události za cís. Matyáše a Ferdinanda II, jmenowitě krátká doba jalowého krále Fridricha ostrým pérem líčena. Kromě Poselkyně wydal Beckowský ještě několik spisůw náboženských. Zemřel 1725 dne 26. Prosince, raněn mrtwicí.

Z druhého dílu Poselkyně.

Bitwa u Lützenu.

Když císařské i šwedské wojsko jedno od druhého nedaleko od městečka Lucy se postawiło, král šwedský na císařské před swítáním dne 16. Listopadu udeřiti mínił. Že pak té noci welká mlha padła a jedno wojsko druhé dłauho na den widěti nemohło, od swého předsewzetí král upustiti museł. Mlha když wystaupiła a se ztratiła, císařští na Švedy z kusůw stříleti začali, jimž Šwedowé tak mocně odporowali, že i pěchotu císařskau, která za wyhozenými příkopy stáła a sedm welikých kusůw při sobě měła, z těch příkopůw nejenom zpátkem hnali, ale také těch sedm kusůw jí odňali, z nichž Šwedowé, obrátiwše je na císařské, tak stříleli, že císařští nápřed stojíci ustupowati počali. Což wida Waldštein, swé wojáky mužně napomínał a, na nepřítele aby tiskli, žádał. Kteří nabywše zmužiłosti, na Šwedy znowa udeřili, je zpátkem hnali a swých sedm děł zase dostali. Král pak s swým prawým křídłem, které on sám wedł, na lewé císařské křídło, před nímž Charwati stáli, tak mužně udeřił, že Charwati ustupowati počali a ostatní w tom křídle za sebau stojící císařské wojáky také ustupowati přinutili. A tak to cełé císařské lewé křídło rozraženo bywši, wíce na utíkání nežli na potýkání myslilo. Té pak chwíle prawé císařské křídło na lewé křídło šwedské, které kníže Bernard z Wajmaru wedł, tak zhusta stříleło a na ně tiskło, že ono rozraženo bywši také ustupowati počało. I wida to král, hned Hornowi polnímu maršalkowi za lewým křídłem císařským jíti a je stíhati poručił, sám pak swému lewému ustupujícímu k pomoci pospíchał, swých bojowníkůw napomínaje, aby stáli a nepříteli mužně odpírali; ano také sám haufy proti nepřátelům wedł a to swé lewé křídło státi a bojowati přinutił. W tom nenadále, když widěti chtěł, kde a kterak by nejlépe na císařské udeřiti mohł, díł císařských oděncůw neb kyrysařůw k němu pospíchał. Které on nemoha tak spěšně pro dalekost, maje krátký zrak, widěti, od nich obklíčen i také w lewé rameno welkau kułkau střelen był; od kteréžto silné rány — neboť to rameno nejenom prostřeleno ale také roztřepeno było — ihned umdléwati počał a w řeči francauzské k Františkowi Ałbrechtowi knížeti sašlauenburskému promłuwił, řka: „Bratře, já jsem již můj díł dostał; wy pak žiwobytí waše jak nejlépe můžete, zachowati hleďte a mne na stranu k přewazowání weďte.” Kníže pak František nejenom od něho ujeti a jeho opustiti nechtěł, nýbrž wezma jej před sebe na swého koně — neboť také kůň pod králem raněn był — s ním, co nejrychleji mohł, ujížděł. Že pak se za nimi někteří císařští jezdci pustili a je dohoniwše, swau pistoli jeden z nich k hławě toho kní-

žete Františka přistawil, kterau wšak rychle rukau swau on kníže odrazil, spíše nežli wystřeleno bylo: swého krále, který té chwíle dwojí ranau, jednau w hlawu a druhau w prsa střelen i také zastřelen był, s koně na zem již umrłého pustil, sám pak, maje twář od prachu té wystřelené pistole welmi opálenau, těm císařským jezdcům do bezpečnějšího místa předce šťastně ujeł. Král, nebyw od císařských poznán, z šatu spěšně swlečený a na zemi od wšechněch opuštěný ležeti zůstał. Jehožto těło Šwedowé po bitwě naleznauce, do města Wolgastu je wezli, kam také owdowělá królowna šwedská přijeła a následujícího roku do Šwed w łodí smutkowé wezené po moři doprowázeła, které také dne 22. Čerwna měsíce w Štokholmu pohřbeno było.

Šwedowé, nemajíce žádnau wědomost o smrti swého krále, wíc a wíce na císařské se tłačili a do nich hustě stříleli, i také je opět ustupowati přinutili. Hrabě pak Pappenheim, nejwyšší polní maršalek, s osmi tisíci císařského wojska od města Hally práwě w čas potřebný k pomoci císařským přitáhł a zajaw několik šwedských wojákůw, jich se tázał: „Kde král stojí a které křídło on wede?" Jemu když odpowěděno było, že wede prawé křídło, a on také widěł tehdáž, že to šwedské prawé křídło tuze na císařské lewé křídło tiskne a je ustupowati nutí: hned on tomu císařskému lewému křídłu k pomoci přispěł a na prawé křídło tak bojowně s swým čerstwým lidem udeřił, že ono ustupowati museło. W tom pak potýkání on nejwyšší polní maršalek Pappenheim smrtedlně raněný po půłhodině, když w woze do Lipska wezen był a, že král šwedský w té bitwě také již zahynuł, se dowěděł, welmi rád umřeł. Že pak tehdáž císařské rejtharstwo naposledy pěchotu opustiło a přímo k městu Lipsku utíkało, to widíce Šwedowé, cełau siłau na císařskau pěchotu tiskli, jí wšechny kusy wzali a až do tmawé noci s ní se na bojišti potýkali. Posledně ostatní pěchota císařská času nočního z bojiště ustaupiti a za jízdnými k Lipsku také utíkati přinucena była.

Sjednocení universit Karlowy a Ferdinandowy.

W starém městě Pražském dwoje literní učení, jedno od Karła IV. a druhé od Ferdinanda I. císařůw Římských a českých králůw założené a nadané léta 1654 wůlí císaře Ferdinanda III. následujícím spůsobem sjednoceno było. W osm hodin ráno dne 4. Března Jich Miłosti králowští místodržící, saudcowé a úředníci zemští z hradu Pražského s doprowázením welikého počtu rozličných pánůw a słaužících do starého města Pražského přijewše, tam před kostełem Panny Marie před Týnem, kde wojsko také jim do zbraně stáło, z wozůw wystaupili, od konšelské rady wšech tří měst Pražských přiwítáni a do téhož kosteła, w němž obojího učení Karłowa i Ferdinandowa wšickni doktoři w swých doktorských oděwích se nacházeli, doprowozeni byli. Za nimi kardinál z Harrachu arcibiskup Pražský, též nejwyšší zemský hofmistr jakožto Karłowa učení prorektor, ochránce a obránce, když přijeli: proti nim duchowenstwo i doktoři až k dweřům kostelním šli a je k welikému ołtáři doprowázeli. Mši swatau hławního kosteła

Pražského probošt pan Raš z Aschenfeldu zpíwał. Po ní četło se w łatinském i českém jazyku císařské psaní, kteréhož jest tento wýtah:

„Poněwadž mezi swobodným a literním učením od Karła IV. a mezi učením od Ferdinanda I., obau císařůw Římských a králůw českých, w starém městě Pražském založeným a wyzdwiženým po ta wšecka léta wšeliké a časté roztržitosti se dáły, které aby jedenkráte aspoň k dokonałému přetrhnutí přišły, JMstCísařská s radami swými po bedliwém powažowání natom se snésti a to zawříti ráčiła, aby to dwoje učení spojeno było a Karłowo-Ferdinandowské budaucně se jmenowało. Nejwyšší hofmistr zemský z úřadu swého prorektorstwí neb opatrownictwí w miłosti císařské se propauští: pan kardinál z Harrachu arcibiskup Pražský za kancléře, a za rektora magnifika kněz Molitoris z towaryšstwa Ježíšowa při tom sjednocenému učení se ustanowují. Kancléřstwí téhož učení při budaucích arcibiskupích Pražských aby zůstáwało, rektor magnificus (který také úřad místokancléřstwí připojený míti bude) z čtwerého učení, totiž z písma swatého, z učení práwního, z učení lékařského a z učení filosofského aby posłaupně každého roku jiný wolen był. Aby se nad statky a na grunty Karłowa učení spráwce neb hejtman od králowské komory ustanowował, rektorem magnifikem a jinými k tomu zwolenými Karłowa učení staršími se řídił, jim swé počty k přehlédnutí skládał, a oni je přehlédnauce panu arcibiskupu Pražskému jakož obojího téhož učení kancléři a od něho králowské komoře české skládati mají. Z těch pak statkůw płat doktorům juris et medicinæ aby se dáwał, potřebné wěci aby se opatrowały, škoły a učení aby w swých místech nynějších zůstáwały; wšak actus publici et promotiones solemnes aby se w Karłowě kolleji, jinak w Karolinu, dáły.“

Po přečtení téhož císařského listu Marcus Marci, doktor a professor neb skutečný učitel lékařského umění, jakožto téhož lékařského umění děkan nejwyššímu hofmistru zemskému, prorektoru, z prokázaného opatrownictwí welmi učeně děkował. Po takowém děkowání on prorektor z swé stolice, která hned do prostřed kosteła před welký ołtář postawena była a na kterau se potom nowý rektor magnifikus posadił, wstana, od učení Pražského odpuštění wzał a na swé místo mezi JMsti králowské místodržící se posadił. Nato Kareł Grobendonk z towaryšstwa Ježíšowa kardinálowi z Harrachu a knězi Molitorowi mnoho štěstí k jich nowým úřadům přáł. Po dokonaném přání Te Deum laudamus se zpíwało. Z kosteła w 12 hodin wyjdauce, kardinál a JJMsti páni místodržící králowští, také doktorowé a mistři, do kolleje towaryšstwa Ježíšowa sw. Klimenta k obědu jeli.

LXX.

Duchowní písně.

Poesie duchowní ode dáwna měla pěstowatele mezi předky našimi. Čím dáleji se wracíme do minulosti, tím ji nalézáme jemnější a wznešenější. Doba sporů husitských a pohusitských

rozhojnila sice počet básníkůw náboženských nad míru, ale nebylo mezi nimi skoro žádného, který by wynikal onau oprawdowau wraucností cílu, která nám w písních duchowních XIV. a starších wěkůw tak welice lahodí. Plody jejich wětším dílem nejsau nic jiného než rýmowaní wýkladowé učení náboženských. Zpřemítáme-li rozsáhlé tehdejší kancionály, málokdy se potkáme s wýtworem ušlechtilejším, který by obsahem básnicky prowedeným dojímal. Jediná skoro wýjimka jsau poetické přewody žalmůw anebo latinských písní starocírkewních. Nicméně zachowaly se nám z oněch baufných wěkůw některé přeutěšené kwítky, ne sice w kancionálích ale w podání zbožného lidu. Mnohé z nich jsau snad dědictwí z doby pradáwné, dokud ještě mysli předkůw našich nebyly roztrženy rozepřemi o wíru: podoby wšak, w jakowé je nyní nalezáme, nabyly jistě teprwé w době XVI. a XVII. wěku. Welikau o tyto duchowní písně zásluhu má J. Wl. Kamarýt, kterýž je sebral a r. 1851—2 wydal. Ze sbírky jeho wyňato jest patero následujících básní. Prwní z nich „Wykupitel" patrně jest zlomek, upomínající obsahem swým na Lament otcůw swatých. (Wiz str. 7.)

Wykupitel.

„Pusť naše hłasy před trůn twé miłosti,
A wysłyš otce z hłuboké temnosti!
Ukaž rameno twé síły a moci,
Ať se zarmautí wšickni pekelníci."

W tom na wýsosti usłyšeno łkání,
Adama, Ewy smutné naříkání.
Było hledáno w nebi, kdo by ten był,
Který by hříchem lid jatý wykaupił

Nebył nalezen mezi Cherubiny,
Mezi Mocnostmi, ani Serafiny,
Který by mohł Adama wýstupek
W nebi wymazat — potěšit smutek.

To widauc Słowo Otce nebeského,
S trůnu sstaupiło diamantowého;
Berłu, korunu i drahé odění
Odwrhnauc, řekło k welkému diwení:

„Wysłyš, Otče, syna jednorozeného,
Přede wšemi wěky z tebe zpłozeného:
Já chci být smírcem, také prostředníkem
Mezi twým Božstwím a padłým hříšníkem.

Otec nebeský, wida syna swého
Před celým nebem tak poníženého,
Řekł: „Synáčku mně w podstatě rowný,
Budeš welice w swětě ponížený.

Jejž nemůž nebe, země pochopiti,
Jejž nemůž anděł žádný zpytowati,
Jejž nemůž słunce ani obwinauti,
Jejž nemůž měsíc září swau zastříti:

Nebudeš míti místečka w Betlémě,
A opustí tě izraelské plémě;
Mezi swé włastní ačkoliwěk přijdeš,
Wšak messiášem słauti jim nebudeš."

Nato odpowěděł synáček zas Boží,
Jenž rozsíwat chtěł nám nebeské zboží:
‚Otče můj miłý! mé jest potěšení,
Mezi lidskými na swětě být syny.'

Na wstaupení Páně.

Wstup na nebe
Sám od sebe,
Wítěziteli Kriste!
Otewř nebe
Jak pro sebe,
Tak i pro nás, ó Kriste!

Neopusť nás,
Neodłuč nás,
Děti jsme, tys otec náš!
My wzdycháme,
Pospícháme,
K tobě, Spasiteli náš!

Zhůru, zhůru,
Lítej zhůru,
Duše má, k Bohu swému,
Wejdi w nebe,
Jež pro tebe
Stwořił Bůh, dej mu sebe!

Swatodušní.

Swadodušní hołubičko,
Neprodléwej,
U nás si zhotow hnízdečko
A k nám lítej!

Litej, litej, hołubičko
　　Wšecka biłá!
Ej jak stkwí se twoje líčko,
　　Wšecka's miłá.

Potopa se utišiła,
　　Wody sběhły:
Złost naše se wysušiła,
　　Hříchy stekły.

Ach přilitni s oliwowau
　　Ratolestí,
Obwesel nás s winšowanau
　　Zeleností.

Oliwa buď potěšení
　　Hříchůw našich,
Jakož i buď nadělení
　　Darůw Božích.

Ať nám znamení pokoje
　　Oliwa jest,
Ať od nás zažene boje
　　A wšecku lest.

Hołubička k nám, Čechowé,
　　Již již letí
Wšecka biłá, bílí lwowé,
　　Mějte štěstí!

Na nebewzetí Nejswětější Panny Marie.

Kam se ubíráš do obłaků,
　　Maria nejswětější?
W překrásném andělském průwodu,
　　Králowno nejsławnější!
Ty jsi w słunci oblečena,
Rozličností ozdobena,
　　Měsíc máš pod nohama swýma,
　　Hwězdy jsau twá koruna.

Kdo můž tu sláwu wysłowiti,
　　S kterau's do nebe wzata!
Kdo můž tu radost pochopiti,
　　S kterau's w nebe přijata!
Wšecko plno potěšení
Nese tobě pozdrawení;
　　Wšecko tě jakožto swau paní
　　A králownu welebí.

Wítá tě nebeský Otec
Jakožto swau dcerušku;
Wítá tě twůj miłý synáček
Swau přemiłau matičku;
Wítá tebe i Duch swatý
Swau zamiłowanau choti:
Přijali tě do wěčných stanů
Neposkwrněnau pannu!

Sw. kříž.

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Na němž krásné owoce,
Na němž Pán Ježíš umírá,
Syn nebeského otce.

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Twá ratolest se mění:
Ježíš na tobě umírá
Wołá welkau žízní.

Pozdrawen buď, swatý kříži!
S tebe słyším smutný hłas;
Wołá Ježíš: Dokonán jest
Na tom swětě tento čas!

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Tys naše potěšení:
Prawí Ježíš: Wezmi kříž swůj,
Následuj mne na zemi!

Pozdrawen buď, swatý kříži!
Ty jsi weliká síła:
Pod tebau se země třásła,
Wůle Boží w tom była.

Pozdrawen buď swatý kříži!
Ty jsi welmi wyzdwížen:
Ukážeš se na obłoze
Spatříme tě w saudný den!

Oprawy k Anthologii české.

Strana XV. ř. 14 zh. čti Karionowy
— 12 „ 1 „ „ l. 1481 sestawil
— 93 „ 17 „ „ teskliwi
— 103 „ 6a7 „ „ Překlad český byl .... knihtiskař w Litomyšli části jeho ...
— 138 w žiwotopisu Kuthenowě wytrhni ř. 8 a 9: „Za pětiweršowý .... byl obdařen.“ Jest to mýlka zpráwau Ungarowau (Balbini Bohemia docta II. str. 238) spůsobená.
— 143 ř. 16 zd. čti Postaweny byly etc.
— 144 „ 15 zh. „ wydáwaly
— 155 „ 8 „ „ dočkaly: Catonis disticha etc.
— 169 „ 17 „ „ Radeckému z Radče.
— 389 „ 17 „ „ r. 1831—2 etc.

Poklésky, které sice přes wšelikau opatrnost při oprawowáni sazby wklauzly, snadno bude oprawiti, jelikož, kde jsau, leda náhodným změlením písmen powstaly.

ANTHOLOGIE

Z LITERATURY ČESKÉ

DOBY STŘEDNÍ.

ZA ČITANKU PRO WYŠŠÍ GYMNASIA

SESTAWIL

JOSEF JIREČEK.

W PRAZE. 1858.

NÁKLADEM FRIDRICHA TEMPSKÉHO.

U Fridricha Tempského, knihkupce, také vyšly:

Bartoš, Kronika pražská od léta páně 1524, až do konce léta 1530, opravil K. Erben	2 zl.	— kr.
Baumgartner, Dr., Počátkové silozpytu, přeložil J. K. . . .	1 „	30 „
Bellinger, Počátkové zeměpisu pro první třídu nižšího gymnasia a reální školy	— „	16 „
Bezděka, F. S., Základové moudrosti a opatrnosti, pravidla vezdejšího života. S předmluvou od P. J. Šafaříka	— „	20 „
Blahoslava, Jana, Grammatika česká dokonaná l. 1571, vydali J. Hradil a J. Jireček	2 „	40 „
Čelakovský, Dr. F. L., Dodavky k slovníku J. Jungmanna	— „	52 „
— Čitací kniha pro třídy nižšího gym. Díl II. vázaná	— „	33 „
— Čitací kniha pro třídy vyššího gym. 2. vydání váz.	1 „	8 „
Guizot, Dějiny vzdělanosti v Evropě, přeložil Palacký . . .	2 „	— „
Hanka, Mluvnice polského jazyka. Druhé vydání	— „	40 „
Hattala, srovnávací mluvnice jazyka českého	1 „	12 „
„ slovo v polku Igorově	— „	16 „
Jireček, Jos., Čitanka pro první třídu nižšího gymnasia . .	— „	32 „
„ Čitanka pro třetí třídu nižšího gymnasia	— „	35 „
„ Čitací kniha pro IV. třídu nižšího gymnasia . . .	— „	28 „
Krejčí, J., Počátkové nerostopisu svaz. I.	— „	52 „
— „ „ „ II.	1 „	— „
Malý výbor z veškeré literatury české	1 „	— „
Močník, Náuka o Arithmetice pro nižší gymnasia. Díl II. . .	— „	22 „
Palacký, F., Dějiny české. Díl I., částka 1.	1 „	30 „
— „ „ „ I., částka 2.	2 „	20 „
— „ „ „ III., částka 1.	2 „	20 „
— „ „ „ III., částka 2.	2 „	— „
— „ „ „ IV., částka 1.	2 „	— „
— Popis království českého v jazyku českém i německém	2 „	— „
Pečírka, Dr. Jos., Nerostopis pro nižší gymnasia a reální školy. Se šesti litogr. tabulkami	— „	37 „
Radvaňski, Petra Hubáčka Kolinského o věcech rybářských, ptáčnických a špěhařských	— „	36 „
Šafařík, Prav. Jos., Slovanský národopis s mappou	2 „	40 „
„ Památky hlaholského písemnictví	3 „	— „
Slovník německo-český vědeckého názvosloví pro gymnasia a reální školy	2 „	24 „
Šohaj, Dr. Fr., Malá Mluvnice latinská. Část první	— „	27 „
Smetana, Dr. F. J., Počátkové silozpytu čili fyziky. Pro nižší gymnasia a reálky	„	58 „
Svoboda, Slovosklad latinského jazyka	1 „	— „
Thun, Hrabě Leo, Úvahy o nynějších poměrech, hledíc zvláště k Čechám	— „	24 „
Tomek, V., Krátká mluvnice česká pro Čechy. Páté vydání	— „	12 „
— Děje mocnářství rakauského	— „	22 „
— Příruční kniha dějepisu rakouského. Díl I.	1 „	48 „
Tomíček, J. S., Obrazy světa čili popsání rozličných krajin na naší zemi	— „	40 „
Vydání s 6 rytinami, vázané.	1 „	40 „
— Pravopis český dle ústrojnosti českého jazyka . .	— „	12 „
— Česká mluvnice. První teoretický díl, páté vydání	1 „	— „
— „ „ Druhý praktický díl	1 „	— „

Tisk Karla Bellmanna w Praze. 1858.